ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى

7

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
مىللەت تىل-يېزا نەشرىياتى

یو یعنور خالق یم یو یئه ده بیاتی قاموسی

شنجاڅه لوڼه شریاتی

سللهٔ تله زنه شریاتی

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى

باش مۇھەررىر: ئابدۇراخمان ئەبەي

مۇئاۋىن باش مۇھەررلەر (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئابدۇكېرىم راخمان، ئابلىمىت سادىق، ئارسلان ئابدۇللا، ئالىمجان سابىت، ئەخمەت ئىمىن، ئەركىن ئابدۇقادىر، غازى ئەمەت، نىياز كېرىم شەرقى، ئوسمان ئىسمائىل، ياسىن زىلال، ياقۇپ مۇھەممەتروزى

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئابدۇبەسىر شۇكۇر، ئابدۇراخمان ئەبەي، ئابدۇشۇكۇر تۇردى، ئابدۇكېرىم راخمان، ئابلىمىت سادىق، ئارسلان ئابدۇللا، ئالىمجان سابىت، ئايشەم ئەخمەت، ئەخەت ھاشىم، ئەخمەت ئىمىن، ئەركىن ئابدۇقادىر، ئەكبەر غۇلام، تۇرسۇن زېرىدىن، تۇرسۇن غازى، تۇنىياز مەتنىياز، راھىلە داۋۇت، رەۋەيدۇللا ھەمدۇللا، ساۋۇت سالاھىدىن، شېرىپ خۇشتار، غازى ئەمەت، غەيرەتجان ئوسمان، ماخمۇت مۇھەممەت، مۇھەممەت ئابلىز بۆرىيار، مۇھەممەت رېھىم، مۇھەممەت شاھنىياز، مۇھەممەتئېلى لېتىپ، مۇراددىل ئابىد، نىياز كېرىم شەرقى، ئوسمان ئىسمائىل، ئۇچقۇنجان ئۆمەر، ئېزىز خۇدابەردى، ئېلى ئىسمائىل، ياسىن زىلال، ياقۇپ مۇھەممەتروزى، يۈسۈپ ئىسھاق

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» غا ئىشلىگۈچىلەر:

«قامۇس»نى نەشرگە تەييارلىغۇچىلار:

ئابلىمىت سادىق (نەسرىي قىسمى)، ئابدۇكېرىم راخمان (داستانلار قىسمى)، ياسىن زىلال (چۆچەك ۋە قوشاقلار قىسمى)، ئارسلان ئابدۇللا (ماقال ـ تەمسىللەر قىسمى)، ئوسمان ئىسمائىل، ئېزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن، ئابدە، ئادالەت ئىمىن، (تۆھپىكارلار قىسمى)، نىياز كېرىم شەرقى (گۇزەل سەنئەت قىسمى)

رەسساملار: (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):

ئالىمجان مەتقاسىم، ئەسقەر تۇردى، ئەنۋەر ئوسمان، باھىر ياسىن، پەرھات ئەخمەت، پەرھات ئىبراھىم، مەۋلان نىياز، مۇختار مۇزەپپەر، مۇساجان ۋاھاپ، مۇھەممەت ئابدۇرېھىم، مۇھەممەت نەۋبەت، نىجات ھوشۇر، نىياز كېرىم شەرقى، يۇسۇپجان قادىر

«قامۇس» قا گۇزەل سەنئەت ئەسىرىنى تەقدىم قىلغۇچىلار(ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):

ئابدۇشۇكۇر كېرىم كۆك، ئابدۇقادىر ئىبراھىم، ئابدۇكېرىم نەسىردىن، ئابـ لىكىم باسىت، ئايتىللا، ئابدۇغېنى مەتروزى، ئەنۋەر، بەي كۇنتىك، بەي گاك، تاـ لىپجان، تەلئەت، تەي جەنشىك، تەي يىك، تۇردى ئىمىن، جاك لېيجىك، جاك ۋېنپىك، جاك ۋېي، جاك يۇفېك، جۇمە يۇسۇپ، چىك لىكشىك، چىك ۋېنجىك، خەن جىكجۇن، خۇاك جيەنشىك، خۇاك دالەي، خۇرشىدە ئابدۇكېرىم، دىلشات سا ـ بىت، دىلمۇرات تۇردى، رۇستەم، زورەم ياسىن، زۇمرەت ماخمۇت، سالام ئابدۇراخـ مان، سەي شىكچۇن، سۇپاخۇن، سۇلتان قۇربان، شۇي شۆجى، شۇيىكۆۋ، شى دېـ ۋىن، غازى ئەمەت، غېنى، فەن دىكدىك، قەيسەر ئەنۋەر، قەيسەر ھېسامىدىن، كاك شۇزىك، كامىل، گۇەن ۋېيلىك، گۇياۋجۇن، گۇك جەنشىك، لو لىشىك، لۇك چىكلىيەن، لېي جۇكشۇن، لېي خۇا، لى شياۋ، لى ياۋتيەن، لىۇجەنگو، لىۇشىكجۇ، ماشىيىك، مۇتەللىپ، مۇزەپپەر، مۇھەممەت ھېيت، مۇيەسسەر، مېك ئەرخۇ، نۇر ـ مۇھەممەت ئابلىز، ئوسمانجان ئابلا، ۋاك جىكخۇا، ۋاك جىككەي، ۋاك گۇاكشىك، ۋاك گۇدې، ۋاك يۇكشىك، ۋۇچىفىك، ۋىك فاكې، ئېلشات تۇردى، ئىمىنجان ئاب ـ دۇرەھىم، ئىمىن ھاسىل، يارمۇھەممەت، ياك شىك، يالقۇن غازى، يالقۇن ھابىل، يۇسۇپجان، يۇۋېنيا

كومپيۇتېر تېخنىك خادىملىرى:

ئەكرەم ئايىت، گۇلىستان قۇربانئېلى، مۇھەممەت نەۋبەت

«ئۇيغۇر خەلق يېغىنچە دوسيالىق قامۇسى»
توملار تىزىمى

1 - تۇم ئەپسانە - رىۋايەتلەر

2 - تۇم چۆچەكلەر

3 - تۇم چۆچەكلەر

4 - تۇم چۆچەكلەر

5 - تۇم چۆچەكلەر

6 - تۇم لەتىپە - چاقچاقلار

7 - تۇم ماقال - تەمسىللەر، مەسەللەر

8 - تۇم داستانلار

9 - تۇم داستانلار

10 - تۇم قوشاقلار

11 - تۇم قوشاقلار، خەلق ئويۇنلىرى، مەشرەپ ئويۇنلىرى، تېپىشماقلار، لاپلار

12 - تۇم ئۇيغۇر ئۆرپ - ئادەتلىرى، تۆھپىكارلار

ماقال - ته مسلله ر مه سه لله ر

مۇندەرىجە

ماقال ـ تەمسىلىەر III

مەسەللەر 359

ماقال - تەمسللەر

مۇندەرىجە

ئەل ـ يۇرت توغرىسىدا.....1
سىنىپ، تەبىقە ۋە دوست ـ دۇشمەن
توغرىسىدا 12
سىياسەت ۋە قانۇن 27
ئىجتىمائىي كەيپىيات توغرىسىدا.....32
ھايات ھېكمەتلىرى.....35
ھەقىقەت ۋە قانۇنىيەت توغرىسىدا.....36
ئوي ـ خىيال، تەپەككۇر توغرىسىدا 50
تۇرمۇش ئەمەلىيىتى توغرىسىدا 55
بىلىم توغرىسىدا 60
ھەق ـ ناھەق توغرىسىدا.....70
مۇھەببەت ـ نەپرەت توغرىسىدا 79
گۈزەللىك ۋە سەتلىك توغرىسىدا.....82
ئارزۇ ـ ئىستەك توغرىسىدا.....84
ئەخلاق ـ پەزىلەت توغرىسىدا..... 86
ئەقىل ـ پاراسەت توغرىسىدا.....92
غەيرەت ـ جاسارەت توغرىسىدا.....97
ئۆگىنىش توغرىسىدا 100
ۋاقىت، ھايات توغرىسىدا.....102
باتۇرلۇق، قورقۇنچاقلىق توغرىسىدا 105
كەمتەرلىك، ئەخمەقلىق، مەنمەنـ
ـچىلىك توغرىسىدا.....110
ياخشىلىق، يامانلىق توغرىسىدا.....113
راستچىللىق، يالغانچىلىق توغرىسىدا 120
ئاچ كۆزلۈك، بېخىللىق، سېخىيلىق
توغرىسىدا 123
مەردلىك، نامەردلىك توغرىسىدا 129
ئېھتىياتچانلىق، ئالدىراڭغۇلۇق
توغرىسىدا.....131
ئاقىللىق، نادانلىق توغرىسىدا 134
ئەيىب ـ نۇقسانلار توغرىسىدا 142
ئۆملۈك ـ ئىناقلىق توغرىسىدا.....151
شەخس ۋە ئۆز ئارا مۇناسىۋەت توغرىسىدا...161
ئىش ـ ئەمگەك توغرىسىدا.....174
گەپ ـ سۆز، تىل توغرىسىدا.....187
پەند ـ نەسىھەت توغرىسىدا.....200
ئىشچانلىق، ھۇرۇنلۇق توغرىسىدا.....216
ئاتا ـ ئانا ۋە ئائىلە ئەخلاقى توغرىسىدا.....220
كىيىم ـ كېچەك، يېمەك ـ ئىچمەك، تۇرالـ
غۇ جاي، يۇرۇش ـ تۇرۇش توغرىسىدا.....236
مۇھەببەت، نىكاھ توغرىسىدا 243
بالىلار تەربىيىسى توغرىسىدا 262
سالامەتلىك، تازىلىق توغرىسىدا.....270
بەخت ـ تەلەي توغرىسىدا.....278
ئۇرۇق ـ تۇغقان، قوشنىدارچىلىق
توغرىسىدا 280
مېھمان ۋە مېھماندارچىلىق توغرىسىدا 283
يول يۇرۇش ۋە يولداشلىق توغرىسىدا.....288
غەم ـ قايغۇ توغرىسىدا 289
تـوي ـ تـۆكۈن، ئـۆلۈم ـ يېتـىم، بالا ـ
قازا توغرىسىدا 291
بايلىق، نامراتلىق توغرىسىدا 292
پەسىل توغرىسىدا 295
ئاسمان جىسىملىرى ۋە تەبىئەت
ھادىسىلىرى توغرىسىدا 299
دېھقانچىلىق توغرىسىدا 301
ئورمانچىلىق توغرىسىدا.....310
چارۋىچىلىق توغرىسىدا 312
بېلىقچىلىق توغرىسىدا 318
باغۋەنچىلىك توغرىسىدا.....319
ھۈنەرۋەنچىلىك توغرىسىدا 322
قاتناش ۋە توشۇمچىلىق توغرىسىدا.....328
سودا ـ سېتىق، ئېلىم ـ بېرىم
توغرىسىدا 330
ئىدىقۇت خانلىقى دەۋرىدىكى ئاتىلار
سۆزى.....337
«دىۋانۇ لۇغاتىت تۈرك» تىكى ماقال ـ
تەمسىللەر 339

ئەل-يۇرت توغرىسىدا

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا،
رەڭگىرويۇڭ سامان بولماس.

ئاتا بالىسى ئەل ئىچىدە تۇغۇلار.

ئاۋات شەھىرىڭدىن
ئەسكى تاملىق يۇرتۇم ياخشى.

ئادەم يۇرت بىلەن ياشار،
ھۆپۈپ قۇرت بىلەن (ياشار).

ئادەم ئۇلۇغ — يەر ئۇلۇغ.

ئانىسى تاشلىغان تاينى بۆرە يەر،
ئېلى تاشلىغان ئەرنى گۆر (يەر).

ئالتۇن چىققان ئۆزگە يەردىن
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئۆز يەر ياخشى.

ئات ئايلىنىپ ئوقۇرنى تاپار،
مۇساپىر ئايلىنىپ يۇرتىنى (تاپار).

ئانا يۇرتىڭ قوينى كەڭ،
كەمبەغەلنىڭ كۆڭلى (كەڭ).

ئالتۇن قەپەستىن تىكەنلىك ئۇۋا ياخشى.

ئانا يۇرتىڭ توپىسى — تۇتىيا.

ئاتىنىڭ ھەممىسى تۇلپار بولماس،
قۇشنىڭ ھەممىسى شۇڭقار (بولماس).

ئالما دەرىخىدىن يىراق چۈشمەس.

ئايغىر قاچسا ئۇيۇرىدىن تاپ.

ئاتاڭنىڭ بالىسى بولغۇچە،
ئەلنىڭ بالىسى بول.

ئادەم يوق جاڭگالدا كاككۇك سايرىماس.

ئايرىلمىغىن ئېلىڭدىن،
قۇۋۋەت كېتەر بېلىڭدىن.

ئەل ئۈچۈن ئۆلۈپ كۈلۈپ ئۆل.

ئەلنىڭ ھەممىسى ياخشى،
ئۆز ئېلىڭ ھەممىدىن (ياخشى).

ئەلگە يامانلىق تىلىگەننى
ئەل ئىچىگە ئالماس.

ئەلنىڭ ئالدىدا ئەگرىلىك قىلما.

ئەلنىڭ ھىممىتى — دەريا.

ئەل «پۇھ» دېسە بوران چىقار.

ئەر يىگىت ئۆزى ئۈچۈن تۇغۇلۇپ،
ئىلى ئۈچۈن ئۆلەر.

ئەلنىڭ غېمىنى يېگەن ئەر ئۆلمەس.

ئەل بىلەن كېسىلگەن بارماق قانماس.

ئەل ئۆرۈلسە تاغ چۆرگىلەر.

ئەل سۆيگەننى ئەر سۆيەر.

ئەلدە يوق ــ ئەردە يوق.

ئەلنى ئالدىغان تورغا چۈشەر.

ئەللىك يىلدا ئەل يېڭىلىنار،
يۈز يىلدا قازان (يېڭىلىنار).

ئەل ئېغىرىنى ئەر كۆتۈرەر،
يۈك ئېغىرىنى يەر (كۆتۈرەر).

ئەل بار يەردە ئەر خار بولماس،
ئەر بار يەردە ئەل خار بولماس.

ئەلدىن ئايرىلغۇچە، جاندىن ئايرىل.

ئەر ئەل بىلەن گۈللىنەر.

ئەرنىڭ ئاتىسى ئەل.

ئەلگە قىلساڭ يامانلىق،
تاپالمايسەن ئامانلىق.

ئەل بەرگەندە دوستۇڭ بولسۇن،
يەر بەرگەندە قوشۇڭ (بولسۇن).

ئەلگە بەرسەڭ ئېشىڭنى،
ئەل سىلايدۇ بېشىڭنى.

ئەر كۆيگەنگە كۆيمە،
ئەل كۆيگەنگە كۆي.

ئەر ئۆز ئېلىدە ياخشى،
گۈل ئۆز يېرىدە (ياخشى).

ئەلنى سۆيگەن خار بولماس،
يەرنى سۆيگەن زار (بولماس).

ئەلگە قىلساڭ مەنمەنلىك،
ماڭغان يولۇڭ تىكەنلىك.

ئەلدىن ئەلگە نەپ،
ئەردىن ئەلگە نەپ.

ئەل ئېيتماس، ئېيتسا خاتا چىقماس.

ئەل نەزىرىدىن چۈشسەڭ،
تۇرغىلى يەر تېپىلماس.

ئەلدىن قالغان ئەر ئەمەس،
دان بەرمىگەن يەر (ئەمەس).

ئەل سۆيمىگەن شاھتىن
خەلق سۆيگەن گاداي ياخشى.

ئەل سۆيمىگەن ئەردىن
گىياھ ئۈنمىگەن يەر ياخشى.

ئەرنىڭ غېمى ــ ئەلنىڭ غېمى.

ئەل ئامان ــ شەھىرىڭ ئامان.

ئەل قايان، سەن شۇيان.

ئەل بار يەردە ئەر بار.

ئەل تەۋرىسە يەر تەۋرەر.

ئەركسىز باغنىڭ گۈلى توزار،
بۇلبۇلى ئۇزار.

ئەل ئۈچۈن چەكسەڭ جاپا،
ئەل سېنى قىلماس خاپا.

ئەل تىلىكىنى ئەر ئاقلار،
يەر داڭقىنى ئەر ساقلار.

ئەل سىلىسا ئەل ئايىغى،
ئەل سىلىمسا ئىت يالىقى.

ئەلنى شاد قىلساڭ ئېشىڭنى يەرسەن،
ئەلنى قاقشاتساڭ بېشىڭنى (يەرسەن).

ئەل ئىچى ئالتۇن بۆشۈك.

ئەل ئۇچۇن ئەر كېرەك.
ئەل قوينى جەننەت.

ئەل ئۇچۇن يىغلىمىغان كۆزسىز قالۇر.

ئەل قوزغالسا تەخت قوزغىلار.

ئەل ئىشىغا هىممەتلىك،
ئەل ئاغزىدا قىممەتلىك.

ئەر يەكلىگەننى ئەل يەكلەر،
ئەل يەكلىگەننى يەر (يەكلەر).

ئەل بىر چىمدىمدىن سالسا كۆپىيىدۇ،
بىر چىمدىمدىن ئالسا سورۇيدۇ.

ئەل بىر پەرياد چەكسە،
سەن مىڭ پەرياد چەك.

ئەل ساڭا غۇنچە تۇتسا، سەن گۈلدەستە تۇت.

ئەلدىن تانغانلىق ــ ئەقىلدىن ئازغانلىق.

ئەل بىلەن ئۆلۈم ــ بەجايىكى توي.

ئەلنىڭ قۇلىقى ئەللىك.

ئەل سۆيگەننىڭ يۈزى يورۇق.

ئەل ئۇچۇن ئوتقا چۈشسەڭ كۆيمەيسەن.

ئەل تىنچ، سەن تىنچ.

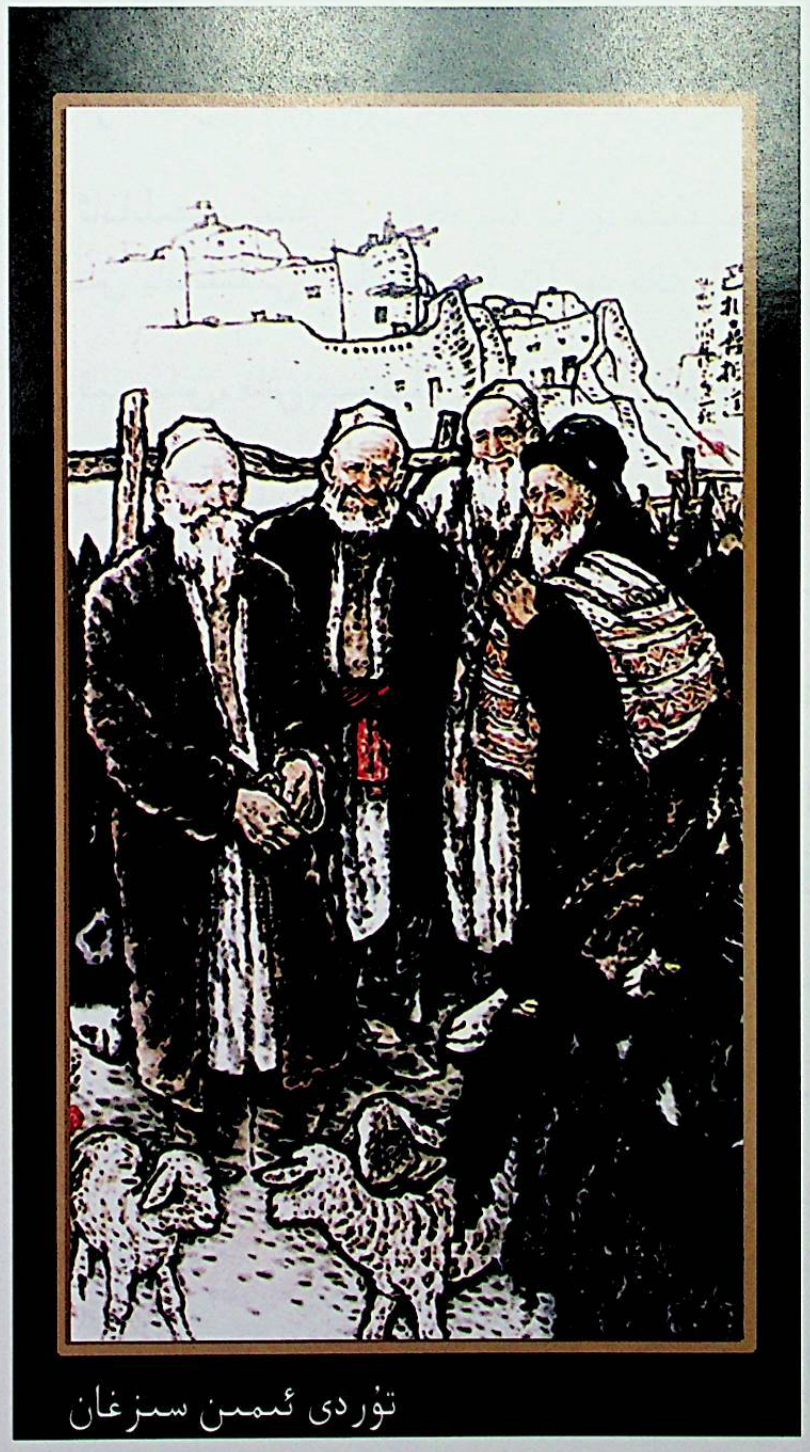
ئەل كۆكەرسە، ئەر كۆكىرەر.

ئەلدىن ئايرىلغان پادىشاھ ــ قەلەندەر بولۇر.

ئەقلىڭ بولسا يۈرتۇڭنى باي قىل.

ئەل سۆيگەننىڭ ئالدى ئوچۇق،
سۆيمىگەننىڭ كەينى (ئوچۇق).

ئەل ياندۇرغان چىراغنى «پۇۋ» دېگەننىڭ ساقلى كۆيەر.

تۇردى ئىمىن سىزغان

ئەلنىڭ بالىسى بولساڭ ئەر بولىسەن،
بولمىسا يەر بولىسەن.

ئەل تەختتىن ئايرىلسا، ئەر بەختىدىن ئايرىلار.

ئەل ئامان بولسا، پادىشاھ غەمسىز بولۇر.

ئەل سۆيگەن يەر — مېۋىلىك دەرەخ.

ئەلنىڭ بەختى — ئەرنىڭ بەختى.

ئەلگە قوشۇلغان ماي يۇتار،
ئەلدىن ئايرىلغان قان (يۇتار).

ئەل قوينىغا ئالەم سىغار.

ئەل قوغدىغان ياخشى ئەر.

ئەل ئامانلىقنى تىلەر،
دۇشمەن يامانلىقنى (تىلەر).

ئەل قېرىماس، تاش چىرىماس.

ئەلدىن ئايرىلغانىنىڭ ئەلگىكى تۆشۈك.

ئەل قارىغىشى — ئوق.

ئەلدىن قاچقان سەلگە ئۇچرار.

ئەلگە جاپا قىلغان — ياۋغا ۋاپا قىلار.

ئەل ئىگىسىز بولماس،
چاپان ياقىسىز (بولماس).

ئەل كىرگەن كېچىكتىن يانما.

ئەر ئۇمىدىنى ئەر ئاقلار،
ئەر داڭقىنى ئەل ساقلار.

ئەلدە ئابرۇيۇڭ بولسا، يۇكۇڭ چۆلدە قالماس.

ئەل بېشىغا كۈن چۈشسە،
ئەل ياراتقان ئەر كېلەر.

ئەل غېمىدە بول، بەختلىك بولىسەن،
ئەل ئارىسىغا چۆك، تەختلىك بولىسەن.

باغدا ئۆسكەن يانتاقنىڭ جېنىغا ۋاي.

باش نەدە، پۇت شۇ يەردە.

باغ مېۋىسى بىلەن ئاۋات،
يۇرت ئادىمى بىلەن (ئاۋات).

بەختىڭنى ئېلىڭدىن سورا.

بەش بارماق ئېغىزغا سىغماس.

بۇلبۇل گۈلنى سۆيەر،
ھۇۋقۇش چۆلنى (سۆيەر).

بېلىڭنى سۇندۇرغان، ئېلىڭنى سۇندۇرالماس.

بېشىڭ كۆككە تاقاشسا، خەلقىڭنى يۇلتۇز بىل.

بىر ئەلگە باق،
بىر يەرگە (باق).

بۇلبۇل چۆلدە بولسىمۇ،

چىمەن ئۇچۇن سايرار.

بۇلبۇل باھارنى سۆيەر،
ئادەم يۇرتنى (سۆيەر).

بېلىق سۇدىن ئايرىلماس،
باتۇر ئەلدىن (ئايرىلماس).

بۆدۈنىنىڭ ئۆيى يوق، نەگە بارسا ۋىتۈلداق.

بىلمىگەن يەرنىڭ تۆرىدىن
بىلگەن يەرنىڭ پەگاسى ياخشى.

بىر تاردا راۋاب چالغىلى بولماس.

بىلگىنىڭنى ئەلدىن ئايما.

بىر ئۆتۈككە ئىككى پۇت سىغماس.

بوراننىڭ گۈركىرىشىگە تاغ تەۋرىمەس.

بېشى يوقنىڭ ئىشى يوق،
يۈرتى يوقنىڭ جېنى يوق.

بۇلبۇلغا باغ ياخشى،
كەكلىككە تاغ (ياخشى).

بۇلبۇل باغدىن ئايرىلماس،
ئادەم يۇرتىدىن (ئايرىلماس).

پادىشاھلىق ئەل بىلەن،
تۆمۈرچىلىك يەل بىلەن.

پاقىمۇ سازلىقنى ماختار.

پەرۋانىگە ئوت ياخشى،
پالۋانغا يۇرت (ياخشى).

پۇقرايىڭنى خار قىلما،
كۆڭلۈڭنى تار (قىلما).

پىچاقنىڭ ئىتتىكى سۇدىن ئۆتۈپ لايدا توختار.
پۇتۇڭنىڭ ئۇچىغا قارىغۇچە،
يۇرتۇڭنىڭ ئىچىگە قارا.

تاغدىن يىقىلساڭ يىقىل،
ئەل نەزىرىدىن يىقىلما.

تاشمۇ چۈشكەن يېرىدە ئەزىز.

تاغ تاغقا قوشۇلماس،
ئەل ئەلگە قوشۇلار.

تەر ئاققۇزساڭ ئەلگە،
پۇركىنىسەن گۈلگە.

تەۋرەپ كەتكەن ئەلدىن قورق،
يامراپ كەلگەن سەلدىن (قورق).

تىرىككە يۇرت كېرەك،
ئۆلۈككە دۇرۇت (كېرەك).

تورغاينىڭ جەننىتى يانتاق تۈۋىدە.

توشقان چۆلگە تارتار،
پاقا كۆلگە (تارتار).

توپىنى ئۆرلەتكەن يەل،
باتۇرنى ئۆستۇرگەن ئەل.

تۇغۇلغان يەرنىڭ تېشى ئالتۇن، سۇيى گۆھەر.

تۇغۇلغان يېرىڭگە تۇغۇڭنى تىكلە.

توشقانغا تۇغۇلغان تۆپىلىكى ياخشى.

تاغ كۆركى — تاش،
ئەل كۆركى — ياش.

تۇغۇلغان يەردىن تۇرغان يەر ئەلا،

تۇرغان يەردىن تۇغۇلغان يەر (ئەلا).
تۇغۇلغان يەرنىڭ كۈنمۇ ئىسسىق،
تۇنمۇ ئىسسىق.

تومۇرۇڭدا ۋەتەننىڭ قېنى،
دىمىغىڭدا ۋەتەننىڭ ھىدى.

توپىنى تونۇمىغان ئات بولماس،
ئەلنى تونۇمىغان ئەر (بولماس).

توخۇنىڭ چۈشىگە تېرىق كىرەر.

تورغايمۇ يانتاقلىقىنى ماختار.

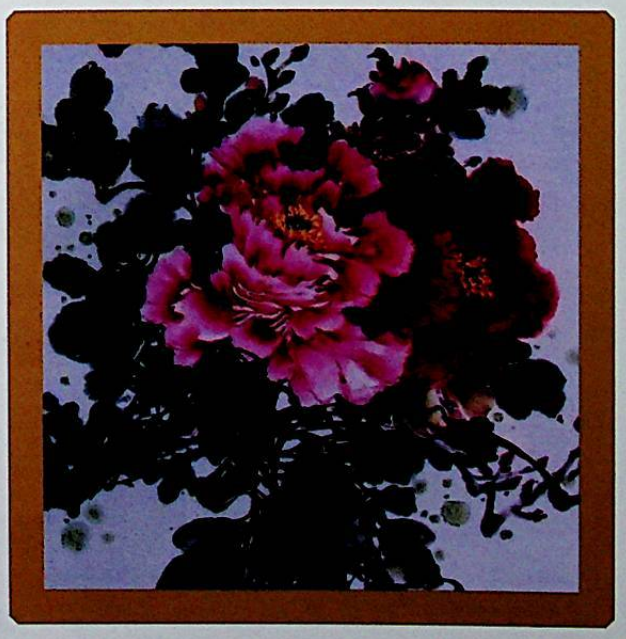
تويغان يەردىن تۇغۇلغان يۇرت ياخشى.

تۆرەلگەن يۇرتتىن كۆڭۈل ئۈزۈلمەس،
يۇرت كۆرگەننىڭ يۇرتى بۇزۇلماس.

جايى يوقنىڭ جېنى يوق.

جاندىن كەچسەڭ كەچ،
يۇرتۇڭدىن كەچمە.

چەتكە چىقساڭ چەتنەپ كېتەرسەن.

خانسىز ئەل ــ ئىگىسىز ئۆي.
خەقنىڭ يۇرتىدا سۇلتان بولغۇچە،
ئۆز يۇرتۇڭدا ئۇلتان بول.

دەرەخ يىلتىزى بىلەن ياشار،
ئادەم ئۆز ئېلى بىلەن (ياشار).

دەرەخ قانچە ئېگىز بولغىنى بىلەن
تۇپراقتىن ئايرىلالماس.

دەردى بار بوستاندىن
دەردى يوق چۆل ياخشى.

دېھقانىنىڭ ئوبدىنى چامغۇر تېرىيدۇ،
ئادەمنىڭ ياخشىسى يۇرتىدا قېرىيدۇ.

دىلى ئوچۇقنىڭ قولى ئوچۇق،
ئەل سۆيگەننىڭ يولى ئوچۇق.

دىتسىز مىنگىلى ئۇلاغ تاپالماس،
ئەل نەزىرىدىن چۈشكەن رونىاق (تاپالماس).

دىندىن چىقساڭمۇ ئەلدىن چىقما.

دۇشمەننىڭ قارغىشىدىن قورقما،
ئەلنىڭ رەنجىشىدىن قورق.

زېمىن چىرىماس،
ئەل قېرىماس.

ساداقەتمەن بول ئېلىڭگە،
ھەمدەم بولۇر غېمىڭگە.

سەل سۇيۇرسە ساي قالار،
ئەل سۇيۇرسە نېمە قالار؟

سەركەردە ئەل ئىچىدە تونۇلار.

سەن ئەقىلگە باي بولساڭ،

يۇرتۇڭ نامغا باي بولۇر.
سۇ بولمىسا ئاشلىق يوق،
ئەل بولمىسا باشلىق (يوق).

سۈيى بار يەرنىڭ ئوتى يوق،
ئوتى بار يەرنىڭ سۈيى (يوق).

سۇندۇكنىڭ ئۇچۇشى ئېگىز - پەس بولغان بىلەن،
باربەدىغان يېرى يەنىلا ئۆز ئۇۋىسى.

سۈت قايمىقى بىلەن،
ئەل ئايمىقى بىلەن.

سۇدا بېلىقنىڭ ئىزى يوق،
ۋەتەنسىزنىڭ يۇزى (يوق).

غېمىڭ ئەلدە بولسا، ئۆمرۇڭ ئۇزار،
غېمىڭ ئۆزۇڭدە بولسا، بەختىڭ توزار.

غېرىچسىز غۇلاچ كەرمە،
ماكانسىز كۆكرەك (كەرمە).

قازاندا نېمە بولسا،
چۆمۈچكە شۇ چىقار.

قاچقان سالپىيىپ كېلۇر،
كەتكەن خار بولۇپ (كېلۇر).

قەرز ئېلىپ بەرمىگىنىڭنى كۆرەي،
تۇغۇلۇپ ئۆلمىگىنىڭنى (كۆرەي).

قولۇڭدىن كەلسە ئەلدىن ئايما.

قۇزغۇنغا تاغ ياخشى،
بۇلبۇلغا باغ (ياخشى).

قۇش ئۇۋىسىنى قەدىرلەر.

قۇرۇق ياغاچ ئېگىلمەس،
ئېگىلسە سۇنار.
قۇلاقنى ئاڭلاشقا ياراتقان،
كۆزنى كۆرۈشكە (ياراتقان).

قۇش ئۇۋىسىنى ئۇنتالماس،
ئادەم ۋەتىنىنى (ئۇنتالماس).

قۇش قېرىسا، ئۆز يۇرتىغا يانار.
قۇش ئاسماندا ئۇچسىمۇ، سايىسى يەرگە چۈشەر.

قىرسىز ئېتىز يەر بولماس،
ئەل سۆيمىگەن ئەر بولماس.

قىياندىن تامچە يامان،
تاياقتىن قامچا (يامان).

كالا كۆك چۆپ يېگەن بىلەن، ئاق سۈت بېرەر.

كەلكۇندىن قورقمىساڭمۇ، ئەلدىن قورق.

كۆنمىگەن يۇرت زىندانچە بار،
مىنمىگەن ئات يولۇاسچە (بار).

كۆيۈشلۈك ئەرنى ئەل خارلىماس.

كۆلدە يۇرگەن ئۆردەك چۆل قەدىرنى بىلمەس.

كۆزسىز ياشىساڭمۇ،
ئەلسىز ياشىيالمايسەن.

كۆپنىڭ غېمىنى يېگەننىڭ نېنى پۈتۈن.

كۆكۈنەك ئۆز دەرياسىدا غاز ئالار،
باشقا يەردە بېشى، كۆزى تاز بولار.

كۇچۇڭنى يەرگە ئىشلەت،
بىلمىڭنى ئەلگە (ئىشلەت).

كىشى تۇغۇلغان يېرىدە ئەزىز،

تاش چۇشكەن يېرىدە (ئەزىز).
كىشى يۇرتىدا ئامبال بولغۇچە،
ئۆز يۇرتۇڭدا ئابدال بول.

كىشىنىڭ ئوردىسىدىن
ئۆزۈمنىڭ توپىسى ياخشى.

كىشىنىڭ يۇرتىدا باش بولغۇچە،
ئۆز يۇرتۇڭدا تاش بول.

كىشى يۇرتىدا پاختىدا ياتقۇچە،
ئۆز يۇرتۇڭدا تاختىدا يات.

كىشىنىڭ قولىدا كىشى ئۆسمەس،
كىشىنىڭ يۇرتىدا كۆڭۈل (ئۆسمەس).

گەپ دېگەننىڭ تۇرغۇچى بار،
يۇرت دېگەننىڭ قۇرغۇچىسى (بار).

مەسچىتنىڭ يىراق بولسا بولسۇن،
مازىرىڭ يېقىن بولسۇن.
مۇساپىر ئىتنىڭ قۇيرۇقى ئىچكىرى.

مېلى يوق دەپ ئەردىن قاچما،
چۆپى يوق دەپ يەردىن (قاچما).

نان بىر يۇزىدە پىشماس،
جاھان بىر ئىزىدا تۇرماس.

ھارۋا ماڭغان يول تار بولماس،
يۇرتنى سۆيگەن كىشى خار (بولماس).

ھۆپۈپكىمۇ ئۆز ماكانى ئەزىز.

ئورنىدا بولسا ئوت ئۇنەر.

ئۇلاغ تويغان يېرىگە تارتار،
يىگىت تۇغۇلغان يېرىگە (تارتار).

يۇسۇپجان سىزغان

ئۆلۈمنى ئويلىما، ئېلىڭنى ئويلا.

ئۆيسىز ئەر — گىياھسىز يەر.

ئۆي تاپقۇچە يۇرت تاپ.

ئۆز ئېلىڭدا بولسا لايىقىڭ،
ئۆزگە يۇرتقا بارماس ئايىغىڭ.

ئۆز ئېلىڭنىڭ غېمىنى يە،
ھالال ئىشلەپ نېنىنى يە.

ئۆز يۇرتۇڭ قەيەردە بولسا،
جەننەت شۇ يەردە.

ئۆيدىن ئاغرىنىپ يۇرتنى تاشلاپتۇ،
سەرگەردان بولۇپ كۆزنى ياشلاپتۇ.

ئۆزۈڭ ئۇچۇن كۈل،
يۇرتۇڭ ئۇچۇن ئۆل.

ئۆز ئۆيۈمنىڭ خۇشلۇقى،
پۇت ـ قولۇمنىڭ بوشلۇقى.

ئۆزىنى ئويلىغان يادار،
ئەلنى ئويلىغان ياشار.

ئۆز يۇرتۇڭنىڭ سۈيى ياخشى،
ئاڭلاي دېسەڭ كۈيى (ياخشى).

ئۆيۈڭدىن ئايرىلساڭمۇ ئېلىڭدىن ئايرىلما.

ئۆز يۇرتۇڭدا ۋاپا كۆرسەن،
ياقا يۇرتتا جاپا (كۆرسەن).

ئۆز ئېلىڭنىڭ نېنىنى يە،
كېچە ـ كۈندۈز غېمىنى يە.

ئۆز يۇرت — تۇغقان ئانا،
ياقا يۇرت — ئۆگەي ئانا.

ئۆز يۇرتىنى تاشلاپ كەتكەن بارمۇ،
كېتىپ مۇرادىغا يەتكەن بارمۇ؟

ئۆز يۇرتۇڭدا خارلانغۇچە،
كىشى يۇرتىدا مۇساپىر بول.

ئۆگەنمىگەن بېھىشتىن ئۆگەنگەن دوزاخ ياخشى.

ئۇگرىنى تاشلاپ تالقان يەپتۇ،
يۇرتىنى تاشلاپ ئارمان يەپتۇ.

ۋەتەنسىزنىڭ گۆرى تار.

ۋەتەنگە كەلگەن ئىمانغا كېلەر.

ۋەتەنگە خىيانەت —
كەچۈرگۈسىز جىنايەت.

ۋەتەن گاداسى — كېپەن گاداسى.

ۋەتەنسىز كىشى — ناخشىسىز بۇلبۇل.

ۋەتەندىن يۇز ئۆرۈگەن نومۇستىن ئۆلەر.

ئېلىنى ساتقان — ئىت يالىقىدا ئاش ئىچەر.

ئېرىقى قۇرۇسا، بېلىقى ساق قالماس.

ئېلىنى ساتقانىنىڭ ئۆمرى قىسقا.

ئېرىڭ بىلەن چىقىشقۇچە،
ئېلىڭ بىلەن چىقىش.

ئېلى ئامان ئاچ قالماس.

ئېسىڭنىڭ بارىدا ئەلنى تونۇ،
كۈچۈڭنىڭ بارىدا يەرنى يونۇ.

ئېلىدىن بەزگەن ئەر ئوڭماس.

ئېگىز تاغنى يەر كۆتۈرەر،

يۇرت نامىنى ئەر (كۆتۈرەر).
ئىت تويغان جايىدا تۇرار،
قۇش قونغان جايىدا (تۇرار).

ئىچكەن سۇيۇڭنى ئاچچىق دېمە،
ياتقان يېرىڭنى قاتتىق (دېمە).

ئىناق ئەلدە رەھىم كۆپ،
ئىناقسىز ئەلدە ۋەھىمە (كۆپ).

ئىناق ئەلدە قاياش كۆپ،
ئىناقسىز ئەلدە تالاش (كۆپ).

ئىت ئىگىسى بىلەن كۇچلۇك.

ئىتمۇ ئۆز كوچىسىدا ئۆزىنى شىر هېسابلار.

ئىت ئۇۋىسىدا كۇچلۇك.

ياتقا بەرسەڭ ئېشىڭنى،
ئىت يالايدۇ بېشىڭنى.

يەر — ئالتۇن قوزۇق.

يولدىن ئازسىمۇ يۇرتتىن ئازماپتۇ.

يولدىن چىقساڭ چىق،
ئەلدىن چىقما.

يۇرتىغا پاتمىغان جاهانغا پاتماس.

يۇرتتىن ئايرىلساڭ يۇرت قەدرىنى بىلىسەن.

يۇرتتىن كەچكەن نومۇستىن ئۆلەر.

يۇرت تويمىغۇچە ئەل تويماس.

يۇرتنى يۇدۇپ بولماس.

يۇرت كۆرگەندە يۇرتۇڭنى ئەسلە،
ئەل كۆرگەندە ئېلىڭنى (ئەسلە).

يۇرتتا تەڭسىزلىك بولسا، كۆڭۈل ئەنسىزلىكتە قالۇر.

يۇرتىدىن بەزگەن دۇشمەن قولىدا ئۆلەر.

يۇرتۇڭ ئاۋات بولسا،
تۇرمۇشۇڭ ناۋات بولۇر.

يۇرت بولسا، ئالۋان بولمىسا،
تىنچ بولسا، مالىمان بولمىسا.

يۇرتىدىن بەزگەن يىپى ئۈزۈلگەن لەگلەك.

يۇرتۇڭدا نېمە بارلىقىنى باشقا يۇرتتىن سورا.

يۇرت قوغدىساڭ ئۆسەرسەن،
قوغدىمىساڭ ئۆچەرسەن.

يۇرت سۆيگەن ئەر — سايىسى بار دەرەخ.

يۇرتى يوققا قەبرە تېپىلماس.

يۇرتى سۇيى مۇرىدىغا جان كىرگۈزەر.

يۇرتۇڭ ۋەيران — ئۆزۈڭ ۋەيران.

يۇرت كۆرگەن يۇرت قەدرىنى بىلۇر.

يۇرت ئامان مەنمۇ ئامان،
ئەل بولمىسا رەڭگىم سامان.

يۇرتى بايىنىڭ ئۆزى باي.

يۇرت ئېتىكى كەڭ.

يېرىدىن ئايرىلغان يەتتە يىل يىغلار،
يۇرتىدىن ئايرىلغان يەتمىش يىل (يىغلار).

يېرى بارنىڭ ئېتى بار.

يېرى بارنى يەر باقار،
يەر باقمىسا ئەل باقار.

يېتىمنىڭ ئىگىسى ئەل - يۇرت.

يەر بايلىقى بولمىسا،
ئەل بايلىقى بولماس.

ياقا يۇرتنىڭ پەرىشتىسىدىن
ئۆز يۇرتنىڭ جىنى ياخشى.

يالغۇزچىلىق كىشى يۇرتىدا بىلىنەر.

ياركۈنى گۈل ئارىسىدىن ئىزدە،
ئەركىكۈنى ئەل ئارىسىدىن (ئىزدە).

يات يۇرتتا ياقاڭ يىرتىلار.

يات يۇرتتا تورغاي سايرىماس.

ياخشى كىشىنىڭ قەدرى ئۆلگەندە بىلىنەر،
ياخشى يۇرتنىڭ قەدرى كۆچكەندە (بىلىنەر).

ياخشى ئاتنىڭ تېرىسى كۆن بولۇر،
قېيىش بولماس،
ياخشى ئەلنىڭ بالىسى خاراب بولۇر،
قۇل بولماس.

ياخشى ئەر ئەلگە ئورتاق،
يامان ئەر مالغا ئورتاق.

يولۇاس ئىنىدا كۆچلۈك.

سىنىپ، تەبىقەۋە دوست-دۇشمەن توغرىسىدا

ئادەم بۆرىنى تونۇغان بىلەن،
بۆرە ئادەمنى تونۇمىاس.

ئارىپىبەدىيان ئىچمىگەنلەر ئەمدى ئىچتى چاي،
تەخەي ـ خوتەك مىنمىگەنلەر ئەمدى مىندى تاي.

ئاتساڭ ياۋ ئۆلەر،
ياتساڭ ياۋ كۈلەر.

ئالمىقانغا تۈك ئۈنسە،
باي غوجام دېھقانغا يەر دەپ بېرەر.

ئات دۈشمىنى قامچىدۇر،
قولدا تۇرۇپ بىلىنمەس.
ئەر دۈشمىنى خوتۇندۇر،
ياندا تۇرۇپ بىلىنمەس.

ئاشكارا دۈشمەن ئالدىڭنى تورايدۇ،
يوشۇرۇن دۈشمەن ئارقاڭنى ئورايدۇ.

ئاتنىڭ ئوبدىنى يورغا،
ئادەمنىڭ ئەسكىسى دورغا.

ئاغزىدا كۈلكە ـ چاقچاق،
قوينىدا پالتا ـ پىچاق.

ئات ياغىسى قامچىدۇر،
ياندا ئۇچۇن بىلىنمەس.

ئەل ياغىسى كېسەلدۇر،
تەندە ئۇچۇن بىلىنمەس.

ئاتنىڭ تەپكىنى ئار ئەمەس،
ئېشەكنىڭ تەپكىنى ئار.

ئالدىدىكى ئۆزنى كۆرمەي،
يىراقتىكى ياتنى كۆرۈپتۇ.

ئاق ئىتمۇ چىشلەيدۇ،
قارا ئىتمۇ چىشلەيدۇ.

ئات ئۆلسە ئىتنىڭ تويى بولۇر.

ئارقاڭدىكى دۈشمەن، ئالدىڭدىكى دوست.

ئاتاڭ يودو، سەن ئەخمەق،
سەندە نېمە يوغان دىماغ.

ئاجىزنىڭ بىلىكى تاپسا كۈچ،
باشقىلارغا كۆتۈرەر مۈشت.

ئاتا دۈشمىنىنى ئۆزۈڭگە دوست تۇتما.

ئارپا ئۈنىدا ئاش بولماس،
دىلى مايماق دوست (بولماس).

ئاقىل دوستىنى ماختار،
يامان ئۆزىنى (ماختار).

ئادەمدىن ئىش چىققاندا دۇشمەن كۆپىيەر.

ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چالا قۇيرۇق.

ئەل ئامانلىق تىلەر،
دۇشمەن يامانلىق (تىلەر).

ئەجىلى يەتكەن قۇزغۇن
قارچىغا بىلەن ئوينىشار.

ئەركەك ئىت قانجۇقنى تالىماس.

ئەلنىڭ جېنى چىقسا،
گالۋاڭنىڭ كۆلگۈسى كېلەر.

ئەمىلى يوقنىڭ غېمى يوق.

ئەيىبسىز دوست ئىزدىگەن دوستسىز قالار.

ئەمەل تۇتمىغاندا قىلتاقچى كۆپ،
ئەمەل تۇتقاندا خۇشامەتچى (كۆپ).

ئەمەلدارنىڭ ياخشىلىقى ياغ،
يامانلىقى داغ.

بايغا بولسا كۈندە بايرام، كۈندە توي،
كەمبەغەلگە كۈندە ئەلەم، كۈندە ئوي.

باي مېلىنى سۆزلەر،
يوقسۇل مۇڭىنى (سۆزلەر).

بايدىن ئەمەلدار چىقسا،
كەمبەغەلدىن دانا چىقار.

بايىنىڭ كېلىنى بولغۇچە،
كەمبەغەلنىڭ قىزى بول.

بايىنى مال باسار،
كەمبەغەلنى بالا (باسار).

بايىنىڭ بالىسى بازارغا يېقىن،
كەمبەغەلنىڭ بالىسى بالاغا (يېقىن).

باي كىيسە «مۇبارەك بولسۇن»،
كەمبەغەل كىيسە «نەدىن ئالدىڭ».

بايىنىڭ بالىسىمۇ ئەركە، كالىسىمۇ ئەركە.

بايىنىڭ تۆگىچىسى بولسىڭ قۇۋ بولىسەن،
قويچىسى بولسىڭ قۇل (بولىسەن).

بايىنىڭ خوتۇنى ئۆلسە ئورنى يېڭىلىنار،
گادايىنىڭ خوتۇنى ئۆلسە بېشى گاڭگىرار.

باي بايغا باقار،
سۇ سايغا (ئاقار).

بايىنىڭ قېشىدا گادای ئوڭماس،
تۇغان بېشىدا دەرەخ (ئوڭماس).

بايىنىڭ ئارغامچىسى بولسا،
كەمبەغەلنىڭ كۈلاسى بار.

بايىنىڭ ئۆيىگە كىرگەن ئوغرىنى بىرنى تەپ،
كەمبەغەلنىڭ ئۆيىگە كىرگەن ئوغرىنى مىڭنى (تەپ).

باي بىلەن ئىشلەمچىنىڭ كۈنى تەڭ يورۇيدۇ.

بايدىن ئاياق سورىساڭ،
ئۇ ساڭا تاياق بېرەر.

باي بالىسى ئون بەشكە كىردى، باش بولدى،
كەمبەغەلنىڭ بالىسى ئوتتۇزدىمۇ ياش بولدى.

باي، كۆتىگە بەش پاتمان لاي.

بايدىن بالا ـ قازا قورقار.

بايىنىڭ قىزى چۆمۈچ تۇتسا قولى قاپىرار.

بايغا ئامەت كەلسە،
بۇقىسىمۇ تۇغار.

بايىنىڭ سېۋىتىدە سۇ توختار.

بالدۇر شاپتۇل تەكە[1] بولۇر،
باي بالىسى ئەركە (بولۇر).

بايدىن ئەما چىقىپتۇ،
كەمبەغەلدىن دانا (چىقىپتۇ).

بەگ قويىندا مىدىرلىغۇچە،
قۇل قويىندا قۇتۇرىساڭچۇ.

بۆرىنى قانچە باقساڭمۇ،
ئىككى كۆزى جاڭگالدا.

بۆرىنىڭ بالىسى ھامان بۆرە.

بېگىمنىڭ يېرى ئاق قالماس،
قونىقى كۆك قالماس.

بېگى يەكلىگەننى ئەل يەكلەر.

بۇيىنىڭ تۇۋىمۇ بۇيا، ئۇچىمۇ بۇيا.

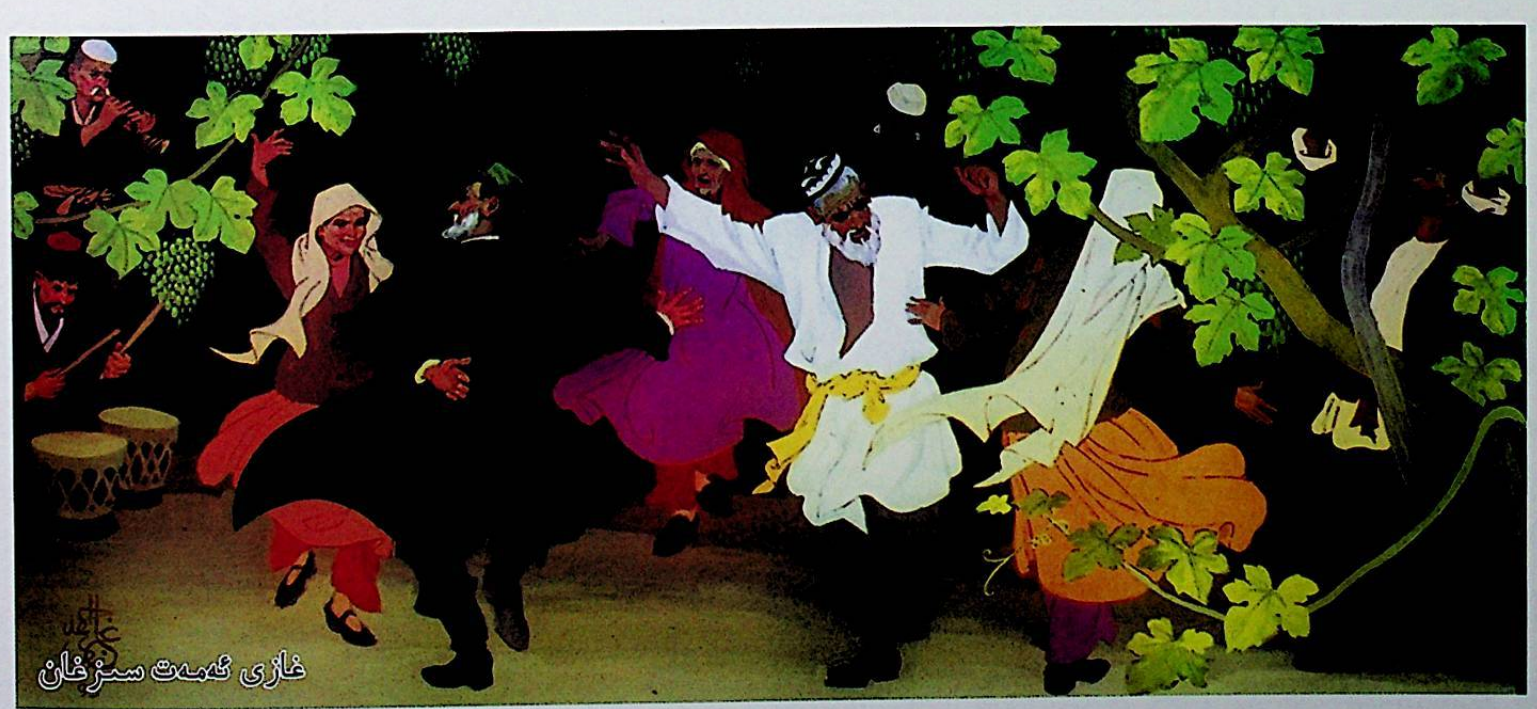
بۆرە بار يەردە قان بار.

بۆرىمۇ دوستىغا قەست قىلماس.

بۆرىنى يوقاتماي، پادىنى ئاۋۇتقىلى بولماس.

بېشىڭغا بالا كەلسە، چىشىڭمۇ دۇشمەن چىقار.

بېشى مىجىلغان يىلان قۇيرۇقىنى
ھەر تەرەپكە ئۇرار.

غازى ئەمەت سىزغان

بۆره سەمرىسمۇ
قوي يەيدىغان خوُيى ئۆزگەرمەس.

بوُلاڭچىنىڭ نەپسى تويماس،
قاراقچىنىڭ قارنى (تويماس).

بىلىكىڭ توم بولسا،
دوُشمىنىڭ سالامغا كېلەر.

بىر سېسىق ئالما مىڭ ئالمىنى سېسىتار.

بۆره تاغقا يوُگوُرەر،
قوي باغقا (يوُگوُرەر).

بوُركوُتنىڭ چاڭگىلى بولسا،
تۆلكىنىڭ خوُداسى بار.

بېشى يوغان بەگ بولوُر،
پوُتى يوغان قوُل (بولوُر).

بىر گۆرگە سۇ كىرسە،
مىڭ گۆردە ئەنسىزچىلىك بولوُر.

بىر ماڭغانغا يول بولماس،
بىر سۆيگەنگە دوست (بولماس).

بېگىم چىقتى ئوردىدىن،
قورقوُپ كەتتىم دورغىدىن.

بىرى ئالتوُن تاۋاقتا نان بېرەر،
بىرى ئاچلىق دەردىدە جان (بېرەر).

بۆرىنىڭ خىرىس قىلىشىدىن،
تۆلكىنىڭ ھىجىيىشى يامان.

بوُلوُتنىڭ قەدرى يوق ئاينىڭ يېنىدا،
پېقىرنىڭ قەدرى يوق باينىڭ يېنىدا.

بۆرىنىڭ نەپسى يامان،
تۆلكىنىڭ ھىيلىسى (يامان).

پادىشاھ گاداي بولسا، پادىشاھلىقنى قويماس،
گاداي پادىشاھ بولسا، گادايلىقنى (قويماس).

پادا باققاندا دوست ئىدوُق،
ياڭاق چاققاندا ئايرىلدوُق.

پادىشاھنىڭ خوتوُنى خىزىردىن چوڭ،
بالىسى ۋەزىردىن (چوڭ).

پاختىلىق ئىشتانىنىڭ پېتى يامان،
يېڭى باينىڭ ئېتى (يامان).

پوُل دوُشمەننى دوست قىلار،
دوستنى دوُشمەن قىلار.

پوُراقسىز گوُلدىن غازاڭ ياخشى،
ۋاپاسىز دوستتىن سازاڭ ياخشى.

تاينى باقساڭ ئات بولار،
بۆرىنى باقساڭ يات (بولار).

تازىنىڭ نېمىسى بار، تۆموُر تارغىقى.

تادان تۆلكە تۇمشوُقىدىن ئىلىنار.

تۆل خوتوُننىڭ چوُشىگە ئەر كىرەر،
پومپىشچىكنىڭ چوُشىگە يەر (كىرەر).

تېگى دوُشمەن دوست ئەمەس،
ئوُچەي، قېرىن گۆش ئەمەس.

تۇروُپ ئۆلگوُچە، ئوُروُپ ئۆل.

توشقان دۆڭگە چىقسا قوُش يەر،
يېتىم دۆڭگە چىقسا موُشت (يەر).

تۇلكىنىڭ تۇكى ئۆزىگە دۇشمەن.

تىللىغىلى بولماس غوجىنى،
خۇدا ئۇرسۇن غوجىنى.

تۆمۈرچى تۆمۈرچى بىلەن دوست.

تېرەكتە داپ ئېتىمەن،
سۆكىكتە ساپ (ئېتىمەن).

تېجىمەل كېپەن تاپسا ئۆلۈۋالار.

تىغنى دۇشمىنىگە سالمىساق،
ئۆز كۆكسۈگىگە سانجىلار.

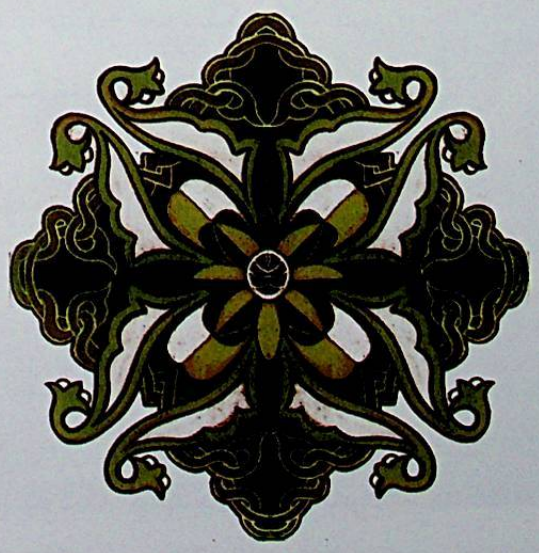
توگۇز دۇمبا بىلەن سەمرەر.

تېرە ئاش يەيدۇ،
خائىن باش (يەيدۇ).

توگۇزنىڭ بىر تال تۇكىنى يۇلغىنىڭ يۇلغان.

تۆگە يوغان بولسىمۇ شويىندا باغلىنار،
ئىت كىچىك بولسىمۇ زەنجىرده (باغلىنار).

تۆھمەتخورنىڭ يۈزى يوق،
تاپمايدىغان سۆزى (يوق).

تىكەننىڭ زەھىرى تېشىدا،
دۇشمەننىڭ زەھىرى ئىچىده.

توگۇز قوي بولماس،
دۇشمەن ئۆز بولماس.

جان دوستۇڭ جېنىدىن كېچەر،
مال دوستۇڭ مېلىدىن كەچمەس.

جاللاتنىڭ نامار ئوقۇغىنىدىن
غەپلەت ئۇيقۇسىدا ياتقىنى ياخشى.

جەكده ئۆلۈشنى كۆتمه، ئۆلتۈرۈشنى كۆت.

جىنىنىڭ قەستى شاپتۇلدا.

چاشقانغا قىيىن،
مۇشۇككه ئويۇن.

چايان كېسەكنىڭ ئاستىدا.

چاياننىڭ يالۇرغىنى — تېنىكنى چاققىنى،
دۇشمەننىڭ يالۇرغىنى — دىلىكنى چاققىنى.

چاشقان تۇزاق ئاستىدىكى ئوزۇقنىمۇ يەيدۇ.

چىراغ ئۆچەردە پارلار،
دۇشمەن ئۆلەردە قۇترار.

چۈننى مەيلىگە قويۇۋەتسەك ئېشىكغا چىچار.

چېچىمدىن تولا خوجايىن،
قايسى بىرىدىن قورقاي؟

خان غوجامدىن شە كېتىدۇ،
ئامبىلىكدىن ھە (كېتىدۇ).

خانىنىڭ ھۆرمىتى پۇقرا بىلەن.

خېنىم سۇغا چىقسا،
ئارقىسىدىن غوۋغا چىقار.

خىرىس قىلغان ئىت چىشلىمەي قالماس.

خىرىس قىلغان يولۇاستىن،
كۆلۈپ تۇرغان دۇشمەن يامان.

خوي قۇتۇلدۇم سەن تازدىن،
قۇتۇلمىغايسەن مەن تازدىن.

خوتۇننىڭ دۇشمەنلىكى
مىڭ دۇشمەندىن يامان.

خورازنىڭ قۇيرۇقى تاجىسىغا يەتمەس.

دەلۇننىڭ ئاپتىپىغا ئالدانما،
دۇشمەننىڭ كۆلكىسىگە (ئالدانما).

دوستۇڭنىڭ قەستىدىنمۇ ساقلان،
دۇشمىنىڭنىڭ دوستىدىنمۇ ساقلان.

دوستۇڭغا پۇل بەرگۈچە، ئەقىل بەر.

دوست تاپاي دېسەڭ قىساسكار بولما.

دوست بول سىرىنى بىلىپ،
باشلاپ بارار يېرىنى بىلىپ.

دوستۇڭنىڭ ئاز بولۇشىدىن قورقما،
ۋاپاسىز بولۇشىدىن قورق.

دوستۇڭغا پىچاق تىققۇچە،
پوستۇڭغا سامان تىق.

دوپپامنىڭ قوندۇرۇلۇشىغا قارىما،
ماڭلىيىمنىڭ يۇلتۇزىغا قارا.

دوستۇڭنىڭ يېرىگە سۆڭەك تاشلا،
دۇشمىنىڭنىڭ يېرىگە لاتا (تاشلا).

دوستۇڭنى سىنىماقچى بولساڭ،
قازىلىقتىن چۈشكەندە سىنا.

دوست بولمىغىن قەيىغا،
ئۆي - ماكانى نەيىغا.

دوستىنىڭ سۆزىنى تاشلىما،
تاشلاپ بېشىڭنى قاشلىما.

دوستۇڭغا نەسىھەت قىل،
ئۇنىمىسا يىراق تۇر.

دۇنيا ئىشىنى ئاخىرەتكە قويما.

دۇشمىنىڭ ئۆلسە هازا تۇتما،
ۋاپاسىزدىن دوست تۇتما.

دۇشمىنىڭگە ئۆي بەرمە،
چىلانلىققا يەر (بەرمە).

دۇشمىنىڭنى يېنىڭغا يولاتما،
قارىياغاچنى بېغىڭغا (يولاتما).

دۇشمەنگە جېنىڭنى بەرسەڭمۇ، سىرىڭنى بەرمە.

دۇشمەنگە ئۆلۈم تىلىگۈچە،
ئۆزۈڭگە ئۆمۈر تىلە.

دۇشمەن نېمە دېمەيدۇ،
چۈشكە نېمە كىرمەيدۇ.

دوستىنىڭ دوستلۇقى هەر يەردە تېگەر،
دۇشمەنىنىڭ دۇشمەنلىكى تار يەردە تېگەر.

دوست قىچقارسا قالما،
دۇشمەن قىچقارسا بارما.

دوستقا ئىناق بول،
دۇشمەندىن يىراق بول.

دوستىنىڭ كۆلگىنى ياخشى،
دۇشمەنىنىڭ ئۆلگىنى (ياخشى).

دوستنىڭ تەنسى جاندىن ئۆتەر،
دۇشمەننىڭ تەنسى ياندىن (ئۆتەر).

دوستقا مۇھەببەت،
دۇشمەنگە نەپرەت.

دۇشمننىڭ چاشقانچە بولسا،
كۆچۈك يولۋاسچە بولسۇن.

دوستۇڭغا دەرد كەلسە،
دۇشمننىڭنىڭ تويى بولۇر.

دوستۇڭغا جاپا قىلما،
دۇشمنىڭگە ۋاپا (قىلما).

دوستنىڭ كۆڭلى قالغۇچە،
دۇشمەننىڭ بوينى ئۇزۇلسۇن.

دوست تىنچلىق تىلەيدۇ،
دۇشمەن پىچاق بىلەيدۇ.

دۇشمنىڭگە شەپقەت قىلغىنىڭ،
ئۆزۇڭگە كۇلپەت قىلغىنىڭ.

دۇشمەن قەست قىلار،
دوست قۇتۇلدۇرار.

دۇشمننىڭ يامان بولسا ماختاپ ئۆلتۇر.

دوستۇڭ مىڭ بولسىمۇ ئاز بولغىنى،
دۇشمننىڭ بىر بولسىمۇ كۆپ بولغىنى.

دوست كەينىڭدە ماختار،
دۇشمەن ئالدىڭدا (ماختار).

دوست باشقا قارار،
دۇشمەن ئاياغقا (قارار).

دۇشمەن سىرىڭنى ئوغرىلار،
دوست خاتايىڭنى توغرىلار.

دوستۇڭ ياراشتۇرار،
دۇشمننىڭ تالاشتۇرار.

دوستۇڭدىن سىر ساقلىما، بىلگۈسى كېلۇر.
دۇشمننىڭگە دەرد تۆكمە، كۇلگۈسى كېلۇر.

دۇشمننىڭنى سەرسان قىل،
مۇشكۇلۇڭنى ئاسان قىل.

دۇشمەندىن شەپقەت كۇتمە.

دۇشمننىڭنى دوست دېمە،
يوقلاپ كەلسە خوش (دېمە).

دۇشمننىڭ كىم؟
«قولۇڭغا» ئۇرغىنى.

دوست يىغلىتىپ ئېيتار،
دۇشمەن كۇلدۇرۇپ (ئېيتار).

دۇشمننىڭنىڭ كۇلگىنى ــ
مەقسىتىڭنى بىلگىنى.

دوستتىن يامانلىغان ئەقىلنىڭ يوقلۇقى،
تاماقتىن يامانلىغان قورساقنىڭ توقلۇقى.

دۇشمەنگە ئىت بىلەن پىت بولدى،
دوستقا توي بىلەن ھېيت (بولدى).

دوستۇڭغا قاپاق تۇرگۇچە،
دۇشمننىڭگە مۇشتۇڭنى تۇگ.

دوست ئۇچۇن كۆڭلۇڭنى دەريا قىل،
دۇشمەن ئۇچۇن كىرپىكىڭنى ئوقيا (قىل).

دوستۇڭغا قەرزدار بولساڭمۇ،
دۇشمننىڭنى قۇل قىل.

دوستۇڭ ھومايسا كۇلۇپ قوي،
دۇشمننىڭ ھومايسا بىلىپ قوي.

دۇشمىنىڭنىڭ ئىززىتىنى قىلغۇچە،
دوستۇڭنىڭ خىزمىتىنى قىل.

دوستلار ئارا ئاداۋەت —
دۇشمەن ئۇچۇن تاپاۋەت.

دوستۇڭنى ئاياشنى بىل،
دۇشمىنىڭنى ساۋاشنى (بىل).

دۇشمەن بولسا يېنىڭدا،
زەھەر بولۇر نېنىڭدا.

دۇشمەن تاپسا ئامانلىق،
ئەلگە قىلار يامانلىق.

دوست قۇچاقلىشىپ ئۆلەر،
دۇشمەن پىچاقلىشىپ (ئۆلەر).

دوستقا قىلساڭ ياندۇ،
دۇشمەنگە قىلساڭ تاندۇ.

دوستۇڭ شادلىنار كۇلگىنىڭدە،
دۇشمىنىڭ شادلىنار ئۆلگىنىڭدە.

دوستۇڭنى شاد قىل،
دۇشمىنىڭنى مات (قىل).

دۇشمەنىڭ ئالدىشىغا ئىشەنمە،
مەددادىنىڭ ماختىشىغا (ئىشەنمە).

دوستۇڭغا سىر ئېيتساڭ ئىچىدە بىلەر،
دۇشمىنىڭگە سىر ئېيتساڭ ھەجىيىپ كۇلەر.

دوست ئەقىل تاپسا دوست ئىزدەر،
دۇشمەن ئەقىل تاپسا قان ئىزدەر.

دوستىنىڭ ئېشى پىشقۇچە،
دۇشمەنىنىڭ ئوغىسى قاينار.

دوستنىڭ كۇلگىنى گۆھەر،
دۇشمەنىنىڭ كۇلگىنى زەھەر.

دوستۇڭنىڭ سانىنى بىلەي دېسەڭ ئۆلۈپ باق،
دۇشمىنىڭنىڭ سانىنى بىلەي دېسەڭ كىيىپ باق.

دۇشمىنىڭگە ئۆيۇڭنى كۆرسەتمە،
ئوغرىغا پۇلۇڭنى (كۆرسەتمە).

دۇشمىنىڭگە سىرداش بولغۇچە،
يولۋاسقا يولداش بول.

داق يەرگە سۇ تۆكسەڭ تايغاق بولۇر،
يامان ئادەمگە سىر ئېيتساڭ ئايغاق بولۇر.

دوستۇڭ ئۇچۇن سىلىق بول،
دۇشمەن ئۇچۇن سىرلىق (بول).

دۇشمەنىنىڭ كۇلكىسىگە ئىشەنمە.

دوستۇڭنىڭ دوستلۇقى
بېشىڭغا كۇن چۇشكەندە بىلىنەر.

دوست كۆپ، دۇرۇسى ئاز.

دۇشمىنىڭنىڭ تويى — دوستۇڭنىڭ مۇسىبىتىدۇر.

دوست كېڭەشتە بىلىنۇر.

دۇشمەننىڭ كۈلگىنىگە ئالدانما.

دوستتىن ۋاپا كېلەر،
دۇشمەندىن جاپا (كېلەر).

دوستۇڭ كۆڭلۈڭنى ئىزدەر،
دۇشمىنىڭ يىلتىزىڭنى (ئىزدەر).

دۇشمەننى شېكەر بىلەن ئۆلتۈر.

دۇشمەنىڭ ئېشىنى يېگۈچە،
ساينىڭ تېشىنى يە.

دۇشمەنگە ياخشىلىق قىلما،
دوستقا يامانلىق (قىلما).

دۇشمەننىڭ ئاغزىدا كۈلكىسى بار،
كۆڭلىدە ھىيلىسى (بار).

دۇشمەننى ئايىغان ئۆزى قان يالار.

دوستى كۆپنىڭ ئەقلى كۆپ.

دۇشمەنىڭ يىراق - يېقىنى يوق.

دۇشمەن ئۆلسە ھازا تۇتما،
ۋاپاسىزدىن يار (تۇتما).

دۇشمەنىڭ بىر تال تۈكىنى يۇلغانمۇ ساۋاب.

دۇشمەنىڭ ياخشىلىقى سەن ئۈچۈن قىلىچ.

دوستۇڭنىڭ ئېشىنى يە، كۆڭلى قالمىسۇن،
دۇشمەنىڭ ئېشىنى يە، ئۆزىگە قالمىسۇن.

دۇشمەننى ئۆزۈڭدىن غالىب تۇت.

دۇشمەننى ئەخمەق كۆرۈش — ئەخمەقلىقىڭ.

دوستىنى ئايىمغان دوزاخ تۇڭىدە.

دوستۇڭ ئۈچۈن زەھەر يۇت.

دۇشمەننى كۈندۈزى ئويلا، كېچىسى پايلا.

دۇشمەن بىلەن دوست بولساڭ،
بېشىڭ تېنىڭدىن ئايرىلۇر.

زالىمنىڭ ئوغلى بولغۇچە،
ئالىمنىڭ قۇلى بول.

زالىمنىڭ زۇلمىدىن ساقلان،
پادىشاھنىڭ ئازابىدىن (ساقلان).

زالىمغا باش ئەگسەڭ خەس بولۇرسەن،
رەقىبكە باش ئەگسەڭ پەس (بولۇرسەن).

زەھەرلىك يىلان چوڭ - كىچىك دەپ ئايرىلماس،
دۇشمەن يىراق - يېقىن دەپ (ئايرىلماس).

زەرنىڭ دوستى تولا،
زەرگەرنىڭ دۇشمىنى (تولا).

زەھەرلىك يىلاننىڭ قاسرىقى ئالا.

سار لاچىن بولماس.

ساددا سىر ساقلىيالماس،
نامرات پۇل (ساقلىيالماس).

سەن بۆرىنى ئايىساڭ،
بۆرە سېنى تالار.

سىركە قاچىسىنىڭ ئاغزى ھىم تۇرسىمۇ،
ئىچى قاينار.

سېھىرگەرنىڭ سىرىنى دۇمباقچى بىلەر.

سۆڭىكىڭ سۇنسىمۇ دۇشمىنىڭگە سىر بەرمە.

غالجىر ئىت چىشىنى كۆرسەتمەس.

غوجام ئەتە بىلەن،
خېنىم پەتە بىلەن.

قاغىنىڭ كۆزىنى قاغا چوقۇماس.

قاڭشىرىڭنى كىم ياردى؟
نان بەرگەن ئاكام (ياردى).

قازىنىڭ تەڭرىسى ــ تىللا.

قازىنىڭ قولى ئۇزۇن،
مەزىنىنىڭ بوينى (ئۇزۇن).

قەلەندەر پادىشاھ بولسا،
كۈندۈزى چىراغ ياقار.

قەست قىلغاننى پەس قىل.

قەغەزنى لاتا دېمە،
دۈشمەننى ئاكا (دېمە).

قوي يېمەيدىغان بۆرە يوق،
زورلۇق قىلمايدىغان تۆرە (يوق).

قورال تۈتقان قويغا چاپماس.

قولتۇقۇمدا قاتلىمام بولسا،
ئارقامدا ئىت كۆپتۈر.

قورققان بىلەن دوست بولسا‌ك،
ئىشىڭ يامان بولۇر.

قارا باشتا مۇڭ تۇلا،
ھارىقى يوق تۇڭ تولا.

قولۇڭ ماي بولسا،
قونچۇڭغا سۈرت.

تۇردى ئىمىن سىزغان

قورقتان ئىشىكنى بۇزار،
دۇشمەن بېشىكنى ئۇزەر.

قۇرت ياغاچنى ئىچىدىن يەر.

قۇشنىڭ سايرىمايدىغىنى يوق،
دۇشمەننىڭ قارغىمايدىغىنى (يوق).

قۇلنىڭ تاغرى توشسا،
باينىڭ ئامبىرى توشار.

قۇل ئاتقا مىنسە چىقمىغان دۆڭ قالماس،
دېدەك مونچاق تاقىسا، كىرمىگەن ئۆي (قالماس).

قىرىق يىلدا باي بىلەن كەمبەغەل تەڭشىلەر.

كەمبەغەلنىڭ چېيى چىشقا دورا.

كەمبەغەل ئات مىنسە باينىڭ كۆتى قىچىشار.

كەمبەغەلنىڭ مۇشۇكى چاشقان تۇتسا،
باينىڭ مۇشۇكى توشقان تۇتار.

كەمبەغەل تۆگە مىنسىمۇ، پۇتىنى ئىت چىشلەر.

كەمبەغەلگە پوش - پوش،
باي غوجامغا خوش - خوش.

كەمبەغەل تالقان يېسە،
شامال كېلىپ ئۇچۇرۇپ كېتەر،
باي تالقان يېسە،
يامغۇر يېغىپ نەمەپ بېرەر.

كەمبەغەل گۈل قىسسا،
تىكىنى باشقا سانجىلار.

كەمبەغەل ئىشلەپ هارماس،
باي چىشلەپ (هارماس).

كونىنى يېڭى قىلغىلى بولماس،
دۇشمەننى دوست قىلغىلى (بولماس).

كۈلپەتتە هەقىقىي دوست تېپىلار.

كۈندىشىڭ ئۆلگۈچە دۇشمەن.

كىمنىڭ زۇلمى كۆپ بولسا،
شۇنىڭ زاۋالى يېقىن بولار.

كىيىمنىڭ يېڭىسى ياخشى،
دوستنىڭ كونىسى (ياخشى).

كىم چاپانىنى يېڭى كىيسە
دورغا - بەگنىڭ ئوغلى شۇ.
كىم چاپانىنى كونا كىيسە
تامنى تەشكەن ئوغرى شۇ.

گادانىڭ بالىسى — باينىڭ كالىسى.

گادايغا باققان گۈل بولار،
بايغا باققان قۇل (بولار).

گادانىڭ ھۆرمەت قىلساڭ،
چورۇقى بىلەن تۆرگە چىقار.

گادانىڭ بىر تويغىنى — باي بولغىنى.

گاچا بولسىمۇ باينىڭ بالىسى سۆزلىسۇن.

گۆش بىلەن ياغ بىر تۇغقان،
پىيازنىڭ كۆيگىنى كۆيگەن.

هېسابتا بار ھەمدەمدە يوق.

لالما ئىتنىڭ بارمىغان جايى قالماس.

ئورۇق ئېشەك ئۇرسا تېپەر،
چاچراپ قوپۇپ يەنە تېپەر.

مەيدە ئاغرىتقان ئاش ئەمەس،
كۆڭۈل ئاغرىتقان دوست (ئەمەس).

ئوغرى يولدا قويار،
قاراقچى چۆلدە (قويار).

مەككارغا ئالدانغان مىللىدىن ئايرىلار،
دۇشمەنگە ئالدانغان جېنىدىن (ئايرىلار).

ئورۇق گۆشنىڭ شورپىسى يوق،
نامرات بەگنىڭ دورغىسى (يوق).

موللا مۇرىتتىن ئالىدۇ،
مەزىن مىيىتتىن (ئالىدۇ).

ئوغرى تۇمان ئىزدەر،
ئىچى يامان گۇمان (ئىزدەر).

موللام گۆش يېمەس،
يېسە بوش يېمەس.

ئۇن خوجايىندىن بىر يالاقچى يامان.

مۇشۇك مۇشۇكنى قارىغۇدا تونۇر.

ئوغرى - ئوغرى بىلەن قارىغۇدا تېپىشار.

مۇشۇك ئۆلسە چاشقان داپ چالار.

ئوغرى تۇن يېرىمىدا،
قاراقچى كۇپكۇندۇزدە.

مىڭ دوستتىن بىر دۇشمەن يامان.

ئوغرى قېرىسا سوپى بولار،
جالاپ قېرىسا بۇۋى (بولار).

مىڭ سەر ئالتۇن تاپقۇچە،
بىر ياخشى دوست تاپ.

ئوغرى ئىش تاپالمىسا،
دوپپىسىنى قولتۇقلاپ قاچار.

نادان دوستتىن زېرەك دۇشمەن ياخشى.

ئورۇقنىڭ كۆڭلى يورۇق.

نامەردكە ئەگسەڭ بويۇن،
پۇچەك ياڭاققا تولار قويۇن.

ئوغرىنىڭ شېرىكى يانچۇقچى بولار.

نامراتنىڭ ھېيتى — يېڭى كۆڭلەك كىيگەندە.

ئۇرۇشخۇمار دوستۇڭدىن،
جىمىغۇر دۇشمىنىڭ ياخشى.

نادان باشلىق خۇشامەتچىگە ئامراق.

ئۆردەكنىڭ شۇ كۆتى بولسا،
ھەممە كۆلنى سېسىتار.

نىيىتى ياماننى ئىت تونۇر،
چاپىنى ياماننى پىت (تونۇر).

ھەر كىشىنىڭ باردۇر ئۆزىگە ئۇلپىتى،
قىزىماس ئىت بىلەن قوينىڭ سۆھبىتى.

ئۆتۈكى يىرتىق تۆرگە چىقالماس،
يېڭى يىرتىق ئاش يېيەلمەس.

ئۆزۈڭنى ئەر چاغلىساڭ،
ئۆزگىنى شىر چاغلا.

ئۆلۈك يولۇاستىن تىرىك چاشقان يامان.

ئۆزىنىڭ ئۆزىگە، توپىسى كۆزىگە.

ئېچىلغانىنىڭ ھەممىسى گۈل ئەمەس،
ھىجايغانىنىڭ ھەممىسى دوست (ئەمەس).

ئېقىن سۇ ئۇخلىسا ئۇخلار،
دۇشمەن ئۇخلىماس.

ئىتنىڭ دوستى ئىت،
پىتنىڭ دوستى پىت.

ئىشەنمىگىن دوستۇڭغا،
سامان تېقار پوستۇڭغا.

ئىتنىڭ قارغىشىغا پىت ئۆلمەس،
دېڭىز داۋالغۇسا كىت ئۆلمەس.

ئىككى رەقىب بىر يەردە بولسا
قۇلىقى دىڭ تۇرار.

ئىتنى قاۋىدى دەپ، ئاغزىنى كەسكىلى بولماس.

ئىتقا گۆش بەرسەڭ توپىغا مىلەپ يەر.

ئىچى يامانىنىڭ كۆڭلى تىنماس.

ئىككى ياخشى قوشۇلسا ئۆلگۈچە دوست بولار،
ئىككى يامان قوشۇلسا ئۆلگۈچە ئۆچ بولار.

ئىت كۆپ مەھەللىدە جىرىم ئايىنماس.

ئىت ـ ئىت بىلەن ياخشى.

ئىشەنگەن تاغدا كېيىك ياتماپتۇ.

ئىت سەمرىسە ئىگىسىگە قاۋار.

ئىتنى ئەركىلەتسەڭ ئاغزىڭنى يالار.

ئىتتىن بولغان ھايۋان
قۇربانلىققا يارىماس.

ئىت ئىگىسىنى تونۇيدۇ،
رەقىب رەقىبىنى (تونۇيدۇ).

ئىتنىڭ قەستى قاۋاشتا ئەمەس، چىشلەشتە.

ئىتمۇ كەمبەغەلگە قاۋار.

ياخشى دوست كەلگەن بالانى توسار.

ياتنىڭ يېغى يوق.

ياتنىڭ شېكىرى يوق.
ياخشى دوست جاندىن ئەزىز.

ياخشى دوست يولۇڭغا قارار،
يامان دوست پۇلۇڭغا (قارار).

يامانىنىڭ سۆيىنى ئىچكۈچە،
كوزىسىنى چېقىۋەت.

ياۋنى ئايىغان يارا بولۇر.

ياۋ يارىغىنى ياۋ بىلمەس.

ياۋنىڭ «كەلدى ـ كەلدىسى» يامان.

ياۋنى قارانچۇق قاچۇرار.

ياۋنى ئۇۋىسىدا ئۆلتۈر.

ياۋلاشماق ئاسان،
ياراشماق قىيىن.

يات يېغىنى يېگەن يىگىت ياۋغا چاپماس،
يالىقىغا تويغان ئىت ئوۋغا يارىماس.

ياخشىنى يات دېمە،
ياماننى ئۆز (دېمە).

يامان ياۋغا بولۇشار.

ياۋدىن قورققان ياۋغا دوست،
ئەلدىن قورققان ئەلگە دوست.

يەتتىنىڭ بىرىنى دۇشمەن بىل.

ياۋ قاچسا، باتۇر كۆپىيەر.

يەر سالمىقى تاغدۇر،
ئەر سالمىقى بەگدۇر.

ياۋ سىرىنى ياۋ بىلمەس.

يېتىمنىڭ يېشىدىن زېمىن تىترەر.

ياۋ مىكرىنى يالغان يوشۇرار.

يېمىسىمۇ باي ياخشى،
بەرمىسىمۇ باي ياخشى.

ياخشى كىشى ئاداۋەتنى يار قىلماس.

يېتىمنىڭ ئالتە قارنى بار،
ئوتتۇرىسىدا بالىخانىسى (بار).

يالغۇز سەييادقا دۇشمەنمۇ دوست كۆرۈنەر.

يېتىم تايدىن يورغا چىقار،
يېتىم بالىدىن دورغا (چىقار).

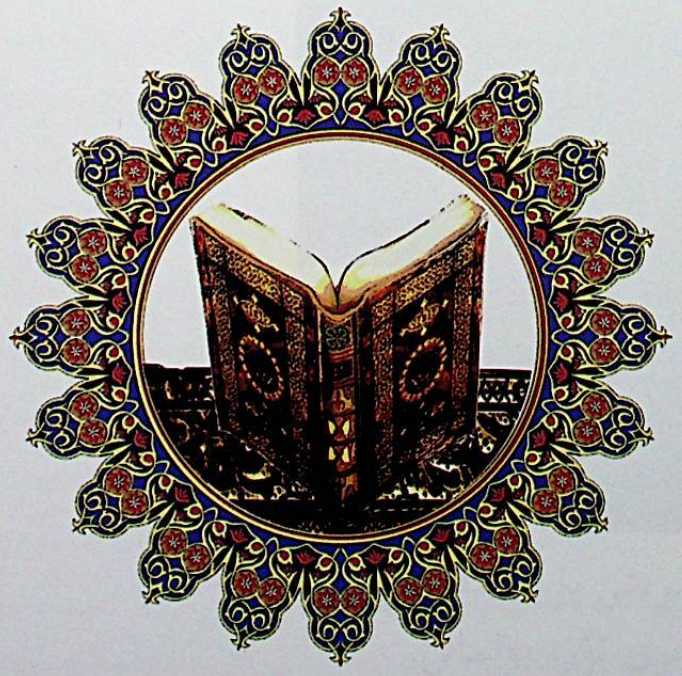
ياخشى يېرىڭنى دوست كۆرەر،
يامان يېرىڭنى دۇشمەن (كۆرەر).

يېڭىنى ئايىغان كونىسى،
بېگىنى ئايىغان دورغىسى.

يامان بىلەن يولداش بولما،
نادان بىلەن سىرداش (بولما).

يېڭىدىكى ئوۋنى كۆرگۈچە،
يىراقتىكى ياۋنى كۆر.

ياغ ئىچكۈچىنى چىقارساڭ،
قان ئىچكۈچى كىرەر.

ياخشى كىيىم ھالىڭغا يەتكۈچە،
يامان كىيىم گېلىڭنى بوغار.

يالاقچى يالاق تۇۋدە،
تېجىمەل تاياق تۇۋدە.

يامان ياخشى بىلەن سورىلار،
بۇغداي سامىنى بىلەن (سورىلار).

يامان بىلەن يۈرگۈچە،
يالغۇز يۈرگىن ئۆلگۈچە.

يېغى بولسا ياۋ ياتماس،
يەر تەۋرسە ئات (ياتماس).

يېغىنى يىراقتا يوقات.

يېغا ياندىن قوپار،
دۇشمەن تاپاندىن (قوپار).

يېغا ياندىن قوپار،
بالا كەلسە قېرىنداشتىن.

يىلانىنىڭ پۇتى ئىچىدە.

يىلان زەھىرىنى سانجىپ بولۇپ ئۆزى ئۆلەر.

يىراقتىكى دۇشمەندىن
پايلاپ يۈرگەن ئۆز يامان.

يىلاننى قوينۇڭغا سالساڭ، چېقىپ ئۆلتۈرەر،
دۇشمەنگە سىر بەرسەڭ، سېتىپ ئۆلتۈرەر.

يىلان زەھىرى ئۆزىگە تەسىر قىلماس.

يىلان ئۇخلاۋاتقان ئادەمنى ئاياپ قويماس.

يوشۇرۇن ئۇچقۇن ئوتتىنمۇ يامان.

يوتقاننى كىيگىلى بولماس،
دوستنى ئۇرغىلى (بولماس).

يولۇاسنىڭ ئولتۇرغانلىقى ــ
سالام قىلىش ئۇچۇن ئەمەس.

يولۇاسنىڭ بەستى يامان،
دۇشمەننىڭ قەستى (يامان).

يۇمشاق قۇلاق ــ قۇلنىڭ قۇلى.

يۇرەكنى تارتسا، بېغىر ئاغرار.

يۇرت ئىچىدە باش كۆتۈرگەن،
پۇچۇق ھېجىردا ئاش كۆتۈرگەن.

سیاسەت ۋە قانۇن

ئالدى ئىشكتىن يېڭىنە پاتمايدۇ،
ئارقا ئىشكتىن پويىز قاتنايدۇ.

ئادالەتسىز پادىشاھنى
ئادالەتلىك خورلۇق ئۆلتۈرەر.

ئادىل بولساڭ ئالىم بولىسەن.

ئادىل ئۇزاق ئۆمۈر كۆرەر،
قاتىل دوزاختا كىرەر.

ئالتە ئۆچكىگە ئاتمىش تېكە.

ئادىل پادىشاھلىقتىن ئەلگە ئامەت ياغار.

ئاق ئىت كەتسە، قارا ئىت كېلەر.

ئەلچىگە ئۆلۈم يوق،
جارچىغا كۆرۈم (يوق).

ئەمەلدار قېيىق بولسا،
بوستانلىقمۇ جاڭگال بولۇر.

ئەتە كېلىدىغان كېلىدىغان،
ھەل بولمىسا سەۋر قىلىدىغان.

ئەسكى تامدا قۇشقاچ تولا،
نامراتقا پۇتلاش (تولا).

ئەقىللىق پادىشاھنىڭ ئۆزى ئۆيدە،
كۆڭلى ئەلدە (بولۇر).

ئەمەل بەردى قۇپقۇرۇق،
ناگان بەردى ئوقى يوق.

بايلار ئاقچىسى بىلەن،
قانۇن ساقچىسى (بىلەن).

بەگنى بەگ قىلغان دورغىسى.

بېگىمنىڭ كەينىدىن ئالمىيۋالاي.

بۇلبۇل قەپەستە سايرىماس،
سايرىسىمۇ دىلى يايرىماس.

بۆرىسى يوق جاڭگالغا
مايمۇن پادىشاھ.

بېلىق بېشىدىن سېسىيدۇ.

بۆرىدىن قۇتۇلدۇم،
يولۋاسقا تۇتۇلدۇم.

بۆرىگە ئىچ ئاغرىتساڭ،
قويغا زامىن بولىسەن.

بىرىنى پۆرە قىلمىغۇچە،
بىرى ئۆرە بولماس.

بىرى ئۆلمىگۈچە، بىرى كۈن كۆرمەس.

بېگىمنىڭ قېشىغا بارغۇچە،
بېلىڭ ئوشتۇلار.

پادىشاھ دۆت بولسا،
ئوردا ئەمەلدارى سارايڭ بولۇر.

پادىشاھتا بولسا ئادالەت،
پۇقراغا قىلار شاپائەت.

پادىشاھسىز ئەل يېتىم،
ئىگىسىز يەر (يېتىم).

پارا يەپ بەگ سەمرەر،
سۆزۈك يەپ ئىت (سەمرەر).

پادىشاھنىڭ ھاجىتى پۇقراغا چۈشەر.

پادىشاھ ــ يېرىم خۇدا.

پادىشاھ ئادىل بولسا،
پۇقرا مايىل بولۇر.

پىرىنىڭ غوجىسى ئىككى.

پۇقرا ئالدىڭغا كەلسە،
ئەمىلىڭنى تاج قىلىپ تاقىما.

پۇقرايىڭنى خار قىلما،
كۆڭلۈڭنى تار (قىلما).

تاياق ئېيىقنىمۇ موللا قىلار.

تاش بىلەن ياڭاق تەڭ بولماس.

تاشتىن قاش قورقار،
گۈناھتىن باش قورقار.

تەڭشەلمىگەن ئالەم،
سىرىنى بىلمەس ئادەم.

تەلىپىكىنى ئېلىپ كەل دېسە،
بېشىنى ئېلىپ كەپتۇ.

تولا سايرىغان بۇلبۇل قەپەسكە چۈشەر.

تورغىنى سوي دېسەم قوناقنى كەستى.

توقماق چوڭ بولسا،
لاتا قوزۇقمۇ يەرگە ماڭار.

تۆگەن سۇدا چۆرگىلەر،
دەۋا پۇلدا (چۆرگىلەر).

تۆگىدەك دۇنيادىن
مېغىزدەك مەنسەپ يامان.

تۇغ يىقىلسا، پادىشاھ تەختتىن چۈشەر.

تۆمۇر قەپەس شۇڭقارنىمۇ ئىندەككە كەلتۈرەر.

جاھانغا ئىگە بولاي دېسەڭ،
ئاۋۋال ئادەمگە ئىگە بول.

جاھان تۈزەلمىگۈچە،
يامان تۈزەلمەس.

جان خۇدانىڭ، تەن پادىشاھنىڭ.

چاشقاننىڭ ئەرزىنى مۇشۇك سوراپتۇ.

چوڭ بېلىق كىچىك بېلىقنى يەر.

چىراغ تۈۋى قاراڭغۇ.

خانسىز ئەل ــ ئىگىسىز ئۆي.

خاننىڭ ھۆرمىتى پۇقرا بىلەن.

خان بىلەن ئېلىشساڭ بېشىڭ كېتەر،
باي بىلەن تۇتۇشساڭ مېلىڭ (كېتەر).

خاننىڭ دورى ئۇچ قېتىم.

خاننىڭ ئاغزى مايمۇن.

خان — قوزۇق،
پۇقرا — ئوزۇق.

دەۋاگەر بوش بولسا،
قازى مۇتتەھەم بولار.

دەۋاگەر دەۋا قىلماس،
دەۋا قىلسا قۇرۇق قالماس.

دەۋرىڭ كەپتۇ سۇر بېگىم،
دەۋرانىڭ كەپتۇ ئۇر بېگىم.

دورغا غېرىبنى ئۇرسا،
جىسا مۇساپىرنى ئۇرۇپتۇ.

دېمىسە دەرد، دېسە لەت.

دوپپىغا پاتقان بېشىم
جاھانغا پاتمىدى.

رەھىمسىز يۇرەكنى ئېزىش ئۇچۇن
شەپقەتسىز يۇرەك كېرەك.

زامانە زورنىڭ،
تاماشا كورنىڭ.

زالىمنىڭ زۇلمىدىن ساقلان،
پادىشاھنىڭ ھۆكمىدىن (ساقلان).

زالىم پادىشاھ بولسا،
نادان ئەۋلىيا بولار.

زالىم قامچىسىنى تاشلاپ ئالىم بوپتۇ.
زالىمدىن شەپقەت كۇتمە،
بىھايادىن ئىلتىپات (كۇتمە).

زىغىر تېرىمىغان يەر قالمىدى،
بەگ بولمىغان ئەر قالمىدى.

سارنىڭ مەقسىتى چۇجە يېمەكتە ئەمەس،
چۇكۇلداتماقتا.

سەركە ئەقىللىق بولسا،
مالغا ئاپەت كەلمەس.

سۇ كېتىدۇ تاش قالىدۇ،
ئوسما كېتىدۇ قاش قالىدۇ.

سۇنىڭ بېشى لاي بولسا،
ئايىغىمۇ لاي بولۇر.

سىياسەت ئادىل بولسا،
يەرمۇ ئالتۇن بېرەر.

سىياسەت توغرا بولسا،
لاتا قوزۇق يەرگە كىرەر.

شانىياز ئوۋغا چىقسا،
كەينىدىن غوۋغا چىقىپتۇ.

شەرىئەتتە شەك يوق،
سەۋەبسىز ئىش يوق.

شەرىئەت قىلىچتىن ئىتتىك،
قىلدىن ئىنچىكە.

شەھەردە شامال چىقسا،
يېزىدا بوران چىقار.

شەرىئەتنىڭ مىڭ بىر پۇتقى بار.

غوجامنىڭ غوجىسى بار،
چامغۇرنىڭ ئورىسى (بار).

غوجامنىڭ قورسىقى توق،
قۇلى بىلەن ئىشى يوق.

قاپىقىدىن باراڭ ئەتىۋار،
ئەقلى باردىن سىراڭ ئەتىۋار.

قول قولنى تونۇيدۇ،
شەرىئەت يولنى (تونۇيدۇ).

قوي ئۆزىنىڭ پېيىدە ئېسىلار.
قېتىۋالغانغا قامچا ئۆتمەس.

قىلىچ دەستىسىنى تۇتۇشنى خالىمىساڭ،
تىغىغا دۇچ كېلىسەن.

قىلچىلىك هوقۇقنىڭ
پىلچىلىك كۈچى بار.

قىلدەك هوقۇق زىغىرنى قىرىق يارار.

كاللىنىڭ سورىنى پۇت تارتار،
باشلىقنىڭ سورىنى يۇرت (تارتار).

كەتمەن ساماندىن قورقار،
تەشكىل ياماندىن (قورقار).

كېيىك ئۇركۈسە تاغدىن كۆچەر،
ئادەم ئۇركۈسە يۇرتتىن (كۆچەر).

كوزا سۇندۇرغان ئەزىزدۇر،
سۇ ئەكەلگەن خار ـ زار.

مەپىسىز بەگ ـــ شەپىسىز سەگ.

موللىدىن ئىمان قاچسا يالغان كۆپىيەر،
پادىشاھتىن ئىنساپ قاچسا ئالۋان (كۆپىيەر).

نادان هاكىم يۇرت بۇزار.

هارۇندا خوت يوق،
سارايغا سوت (يوق).

هەقىقەت ئىزدىسەڭ ئۆلتۇر يىلاننى،
تەرىقەت ئىزدىسەڭ قىينىما جاننى.

هۆكۈم تاشنى يارار،
تايىقى باشنى (يارار).

هۆكمى قاتتىق پادىشاھ
پاختا بىلەن تاش يارار.

هۇرۇننىڭ ئەسىنكى قاتتىق،
هەقىقەتنىڭ تەستىكى (قاتتىق).

ئوغدا ياتقان گىردە يەر،
كەتمەن چاپقان جىگدە (يەر).

ئۇستىرا كاپ بىلەن،
باهالاش لاپ بىلەن.

ئۆلىمەن دېسە، مىنىمەن دەپتۇ.

ئۆزىگە يارىغان خانغا يارار.

ئۇمىد ئۆلۈمنى يېڭەر،
كۈرەش زۇلۇمنى (يېڭەر).

ۋاقتى كەلگەندە خانمۇ ئاتتىن چۈشىدۇ.

ئېگىلگەن بويۇننى قىلىچ كەسمەس.

ئېشەككە كۈچۈك يەتمىسە،

ئۇر توقۇمنى.

ئىنساپ قالمىدى چوڭدا،
ئىشتان قالمىدى قوڭدا.

ئىنسان بەختى بىلەن كۈلەر،
پادىشاھ تەختى بىلەن (كۈلەر).

ئىتنى قازى قىلساڭ،
قاۋاشقا قىستار.

ئىككى ئات تېپىشسە،
ئارىدا قالغان ئېشەك ئۆلەر.

ئىمامنىڭ ھەيۋىسى سەللىدە.

ئىت ھاكىم بولسا،
سۆڭەك سېلىق سالار.

ياخشى دېھقان يەر تۇزەر،
ياخشى خان ئەل (تۇزەر).

ياقىسىز چاپان بولماس،
قانۇنسىز سۇلتان (بولماس).

ياماندىن قاراۋۇل قويساڭ،
دۇشمەن يەتتە بولۇر.

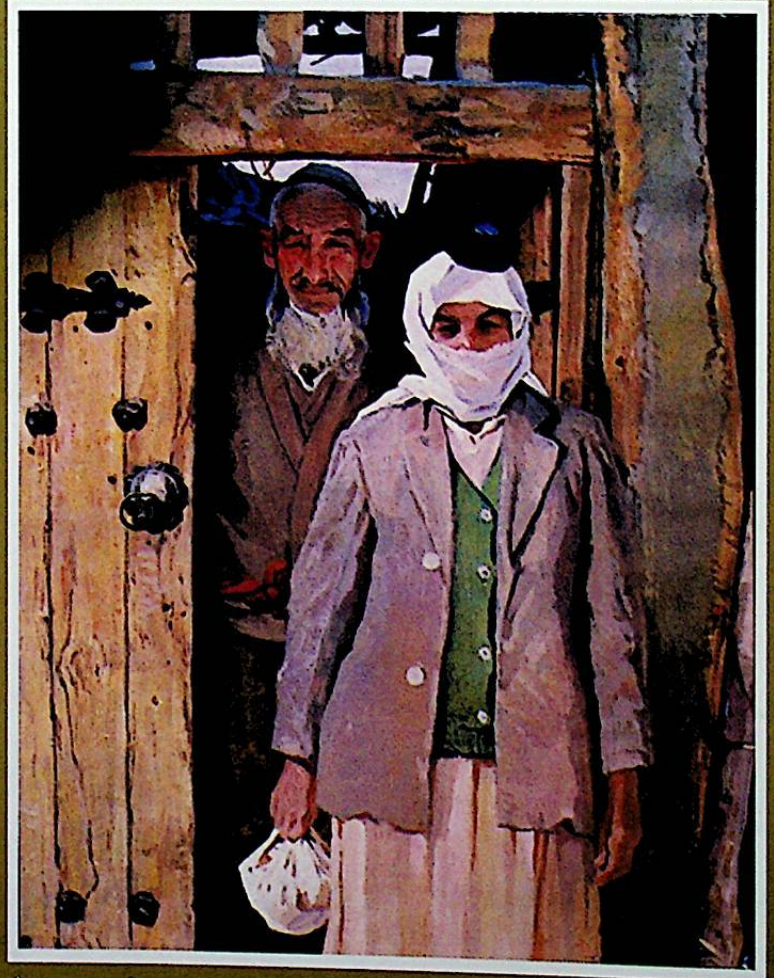
ياخشى ۋەزىر — كۆرۈنەر خىزىر.

يارلىق دېگەن ياسداق.

يۇز كۈن يەلپۇگەن غالچا بوپتۇ،
بىر كۈن يەلپۇگەن ئاغچا (بوپتۇ).

يىلان ـ چايان ئىزدىسەڭ
قازىنىڭ گۆرىنى ئاچ.

يىگىنە قاياققا ماڭسا،
يىپ شۇ ياققا ماڭار.

يۇسۇپجان سىزغان

ئىجتىمائىي كەيپىيات توغرىسىدا

ئاپتاپنىڭ چىقىشىغا باق،
سۇنىڭ ئېقىشىغا (باق).

ئادالەت ئالدىدا لىللا ئاقىدۇ،
جاھالەت ئالدىدا تىللا (ئاقىدۇ).

ئالىم ئەستە تۇرىدۇ،
زالىم پەستە (تۇرىدۇ).

ئاشلىق كېتىپ چاڭ قالدى،
ماغدۇر كېتىپ جان (قالدى).

ئەجەب داڭلايسىز ئەنجانىنى،
باقالمايسىز بىر جانىنى.

ئەمەلدارلاردىن غالچا ياماق،
ئۆگزىدىن ئۆتكەن تامچە (ياماق).

ئەمەلدارلارغا جان ئىككى.

باي قەيەردە بولسا،
«ۋاي» شۇ يەردە.

باينىڭ باي قىلغان گۆش بىلەن مايدۇر،
گادانىڭ گاداي قىلغان بەگ بىلەن بايدۇر.

بارلىق ئامبال ئالدى،
قالغىنىنى رەمەل (ئالدى).

باي ياتىدۇ باغدا،
گاداي ياتىدۇ تاغدا.

باغلاقلىق ئىت ئوۋغا يارىماپتۇ.

بىر مىسقال ھوقۇق مىڭ تىللاغا ئەرزان.

بۇرۇن تاغ ئايلىنىپ كەلسە،
ئەمدى باغ ئايلىنىپ كېلەر.

بوران گىلەمنى سۆرەپتۇ.

بۆرە يەپ بەردى،
قاغا چوقۇپ (بەردى).

بۆرىنىڭ ئاغزى يېيىمۇ قان،
يېمىيىمۇ (قان).

بۆرىسى يوق جاڭگال نەدە،
ئوغرىسى يوق يۇرت نەدە.

بۆك ئال دېسە، باش كېسىپتۇ.

بۆرە بىلەن تۈلكە بىرلەشسە،
ئالداپمۇ يەيدۇ، بۇلاپمۇ يەيدۇ.

پادىشاھنىڭ كۆزىدە بولغۇچە كۆڭلىدە بول.

پادىشاھ كۈندۈزنى كېچە دېسە،
ئاسمانغا يۇلتۇز چىقىپتۇ.

پادىشاھ كۈندۈزنى كېچە دېسە،
كۈننى ئاي دېگۈلۈك.

پارا يېگەن پات يوقىلار.

توقۇمى يەڭگۈشلەنگەن بىلەن ئېشىكى شۇ.

تۇلكە سۆزگە چىقسا،
توخۇ غەمگە چۈشەر.

جاڭگالدا داڭگال تولا،
شەھەردە ئامبال (تولا).

دادىسى خان بولسا،
ئۇرۇق ـ ئەۋلادى بەگ بولۇر.

دەرەخ كېسىلسە، قۇش توزار.

دەرد بار، دەرمان يوق.

دەردى يوققا ۋاي چىشىم دېمە.

دېھقان قېشىدا كەتمەن،
كادىر قېشىدا دەردمەن.

دۆلەت قۇشى قونسا چۈشەن بېشىغا،
سۇمۇرغ كېلەر ئېگىلىپ قېشىغا.

دۇنيانى سۇ باسسا،
ئۆردەككە نېمە غەم.

زالىمدا ۋاپا يوق،
پاسىقتا ھايا (يوق).

زامان قالار،
زالىم كېتەر.

زامان ساڭا باقمىسا،
سەن زامانغا باق.

زورلۇق بىلەن ھۆرمەت تاپساڭ،
خورلۇق بىلەن ئۆلەرسەن.

زالىم يۇرت سورىسا،
ئالۋانغا ئامراق بولار.

سارىناڭ چۈجىگە ئىچى ئاغرىماس.

سەھرادا ھاڭرىغان ئېشەك،
شەھەردە ھاڭرىيالماس.

سوراقچىدىن تۈڭچى يامان.

سوۋغاتقا ئۇزۇم كېرەك،
ئىسلاھقا تۈزۈم (كېرەك).

سۈتسىز ئىنەك ئۆلمىگۈچە سۈتلۈك ئاتالماس،
يامان كىشى ئۆلمىگۈچە ياخشى ئاتالماس.

قازىنىڭ ئېتى ئۆلسە، مىڭ كىشى يىغلار،
قازى ئۆلسە، بىر كىشى (يىغلار).

قازىنىڭ ئوردىسىدىن قېچىپ
پادىشاھنىڭ تۇڭلۇكىدىن چۈشۈپتۇ.

كانايچىدىن يەل كەتتى،
دۇمباقچىدىن دۇڭگۇلدۇڭ.

كەڭگە كەڭ دۇنيا،
تارغا تار دۇنيا.

كۇچلۇك ئالدىدا كۇچسىز گۇناھكار.

مانتا قاسقاندىن كېيىن،
ئەمەل داستىخاندىن (كېيىن).

مەن ئۆلەر ھالەتتە ياتسام،
تۇغقانلىرىم گۈل قىسىپتۇ.

مۇشۇك يوق يەردە چاشقان پادىشاھ بوپتۇ.

نادانىنى نادان باشقۇرىدۇ،
نادانىنى جاھان (باشقۇرىدۇ).

ھالۋا ياغ بىلەن ئوخشار،
باھالاش گال بىلەن (ئوخشار).

ھۆل ـ يېغىن كۆپ بولسا يەرنى بۇزار،
پىتنە ـ ئىغۋا كۆپ بولسا ئەلنى (بۇزار).

ھۆكۈم سۈرسە نادانلىق،
داناغا يوق ئامانلىق.

ئورۇقلۇقتىن ئۆلگەن تۆگە
ئاتتىن يوغان كۆرۈنەر.

ئون تونۇشتۇرۇشتىن بىر تونۇش ئەلا.

ئوت قويغانىنىڭ ئۇنى ئۆچۈرگۈچىدىن كۈچلۈك.

ئوردىدا ھىماتىڭ بولسا،
ئەمەلدار بولمىقىڭ ئاسان.

ئۆز يۇرتىدا مۇساپىر بولۇپتۇ.

ئۆكۈزنى كاردىن چىقارغان بويۇنتۇرۇق.

ئۇچەي قۇرۇپ يىپ بولدى،
يىلىك قۇرۇپ نەي بولدى.

يايلاققا بارساڭ قارا باشنى تۇت،
ھاشارغا ھەيدىسەڭ ياۋاشنى (تۇت).

يولدىن چىقما،
خاندىن قورقما.

يۇقىرىدا يامغۇر ياغسا،
تۆۋەندە قىيان كېيىر.

يېڭىياچە غەزەل چىقتى،
ئېيتالماي جېنىم چىقتى.

يىلانىڭ ئۆزى ئەگرى ئەمەس،
يولى ئەگرى.

ھايات ھېكمەتلىرى

ئاچ قۇش ئىگىسىنى ئالار.

ئەلچىگە ئۆلۈم يوق،
نەيچىگە تىنىم (يوق).

بېلىققىمۇ باش كېرەك.

پايدىسىز كېلىشىمدىن
پايدىلىق ئۇرۇش ياخشى.

خانغا ياربغان بېشىم
تازغا ياربماپتۇ.

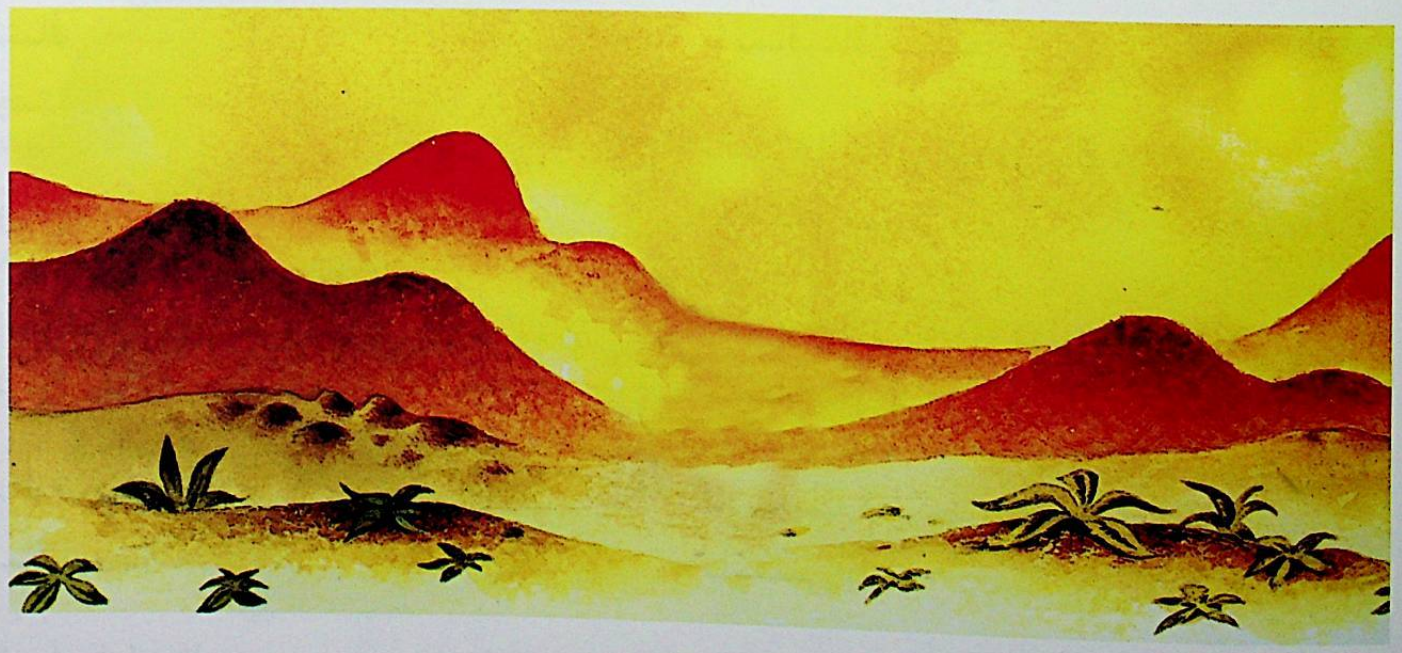
دەرد كەلگەندە دەرمان كېتەر.

قوي يېمەيدىغان بۆرە يوق،
زورلۇق قىلمايدىغان تۆرە (يوق).

ئورمىنى بۆلۈم تۆگىتەر،
ئادەمنى ئۆلۈم (تۆگىتەر).

ئوغرىنىڭ دۇشمىنى ئاي،
پۇتنىڭ دۇشمىنى لاي.

ئۆزى ئۇنەكتە،
كۆزى خۇنەكتە.

ھەقىقەت ۋە قانۇنىيەت توغرىسىدا

ئاسقۇدا گۆش بولسا،
بىر كۈنى مېھمانغا يارار.

ئالماقنىڭ بەرمىكى بار،
چاقنىڭ چەمبىرىكى (بار).

ئاي ئاقىرىپ چىقار،
نان قىزىرىپ پىشار.

ئادەمنىڭ يىلتىزى يوق.

ئاتقان ئوق يانماس.

ئادەم كۆرگىنىگە ئىشىنەر،
ھايۋان يېگىنىگە (ئىشىنەر).

ئادەتنىڭ دورىسى يوق،
مەسچىتنىڭ مورىسى (يوق).

ئالتۇن توپىدىمۇ پارقىرار.

ئات قېرىسا مۇدۇرگەك بولار،
ئادەم قېرىسا مۇگدىگەك (بولار).

ئاتنىڭ كىشنىمەيدىغىنى يوق،
ئىتنىڭ چىشلىمەيدىغىنى (يوق).

ئارغامچا ھامان ئاجىز يېرىدىن ئۈزۈلەر.

ئالەمنىڭ تۈۋرۈكى ھەقىقەت.

ئامان بولسا بېشىم،
يەنە چىقار شۇ چېچىم.

ئاچچىقنىڭ ئاقىۋىتى ــ پۇشايمان.

ئاتقان ئوق قايتىپ كەلمەس،
قايتىپ كەلسە سۇ تېشەلمەس.

ئاق ئىت، سېرىق ئىت، بەرىبىر ئىت.

ئادەمنىڭ ئۆلمەيدىغىنى يوق،
تۆمۈرنىڭ سۇنمايدىغىنى (يوق).

ئاچچىقنىڭ تاتلىقى بار،
يۇمشاقنىڭ قاتتىقى (بار).

ئاسمانغا قاراپ تۈكۈرسەڭ،
يۈزۈڭگە چۈشەر.

ئاتقان ئوقنى ياندۇرغىلى بولماس،
چىققان سۆزنى قايتۇرغىلى (بولماس).

ئادەمنىڭ كەلگىنى ئوبدان،
قاچقىنى يامان.

ئاچچىقنىڭ دورىسى ــ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش.

ئاپتاپپەرەس كۇنگە باقار.
ئاپتاپپەرەس ئايغىمۇ باقار.

ئاغرىقنى يوشۇرساڭ ئۆلۈم ئاشكارا.

ئالدىرىماڭ يارەي،
سىزگىمۇ بارەي.

ئادەم تۇغۇپ، ئالەم قالۇر.

ئادەمزاتنىڭ كەلمىكى باردۇر،
بىر كۇنى هامان ئۆلمىكى (باردۇر).

ئاي بۇلۇتتىن قورقار،
ياغاچ قۇرتتىن (قورقار).

ئالتۇن چىرىماس،
دەۋا قىرىماس.

ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە،
هايۋانىنىڭ ئالىسى تېشىدا.

ئاتا بولمىغۇچە ئاتا قەدرىنى بىلمەس.

ئاينىڭ ئون بەشى قاراڭغۇ،
ئون بەشى ئايدىڭ.

ئات هارسا ئېغىل ياخشى،
پاتقاقتا شېغىل (ياخشى).

ئالا ئاسلان ئارسلان بولماس.

ئادەت ئادەمنى باشقۇرماس،
ئادەم ئادەتنى باشقۇرار.

ئاينى ئالمىغا ئېلىپ بولماس.

ئاغزىدا تالقان بار ئادەم
ئوت پۇۋلىيەلمەس.

ئادەم ئۆلىدۇ،
دۇنيا قالىدۇ.

ئاسمانىڭ شوتىسى يوق،
يەرنىڭ تۇڭلۇكى (يوق).

ئاۋۋالقىنى بوران ئالدى،
كېيىنكىنى شامال (ئالدى).

ئاغرىقنىڭ ساقايغۇسى كەلسە
تېۋىپ ئۆزى كېلەر.

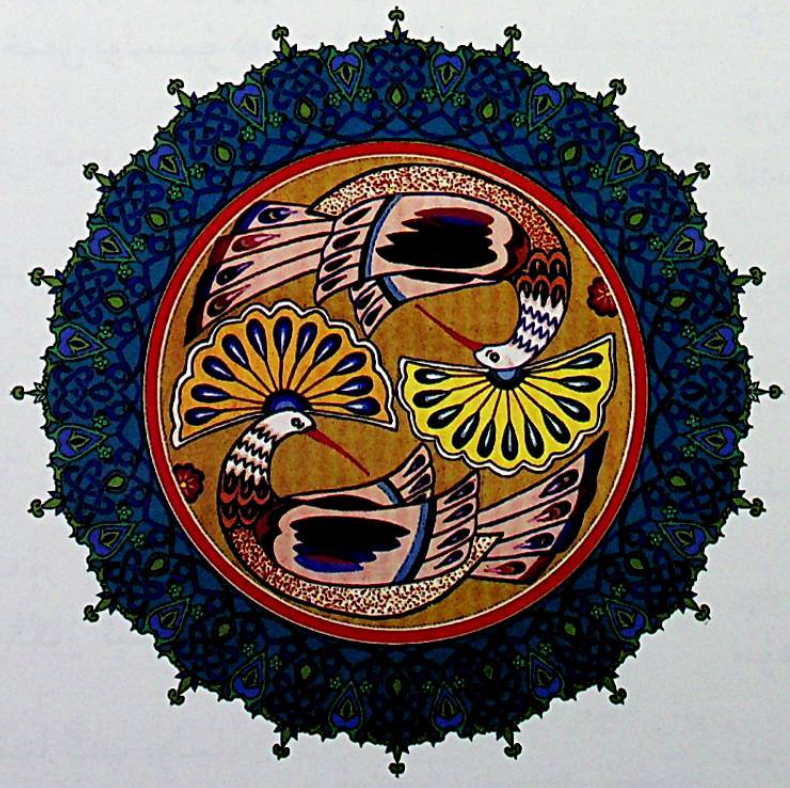
ئاشنى يېگەن قۇتۇلدى،
قازان يالىغان تۇتۇلدى.

ئاسان ئىش ئەرنىڭ ئىشى ئەمەس.

ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپ يەپتۇ.

ئايالنىڭ ئوردىغا كىرگىنى ئىشنىڭ بۇزۇلغىنى.

ئاغزىڭ قان بىلەن تولسىمۇ،
دۇشمەن ئالدىدا تۇكۇرمە.

ئەقىلسىز باشنىڭ دەردىنى پۈت تارتار.

ئەۋلىيانىڭمۇ نەپسى بار.

ئەسكى ئۆتۈك ئوشۇقنى غاجار،
پۇچۇق قوشۇق ئېغىزنى (غاجار).

ئەل قىساسى مىنەلھەق.

ئەگرىنىڭ سايىسىمۇ ئەگرى.

ئەگرى كىشى ئازار،
توغرا كىشى ئۇزار.

ئەگرى بولسىمۇ يول ياخشى.

ئەل ئاغىسىز بولماس،
سوغا چەمبەرسىز (بولماس).

ئەتمەك تەس، بۇزماق ئاسان.

ئەسكى چاپانىڭ ئىچىدە ئادەم بار.

ئەلنىڭ قۇلىقى ئەللىك.

ئەگرى بولسىمۇ يول ياخشى،
ئەخمەق بولسىمۇ دوست (ياخشى).

باش قەيەردە — پۈت شۇ يەردە.

باھار كەتسە بۇلبۇل سايرىماس.

بالا ـ قازا كۆرۈنۈپ كەلمەس،
پۈت ـ قولىنى ساڭگىلىتىپ.

بالدۇر چىققان قۇلاقتىن، كېيىن چىققان
مۇڭگۈز ئېشىپ كېتىپتۇ.

باشتا گەپ بولسا،
ئاياغدا ئۇن بولماس.

بالا چوڭ بولغۇچە،
ئانا موماي بولار.

بالا، قىلغان ئىشى چالا.

بارچە گۈناھ مەندە تۇرۇپ،
قاپ كۆتۈرۈپ نەگە باراي.

بالىسى غورا يېسە،
ئانىسىنىڭ چىشى قاماپتۇ.

بارماق قولدىن ئايرىلالماس.

بەش بارماق تەڭ ئەمەس.

بەش بارماقنىڭ قايسىسىنى چىشلىسە ئاغرىيدۇ.

بوۋاقنىڭ كۆزى بۆشۈكنى كۆرىدۇ،
چاشقاننىڭ كۆزى تۆشۈكنى (كۆرىدۇ).

بۇگۈن ماڭا، ئەتە ساڭا.

بورانىنىڭ گۈركىرىشىگە تاغ تەۋرىمەس.

بۇ يىلقى قار ئېسەنگە قالماس.

بۆشۈكتىن چىقساڭ، تۆشۈكتە توختايسەن.

بۆرە كۈچۈكى بۆرە بولۇر،
ئادەم ئەل ئىچىدە ئۆرە بولۇر.

بۆرە ئالدىدا قوي ھامان گۇناھكار.

بۆرىنىڭ قارغىشىغا يولۇاس ئۆلمەس.

بېلىقنى ئۇزۇشكە ئۆگەتمەس.

بېلىق شاش بولسىمۇ
سۇدىن چىقالماس.

بىر تۇلكىنىڭ تېرىسى
ئىككى قېتىم سويۇلماس.

بۇغداي تېرىسالىڭ ئارپا بولماس،
گەپنى قايتۇرغىلى (بولماس).

بۇگۈنسىز ئەتە بولماس.

بۆرە قوي چۈشەر.

بىر پىلەكتە ئون خەمەك،
ھەر خەمەكنىڭ تەمى بۆلەك.

بېشى مىجىلغان يىلان
قۇيرۇقىنى ھەر تەرەپكە ئۇرار.

بىر تال سەرەڭگە
پۇتۇن بازارنى خاراب قىلار.

بىر ياشتىمۇ بىر ئۆلۈم،
مىڭ ياشتىمۇ بىر ئۆلۈم.

بىر قاغىنىڭ كېلىشى بىلەن قىش بولماس.

بىر دەرەختىن ياسىلار يۈزمىڭ سەرەڭگە،
مىڭ دەرەخنى كۆيدۈرەر بىر تال سەرەڭگە.

بىلەي يۇمشاق بولسىمۇ
پولاتنى يەيدۇ.

بىگىز قاپتا ياتماس،
گەپ قورساقتا (ياتماس).

بىرنىڭ كاساپىتى مىڭغا.

بېشى بارنىڭ بۆكى بار.

بىر قولۇڭ ئوتتا بولسا،
بىر قولۇڭ سۇدا بولسۇن.

بىر قىنغا ئىككى پىچاق سىغماس.

بىر خورازنى يەتتە قاسساپ سويماس.

باينىڭ ئالدى تار، كەينى كەڭ.

باش ــ بۆكتە،
خىيال ــ كۆكتە.

پارقىرىغانىنىڭ ھەممىسى ئالتۇن ئەمەس.

پاقا سىيگەنگە كۆل تاشماس.

پاقا كورىكىرىمسا يېرىلار.

پاشا دەر: تۇمشۇقۇم مىس،
جاجامنى بېرەر ئىس.

پالاق تۇخۇمدىن چۈجە چىقماس.

پالتا ئىتتىك بولسا،
قولۇڭغا زور كەلمەس.

پاختا ئىچىدە ئوت ساقلىغلى بولماس.

پاختىدىكى تىكەن قولغا بەك سانجىلار.

پالتا چۇشكۇچە كۆتەك دەم ئاپتۇ.

پاشىنىڭ ئۇۋىسى يوق،
ئۆلۈمنىڭ نۆۋىتى (يوق).

پەگا بۇزۇلسا تۆر تۈزىلەر،
تۆر بۇزۇلسا نە (تۈزىلەر).

پۇتكەن ئىش ــ قېلىپتىن چىققان خىش.

پۇتاقسىز دەرەخ بولماس،
خاتاسىز ئادەم (بولماس).

پۇچۇق ياماقنىڭمۇ ئىگىسى بار.

پۇل قەيەرگە بارار،
دوستنى دۇشمەن قىلغىلى.

پىچاق ئۆز سېپىنى يونالماس.

پىچاق ئىتتىك بولسا،
غىلاپنى كېيسەر.

پىقىرچىلىق ئاستا ـ ئاستا.

پىچاق ئۆتكۈر بولسا، ياغاچنىڭ قاتتىقى يوق.

تامچە سۇدىمۇ قۇياش ئەكس ئېتەر.

تاش، ئالتۇننى سىن سىنار،
ئالتۇن ئادەمنى سىنار.

تاغنى ئوقۇرۇق بىلەن ئەگگىلى بولماس،
دېڭىزنى قېيىق بىلەن بۆككىلى بولماس.

تالاشقان ئىت سورۇندىن ساق چىقماس.

تاك ئاتمايدىغان كېچە يوق،
ياغ چىقمايدىغان قىچا (يوق).

تاش كىچىك بولسىمۇ،
مىڭ يالاقنى چاقار.

تامچە زەھەر دەريانى بۇلغار.

تاغدىن ئېگىز تاغ بار.

تاغقا مۇشت كار قىلماس.

تاش كىچىك بولسىمۇ باشنى يارار.

تاغدەك ئىشىنىڭ تېرىقچىلىك تۇگۈنى بار.

تامچە سۇ تاشنى تېشەر.

تاغ يۆتكەلسىمۇ،
خۇي يۆتكەلمەس.

ۋۇچىفىڭ سىزغان

تاشنی سققان بىلەن سۇ چىقماس.

تەقدىرنىڭ قولۇڭدا بولسا،
ئىشەنچىڭ يولدا بولۇر.

تەن بولمىسا روھ بولماس،
روھ بولمىسا تەن (بولماس).

تەقدىرنىڭ تەدبىرىڭگە باغلىق.

تەقدىر خۇدادىن،
تەدبىر بەندىدىن.

تونۇيدىغان كۆز بولسا،
يىلقىدا تۇلپار كۆپ.

توقۇم قاتتىق بولسا،
ئىشەك يېغىرىدىن ئاجرىماس.

توخۇ چىللىمىسىمۇ تاڭ ئاتار.

توڭگۇزنى يۇساڭمۇ توڭگۇز.

توققۇزدا قانچە بولسا،
توقساندىمۇ شۇنداق بولار.

توختام سۇ چۆمۈچتىن قورقار.

تۆگە قۇمدا ياخشى،
يىپ مومدا (ياخشى).

تۆھمەتخور ئانت ئىچەر،
قارا نىيەت قان ئىچەر.

تۆگە قانچە ئوروق بولسىمۇ،
ئاتتىن پەس ئەمەس.

تۆگە قۇيروقى يەرگە تەگمەس.
تۆمۈرنى دات يەيدۇ،

يۇرەكنى دەرد (يەيدۇ).

تۆگە بوتىلاق چۈشەيدۇ،
ئۆچكە ئوغلاق (چۈشەيدۇ).

تۆگىنىڭ مەيلى بولسا،
يانتاققا بويۇن سوزار.

تۆگىنى ئۇسسۇلغا سالسا،
يەتتە چۆنەك قوغۇننى بۇزار.

تۆمۈرنى تۆمۈردە قىسىپ،
تۆمۈردە بازغانلا.

تۆشۈك يىراقتىن كۆرۈنەر.

تۆت پۇتلۇق ئاتمۇ پۇتلىشار.

تۇخۇمنىڭ ئۇستىدە تۇخۇم توختىماس.

تۇياق چۈشەر،
مۇڭگۈز ئۆسەر.

تۇكۇرگەن تۇكۇرۈكنى
ئېغىزغا ئالغىلى بولماس.

تۇخۇمنى تاشقا ئۇرساڭمۇ چېقىلار،
تاش بىلەن ئۇرساڭمۇ چېقىلار.

تۇتقاق مۇشۇك بەش ئۆيگە تېتىسا،
سەزگۈر ئىت بەش مەھەللىگە تېتىيدۇ.

تۇگمەن تېشىغا چۈشكەن ئۇن بولار.

تېكىنىڭ ئۇسكىنىگە تاغ تەۋرىمەس.

تىكەنسىز گۈل بولماس،
قاناتسىز بۇلبۇل (بولماس).

تىرىككە ئۆي تېپىلار،

ئۆلۈككە گۆر (تېپىلار).

جاھاندا جىم تۇرىدىغان ھېچ نەرسە يوق.

جان بىر، قوۋۇرغا ئون سەككىز.

جاھانغا بېقىپ ئۇچۇشنى سۈندۈك بىلىدۇ.

جاڭگالدا غورا يوق،
رەمالدا دورا (يوق).

جان بار يەردە قازا بار.

جەينەك يېقىن بولسىمۇ
چىشلىگىلى بولماس.

— جەننەت نەدە؟
— داق بولسىمۇ بارنى كۆرگەن يەردە.

جىك ئالتون ئوتتا بىلىنەر.

جىمجىتلىق مازارغا يارىشار.

چاي تۆكۈلۈپ سىياھ بولماس،
يۇلتۇز يىغىلىپ ئاي (بولماس).

چەينەك ھەرقانچە چوڭ بولسىمۇ
پىيالىگە ئېگىلەر.

چوڭ دەرەخنىڭ سايىسى
يەرگە كەڭ چۈشەر.

چوڭ توقاچ پىشقۇچە،
كىچىك توقاچ كۆيۈپ كېتىپتۇ.

چۆگۈن قاينىسا، بوينىغا تاشىدۇ.

چېچەك چىقسا ئىزى قالار،
ئەسكى چاپاننىڭ مېزى (قالار).

چىقماقنىڭ چۈشمىكى بار،
چۈشمەكنىڭ چىقمىقى (بار).

چىرايغا چاي قۇيۇپ ئىچكىلى بولماس.

چۈنىدىن ھەسەل چىقماس.

چىققان كۆز ئورنىغا كەلمەس.

چىشنىڭ سوغۇقلۇقىدىن ئېغىز كۆيمەس.

چىداپ ـ چىداپ تاشمۇ بىر كۈن يېرىلار.
چامغۇرنى يۇلۇپ تاشلىسا ئورنى قالار.

چىقمىغان كۈنگە قاقلانماس.

خورازسىزمۇ تاڭ ئاتار.

خوتۇن كىشىنىڭ ئۆزى يالغان سۆزلەر،
كۆزى راست (سۆزلەر).

دەۋا قېرىماس،
ئېقىن سۇ سېسىماس.

دەرەخ كېسىلسە يىلتىزى قالار.

دەرەخ ئۇچىدىن قېرىيدۇ،
ئادەم ئىچىدىن (قېرىيدۇ).

دوختۇر دورىسى بىلەن،
دانىشمەن چارىسى بىلەن.

دوناي ياغاچ تانىغا چىقماس.

راستىنى كۆرسە يالغان قاچار،
يولۋاسنى كۆرسە تايغان (قاچار).

زالىم تۇغىدۇ، زامان قالىدۇ،
ھەقىقەت ھامان ئامان قالىدۇ.

سەۋرىدىن ئارتۇق غىزا يوق،
رىزادىن ئارتۇق مۇكاپات (يوق).

سۇ ئاستىدا قۇرۇق تاش يوق.

سۇ ياغنىڭ ئورنىنى باسالماس.

سۇ كىرمەيدىغان تۆشۈك يوق.

سۇ يەرنى سىنار،
ھەقىقەت ئەرنى (سىنار).

سوقۇشقاق خورازنىڭ تاجىسى يارا.

سىرىق كۆرۈنگەننىڭ ھەممىسى ئالتۇن ئەمەس.

سىپاگەر سىرىنى يوشۇرالماس،
پۇچۇق بۇرنىنى (يوشۇرالماس).

سىرلىق ئاياقنىڭ سىرى كەتسىمۇ،
سىنى كەتمەس.

شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشىماس.

شام ئۆز يىپىنى كۆيدۈرەر.

شام نۇرى ئۆينى يورۇتار،
ئاي نۇرى جاھاننى (يورۇتار).

شامالدا ۋارقىرىغانىنىڭ
ئۇنى بوش كېتەر.

شەرىئەتتە چۈشكە دەۋا يوق.

شەيخ نان سورار،
ئەزرائىل جان (سورار).

غەمسىز كىشى بولماس،
ئەرسىز چىشى (بولماس).

قامچا تېرىدىن ئۆتەر،
ھەقىقەت سۆڭەكتىن (ئۆتەر).

قازاندىن چۆمۈچ چوڭ بولماس.
قارا كىگىز ئاقارماس.

قاتتىق چىش تۇگەپ،
يۇمشاق تىل قالار.

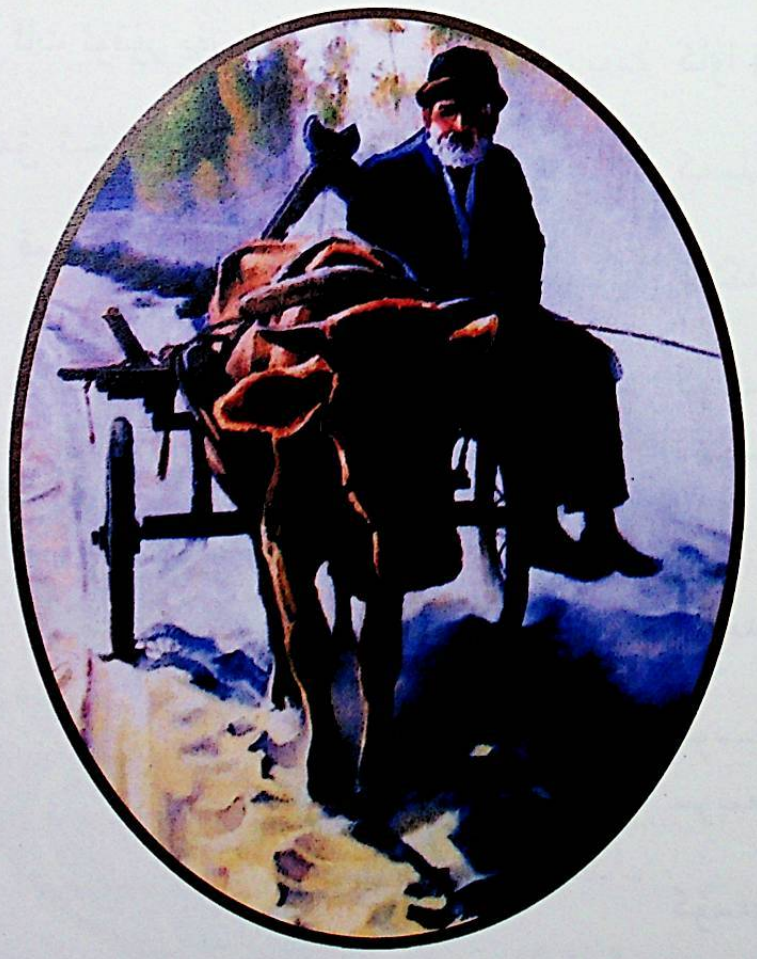
قازى ئاچ قالسا بازار كېزەر،
سوپى ئاچ قالسا مازار (كېزەر).

قائىدە قېرىماس،
مۇجۇق چىرىماس.

قەغەز دېگەن نېپىز نەرسە،
چەكمىگۈچە تېشىلمەس.
كۆڭۈل دېگەن نازۇك نەرسە،
ئاسانلىقچە يېشىلمەس.

قوش قىلىچ بىر قىنغا سىغماس.

قوماچ ھەرقانچە ئېتىلسىمۇ

قەيسەر ھېسامىدىن سىزغان

قازاننی تېشەلمەس.

قورققان سايىسىدىن ئۇركەر.

قوغۇشۇن بىگىز بولماس،
ئۆچكە يۇڭى كىگىز (بولماس).

قوغۇن پىشسا ساپىقىدا تۇرماس.

قۇرۇق تاغار ئۆرە تۇرماس.

قۇرۇق قوشۇق ئېغىز قانىتار.

قۇيرۇقىنى كۆتۈرگەن كالا
تېزەكلىمەي قالماس.

قۇدۇق قۇرۇغاندىن كېيىن
سۇنىڭ قەدرى بىلىنەر.

قۇملۇقتىكى ئىز ــ يوقالمىقى تېز.

قۇدۇقتىكى سۇغا ئىتنىڭ بۇرنى تەگمەس.

قېرى ئات ئوقۇر بۇزماس.

قېرىلىق ئىشكىنىڭ ئارقىسىدا تۇرار.

قىلىچ قىنىدا تۇرسا دات باسار.

قېنى يوقنىڭ جېنى يوق.

قېرى كالا پىچاقتىن قورقماس.

قىڭغىر ئىش قىرىق يىلدىن كېيىنمۇ بىلىنەر.

قىلىچ يارىسى ساقىيار،
دىل يارىسى ساقايماس.

قېرى ئات يول تونۇيدۇ،
بۇلبۇل گۈل (تونۇيدۇ).

قىلغۇچنىڭ كۆزى بىر،
كۆرگۈچنىڭ كۆزى مىڭ.

قىزىق ئوتتا كۆمەچ پىشماس.

كالا ئۆلسىمۇ كۆزىنىڭ ئالىسى كەتمەس.

كالپۇك بولمىسا چىش مۇزلار.

كارۋاننىڭ يولى بىر، رىزقى باشقا.

كاۋا قوغۇن بولماس.

كەسلەنچۈك مىڭ يىلدىمۇ يىلان بولماس.

كەتكەنلەر كېلەر، كەتمەنلەنگەنلەر كەلمەس.

كونىسىز يېڭى بولماس،
يامانسىز ياخشى (بولماس).

كوزا كۈندە سۇنماس،
كۈنىدە سۇنار.

كوسىغا تاغاق كەتمەس،
سوپىغا باغاق (كەتمەس).

كۆسەي ئۇزۇن بولسا، قول كۆيمەس.

كۆز كۆرمىسە قاراق يانماس.

كۆلده يۇرگەن دوغداق
چۆلنىڭ قەدرىنى بىلمەس.

كۆڭۈل ئۇخلىمىغۇچە كۆز ئۇخلىماس.

كۆرۈنمەيدىغان قىر يوق،
ئېچىلمايدىغان سىر (يوق).

كۈن ئۆتەر، يىل ئۆتەر،
ئادەمگە قېرىلىق يېتەر.

كۆز يېشى ئوتنى ئۆچۈرەلمەس.

كۆكتە ئۇچقاننىڭ ھەممىسى شۇڭقار ئەمەس.

كۆز ھەرقانچە روشەن بولسىمۇ،
ئۆز يۈزىنى كۆرەلمەس.

كۆسەي قانچە ئۇزۇن بولسىمۇ،
كۆيۈپ تۈگەر.

كۆڭۈلگە كەلگەن قولدىن كەلسە
پۈتمەيدىغان ئىش بولماس.

كۆز كىچىك بولسىمۇ،
كۆرىدىغىنى چوڭ.

كۆسەينى كىم تۇتسا،
شۇنىڭ قولى قارا بولار.

كۆڭۈلچەكنىڭ كۆڭلى تىنماس.

كۆمۈرنىڭ ياخشىسى مەشتە ئايرىلار،
كارۋانىنىڭ ياخشىسى دەشتتە (ئايرىلار).

كۈننى ئېتەك بىلەن ياپقىلى بولماس.

كۈن نۇرى پاسكىنا يەرگە چۈشكەنگە
پاسكىنا بولۇپ كەتمەس.

كۈن چىقمىسىمۇ كەچ بولىدۇ.

كۈن نۇرى كۆمۈلمەس،
ھەق ئېگىلەر سۈنماس.

كۈن بولمىسا گۈل قۇرۇيدۇ،
سۇ بولمىسا كۆل (قۇرۇيدۇ).

كېسەلنىڭ باشلىنىشى زۇكامدىن،
ئادەمنىڭ بۇزۇلۇشى پوكاندىن.

كېيىنكى چاق ئالدىنقى چاقنىڭ ئىزىدىن ماڭار.

كېرەكلىك تاشنىڭ ئېغىرى يوق.

كىتابتا بار دەپ قورساق تويغۇزار،
ئايەتتە يوق دەپ ئادەم قورقۇتار.

كىشىنىمەيدىغان ئات يوق،
چىشلىمەيدىغان ئىت (يوق).

كۆز كۆرمىگۈچە چىراغ يانماس.

گەپ تولا يەردە ئىش بۇزۇلار.

گۆش بار يەردە مۇشۇك جىم ياتماس.

گۆشنىڭ سۆڭىكى بار.

گۈمبەزگە ياڭاق قويساڭ دومىلاپ چۈشەر.

گۈمبەزگە ياڭاق ئاتساڭ دۈگىلەپ چۈشەر.

گۇل قەدرىنى قارىغۇ بىلمەس،
ساز قەدرىنى ساغرۇ[2] (بىلمەس).

لەقەم ئۆيدىن چىقار.

مانتىنىڭ قىيمىسى ئىچىدە.

مال ئىگىسىنى دورىمىسا ھارام.

مۇزنىڭ ئۆمرى باھارغىچە.

مۇشت ھەقمەتنى يىقىتالماس.

مۆرىمەس كالا يوق،
يىغلىماس بالا (يوق).

مۇشۇك يۇزىنى يۇغان بىلەن چاشقان يەر.

مۇشۇكنى ھارۋىغا قاتساڭ،
كاتنىڭ ئاستىغا تارتار.

مۇشۇكى ياخشى ئۆينىڭ تاغىرى پۇتۇن.

مۇشۇك مىياۋلىماي گۆش يېسە كۆپ يەر.

مىڭ بۇقنى پىچىۋەتسە،
بىر غۇنجىنىڭ پەرۋايىغا كەلمەس.

مېۋىسىز دەرەخ ئوتۇن بولۇر.

ناندا كىندىكنى كەسكىلى بولماس.

نادان پادىشاھ كەڭ جاھاننى تار قىلار،
بىلىملىكنى خار (قىلار).

ناغرا ـ سۇناي ئاۋازى يىراقتىن ياخشى.

نېمە تېرىساڭ شۇنى ئالىسەن.

ھايۋانغا تۇك يارىشار،
يەرگە كۆك (يارىشار).

ھارامغا ئارام يوق،
راستچىللىققا زاۋال (يوق).

ھاپىتىغا شاپىتى،
قۇم قازانغا لاي تۇۋاق.

ھەقمەت ئوتتا كۆيمەس، سۇدا چۆكمەس.

ھەقىقەتكە تونۇنىڭ لازىمى يوق.

ھەر كىمنىڭ چىرىغى ئۆزىنىڭ ئۆيىنى يورۇتار.

ھەر مەخلۇق ئۆز خۇيىنى قىلار.

ھەر ئىشنىڭ يولى باشقا،
ھەر گىياھنىڭ گۈلى (باشقا).

ھەممە ئادەمنىڭ پەنجىسى بەش.

ھەر قۇلۇپنىڭ ئاچقۇچى باشقا.

ھەممە يەردە قازاننىڭ قۇلىقى تۆت.

ھەر كىشى ئۆز غېمىدە،
كور كىشى كۆز (غېمىدە).

ھەقنىڭ چىرىغى كۆيەر،
ئۆچۈرگەننىڭ ساقىلى (كۆيەر).

ھەقمەتكە دەۋا يوق.

ھەقمەتنىڭ تىزگىنى چىنلىقنىڭ قولىدا.

ھەقمەت بىگىزگە ئوخشار،
ئۇنى قاپتا ساقلىغىلى بولماس.

ھەقنىڭ كۆزى جامدەك.

ھەقمەتنىڭ سېپى ئالتۇن.

ھۆل ئوتۇننىڭمۇ كۆمۈرى قۇرۇق.

ھېسابنىڭ سىرتىدا ئىش يوق،
كالپۇكنىڭ سىرتىدا چىش (يوق).

ئوتتۇز يېشىدا ئەر ئاتالغان
قىرىق يېشىدا شىر ئاتىلار.

ئون كۆلكىنىڭ بىر يىغىسى بار.

ئوت بار يەردە تۇتۇن بار.

ئوسۇرمىسا پۈرىماس.

ئوت كۆيدۇرۇپ قورۇيدۇ،
شامال چېچىپ سورۇيدۇ.

ئوتنى كىم تۇتسا شۇنىڭ قولى كۆيەر.

ئوتتۇز كۈن روزىنىڭ بىر كۈن ھېيتى بار.

ئوت تۇتۇنسىز بولماس،
ئادەم گۇناھسىز (بولماس).

ئون ئېقىندىن بىر دەريا ياخشى،
يۈز كۆلچەكتىن بىر بۇلاق (ياخشى).

ئوغرى قاپقاندا ئۆلەر،
سارائ چاپقۇندا (ئۆلەر).

ئۇمىچى يوق مازاردىن شەيخ قاچار.

ئۇزۇن تېرەكنىڭ سايىسى تۇڭگە چۈشمەس.

ئۆلمەيدىغان جان يوق،
ئۇپرىمايدىغان قازان (يوق).

ئۆلگەننىڭ كەينىدىن ئۆلگىلى بولماس.

ئۆلگەن قايتماس،
ئۆچكەن يانماس.

ئۆگەنگەن خۇي ئۆلگۈچە قالماس.

ئۆتمەيدىغان ئۆمۈر يوق،
سۇنمايدىغان تۆمۈر (يوق).

ئۆچكىنى شامال ئۈچۈرسا،
ئوغلىقىنى ئاسماندا كۆر.

ئۆلۈكنىڭ دەردى يوق.

ئۆلمەسنى خۇدا يارىتماس،
سۇنماسنى كوزىچى (يارىتماس).

ئۇزۇلگەن ئارغامچا ئۇلىغانسېرى قىسقىرار.

ئۈچ ئاچا بىلەن چەللە قۇرغىلى بولماس.

ۋاقىت ــ ئاتقان ئوق،
ئۆتۈپ كەتسە يانغان يوق.

ئېشەك ئۆلسە تېرىسىنى سويغىلى ئادەم چىقار.

ئېغىلدا ئوغلاق تۇغۇلسا،
ئېتىزدا ئوتى ئۇنەر.

ئېگىز - پەس يەردىن سۈمۈ ياماناڭلار.
ئېقىن سۇغا پاشا قونماس.

ئېغىر تاش سۈدا ئاقماس.
ئېشەككە ئوڭ - سولدىن مىنگەننىڭ پەرقى يوق.

ئېگىزدىن يىقىلغان قاتتىق چۈشەر.

ئېرىقتا لەھەڭ يوق.

ئېشەك ئارپا تېتىقىنى بىلمەس.

ئېلىپتەك رۇس بولسا ڭ،
ھېچ بالا يوقتۇر ساڭا.
لام ئېلىپتەك ئەگرى بولسا ڭ،
ھەر بالا باردۇر ساڭا.

ئىت ئۆگزىگە چىققان بىلەن
ئېگىسىدىن ئېگىز ئەمەس.

ئىش بۆلگەندە تۆگەر،
ئادەم ئۆلگەندە (تۆگەر).

ئىش بېشى بىلەن،
تارازا تېشى بىلەن.

ئىشچاننىڭ پۇلى تۆگمەس،
بەتخەجنىڭ قەرزى (تۆگمەس).

ئىسنىڭ ئاچچىقىنى مورا بىلەر.

ئىچى تارنىڭ سىرتىمقى ئۆزىنى بوغار.

ئىنسان ـــ نۇقسان.

ئىتنى قاۋىدى دەپ تىلىنى كەسكىلى بولماس.

ئىللەت تۇزەلمىگۈچە،
مىللەت تۇزەلمەس.

ئىككى پۇت تەڭ بولسىمۇ،
ئىلگىرى - كېيىن ماڭار.

يالغۇز مېڭىپ يول تاپقۇچە چىشىڭ تۆكۈلەر.

يالغان ئېيتساڭ تۇتۇلىسەن،
راست ئېيتساڭ قۇتۇلىسەن.

يامغۇر تامچە بولۇپ چۈشۈپ،
دەريا بولۇپ ئاقار.

ياغلىق قاپاق تەپچىرەر.

يالغۇز قولدىن چاۋاك چىقماس.

يارا ئاغرىقىدىن دىل ئاغرىقى يامان.

ياغاچ قازان بىر قېتىم قاينار.

ياخشى سۆزنىڭ ھەممىسى ھەقىقەت بولماس.

يار تۇۋىگە ئۆي سالساڭ،
يار بېسىپ ئۆلەرسەن.

ياغاچنى تاشقا تاڭغىلى بولماس.

يالغان سۆز بىر پۇتلۇق،
ھەقىقەت ئىككى پۇتلۇق.

ياخشى كۈنىڭمۇ بوران - يامغۇرى بار.

يەر تاغسىز بولماس،
ئەل ياۋسىز (بولماس).

يەڭسەڭ سۇلتان بولسەن،
يېڭىلسەڭ ئۇلتان (بولسەن).

يەرنىڭ ئوقى كۆرۈنمەس.

يولۋاسمۇ ئاچ قالسا، چېپىنداق يەر.

يولدىن چىقما، خاندىن قورقما.

يول ماڭسا ئېچىلار،
ئادەم ئىشلىسە ياشنار.

يۇرت ئاتىسىز بولماس،
كىيىم ياقىسىز (بولماس).

يۇڭ يېگەن ئىتنىڭ چىچمىقى تەس.

يېقىملىق كۆزدىن بىلىنەر،
توغرىلىق سۆزدىن (بىلىنەر).

يېقىملىق سايرىغان قۇش قەپەستە بولۇر.

يېتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا تەگسە،
بېشى تاشقا تېگەر.

يېغى تۆگىسە دۇغى قالار.

يېڭى ئىش — ئۇچ كۈن سۆز - چۆچەك.

يىگىننىڭ تۆشۈكىدىن قارىساڭ،
ئاسمانمۇ تېرىقتەك كۆرۈنەر.

يازلىق قوغۇن تولاشماس،
تۇزسىز خېمىر قولاشماس.

يىراقتىكى سۇ يېقىندىكى ئوتنى ئۆچۈرەلمەس.

يىغلىماقنىڭ كۈلمىكى بار.

يىگىنە كىچىك بولسىمۇ يۇتقىلى بولماس.

يىقىلماس پالۋان يوق،
يېشىلمەس تۇگۇن (يوق).

غازى ئەمەت سىزغان

ئوي - خيال: تەپەككۇر توغرىسىدا

ئادەمنىڭ ئېسىلى ئۆلگەندە بىلىنەر،
ئاتىنىڭ خۇيى مىنگەندە (بىلىنەر).

ئالدىراپ ئىشلىگەن كىچىك بالىنىڭ ئىشى،
ئالدىرىماي ئىشلىگەن تەدبىرلىك كىشى.

ئاز كۆرگەن كۆپ تېكىرقار.

ئات قەدرىنى بىلمەس،
پىيادە ماڭمىغۇچە.
ئاچ قەدرىنى بىلمەس،
ئاچ قالمىغۇچە.

ئاتىنىڭ نوختىسى ئېشەككە توغرا كەلمەس.

ئالاي دېسەڭ پۇچۇق كوزىنىڭمۇ ئىگىسى بار.

ئاكىسى پۇل، چىمەنده گۈل.

ئالتە ئاي ئاتقان پاختام
بىر چاپانغا يەتمىدى.

ئاچچىق مېغىزنى چاينىغان بىلەر.

ئالتۇننىڭ قەدرىنى زەرگەر بىلەر،
سۇپۇرگىنىڭ قەدرىنى پەگاھ (بىلەر).

ئاق كۆرۈنگەننىڭ ھەممىسى قار ئەمەس.

ئاچچىق بىلەن چۈچۈكنى تېتىغان بىلەر،
يىراق - يېقىننى ماڭغان (بىلەر).

ئاۋۋال ئۆزۈڭگە باق،
ئاندىن ناغرا ئىگىنى قاق.

ئات ئىزىنى تاي باسار.

ئاران تاپقان چېيىمنى پېشىم تېگىپ ئۆرۈۋەتتى.

ئاچ قورساق ئاش تاللىماس،
قاچقان ئادەم يول (تاللىماس).

ئادەمنىڭ كىچىكى بولغۇچە،
ئىتنىڭ كۈچۈكى بول.

ئاتتىن يىقىلدىڭ — پاختىغا يىقىلدىڭ،
ئېشەكتىن يىقىلدىڭ — تاختىغا يىقىلدىڭ.

ئاش قەدرىنى يېگەن بىلمەس،
تاپقان بىلۇر.

ئالدىرىغانغا ئىشتان پۇتلىشار.

ئادەم ئويغا تويماس،
بۆرە قويغا (تويماس).

ئادەم ئادەمنى كۆرسە تېتىلۇر،
ئۈزۈم ئۈزۈمنى كۆرسە چېكىلۇر.

ئاكاڭ كىمنى ئالسا يەڭگەڭ شۇ.

ئالدىڭغا قاراپ پىكىر قىل،
ئارقاڭغا قاراپ شۇكۇر قىل.

ئادەمنىڭ ئالدى گۈل، كەينى تىكەن.

ئاچچىق تاتلىققا دۇشمەن،
گۈمان شادلىققا (دۇشمەن).

ئالتە موللام بىر بولسا،
ھەرەم كۆزدىن غايىب بولار.

بۇگۈنكى دوستلىرىڭدىن
ئەتىدىكى دۇشمەنلىرىڭ زىرەك.

بىلىكىڭ توم بولسا،
دۇشمىنىڭ سالامغا كېلەر.

بىر سىرلىق، سەككىز قىرلىق بول.

تۇخۇملا بولسا چۇجە چىقىۋەرمەس.

تۆگە ئۇسسۇلغا چۈشسە،
قىيامەت قايىم بولار.

تۇگمەن سۇدا چۆرگىلەر،
ئويۇن پۇلدا (چۆرگىلەر).

جان — خۇدانىڭ،
تەن — تۇپراقنىڭ.

جىگدە - ياڭاقنىڭ پوستى بار،
ھەممە ئىشنىڭ ئۇستىسى (بار).

چىن دوست دوستىدىن كەچمەس،
دۇشمەن خۇيىدىن (كەچمەس).

خىيال كېچىدە ئېچىلار،
گۈل سەھەردە (ئېچىلار).

بىر ئوي ئون ئويىنى تۇغدۇرار.

بىلىمگە بېقىپ دۇرۇت،
ساقالغا بېقىپ بۇرۇت.

بېگىم ئاتنى توقۇڭ دەيدۇ،
خېنىم يېلىمنى سوقۇڭ دەيدۇ.

بېگىمنىڭ خوتۇنى خېنىم بولار.

پوستى يوق پىياز بولماس،
دوستى يوق ئادەم (بولماس).

پۇتاقلىق دەستە پۇختا بولار.

تەسۋىنىڭ يىپى بولار،
ھەر ئىشنىڭ ئېپى (بولار).

توكۇر ئېشەكتىن بىكار ئېشەك ئوت تىلەر.

دەردى يوق دەردمەننى بىلمەس،
دوستى يوق دۇشمەننى (بىلمەس).

دەرەخ يىلتىزى قېرار،
ئادەم يۇرىكى قېرىماس.

دوستۇڭ تۇز يولغا باشلار،
دۇشمەن زىندانغا (باشلار).

دوستۇڭ گۈل بولسا پۇرارسەن،
دوستۇڭ تىكەن بولسا توزارسەن.

دوستلۇق يوق يۇرتتىن
دوستلۇق بار چۆل ياخشى.

دوستىڭ ھېسابى كۆڭلىدە.

دوست دوستىڭ ئەينىكى.

دوستى بارنىڭ دۇشمىنى بار.

دوستلار ئارازلاشسا،
دۇشمەننىڭ كۈنى تۇغۇلار.

دوستۇڭ بىلەن كۈندە ھېسابلاش،
دۇشمىنىڭ بىلەن يىلدا (ھېسابلاش).

دوستقا دەرد كەلسە،
دۇشمەنگە توي بولار.

دوست تاش بەرسە گۆھەر دەپ بىل،
دۇشمەن ئاش بەرسە زەھەر دەپ (بىل).

دوستۇڭنىڭ تىلىغا باقماي دىلىغا باق.

دوستۇڭ ئۇچۇن زەھەر يۇت.

دۇشمەن ئۆز ئۆيۈڭنىڭ تۆرى بىلەن
تۆشۈكىدىن چىقار.

دۇشمەن پىتنە تارقىتار،
دوست ھەقنى (تارقىتار).

ئېلىشات تۇرسۇن سىزغان

دوستقا خيانەت ئۆلۈمدىن يامان.

دۇشمەن قەست قىلسا، دوست قۇتۇلدۇرار.

دۇشمىنىڭنىڭ دوستىدىن قاچ،
دوستۇڭنىڭ دۇشمىنىدىن (قاچ).

دۇشمىنىڭنىڭ يېقىنى ساڭا دوست ئەمەس.

دۇشمەنگە شەپقەت ــ ئۆزۈڭگە كۈلپەت.

ساقال دېگەن تۈك،
سەللە دېگەن يۈك.

سۇ ئاقار ئېقىندىن،
بالا كېلەر يېقىندىن.

سۆزلىمىگەن ئېغىزدىن
چاپاق باسقان كۆز ياخشى.

سىيگەك سۇغا ئامراق.

سىنالمىغان دوستتىن
سايدىكى تاش ياخشى.

شەھەر كۆرگەن ئۆچكىدىن قاچ.

قەلەمگە ئالەم پاتار،
كۆڭۈلگە دۇنيا (پاتار).

قولۇم بېشىڭدىن سەدىقە بولسۇن.

قېرى قىل بىلەن تام قىلار،
ياش يانچۇقنى دام (قىلار).

قېرىمۇ كىچىكىدە بالا بولغان.

قىل يىغساڭ ئارغامچا بولۇر،
تاسما يىغساڭ قامچا (بولۇر).

كۆك سۆيگەن دەرەخ ئۆسەر قەلەمچىدىن،

ئەر چىقماس خۇشامەتگۈي تىلەمچىدىن.
كۆپ ئويلىساڭ ئەقىل تاپسەن.

كۆڭۈل بىر غۇنان تاي،
چاپىدۇ ھەر يەرگە تىنماي.

گۇمان ئەقىلدىن ئازدۇرار.

مۇللىنىڭ دۇئاسى تولا، بەرىكىتى يوق.

مىڭ كۆرۈشكەن دوست ئەمەس،
ۋاپا قىلغان دوست.

ناچار دوستتىن تاياق ياخشى،
ناچار ئاتتىن ياياق ياخشى.

ھەر كاللىدا بىر خىيال،
تاز كاللىدا مىڭ خىيال.

ھەر كىشىدە بىر خۇي،
خۇي بولمىسا بىر ئۇي.

ئويلىماي قىلغان ئىشىڭدا،
كۈندە غوۋغا بېشىڭدا،

ئويلىماي ئىش قىلساڭ،
سانىماي تاياق يەيسەن.

ئويناپ ئېيتتى، كۆڭلىدىكىنى ئېيتتى.

ئويلىساڭ كەڭ ئويلا،
كەڭ ئويلىمىساڭ تەڭ ئويلا.

ئۇلپەت تاپ ــ قۇدرەت تاپ.

ئېشەك ھاڭرىسا،
ئىتنىڭ كۆڭلى ئاينىپتۇ.

ئېيىق بىلەن تۇرماق،

جاننی قولغا ئالماق.

ئىنسان تەخمىن قىلار،
تەكرىم تەقسىم قىلار.

ئىتتىنىڭ كۆڭلى سۆڭەكتە.

ياخشى دوستۇڭ تاشلىماس،
يامان يولغا باشلىماس.

ياخشى دوست يۇرگەندە ياخشى،
يامان دوست ئۆلگەندە (ياخشى).

ياخشى دوست جاندىن ئەزىز.

ياخشى يېرىڭنى دوستۇڭ كۆرەر،
يامان يېرىڭنى دۇشمىنىڭ (كۆرەر).

ياخشى دوست يولداشتۇر،
ئۆتكۈر قىلىچ قولداشتۇر.

ياخشى دوست دەردكە داۋا،
نادان دوست باشقا بالا.

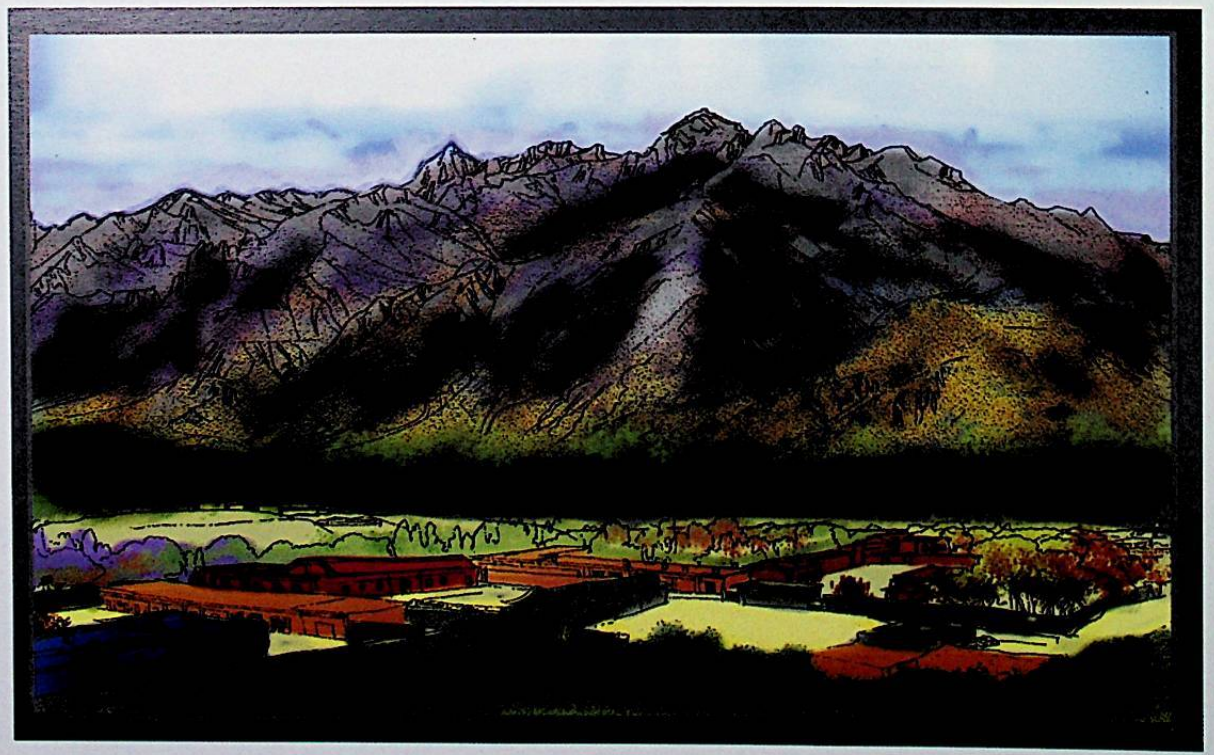
ياخشى بىلەن دوست بولساڭ،
ئېچىلار چېچەكلىرىڭ.
يامان بىلەن دوست بولساڭ،
يېرىلار يۈرەكلىرىڭ.

(ياخشى بىلەن دوست بولساڭ،
ئېچىلار چېچەكلىرىڭ.
يامان بىلەن دوست بولساڭ،
يىرتىلار ئېتەكلىرىڭ).

يۈزنىڭ قارىلىقى ئۈيات ئەمەس،
يۈزى قارىلىق ئۈيات.

يىغىسى يوق ماتەم بولماس،
ئازمايدىغان ئادەم (بولماس).

يىراقتىكى دۇشمەندىن
ئايىنىپ كەتكەن دوست يامان.

تۇرمۇش ئەمەلىيىتى توغرىسىدا

ئات يىقىلماي يول تاپماس.

ئالما يەپ دەرد تارتقۇچە،
ئۆرۈك يەپ ئۆلگەن ياخشى.

ئالدى تار، كەينى تاغار.

ئالدىدا ماڭساڭ ئوق تېگەر،
كەينىدە ماڭساڭ دوق (تېگەر).

ئەگرى پاچاققا دونياي توقماق.

ئەگرى تاياق قاڭشار يارار.

ئەتىۋارلىق كۈچۈك ئىگىسىز قاپتۇ.

ئەسكىنىڭ هالى ياماڼ،
ناساللىقنىڭ مانجۇسى (ياماڼ).

ئەر ـــ ئوت،
خوتۇن ـــ سۇ.

ئەل باسمىغان يەردە كۆپ يۇرسە يول بولۇر.

ئەتىگەنلىك كۈن نۇرى ئىسسىق بېرەلمەس،
بىر دەملىك راهەت بەخت بېرەلمەس.

ئەخمەق ئەلچى ئىش بۇزار،
ياماڼ ئادەم يۇرت (بۇزار).

باراڭغا چۈشكەن قاپاقنىڭمۇ
ئۆزىگە تۇشلۇق هالى بار.

بالا يىغلىمىسا، ئانا ئەمچەك سالماس.

بارمايمەن دېگەن تۇگمەنگە يەتتە قېتىم بېرىپتۇ.

بالىنىڭ ئىشى ئىش بولماس،
ئوغلاق مۇڭگۈزى شىش (بولماس).

بەگ بىلەن ئېلىشما،
دەرەخ بىلەن چېلىشما.

بەڭگىگە بىر تامچە سۇ دەريا كۆرۈنەر.

بويۇن بولسا بويۇنتۇرۇق تېپىلار.

بۇرنىغا يېمىگۈچە، موللا بولماس.

بۇ جاهان ئۇزۇن جاهان،
كىم ـ كىملەردىن قالمىغان.

بارىنى ئوغرى ئالدى،
قالغىنىنى قاراقچى (ئالدى).

بىر زىياننىڭ بىر ساۋقى بار.

بىلمىگەن يەرنىڭ ئوي ـ چوڭقۇرى كۆپ.

بىر ئوخشاشسىزلىق بىر ئەقىل بېرىدۇ.

بىر يىلانىنى توغرىسا،
ئۇچ كەسلەنچۈك بولۇر.

بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوقۇپتۇ.

بىر ئىت كۆرۈپ قاۋىسا،
مىڭ ئىت كۆرمەي قاۋار.

بىلگەنگە تۇز يول يېقىن،
بىلمىگەنگە ئۆز يول (يېقىن).

بىكار مانتا بەرسە پىيىزى گىچىلداپتۇ.

بىكارغا مۇشۇكمۇ ئاپتاپقا چىقماس.

پىچاق گال بولسىمۇ قولنى كېسەر،
تاش كىچىك بولسىمۇ باشنى تېشەر.

تازنىڭ كۆزى چاچتا،
قىزنىڭ كۆزى قاشتا.

تاشمۇ تاش، گۆھەرمۇ تاش.

تالادا غوۋغا قىلغانىنىڭ
ئۆز ئۆيىدە زوۋانى يوق.

تام زەيدىن ئۆرۈلەر،
ئادەم غەمدىن (ئۆرۈلەر).

تاش مېۋىلىك دەرەخكە ئېتىلار.

تۆگەڭ نار بولسا، يۈكۈڭ يولدا قالماس.

تۇگمەندە تۇغۇلغان چاشقان
گۇلدۇرمامدىن قورقماس.

تۇگمەن سۇدا چۆرگىلەيدۇ،
سېكىلەك پۇلدا (چۆرگىلەيدۇ).

تۇخۇم ئوغرىلىغان، توخۇنمۇ ئوغرىلار.

تۇگىمەيدىغان ئىش يوق،
قىلتاقتا چۇشمەيدىغان قۇش (يوق).

تېيىلغىلى مۇز ياخشى،
يۈگۈرگىلى تۇز (ياخشى).

تىلىگەندىن ئۆلگەن ياخشى،
يىغلىغاندىن كۈلگەن (ياخشى).

جاھان كۆرگەن ــ زامان كۆرگەن.

جاڭجاللىق ئۆيدە بەرىكەت يوق.

جۇۋازچى تۇرقىدىن مەلۇم.

جۇۋانىنىڭ قېشىنى كۆرۈڭ،
تاۋىقىنىڭ تېشىنى (كۆرۈڭ).

جۇۋان بىلگەننى قىز بىلمەس.

چەت بىنەمىنىڭ تۈلكىسى كۆپ،
خۇشامەتچىنىڭ كۈلكىسى (كۆپ).

چۆلدە ئۆسكەن قامغاقنىڭ
خېرىدارى شەھەردە.

چۇجىگە تېرىق ياخشى،
سۇغا ئېرىق (ياخشى).

خاتالىق ئۆتكۈزۈشتىن قورقساڭ،
ھېچ ئىش قىلما.

خوتۇن كىشى پىششىق گۆش.

زامانى باشقىنىڭ ئامالى باشقا.

زامانى بىرنىڭ زارى بىر.

زاغرا باتۇر، بىردەم بولمىسا كۆزنى ئويناتۇر.

زەي تامغا كاكۇل تۇتماس،
سوغۇق تونۇرغا نان (تۇتماس).

سۇنايغا بېقىپ داپ ئۇر،
ئىشىكىغا بېقىپ لاپ (ئۇر).

سۇ پەسكە ئاقار،
ئادەم ئېگىزگە باقار.

سۆت قاراڭغۇدىمۇ ئاق كۆرۈنەر.

سېۋەت ئېغىزىدىن چۇۋۇلار.

شەھەر ئالىمەن دەپ،
شەرمەندە بوپتۇ.

شوتىغا چىقتىم يىقىلدىم،
ئۆگزىگە چىقتىم سېپىلدىم.

قانجۇقىنى قوغلىساڭ
كۇچۇكلىرى قاۋار.

قاغا كەكلىكنى دورايمەن دەپ،
مېڭىشىنى بۇزۇپتۇ.

قارىغۇ ھاسسىنى بىر قېتىملا يوقىتار.

قايغۇرغاندىن يالۇۋرغان ياماڭ.

قورسىقىڭنىڭ ئاغرىقى بولمىسا،
تاۋۇز يېيىشتىن قورقما.

قوي سەمرىسە ياۋاشلار.

قېرى، يامان ئىشتىن نېرى.

قېرى دوڭغاق كېپەر،
سوغۇققا توڭغاق كېپەر.

قېپلىپسىز خىش بولماس،
سەۋەبسىز ئىش (بولماس).

قېرى بىلگەننى پىرى بىلمەس.

كاۋسى يوق پېپەكتىن
تەمى يوق خەمەك ياخشى.

كوزىچى پۇچۇق كوزىدا سۇ ئىچەر.

كۆزۈڭ بىلەن كۆردۈڭمۇ،
قۇلاق ئاڭلىغان يالغان.

كۆپ تۇرغاندىن سورىماي،
كۆپ كۆرگەندىن سورا.

كۆيۈڭ يارىنىڭ دەردىنى
بىرى كۆيگەن، بىرى كۆرگەن بىلەر.

كۆلىنىڭ چۆرىسى ئىككى غۇلاچ نەم.

كۆزگە قۇلاق گۇۋاھچى،
ئېغىزغا بۇرۇن (گۇۋاھچى).

كۆزدىن يىراق، كۆڭۈلدىن يىراق.

كۆپ ئاغرىغان ئەمچى بولۇر،
كۆپ ماڭغان يولچى (بولۇر).

كۆكلى توزنىڭ كېپى تۆز.

كۆزى ئاچ — غەملىك بولۇر،
كۆزى توق — پەملىك بولۇر.

كۆپ ياشىغان كۆپ بىلمەس،
كۆپنى كۆرگەن كۆپ بىلۇر.

كۈندۈزى ماڭغان يىلاننىڭ ئۆمرى قىسقا،
كېچىسى ماڭغان ئەرنىڭ ئۆمرى (قىسقا).

كېلە قوغلىسا جاڭگالغا قاچ،
يىلان قوغلىسا تۆز يەرگە (قاچ).

كىيمەككە ئۆتۈك ياخشى،
ماڭماققا چورۇق (ياخشى).

كىشىگە ئورا كولىساڭ،
ئۆزۈڭ چۈشەرسەن.

كىمنىڭ گېپىنى قىلساڭ شۇ كېلەر،
جىننىڭ گېپىنى قىلساڭ جىن كېلەر.

كېچەشلىك ئىش بۇزۇلماس،
ئىنچىكە تىكىش سۆكۈلمەس.

لايدىن ياسالغان خام كوزا
سۇدىن ساق چىقماس.

لاي سۇ كۈپنى بۇزار،
پالچى يۇرتنى (بۇزار).

— لەقۋا بىلەن تەقۋانىڭ پەرقى نەدە؟
— ئولتۇرغان يېرىدە.

لولا قولدىن ئالار،
قاراقچى يولدىن (ئالار).

مەن بارمىغان شە[3] ئەمەس،
پۇل بەرمىسە نان بەرمەس.

مەسچىتنىڭ موريسى يوق،
سارايىنىڭ دوريسى (يوق).

مەن كۆيەرمەن بالامغا،
بالام كۆيەر بالىسىغا.

مۇشۇككە ئىچ ئاغرىتساڭ
كەپتەرگە كۈن يوق.

مۇساپىر بولمىغۇچە،
مۇسۇلمان بولماس.

هارۋا سۆرىگەن ئۆكۈز قوشقا يارىماس.

هارۋاڭ سۇنسا ئوتۇن بولار،
كالاڭ ئۆلسە گۆش (بولار).

هەسەل ئالغان قاچىنىڭ يۇقى بار.

هەر ئىشنىڭ يولى باشقا،
هەر گىياهنىڭ گۈلى (باشقا).

هەر يەرنىڭ تۈلكىسىنى شۇ يەرنىڭ
تايغىنى بىلەن ئوۋلىغان ياخشى.

هەسەل تاتلىق بولسىمۇ يېمىگۈچە بىلىنمەس.

هەر ئوڭۇشسىزلىق بىر ئەقىل ئۆگىتەر.

هۇرۇننىڭ قولى تومۇزدىمۇ توڭلار.

هىيلىگەرنىڭ كۆزى قىيسىق.

ئوشۇق قىمارىدىن گال قىمارى يامان.

ئوغرىنىڭ دۈشمىنى ئاي،
پۇتنىڭ دۈشمىنى لاي.

ئوتنىڭ تېشىدا كۆيگۈچە، ئىچىدە كۆي.

ئويلىمغان ئىشىكدا،
كۈندە غوۋغا بېشىكدا.

ئۆچكە سۈدا ئاقسىمۇ
قۇيرۇقى دىك تۇرار.

ئۆچكىنىك مويى تۈگىمەس،
بەكگىنىك ئويى (تۈگىمەس).

ئۆزىنى ياخشى كۆرمىگەن
ئۆزگىنىمۇ ياخشى كۆرمەس.

ئۆتىنگە لاپقۇت،
ئۆتۈككە ئاپقۇت.

ئۆيدە قىلغان مەسلىھەت
خېيدا[4] قاملاشماپتۇ.

ئۇممەتسىز پەيغەمبەر يوق،
مۇرىتسىز پىر (يوق).

ئېگىز تاغنى يىمىرگەن چۇمۇلىنىك ئۇۋىسى.

ئىت قاۋغان يەردە ئادەم بار.

ئىچىمدە ئىش تولا،
قولۇمدىن ئۇسسۇل كەلمەيدۇ.

يامان بولساك ئاسىدۇ،
ياۋاش بولساك باسىدۇ.

ياماننى كۆرمىگۈچە،
ياخشىنىك قەدرىگە يەتمەس.

ياغمىغان يامغۇرغا
چەكمەن يېپىنچا.

يەر تەۋرىسە ئىت قاۋاپ تىنماس،
چاشقان چىرقىراپ (تىنماس).

يول سورىغان يولدىن ئازماس.

ياۋاش دېسەك قوي باق،
باي بولاي دېسەك تورپاق (باق).

يېمەي ـ ئىچمەي بول بېخىل،
باي بولمىساك مەن كېپىل.

يېڭى كۆلنىك سۈيى تاتلىق.

يېڭى تۇغۇلغان موزاي يولۋاستىن قورقماس.

يىلان چاقسا پىلمۇ چىرقىرار.

يىرىك قۇم قولدا تۇرماس.

يېڭنە يىپى بىلەن،
ھەر ئىش ئېپى بىلەن.

بىلىم توغرىسىدا

ئادەم ئىلمى بىلەن ئەلگە نەپ بېرەر،
دەرەخ مېۋىسى بىلەن (ئەلگە نەپ بېرەر).

ئادەمنى ئۆتكۈر قىلغان ئاڭ،
قىلىچنى ئۆتكۈر قىلغان گاڭ.

ئادەمگە بىلىم كېرەك،
خارەتكە[5] يېلىم (كېرەك).

ئالىمنىڭ خۇمارى بىلىم،
بەڭگىنىڭ خۇمارى چىلىم.

ئالىم بولساڭ ئالەم سېنىڭكى.

ئادەم بولساڭ ئالەم سېنىڭكى.

ئادەم بالىسىنىڭ باھاسى بىلىم بىلەن.

ئاتىلارنىڭ سۆزى —
ئەقىلنىڭ كۆزى.

ئادەم بىلگىنىنى دەر،
توخۇ كۆرگىنىنى يەر.

ئالتۇن كېلەر كاندىن،
بەخت كېلەر پەندىن.

ئالىم بولاي دېسەڭ
ئالەمنى كەز.

ئات ئايىغى بىلەن سىنىلار،
ئىنسان بىلىمى بىلەن (سىنىلار).

ئالەم چىرىغى — كۈن،
ئادەم چىرىغى — بىلىم.

ئادەم بىلىم بىلەن ئاقىرار،
تام گەچ بىلەن (ئاقىرار).

ئالىم — ئالتۇندىن ئەلا.

ئادەمنىڭ قەدرى بىلىمگە قاراپ،
قوغۇنىنىڭ تەمى بېقىمغا (قاراپ).

ئەقىلسىزگە گەپ قىلماڭ،
تاشقا مىخ قاقماڭ.

ئەقىللىق بىلىم ئىزدەر،
سۆلەتۇاز كىيىم (ئىزدەر).

ئەمىلىڭ بىلەن ئاتالغۇچە،
بىلىمىڭ بىلەن ئاتال.

ئەقىللىق بىلىم ئالار،
چاكىنا چىلىم (ئالار).

ئەقىل خورىماس تاغ،
بىلىم قۇرۇماس باغ.

ئەقىل — بىلىمنى تاپار،
بىلىم — ئەقىلنى ئاچار.

ئەقىل - پاراسەت بىلىمدىن كېلەر.

بايلىق توپلىغاندىن
ئەقىل توپلىغان ئەلا.

بار بىلىملىك، يوق چولانتاي.

بويۇق بىلەن بويىغۇچە تېشىڭنى،
بىلىم بىلەن زىننەتلىگىن ئىچىڭنى.

بىلىكى كۈچلۈك بىرنى يېڭەر،
بىلىمى كۈچلۈك مىڭنى (يېڭەر).

بىلىملىك كىشىنى ماختار،
بىلىمسىز ئۆزىنى (ماختار).

بىلىم ئىشقىدا كۆيسەڭ
ئالتۇن شوتىدا ئۆرلەيسەن.

بىلىم ئالساڭ تىلىڭ چىقار،
ئالمىساڭ يېلىڭ چىقار.

بىلىملىك بىلىمسىزدىن تۆر تالاشماس.

بىلىملىك نۇرلىنار،
بىلىمسىز خورلىنار.

بىلىملىك تاللىنار،
بىلىمسىز شاللىنار.

بىلىمىم بار دېسەڭ،
بىلىكىڭنى پەس تۇت.

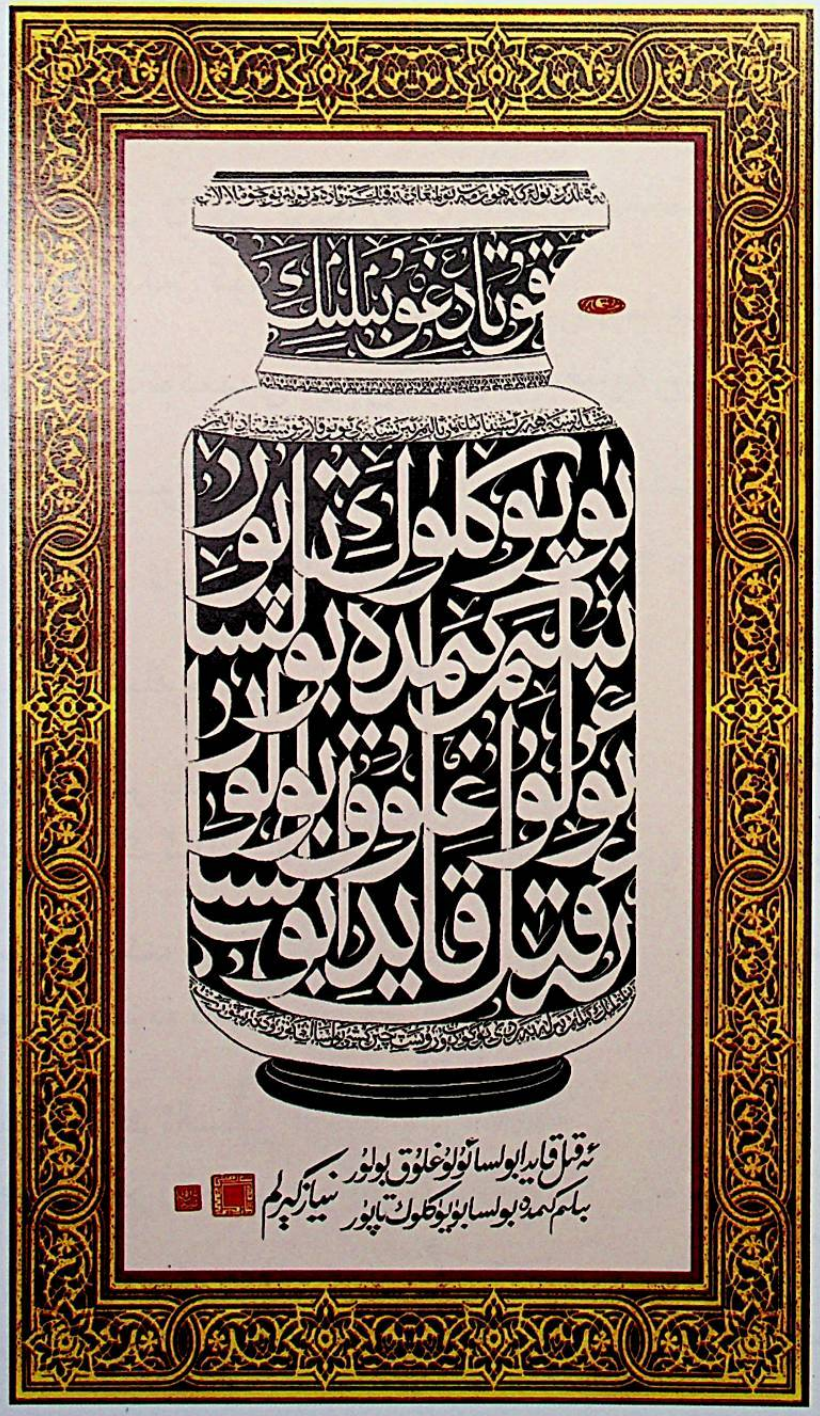
بىلىم — ئاش،
ئالتۇن — تاش.

بىلىمسىزنىڭ بېگى بولغۇچە،
بىلىملىكنىڭ سەگى[6] بول.

بىلىملىك بال تۆكەر،
بىلىمسىز ھال (تۆكەر).

بىلىملىك ياشنار، ئۆلمەس،
بىلىمسىز يىغلار، كۈلمەس.

بىلىملىكنىڭ كۆڭلى خۇش،
بىلىمسىزنىڭ بېلى بوش.
بىلىملىكنىڭ يولى ئوچۇق،
بىلىمسىزنىڭ تىلى پۇچۇق.

بىلىمسىزنىڭ قىممىتى بولماس،
شەپقەتسىزنىڭ ھىممىتى (بولماس).

بىلىملىك يۇرتنىڭ بېشى،
بىلىمسىز ساينىڭ تېشى.

بىلىم باشتا،
ئوسما قاشتا.

بىلىم ــ ئەرگە قانات.

بىلىمسىزنىڭ قەدرى يوق.

بىلىمسىزنىڭ ئىشى بىر،
بىلىملىكنىڭ ئىشى مىڭ.

بىلىملىك بولسا كىشى،
كۆككە يېتەر بېشى.

بىلىمسىز ئۆتكەن ئۆمۈر،
ئوتى ئۆچكەن كۆمۈر.

بىلىم ــ تۇغمەس بايلىق.

بىلىم ــ توزۇماس بايلىق.

بىلىم ــ ئاچچىق يىلتىزدىن ئۆسكەن مېۋە.

بىلىمەسنىڭ جاۋابى ــ ۋايتاك.

بىلىمسىز پادىشاھتىن
بىلىملىك گاداي ياخشى.

بىلىملىكتە نەپ تولا،
بىلىمسىزدە گەپ (تولا).

بىلىملىك ئالىمنى دوست تۇتار،
بىلىمسىز زالىمنى (دوست تۇتار).

بىلىملىكنىڭ كۆڭلى گۈلىستان،
بىلىمسىزنىڭ كۆڭلى گۆرىستان.

بىلگىنىڭنى يوشۇرساڭ
پۇشايمانغا قالىسەن.

بىلىملىك سۆزلىسە ئالقىش،
بىلىمسىز سۆزلىسە قارغىش.

بىلىكىڭگە ئىشەنگۈچە،
بىلىمىڭگە ئىشەن.

بىلگىنىڭنى ئايىما،
بىلىمىسەڭ كايىما.

بىلىمسىزنىڭ ئىشى ئاينىماس .

بىلىم كۈندە كېرەك،
چىراغ تۈندە (كېرەك).

بىلىملىك ھاۋادا ئۇچار،
بىلىمسىز تەمەدە تۇرار.

بىلىملىك دۆلەتمەن بولۇر،
بىلىمسىز سۆلەتمەن بولۇر.

بىلىملىكنىڭ ھۆرمىتى زور،
بىلىمسىزنىڭ ھەسرىتى (زور).

بىلىمسىزگە ئىش يوق،
ئىشسىزغا نان يوق.

بىلگەنگە ئۇچۇق،
بىلىمگەنگە تۇتۇق.

بىلىمسىز ئىشكى ئۇچۇق ئۆي.

بىلىملىككە سائادەت كۆپ،
بىلىمسىزگە پالاكەت (كۆپ).

بىلىمنى ئوغرى ئالالماس.

بىلىمسىزگە ھال ئېيتقۇچە،
ئىچىگدە سېسىپ كەتسۇن.

بىلگەنگە ئون ئىككى،
بىلمىگەنگە ئوتتۇز ئىككى.

بىلىم ــ دۆلەت،
كىيىم ــ سۆلەت.

بىلىم ئالمىغان ياش ــ تام تۇۋىدىكى تاش.

بىلىمسىزلىك نامەردلىكتىن يامان،
ئىزا ئۆلۈمدىن (يامان).

بىلىم جەننەتكە ئېلىپ بارار.

بىلگىنى راۋاب چالار،
بىلمىگىنى چاۋاك (چالار).

بىلىملىك كىشى ئۆز ئۆمرىگە ئالىملىق قىلار،
بىلىمسىز كىشى كۆپىنىڭ ئۆمرىگە زالىملىق قىلار.

بىلىملىكنىڭ باھاسى يوق،
بىلىمسىزنىڭ ساپاسى (يوق).

بىلىملىك ئاسمانغا چىقار،
بىلىمسىز پاتقاقتا چۈشەر.

بىلىملىكنىڭ ۋاپاسى كۆپ،
بىلىمسىزنىڭ جاپاسى كۆپ.

بىلىمنىڭ بولسا زىيادە،
قالمايسەن ھەرگىز پىيادە.

بىلىملىك ئەل غېمىدە،
نادان ئەجەل غېمىدە.

بىلىمسىزدىن ئۇلگە چىقماس،
كۆڭۈلسىزدىن كۇلكە (چىقماس).

بىلىملىكنىڭ سۆزى تاتلىق،
بىلىمسىزنىڭ سۆزى قاتتىق.

بىلىملىك چولپانغا ئوخشار،
بىلىمسىز ئۇلتاڭغا (ئوخشار).

بىلىم يۇلتۇزنى ئۆيگە قوندۇرار.

بىلىملىك پاراغەتتە ئۆتەر،
بىلىمسىز خۇشامەتتە ئۆتەر.

بىلىمسىزنىڭ بولسا زامان،
قاراڭغۇ بولۇر جاھان.

بىلىم بولسا سۆزدىن ئازماس،
ئەقىل بولسا يولدىن ئازماس.

بىلىملىكتىن نۇر چىقار،
بىلىمسىزدىن قۇسۇر (چىقار).

بىلىم ئېلىش يېڭىنە بىلەن
قۇدۇق كولىغانغا ئوخشاش.

بىلىملىك كىشى باغقا ئوخشاش.
گېپىي چىرايلىق گۇلگە ئوخشاش،

بىلىم — ئەقىل چىرىغى.

بىلىملىك ئېلىنى ئويلار،
نادان گېلىنى (ئويلار).

بىلىملىكتە بال بار،
بىلىمسىزدە ھال (بار).

بىلىملىك پەم بىلەن ئۆتەر،
بىلىمسىز غەم بىلەن (ئۆتەر).

بىلىمسىز كىشى — مېڭىسىز دەرەخ.

بىلىملىك پۇلغا باي،
بىلىمسىز قىمارغا (باي).

بىلىم بىلگۈچىدە،
ئەقىل سەزگۈچىدە.

بىلىم يېپىنىپ تۇرغان چىراغ،
ھاۋانەر ئېچىپ تۇرغان بۇلاق.

بىلىملىك ئۇزار،
بىلىمسىز توزار.

بىلىملىك كىشى — بولۇر ئىشىنىڭ بېشى.

بىلگەن بىلگىنىنى ئىشلەر،
بىلىمگەن بارمىقىنى چىشلەر.

بىلىمسىز ئادەم پۇراقسىز گۈل.

بىلىم قاچىماس تىرىشچاندىن،
بەخت قاچىماس ئىشچاندىن.

بىلىم يىغىش ئالتۇن يىغىشتىنمۇ ئارتۇق.

بىلىملىك باشقا قارايدۇ،
بىلىمسىز ئاشقا (قارايدۇ).

بىلىمسىز باش يارار،
بىلىملىك تاش (يارار).

بىلىم تاپماي ماختانما.

بىلىملىك ئىشىغا ئىشىنەر،
نادان چۈشىگە (ئىشىنەر).

بىلىملىك ئۆزىنى سورايدۇ،
بىلىمسىز ھايۋانىنى دورايدۇ.

بىلىمسىزنىڭ بالىسى بولغۇچە،
بىلىملىكنىڭ ھاسىسى بول.

بىلىمسىزلىك ئەيىب ئەمەس،
ئۆگەنمەسلىك ئەيىب.

بىلىمدىن ئارتۇق بايلىق يوق.

بىلىملىك ئويلاپ سۆزلەر،
بىلىمسىز قاينىاپ (سۆزلەر).

بىلىملىك ئەل غېمىدە،
نادان گال (غېمىدە).

بىلىم — ئەرنىڭ يۈزى.

بىلىمسىز ئەماغا ئوخشار.

بىلىمسىز شەھەر سورىماس،
شەھەر سورىسا يېشى قۇرۇماس.

بىلىملىك سەۋر قىلار،
بىلىمسىز جەبىر (قىلار).

بىلىم ئالەمنى ئاۋات قىلار،
مېھنەت تۇرمۇشنى ناۋات قىلار.

بىلىم يولى تار ئەمەس،
پەن ئۆگەنگەن خار ئەمەس.

بىلمىلىكنى داۋ ئالالماس،
دوستى كۆپنى ياۋ (ئالالماس).

بىلمىلىك بىلمەى بىلەن،
بەڭگى چىلمەى بىلەن.

بىلىم كۆككىمۇ يەتكۈزەر،
كۆپكىمۇ يەتكۈزەر.

بىلمىلىك ئۆزىنى ئەيىبلەر،
بىلمەسلىك دوستىنى (ئەيىبلەر).

بىلمىلىكتىن ئارتۇق دۆلەتمەن يوق.

بىلگىنىڭنى ئايىما،
بىلمىگەننى بىلىمەن دەپ كايىما.

بىلىم تىرىشقانغا يار.

بىلىم ئال خار بولمايسەن،
ئىشلىمىسەڭ باي بولمايسەن.

بىلمەسلىك بولغىنىڭدىن گاچا بولغىنىڭ ياخشى.

بىلىم بىلەن قۇدرەت تاپ،
تەن ـ جىسمىڭغا قۇۋۋەت تاپ.

بىلمەسلىك ھايات ــ پۇراقسىز گۈل.

بىلىمسىزلىكنىڭ قولدىشى شىجائەت،
دۈشمىنى قانائەت.

بىلگەن غىزاغا ئۇچرار،
بىلمىگەن ئىزاغا (ئۇچرار).

بىلىمسىزلىك كىشى شىپالىق يامغۇر.

بىلىمسىزلىك ئېپى يوق،
تىڭشىغۇدەك گېپى (يوق).

بىلىمسىزدە پەم يوق،
تۈزسىز ئاشتا تەم (يوق).

پالاقسىز قېيىق قىرغاققا يەتمەس،
بىلىمسىز كىشى مۇرادقا (يەتمەس).

پەن چىگىشنى ھەل قىلار،
لازىملىقىنى تەل قىلار.

پەنىڭ دۈشمىنى دوستلىرىدىن ئاز ئەمەس.

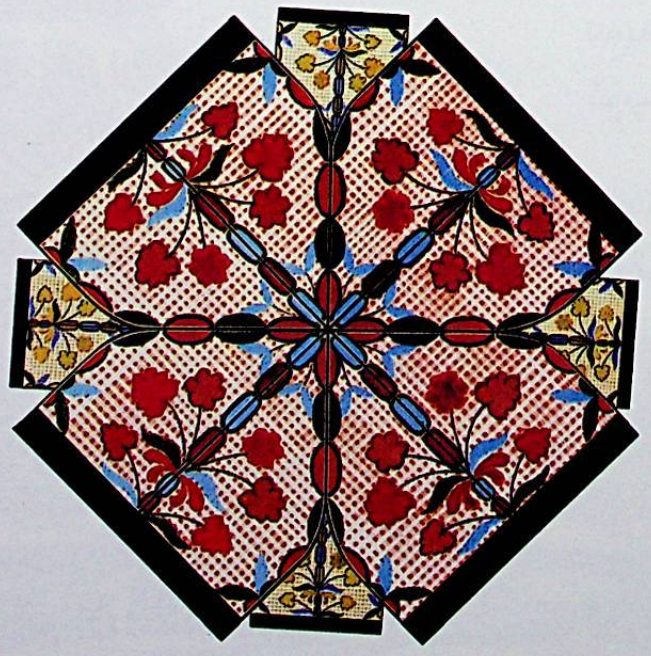
پەنىڭ ھىيلىسى يوق،
بىلىملىكنىڭ قېرىسى (يوق).

پور سۆگەتنىڭ غولى چوڭ،
بىلىمسىزنىڭ گېپى (چوڭ).

پۈلۈڭغا ئىشەنگۈچە،
ئەقلىڭگە ئىشەن.

پۇلى يوق بازارغا ئامراق،
بىلىمى يوق مازارغا (ئامراق).

پىلدەك دۇنيادىن
قىلدەك بىلىم ئەلا.

تايانساڭ ئىلىم ـ پەنگە،
قالمايسەن يامان كۆنگە.

تاز قىزغا تارغاق ياراشماس،
بىلىمسىزگە تاج (ياراشماس).

تەسۋىگە مارجان كېرەك،
ئەل سوراشقا بىلىم (كېرەك).

تەبىئەت ــ قۇلۇپ،
ئىلىم ـ پەن ــ ئاچقۇچ.

تېرىمىغان بىر يىل پۇشايمان يەر،
ئوقۇمىغان يۈز يىل (پۇشايمان يەر).

تىل بىلگەن يولدا ئازماس،
بىلىملىك چۆلدە (ئازماس).

تىكەنسىز گۈل بولماس،
جاپاسىز بىلىم (بولماس).

جاپا چەكمەي بىلىم ئالغىلى بولماس.

چاقچىمىغان سۇ قەدىرگە يەتمەس،
نادان بىلىم قەدىرگە (يەتمەس).

چالا موللا دىن بۇزار.

چالا موللا يۈرت بۇزار،
ئەسكى هارۋا يول (بۇزار).

چوقۇر سۇدا بېلىق كۆپ،
بىلىملىكتە ئەقىل كۆپ.

چىغىر بولسىمۇ يول ياخشى،
ئاز بولسىمۇ بىلىم (ياخشى).
چىراغ ئۆيىنى يورۇتار،
بىلىم كۆڭۈلنى (يورۇتار).

چىراغ يېقىپ يورۇق ئال،
تىرىشىپ ئوقۇپ بىلىم ئال.

چىرايلىقتىن كىيىم تالاشقۇچە،
سەتتىن بىلىم تالاش.

دەرەخنىڭ ئايىنىشى بۇلاقتىن،
بىلىمنىڭ كۆپىيىشى كۆز بىلەن قۇلاقتىن.

دەرەخنىڭ مېۋىسى تەنگە قۇۋۋەت،
بىلىمنىڭ مېۋىسى ئەلگە (قۇۋۋەت).

دەرەخنىڭ قەد كۆتۈرۈشى غولى بىلەن،
ئادەمنىڭ قەد كۆتۈرۈشى بىلىم بىلەن.

دۇتار تارىسى ساتاردا يوق،
بىلىمسىز كىشى قاتاردا يوق.

رەڭسىز قەلەمدىن خەت چىقماس،
بىلىمسىزدىن نەپ (چىقماس).

ساختىپەز نادانىنى تاپار،
بىلىملىكتىن قاچار.

سالجىنىڭ قېنى يوق،
بىلىمسىزنىڭ جېنى (يوق).

سەپەر قىلغان يول بىلۇر،
كۆپ ئۆگەنگەن مول بىلۇر.

سورىغان بىلىم ئالۇر،
ئۇيالغان كېيىن قالۇر.

سورا ـ سورا بىلىم ئاپتۇ،
ئوينا ـ ئوينا كېيىن قاپتۇ.

سۆلەت گىرىم بىلەن،
گۈزەللىك بىلىم بىلەن.

سۇ بىلەن زىمىن ياشنار،
بىلىم بىلەن ئەل (ياشنار).

سۇ ئاقالماس ئېرىقسىز،
غەرەز ئۇقماس بىلىمسىز.

سۇ بىلەن دەرەخ قۇرۇماس،
بىلىم بىلەن ئادەم خورىماس.

شۆھرەت ئىزدىگۈچە، بىلىم ئىزدە.

قارا سۆگەتنىڭ تۇغانلىقى يوق،
بىلىملىكنىڭ يوغانلىقى (يوق).

قالاشنى بىلسەڭ مۇزمۇ كۆيەر.

قەلىمىڭ ئۆتكۈر بولسا،
ئەلىمىڭ يىراق بولۇر.

قوشۇننى ئەلەم توختىتار،
دۇنيانى قەلەم (توختىتار).

قۇم يىغىلىپ تاش بولماس،
بىلىمسىز كىشى باش (بولماس).

قىلىچنىڭ كۇچىدىن قەلەمنىڭ كۈچى ئار-
تۇق.

قۇرۇق چېلەك تاراقشىيدۇ،
بىلىمسىز ئادەم ۋالاقشىيدۇ.

قۇش قانىتى بىلەن ئۇچار،
ئادەم بىلىمى بىلەن (ئۇچار).

قۇرۇق تاغار ئۆرە تۇرماس.

قۇشنىڭ گۈزەللىكى قانىتى بىلەن،
ئادەمنىڭ گۈزەللىكى بىلىمى بىلەن.

كۆپ بىلگەن ئاز سۆزلەر،
ئاز بولسىمۇ ساز سۆزلەر.

كۆپ بىلسەڭ ئاز سۆزلە.

كۆپتىن يول سورىساڭ
يولدىن ئادىشمايسەن.

كۆپ ياشىغان نېمە بىلەر،
كۆپنى كۆرگەن شۇ بىلەر.

كۆپ ئوقۇغان كۆپ بىلەر.

كۆچەت تىكسەڭ پۇتاپ تۇر، تۇز لىم ئالمىسەن،
بىكار بولساڭ كىتاب كۆر، بىلىم ئالمىسەن.

كۆڭۈل قويساڭ بىلىمگە،
شان كېلىدۇ ئېلىڭگە.

كۆن يورۇقى تاڭ بىلەن،
دىل يورۇقى ئاڭ بىلەن.
كۇچۇڭنى بىلىكىڭدىن سىنا،
ئەقلىڭنى بىلىمىڭدىن (سىنا).

كۇچى باردىن قورققۇچە،
بىلمەي باردىن قورق.

كىتاب ــ بىلىم بۇلىقى،
بىلىم ــ ھايات چىرىغى.

گۆر ھاۋاسىز،
بىلىم باھاسىز.

مال كۆپەيسە ئەرزانلار،
بىلىم كۆپەيسە قىممەتلەر.

مايسا سۇ بىلەن كۆكلەر،
ئادەم بىلىم بىلەن (كۆكلەر).

ماھارەت مەشىقتىن كېلەر،
بىلىم ئوقۇشتىن (كېلەر).

ماڭماس ئېشەكتىن پۇت ياخشى،
بىلىمسىزدىن بۇت (ياخشى).

مەنسەپ تالاشقۇچە بىلىم تالاش.

مەنسەپ گۆرگە يېقىن،
مەرىپەت گۈلگە (يېقىن).

مەن ئوقۇمىغان ئايەت قالمىدى،
ئىننائەتەينادىن ئۆتمىدىم.
مەن كۆرمىگەن شەھەر قالمىدى،
تۆشۈك تاغدىن ئۆتمىدىم.

موللا يوق يەردە موللا مەن،
موللا بار يەردە يولدا مەن.

مېۋىسىز دەرەخ ئوتۇن بولۇر،
بىلىملىك پۇتۇن (بولۇر).

مېۋىلىك دەرەخ ئېگىلىپ تۇرار،
كىشىلەر ئاڭا تىرەك قويار.

نەم توپا ئوڭاي لاي بولۇر،
بىلىملىك ھەممىگە باي بولۇر.

ھۇنەرنى تېپىۋالغىلى بولماس،
بىلىمنى سېتىۋالغىلى (بولماس).

ئوقۇدۇم دېگۈچە، بىلدىم دېگىن.

ئوقۇغان ئوغۇل ئاتىسىدىن ئۇلۇغ.

ئوقۇتقۇچىنىڭ غىزاسى ــ بىلىم،
ياغاچچىنىڭ غىزاسى ــ يېلىم.

ئۇنى يوقنىڭ خۇنى يوق،
بىلىمسىزنىڭ مۇڭى يوق.

ئۇلۇغ سۇ شەپە قىلماس،
بىلىملىك كىشى ھەيۋە قىلماس.

ئۆمۇر قوغلاشماي، بىلىم قوغلاش.

ئۆزىنى بىلمىگەن ئۆزگىنى بىلمەس.

ئۆمۇرنىڭ چېكى بولۇر،
بىلىمنىڭ چېكى بولماس.

ئۆگىنىش ــ بىلىمنىڭ ئانىسى.

ئېيتقۇچى ئاقىل بولسا،
ئاڭلىغۇچى ماقۇل بولۇر.

ئېلىپنى تاياق دېيەلمەس،
مەمنى چوماق (دېيەلمەس).

ئىشلەتمىگەن بىلىم ــ يەپ سىڭدۈرمىگەن تاماق.

ئىشلەتمىگەن بىلىم،
ئۇرۇق سالمىغان تېرىم.

ئىلىمدىن ھېكمەت كېلەر.

ئىراده چېنىقىشقا باغلىق،
بىلىم ئۆگىنىشكە (باغلىق).

ئىجادكار قەغىزى بىلەن،
كەپتەر پەغىزى بىلەن.

ياشلىقىڭدا بىلىم ئال،
قېرىغاندا ئىشقا سال.

يۇمشاقنى قاتۇرغان شىلىم،
پولاتنى ئۇچۇرغان بىلىم.

ياغاچ يېلىم بىلەن ياخشى،
ئەل ئىلىم بىلەن (ياخشى).

ياشلىقىڭدا بىلمىسەڭ بىلىم قەدرىنى،
قېرىغاندا تارتىسەن ئۇنىڭ دەردىنى.

يا ئەلەمدە يوق،
يا قەلەمدە (يوق).

يېمىشلىك ياغاچنىڭ بېشى تۆۋەن،
بىلىملىك ئەرنىڭ يۈزى تۆۋەن.

ئەمەتجان ئابدۇرەھىم ستۇدىيىسى

ھەق-ناھەق توغرىسىدا

ئاش تاپسا قاچا تاپالماپتۇ،
گۈنده تاپسا ئاچا (تاپالماپتۇ).

ئاسماندىكى ئايغىمۇ ئوغرىنىڭ پىكرى بار.

ئاق تېرەككه چالما ئاتسام،
قارا سۆگەتكه تو كەتتى.

ئاش بەرگەنگه مۇشت بېرىپتۇ.

ئانىسى تەپكەن موزايىنىڭ تېنى ئاغرىماس.

ئانت ئىچكۈچى كەتسه،
قان ئىچكۈچى كېلەر.

ئاقساق ئۆچكه قويدىن ئىلگىرى.

ئاچچىق بولساڭ تۈزدەك بول.

ئاچ قورساققا ئاچچىقسۇ.

ئاغرىمىغان بېشىمغا ئالته تاياق.

ئاسماندىن تاۋار ياغسا،
تۇمارلىق تەگمەپتۇ.

ئاققوناقنىڭ پاتقى تولا،
ھىيله ئىشنىڭ چاتقى (تولا).

ئاتالمىغان ئوقىدىن كۆرەر،
چىچالمىسا پوقىدىن (كۆرەر).

ئابداللىرى بىزىنىڭكىده،
خۇرجۇنلىرى سىلىنىڭكىده.

ئات ئىگىسىنى كەينىگه مىنگەشتۇرمەپتۇ.

ئات ئايلىخانغا،
يول ساريخانغا.

ئادەم باقسا ڭ مەيده داغلار،
ھايۋان باقسا ڭ ئېغىز ياغلار.

ئادىل بەگنىڭ تۇغقىنى يوق.

ئارىچىغا ئالته تاياق،
ھېچ يەرده يوقتۇر سوراق.

ئاش تەڭ، نان تەڭ،
سول نېمىشقا كەڭ.

ئاشىق چىدىغانغا
قەلەندەر چىدىيالماس.

ئاش ئاز، بىسمىللا كۆپ.

ئاش تېرىماي ئاق نان يەپتۇ،

قوي باقماي پاقلان (يەپتۇ).

ئالتىنچى ئايدا ئالتە چاپان،
ئون ئىككىنچى ئايدا كالتە چاپان.

ــ ئالۋاڭنى كىم بېرىدۇ؟
ــ گالۋاڭ.

ئالدىغا بار، كەينىگە يوق،
ئاتلىققا بار، پىيادىگە يوق.

ئالغانىنىڭ گۇناھى بىر،
ئالمىغانىنىڭ گۇناھى ئىككى.

ئالۋاڭغا گالۋاڭنى تۈتۈپ بېرىپتۇ.

ئايغىر تارتسا، بايتال تارتماس.

ئانىسىنى ئۇرساڭ ئۇۋالى يوق.

ئالتە ئاي يازدىن ئىشلەپ،
قالدىم لېۋەمنى چىشلەپ.

ئەركىلەرگە كۈندە مەشرەپ، كۈندە توي،
غېرىبلارغا كۈندە ھەسرەت، كۈندە ئوي.

بايغا دەۋاگەر بولساڭ
ئۆزۈڭگە دۈشمەن.

باشقىلارنىڭ ئالا تاغ،
ۋاي مېنىڭ يۈرەككە ياغ.

بارچە ياخشى، مەن يامان،
بارچە بۇغداي، مەن سامان.

باشلىقنىڭ گېپى گەپ،
مۇئاۋىنىنىڭ قوشمىغا تەپ.

بار كەتمەننى مەن چاپسام،
ھۆپۈپ كېلىپ «ئۇھ» دېدى.

باتۇر ئوق يەر،
بالىلىرى پوق (يەر).

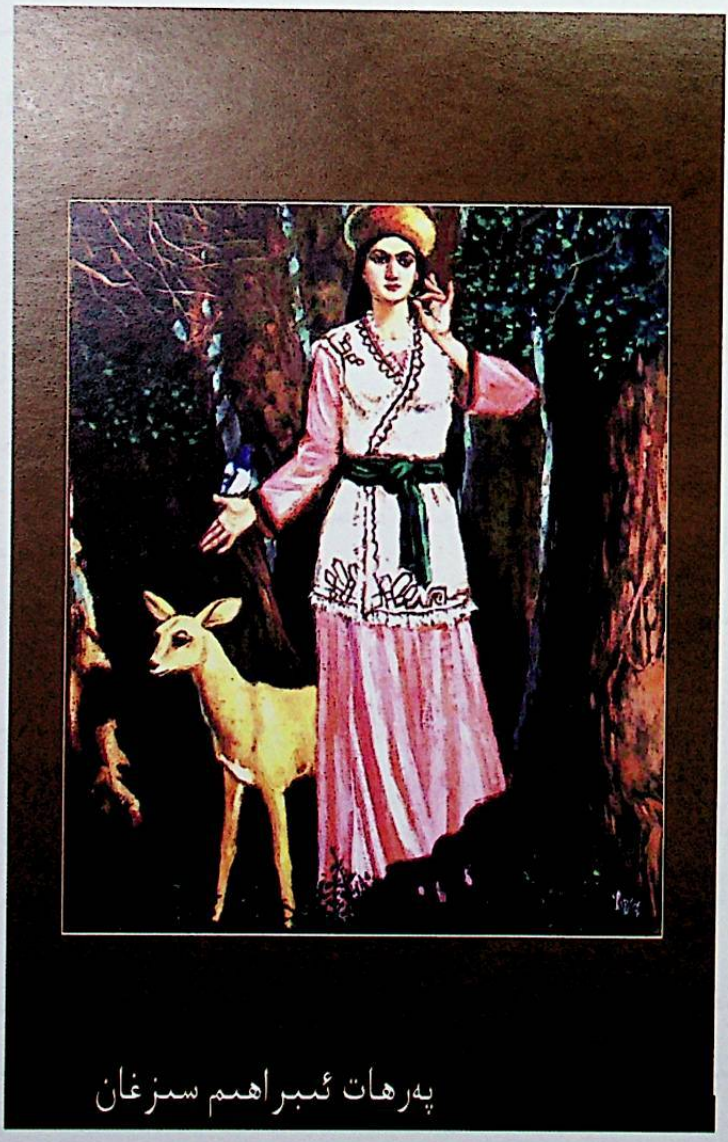
بايىنى مال باسار،
كەمبەغەلنى بالا (باسار).

بايغىمۇ بىر كۈن ئۆتەر،
گادايغىمۇ بىر كۈن (ئۆتەر).

بار كەتمەننى مەن چاپسام،
يېتىپ يەيدۇ باي غوجام.

باينىڭ تۆرىدىن كەمبەغەلنىڭ پەگاھى ياخشى.

باينىڭ ئىتى يەيدۇ ھەر كۈنى قۇيماق،
كەمبەغەللەر يەيدۇ ھەر كۈنى توقماق.

پەرھات ئىبراھىم سىزغان

بار پۇلۇمنى ئوغرى ئالدى،
قالغىنىنى رەمچى (ئالدى).

باي گۆش يېسە، قورساققا كىرەر،
كەمبەغەل گۆش يېسە
چىشىنىڭ كاۋىكىغا (كىرەر).

باغلاقلىق ئارسلاننى توشقان بالىسىمۇ تېپەر.

بەتتەم قوغۇنىنىڭ ئۇرۇقى تولا،
ئويلانماي قىلغان ئىشىنىڭ سورىقى (تولا).

بەختسىز قىز تېزەك تەرگىلى چىقسا،
كالىلار كۆلگە تېزەكلەر.

بەيگە قېچىرغا قالدى،
ئۇسسۇل توكۇرغا (قالدى).

بۆرە قېرىسا، كۇچۇككە بوزەك بولار.

بېشىڭغا بالا كەلسە،
كۆرمەكتىن باشقا چارە يوق.

بىر يەردە ئىچىشكىمۇ سۇ يوق،
بىر يەردە كېچىشكىمۇ سۇ بار.

بىكاردىن ئات تاپقانلار
كاسام ئاغرىدى دېمەس.

بېگىم مانتا يېسە،
مەن پىياز كېكىردىم.

بېرىشتە سانىقى توققۇز،
ئېلىشتا سانىقى ئوتتۇز.

بىر مۇدۇرگەن ئون مۇدۇرەر.

بۇغداي تېرىدى قادىر،
ئاق نانىنى يېدى سادىر.

بوزەكنى تاپسام، بۇرنىغا يىپ ساپسام.

ئانىنى تاپسام، كۆتىگە يىپ ساپسام.

بېلىق دەريادا سۇغا تەشنا.

بوزەكنى بوزەك قىلمىساڭ،
قىيامەتتە سورىقى بار.

بۆرە يارىدۇ، قۇزغۇن تويىدۇ.

پاچاق ئوتلەپ تۇياق يەپتۇ،
چوقا ئوتلەپ قۇلاق (يەپتۇ).

پادىشاھ قەرزدارىڭ بولسا،
ئەرزىڭنى خۇدا ئاڭلىسۇن.

پۇتكەن ئىشقا ئىگە تولا،
ئورۇشتىن كېيىن باتۇر (تولا).

پۇل يىغىشتا مەدىكاردىن قەلەندەر ياخشى.

پولۇ ياغ بىلەن ئوخشار،
دەۋا پۇل بىلەن (ئوخشار).

تام تاغارنى يۆلەپتۇ،
ئاغرىق ساقنى (يۆلەپتۇ).

تاۋار چاپانغا مەشۇت ياقا،
مايماق ئېشەككە ئالتۇن تاقا.

تالا مۇشۇكى ئۆي مۇشۇكىنى قوغلاپتۇ.

تارتقىنىم جەبىر ـ جاپا،
ئاڭلىغىنىم تەنە ـ تاپا.

تەر تۆكۈپ ئارپىغا ئولگۇردۇم،
ئىش قىلىپ تاپىغا (ئولگۇردۇم).

تەلىيىمنىڭ يوقىدىن
شېكەر ئىچسەم تۇز بولۇر،
ياز كۈنى مۇنچىغا چۈشسەم
پالتا ئۆتمەس مۇز بولۇر.

توق مۇشۇك چاشقان بىلەن ئويىنار.

تۇگمەنگە مەن بارسام،
چېقىلدۇرغۇسى سەن بوپسەن.

تۇگمەنچىنىڭ پايدىسى غەللە ـ پوستەك،
داققالچىغا تېگمىدىغىنى تەستەك.

تۆگە يۈكى بىلەن كۆرۈنمەپتۇ.

توقۇناق يەتكەن شاخقا
ئىلمەك يېتەلمەپتۇ.

تۇز يەردىن لاققا چىقىرىپتۇ،
سىلىق يەردىن چوماق (چىقىرىپتۇ).

توقسۇندا ئات چاپسا،
پاتقىقى ماڭا چاچرار.

تىرناق ئاستىدىن كىر ئىزدەپتۇ.

تۆگىنى شامال يىقىتسا،
ئۆچكىنى ئاسماندا كۆر.

تۆگىدەك كولاپ بېرىپ،
تۇگمىدەك گۆش يېدىم.

تۆگە بوتلىسا ئۇن ـ تىنسىز،
توخۇ تۇخۇم تۇغسا قاقاقلار.

تۆرنى مۇشۇك ئالدى، بوسۇغىنى ئىت،
چېقىشنى بۇرگە چاقتى، تۇتۇلدى پىت.

توكۇر ئاتقا تۆمۈر تاقا،
ئەسكى چاپانغا سۆسەر ياقا.

تۇغماس خوتۇنىنىڭ ئىچى تار.

تۆرگە مۇشۇك چىقتى،
بوسۇغىغا ئىت (چىقتى).

توخۇ پوقى مەينەت،
تۇخۇمىنى بېرىپ كەت.

تېز ئۆرلىگەن تېز غۇلار.

تۆھمىتىڭگە تۆھمەت قىلاي،
تۆھمىتىڭ ھەيران قالسۇن.

جاپا تارتقانغا توققۇزنى بېرىڭ،
يېنى پاتقانغا ئوتتۇزنى (بېرىڭ).

جاھاننى ئالدى قونتاجى.

جاھان توقچىلىق بىر نان تېپىلماس،
بېشىڭغا كۇن چۈشكەندا بىر دوست (تېپىلماس).

جەبرائىل جان دەيدۇ،
بالىلار نان (دەيدۇ).

جىم ئولتۇرساڭ «مۆڭ» دەيدۇ،
ئېگىز ئولتۇرساڭ «دۆڭ» دەيدۇ.

چاشقانىنىڭ ئېشىدا مۇشۇك مېھمان بوپتۇ.

چاشقانىنىڭ ئەرزىنى مۇشۇككە بۇيرۇپتۇ.

چاشقان تۆشۈك كولار.

چىشى بارنىڭ گۆشى يوق،
گۆشى بارنىڭ چىشى يوق.

چىنىنى مۇشۇك سۇندۇرۇۋەتسە،
كېلىنىنى تىللاپتۇ.

خەلپە بىلەن قازى دوست بولسا،
جاھان قاراڭغۇلىشار.

خوراز چىللىسا ھېچ گەپ يوق،
مېكىيان چىللىسا، شۇم توخۇ.

خۇدا بەرگەن جاننى خۇدا ئۆزى ئالار.

خۇدا ئۇرغاننى خۇدابەردى قوشلاپ ئۇرۇپتۇ.

دانا قەدرىنى نادان بىلمەس،
ئاغرىق قەدرىنى ساق (بىلمەس).

داپنى داپەندى چالدى،
ھاپنى ئەپەندى ئالدى.

دەرد كەلسە قوش كېلەر،
دۆلەت كەلسە تاق (كېلەر).

دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى دەپ بويۇمدا قالدى.

دۆ غېرىبنى چاقار،
ئۆمۈچۈك مۇساپىرنى (چاقار).

راست سۆز ئېغىزدىن چىققۇچە،
يالغان سۆز داۋان ئاشار.

راست گەپكە ئان بېرىپتۇ،
يالغان گەپكە نان (بېرىپتۇ).

روزىنى سەن تۇتسىڭ،
ھېيتنى بايلار ئويىنار.

روزىنى مەن تۇتسام،
ھېيتنى باشقىلار قىپتۇ.

زامان زورنىڭ،
تاماشا كورنىڭ.

زورلۇق قىلغانغا خوۋلۇق يوق.

سالاغا كەتكەن قېرىندىشىم.

ساقنى سارىڭ دېسە،
بىر چىشلەم گۆشى سارىڭ بولۇر.

ساناقسىزغا سان تېگمىتۇ،
ئىشتانسىزغا باغ (تېگمىتۇ).

ساۋابنىڭ قوڭى تۆشۈك.

سەن ئۆل، مەن تىرىلەي.

سەن تاز دېگۈچە، مەن تاز دەۋالاي.

سېنىڭ ئۆيۈڭدە يورۇغان چىراغ
مېنىڭ ئۆيۈمدە يورۇماسمۇ؟

سېمىز كالا ئورۇق كالىنى يالاپ ئۆلتۈرەر.

سېغىزخانىنىڭ ئۇۋۇسىنى تورۇلغا تارتىۋاپتۇ.

شار ـ شار ئات كۆتۈرەر،
مىس ـ مىس پۇت (كۆتۈرەر).

قارىغۇ ئېشەككە تۈزلۇق سۇ،
قاتتىق نانغا مۇزلۇق سۇ.

قاپاقنى پۇلغا ئالماي،
باراڭنى پۇلغا ئاپتۇ.

قاپاق پۇل ئەمەس، باراڭ پۇل،
چېچەن پۇل ئەمەس، سارىڭ پۇل.

قازانغا قۇيغان ياغ تۆت سەر،
پۇرايدىغان ئەرۋاھ سەكسەن ئالتە.

قارىغۇنى تار يەردە قىستاپتۇ.

قاچقان ئوغرىنى مۆككەن ئوغرى تۇتۇپتۇ.

قارىغۇغا يول كۆرسەتسە،

ئۆزۈم تاپقان يول دەر.

قىتىق ئىچكەن قۇتۇلدى،
تاۋاق يالىغان تۇتۇلدى.

قۇلان قۇدۇققا چۈشسە،
پاقا ئايغىر بولۇر.

قوتۇر كالىغا يوغان مۈڭگۈز.

قوش كەتمەننى مەن چاپسام،
مېغىزىنى سەن چاقتىڭ.

قورۇنغانغا قۇرت چىچار.
قۇش سەمرىسە، ئىگىسىنىڭ كۆزىنى چوقۇر.

قىل بىرىپ ئارغامچا ئاپتۇ.

كالا قوش سۆرىسە،
بوغۇزنى ئات يەر.

كەمبەغەل گۈل تېرىسا،
باي ئېتىغا دەسسىتەر.

كۆزىنى يۇمغان پوقىنى يەر.

كۆلگە سۇ كىرىۋەرسە،
ئاخىر بىر كۈن تاشار.

كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال.

كۆتەك يارغان پالتا ئىشىك تېشىدا قاپتۇ.

يالقۇن غازى سىزغان

كۆتىنىڭ ئوچۇقلۇقى ئۆچكۈزىنىڭ ئەيىبى.

كۆيمىسە ئوتۇندىن كۆرەر،
پىشمىسا خوتۇندىن (كۆرەر).

كېۋەزلىككە ئوغرى كىرسە،
ئاتقۇچىنىڭ زەيتانبىسىنى كەس.

كىشىنىڭ يېرىگە ئىشلەپ،
قالدىم لېۋىمنى چىشلەپ.

كېيىك ئوقسىزغا ئۇچرار،
بالا يوقسىزغا (ئۇچرار).

كىچىك باشقا مانا دوپپا،
يوغان باشقا قېنى دوپپا.

كىشىگە جىگدە ئىرغىتقان ئۆزى قۇرۇق قالار.

گەپ قىلالمايدۇ، غەزەلگە ئۇستا،
يول ماڭالمايدۇ، سەنەمگە (ئۇستا).

گەپ قىلساڭ تىلىڭنى كېسىمەن،
قارىساڭ كۆزۈڭنى ئويمەن.

گۇناھسىزغا شىلتىغان تايىقىڭ ئۆزۈڭگە تېگەر.

گۇناھىڭنى گۇناھسىزدىن سورا.

گۈلزارلىقتا ئەتىرنىڭ قەدرى بولماس.

مال ئىگىسىدىن ئوغرى كۇچلۇك.

مەرىگەن قوينىڭ يېمى ئۆكسۈمەس.

موللام تۆردە قول چايقاپتۇ،
پەگادىكىلەر دولا ياقاپتۇ.

مۇنارنى يېتىمگە يۆلىتىڭ،
جېنىنى مۇشۇككە تۆلىتىڭ.

مۇشۇكنىڭ قېشىدا بەز تۇرماس.

مېۋىلىك دەرەخ ئازار يەر.

هالالدىن نان تاپساڭ،
كوچىغا چىقىپ يە.

هاكىرمىغان ئېشەكتىن ئالۋان ئاپتۇ.

«هارماڭ» دېسە هاپاش بوپتۇ.

هاقارەتلىك كۆرۈمدىن
ساداقەتلىك ئۆلۈم ياخشى.

هايۋان سىلىغانىنى بىلمەس،
يامان ئاسرىغانىنى (بىلمەس).

هالۋىنى هېكىم يەر،
تاياقنى يېتىم (يەر).

هالالنىڭ يولى بىر،
هارامنىڭ يولى مىڭ.

هاجىتىڭ چۈشسە
ئىتنىمۇ «قېرىندىشىم» دەرسەن.

هەق سۆزنىڭ توقمىقى بار،
يالغان سۆزنىڭ قورقمىقى (بار).

هەق بىلەن ناھەقنىڭ ئارىلىقى بىر غېرىچ.

هەقنى سۆزلىگەن ئۆز ئەجىلىدىن بۇرۇن ئۆلەر.

هەقىقەتنىڭ چىرىغىنى كۆتۈرگەننىڭ
قولى كۆيەر.

هەممە كىشى ئانىدىن يالىڭاچ تۇغۇلار.

هەقنى سۆزلە، يامان بولماس،
رەڭگىرويۇڭ سامان بولماس.

ھەقنىڭ رىزقى نەق.

ھەممە ئىشنى ئوڭ قول قىلسا،
ئالتۇن ئۈزۈك سول قولغا سىلىنار.

ھۆكۈم سۈرسە نادانلىق،
داناغا يوق ئامانلىق.

«ھالۋا»دېدى كالا يېدى سامانىنى،
زامان ئايرىمىدى ياخشى ـ يامانىنى.

ئون مولۇققا ئون ھاشار،
يۈز مولۇققا بىر ھاشار.

ئوغلۇمغا بەردىم ئورغاقتەك،
قىزىمغا بەردىم تىرناقتەك.

ئوردا ئېرىقىدىن سۇ كەلسە بايغا ئېقىپتۇ،
سۇ باشلىغان سۇغا كەلسە پالاس قېقىپتۇ.

ئوروق ئېشەككە يوغان تاغار ئارتىپتۇ.

ئوغرىنى پاش قىلغان توقماق يەر.

ئوسال بولساڭ ئاسار،
ياۋاش بولساڭ باسار.

ئوچاق بېشىنى مۇشۇك ئالدى،
ئىشىك بېشىنى ئىت (ئالدى).

ئوغۇل تۇغسا ئۆزىدىن كۆرەر،
قىز تۇغسا ئۆزگىدىن (كۆرەر).

ئۇۋچىنىڭ مىلتىقى بولسا،
كېيىكنىڭ خۇداسى بار.

ئوغرى ئوغرىلىق قىلسا پادىشاھ سورار،
پادىشاھ ئوغرىلىق قىلسا كىم سورار.

ئونغانىنى يونۇپتۇ.

ئۆلۈۋىدى ئەزىز بولدى،
ئىششۇيدى سېمىز بولدى.

ئۆزىنىڭ بېشىدىكى ئوتنى كۆرمەي،
كىشىنىڭ بېشىدىكى چوغنى كۆرۈپتۇ.

ئۆي ئىگىسىدىن ئوغرى چوڭ،
قاپىقىدىن نوگىيى (چوڭ).

ئۆلگەن ئەزىز، تىرىك خار بوپتۇ.

ئۆلگەنلەرنى ئەسلەپ يۇرىدۇ،
تىرىكلەرنى قەستلەپ (يۇرىدۇ).

ئۇجمە ئىرغىتقان شاختا قالار،
يەردە تۇرغان پايدا ئالار.

ــ ۋاپاغا جاپا بارمۇ؟
ــ بىرگە ئىككى.

ئېچىشقان يەرگە تۇز سېپىپتۇ.

ئېرىقتىكى سۇنىڭ قەدرى يوق.

ئېشىنى يەپ، تاۋىقىنى چېقىپتۇ.

ئىش بىلمەس كەشتىچى بوپتۇ،
ئاش بىلمەس ئۇگرىچى (بوپتۇ).

ئىشانغىمۇ بەش قۇيماق،
مەرھۇمغىمۇ بەش قۇيماق.

ئىتنىڭ ئىگىسى بولسا،
بىراۋنىڭ خۇداسى بار.

ئىشنى قىلغان كانايچى،
بالاغا قالغان سۇنايچى.

ئىچەي دېسەڭ يوق،
كېچەي دېسەڭ بار.

ئىت ئىگىسىنى چىشلەپتۇ.

ياخشى تىلەككە يامان چېچەك.

يامان ئېشەك ئىگىسىنى يىقىتار.

يامغۇردا قالغان شەبنەمدىن قورقماس.

ياتقان ئېشەكنىڭ پوقى توڭلۇق.

ياخشى مۇلۇك ھېكمىنىڭ ،
بۇزۇلغاندا ھېچكىمنىڭ.

ياغ ئالمىسىمۇ ياغلىق قاپاق،
ياغ ئالسىمۇ ياغلىق قاپاق.

ياخشى ئىشتا كاشىلا كۆپ.

ياخشىغا كۈن يوق،
يامانغا ئۆلۈم (يوق).

يامانغا ئۆلۈم يوق،
ياخشىغا كۆرۈم (يوق).

يانچۇقۇمدا پۇلۇم يوق،
كۆڭلۈم بازارنى تارتىدۇ.
ئېشىكىم ئوروق دېسەم،
يوغان تاغارنى تارتىدۇ.

يەرسىز ئىدىم يەرلەندىم،
توقماق ئېلىپ قىرلاندىم.

يولمۇ تېرىم، چۆلمۇ تېرىم،
خالتا نېمىشقا يېرىم.

يوقسۇز بولسا يالغان بوپتۇ،
تۈكسىز بولسا تايغان (بوپتۇ).

يىتسە تۆلەك يوق،
يىقىلسا يۆلەك (يوق).

يېغىر نەدە، چۈشۈن شۇ يەردە،
دورغا نەدە، غوۋغا شۇ يەردە.

يېمىگەن مانتىنىڭ پۇلىنى تۆلەپتۇ.

يىراقتىكى موللام ــ دامموللام،
يېقىندىكى موللام ــ جا موللام.

يىلان ئۆزىنىڭ ئەگرىلىكىنى بىلمەي،
تۆگىنىڭ بويىنىنى ئەگرى دەر.

يىقىلغان تام دۈاننىنى بېسىپتۇ.

مۇھەببەت-نەپرەت توغرىسىدا

ئاتىسى ئۆلگەن يىلاننىڭ
يەتتە يىل بېشى ئاغرىپتۇ.

ئاپتاپ چىقىپ يامغۇر ياغقاندىن قورۇق،
كۆلۈپ تۇرۇپ ئاچچىقلىغاندىن (قورۇق).

ئىنسىنى خارلىغان
يارغا بېسىلىپ ئۆلەر.

ئالقىش ئالغان ئامان،
قارغىش ئالغان يامان.

ئەل خارلىغاننى دۇشمەن خارلار.

ئەلدىن قالغۇچە، ئەردىن قالغان ياخشىراق.

ئەل ئۇچۇن ئەر بول،
بولمىسا يەر بول.

ئەل بىر پەريات چەكسە،
سەن مىڭ پەريات چەك.

ئەسكىنىڭ دىلى جىن، تىلى ئالۋاستى.

بىر قولۇڭغا ئوت ئال،
بىر قولۇڭغا سۇ (ئال).

بىر ئوتنى كىچىك كۆرمە،
بىر دۇشمەننى (كىچىك كۆرمە).

بىچارىگە رەھىم قىلساڭ،
چىققان دۆۋەڭ ئېگىز بولغاي.

پەرەنجىلىك بۇزۇقتىن
نومۇسلۇق يۇزى ئوچۇق ياخشى.

تام ئىچىدە ئېچىلغان گۇل،
تام تېشىنى قىزارتىپتۇ.

تەمەخۇر كىشىدىن ئېشەك ياخشى.

توخۇ يەپ ئۆگەنگەن ئىت
كالتەك يەپ ئۆلەر.

تۆگىنىڭ قەھرى قىرىق يىلدا چىقار.

تىزلەشكەننىڭ تىزىنى پۇك،
بەللەشكەننىڭ بېلىنى (پۇك).

چىشلىگەندىن سۆز ئال،
ئۇرغاندىن ئۆچ (ئال).

چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتىپ كۆزىنى ئالايتىپتۇ.

دۇشمەننىڭ يۇرىكىنى مۇجۇپ، كۆڭلىنى ئال.

زەھەرنى زەھەر قايتۇرار.

سىنالمىغان دوستتىن يولدىكى تاش ياخشى.

سېنىڭ تاپىنىڭغا كىرگەن تىكەن
مېنىڭ كۆزۈمگە كىرسۇن.

سېرىق سۆگەت سوغا بولار،
سېرىق ئادەم ئوغا (بولار).

شىر چىشىنى ئۆتنە بەرمەس.

قاتاردىن قالغۇچە، خاتادىن قال.

قاچقۇنغا شەپقەت يوق،
ئازغۇنغا ھۆرمەت (يوق).

قۇرۇق سۆلەتتىن قۇرۇق سېۋەت ياخشى.

كۆيدۇرىدىغان مۇز بار،
توڭدۇرىدىغان ئوت (بار).

كۆڭلى كەڭنىڭ دوستى زىيادە بولۇر،
نەيرىڭى كۆپنىڭ ھېيلىسى (زىيادە بولۇر).

كۆرەلمەسنىڭ كۆزىنى ئوي.

كۆڭۈل يىغلىمىسا، كۆزدىن ياش چىقماس.

كۆڭۈلدىن كۆڭۈلگە يول بار.

كۆزگە سىغقان كۆڭۈلگە سىغار.

كۆڭۈل دېگەننىڭ ئىشىك ـ دېرىزىسى يوق.

كۈلكىگىمۇ نەپرەت سىغدۇ.

كىشىنى قاقشاتقان قاقشىماي ئۆلمەس.

گېپى ياماندىن قورقما،
كۆڭلى ياماندىن قورق.

مەۋقەسىز يىگىتتىن
ياغ چىقمىغان چىگىت ياخشى.

مۇھەببەت ئۆلۈمنى يېڭەر.
نىيىتىڭ تۈز بولسا ئالقىش ياغار.

ھەر كىشىنىڭ ئۆزىگە،
ئۆز كۆرۈنىدۇ كۆزىگە.

ھېچ يەردە يوق بۇ غوجا،
نەدىن كەلدى بۇ غوجا.

ئۆچ كۆرگەننى ئوتتۇز قېتىم كۆرۈپتۇ.

ئۆزى قىلالماس،
قىلغاننى كۆرەلمەس.

ۋاپا دېگەن مەردنىڭ ئىشى،
ۋاپاسىزلىق خورلۇق تېشى.

ۋىجدانسىزنىڭ گۈلى بولغۇچە،
ۋىجدانلىقنىڭ قۇلى بول.

ئېشەككە باش بولساڭمۇ، دۇشمىنىڭگە تاش بول.

ئىمانى يوق موللىدىن
ئىنسانى بار ئوغرى ياخشى.

ياخشى بولساڭ تويۇڭغا بارارمەن،
يامان بولساڭ ئۆلۈمىڭگە (بارارمەن).

ياخشىغا يىپەك يېپىلار،
يامانغا تىكەن (يېپىلار).

ياماندىن يار بويى قاچ.

يامانغا لەنەت،
ياخشىغا مەدەت.

يامانني ئېشىكىغا يولاتساڭمۇ،
قېشىكىغا يولاتما.

ياخشىغا ياغدەك بول،
يامانغا داغدەك (بول).

يامانىڭ قويىندا ياتقۇچە،
ياخشىنىڭ ئايىغىدا ئۆل.

ياخشىدىن ئۆگەن،
يامانداىن يىرگەن.

يامانىڭ سۆيىنى ئىچكۈچە، قاچسىنى چاق.

يامانغا گۆردىمۇ قوشنا بولما.

يامان بىلەن يولداش بولما،
نادان بىلەن سىرداش (بولما).

ياخشىلىق قىل سۇغا سال، سۇ بىلۇر،
سۇ بىلمىسە بېلىق بىلۇر، ئەل بىلۇر.

ياخشى ياخشىغا تىنچلىق تىلەر،
يامان ياخشىغا پىچاق (بىلەر).

ياخشىنى يات ئىكەن دېمە،
يامانني ئۆز ئىكەن دېمە.

ياخشى نىيەت ئاشقا،
يامان نىيەت باشقا.

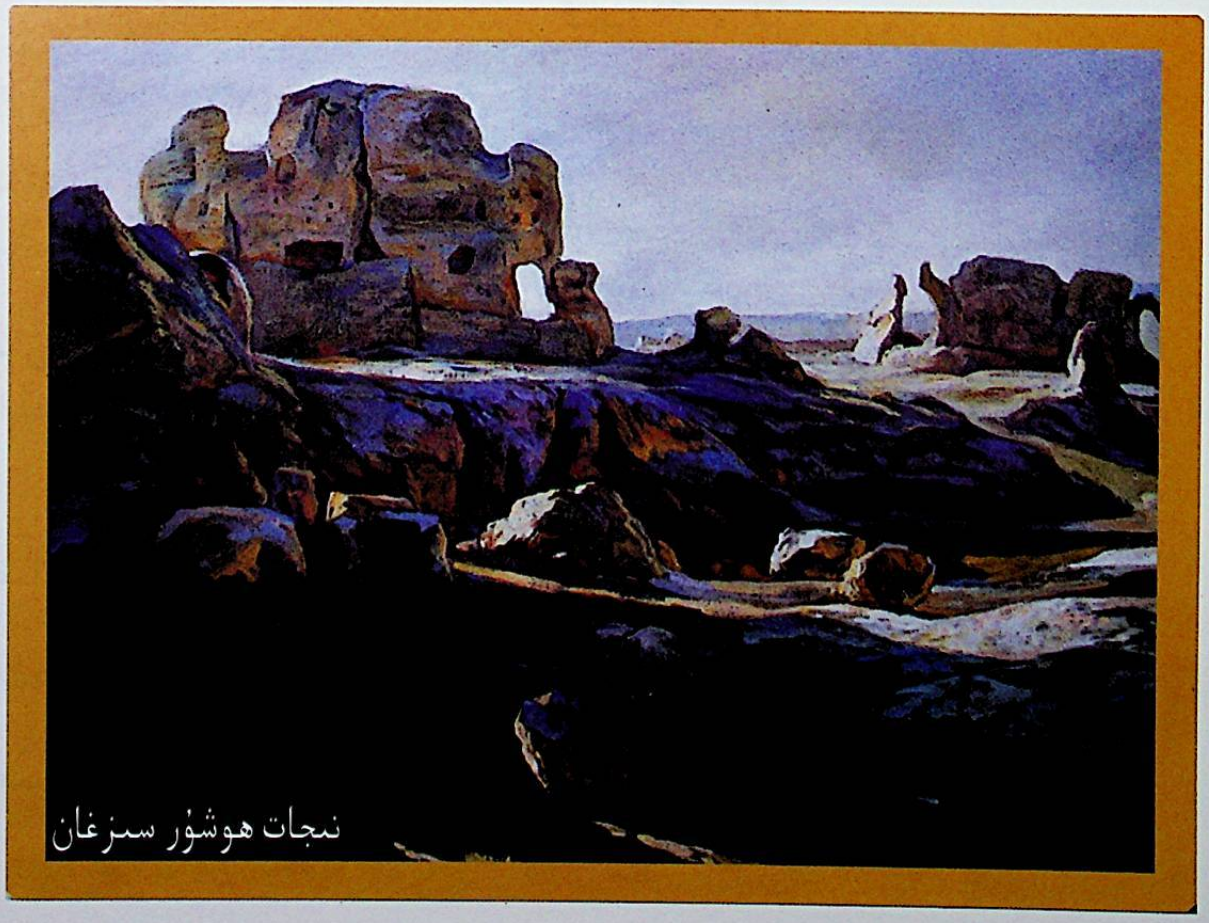
ياخشىغا يېتىشمەك قىيىن،
يامانداىن قۇتۇلماق (قىيىن).

يامانغا مىڭ تاياق،
ياخشىغا يانتاياق.

يامانىڭ يامان بولۇشى
ئەلنىڭ قارغىشىدىن.

يىپ ئۈزۈلسە ئۇلىغلى بولۇر،
كۆڭۈل ئۈزۈلسە ئۇلىغلى بولماس.

يىلان، چايان ئىزدىسەڭ،
غەيۋەتخورنىڭ گۆرىنى ئاچ.

نىجات ھوشۇر سىزغان

گۈزەللىك ۋەسىتىلىك توغرىسىدا

ئادەمنىڭ سۆلىتىگە قارىما،
ئەمگىكىگە قارا.

ئادەمگە كىيىم كېرەك،
شەھەرگە جىرىم (كېرەك).

ئاناڭنى داداڭغا پەردازسىز كۆرسەتمە.

ئاي دېسە ئاغزى بار،
كۈن دېسە كۆزى (بار).

ئاغزى يوغانىنىڭ ئۈزى يوق،
كۆزى يوغانىنىڭ سەتى (يوق).

ئايمۇ ئۆزىدىكى داغنى خال دەر.

ئادەمدە سۈپەت ئوندۇر،
بىرى ئۆزىدە بولسا، توققۇزى توندۇر.

ئاقىلىڭ سەتلىكى بىلىنمەس،
قارىنىڭ چىرايلىقلىقى (بىلىنمەس).

باش كىچىك، تۇماق يوغان،
بەل كىچىك، غىلاپ يوغان.

بۇرۇتتىن يامانلىسام، ساقال چىقتى.

بىر كەپتەردە قىرىق قىزنىڭ نازى بار.

تاغ كۆركى قورام تاش،
ئادەم كۆركى ئۇستۇاش.

تالالىقى بار، ئۆيى ئىچىلىكى يوق.

تاغنىڭ كۆركى تاش بىلەن،
ئادەمنىڭ كۆركى قاش بىلەن.

تاز گۈل تاپسا قىسقىلى يەر تاپالماس.

تاراقسىز چاچنىڭ زىننىتى بولماس.

تېشى پال - پال،
ئىچى غال - غال.

تۇچ پارقىرىسا ئالتۇن دېمە.

چاچنىڭ ئۇزۇنى ئۇلاق،
سۇنىڭ سۇزۇكى بۇلاق.

چېچىدا ئۇلىقى يوق،
يۈزىدە يامىقى (يوق).

چىراي كۆيدۇرەر،
خۇلق سۆيدۇرەر.

چىرايلىقنىڭ دەردى يامان،
سەتنىڭ ھالى (يامان).

چىرايلىقنىڭ قىلىقى سەت.

چىرايلىقنىڭ چاپارمىنى كۆپ.

چىرايلىقنىڭ چىقمى تولا.

چىرايلىقتا ۋاپا يوق.

چىرايلىققا كىيىم يارىشار.

چىرايلىق قىز يۇرتنىڭ چىرىغى.

چىرايغا چاي قۇيۇپ ئىچكىلى بولماس.

خۇرۇم چاپان، بۇدۇر چاچ،
ئۇچ كۇن بولدى قورساق ئاچ.

خىرىدارنىڭ بولمىسا،
زىبالىقنىڭ نە كېرەك.

رەڭمۇ رەڭ بولاي دەيمەن،
ھېچنېمە رەڭ بولالمايمەن.

سۇنايىنىڭ ئۇنى يىراقتىن ياخشى.

سوقۇر بولسىمۇ توز چىرايلىق،
چوقۇر بولسىمۇ قىز (چىرايلىق).

سۆگەتنىڭ تۇزى يوق،
يىگىتنىڭ سەتى (يوق).

قاش بىلەن كۆزى جايىدا بولسا،
باشقىسى بازاردا.

قارا قىز سوپۇنغا ئامراق.

قوپاللىق ــ تېگى ـ تەكتىدىن ئوسالللىق.

قۇرۇق سۆلەت، ياغاچ پەشمەت.

قېرى يېنىپتۇ يېشىغا،
ئوسما قويۇپتۇ قېشىغا.

قىز بالا ئۆي زىننىتى.

قىزنىڭ كۆزى ئوسمىدا،
تازنىڭ كۆزى پوسمىدا.

قىزىل گۈلنىڭ تىكىنى بار،
چىرايلىقنىڭ سەپكۈنى (بار).

قىزنىڭ كۆزى قىزىلدا.

كېپىنەك گۈلگە ئامراق،
ياسانچۇق كىيىمگە (ئامراق).

گۈزەللىك ــ ئاددىيلىقتا.

گۈزەللىك يۈزدە ئەمەس، سۆزدە.

گۈزەللىك ئوندۇر،
توققۇزى توندۇر.

گۈلنىڭ سەرخىلى گۈل ئارىسىدا،
ئەرنىڭ سەرخىلى ئەل ئارىسىدا.

گۈل چىرايلىق بولسا كېپىنەك قونار.

مۇشۇكتەك يالىشىپتۇ،
ئىتتەك تالىشىپتۇ.

ھازا ئۇل خوتۇننىڭ زىبالىقى كۆرۈنمەس.

ئۆستەڭ يارىشقى تال،
قىزنىڭ يارىشقى خال.

ئېشىكىگە يارىشا توقۇمى.

ياشنىڭ سەتى يوق،
قېرىنىڭ چىرايلىقى (يوق).

ياسانچۇق مۇزلىمايدۇ، تىترەيدۇ.

ئارزۇ-ئىستەك توغرىسىدا

ئادەمنى ئۇمىد ياشىنىتىدۇ،
غەم قاقشىتىدۇ.

ئارزۇغا ئەيىب يوق.

ئاتاڭ ئۆلسە ئۆلسۇن،
ئاتاڭنى كۆرگەنلەر ئۆلمىسۇن.

ئاتىنىڭ بىلىكى كۈچلۈك،
ئانىنىڭ تىلىكى (كۈچلۈك).

بەندە تىلىمەس، خۇدا بەرمەس.

بىر ئارزۇدىن ئون ئارزۇ تۇغۇلار.

خۇدا دېگەن قۇلىغا،
ئەكىلىپ بېرەر يولىغا.

دەريا دولقۇنسىز بولماس،
ئادەم نىشانسىز (بولماس).

سايەڭگە قارىماي، غايەڭگە قارا.

سەمەرقەنت يىراق بولسىمۇ،
پەللىسى يېقىن.

سەۋر قىلساڭ غوردىدىن ھالۋا پىشار.

سۇغا چۆككەنگە قىلتىرىق قېيىق كۆرۈنەر.

سۇغا چۆككەن سامانغا ئېسىلار.

غايىسىز كىشى ــ بەربكەتسىز ئىشى.

قارارسىز ئىنسان ــ پايدىسىز بوران.

قۇشنى قانات ئۇچۇرار،
ئادەمنى ئۇمىد (ئۇچۇرار).

كۆڭۈل شادلىقنى تىلەر،
ئېغىز تاتلىقنى (تىلەر).

كۆڭۈل دېگەن ئىت تەڭنىسى،
ھەر نەرسىنى ئارزۇلار.

كۆڭۈلگە پۈكۈلسە،
پۈتمەيدىغان ئىش يوق.

مەنسىز ياشىلىق ــ سايدىكى تاشلىق.

مېنى ئۇرغانىنى خۇدا ئۇرسۇن.

ئۆلمىگەن جاندا ئۇمىد بار.

ئۆزۈمدە يوق كۆچۈلۈك،

كۆڭلۈم تىلەيدۇ ئوردۇلۇق.

ئۆگەنگەن كۆڭۈل ئۇجمە پىشقۇچە.

ئۇمىدلىك ــ ئىنسان،
ئۇمىدسىز ــ شەيتان.

ئۇمىدسىز ئەر ــ ئەمەن باسقان يەر.

ئۇمىدلەنگەن ئەرنىڭ دەريا ئوشۇقىغا
كەلمەس.

ئۇمىبەت قىلساڭ، گۇمبەز قوپار.

ئۇمىد ئۆلۈمنى يېڭىدۇ،
كۇرەش زۇلۇمنى (يېڭىدۇ).

ئېشەك دەيدىكەن:
ــ جېنىم ئامان بولسا، دەريادىن سۇ
ئىچەرمەن.

ياخشى ئارزۇ ــ يېرىم دۆلەت.

ياخشى نىيەت ــ يېرىم دۇنيا.

ئابدۇ شۇكۇر كىبرىم سىزغان

ئەخلاق-پەزىلەت توغرىسىدا

ئادەم يوزى بىلەن،
ئاش توزى بىلەن.

ئادەم ھاياسى بىلەن،
ھايۋان باھاسى بىلەن.

ئادەمگەرچىلىك قېرىماس.

ئاداشقانىنىڭ ئەيىبى يوق
قايتىپ ئۆيىنى تاپسا.

ئادەمنى ئادەم قىلغان ــ ئەدەپ.

ئادەمنىڭ ئادەملىكى ئاچچىق كەلگەندە
بىلىنەر.

ئاتىسىنى تونۇمىغانىنىڭ يېگىنى ھارام.

ئالتۇن يىتسە تېپىلار،
ئابروي يىتسە تېپىلماس.

ئابروينى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولماس.

ئالىم بولۇشتىن ئادەم بولۇش قىيىن.

ئات، بىر قىلىقى يات.

ئاتمۇ ياخشى، يولمۇ ياخشى، غېرىبلىق يامان.

ئادەم ئەتكەنگە تەزىم ئەت.

ئاق قۇشقاچ سېغىمچى،
ئادەمنىڭ ئەسكىسى چېقىمچى.

ئادىل بولساڭ ئادەم بولىسەن.

ئابروي ئالتۇندىن قىممەت.

ئادەمگە نومۇس ياخشى،
ھايۋانغا قومۇش (ياخشى).

ئالدامچىنىڭ گېپى چىرايلىق،
كۆڭلى توزنىڭ قىلىقى (چىرايلىق).

ئەدەپ ـ ئەخلاق بازاردا تېپىلماس،
ئەدەپسىزگە ھېچكىم قېتىلماس.

ئەدەپتىن ئەمىر ئۇلۇغ.

ئەدەپسىز مېھماندىن ئەدەپلىك ھايۋان ياخشى.

ئەخلاق ــ ئادەم زىننىتى.

ئەدەپكە سالا كەتمەس،
ھىممەتكە ھېچ نەرسە يەتمەس.

ئەدەپكە دەسمايە كەتمەس.

ئەدەپنى ئەدەپسىزدىن ئۆگەن.

ئەگىرنىڭ سايىسىمۇ ئەگرى.

ئەيىبسىز ئادەم يوق.

ئەدەپ ــ ئەقىلنىڭ سۈرىتى.

ئەدەپسىز مېيىپنى دورار،
ئەدەپلىك ھالىنى سورار.

بالىسىزنىڭ مېلى ھارام،
ئىمانسىزنىڭ جېنى (ھارام).

بايلىق ئۆيۈڭنى بېزەر،
ئەخلاق ئۆزۈڭنى (بېزەر).

بەرسە ھەشقاللا،
بەرمىسە تاز كاللا.

بەرگەككە بەگ ئەگىشەر،
چىچقاققا ئىت (ئەگىشەر).

بەڭگى قېرىسا سوپى بولۇر،
جالاپ قېرىسا بۇۋى (بولۇر).

بەرگەكنى سالغاق تونۇر.

بويلۇق قىزنىڭ ئايىغى يېنىك،
خۇيلۇق قىزنىڭ ئاغزى (يېنىك).

بېشىڭغا ھەر بالا كەلسە،
ئۆزۈڭنىڭ خۇي ـ پەيلىدىن كۆر.

بىر تال ئۇزۇم قىرىق ئادەمگە يېتەر.

بىكارلىق ئىشەك بولسا،
بۇخارادىن مۇز توشۇيدۇ.

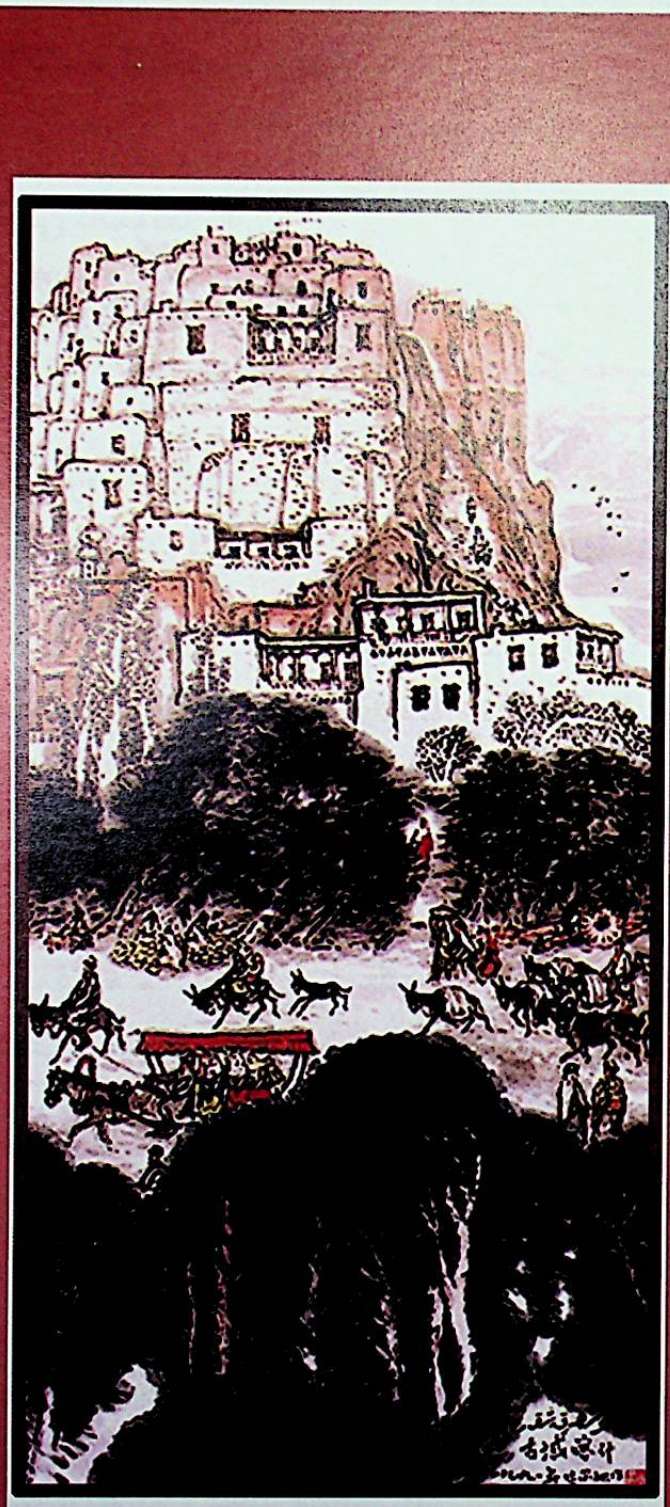
پاقا كۆلچەككە باقار،
تەمەخور چۆنتەككە (باقار).

پۇلۇڭ بولمىسا بولمىسۇن،
يۇزۇڭ بولسۇن.

تالاغا چىقسا نەغمە قىلىدۇ،
ئۆيگە كىرسە غەلۋە (قىلىدۇ).

تالا مۇشۇكى ئۆيۈ مۇشۇكىنى قوغلاپتۇ.

توغرى ئېشىنى يەر،

تۇردى ئىمىن سىزغان

ئوغرى بېشىنى (يەر).

تېكە ئۆيگە كىرمەستە
سېسىقى تۆرگە چىقار.

توڭغاق توخۇ قوندىقا ماڭار،
دىلى ئەگرى قىلتاققا (ماڭار).

تىلەپ ئالغان تىزغا يەتمەس،
بەتخۇي يىگىت قىزغا (يەتمەس).

تۆر باشىنىڭ ئەمەس، ياشىنىڭ.

جانىنى كېپەككە سات،
ئابرۇيىنى ئالتۇنغا ئال.

چاشقان كولاپ يەر،
نەپسى ياماق بۇلاپ (يەر).

چوڭ ئىززەت قىلسا،
كىچىك خىزمەت قىلار.

چىراغنىڭ ھۆرمىتى يورۇقى بىلەن،
قىزنىڭ ھۆرمىتى قىلىقى (بىلەن).

چوڭغا ھۆرمەت، كىچىككە ئىززەت.

خەير قىلدىڭ ــ خوپ قىلدىڭ،
مىننەت قىلدىڭ ــ يوق قىلدىڭ.
(مېھنەت قىلدىڭ ــ خوپ قىلدىڭ،
مىننەت قىلدىڭ ــ يوق قىلدىڭ).

خۇشامەتچىنىڭ چىشى بولمىسمۇ سۆڭەك غاجار.

خۇدا بىلىپ ئېشەككە مۇڭگۇز بەرمىگەن،
پاقىغا قۇيرۇق (بەرمىگەن).

خوتۇندەك ئەر بار،
ئەردەك خوتۇن (بار).

خوش، كەتمەننى مەن چاپسام،
مېغىزىنى سەن چاقتىڭ.

دەرەخ گۈزەللىكى ياپراق بىلەن،
ئىنسان گۈزەللىكى ئەخلاق (بىلەن).

دىلى پاكىنىڭ ئىشى پاك.

دىلى توغرىنىڭ تىلى توغرا،
تىلى توغرىنىڭ يولى (توغرا).

دۆلەت كەتسە كەتسۇن،
ئابرۇي كەتمىسۇن.

رەھمى يوق ئادەمدىن
رەھمى بار ئىت ياخشى.

سەن دېگۈچە مەن دەۋالاي،
سەن بەرگۈچە مەن يېۋالاي.

سۆزلەتلىك ئەدەپسىزدىن
جۇدۇنى پەس ئەدەپلىك ياخشى.

سۈت بىلەن كىرگەن خۇي
جان بىلەن تەڭ چىقار.

سېنىڭ نەپسىڭ بالادۇر،
ئاپىرىپ ئوتقا سالادۇر.

سۇدا ئىز يوق،
ھاياسىزدا يۈز (يوق).

شۆھرەت ئىشىكتىن كىرسە،
ئۇيات تۆڭلۈكتىن چىقار.

غەرىنىڭ غەرىلىكى تۇتسا،
بېشىنىڭ ئاغرىقى تۇتار.

غەرەزدىن غەرەز تۇغۇلار،
تاز باشتىن مەرەز (تۇغۇلار).

قاغىنىڭ قەبرىسىنى بىلگىلى بولماس،
ئادەمنىڭ ئالمىسىنى (بىلگىلى بولماس).

قانائەتلىك كىشىنىڭ قارنى توق.

قەبرىمىسام قىز بولسام،
ئۇياتمىسام ئۇي بولسام.

كۆتى قىرماققا چىققۇچە،
خۇيى بارماققا چىقمىپتۇ.

كۆڭلى تۇزنىڭ ئىشى تۇز.

كۆڭۈل قۇشتۇر،
ئەخلاق ئۇۋىدۇر.

كۇچۇكۇم ـ كۇچۇكۇم دېسە،
بىر نېمىسىنى چىقىرىپتۇ.

كېسەلنىڭ سانجىقى ياماق،
ئىتنىڭ قانجۇقى ياماق.

كېپەكتە قۇۋۇەت يوق،
ئالدامچىدا ئۇيات (يوق).

كىشىدىن هايا كەتسە،
ئورنىغا بالا كېلۇر.

كىشىنى هۆرمەتلىگىنىڭ،
ئۆزۈڭنى هۆرمەتلىگىنىڭ.

كىشىنىڭ هۆرمىتى ئۆز قولىدا.

گەدىنىگە گۇمان چۈشكەن،
خۇدانى شىپى كەلتۇرەر.

گىجىڭنى ئەزمە يېڭەر،
ئەزمىنى خۇدادىن بەزگەن (يېڭەر).

گۇمانخورنىڭ كۆڭلى تۇتەك بولۇر،
ئاق كۆڭۈلنىڭ گۇلدەك بولۇر.

لەقەم قويۇش ــ خىزمەتنىڭ ئىشى.

مالنىڭ ئېسىللىقى تۇرقىدىن بىلىنەر،
ئادەمنىڭ ئېسىللىقى خۇيىدىن (بىلىنەر).

ماس ئەمەس جۇپتىن تاق ياخشى،
ئالدايدىغان ماقۇلدىن ياق ياخشى.

موللىنىڭ يامىنى ۋاراقچى بولۇر،
بەندىنىڭ يامىنى يالاقچى (بولۇر).

موللا بىلىپ قىلغاچقا چىرايى بۆلەكچە تۇرار،
قىزىل ياغلىق ئەكەلسىمۇ قىزى يىغلاپ تۇرار.

مۇسۇلمانچىلىق مەسچىتتىلا ئەمەس،
ئەل ئىچىدە.

مۇشۇك كىگىزنى تارتسا،
كىگىز پاخالنى تارتار.

نومۇسۇڭنى بەرگۈچە، جېنىڭنى بەر.

نەپسى ئىمانىنى بىلمەس،
بەتنىيەت ۋىجدانىنى (بىلمەس).

ھاياسىزدا ۋاپا يوق،
ۋاپاسىزدا ھايا (يوق).

ھايالىق كىشى ــ باھالىق كىشى.

ھوسۇلى بىلەن يەر ياخشى،
ئەخلاقى بىلەن ئەر (ياخشى).

ھۆرمەت بىلەن ئىززەت بىر تۇغقان.

ھۆرمەت قىلساڭ ئىززەت تاپارسەن،
ئىززەت قىلساڭ ھۆرمەت (تاپارسەن).

ھۆرمەت قىلساڭ ئىززەت تاپارسەن،
چاينىاپ يېسەڭ لەززەت (تاپارسەن).

ئۇغرى تۇمانغا ئامراق،
ئىچى تار گۇمانغا (ئامراق).

ئوت ئۇستىگە ياغ چېچىپتۇ.

ئۇيات ئۆلۈمنى يېگەر.

ئۇيات تۇرغان يەردە ئىمان تۇرار،
ئۇيات تۇرمىغان يەردە گۇمان (تۇرار).

ئۇلۇغ ئادەمنىڭ كۆڭلى دەريا.

ئۆلەر ئات، قالۇر نومۇس.

ئۆزىنى بىلگەن ئۆزگىنى بىلەر.

ئۆزىنى سورىغان شەھەر سورار.

ئۆزى ئۆيگە كىرگۈچە،
كەشى تۆرگە چىقىپتۇ.

ئېغىلدا بولسا ئېغىزغا چىقار،
قازاندا بولسا چۆمۈچكە (چىقار).

ئېشەكمۇ ئەدەپسىزنى ئايىماس.

ئىزا ئۆلۈمدىن قاتتىق.

ئىت قاۋايدۇ، ھايان قەلەندەرنىڭ.

ئابدۇكېرىم نەسىردىن سىزغان

ئىت بىلەن سايە تالىشىپتۇ،
مۇشۇك بىلەن تۆر (تالىشىپتۇ).

ئىنساپلىقنىڭ دىلى ساپ.
ئىككى ياخشى ئارىسىدا قىل ئۈزۈلمەس.

ئىززىتىنى بىلمىگەن ئەدىپىنى يەر.

ئىززەت ئۆزىدىن بولار،
كىۋەز غوزىدىن (بولار).

ئىچى يامان سەمرىمەس.

ئىنساپسىزدىن ئىت قورقار.

ئىرغاينىڭ ئېگىلگىنى سۈنگىنى،
ياخشى ئەرنىڭ ئۈيالغىنى ئۆلگىنى.

ئىتتىك چىققان شامال ئاسان توختار.

ئىت پوق يېمىسە بېشى ئاغرىيدۇ.

ئىنساپ ئىماندىن ئۈلۈغ.

ياخشى تۇرقىدىن بىلىنەر،
يامان قىلىقىدىن (بىلىنەر).

يامان ئۆزىنى بىلمەس،
ياخشىنى كۆزىگە ئىلماس.

ياخشىنىڭ شاراپىتى تېگەر،
يامانىنىڭ كاساپىتى (تېگەر).

ياخشى ئەر ئەلگە ئورتاق،
يامان ئەر مالغا (ئورتاق).

ياخشى ئادەم ياتلىق قىلماس.

ياخشىنىڭ قانىتى يەتمىش.

يامان ئىشىدىن كۆرمەي كىشىدىن كۆرەر.

ياخشى سۆز، ياخشى خۇلق بىلەن ئادەم قېرىماس.

ياخشى ئىت ئۆلۈكىنى كۆرسەتمەس،
ياخشى ئادەم ئەيىبىنى (كۆرسەتمەس).

ياخشى ئۇرۇشسا يالۋۇرۇپ قاچار،
يامان ئۇرۇشسا شالىنى چاچار.

يىلان قاسرىقىنى تاشلىغان بىلەن
خۇيىنى تاشلىماس.

يىلاننىڭ كۆشۈكى تۈز،
ئۆزى ئەگرى.

يىلاننىڭ تېشى يۇمشاق،
ئىچى زەھەر.

يىراقتىن قارىسام ئەلدىن ئارتۇق،
يېقىندىن قارىسام شاھىم تارتۇق.

يۈزۈڭ ئاق بولغۇچە،
دىلىڭ ئاق بولسۇن.

ئەقىل-پاراسەت توغرىسىدا

ئاقساقالنىڭ ئەقلى قىسقارسا، گېپى كۆپىيەر.

ئاچچىق ئەقىلنى كېسەر.

ئاچچىق ئالدىن يۇرەر،
ئەقىل كەينىدىن (يۇرەر).

ئاھ ئۇروۋپ غەم قىلغۇچە،
ئەقىل ئىشلىتىپ پەم قىل.

ئالتۇن يەردە قالماس.

ئالدىراڭغۇلۇق ــ قارامىلىق،
سۆرەلمىلىك ــ نادانلىق.

ئادەم بولمىساڭ ئەقلىڭ بىلەن،
ئەخمەق بولسەن ساقىلىڭ بىلەن.

ئاتنى ھەيدە يەم بىلەن،
ئىشنى قىل پەم بىلەن.

ئادەمنىڭ كۆزى كۆرمەس،
ئەقلى كۆرەر.

ئادەمنىڭ ئەقلى بولمىسا،
كۆز دېگەن كامار نېمە.

ئايدىڭدا ئازغان ئېلىنى تاپالماس.

ئارسلاندەك كۈچۈڭ بولسۇن،
تايغاندەك ھوشۇڭ بولسۇن.

ئاقىلنىڭ ئىشى تۈگىمەس،
گالۋاڭنىڭ غېمى (تۈگىمەس).

ئەخمەق چاناچقا ئات تېگىشەر.

ئەقىل بىلەن ئەدەپ بىر تۇغقان.

ئەقىللىق ئاش يېغار،
ئەقىلسىز تاش (يېغار).

ئەقىل ــ تىزگىنلىك ئات،
تىزگىننىي ھەر چاغ بىلىپ تارت.

ئەقىل چاچ بىلەن بىللە ئۆسىمەس.

ئەقىلسىز باشقا تاج ياراشماس.

ئەقلى يوق باشتىن
سۈيى يوق قاپاق ياخشى.

ئەقىل ــ دۆلەت،
چىراي ــ سۆلەت.

ئەقىلسىزگە مەنسەپ بېرىپ سىناپ كۆر.

ئەقىلسىز دوستتىن ئەقىللىق دۇشمەن
ئارتۇق.

ئەقىل ئاينىماس،
ئالتۇن چىرىماس.

ئەقىل ــ ئادەمنىڭ تۇغۇلۇكى،
سەۋر ــ ئەقىلنىڭ شېرىكى.

ئەقىللىق ئەلدىن ئايرىلماس.

ئەقلى بار كۆككە چىقار،
كۈچى بار تاغقا چىقار.

ئەقىل ــ توزۇماس تون،
خورىماس كان.

ئەقىل توزۇماس،
بىلىم خورىماس.

ئەقىلنىڭ ئېتى هارماس،
تونى توزۇماس.

ئەقىللىق يۇرتنىڭ ئاغىسى،
هۇنەرۋەن يۇرتنىڭ چاكىرى.

ئەقىلدىن ئارتۇق بايلىق يوق.

ئەقىلسىزنىڭ ئەقلى بىلىكىدە،
ئەقىللىقنىڭ ئەقلى يۇرىكىدە.

ئەقىللىقتىن ئەقىل سورىساڭ،
سايدىن ئاققان سەل بىلەن تەڭ.
ئەقىلسىزدىن ئەقىل سورىساڭ،
ئالدى تۇيۇق يار بىلەن تەڭ.

ئەقىللىق ماختانسا ئىش تىندۇرۇر،
ئەقىلسىز ماختانسا پۇت سۇندۇرۇر.

ئەقلى ئازنىڭ ئازابى كۆپ.

ئەقىل ياشتا ئەمەس، باشتا.

ئەقىلسىز بىلەن پولۇ يېگۈچە،
ئەقىللىق بىلەن تاش توشۇ.

ئەقىلنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولماس.

ئەخمەقنىڭ ئەقلى چۈشتىن كېيىن.

ئەقلى بارنىڭ ئېپى تولا،
ئەقلى يوقنىڭ گېپى تولا.

ئەقلى كۆپنى ئاتا تۇت.

ئەقىللىق پۇل تاپسا تايغا مىنەر،
ئەقىلسىز پۇل تاپسا لايغا مىنەر.

ئەقىلسىز قېرىدىن
ئەقىللىق بالا ياخشى.

ئەقىللىق دەپ ئېيتسا بولۇر ئېيتماي تۇرۇپ بىلگەننى،
سېخىي دەپ ئېيتسا بولۇر سورىماي تۇرۇپ بەرگەننى.

باتۇرلۇق بىلەن بۆرە تۇت،
ئەقىل بىلەن تۈلكە تۇت.

بالا كەلسە ئەقىل قاچار.

بىغەم بېشى تاشقا تەگكەندە ئەقىل تاپار.

بۇلتۇر يېدى خۇۋەينى،
بۇ يىل چىقتى زۇۋانى.

بىلىمدىن ئاقىل چىقار،
ئاقىلدىن نەقىل (چىقار).

بوي يەتمىگەن يەرگە ئوي يېتەر.

بىر مىسقال دۆلەتنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن
مىڭ مىسقال تەمكىنلىك كېرەك.

بىر سەر ئەقىل قوشۇلسا،
بىر سەر ئالتۇن قوشۇلار.

بۆكەن مەست بولۇپ كەتسەمۇ،
قاپلاننىڭ ئىزىنى پەرق قىلار.

پۈلۈڭغا ئىشەنگۈچە، ئەقلىڭگە ئىشەن.

تەدبىرىڭ قانداق بولسا،
تەقدىرىڭ شۇنداق بولۇر.

تۆگىدەك بويۇڭ بولغۇچە،
تۈگمىدەك ئەقلىڭ بولسۇن.

توخۇنىڭ ئەقلى يوق،
ئەقلى بولسا يەمدۇ پوق.

جەڭنىڭ بىرى جەڭ، توققۇزى رەڭ.

جېنىم دەپ جاننى ئېلىپتۇ.

جەھىل — دۈشمەن،
ئەقىل — دوست.

چېچەن كىشى سۆز باشلار،
ئاقىل كىشى ئەل (باشلار).

چوڭنىڭ ئەقلى چوڭ بولۇر،
قىلغان ئىشى ئوڭ (بولۇر).

خۇدا ئۇرسا، ئاۋۋال ئەقلىدىن ئۇرار.

دانا كىشى كۆپ ئاڭلاپ، ئاز سۆزلەر.

دەريا — قاش بىلەن دەريا،
ئادەم — باش بىلەن ئادەم.

دىلى كورغا كۆز نەھاجەت.

دىتى بارنىڭ گېپى بار.

زېرەك كىشى خۇشامەتنى دوست تۇتماس.

ساقالنى ئۆچكىدىن سورا،
بوينى تۆگىدىن (سورا).

سەۋەب قىلساڭ سېۋەتتە سۇ توختار.

سەن تاش سانىغۇچە،
باشقىلار قۇم سانار.

سەۋەب قىلساڭ زاۋال يوق،
سەۋەب قىلالمىساڭ ئامال (يوق).

سۇنىڭ قەدرىنى قۇدۇق كولىغان بىلەر.

شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسى ئەقلىدىن ئازدۇرار.

شەيتاننىڭ شەيتانلىقىدىن
ئادەمنىڭ شەيتانلىقى يامان.

غەمسىزنىڭ پاراسىتى يوق،
پەمسىزنىڭ پاراغىتى (يوق).

غەمسىزلىك — پەمسىزلىك.

قارا تاشقا يامغۇر ئۆتمەس،
ئەقىلسىزگە گەپ (ئۆتمەس).

قارىغۇنىڭ كۆزى كۆرمەس
ئەقلى كۆرەر.

قاچىنىڭ تېگىدە قاچا بار،
ساقتىن زېرەك گاچا بار.

قاپاقچە كاللىدا ئوشۇقچە مېڭە بار.

قەلەم بىلەن پۈتۈلگەننى
قىلىچ بىلەن چېپىپ بولماس.

قويچىدىن قوي سورىسا،
قويچى قوپۇپ ئۇي سوراپتۇ.

قۇرغۇي قۇشقاچنى ماراپ بولغۇچە،
مۇشۇك تۇتۇپ يەپ بولۇر.

قۇشقاچنى قاردا تۇت،
توكۇرنى ياردا (تۇت).

كارۋان تۆگىسى بىلەن يۈرەر،
ئالىم مېڭىسى بىلەن (يۈرەر).

كۆز كۆرەر، ئەقىل تونار.

كۆز كۆرمەك ئۇچۇن،
ئەقىل بىلمەك ئۇچۇن.

كۆز قەيەردە بولسا،
كۆڭۈل شۇ يەردە.

كۆڭلۈك يۈگەنلىك بولسۇن،
ئەقىلىك يۈگۈرۈك بولسۇن.

كۆپ سۆزلىگەن بىلەن چېچەن بولماس،
كۆپ ئاتقان بىلەن مەرگەن (بولماس).

كىشىنىك قولى بىلەن يىلان تۇت.

كىشىنىك ئەقلى بىلەن باي بولغۇچە،
ئۆزۈڭنىك ئەقلى بىلەن گاداي بول.

مېڭەك بولمىسا مېلىك ئىككى بولماس.

مىك قاغىغا بىر سالغا.

نەپسىنىك تىزگىنى ئەقلىنىك قولىدا.

ھاراق بىلەن دوستلاشتىك ــ
ئەقىل بىلەن خوشلاشتىك.

هايۋان كۇچى بىلەن ئاتىلار،
ئادەم ئەقلى بىلەن (ئاتىلار).

ھوشيارنىڭ ئەقلى ھازىر،
مەستخۇشنىڭ ئەقلى ئەتىسى.

ئون خوتۇننىڭ بىر توخۇدەك ئەقلى يوق،
ئەقلى بولسا شۇ توخۇنىڭ يەمدۇ پوق.

ئويلىغانغا ئەقىل تۇگمەس،
ئىشلىگەنگە كۇچ (تۇگمەس).

ئوۋچى قانچە ھىيلە بىلسە،
ئېيىق شۇنچە يول بىلۇر.

ئۇ دۇنيادا جەننەت بولسا،
بۇ دۇنيادا ھېكمەت بار.

ئۇستا ئوۋچى ئىز تونۇر،
زېرەك يىگىت قىز تونۇر.

ئۆزىنى سوزمىغان ئۆتۈككە ئۇلتاڭ،
ئۆزىنى سوزغان شەھەرگە سۇلتان.

ئۆز يېغىدا ئۆز گۆشىنى قورۇپتۇ.

ئۆتۈككە چەم كېرەك،
ھەممە ئىشقا پەم (كېرەك).

ئۆزىنى سوزغان قازىنىڭ ئالدىغا بارماس.

ئۆزى قەلەمچە،
ئەقلى ئالەمچە.

ئىشلەتكەن تۆمۇر پارقىرار.

ئىش پەم بىلەن،
چوروق چەم بىلەن.

ئىنسان شەكلى بىلەن قەدىرلىك ئەمەس،
ئەقلى بىلەن قەدىرلىك.

ئىش بىلمىگەن ئىش ئاستىدا ئۆلەر.

ئىش بىلگەن ئىشنى ئۆلتۇرەر،
ئىش بىلمىگەن ئۆزىنى (ئۆلتۇرەر).

ئىشىككە دەم كېرەك،
ئىشقا پەم (كېرەك).

ئىت سۆڭەك يېسە،
كۆتى بىلەن كېڭىشىپ يەر.

ياشىنىڭ غەيرىتىگە باق،
قېرىنىڭ پاراسىتىگە (باق).

يەرنىڭ ئاستىدىكى يىلاننىڭ كۆشىگىنىنى بىلەر.

يولۇاستەك ئىتىغا قارىغۇچە،
مىسقالدەك دىتىغا قارا.

غەيرەت-جاسارەت توغرىسىدا

ئالمەن دېگەن قولىدىن تارتىپ ئالۇر.

ئارمانغا تۈشلۈق دەرمان يوق.

ئات كەينىگە مىنگەشمە،
مىنگەشكەندىن كېيىن ۋاي دېمە.

ئالتۇن ئالتىندا بولۇر،
قازساڭ قوينۇڭدا (بولۇر).

ئاستا ماڭغانمۇ ماڭغان،
توختاپ قالغان يامان.

ئاچچىق يۇتماق ــ تاغ يۇتماق.

بامدات ئۆتەر ھەر كىشى،
خۇپتەن ئۆتەر ئەر كىشى.

بەل باغلىغان يول تاپار.

بەل باغلىغان بىلەن ئەر ئەمەس،
چاچ تارىغان بىلەن خوتۇن (ئەمەس).

تەۋەككۈلىنىڭ بىر ناخشىسى ئارتۇق.

توشقانىنىڭ تىرنىقى تاشقا مىخ قاقار.

توشقان تېرىسى ئۇچ كۈن چىدار.

توخۇ ئۇچسا شاختا قونار،
لاچىن ئۇچسا تاغقا (قونار).

تۈلپار قېرىسىمۇ بەيگىدىن قالماس.

جان تۈمشۇققا كەلمىگۈچە جان بەرمە.

جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتمەس.

چىدىغان غالىب،
چىدىمىغان غايىب.

داۋىنى بولمايدىغان تاغ يوق،
ئۆتكىلى بولمايدىغان دەريا (يوق).

دان بەرمىگەن يەر ئەمەس،
ئەردىن قالغان ئەر (ئەمەس).

دەرەخنىڭ ئاچىسى بار،
سەۋرىنىڭ قاچىسى (بار).

سەۋرىنىڭ تېگى سېرىق ئالتۇن.

سەۋر قىلساڭ شادلىنىسەن،
ئالدىرىساڭ ئالدىنىسەن.

سەۋرلىك چىدار،
سەۋرسىز يىغلاپ قاچار.

سەۋر ــ ئەقىلنىڭ بەلگىسى.

سەۋرنىڭ كەينى راھەت.

سەۋرچان تاغنى ئېگەر.

سەۋرچان ئاش يەر،
بىتاقەت تاش (يەر).

سەۋر ـ تاقەت ــ تېگى راھەت.

سۇنى كېسىپ لايدا توختاپتۇ.

غەيرەتلىك ئەردىن تاغمۇ قېچىپ قۇتۇلالماس.

غەيرىتىڭ بولسا، يۇلتۇز سانايسەن.

غەيرىتى يوقنىڭ قەدرى يوق،
قەدرى يوقنىڭ قەبرىسى يوق.

غۇلاچقا چىداپ،
غەرىچقا چىدىماپتۇ.

قازاغا رىزا، بالاغا سەۋر.

قىرىققا چىدىغان،
قىرىق بىرگە ھەم چىدار.

قىزنىڭ جېنى قىرىق.

قېيىن ئىش يوق ئالەمدە،
كۆڭۈل قويغان ئادەمگە.

كۆڭۈلنىڭ تۇۋرۇكى سەۋر.

كۆز قورقماق، قول باتۇر.
(كۆز قورققان، ئىلىك باتۇر)

كۆپ ئوقۇغان كۆپ بىلەر.

ئىمىنجان ئابدۇرېھىم سىزغان

كىشىنىڭ ئون «هه ـ هۇ»سىدىن
ئۆزۈكنىڭ بىر غەيرىتى ئەلا.

موزاينىڭ يۈگۈرۈشى سامانلىققىچە.

مۇز داۋان ئېگىز بولسىمۇ،
ئاسماندىن پەس.

ئوتتەك قىزىپ، پوقتەك سوۋۇپتۇ.

ئوتتۇز كۈن روزا تۇتۇپ،
ئاخىر پوقتا ئىپتار قىپتۇ.

ئوغۇل يىگىت بولسا،
بىر ئارغىماق توقۇقلۇق.

ئۆلۈكتىن قەبرە قالار،
مەھبۇستىن سەۋر (قالار).

ۋاقتىنى چىڭ تۇتساڭ ئىشىڭ پۈتەر،
هۇرۇنلۇق قىلساڭ ئۆمرۈڭ ئۆتەر.

ئېشەك ئېشەكتىن قالسا قۇلىقىنى كەس.

ئېرىنسەڭ ئىشىڭنى كىم قىلۇر،
تارتىنساڭ گېپىڭنى كىم قىلۇر.

ئىش باشقا، هەۋەس باشقا.

ئىشىنىڭ ئاسىنى يوق،
قىلالىساڭ قىينىنى (يوق).

ئىرادىسى چىڭ ئادەم ــ ئەل ئىچىدە جىڭ ئادەم.

ئىرادىسىزگە يول يىراق،
دىنسىزغا مەسچىت (يىراق).

ئىرادىسىز كىشىگە مەنزىل يىراق.

ياشلىقىڭدا بولمىساڭ شىجائەتتە،
ياشانغاندا قالىسەن نادامەتتە.

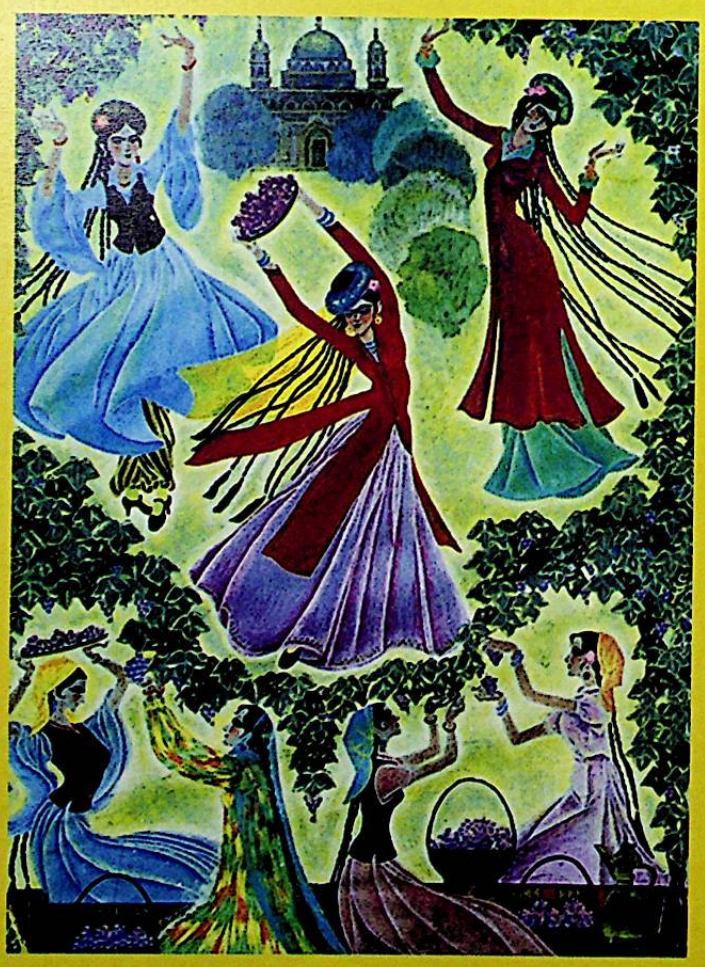
ياشلىقىڭدا ئۆگەنگەن تاشقا يازغاندەك،
قېرىلىقتا ئۆگەنگەن قۇمغا يازغاندەك.

يول يۈرسەڭ باشقا چىق،
سۇ ئۇزسەڭ قاشقا (چىق).

يولۇاسنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس،
ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر.

يولۇاس ئىزىدىن قايتماس،
يىگىت سۆزىدىن (قايتماس).

يىقىلغان توۋا قىلماس،
توۋا قىلسا كۆڭلى قويماس.

گۈەن لیۇ جېن سىزغان

ئۆگنش توغرسىدا

ئاچنىڭ كۆزى ئاشتا،
توقنىڭ كۆزى ھېكمەتتە.

ئاڭلىغان قۇلاقتا تۇرماس،
كۆرگەن كۆزدە (تۇرماس).

ئادەم ئەقىللىق بولسىمۇ،
ئۆگەنمىسە بىلەلمەس.

ئاز ـ ئازدىن ئۆگىنىپ ئالىم بولۇر.

ئازنى بىلمىگەن كۆپنى بىلمەس.

ئەقىل تاپاي دېسەڭ ئۆگەن،
بەڭۇاشلىققا سالغىن يۈگەن.

ئەقىللىق بولاي دېسەڭ،
ئەقىلسىزدىن ئۆگەن.

بالا كۆرگەننى دورار،
قېرى كۆرگەننى سورار.

بىلمىگە بېقىپ ئىززەت،
ئۇستازغا بېقىپ شاگىرت.

بىلمەسلىك ئەيىب ئەمەس،
تىرىشماسلىق ئەيىب.

بىلگەندىن ئۆگەن،
بىلمىگەنگە ئۆگەت.

بىلمىسەڭ كۆپتىن سورا.

بىلمىگەننى بىلمەن دېيىش ئەيىب،
بىلمىگەننى سوراش ئەيىب ئەمەس.

بىلمىگىنىڭنى دۇشمىنىڭدىن ئۆگەن.

بىر كۈن ياشاش ئۈچۈن مىڭ كۈن ئۆگەن.

بىر ئىشنىڭ قويۇش ئۈچۈن ئون ئىشنىڭ كۆر.

بىكار بولساڭ خىيال سۈر.

پەن ئۆگەنگەن قەنت يەر،
ئۆگەنمىگەن غەم (يەر).

پۇل تاپقۇچە ئىلىم تاپ.

تەلىم بېرىش ئۈچۈن تەلىم ئال.

تىرىشقان بىكار كەتمەس.

تىرىشقاق تاپار،
تاشقا مىخ قاقار.

تۆمۈر تاۋلىنىساڭ گاڭ بولماس،
ئادەم ئۆگەنمىسە ئاڭ بولماس.

چاقچاق كۆڭۈل ئاچار،
تېپىشماق زېھىن (ئاچار).

چوك قوغۇننىڭ تىلىمى كۆپ،
تىرىشچاننىڭ بىلىمى (كۆپ).

چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە،
كۆزۈڭنىڭ بارىدا شەھەر كۆر.

چاياپ بەرگەن ناننىڭ تەمى بولماس.

دوراپ قىلغۇچە، سوراپ قىل.

دۇنيانىڭ چېتى يوق،
ئۆگىنىشنىڭ چېكى (يوق).

سورا ـ سورا بىلىم ئالار،
ئويلا ـ ئويلا كېيىن قالار.

سوراپ ـ سوراپ مەككىنى تاپار.

قارىمىساڭ كۆرەلمەيسەن،
سورىمىساڭ تاپالمايسەن.

قىلىچ قىنىدا ياتسا دات باسار.

كۆز بىرنى كۆرەر،
كۆڭۈل مىڭنى (كۆرەر).

كۆرگىنىڭدىن كۆپتۇر كۆرمىگىنىڭ،
كۆرمىگەننى كۆرسەن ئۆلمىگىنىڭ.

كۆرە ـ كۆرە چېچەن بولار.

كۆپ ئوقۇغان كۆپنى بىلۇر،
ئوقۇمىغان نېمنى (بىلۇر).

ھۇنەرنى بىر كىشىدىن ئۆگەن،
ئىلىمنى مىڭ كىشىدىن ئۆگەن.

ئوقۇماي موللا بولماس،
چوقۇماي قاغا (بولماس).

ئون دوراشتىن بىر سوراش ئەلا.

ئون ئاڭلىغاندىن بىر كۆرگەن ئەلا.

ئوقۇمىغۇچە موللا بولماس،
بويىمىغۇچە مەللە (بولماس).

ئوننى يېگەننىڭ ئۇدانى بىر،
ئوقۇغان موللىنىڭ قۇرئانى (بىر).

ئۇستا قانداق بولسا، شاگىرتى شۇنداق بولۇر.

ئۇستازى زالىم بولسا،
شاگىرتى ئالىم بولۇر.

ئۇستاز زېرەك بولسا، شاگىرتى روناق تاپار.

ئۆگىنىشنى ئار كۆرمە،
بىلىملىكنى خار (كۆرمە).

ئۆگەنگەنگە ئالتۇن بۆشۈك،
ئۆگەنمىگەنگە لايدىن تۆشۈك.

ئۆگىتىش ئۇچۇن ئۆگەن،
ئېلىش ئۇچۇن بەر.

ئىزا تارتىپ سورىمىغان ئۆزىگە زالىم.

ۋاقىت، ھايات توغرىسىدا

ئالەمنىڭ جىقى كېتىپ ئېزى قالدى،
چاپاننىڭ تېشى يىرتىلىپ مېزى (قالدى).

ئامەت قاچقاندا پەلەك ساڭا يار بولماس،
ئەجەل تىكىلگەندە داۋا ساڭا كار قىلماس.

ئالەم بىر تۇغۇرمەن — بىر كۈن تۇنەر،
ئادەم دېگەن بىر پەنەر — بىر كۈن ئۆچەر.

ئادەم گۈلدىن نازۇك،
تاشتىن قاتتىق.

ئالتۇن تېپىلار، ياشلىق تېپىلماس.

ئالدى باھار، ئاخىرى غازاڭ.

ئەر قېرىسا كۈچىدىن قالۇر،
خوتۇن قېرىسا ئېسىدىن (قالۇر).

بالىلار چوڭ بولۇشنى ئويلار،
چوڭلار ياشىرىشنى (ئويلار).

بىرىدىن كەچمىگۈچە،
بىرىگە يەتكىلى بولماس.

بۇ دۇنيا بىر بوشلۇق لەڭگەر.

بۇ دۇنيا كەپتەرخانا،

بىرى ئۇچسا، بىرى قونار.

پاتار كۈننىڭ ئاتار تېڭى بار.

تاڭ ئۇيقۇسى — خان ئۇيقۇسى.

تەڭرىنىڭ كۈنى تېرىقتىن تولا.

توققۇز قىزنىڭ تولغىقى تەڭ تۇتۇپتۇ.

تويدىن كېيىن ناغرا چېلىپتۇ.

تۆمۈرنى قىزىقىدا سوق.

تۆردە ئولتۇرغان ھېساب ئەمەس،
زەللە ئالغان ھېساب.

تۇغمەن بار يەردە يارغۇنچاقتا نۆۋەت يوق.

جاننى ئاسرىساڭ، ۋاقتىنى ئاسرا.

زامان شۇڭقارنىمۇ ئالار،
تۇلپارنىمۇ ئالار.

سەھەر تۇرماق سائادەت،
ۋاقچە تۇرماق نادامەت.
(سەھەر تۇرماق سائادەت،
ئۇلۇغلاردىن قالغان ئىبادەت).

سەھەر تۇرغان ئاچ قالماس.

سۇنمايدىغان تۆمۈر يوق،
ئۆچمەيدىغان ئۆمۈر (يوق).

سۇغا كېلىپ ئۇسسۇز قاپتۇ.

قازا نەچچە، ئۆلۈم بىر.

قەبرىغاندا ئات تېزىكى ئالتۇن كۆرۈنەر.

قەبرىغاندا قىردىن ئاشالماس.

قەبرى خوتۇن ياش بولدى،
جۇۋانلارغا تەس بولدى.

كۇن قايتار، زامان قايتماس.

كۇن ئۆرلىسە سايەك قىسقىرار،
يىل ئۆرۈلسە ئۆمرۈك (قىسقىرار).

كۇننى توسۇۋالغىلى بولماس،
ۋاقىتنى سېتىۋالغىلى (بولماس).

كۆرگىنىم كۆپ،
يېمىگىنىم چۆپ.

كېيىنكى پۇشايمان —
ئۆزۈكتىكە دۇشمەن.

كۆز يۇمغۇچە داۋان ئاشقىلى بولماس.

گاھى خۇدا بىلەن رۇسۇل،
گاھى دۇتار بىلەن ئۇسسۇل.

مەن ئالدىرايمەن كەتكىلى،
ئېشىكىم ئالدىرايدۇ ياتقىلى.

ناننى تونۇرنىڭ قىزىقىدا ياق.

ھەپتىنىڭ ئالتىسى «بە»، بىرى «مە».

ھېيتتا قويمىغان ئوسمانىنى
ھېيتتىن كېيىن كاسانىغا قوي.

ھېيتتىن كېيىن ياسانغانىنىڭ نېمە پايدىسى.

ئون ئۆلۈكتىن بىر شېھىت ئەلا،
ئون شېھىتتىن بىر تىرىك (ئەلا).

ئويۇنغا بېرىلگەن ئوڭدا قالار.

ئوچاق سوۋۇغاندا رەپىدە كەپتۇ.

ئۇيقۇڭ كەتسە كەتسۇن،
ۋاقتىڭ كەتمىسۇن.

ئۆمرۈڭگە ئىشەنمە،
ۋاقىتنى قەدىرلە.

ئۆزۈڭدىن ئۆتكەن،
قولۇڭدىن كەتكەن.

ئۆتكەل ئۆتسەڭ ئاۋۋال ئۆت،
كېيىن ئۆتسەڭ يول تايغاق.

ئۆلگەندىن كېيىن «ياسىن»نىڭ نېمە پايدىسى؟

ئۆتكەن ئۆمۈر — ئاققان سۇ.

ئۆتكەن ۋاقىت — چىرىگەن تۆمۈر.

ئۇسكەككە مۇڭگۇز، تەپكەككە تۇياق
بەرمىگەن خۇدايىم.

ۋاقىت — ئۇچقۇر قۇش.

ۋاقىتنى چىڭ تۇتساڭ ئىشىڭ پۇتەر،
ھۇرۇنلۇق قىلساڭ ئۆمرۈڭ ئۆتەر.

ۋاقىت قەدرىنى بىلمىگەن ئۆز قەدرىنى بىلمەس.

ۋاقىت — جان دېمەكتۇر.

ۋاقتى ئۆتكەندە قىلىچىڭنى پوقا چاپ.

ۋاقىت — ئالتۇندىن قىممەت.

ۋاقىت — ئاتقان ئوق،
ئۇنىڭ قايتقىنى يوق.

ۋاقىت دېگەن ئاتقان ئوق،
بىكار ئۆتسە ھېچنېمە يوق.

ۋاقتىڭ كەتتى — بەختىڭ كەتتى.

ۋاقىتنى ئۆمۈردىن ئەلا بىل.

ۋاقىتنىڭ كەتكىنى — گۆھەرنىڭ يىتكىنى.

ئېسىڭنىڭ بارىدا ئېتىكىڭنى ياپ.

ئېشەكنىڭ قېرىشى چىشىدىن ئايان،
ئادەمنىڭ قېرىشى ئىشىدىن (ئايان).

ياشلىقتىكى سۆلەتتىن
قېرىلىقتىكى دۆلەت ياخشى.

ياش چېغىڭ ئالتۇن چېغىڭ،
پەرۋىش قىلىساڭ گۈللەر بېغىڭ.

ياشلىق — لاۋۇلدىغان ئوت.

ياشلىق كەتسە قايتىپ كەلمەس،
قېرىلىق كەلسە قايتىپ كەتمەس.

ياخشىغىمۇ شۇ بىر كۈن،
يامانغىمۇ شۇ بىر كۈن.

ياشلىقىمدا ئاي بولغان،
قېرىغاندا لاي بولدۇم.

ياش قوماچقا ئامراق،
قېرى ئۇماچقا (ئامراق).

ياخشى كۈن — جەننەت،
يامان كۈن — دوزاخ.

يىلنى بەرسەڭ يازنى بەر،
كۈننى بەرسەڭ ئازنىنى (بەر).

باتۇرلۇق، قورقۇنچاقلىق توغرىسىدا

ئاسمانىنىڭ تۈۋرۈكى يوق،
قورقۇنچاقنىڭ يۈرىكى (يوق).

ئات ئۈستىدە كارۋانمەن،
جەڭ ئۈستىدە پالۋانمەن.

ئاتقا ئېگەر كېرەك،
ئېگەرگە ئەر (كېرەك).

ئالىم ئانىدىن تۇغۇلار،
ئەل ئۆستۈرەر.

ئالىپلار ئېلىشماستىن تونۇشماس.

ئالدىرىغاندا دۆڭگە مۆكۈپتۇ.

ئاتمىش كۈن ئاختا بولغۇچە،
ئالتە كۈن ئايغىر بول.

ئالتۇننى ئوتتا سىنا،
باتۇرنى مەيدانda (سىنا).

ئەلگە كەلگەن ياۋ ــ ئەرگە كەلگەن ياۋ.

ئەندىشىنىڭ ئېتى قورقاق.

ئەڭ باتۇر كىشى ــ ئۆز نەپسىنى يېڭەن كىشى.

بازغان بولسا ئۇرۇپ باق،
سەندەل بولسا چىداپ باق.

باتۇرلۇق بىلەكتە ئەمەس، يۈرەكتە.

باتۇرغا بىر ئۆلۈم،
قورقۇنچاققا مىڭ ئۆلۈم.

باي ــ يۇرتنىڭ ئوزۇقى،
باتۇر ــ يۇرتنىڭ قوزۇقى.

باتۇرنىڭ چوڭقى بول،
قورقۇنچاقنىڭ تۇمقى بولما.

باتۇر دۇشمەنسىز بولماس.

باتۇر چۈشىدە دۇشمەن كۆرەر.

باتۇرنى خار قىلما،
يۇگۈرۈك ئاتنى يېغىر (قىلما).

باتۇرغا ئوق كار قىلماس.

باتۇرغا بىلەك كېرەك،
مەردكە يۈرەك (كېرەك).

باشقا كەلسە باتۇر بوپتۇ.

باتۇرنىڭ جىسمى ئۆلۈسمۇ،
ئىسمى ئۆلمەس.

باتۇر ئۆلەر، نامى قالار.

باتۇر يالغۇز قېلىشتىن قورقماس.

باتۇر قولىدا ئەجدىها ئۆلەر،
قورقۇنچاق سېنى ئەجدىها بىلەر.

باتۇر ئېلىنى ياۋغا بەرمەس،
چېچەن سۆزىنى داۋغا (بەرمەس).

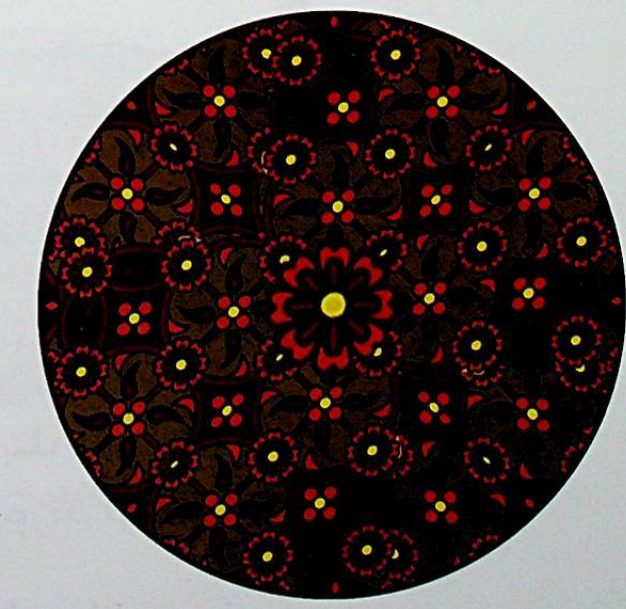
باتۇر باتۇرنى تونۇر.
(باتۇرنى ئەل تونۇر).

باتۇر شەھەر ئالار،
نامەرد زەھەر (ئالار).

باتۇر ئېتى بىلەن باتۇر.

باتۇرغا يۇرەك كېرەك،
ئىشچانغا بىلەك (كېرەك).

باتۇرنىڭ بېشىغا بالا تەگمەس.

باتۇردىن ئۆلۈم قورقار.

بۇركۇت بوراندىن قورقماس،
باتۇر جاپادىن (قورقماس).

بۆرە مىلتىقتىن قورقار،
تۈلكە ئىتتىن (قورقار).

بوغۇشقىنىڭدىن تۇتۇشقىنىڭ ياخشى.

بۆرە ئاچلىققا تۆزسىمۇ قۇللۇققا تۆزمەس.

بۆرىنىڭ ئەجىلى ــ ئىتلىقتىن.

بەرگەن باتۇر ئەمەس، سورىغان باتۇر.

پالۋان دەرد يەر،
بالىلىرى ئەت يەر.

پالۋان ئۆكتەم كېلۇر،
باتۇر ئاڭقاۋ (كېلۇر).

تەزىم قىلىپ ئاش ـ نان يېگۈچە،
تىك تۇرۇپ دەشنام يە.

تەگمىگەن تاياققا ۋاي دەپتۇ.

تۈلپاردىن تۈياق قالىدۇ،
شۇڭقاردىن قۇياق(قالىدۇ).

توشقاننى قوموش ئۆلتۈرەر،
يىگىتنى نوموس (ئۆلتۈرەر).

توشقان كۆلەڭگىسىدىن ئۈركۈپ
قىرىق يىل يۈگۈرەر.

توشقاندەك مىڭ يىل ياشىغاندىن
يولۋاستەك بىر كۈن ياشا.

جانغا جان كەلگەندە باتۇر.

جەڭدە ئۆلسە بىر كىشى،
غەيرەتلىنەر مىلك كىشى.

جىندىن قورقۇپ ئالۇاستىغا يولۇقۇپتۇ.

جىگىرى يوقنىڭ كۈنى تەس.

چاشقان مۇشۇكنى كۆرۈپ،
تاغاردەك كامارغا پاتماپتۇ.

چىت ئاجىز بولسا، ئىت بۆسەر.

چۈڭ قونسا غىڭشىيەن،
كالتەك تەگسە جىم.

دۇشمەننى تىل بىلەن ئەمەس،
تىغ بىلەن قوغلا.

سۆز باتۇرلۇقى ــ تىلدا،
ئەر باتۇرلۇقى ــ بەلدە.

سۆزۈڭ ھەق بولسا خاندىن قورقمايسەن،
ئىشىڭ ھالال بولسا تۆت كوچىدا ئىچ.

سۇ كېچىكىدىن ئۆتكەن ھېساب ئەمەس،
قان كېچىكىدىن ئۆتكەن ھېساب.

شەنگىنىڭدىن قورقمايمەن،
قوناقلىقتىن چىقمايمەن.

شىر ئېشەكتىن قورقۇپتۇ،
ئېشەك شىردىن (قورقۇپتۇ).

قاچقانمۇ خۇدا دەيدۇ،
قوغلىغانمۇ خۇدا دەيدۇ.

قاچ ـ قاچ بولسا،
ھېچكىم بىر ـ بىرىگە باقماس.

قالغان ئىشنى قىلغىلى

قاتتىق باشلىق ئەر كېرەك.

قازىنىڭ تۇڭلۇكىدىن قېچىپ،
پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا چۈشۈپتۇ.

قارچىغا قاغىدىن قورقماس.

قەھرى بولمىسا ئەر بولماس.

قورقۇنچاق مۇرادىغا يەتمەس.

قورققانىنى ئەجەل قوغلار.

قورققانغا قوش كۆرۈنەر،
قوي بېشى بەش (كۆرۈنەر).

قورققانغا قوش كۆرۈنەر،
كۆلەڭگىسى بەش (كۆرۈنەر).

قورقۇنچاقتا نومۇس يوق.

قورقۇنچاق ھەسەتخور بولۇر،
نامەرد قەسەمخور (بولۇر).

قورققاق كۆلەڭگىسىدىن قورقار.

قورققانىڭ كۆزى يوغان،
ئەخمەقنىڭ سۆزى (يوغان).

قورققان ئاۋۇال مۇشت كۆتۈرەر.

قورقۇنچاق ئۆز سايىسىدىن ئۈركۈيدۇ.

قورقۇنچاق ئۆز ھالاكىتىنى ئويلار،
باتۇر ياۋ ھالاكىتىنى (ئويلار).

قورققانىنى كۆپ قوغلىساڭ باتۇر بولۇر.

قۇشقاچتىن قورققان تېرىق تېرىيالماس.

قۇرغۇي ئاكام كەپتۇ دېسە،
دالدىغا قاچقان بۆدۈنە.

قىلتاققا چۇشكەن قاغا قىرىق يىلغىچە
ياغاچقا قونماس.

قىينىچىلىق قورقۇنچاقنىڭ يۈكى،
باتۇر ئۇچۇن توخۇنىڭ تۈكى.

كۆزۈم كۆرمىسۇن، كۆتۈمنى بۆرە
يېسە يېسۇن.

كۆكنىڭ سايىسىدە جان باققۇچە،
لاچىن چاڭگىلىدا ئۆلگەن تۈزۈك.

كۆك كىرسۇن، قىزىل چىقسۇن.

كۈل تۈتقۇچە چوغ تۈت.

كىم ـ كىمدىن قورقسا شۇنىڭغا يولۇقار.

گۈل ئۈزمەكچى بولساڭ تىكىنىدىن
قورقما.

گۈلنى ياخشى كۆرسەڭ تىكىنىدىن قاچما،
ھەسەلنى ياخشى كۆرسەڭ ھەرىسىدىن (قاچما).

لاچىن قاراپ تاپىدۇ،
تۈلكە پۇراپ (تاپىدۇ).

مەرد يېڭىلسە مەيدانda قالار.

مەردنى مەيدانda سىنا،
ئاتنى ئوغلاقتا (سىنا).

مەرد ئىزىنى ساتار،
نامەرد ئۆزىنى (ساتار).

مەرگەن ئوۋدا بىلىنەر،
باتۇر ياۋدا (بىلىنەر).

مەرد خوتۇنىنى قېرىتماس،
باتۇر ئېتىنى ھېرىتماس.

مۇشۇك يولۋاستۇر چاشقان ئالدىدا،
لېكىن ئۇ چاشقاندۇر يولۋاس ئالدىدا.

مىڭ قاغا بىر تۇيغۇنغا يەتمەس.

نېمىدىن قورقساڭ،
شۇنىڭغا يولۇقىسەن.

ھەرىدىن قورقمىغان ھەسەل يىغار.

ھودۇققان ئۆردەك كەينى بىلەن كۆلگە
چۈشەر.

ئويناقلىغان تۇلپارنى تاغ ئاشقاندا
بىلەرسىز،
مەن ـ مەن دېگەن يىگىتنى ياۋ باسقاندا
بىلەرسىز.

ئوغرى قورقسا ناخشا ئېيتار.

ئوغۇل بالىنىڭ يىغلىغىنى زايا.

ئۆلۈشتىن قورقما، ئۆلەرمەن بولۇپ
ياشاشتىن قورق.

ئۆلۈم باتۇردىن بېزەر،
قورققاقنى ئېزەر.

ئۆلۈمنى ئۇنتۇغان دۇشمەننى يېڭەر.

ئۆلۈمدىن قورقما، ئەلەمدىن قورق.

ئۆزى قىلغان ئەر ئۆزى يىغلىماس.

ۋارقىرىغاندىن قورقما،
باتىنغاندىن قورق.

ئېيىقتىن قورققان جاڭگالغا بارماس.

ئېغىرلىقنى يەر كۆتۈرەر،
بالا ـ قازانى ئەر (كۆتۈرەر).

ئىتتىن قورققان گاداي ئەمەس.

ياۋنى چاپماق مەردنىڭ ئىشى،
ئۆلۈمدىن قاچماق نامەردنىڭ (ئىشى).

ياش تۆككۈچە مۇشت تۈگ.

يولۋاس تاغدا ياشار،
قورقۇنچاق باغدا (ياشار).

يولۋاس ئىزىدىن قايتماس،
يىگىت سۆزىدىن (قايتماس).

يۈز قاغىغا بىر تاش كۈپايە.

يۈرەكسىز دوستتىن قولۇڭدىكى تاياق ياخشى.

يېڭىلمەك ئۈستىسىدىن يېڭىل.

يېتىپ ئۆلگۈچە ئېتىپ ئۆل.

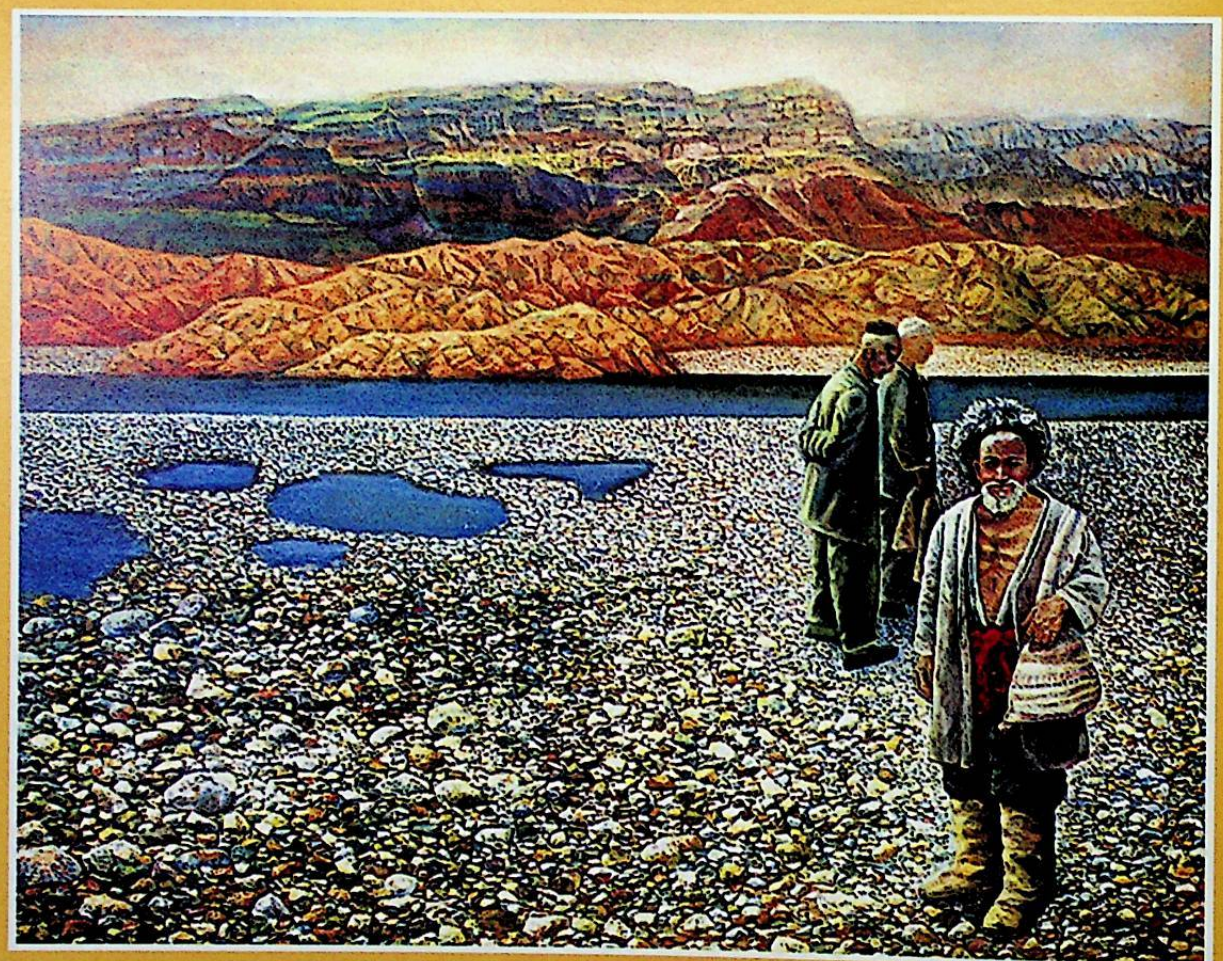
يىلاندىن قورققان ئارغامچىدىن قاچار.

يىگىتنى ياۋ ئۈستىدە كۆر.

يىگىتنىڭ زورى جەڭدە بىلىنەر،
ئاتنىڭ زورى قىيادا (بىلىنەر).

يىگىت بولسا ئەرشكە ئېتىل.

يىگىتنىڭ سۈرىدىن يولۋاس ئەيمىنەر.

ۋاقتى يۇقىسىغ سىزغان

كەمتەرلىك، ئەخمەقلىق، مەنمەنچىلىك توغرىسىدا

ئاتاڭنىڭ كىيگىنى تېرە تۇماق،
ساڭا نېمە يوغان دماغ.

ئات مىنىپ ئاتامغا باقمىدىم.

ئابدالدا ئۇيات يوق،
كېپەكتە قۇۋۇەت (يوق).

ئاقىلنىڭ ئالامىتى كەمتەرلىك،
نادانىنىڭ ئالامىتى تەكەببۇرلۇق.

ئالتۇن ئېغىرلىق بىلەن يەڭدەر.

ئاقساق قوي ئۆز تالىشار،
ئايىملار تۆر تالىشار.

ئاچ قورساق خام دېمەس،
كەمتەر نام (دېمەس).

ئاق ناننى ياراتمىغان زاغرا كۆمەچكە ئۆچ بولۇر.

ئاتتىن چۈشسە، ئۇزەڭگىدىن چۈشمەپتۇ.

ئالىمدا دماغ يوق،
تاۋاردا ئۇلاق (يوق).

ئاتقۇچىنىڭ لاپ ئۇرمايدىغىنى يوق.

ئالدىراڭغۇ ئات كۆتۈرەر،
توختۇن تاغ (كۆتۈرەر).

ئەجەب كۈلدۈڭ ئالتۇن تاپقانىدەك،
قىلغان ئىشىڭ پايپاققا ناھال قاققانىدەك.

بىر نان تاپسا داپ چېلىپ،
ئىككى نان تاپسا چەللىدە ئات چېپىپتۇ.

بىر يەپ ئىككى تويغان ھۆكمەت چولاق.

بۇقمىدەك ھۆركىرەپ،
ئىنەكتەك سىيىپتۇ.

بىلەرمەنلىك ــ ئۆزۈڭگە دۈشمەن.

پاقا ئۆكۈز بىلەن تەڭ بولىمەن دەپ
يېرىلىپ كېتىپتۇ.

پاقا ئۆزىنىڭ قۇمچاق ئىكەنلىكىنى ئۇنتار.

پامپىلىقتىن داڭگال تاپالماپتۇ.

تاراڭلىغان تۇگمەننىڭ ئۇنى يىرىك.

تۇخۇمى يوق مېكىيان تولا قاقاقلار.

تولا قاقاقلىغان توخۇ تۇخۇمنى ئوغرىغا بېرەر.

چۇجىنى كۆزده سانا،
چۆچۈرىنى پىشقاندا (سانا).

چىللىغاندا كەلمەي، ئۆزى كەلگەن شەرمەندە.

چوڭ بولساڭ، كىچىك بولماق تەس.

خورىكى چوڭنىڭ تۇمشۇقى ئىلمەك.

دەرەخ ئۆزىنى تاغ چاغلار،
يۆگىمەچ ئۆزىنى باغ (چاغلار).

دىمىغى ئۇستۇن ئازگالغا چۈشەر.

سەللە يوغان، ئىمان يوق،
داستىخان يوغان، بىر نان (يوق).

سەللە يوغان، ئىمان يوق،
خۇرجۇن يوغان، بىر نان (يوق).

سۈتسىز ئىنەك بەك مۆرەر.

سۈيى يوق ئېرىقتا مىراب بوپتۇ.

شامال يەپ بوران كېكىرىپتۇ.

قىرچاڭغۇ ئات سەمرىسە تۇتۇق بەرمەس.

كاككۇك ئۆز ئېتىنى قىچقىرار.

كاكىلىشى بىر تۇخۇم، ژاي ئۇنىڭ ژاقاقلىشى.

كەپتىرى يوقنىڭ پەغىزى يوغان،
تاماكىسى يوقنىڭ قەغىزى (يوغان).

كەمتەر بولساڭ ئۆسەرسەن،
مەغرۇرلانساڭ چۆكەرسەن.

كەمتەر ئامال تاپار،
تەكەببۇر زاۋال (تاپار).

كەمتەر كامال تاپار،
مەنمەنچى زاۋال (تاپار).

كۆككە باققان يىقىلۇر،
پاچىق ـ پاتقاققا تىقىلۇر.

كۆرەڭ ئاغزىدا شەھەر ئېلىپ،
ئوسۇرۇقىدا سېپىل سوقار.

كۆز ـ كۆز قىلما، كۆز تېگىدۇ،
ماختانچاققا سۆز (تېگىدۇ).

كۆپ مىياۋلىغان مۇشۇك
چاشقان تۇتالماس.

كىشىگەن ئايغىرنىڭ ئۈيۈرىنى كۆر،
كېرىلگەن يىگىتنىڭ تويىنى (كۆر).

كېرىلگىنىڭ كۇل بولغاي،
يېرىلغىنىڭ يەر (بولغاي).

كىشى ھىيلە بىلەن قىلسا غۇرۇر،
ئايىغى تەرەپتىن ساماندەك قۇرۇر.

گەۋدىسىگە مەغرۇر بولغان تۆگە

مۆچەلگە كىرەلمەي قالار.

ماختىغان قىز مەرىكىدە ئوسۇرۇپتۇ.

ماختانغانىنىڭ ئۆيىگە بارما،
كېرىلگەنىنىڭ تويىغا (بارما).

ماختانغانىنىڭ ئۆيىگە بارما، تويىغا بار.

ماختاش ــ ئاش بولماس.

مەنمەنچىلىك كىشىلەر پۇلدىن،
ئازدۇرار سېنى يولدىن.

مۇشۇكىنىڭ گۆشكە بويى يەتمىسە،
« روزا تۇتتۇم » دەر.

مىڭگىنىڭ كىشىنىڭ بېيىسى،
ئەتە كىشىلەر ئىگىسى.

مېۋىلىك دەرەخ ئېگىلىپ تۇرار،
مېۋىسىز دەرەخ گىدىيىپ (تۇرار).

ھاكاۋۇرنىڭ ئاڭلىشىدىن سۆزلىشى تولا،
كەمتەرنىڭ سۆزلىشىدىن ئاڭلىشى (تولا).

ھاكاۋۇرنىڭ دەسمايىسى غالتەكتە.

ھەتتەملىككە[7] ھەشەم كېرەك.

ھەتتەمدە ئەقىل بولماس،
ئەقىل بولسىمۇ نەقىل (بولماس).

ئورۇق ئۇينىڭ پوقى چوڭ،
ئاشلىقى يوقنىڭ چارىكى (چوڭ).

ئورۇق ئۇينىڭ مۇڭگۈزى يوغان،
ئورۇق ئۆچكىگە يوغان مۇڭگۈز.

ئۆزى ئۇلۇغ، سۆپرىسى قۇرۇق، ئاسمانىنى تېپەر.

ئۆزىنى ماختىغان ئۆلۈم بىلەن تەڭ.
ئۆزىنى بىلمىگەننىڭ بۇرنىنىڭ بېزىنى ئال.

ئېغىرلىق ــ راھانلىق،
يېنىكلىك ــ شەيتانلىق.

ئېغىر تاشنى سۇ ئالماس.

ئېغىر بولسا ئامبال بولارسەن،
يېنىك بولسا تامبال (بولارسەن).

ئېغىرلىقنى تاشقا بەرگەن،
يېنىكلىكنى ياشقا (بەرگەن).

ئېغىر ـ بېسىق بولسا خىزىر بولارسەن.

ئېيىق ئۆز كۇچىنى ئۆزى بىلمەس.

ئېغىزىدىن كەلگەن قولىدىن كەلسە،
ھەممە ئادەم پادىشاھ بولۇر.

ئۆچىدە ئىنى يوق،
چىچقىلى ئامانقاغىغا بېرىپتۇ.

ئىتنىڭ سۇرى ــ باغلاقلىقتا،
ئادەمنىڭ سۇرى ــ سالماقلىقتا.

ئىت بېشى تەخسىدە تۇرماس.

ئۆچىدە ئېشى يوق، چىققىلى...

يامانلىغان ئابدالنىڭ خۇرجۇنىغا زىيان.

يىگىنىنى خا قىپتۇ،
غېرىچىنى غۇلاچ (قىپتۇ).

يۇز خان بىر تازغا يارىماپتۇ.

ياخشىلىق، يامانلىق توغرىسىدا

ئادەمنىڭ يامىنى ماراقچى،
ئوغرىنىڭ يامىنى قاراقچى.

ئالتۇن يەردە قالماس،
ياخشىلىق يولدا (قالماس).

ئالەم جاپاغا جۇپ، ۋاپاغا تاق.

ئاتنىڭ يامىنى تەپكەك،
ئادەمنىڭ يامىنى سەكسەك.

ئاينىڭ يورۇقى بار،
گۇناھنىڭ سورىقى (بار).

ئايالنىڭ كىيىمى پۇتمەس،
ھارۋىنىڭ جابدۇقى (پۇتمەس).

ئابدال ئامانلىقنى تىلەر،
موللا يامانلىقنى (تىلەر).

ئابدالغا كەپسەن بەرسە،
تارازاڭ راستمۇ دەپتۇ.

ئاچ قۇش ئىگىسىنى ئالار.

ئالتۇنغا توپا قونماس،
ياخشىلىق ھېچ ئۇنتۇلماس.

ئالەمگە پاتمىغان گۆرگە پاتار.

ئارپىلىققا سامانلىق،
ياخشىلىققا يامانلىق.

ئەسكىنىڭ جاجىسى جازا،
شەيخنىڭ جاجىسى مازار.

ئەرلىك كۆرسەتكەننى ئەل ئۇنتۇماس.

ئەسكىلىككە دەسمايە كەتمەس.

ئەسكىدىن خۇدامۇ قورقار.

ئەگرى ئازىدۇ،
توغرا ئۇزىدۇ.

ئەرزان بىلەن قىممەتنىڭ
بازاردا چىققان نەرخى بار،
ياخشى بىلەن يامانىنىڭ
يەر بىلەن ئاسمان پەرقى بار.

بەتنىيەتنىڭ يولى تار.

بىر ياخشىلىق ئۇنتۇلماس،
بىر يامانلىق (ئۇنتۇلماس).

بېشىنى سىلىسا، قولىنى چىشلەر.

بىر ياخشىلىق مىڭ بالادىن قوتقۇزار.

بىر يامان مىڭنى يامان قىلۇر.

بېشىغا قازان ئېسىپ،
ئاستىدىن ئوت يېقىپتۇ.

تاغدەك ئالتۇن بىر ياخشىلىققا ئەرزىمەس.

تۇزنى يەپ تۇزلۇقىغا چىچىپتۇ.

تىكەندىن تېرىق ئۇنىدۇ دېمە،
ياماندىن ياخشىلىق كۆرىمەن (دېمە).

تۆھمەتخور تۆھمەت بىلەن ئۆلەر.

توڭگۇز تېرىقنى تۇگىتىپ ئۆلەر.

تىكەنگە تىل تەگمەس،
يامانغا كۆز (تەگمەس).

تۇرغانغا تۇڭروك بول،
ماڭغانغا كۆڭروك (بول).

جاي بەرگەنگە جان بەر.

جىننىڭ قەستى شاپتۇلدا.

چاپار ئاتتىن چاڭ قالار،
ياخشىلاردىن داڭق (قالار).

چۇجىنىڭ شۇملۇقىدىن
توخۇنىڭ ئەمچىكى يوق.

خەققە سانىساڭ ئۆزگە،
قاشقا سانىساڭ كۆزگە.

خەلق ياخشىنى ئەسلەر،
ياماننىڭ بېشىغا دەسسەر.

خۇدا ئالدىدا گۇناھكار بولساڭ،
بەندە ئالدىدا سازايى بولىسەن.

دىل ئازاردىن خۇدا بىزار.

دوستۇڭ ھاراقكەش بولسا،
يېيىشىڭ مۇشت.

دىلى قىيىقنى ئىت تونۇر.

رەھمى يوق ئادەمدىن
رەھىمدىل ئىت ياخشى.

رەھىم قىلساڭ ھايۋانغا،
تېزەكلەيدۇ ئايۋانغا.

ساۋابىنىڭ كۆتىگە ئۇي مۇڭگۇزى.

سەھەردە ھۇۋلىغان ئىتتىن قورق.

سۇنىڭ قەدرى ئۇسسۇغاندا بىلىنەر،
ياخشىنىڭ قەدرى ئايرىلغاندا (بىلىنەر).

سېسىق گۆشنى چۈشەن تاپار،
يامان ئىشنى يامان (تاپار).

غەيۋەتنىڭ ياخشىسى يوق.

غەرەزدىن غەرەز تۇغۇلار،
بەغەرەزدىن مەرەز (تۇغۇلار).

غالجىر خۇدانى بىلمەس،
ئىت ھارامنى (بىلمەس).

قارنى يامان ھېيىتتا ئۆلەر،
نىيىتى يامان ئەيىبتە (ئۆلەر).

قارا نىيەت قان ئىچەر.

قاننى قان بىلەن يۇغىلى بولماس.

قوينى قوٗربانلىققا ياراتقان،
ئادەمنى توغرىلىققا (ياراتقان).

قىلغوٗچىغا قارائغوٗ، كوٚرگوٗچىگە يوروٗق.

قەبرى قوٗلان تېرىسى قېپىش بولار، كوٚن بولماس.
ياخشى ئاتا بالىسى غېرىب بولار، قوٗل بولماس.

كەپتەر ئاسماندا پەرۋاز قىلسا،
موٗشوٗك يەردە قانات ئىزدەر.

كېچەشسەك مەرد بىلەن كېچەش.

كىشىگە قىلغان كىشىدە قالماس.

كىشىگە يامانلىق قىلمەن دېگەن ئوٚزىگە قىلار.

كىشىگە قىلساڭ يامانلىق،
تاپالمايسەن ئامانلىق.

كوٚڭوٗلىنىڭ ئالاسى — خوٗدانىڭ بالاسى.

كوٚزگە كوٚروٗنمىگەن ئوغرى —
مەككار هوٗنەرۋەندىن ياخشى.

كىشىگە قىلغان ئوٚزىگە يانار.

گاسىنىڭ قوٗلىقى ئاڭلىمىغان بىلەن كوٚزى بار،
ياخشىنىڭ ئوٚزى بولمىغان بىلەن يوٗزى (بار).

گوٗل تەرگىنى گوٗل ئالوٗر،
تىكەن تەرگىنى پوٗشايمانغا قالوٗر.

لالما ئىتنىڭ ئوٚلوٗكى چوٚلدە.

لاچىن ياتقاننى ئالماس.

مەرد توٗغوٗلغان مەرد ئوٚلەر.

موٗلايىملىقتىن بەخت كېلەر،
مەردانىلىكتىن تەخت (كېلەر).

نامەردنىڭ هىيلىسى تولا.

نامەرد بىلەن قوٗيماق يېسەڭ قوٗستوٗرار.

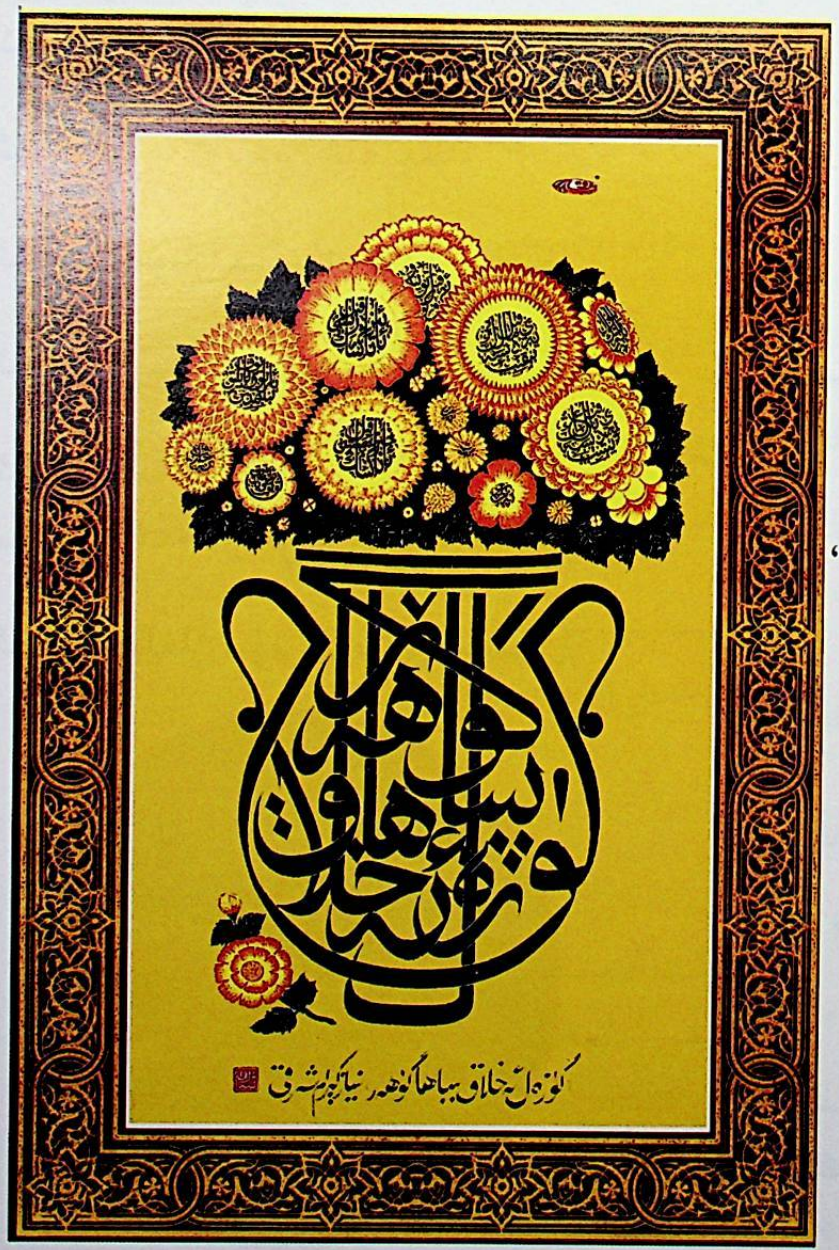
نومۇس يوق يەردە ياخشىلىق يوق.

نىيىتىڭ يامان بولسا، بېشىڭ ئامان بولماس.

نىيىتى يامانىنىڭ رەڭگى يىلاندەك سوغوٗق،
دىلى پاكىنىڭ چىرايى گوٗلدەك ئوچوٗق.

نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى توٚشوٗك.

هايۋان بالىسىنى باقسا ڭ
ئاغزى ـ بوٗرنوٗڭ ماي بولوٗر،
ئادەم بالىسىنى باقسا ڭ
ئاغزى ـ بوٗرنوٗڭ قان بولوٗر.

هايۋاننىڭ يامنى قېچىر،
ئادەمنىڭ يامنى چېقىر.

ئورنىنى كىم كولىسا شۇ چۈشەر.

ئوتنىڭ ئەسكىسى بۇدۇشقاق،
دوستنىڭ ئەسكىسى ئۇرۇشقاق.

ئويلىمىغان يەردىن يىلان چىقتى،
كۈتمىگەن يەردىن چايان (چىقتى).

ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ.

ئۇدۇم قىلساڭ ئۇلارسەن.

ئۆچكىنى ئۆز ئايىغى بىلەن ئاسار.

ئۆزى ئۇندەكتە،
كۆزى خۇندەكتە.

ئېشىنى يەپ تاۋۇقنىنى چېقىپتۇ.

ئېشەككە مۇنازا قىلساڭ، ئوقۇرغا چىچار.

ئېشەككە مۇڭگۈز چىقسا ئۇسۇپ ئۆلتۈرەر.

ئېگىز تاغدا قار بولۇر،
مەرد يىگىتتە ئار (بولۇر).

ئىتتىن قالغان سۇنى ئارسلان ئىچمەس.

ئىت سەمرىسە ئىگىسىنى چىشلەر.

ئىتقا نان بەرسە قولنى چىشلەر.

ئىككى ياخشى ئارىسىدا قىل ئۈزۈلمەس.

ئىتنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولسا،
كۆكتىن سۆڭەك ياغار.

يامانىڭ يېنىدىن ئۆتەر،
ياخشىنىڭ جېنىدىن (ئۆتەر).

يامان كىشى قىلغانىنى بىلمەس.

ياخشىدىن جاپا كەلمەس،
ياماندىن ۋاپا (كەلمەس).

يامانلىق ئېيتمىغۇچە ياخشىلىق يوق.

ياخشىنىڭ سۆزى،
يامانىنىڭ كۆزى.

يامان بولساڭ سامان بولىسەن.

ياخشىغا مەشۇت يېپىشار،
يامانغا نەشە (يېپىشار).

يامان ئۆكۈزگە مۇڭگۈز بەرسە ئۇسۇپ ئۆلتۈرەر،
يامان ئادەمگە مال بەرسە ئۇرۇپ (ئۆلتۈرەر).

يازۇقتا يول يوق.

ياخشى ئىشقا ئالقىش ياغار.

يامان قالار ئۇياتقا،
ياخشى يېتەر مۇرادقا.

يامانلىق قىلاي دېسە،
ئېشەك تېزىكى دالدا بولار.

ياخشى كۆڭۈل يەردە قالماس.

ياخشىلىق يېنىپ تۇرغان چىراغ.

ياخشىنىڭ ئېشىنى تېتىپ يە،
يامانىنىڭ ئېشىنى بېسىپ (يە).

ياخشى كىشى يامانلاشسا
بىرەر نەرسىسىنى تاپالماس،
يامان كىشى يامانلاشسا
ئالار نەرسىسىنى تاپالماس.

ياخشىلىق كۆكلەر، قۇرۇماس.

ياخشىنى ياخشى دېسەڭ ئۇيىلار،
يامانى ياخشى دېسەڭ ماختىنار.

يامان ئېشەكنىڭ دۇمبىسى ياخشى.

ياخشىنىڭ بەرگىنى تىرناقچە،
يامانىنىڭ بەرگىنى ئوراقچە.

يامان ئاتنىڭ تېرىسى ئۇچ كۈن تاراقلار.

يامانغا ياغ ياراشماس،
زاغرا نان ئوبدان بولۇر.

ياخشى ئىشنىڭ خۇش خەۋىرى بولار،
يامان ئىشنىڭ شۇم خەۋىرى (بولار).

ياخشى ئىشنىڭ ھېچقانداق ئېغىرچىلىقى يوق.

ياماندىن ئاشقىنى يېرىم قوشۇق.

ياخشىنى ياخشى دەپ تۇرۇپ،
يامانىنى ياخشى دەپ ماختىنار.

ياخشى ئات غىلتاڭ يەردىمۇ توختار.

يامانىنىڭ يامانلىقىنى كۆرسەتمە،
ياخشىنىڭ ياخشىلىقىنى كۆرسەت.

ياخشىلىق تۆرگە باشلار،
يامانلىق گۆرگە (باشلار).

ياخشى دوست سەپەردە بىلىنەر،
ياخشى قىز سەھەردە يۈزلىنەر.

ياخشىلىق يېنىپ تۇرغان چىراغ.

ياخشى كىشى يامانلاشسا
بىرەر نەرسىسىنى تاپالماس،
يامان كىشى يامانلاشسا
ئالار نەرسىسىنى تاپالماس.

ياخشىنى ياخشى دېسەڭ ئۇيىلار،
يامانىنى ياخشى دېسەڭ ماختىنار.

ياخشىنىڭ بەرگىنى تىرناقچە،
يامانىنىڭ بەرگىنى ئوراقچە.

يامانغا ياغ ياراشماس،
زاغرا نان ئوبدان بولۇر.

ياخشى ئىشنىڭ خۇش خەۋىرى بولار،
يامان ئىشنىڭ شۇم خەۋىرى (بولار).

ياماندىن ئاشقىنى يېرىم قوشۇق.

ياماننىڭ توقمىقى يېنىدا.

ياماندىن ئامانلىق تىلىمە.

ياخشىنىڭ ياخشىلىقى تېگەر تار يەردە،
ياماننىڭ يامانلىقى تېگەر ھەر يەردە.

ياخشىلىق كۆرۈنمەس،
يامانلىق كۆمۈلمەس.

ياخشى ئات يۈرۈشىدىن پۇل بولار،
يامان ئادەم يۈرۈشىدىن قۇل (بولار).

يامانىنىڭ يامانلىقى بار،
كىشى بىلمەس ھىيلىسى (بار).

ياماننىڭ ئالقىشىدىن
ياخشىنىڭ قارغىشى ئۇلۇغ.

ياخشىلىققا ياخشىلىق ھەر كىشىنىڭ ئىشى،
يامانلىققا ياخشىلىق ئەر كىشىنىڭ ئىشى.

ياشلىقىدا ياخشىلىق قىلمىغان
قېرىغاندا قاتتىقچىلىق كۆرەر.

ياخشىلىققا يامانلىق قىلساڭ ئامىتىڭ قاچار،
يامانلىققا ياخشىلىق قىلساڭ ھۆرمىتىڭ ئاشار.

ياخشى كەلسە قوت قاپلار،
يامان كەلسە جوت (قاپلار).

يامانغا گەپ قىلساڭ ھار ئالماس.

يامانلىق ئۆزىدىن ئاشماس.

ياخشى ئادەم قېرىسا، پوتوپ قويغان خەتكە ئوخشار،
يامان ئادەم قېرىسا، بېسىپ ياتقان ئەتكە ئوخشار.

ياخشى بىلەن يۇرسەڭ ئېچىلار چېچەكتەك،
يامان بىلەن يۇرسەڭ يېرىلار يۇرىكىڭ.

ياخشىنىڭ يېغى يۇقار،
يامانىنىڭ دېغى (يۇقار).

يامانىنىڭ يولى قورۇق،
ياخشىنىڭ يولى ئۇلۇغ.

يامان تۇلكە قاپقانغا يۇگۈرەر.

ياخشى ئادەم شادلىنار،
يامان ئادەم دادلىنار.

ياخشى ئوغۇل ئەلنىڭ غېمىنى يەر،
يامان ئوغۇل ئەلنىڭ مېلىنى (يەر).

ۋۇچىفىڭ سىزغىنى

ياخشىنى ماختىساڭ ياريشار،
ياماننى ماختىساڭ ئادىشار.

ياماڭ كەتسە داغ قالار،
ياخشى كەتسە باغ (قالار).

ياماڭ نىيەت يورۇققا چىقماس.

ياخشىدىن ياماڭ چىقۇر،
ياماڭدىن ياخشى (چىقۇر).

ياماڭدىن يەر قورقار،
تەلۈپدىن تەن (قورقار).

يامانغا ياغ ياراشماس،
ھايۋانغا باغ (ياراشماس).

ياخشىلىقتىن ئۈرۈق چاچ،
يامانلىقتىن يىراق قاچ.

يامانغا يولۇقمىغۇچە،
ياخشىنىڭ قەدرىگە يەتمەس.

ياخشىلىق يەردە قالماس،
يامانلىق ئەلدە (قالماس).

ياخشى ئەر ئەلگە ئورتاق،
ياماڭ ئەر مالغا (ئورتاق).

ياماننى ئايىساڭ ياخشىلىق يوق.

ياماننىڭ ھەممىسى بۇزۇق بولماس،
ياخشىنىڭ ھەممىسى تۈزۈك (بولماس).

ياماڭ ئېشەك ئىگىسىنى يىقىتار.

ياماڭ ئاتاق بىلەن ياشىغۇچە،
ياخشى ئاتاق بىلەن ئۆلگەن ياخشى.

ياماڭ بولماق بىر دەملىك،
ياخشى بولماق ئۆمۈرلۈك.

ياماڭدىن قاراڭغۇ قويسا،
ئوغرى يەتتە بولار.

ياماڭ يولداشتىن يالغۇزلۇق ياخشى.

ياماننىڭ ئاتقىنى تەگمەس،
ئېيتقىنى كەلمەس.

ياماننى ياماڭ دېسەڭ ــ ياڭ،
ياخشىنى ياخشى دېسەڭ ــ ياغ.

يولۇاس ئۆلسىمۇ تېرىسى ئون يىل تاراقلار.

يولدىشىڭ ياخشى بولسا سۇ ئىچىپ توق كېلەرسەن،
يولدىشىڭ ياماڭ بولسا پولۇ يەپ ئاچ (كېلەرسەن).

يېتىمنىڭ كۆڭلىنى ئالغان ــ
خۇدانىڭ ئۆيىنى ئالغان.

يىگىتنىڭ يىگىتى تاشنى ئېزىپ ياغ چىقرار،
كۆڭۈلنى ئېرىتىپ داغ (چىقرار).

راستچىللىق، يالغانچىلىق توغرىسىدا

ئاغزى قايماق،
كۆڭلى مايماق.

ئالدامچىنىڭ بۆكى كۆپ.

ئالدامچىنىڭ ئۇستازى تۈلكە،
خۇشامەتچىنىڭ دەسمايىسى كۈلكە.

ئەسكى جاڭگالنىڭ تۈلكىسى كۆپ،
تەخسىكەشنىڭ كۈلكىسى (كۆپ).

بىر يالغاننى ياندۇرۇپ ئېيتىش ئۇچۇن،
يۈز راستچى كېرەك.

بىرنى بىر دېگۈلۈك،
بىرنى ئىككى دېگۈچە،
ئېشەك گۆشىنى يېگۈلۈك.

بورا كوچىسىدىن بورا ئالسام باغلىقى يوق،
باغ كوچىسىدىن چوكان ئالسام ياغلىقى (يوق).

بۇلاڭچى بۇلاپ يەر،
ئالدامچى سوراپ (يەر).

بۇغداي پاتمىغان ئاغزىمغا
قوي بېشى پاتتى.

تۈلكە ھىيلىگەر بولسىمۇ
تېرىسى دۇكاندا ئېسىقلىق.

— تۆگە كۆردۈڭمۇ؟
— ياق.

تۆھمەت تاش يارار،
بايقىمىساڭ باش (يارار).

خۇپسەننى بىلمەس دېمە،
سەندىن چاققان.

خېمىرنى يايغان نوغۇچ ـ تاختا،
ئىشنى بۇزغان ھىيلە ـ ساختا.

چىرايلىقنىڭ دەردى تولا،
يالغانچىنىڭ قەرزى (تولا).

خۇشامەتچىنىڭ تەخسىسى بىللە،
ئالدامچىنىڭ ھىيلىسى (بىللە).

دەللالنىڭ دەسمايىسى — يالغانچىلىق.

دىلى بىرنىڭ تىلى بىر.

راست تۇرىدۇ كېرىلىپ،
يالغان تۇرىدۇ بىزىرىپ.

راست گەپنىڭ تاتلىقى ئاز،
يالغان گەپنىڭ ئاچچىقى (ئاز).

راست ئىش كۆمۈلمەس،
يالغان ئىش يۆگەلمەس.

راستنى ئېيتسام ئۇرىدۇ،
يالغان ئېيتسام تۇرىدۇ.

راست گەپنىڭ خجالىتى يوق،
يالغانچىنىڭ ئىناۋىتى (يوق).

ساختىپەز نادانىنى تاپار،
بىلىملىكتىن قاچار.

ساختىپەزدىن قوغۇن ئالساڭ،
ئۇرۇقى ساق چىقماس.

سادىق دەپ ئىسسىم قويسا،
«تۈلكە» دەپ لەقەم ئاپتۇ.

سەندە بار قارا ئېشەك ھەممە ئادەمدە بار.

سۆز تاپالمىساڭ دوستۇڭنى ماختا.

قۇشقاچ قېرىسا جاغجاغچى بولار،
جۇۋان قېرىسا يالغانچى (بولار).

قۇيرۇق كۆرسىتىپ ئۆپكە سېتىپتۇ.

كۆرسە يالايدۇ،
كۆرمىسە تالايدۇ.

كۆز بويامچى تۈلكە بولۇر،
ئەل ئىچىدە كۈلكە (بولۇر).

كېپەكتە قۇۋۇەت يوق،
ئالدامچىدا ئۇيات (يوق).

مەن سۆرىگەن بولاي،
سەن دارقىرىغان بول.

مەن يالغانچى ئەمەس،
يارىغىم يالغانچى.

ھالالدىن ھېساب،
ھارامدىن ئىنساپ.

ھېيلىگەردىن تۇخۇم ئالساڭ
ئىچىدىن سېرىقى چىقماس.

ئۆينىڭ تۆرى پەگاھتىن ياخشى،
راستچىل مىسكەر زەرگەردىن (ياخشى).

ئۆرۈك نەگە بارسا مېغىزى بىللە،
يالغانچى نەگە بارسا ئېغىزى (بىللە).

ئۆلۈمنىڭ پەتىسى كۆپ،
يالغانچىنىڭ ئەتىسى (كۆپ).

ۋەدىسى يەردە،
ۋاپاسى ئەرشتە.

ئىغۋاگەرنىڭ ئۆزى يامان،
ئۆزىدىن لەۋزى يامان.

ئىككى يالغان بىر بولسا،
ئاخىرى بىرى راست چىقار.

يالغانچىنىڭ قۇيرۇقى بىر تۇتام.

يالغانچىنىڭ يارىسى مىڭ،
ئالدامچىنىڭ ھېيلىسى (مىڭ).

يالغانچىنىڭ پوقىنى يېگەن
ئىتمۇ قىرىق كۈن يالغان قاۋار.

يالغان ئېيتقان تۇتۇلار،
راست گەپ قىلغان قۇتۇلار.

يالغانچىنىڭ ئۆيىنى ئوغرى ئالسا،
ھېچكىم ئىشەنمەس.

يالغانچىنىڭ گۇۋاھچىسى تەييار.

يالغانچىنىڭ راست سۆزىمۇ يالغان.

يالغان گۇۋاھچى قاتىلدىن يامان.

يالغانچى ئۆلۈكنى گۇۋاھچىلىققا تارتار.

يالغانچى دوست دۇشمەندىنمۇ يامان.

يالغانچىلىقتىن گاچىلىق ياخشى.

يوق چېغىدا گېپىم ئەگرى ـ دوناي،
بار چېغىدا قۇش بولۇپ قولۇڭغا قوناي.

ئاچ كۆزلۈك، بىخىللىق، سېخىيلىق توغرىسىدا

ئاچقا ئۆلگەننىڭ قەبرىسى يوق.

ئايالنىڭ كىيىمى پۈتمەس،
ھارۋىنىڭ جابدۇقى (پۈتمەس).

ئاچ كۆزلۈك ئەقىلدىن ئازدۇرار.

ئالغۇچە « ھەشقاللا »،
بەرگۈچە « ئەستاغپۇرۇللا».

ئالغۇچە «ياپىر»،
بەرگۈچە « كاپىر».

ئالغۇچە ئارسلان،
بەرگۈچە چاشقان.

ئاچ كۆزلۈك ــ بالايىئاپەتنىڭ يىلتىزى.

ئالغاندا پاتمانلاپ،
بەرگەندە مىسقاللاپ.

ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ.

ئاچ كۆز تويغىنىنى بىلمەس،
بېخىل بېيىغىنىنى (بىلمەس).

ئادەم دېگەن ناشۇكۇر،
توققا چىققۇچە ئۇشۇقۇر.

ئاچ بېلىق يەمچۈكنى قارمىقى بىلەن يۇتار.

ئاچ كۆز ئەجىلدىن بۇرۇن ئۆلەر.

ئاچ كۆزنىڭ كۆزى تۆت، بۇرنى سەككىز.

ئاقساق يول تالىشار،
پىخسىق پۇل (تالىشار).

ئاخۇنۇم گۆش ئالماس،
گۆش ئالسا بوش (ئالماس).

ئاغزىم تەگدى ئېشىمغا،
تەنەڭ تەگدى بېشىمغا.

ئارغامچا پۇلى تۇرۇپ، كۇلا پۇلىنى تۇتۇپتۇ.

ئاچ كۆز ئاغزىم كۆيىدۇ دېمىسە،
دوزاخنى يۇتار.

ئادەم قىچقارسا بارمايمەن،
ئاش قىچقارسا قالمايمەن.

ئاچ كۆز ئىشاندىن قورقار،
بېخىل مېھماندىن (قورقار).

ئالغۇچە ئالمان،
بەرگۈچە بەزگەك.

ئاچ كۆز چىشى بىلەن ئۆزىگە گۆر كولار.

ئاچ كۆز ئاچ قورساقنىڭ هالىغا يەتمەس.

ئاچ كۆزگە هارام يوق،
خامانغا ئارام.

ئابدالنىڭ پەنجى تويماس،
ئاچ كۆزنىڭ نەپسى (تويماس).

ئاچ ئىتقا ئاش بەرسەڭ،
توق ئىتقا خىرقىرار.

ئاچ كۆز دۇنياغا تويماس،
ئابدال نانغا (تويماس).

ئاچ كۆز دۇنياغا تويماس،
ئۇششۇق دەۋاغا (تويماس).

ئالغۇچە سۆزىنى كۆرۈڭ،
بەرگۈچە كۆزىنى (كۆرۈڭ).

ئاغىچا خېنىم زەللىسىگە ئىشىنەر،
قازى ئاخۇنۇم سەللىسىگە (ئىشىنەر).
ئازغا شۇكۇر قىلساڭ، كۆپى كېلەر.

ئەجەل يەتمىسە جان چىقماس،

بېخىل بايدىن نان (چىقماس).

بار دېسەڭ بارچىغا يېتەر،
يوق دېسەڭ قانچىگە (يېتەر).

بەرمەسىنىڭ ئېشى پىشماس،
تەمەخورنىڭ ئىچى پۈشماس.

بەرمىگەنگە بېرىپ ئۈيالدۇر.

بېخىلنىڭ ئېشىدىن سېخىينىڭ مۇشتى ياخشى.

بېخىلنىڭ تۆمۈنىسى[8] تۆگە.

بېخىلنىڭ ئۆيىدە نان پادىشاھ، ئاش ئەۋلىيا.

بېخىلغا هاجىتىڭ چۈشسە «يوق» دەيدۇ،
سېخىيغا هاجىتىڭ چۈشسە «خوپ» (دەيدۇ).

بېخىلنىڭ بېغى كۆكەرمەس،
سېخىينىڭ بېغىغا قىش كەلمەس.

بېخىل قېرىسا بىر تىيىننىڭ تۆشۈكىدىن
قىرىق قېتىم ئۆتەر.

بېخىلغا قول بىلەن يانچۇقنىڭ ئارىلىقى
قىرىق يىللىق يول.

بېخىلغا نان دېسە، جان دەپ ئاڭلىنار.

بېخىل پىتنىڭ ئۈچىيىگە هېسىپ قۇيار.

بېخىلنى سېخىي ئوڭلار.

بېخىل جېنىدىن كېچەر،
مېلىدىن كەچمەس.

بېخىلنىڭ ئۆلۈكىنى ئىت يېمەس،
تىرىكىنى پىت (يېمەس).

بېخىلنىڭ ئېشىنى ئالماق —
كۆزىنىڭ يېشىنى ئالماق.

بېخىل كېپەن تاپسا ئۆلۈۋالار.

بېخىل تاشتىن ماي چىقىرار.

بېخىلنىڭ شامى ئاقسا،
كۆزىنىڭ يېشى ئاقار.

بېخىل ئالغىنىنى ئۇنتار،
سېخىي بەرگىنىنى (ئۇنتار).

بېخىل تاپسا بېسىپ يەر،
سېخىي تاپسا ئېچىپ (يەر).

بېخىلنى جەننەتكە تەكلىپ قىلسا،
قوتۇر ئۆچكىسىنى يېتىلەپ كىرەر.

بېخىلنىڭ بىر چىنە شورپىسى
قىرىق يىل ئېغىز كۆيدۈرەر.

بېخىل سىقىمىنىڭ ئىچىنى ئايايدۇ،
تېشىنى يالايدۇ.

بېخىل پۇلغا ئامراق،
كېپىنەك گۈلگە (ئامراق).

بېخىل سالامدىن قاچار،
پېخسىق مېھماندىن (قاچار).

بېخىل سودىگەر ئانىسىنى ساتار.

بېخىل بايدىن پۇل ئالماق،
پېتىر ناندىن قىل ئالماق.

بېخىلنىڭ ئېتى ئۇلۇغ، سۇپىرىسى قۇرۇق.

بېخىل سېخىينى كۆرەلمەس.

بېخىلنىڭ داڭقى چىقماس.

بېخىل بايدىن سېخىي گاداي ياخشى.

بېخىلنىڭ پوقىغا بىگىز ئۆتمەس.

بۇخارادىن ۋەلى كەلسە،
قىرىق يىل بۇرۇن گېلى كېلەر.

بىرى پۇل يىغسا، بىرى خالتا تىكەر.

بۆرىنىڭ قېرىسىمۇ قوي يەر.

بىزىنىڭكىگە بارغاندا يەپلا،
سىلەرنىڭكىگە بارغاندا گەپلا.

بۆرەك بەرسە ئابدۇل ئاخۇن،
بۆرەك بەرمىسە ئابدۇل تۇڭگان.

بۆرە تاپسا ئورتاق يەر،
قاغا تاپسا دەرەخ ئۇچىدا (يەر).

بۆرىنىڭ ئورتاق،
قاغىنىڭ دەرەخ بېشىدا.

پارىخور تەمەگە ئامراق،
سارىڭ ساماغا (ئامراق).

پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئېشىدىن شەيتان قىزغىنىپتۇ.

پېخسىقنىڭ ئۆيى — جەھەننەم.

پۇلنىڭ كۆزى يوق،
بېخىلنىڭ يۈزى (يوق).

پاقا كۆلچەككە باقار،
تەمەخور چۆنتەككە (باقار).

توقۇمنى ئوغرىلىغان تۆگىنىمۇ ئوغرىلار.

توخۇنىڭ چۇشىگە تېرىق كىرەر.

توي دېسه ئوروق كالا يوگورۇپتۇ.

تەمەخور ھەجگە بارسا،
ھېجىرىنى ئېلىپ بارار.

تاغقا چىقسام كەلمىسەم،
ئېلىۋالسام بەرمىسەم.
(ئېلىۋالسام بەرمىسەم،
چەرچەنگە كەتسەم كەلمىسەم).

تەمەخورنىڭ بۇغدىيىكى غۇرت ـ غۇرت.

تەمەخورنىڭ تاغىرى قۇروق.

تەمەنىڭ قوڭى كامار.

تېرىمىغان كېۋەزنى باپكا تالىشىپتۇ.

تويماس كۆزنى گۆرنىڭ توپىسى تويدۇرار.

تۇتۇنىنى بۇلۇت كۆرمەس،
يۇندىسىنى ئىت (كۆرمەس).

تۇڭلۇكىدىن شامال كىرمەس،
ئىشكىدىن ئادەم (كىرمەس).

تولا يېگەن بۆرىنىڭ كۆتى قۇۋاق.

جاغدا قوغۇن جېنىڭمدى،
بىشەكشېرىن ئېرىڭمدى.

جاندىرىڭغا مەن تويمىدىم،
قۇروق پەتىگە سەن تويمىدىڭ.

خەسىسنىڭ تۇڭلۇكىدىن يەل كىرمەس،
ئىشكىدىن ئەل (كىرمەس).

دېڭىزنى تولدۇرغىلى بولماس،
ئاچ كۆزنى تويغۇزغىلى (بولماس).

راھمان بەرسە شەيتان قىزغىنىپتۇ.

زېڭىدا زاڭ كۆرمىگەن،
چۈشىدە نان (كۆرمىگەن).

سوپى سوپۇن تاپماس،
سوپۇن تاپسا يىلتىزىنى قويماس.

سۇ بەرمىگەنگە سۆت بەر.

سېخىي نان دېگۈزمەس،
بېخىل نان يېگۈزمەس.

سېخىي جەننەتتىك بولار،
بېخىل دوزاختىك (بولار).

سېخىي ئالتە چاپان كىيسە،
بېخىل كالتە چاپان كىيەر.

سېخىي قاچىلاپ يەر،
بېخىل غاجىلاپ (يەر).

سېخىنىنى تۆرگە باشلا،
بېخىلنى گۆرگە (باشلا).

سېخىي سېخىيلىق قىلسا،
بېخىلنىڭ كۆڭلى تاراقلار.

سېمىز كالا ئوروق كالىنىڭ كۆتىنى يالار.

سېخىي خۇداغا يېقىن،
بېخىل گۇناھقا (يېقىن).

سېنىڭ نەپسىڭ بالادۇر،
ئاخىر ئوتقا سالادۇر.

سېخىينىڭ بەرگۈسى كەلسە،
بېخىلنىڭ جېنى چىقار.

شۇكۇر قىلساڭ ماڭا، يەنە بېرەرمەن ساڭا،
شۇكۇر قىلمىساڭ ماڭا، نېمەمنى بېرەرمەن ساڭا.

غېرىبنىڭ ھالىغا غېرىب يېتەر،
بېخىل قارىماي كېتەر.

قازى پۇلغا ئامراق،
ئىت گادايغا (ئامراق).

قارنىم ئۇچۇن يىغلىمايمەن،
قەدرىم ئۇچۇن يىغلايمەن.

قارنى يامانىدىن ئاش ئاشماس.

قانىنىڭ قەدرىنى سالجا بىلەر،
پۇلنىڭ قەدرىنى ھاجى (بىلەر).

قانائەتسىزنىڭ ئاغزىدا ئاش، كۆزىدە ياش.

قالىمەن دېگۈچە، ئالىمەن دە!

قاۋۇغان ئىتنىڭ ئاغزى سۆڭەك بىلەن بېسىقار.

قالماق ئېتى بوغۇز يېمەس،
بوغۇز يېسە توۋرا[9] تېشەر.

قەلەندەرنى جەننەتكە كىر دېسە،
ئېشىكىنى يېتىلەپ كىرەر.

قورساقنى تويدۇرار بىر نان ئۇۋۇقى،
ئاچ كۆزنى تويدۇرالماس ئالەم نېمىتى.

قۇشقاچ بېرىپ، غاز سوراپتۇ.

قىزغانچۇقنىڭ ئېشى پىشماس،
ئېشى پىشسىمۇ ئوچاق بېشىدىن چۇشمەس.

قىزغانچۇقنىڭ قازىنى قاينىماس.

قىزغانچۇقنىڭ ئېشى قورساق ئاغرىتار.

قىزغانچۇقنى بېخىل دېمە،
ئېشەك سويغانىنى قاسساپ (دېمە).

قىزغانچۇقنىڭ ھالۋىسىدىن
قولى ئوچۇقنىڭ ئۇمىچى تاتلىق.

كۆزى كىچىكنىڭ يولى كىچىك.

كۆڭۈلنى كەڭ تۇتساڭ بارچىغا يېتەر.

كىشىنىڭ توخۇسى
كىشىنىڭ كۆزىگە غاز كۆرۈنەر.

كىشىگە بەرسەم ئىسىت ئېشىم،
ئۆزۈم يېسەم سېسىق ئېشىم.

مال بەرمەك ــ جان بەرمەك.

مەردنى مەيداندا كۆر،
سېخىينى جەننەتتە (كۆر).

مەرد يىقىتار، ئۆلتۇرمەس.

موزدۇزنىڭ كۆزى ياماقتا،
ئاچ كۆزنىڭ كۆزى تاماقتا.

موللام پۇلنى دوست تۇتماس،
قولىغا كىرگەننى بوش (تۇتماس).

موللىنىڭ دەسمايسى جەننەت بىلەن دوزاخ،
ئوۋچىنىڭ دەسمايسى قىلتاق بىلەن تۇزاق.

موللا ئېلىشنى بىلەر،
بېرىشنى بىلمەس.

موللا بىكار، سىيا مۇت،
يول ماڭمدۇ بىكار پۇت.

موللىنىڭ قارنى بەشتۇر،
بىرى ھەمىشەم بوشتۇر.

مۇشۇكنىڭ قېشىدا گۆش تۇرماس.

نەپسىنى قوغلىغان ئۇلتاڭ بولۇر،
نەپسىنى قوغلىمىغان سۇلتان (بولۇر).

ھاراق بېخىلنى مەرد قىلار.

ھالۋىدا تۇز بولماس،
بېخىلدا يۇز (بولماس).

ھەر كىم ھەر نېمە دەيدۇ،
مەن دېگەننى دېيەلمەس،
ئۆتكەمىدە بېرىمەن دەپ،
غەلۋىردىمۇ بېرەلمەس.

ھەسەلنىڭ قىلىنى ئايرىيدۇ،
ھۆپۈپنى يۇڭدىماي يەيدۇ.

ئوغرى مال كويىدا،
قوشنام گال (كويىدا).

ئۆيدە ئۇگرە پىشۇرمىغان
تويدا پولۇ پىشۇرار.

ئۆلگەندىن ئۆپكە سوراپتۇ،
ئەسكى تامدىن قوقاق (سوراپتۇ).

ئۆزى تويسىمۇ، كۆزى تويماس.

ئۆزى كەلسە كەلسۇن،
بۆز خالتىسى كەلمىسۇن.

ۋالاقتەگكۇر گەپ بەرمەس،
بېخىل نەپ (بەرمەس).

ئېلىشتا ھاي ـ ھاي،
بېرىشتە ۋاي ـ ۋاي.

ئىتنىڭ كۆڭلى سۆڭەكتە.

يەپ تويمىغان يالاپ تويماس.

يوق دېسەڭ ئاتتىن چۈشۈپ ئىچەي.

يېڭى ئۇزۇننىڭ قولى توڭلىماس،
قولى ئۇزۇننىڭ كۆزى تويماس.

مەردلىك، نامەردلىك توغرىسىدا

ئاۋۇلىدا مېنىڭ ئىدى،
سورىۋىدىم دورا بولدى.

ئاتالمىغان ئەردىن ئاتالغان دوڭ ياخشى.

ئەخمەق ئادەم دامخور كېلەر.

ئەركەكنىڭ دىلىدا پەردە يوق.

بار بولسا كۆرەلمەيدۇ،
يوق بولسا بېرەلمەيدۇ.

بۇزۇلغان ئىشنىڭ ئىگىسى چىقماس.

پۇل دېگەن قولنىڭ كىرى.

توۋا قىلغانغا تىللا بەر.

تويدا ئىشتىنىنى سوراپتۇ.

چاپىنىڭنى سورىغانغا كۆڭلىكىڭنى بەر.

چىدىماسنىڭ ئۆيى نەدە؟
پايلىماسنىڭ قېشىدا.

خۇشامەتچىدىن مەرد چىقماس.

دىلى ئوچۇقنىڭ قولى ئوچۇق.

زەھەرلىك يىلاننىڭ قورسىقى ئالا.

قاشاڭ ئات يانغاق كېلەر،
گۇمانخور ئادەم تانغاق (كېلەر).

قەلەندەر ئىتتىن قورقماس،
يالاڭ ئاياغ سۇدىن (قورقماس).

مەردنىڭ ئارغامچىسى ئۇزۇن.

مەردنىڭ گېپى ئوڭ،
نامەردنىڭ گېپى توڭ.

مەرد ياسانچۇق كەلمەس.

مەيلى بولسا مەيخانا،
چىلىم بولسا سەيخانا.

مېنىڭ ئىدى، سېنىڭ بولدى،
بىر يۇتۇم سۇ قېنىڭ بولدى.

نامەرد ۋەدىسىدە تۇرماس.

نائەھلىگە كېپىل بولساڭ،
كېپىنىڭ كۆيەر.

نامەرد قەسەمخور كېلۇر.

نامەردتىن يول سورىما،
بېخىلدىن پۇل (سورىما).

نامەردكە غالچا بولما،
خۇمپەرگە قايچا (بولما).

نامەردكە سىرداش بولغۇچە،
مەردنىڭ مۇشتىنى يە تويغۇچە.

نامەردنى ئۆلدى دېسە ئىشەن،
پەيلىدىن ياندى دېسە ئىشەنمە.

نامەردكە سوزسىڭ بوينۇڭنى،
پۇچەك ياڭاققا تولدۇرار قوينۇڭنى.

نامەرد قىلىچقا دۇچ كەلسە،
ئانىسىنى ئىتتىرىپ بېرەر.

ھەر كىم قىلسا ئۆزىگە،
يىگىنە سانجار كۆزىگە.

ھېيلىلىك ئىشتا خەيرلىك يوق.

ئوغۇل بالا ئوغا يەپ سىڭدۇرەر.

ئوغرىنى كۆزىدىن سىنا،
نامەردنى سۆزىدىن (سىنا).

ئوت تۇتۇنسىز بولماس،
يىگىت ئەيىبسىز (بولماس).

ئوغرى يولدا قويار،
قاراقچى چۆلدە (قويار).

ئوغۇل بالىنىڭ قورسىقىغا تاغ سىغار.

ئۆزى قىلالماس، قىلغانىنى كۆرەلمەس.

ۋەدىگە ۋاپا قىلىش — مەردنىڭ ئىشى.

ئېتىلىپ كەلگەن بۆرىدىن،
ماراپ چىشلەر ئىت ياخشى.

ئىچى يامانىنىڭ كۆڭلى خۇش بولماس.

ئىتنىڭ يامىنى ماراپ چىشلەر.

ئىت قىلغانىنى ئىتدارچى قىلماس.

ئىتنىڭ ئەسكىسى قاۋىماي چىشلەر.

ياخشى ئۆلسە يالغۇز ئۆلمەس.

ياخشى كىشىنىڭ ئاچچىقى —
تاۋار ياغلىق قۇرۇغۇچە.

يالغانچىلىق — ئىمانسىزلىق.

ياخشى كۈنى ئېشىڭنى يەي،
يامان كۈنى بېشىڭنى (يەي).

يىقىلغان توۋا قىلماس،
توۋا قىلسا كۆڭلى قويماس.

ئېھتىياتچانلىق، ئالدىراڭغۇلۇق توغرىسىدا

ئاۋايلاپ ئۇچمىغان قۇش
قانمىمدىن ئايرىلار.

ئالدىرىغان مۇشت يەر،
تاقەت قىلغان گۆش (يەر).

ئالدىرىغان ئىشقا شەيتان ئارىلىشار.

ئالدىرىغاننىڭ ئوشۇقى تېپىشار.

ئالدىراڭغۇلۇق ئادەم ئۆلتۈرەر.

ئاچ بۆرە ئېيىققا تاشلىنار.

ئاچچىقىڭ تۇتسا، ئەرنىڭنى چىشلە.

ئاقسىڭ سۇنىڭ ئۇلۇغىدا ئاق.

ئالدىرىغان يولدىن ئازار.

ئاستا ماڭغان ئېشىپ كېتەر،
ئالدىرىغان يېنىپ كېتەر.

ئالدىرىمىساڭ ئىشىڭ پۈتەر،
ئالدىرىساڭ يۈزۈڭ چۈشەر.

ئات ئات بىلەن تېپىشەر،
ئاتنىڭ ئېشەك بىلەن تېپىشكىنى نەدە بار؟

ئالدىراڭغۇلۇق شەيتاننىڭ ئىشى.

ئاستا يۈرگەن تاغ ئاشار،
ئالدىرىغان باغ (ئاشار).

ئاچچىق — ئەقىل چىرىغىنى ئۆچۈرەر.

ئالدىراڭغۇنىڭ ئۆپكىسى يولدا قالار.

ئالدىرىغاننىڭ بۇرنى قانار.

ئالدىرىغان نەدە كېتىۋاتىدۇ؟
ئالدىرىمىغاننىڭ كەينىدە.

ئاغزى قېشىغا كۆيۈپتۇ.

ئارسلان كۈچىگە ئىشىنەر،
تۈلكە ھىيلىسىگە (ئىشىنەر).

باسقان ئىزىڭنى بىلىپ باس،
ئالدى ـ ئارقاڭنى كۆرۈپ (باس).

باشتا بېشىڭنى ئايىساڭ،
بولماس ئىدىڭ تاز.

بولسا بولار، بولمىسا ئىز پۈلى بولار.

بىرنى سال خامارغا،
قالساڭمۇ مەيلى بالاغا.

تاي تاراقلار، ئات يورغىلار.

تامنىڭمۇ قۇلىقى بار.

تەۋەككۈلنىڭ تېگى تاش،
سەۋرنىڭ تېگى ئالتۇن.

تاز بولساڭ گەدەنگىچە بول.

تەلۈبدىن سارالماڭ ياخشى،
قورقۇنچاقتىن قارام (ياخشى).

تېپىۋالساڭمۇ سانىۋال.

تۆت پۇتلۇق ئاتمۇ بەزىدە يېقىلار.

تۈلكىنىڭ سالامغا كېلىشى ــ

يامانلىقنىڭ بېشارىتى.
تۈلپارنىڭ تۈيىقى قىزىسا،
قانات چىقىرار.

تولا بولسا، پولا بولۇر.

چاپقان ئات مەنزىلگە يەتمەس،
يول نىسبىدە ھېرىپ قالۇر.
تۆگىدەك بىر - بىر بېسىپ،
مەنزىلگە يەتسە خوپ بولۇر.

دەريانى بۆلگەن ــ تارام،
قوشۇننى بۆلگەن ــ قارام.

دۈشمەنگە سەپەرداش بولساڭ،
ئايپالتاڭ قوينۇڭدا بولسۇن.

ئابدۇشۇكۇر كېرەم سىزغان

دۇشمەن يېرىدە ئۇخلىغان ئۇيقۇ دۇشمەن بولار.

ھەر كىم قالۇر بالاغا ئۆز ئىختىيارى بىلەن.

رەمچى رەم سالار،
تىنچ كۆڭۈلگە غەم (سالار).

ھوشيار بولساڭ، ئاپەت كۆرمەيسەن.

سەللە بىلەن يوتقانغا كىرىپتۇ.

ئوڭ قولۇڭنىڭ ھەرىكىتىنى
سول قولۇڭغا سەزدۈرمە.

سوراپ ياشنى تاپ،
كۆرۈپ قاشنى (تاپ).

ئويلىماي ئىش قىلساڭ،
سانماي تاياق يەيسەن.

سەۋر قىلساڭ شادلىنىسەن،
ئالدىرىساڭ ئۆكۈنىسەن.

ئويچى ئويلاپ بولغۇچە،
تەۋەككۈلچى ئىشنى پۈتتۈرۈپ بولار.

سەۋرنىڭ مېۋىسى ئالتۇن.

ئۆزۈمنى چاغلىماي شىلتىڭ ئېتىپتىمەن،
بورىغا يۆگىنىپ بەش كۈن يېتىپتىمەن.

سەۋر قىلغان مۇرادىغا يېتەر.

ئىتنى چىشلىمەس دېمە،
ئاتنى تەپمەس (دېمە).

شەھەردە كۆز كېرەك،
جاڭگالدا قۇلاق (كېرەك).

يىلاندىن قورقۇپ كەتكەن
چۈلۈۋۇردىنمۇ قورقار.

شەھەر ئالىمەن دەپ شەرمەندە بوپتۇ.

يىلان زەھىرى بېشىدا،
بىپەرۋانىڭ دۇشمىنى قېشىدا.

قويچى كېچىك ئىزدىگۈچە،
تۆگىچى سۇدىن ئۆتۈپ بولار.

كۆزگە ئىلمىغان چوماق قاڭشارنى يارار.

كۆپ كۈلگەن ــ كۆپ يىغلار.

كۈتكەنىنىڭ ۋاقتى ئۆتمەس،
ئالدىرىغانىنىڭ ئىشى پۈتمەس.

كۈندۈزى گېپ قىلساڭ تۆت ئەتراپقا باق،
كېچىسى گېپ قىلساڭ قۇلاقنى قۇلاققا ياق.

مەرتەم، مەرتەم، ئۇچ مەرتەم.

مىڭ سەرنى يوقاتقان بىر سەر.

ھەر قەدىمىڭنى بىلىپ ماڭساڭ، ئەلەم كۆرمەيسەن.

ئاقللىق، نادانلىق توغرىسىدا

ئالىم زامانىڭ قىلىچىنى سۈندۈرالايدۇ.

ئالىم بىلگىنىنى ئېيتار،
ئەخمەق يېگىنىنى (ئېيتار).

ئادەمنىڭ ساددىسىدىن
ئېشەكنىڭ مادىسى ياخشى.

ئات ئېشەكنىڭ خۇيىنى ئالار،
ئېشەك ئاتنىڭ خۇيىنى ئالماس.

ئاللا قۇلى ئۆزىنى ماختار.

ئالىم بولساڭ، ئالەمنى بىلەرسەن،
زالىم بولساڭ، زارلىنىپ ئۆلەرسەن.

ئاقىل ئۆز ئىشىغا تايىنار،
ئەخمەق خىيالىغا (تايىنار).

ئاقىلغا ئىشارەت،
نادانغا جۇۋالدۇرۇز.

(ئاقىلغا ئىشارەت،
نادانغا كالتەك).

ئالىمدىن ئات قالۇر،
ناداندىن داد (قالۇر).

ئاقىل ئۆزىدىن كۆرەر،
نادان كىشىدىن (كۆرەر).
ئاسمان ئۆرۈلسە، تېگىدە مانتا يەپتۇ.

ئالتۇنغا دەسسەپ تۇخۇم ئوغرىلاپتۇ،
ئېگەرنى دەسسەپ توقۇم (ئوغرىلاپتۇ).

ئاقىلغا بىر سۆز كۇپايە.

ئاتالماسنىڭ ئوقى ئالتە غۇلاچ كېلەر.

ئادەمنىڭ جېنى چىقسا،
گالۋاڭنىڭ كۇلكىسى قىستار.

ئاختامىلىقتىن چالما تاپالماپتۇ،
غىلاڭ سايدىن تاش (تاپالماپتۇ).

ئالتۇن يەردىن چىقار،
ھېكمەت ئەلدىن (چىقار).

ئاقىللاردىن ھۆرمەت يانار،
نادانلاردىن كۇلپەت (يانار).

ئالىمسىز ئالەم تەتۇر چۆرگىلەر.

ئالىمنىڭ خېتى ئۆلمەس،
باتۇرنىڭ ئېتى (ئۆلمەس).

ئايغا ئېتىلغان ئارسلان ئايىغىنى سۈندۈرار.

ئاتالمىغان ئەر ئېتىدىن كۆرەر.

ئالتۇننى كۆرسە پەرىشتىمۇ يولدىن ئازار.

ئالتۇن ياتىدۇ سايدا،
تونۇمىسا نېمە پايدا.

ئاقىلنى ئاقىل بىلەر.

ئاقىل ــ يۇرتنىڭ ئاغىسى،
ئۇستا ــ يۇرتنىڭ چاكىرى.

ئاقىل ئويلىماي ئىش قىلماس.

ئاقىلنىڭ سۆزى ئۆمرى ئۆتكۈچە،
نادانىنىڭ سۆزى ئىشىكتىن چىققۇچە.

ئاقىل ھاراق ئىچسە، بولۇر قارا،
نادان ھاراق ئىچسە، بولۇر بالا.

ئاتىنىڭ ئىلمى بىلەن بىلگە بولغىلى بولماس.

ئاشقان ـ تاشقان بارات تازىنىڭ.

ئاقىل ياققان چىراغنى ئەخمەق ئۆچۈرەلمەس.

ئەخمەق ئۆتۈكنى ياغلار،
ئۆتۈكى كۆتىنى (ياغلار).

ئەخمەق لاتىسىنى ماختار،
ئەقىللىق ئاتىسىنى (ماختار).

ئەخمەققە توقماق.

ئەر يېڭىلىپ قولغا چۈشەر،
قۇش يېڭىلىپ تورغا (چۈشەر).

ئەخمەق ئاغرىغاننى بىلمەس،
كوسا قېرىغاننى (بىلمەس).

ئەقىللىققا گەپ قىلساڭ ئاڭلىدى، بىلدى،
ئەقىلسىزگە گەپ قىلساڭ ئاڭلىدى، كۈلدى.

ئەقىللىق ئادەم پايدىسىز گەپ قىلماس.

ئەخمەقنى ئىشلىتىپ ئەقىل تاپ.

ئەقىللىقنىڭ قولى نەپسىڭنىڭ تىزگىنىنى تۇتىدۇ.

ئەقىللىق ئۆزىنى ئەيىبلەر،
نادان دوستىنى (ئەيىبلەر).

ئەقىللىقنىڭ قەدرى نادانىنىڭ يېنىدا بىلىنەر.

ئەقلى يوقنىڭ ئاچچىقى يامان.

ئەخمەقنىڭ قىلغان ئىشى تەتۇر.

ئەخمەقنىڭ چوڭ ـ كىچىكى يوق.

ئەخمەق كۈندۈزى چىراغ ياقار،
يېغى تۆگەپ كېچىسى ئايغا باقار.

ئەخمەق سودا قىلار ــ
بازار كەتكەندە.

ئەتىكى قۇيرۇقتىن بۈگۈنكى ئۆپكە ياخشى.

ئەقىلسىزنىڭ ئېپى يوق،
ئاڭلىغۇدەك گېپى (يوق).

ئەخمەق يېڭىلگىنىنى تۇيماس.

ئەخمەقنىڭ ئۆزى بىلمەس،
بىلگەننىڭ سۆزىگە كىرمەس.

ئەخمەق ئىشتىنىنى سېلىپ ئوسۇرار.

ئەخمەقنىڭ ئاتقان ئوقى نىشانسىز.

ئەقىللىق ئادەم تىرىشچانلىق بىلەن كۆن ئۆتكۈزەر،
نادان ئادەم خام خىيال بىلەن كۈن (ئۆتكۈزەر).

ئەقىللىق كۆرگىنىنى ئېيتار،
ئەخمەق ئاڭلىغىنىنى (ئېيتار).

ئەخمەق تۆرنى بەرمەس.

ئەقىللىقنىڭ ئېتى هارماس،
تونى توزۇماس.

ئەخمەقنىڭ گېپى يوغان،
دۇمباقنىڭ ئۈنى (يوغان).

بارات ئېيىدا قۇيماق يەپ،
سەپەر ئېيىدا كېكىرىپتۇ.

بالا قۇش ئۇچۇشنى بىلەر،
قونۇشنى بىلمەس.

باتۇر جەڭدە بىلىنەر،
دانا كېڭەشتە (بىلىنەر).

باي بولاي دېسەڭ ئاجىزنى بۇلا.

بېشى قىچىشسا، تاپىنىنى تاتىلاپتۇ.

بېلىق تورغا ئۆز ئەركى بىلەن چۈشەر.

بىر تۈلكە يەتتە بۆرىنى يېتەكلەر.

بىرنى ئۇچ كۆردۈم،
ئۇخلىماي چۈش (كۆردۈم).

بىئەقىلگە مەنسەپ بەرسە ئېشەكنى
قوشقا قېتىپ، بۇقىنى ئۇسسۇلغا سالار.

بىلىملىك ئادەم ئويلاپ تاپار،
بىلىمسىز ئادەم كوچىلاپ (تاپار).

بىلىمسىز سۆزلەر،
بىلىملىك ئىشلەر.

بىلىملىك كىشى ئوقلانغان مىلتىق.

بىرى بار ئونغا بەرگۈسىز،
ئونى بار بىرگە ئالغۇسىز.

بۆرە هۇۋلاپ ئۆزىنى ئاشكارىلار.

بۆك ئال دېسە، باش كېسىپتۇ.

بۇقىدىن سۈت چىقماس،
ئەخمەقتىن ئۆگۈت (چىقماس).

بۇركۈت ئۇۋىسى ئەتراپىدا ئوۋ قىلماس.

بۇرنىغا سۇ كىرمەپتۇ،
بېشىغا ئەقىل (كىرمەپتۇ).

بويىقچىنى بويىقچى دەپ قويسا،
ساقىلىنى بويىپتۇ.

پاراسەتسىز پالاكەتكە يولۇقار.

پالۋان ئىتنى گالۋاڭ ئىت تالار.

پاكار ئەخمەق ئۆزىنى بالا دەر،
ئېگىز ئەخمەق ئۆزىنى ئاكا (دەر).

پەتىسى يوق چېلىشقاقنىڭ دۇمبىسى يەرگە تېگەر.

پەمى بار قەنت يەر،
پەمى يوق غەم (يەر).

پىلەككە ئالدانساڭ، خەمەكسىز قالىسەن.

پىشۇرۇپ بېرەي دېسە، خام يەپتۇ.

تازنى «بېگىم» دېگەن نادان
پاخشەكنى «خېنىم» دەيدۇ.

تاغدىكى كېيىككە پۇت كۆتۈرۈپتۇ.

تادان غېمىنى ئۆزى قىلار،
نادانىنىڭ غېمىنى خۇدايىم (قىلار).

تادان ئوچاققا قارار،
نادان قازانغا (قارار).

تادان قىرىپ يەر،
نادان تېپىپ (يەر).

تاي باشلىغان يىلقا جۇدىمەي قالماس.

تىرىك بولۇپ ساندا يوق،
ئۆلۈك بولۇپ گۆرده (يوق).

تىرىكتىن ئۆلۈك چىقار،
ئۆلۈكتىن تىرىك (چىقار).

تىرىك نادان ــ ئۆلۈك،
ئۆلۈك ئالىم ــ تىرىك.

تۆگە مىنىپ توشقان تۇتۇپتۇ.

تۇرۇككە بىر توقماق،
موللامغا ئون (توقماق).

تويدىن كېيىن ناغرا چېلىپتۇ.

توخۇ توڭلىغانسېرى دەرەخنىڭ ئۇچىغا چىقار.

تۆگە مىنىپ تۆگە ئىزدەپتۇ.

تۇگمىنى كۆرۈپ تۆگىنى كۆرمەپتۇ.

توخۇنى كۆلچەككە ھەيدەپتۇ،
ئۆردەكنى قوندىقا (ھەيدەپتۇ).

توغراق ئوتۇننى ياراتماي
چاۋار تەرگەن باراتباي.

تۆگە قېرىغىنىنى بىلمەس.

تۇرغان تامغا ئۇسۇپتۇ.

تۇغۇلمىغان موزايغا قوزۇق قېقىپتۇ.

تۇغۇلمىغان تاينى يېغىر قىپتۇ.

تۇنۇگۇن دەرەخ تىكىپ، بۈگۈن سايىداپتۇ.

توخۇنى ئۆلتۇرمىگۇچە،
يولۇاسنى قورقۇتقىلى بولماس.

تەلۈنىڭ تۆرەم بىلەن نېمە ئىشى.

تەخەي ئۇستىگە توقۇم چىقمىغۇچە،
ئۆزىنى تۇلپار ھېسابلار.

جاھىللىق — جان ئازابى.

جىمىغۇر ئادەم تەدبىرلىك بولۇر.

جىم تۇرسا بوش دەيسەن،
يېقىن تۇرسا پوش (دەيسەن).

چاشقان تۆشۈككە پاتمىسا،
قۇيرۇقىغا غەلۋىر باغلاپتۇ.

چىشى يوق كۆپ چاينار،
ئەقلى يوق كۆپ قاينار.

چالما دەپ تاشلىۋەتكەننى
ئالما دەپ ئالغۇچى چىقار.

چەرچەندە ئېشەك ئۆلتۈرۈپتۇ دېسە،
ئۆپكىسىنى مەن قۇيغان دەپتۇ.

چىقمىغان ساقالنى يۇلۇپتۇ.

چوڭ بولۇپ ئېشەك بېشى تۇتمىغان.

چۈمۈلىگە قانات چىققىنى —
ئۆلۈمى يېقىنلاشقىنى.

خۇرجۇننىڭ ئالدىنى كۆرۈپ كەينىنى كۆرمەپتۇ.

دانا يىراقنى كۆزلەر.

دانا كىشى پىكىر قىلار،
نادان كىشى زىكىر (قىلار).

دانا قەدرىنى نادان بىلمەس،
ئاغرىق قەدرىنى ساق (بىلمەس).

دانا ئۆزىنى ئەيىبلەر،
نادان ئۆزگىنى (ئەيىبلەر).

دوزاخقا ئۆگەنگەن كىشى
جەننەتكە كۆنەلمەس.

دىمىغى ئۇستۈن دالدىدا ئۆلەر.

دىتى يوق نۆكەردىن تادان ئايال ياخشى.

زەھەرىكىنىڭ گېپى بىر، تەدبىرى مىڭ.

سارايغىنى باخشى ئوغلار،
نادانىنى ياخشى (ئوغلار).

سارايغىغا شوتا بەرسەڭ
ئاسمانغا چىقمەن دەر.

ساختىپەز نادانىنى تاپار.

سەن كۈل دېگەننى باشقىلار گۈل دەپ ئالار.

سۈنى كۆرمەي ئۆتۈك ساپتۇ.

غاپىلنىڭ ھاياتى ئۇيقۇ بىلەن خىيال.

غالجىر خۇدانى بىلمەس،
ئىت ھارامنى (بىلمەس).

غۇنان گېپىلىغىچە سۇ كېچىپ ئۆتۈپتۇ،
ئاختامدا يەرنى كولاپ سۇ ئېچىپتۇ.

قاغا قارىلىغاچنىڭ قارىلىقىدىن كۈلەرمىش.

قاپاقنى تۆرگە چىقارساڭ، ئەۋرەزگە يۇمىلار.

قايماقتا ئامراق، كالىغا ئۆچ،
خوتۇنغا ئامراق، بالىغا ئۆچ.

قايماق ئىچكەن مۇشۈكنىڭ يۈزى تۆۋەن.

قاغىنىڭ مېڭىشىنى دورايمەن دەپ،
كەكلىكنىڭ چاتىرقى يېرىلىپ كېتىپتۇ.

قاشاڭ ئۆردەك بۇرۇن ئۇچار.

قارا ئۇيىنى ئۇرۇپ،
ئالا ئۇيىنى چۆچۈتۈپتۇ.

قولىدىن ئىش كەلمىگەن ئامبالغا قالپاق تىكەر.

قۇشنى يەم بىلەن ئۆگەت،
ئادەمنى پەم بىلەن (ئۆگەت).

قۇلىقىنى كېسىپ، قوشنى ياماپتۇ.

قىلمايدىغان گېپى يوق،
چالمايدىغان دېپى يوق.

قىرچىنتالنىڭ ئېگىلگىنى ــ سۇنغىنى،
نادانىنىڭ ئۇيالغىنى ــ ئۆلگىنى.

كاملىنى كامىل بىلەر.

كالا هارۋىسىدا توشقان تۇتۇپتۇ.

كوچىدىن دەككە يېگەن ئەخمەق،
ئۆچىنى خوتۇنىدىن ئالار.

كوچىدا يىتكەن ئېشەكنى
قازناقتىكى مەستۇرىدىن سوراپتۇ.

كۆتۈرۈشنى بىلسە تاغمۇ يېنىك.

كۆپ ئويلانسانىڭ توغرا يول تېپىلار.

كۇن كۆرمىگەن كۇن كۆرسە
كۇندۇزى چىراغ ياقار.

كىشىنى بىلگەن ئاقىل،
ئۆزىنى بىلگەن دانا.

كىشىنىڭ چىرىغىنى ئۆچۈرمەن دەپ،
ساقىلىنى كۆيدۈرۈپتۇ.

گەپ قىلساڭ ۋالاقلايسەن دەيدۇ،
ئىش قىلساڭ پالاقلايسەن دەيدۇ.

ماختانچاق بىلىمسىزنى دوست تۇتار.

ماختانچاق ئىش بۇزار.

ماختانچاق بىكارچىغا ئويۇنچۇق.

مالسىزلىقتىن ئاڭسىزلىق يامان.

ماڭالماس ئېتىدىن كۆرەر،
يازالماس خېتىدىن (كۆرەر).

موللىۋاي تىككەن توقۇمنىڭ
ئالدى ـ كەينىنىڭ پەرقى يوق.

موزاي ئانىسىنى تونۇماس.

موللا كىشى ئالىم بولۇر،
پادىشاھ زالىم (بولۇر).

مۇزغا داراڭگا ئاتقاندەك،
ھۆل تامغا ئېشەك تەپكەندەك.

نادان ھودۇقسا ئەقلى دۇمبىسىگە چىقار.

نادانلىق ـــ قاراڭغۇلۇقتىن يامان.

نادانىنىڭ بەختى بىر دەملىك،
خاپىلىقى داۋاملىق.

نادانىنىڭ ئوبدىنى كالا،
ئەسكىسى توڭگۇز.

نادان سۆيگەننى بىلمەس،
ئەخمەق كۆيگەننى (بىلمەس).

نادانلىق نامراتلىقنى چىللار،
ھۇرۇنلۇق مۇشەققەتنى (چىللار).

نادان بىلىم قەدرىگە يەتمەس.

نادانىنىڭ ئەيىبىنى ئاقىل تۇزەر.

نادانغا ئېيتقان ئىسىت سۆزۈم،
ئۆلۈككە يىغلىغان ئىسىت كۆزۈم.

نادان يۇرتتا موللا تولا.

نادان بىلەن تەڭ بولساڭ
ئېتەك ـ چۆرەڭ پوق بولۇر.

نادانىنى تۆرگە تەكلىپ قىلسا،
چورۇق بىلەن چىقار.

نوغۇچ بىلەن ئوت پۈۋلىسە يەل ماڭماس.

ھاڭۋاقتى ئاغزىدىكىنى ئالدۇرار.

ھارغان ئات دۆڭگە چاپار.

ھاماقەتنى ھاي دېمەڭلار،
ھارغاندا توختايدۇ.

ھاماقەتنىڭ بۇرنى ساختىپەزنىڭ قارمىقىدا.

ھۆكۈم سۈرسە نادانلىق،
داناغا يوق ئامانلىق.

ھۆپۈپنىڭ بىلىدىغىنى «ھۆپۈپ».

ئوتنى يەرگە تاشلىماي،
ئۆينى ئۆگزىگە تارتىپتۇ.

ئورۇقلۇقنى بىلمىگەن ئۇي تەلۈە.

ئۆتۈكنىڭ تېشىدىن قاشلاپتۇ.

ئۆچكە تۇغالمايۇپتىپ قويغا ئانا بوپتۇ.

ئۆچكىگە چىگىت بېرىپ قۇيرۇقنى تۇتۇپتۇ.

ئۆزىنىڭ سايىسىگە ئۆزى مۇشت ئېتىپتۇ.

ئۆزىنى ماختىغان بىرىنچى ئەخمەق،
خوتۇننى ماختىغان ئىككىنچى (ئەخمەق).

ئۆزىنى بىلمىگەن ئۆزگىنى بىلمەس.

ئۆزىنى سورىغان يۇرت سورار.

ئۆزىدىن كۈلگەن خەقتىن كۈلمەس.

ئۆزىنىڭ نادانلىقىنى بىلگەن ئەخمەق ئەمەس.

ئۆزىدىن كۈلگەن ئەخمەق ئەمەس.

ئۆرۈك ئۆرۈكنى كۆرسە ئالا بولۇر،
تۇرۇك موللىنى كۆرسە جىم بولۇر.

ئېشەكنى ئۇرۇپ، خوتۇننى چۆچۈتۈپتۇ.

ئېشەكنى ئۆلتۈرۈپ، خوتۇننى قورقۇتۇپتۇ.

ئېلىپنى چوماق دەپتۇ،
نۆلنى تۇماق (دەپتۇ).

ئېگىز ئوقۇرغا بويى يەتمەي،
ئېڭىكى يېغىر بوپتۇ.

ئىشتانسىزغا ئاغ زايا،
ئەقلسىزگە جان (زايا).

ئىنەكنى تۇغدۇرۇپ سۈتىنى ئال،
نادانىنى ئىشلىتىپ كۈچىنى (ئال).

ــ ئىشىك نېمە؟
ــ تىكىپ ـ سۆكۈش.

ياخشى نىيەت دىتتىن چىقار،
يامان نىيەت دۆتتىن (چىقار)

يامانىنى ياخشى قىلىش دانانىك ئىشى،
ياخشىنى يامان قىلىش نادانىنىك ئىشى.

يامان ئوغرى پاخال ئوغرىلار.

يالغانچىنى سۆزىدىن بىل،
سۆزىدىن بىلمەسلىك كۆزىدىن بىل.

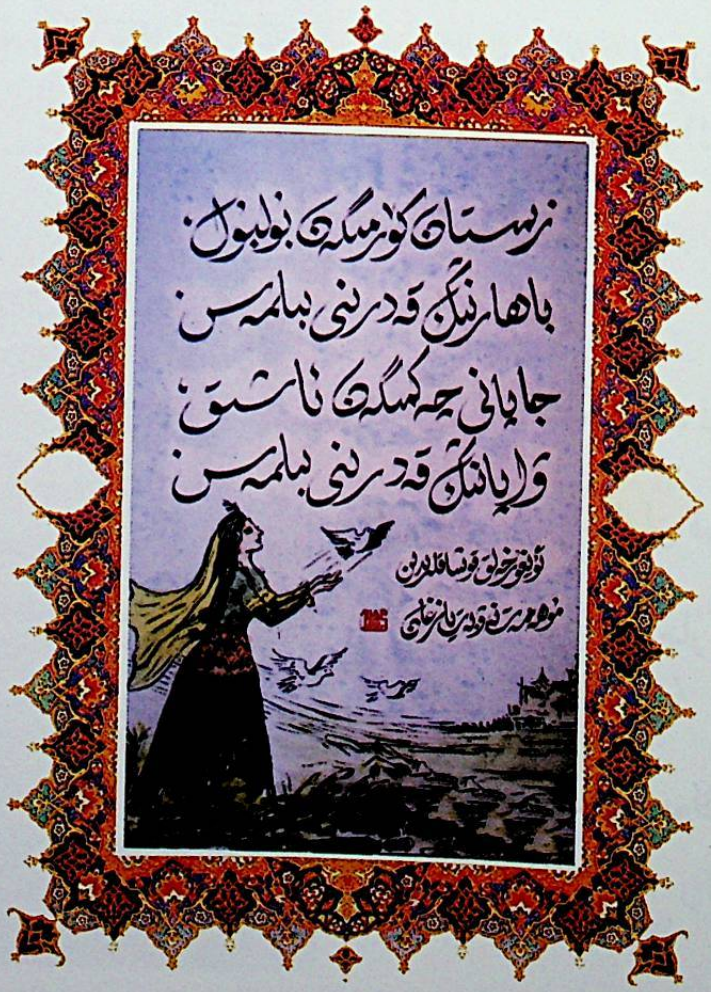
يول بىلمەسكە يول تار كېلەر،
ئۇسسۇل بىلمەسكە سورۇن (تار كېلەر).

يولىنى بىلسەك سۇمۇ ئۆگزىگە چىقار.

يۇگەنسىز ئاتنى پالۋان مىنمەس.

يەتتە ئۇرۇقنى تونۇمىغان ئۇي ــ تەلۋە.

يەتتە ئۇرۇقنى تونۇمىغان ــ قۇلدۇر،
يەتتە ئۇرۇقنى تونۇمىغان ــ يېتىمدۇر.

ئەيىب-نۇقسانلار توغرىسىدا

ئالاۋۇدۇننىڭ يار بېشىدا ئۆيى بار،
ئېيىققا ئوخشاش خۇيى بار.

ئادەمنىڭ يامنى كېلىپ ئوتنى پۇۋلەيدۇ.

ئاختامنىڭ چالمىسى ياماق،
ئادەمنىڭ لالمىسى (ياماق).

ئاتنىڭ ئۇرۇۋسى ياماق،
خوتۇن كىشىنىڭ ئوغرىسى (ياماق).

ئالا توخۇ ئاسماندا ئۇچسىمۇ ئەيىبنى ياپالماس.

ئاڭلىماي ئۆلدى،
كولماي كۆمدى.

ئالتۇن چىش سالغان كۈلگۈنچەك كېلۇر.

ئالدىغا كەلسە چىشلەر،
كەينىگە كەلسە تېپەر.

ئادەمنىڭ يامنى تۇغمەس،
سامانىنىڭ توپىسى (تۇغمەس).

ئەسكى ئۆزىنى بىلمەس،
كىشىنى كۆزىگە ئىلماس.

ئەسكى كەتمەنگە ساپ توشماس،
نومۇسسىزغا گەپ (توشماس).

ئەيىبلىك بولۇشتىن ئەيىبنى
تۇزەتمەسلىك ياماق.

ئەمانى يېتىلەش ئوڭاي.

ئەمدى چۈشكەن پىتىنگان لەڭمەن ئۈستىگە
چىقىۋاپتۇ.

ئەسكى بىلەن ئېلىشساڭ ئېسىڭ كېتەر.

ئەجىلى يەتكەن بىر ئۆلەر،
ئابرۇيى كەتكەن مىڭ (ئۆلەر).

ئەخمەققە ئات بەرسە،
مىنىپ ئۆلتۈرەر.

ئەگرى كۆڭۈلدە ئەگمە تولا.

ئەل تويغا بارسا، ياماق قويغا بارار.

بىغەرەزدىن دوزاخ قاچار،
تەلۈبدىن جىن (قاچار).

بىغەرەزنىڭ دۆلىتى چوڭ يولدا خورەك تارتار.

بەتنىيەتنىڭ يولى تار.

بىغەرەز پادىشاھتىن چوڭ.

بۇرە قېرىسىمۇ خۇيى قېرىماس.

بۇقا ھەيۋە قىلار،
ئۇششۇق غەلۋە (قىلار).

بىر خوتۇننىڭ ھېيلىسى
قىرىق ئەرنىڭ ھېيلىسىدىن ياماق.

بىشىم خوتۇن بازارنى بېشىغا كىيەر.

بىكارغا زەھەر بەرسە يەپ ئۆلۈۋاپتۇ.

بىر قېرىن ياغنى بىر تال مايماق سېسىتار.

بورچى ھالۋىچى بولسا،
كۆزىنى چاپاق باسار.

پادىشاھ ئالما يەيمەن دېسە،
ۋەزىرلىرى يىلتىزى بىلەن قومۇرۇپ كەپتۇ.

پارا يەپ بەگ سەمرەر،
سۆڭەك يەپ ئىت (سەمرەر).

پاشىنىڭ قوڭى يوق،
مەستىنىڭ ئوڭى يوق.

پاشىدىن پاتاق ئايرىپتۇ.

پوقاققا ياقا يارىشىماس.

پالچى ــ ئالداپ يېگۈچى،
غالچا ــ ماختاپ (يېگۈچى).

پاڭقايغا سالام بەرسەڭ،
«ئاناڭنىڭ بېشى» دەر!

پادىنى بۇزغان شاتراق موزاي.

پىتىنخورغا بازار كاسات.

پىتىنخور ــ شەيتانىنىڭ شېرىكى.

پىتىنىڭ ئاچچىقىدا چاپانىنى ئوتقا ساپتۇ.

پىتىنخورنىڭ سۆزى ياماق،
سۆزىدىنمۇ ئۆزى (ياماق).

پوقاققا غەزەلنىڭ نېمە ئىشى،
توكۇرغا ئۇسسۇلنىڭ (نېمە ئىشى).

تازغا تارغاق بەرسە يېپلىم تالىشار.

تازنىڭ تارغىقى يوق،
كەمبەغەلنىڭ باغىقى (يوق).

تازغا تاڭ ئاتمايدۇ،
مەرەزدارغا كۈن يوق.

تۇردى ئىمىن سىزغان

تاغقا بوران كار قىلماس،
قېلىنغا گەپ (كار قىلماس).

تازنى تاز دېسە ئۆلگۈسى كېلەر،
ساقنى تاز دېسە كۈلگۈسى (كېلەر).

تاغ يۆتكەلسە يۆتكىلەر،
خۇي يۆتكەلمەس.

تاپىنىڭغا تىكەن كىرسە،
خۇي ـ پەيلىڭدىن كۆر.

تايغانىنىڭ يۈگۈرگىنىنى تۈلكە ياخشى كۆرمەس.

تەلۈگە توقماق توققۇز،
سارائغا چوماق ئوتتۇز.

تەلۈە بار يەردە غەلۈە بار.

تەلۈە ئات مىنسە تەڭرىنى تونۇماس.

تەلۈە تەپسە زەنجىرنى ئۈزەر.

تەخسىكەش داپ چالار،
داپتىن كېيىن نەپ ئالار.

تەلۈە تۆرنى بەرمەس،
سارائ يولنى (بەرمەس).

توكۇرنىڭ مېڭىشى تولا،
گاچىنىڭ گېپى (تولا).

تاز تازنى كۆرسە بېشى قىچىشار،
باجا باجىنى كۆرسە كۆتى (قىچىشار).

تۈرۈك دۆڭگە سىيەر،
موللام كۆلگە (سىيەر).

تىلەمچىنىڭ خالتىسى تولسىمۇ كۆزى تويماس.

تېگى پەسنىڭ زېدى پەس،
زېدى پەسنىڭ كۈنى (پەس).

تېرىككەك تېرىكسىپ ئۆلەر،
زېرىككەك زېرىكسىپ (ئۆلەر).

توكۇرنىڭ مېڭىشى تولا،
گاچىنىڭ گېپى (تولا).

تۆمۈر ئىشتاندا ئوسۇرسا بۇخاراغا ئاڭلىنىپتۇ.

تۆگە تاشقىدىن يامانلاپتۇ.

توپىلاڭدىن توقاچ ئوغرىلاپتۇ.

توزغا كۆنگەن ئىت
قوپارغۇ ئاستىدا ئۆلەر.

جالاپقا تۇمارنىڭ نېمە ئىشى،
گاچىغا خۇمارنىڭ (نېمە ئىشى).

جاھىلنىڭ راھىتى يوق،
بېخىلنىڭ ساخاۋىتى (يوق).

جەددالنىڭ توقۇمى پۈتمەس.

چاقماق ئەگرى چاقىدۇ،
نادانغا ماختاش ياقىدۇ.

چۆپىنى يېگەنمۇ ئوغرى،
سۈيىنى ئىچكەنمۇ ئوغرى.

چوقۇر دېمەڭلار چېچەكنىڭ ئىزى،
گاچا دېمەڭلار، كېكەچنىڭ قىزى.

چىۋىن يارىغا ئامراق،
ئاچ كۆز پارىغا (ئامراق).

خالادا ئەيىب بولمىغان ئىش خاماندا ئەيىب.

خۇشامەتچى تۆھمەتكە ئامراق،
دامخور ھەشەمەتكە (ئامراق).

خۇشامەتچىنىڭ بازىرى كاساتلاشسا،
سۆڭەك غاجىلار.

خوتۇن كىشىنىڭ ھىيلىسى يامان،
ھەسەتخورنىڭ گېنى (يامان).

خۇشامەتچىنىڭ ئاغزى يۇندى يۇقى.

خوتۇننىڭ مىكرى شەيتانغا دەرس.

خوتۇن كىشىنىڭ ئەسكىسى ــــ
قانجۇق ئىتنىڭ كاسكىسى.

دەللالنىڭ دەسمايىسى يالغانچىلىق،
تاپار پايدىسى رەسۋاچىلىق.

دوك گۆرگە كىرگەندە تۇزلەر.

ساق بىر كۈلەر،
سارائ ئىككى (كۈلەر).

سارائنىڭ يېمەيدىغىنى يوق،
چېقىمچىنىڭ دېمەيدىغىنى (يوق).

ساپ ئادەم ھەقنى سۆزلەر،
ناباب ئادەم نەپنى كۆزلەر.

سېغىزخان سېغىزغا ئامراق،
چۈىن يىرتقا (ئامراق).

سۆزمەن سالادا ياخشى،
يۇزى قېلىن ئالاردا (ياخشى).

سوقۇشقاققا بىر ئېرىقتىن قان ئاقسا،
بىر ئېرىقتىن ياغ ئاقار.

سىيرسىياق ئۆكۈزدە قۇۋۇەت يوق،
ئەرسىياق خوتۇندا ئۇيات (يوق).

سېھىرگەر سىرىنى يوشۇرالماس،
پۇچۇق بۇرنىنى (يوشۇرالماس).

سوقۇشقاق خوراز سەمرىمەس.

شامالدا ئىز يوق،
تۆھمەتخوردا يۇز (يوق).

شەيتانىنىڭ بىر كۆزى يوق.

غەيۋەت ياخشىنى يات قىلۇر،
يېقىنلىرىنى ئاز (قىلۇر).

غەيۋەتخور تىلىدىن تۇتۇلار،
پارىخور گېلىدىن (تۇتۇلار).

غەر غەرەزچى كېلۇر،
ئوغرى ئاسماقچى (كېلۇر).

غېمى يوق ئىنسان بولماس،
ئەيىبى يوق ھايۋان (بولماس).

قاۋان قارلىقتا ئۆلەر،
يامان خارلىقتا (ئۆلەر).

قارنى يامان ھېيىتتا ئۆلەر.

قارىغۇ تۇتقىنىنى قويماس،
گاس ئاڭلىغىنىنى (قويماس).

قارنى ياماندىن ئاش ئاشماس.

قاسساپقا پۇل بېرىپ، ناۋايغا قاراپتۇ.

قوغۇنلۇققا شۇمبۇيا ئۇنسە،
ھەسەتخورنىڭ كۆلگۈسى كېلەر.

قەيەردە كۆپ غۇلغۇلا،
شۇ يەردە ئوغرى تولا.

قوينۇم ئوغرى — قونچۇم ئوغرى.

قوتۇر ئوغلاق شوراشقا ئامراق،
كۆزى كىچىك كولاشقا (ئامراق).

قۇشقاچ كامادا،
ئاچ كۆز تەمەدە.

قۇۋلۇقتىن شۇملۇق چىقار.

قەبرىغاندا قەبرى تاتۇق،
قىلىقلىرى ئاندىن ئارتۇق.

قىڭغىر كۆڭۈل قىڭغىر يولغا باشلار.

ئىممىنجان ئابدۇرېھىم سىزغان

قىزغانچۇقنىڭكىنى ئىت يەر.

قىڭغىر كۆڭۈلده قىيىسىق خىيال.

قىزغانچۇقنىڭ ئېشى قورساق ئاغرىتار.

قىمارۋازنىڭ قەرزى تولا،
تۆھمەتخورنىڭ ئەرزى (تولا).

كانتۇ كۈپكه قارار،
مانتىچى كۆپكه (قارار).

كالاڭ هارۋا يول بۇزار،
يامان ئادەم يۇرت (بۇزار).

كالاڭپاي ئىش ئىلغار،
پوقى چوڭ نان (ئىلغار).

كۆڭلى تارنىڭ ئۆزى خار.

كۆڭلى بۇزۇق باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى ئىزدەر.

كۆڭلى قارىنىڭ ئىچى تار.

كۆرۈشكۈچه كۆزلىرى تۆت بولۇپتۇ،
كۆرۈشكەندە يۈزلىرى كۆت (بولۇپتۇ).

كۈچۈكۈم دېسه سۈيدۈكىنى چاچار.

كۈچۈكۈم - كۈچۈكۈم دېسه،
چۈلدىرىنى چىقىرىپتۇ.

كىشىنىڭ تۈگمىدەك ئەيىبى كۆرۈنەر،
ئۆزىنىڭ تۆگىدەك ئەيىبى كۆرۈنمەس.

گاچا قالماقتىن يامان،
بۇقا توڭگۇزدىن (يامان).

گاس سازغا قارىماس،
نائىنساپ ئازغا (قارىماس).

مانتا كۆرمىگەن ئابدال
قاسقانغا دۇم چۈشەر.

ماختانغان مالخايغا چىچار.

مايماق ئېشەك قېچىر تەخەيلەپتۇ.

ماقۇلچىدىن خۇدا بىزار.

مەست تالادا،
بالىلىرى بالادا.

مەن ياراتمايمەن كۆتۈمنى ئاستىمغا باسۇرۇپ،
كۆتۈم ياراتمايدۇ مېنى توختىماي ئوسۇرۇپ.

مەست هاراقتا دوست،
دۇمبىسى تاياقتا (دوست).

موللا مال ئېتەر،
ئوغرى يوق (ئېتەر).

موللامنىڭ ئاغزى دۇئادا،
كۆڭلى تەمەدە.

مۇشۇكنى ئەتىۋارلىساڭ تۇزۇڭغا سىيەر.

مىتە ئاشنى بۇزار،
پىتنە يۇرتنى (بۇزار).

نادانىنىڭ توقمىقى قېشىدا.

ناسۋالچى قېرىسا قاپاق ئاسىدۇ،
بەڭگى قېرىسا چاپاق باسىدۇ.

نەپسىخور پەس بولۇر،
تەمەگەر گاس (بولۇر).

نەپسى يامان يەپ تويماس،
ئاغزى يامان دەپ (تويماس).

هایاسىز دوستلۇققا يارىماس.
ئوغرى توۋا قىلسا كۆڭلى ئۇنىماس.

هایاسى يوق يىگىت ــ تۇڭلۇكى يوق ئۆي.
ئوغرىنىڭ دوستى يانچۇقچى.

هاراقكەشكە يول تار كەلمەس،
يۇزسىزگە گەپ هار (كەلمەس).
ئورۇق ئاتنىڭ يورغىسىدىن
خوتۇن كىشىنىڭ يورغىسى يامان.

هايا يوقتا ئىمان يوق.
ئون تەقۋادارىدىن بىر ئالىم ئۇلۇغ.

هارۋا ماڭغان يول تار بولماس،
يۇزى قېلىنغا گەپ هار (بولماس).
ئوغرى گۇمانخور،
جالاپ زىناخور.

هەسەتخورنىڭ دىلى قارا،
قەسەمخورنىڭ يۇزى (قارا).
ئوغرى مال تاپالمىسا،
ئاتمىسىنىڭ ئىشتىنىنى ئوغرىلار.

هەسەتخورنىڭ قورسىقى تار،
شۇڭا دائىم ئىتتىن خار.
ئوغرى گۇمانخور،
قازى تەمەخور.

هەسەتخورنىڭ ئىززىتى يوق،
نەپسىخورنىڭ دوستى (يوق).
ئوغرى ئوغرىلاشقا بىر نەرسە تاپالمىسا،
ئۆزىنىڭ بۆكسىنى ئوغرىلار.

هۇرۇنغا جەننەتمۇ دوزاخ.
ئوغرى بېيىماس،
تەمەخور قېرىماس.

هېچقىنىز توۋا قىلماس،
توۋا قىلسا قوڭى قويماس.
ئۇستىخان يېگەن ئىتنىڭ خۇيى ئۆلگۈچە قالماس.

ئوغرى ئۆلگۈچە مەن ئاق دەر.
ئۇياتسىز مۇشۇككە قازناقنىڭ ئىشكى ئوچۇق.

ئوغرى گۇمانخور كېلۇر،
جالاپ تەمەخور (كېلۇر).
ئۇرۇشقاق سايىسى بىلەنمۇ ئۇرۇشار.

ئون ساراڭدىن بىر تەلۋە يامان.
ئۇسسۇلنى باشلار داپچى،
جېدەلنى باشلار لاپچى.

ئوغرىلىق پەسنىڭ ئىشى،
زىناخورلۇق نەسىنىڭ (ئىشى).
ئۇسسۇل ئويۇنىيالمىغان قىزغا يەر تارچىلىق
قىلار.

ئوغرىنىڭ كۆزى كېچىسى كۆرەر.
ئۆمۈچۈك ئۆمىلىگەننى كۆرەلمەس.

ئوسۇرۇقنى يۆتەلدە يوشۇرۇپتۇ.
ئۆردەك كۆتىنى سېسىق دېمەي،
كۆلنى سېسىق دەر.

ئۆزىنىڭ ئەيىبى ئۆزىگە بىلىنمەس،
دۇمبىدىكى داغ كۆزگە كۆرۈنمەس.

«ئۆھۇ» بالدۇر «كورت» كېيىن.

ئۆزىنى تونۇغان خۇدانى تونۇر.

ئۆلمىسە بولىدۇ تىرىك،
ئوغرىغا جالاپ شېرىك.

ۋىجدانسىزدىن ئىت ياخشى،
پارىخوردىن پىت ياخشى.

ئېشەك ئۆزىنىڭ ئېشەكلىكىنى بىلمەس.

ئېشەك مىنگەننىڭ پۇتى تىنماس،
ئىچى يامانىنىڭ كۆڭلى (تىنماس).

ئېشەكنى ئىززەت قىلسا ئوقۇرىغا تېزەكلەر.

ئېشەككە بىلىپ مۇڭگۈز بەرمەپتۇ،
پاقىغا قۇيرۇق (بەرمەپتۇ).

ئىتنىڭ ئەسكىسى پاچاقچى،
ئادەمنىڭ ئەسكىسى يالاقچى.

ئىت ئېتەكتىن ئالار،
خوتۇن ياقىدىن (ئالار).

ئىت ئىتلىقىنى قىلمىسا، كۆڭلى تىنماس.

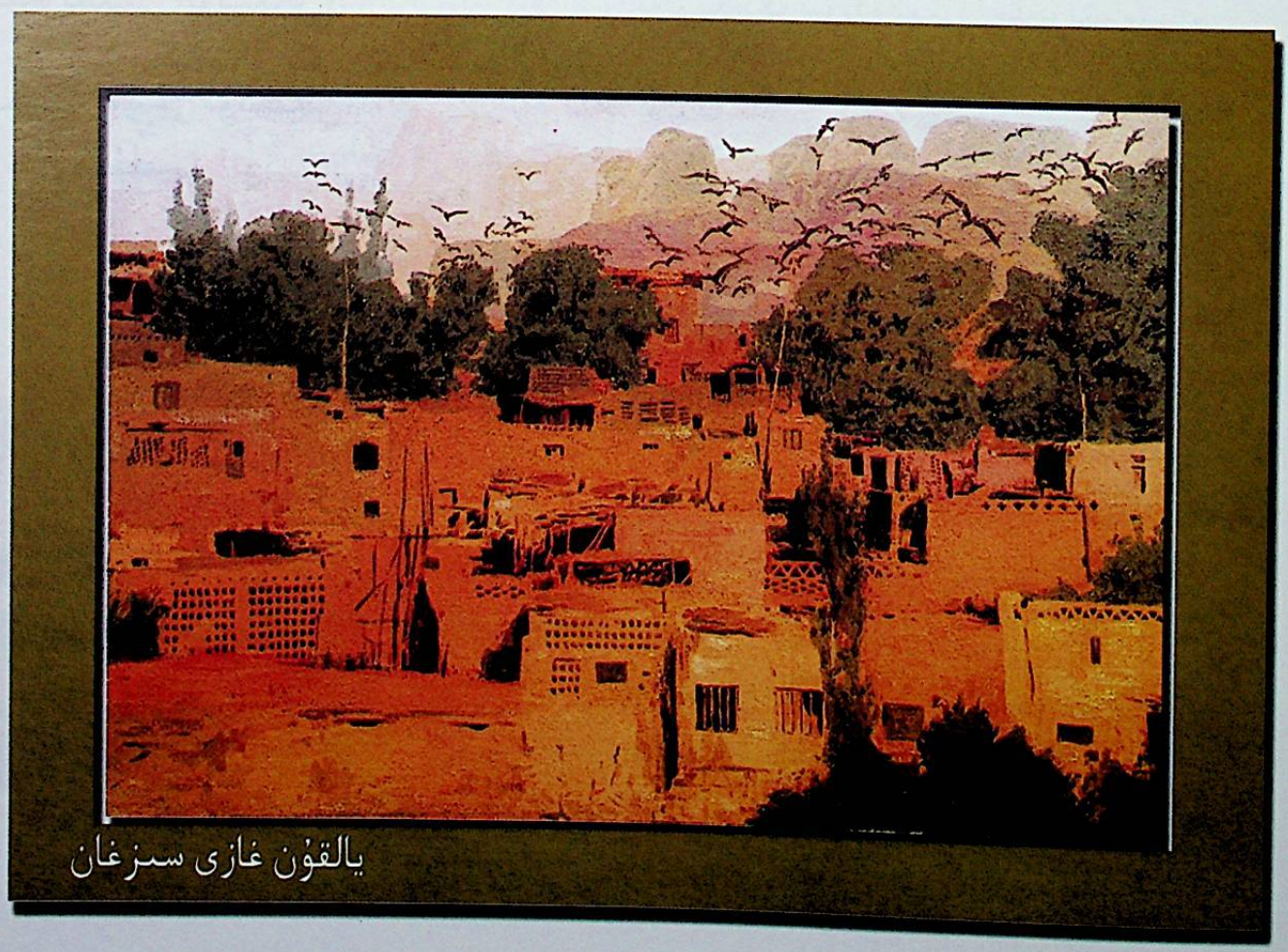
ئىززىتىنى بىلمىگەن كىشى
ئىززەت قىلىشنى بىلمەس.

ئىززىتىنى بىلمىگەن ئەدىپىنى يەر.

ئىنساپسىزدىن جىن قورقار.

ئىنساپسىزدىن ئىت قورقار.

ئىنىڭ ھەلەپكە ئامراق،
تۇل خوتۇن غەيرىتىكە (ئامراق).

يالقۇن غازى سىزغان

ئىش قىيىن كەلسە،
كەتمەننىڭ سېپى سۇنۇپتۇ.

ئىچى تارنىڭ گۆرى تار.

ئىللىتى بارنىڭ تۇيىقى سىرقىرار.

ئىزا ئىشتىكىنىم ــ غىزا يېگىنىم،
دەشنام يېگىنىم ــ بەش نان يېگىنىم.

ئىلگىرى باغدادتىن كەلسە،
ھازىر قازناقتىن چىقار.

ئىچى تارنىڭ قورسىقىغا تېرىق پاتماس.

يامانىنىڭ يېڭى تۇرۇكلۇك،
پېشى قىستۇرۇقلۇق بولار.

يالغانچى پۇل تاپقۇچە،
ئالدامچى ئالتۇن تاپار.

يالغانچىنىڭ ئەتىسى تۈگىمەس،
موللىنىڭ پەتىسى (تۈگىمەس).

يالغانچىنىڭ ئەتىسى تۈگىمەس،
مەككارنىڭ ھىيلىسى (تۈگىمەس).

يالاقچى يالاپ تويماس،
غالچا غاجىلاپ (تويماس).

ياخشى كۆرگەننى سۆزلەر،
ئەسكى يېگەننى (سۆزلەر).

يامانىنىڭ گېپى يامان،
ئەسكى چاپانىنىڭ پېتى (يامان).

ياسانچۇق مەردانە بولماس.

يامان ئاتلىق يېرىم ئۆلۈك.

يالغانچى يالجىماس،
ئوغرى بېيىماس.

يارىنىڭ باشلىنىشى دانىخورەك،
ئوغرىلىقنىڭ باشلىنىشى سويما ـ خەمەك.

يامان ئىت نەگە بارسا تاياق يەر.

يەتكەنگە تۇكۇرۇكنى چاچرىتىپتۇ،
يەتمىگەنگە سۈيدۈكنى (چاچرىتىپتۇ).

يەپ تويمغان يالاپ تويماس.

يۈزۈمنىڭ قېلىنلىقى ــ جېنىمنىڭ راھىتى.

يۈزى يوقنىڭ خۇدايى ھازىر.

يۈزى قېلىن بۈيرۇمغان رىزقىنى يەر.

يېقىنى يان باسار،
ئوغرىنى دام (باسار).

يىقىلغان چېلىشقا تويماس،
بەتنىيەت خۇيىنى قويماس.

ئۇملۇك ـ ئىناقلىق توغرىسىدا

ئايرىلغاننى ئېيىق يەر،
بۆلۈنگەننى بۆرە (يەر).

ئاتامدا بولغۇچە ئالىقىنىمدا بولسىچۇ،
ئالىقىنىمدا بولغۇچە ئاغزىمدا بولسىچۇ.

ئاققان دەريا دېڭىزغا قۇيۇلار.

ئايرىلغاننى قار باسار،
بۆلۈنگەننى بوران (باسار).

ئايغىر ئۈيۈرىنى تاشلىماس.

ئات بىلەن تېپىشكەن تاينىڭ تۇيىقى سۇنار.

ئاخىرەت ئىززىتى كېرەك بولسا،
ئەل بىلەن كېڭەش قىل.

ئايرىلغانىڭ ئەيىبى بار،
بىرلەشكەنىڭ كۈچى (بار).

ئارىنى بۆلگەن يالغۇز قالار.

ئاتاڭنى ئۆلتۈرگەنگە ئاناڭنى بەر.

ئادەم كۆپ بىلەن ياشار،
مال چۆپ بىلەن (ياشار).

ئاتنى ئات ساقلار،
ئاچنى ئاچ (ساقلار).

ئايرىلغان غاز توپ قاغىغا يەم بولار.

ئاچ قالساڭ قال، كۆپتىن قالما.

ئەل قۇدرىتى ئەلچە بار.

ئاۋارە بولدى يەككە،
ئەلدىن ئايرىلىپ قالدى دەردكە.

ئالدى ئات كۈچىسە، ئىچ ئات كۈچىمەس.

ئادەمگە ئادەم كېرەك.

ئاق قۇ يالغۇز ياشىماس.

ئازنىڭ ئەزانچىسى بولغۇچە،
كۆپنىڭ قازانچىسى بول.

ئالتۇن بولسىمۇ مونچاققا ئېھتىياج چۈشەر.

ئادەمگە يېگانىلىك ياراشماس.

ئەلدىن قالغان ئەر ئەمەس.

ئەرنىڭ ياخشىسى ئەل بىلەن كېڭىشەر،
خوتۇننىڭ ياخشىسى ئەر بىلەن (كېڭىشەر).

ئەل بىلەن ئارىلاشمىغان ئادەم ھايۋان بولۇر.

ئەل غېمىدىن ئەر قاچسا،
ئەر غېمىدىن ئەل قاچار.

ئەل قاقشىسا سېنىڭدىن،
ئايرىلمىسەن جېنىڭدىن.

ئەلگە ياققىنىڭ ــ خۇداغا ياققىنىڭ.

ئەلدىن ئايرىلغان دوزاخ تۇۋىدە.

ئەقىللىق ئەلدىن ئايرىلماس.

ئەلگە قوشۇلغان ماي يۇتار،
ئەلدىن ئايرىلغان قان (يۇتار).

ئەل يىغىلسا لەشكەر بولۇر.

ئەل بالىسى ــ خان بالىسى.

ئەلگە ياققان ئەرگە ياقار.

ئەل ئۆم بولسا ئايماق بولۇر،
سىيىر سېمىز بولسا قايماق (بولۇر).

ئەلنى كېلىشتۇرگۈچى،
چاپانغا تۇگمە قادىغۇچى.

ئەلگە تېرىسالىك ئەللىك چىقىپتۇ،
يەككە تېرىسالىك يەللىك (چىقىپتۇ).

ئەر بەرگەندە دوستۇڭ بولسۇن،
يەر بەرگەندە قوشۇڭ (بولسۇن).

ئەلنىڭ ئەقلى شەكسىز،
كۆچى چەكسىز.

ئەل ئىشىغا ئېرىنمە،
مىننەت قىلىپ كېرىلمە.

ئەل بىرلىكى سائادەت.

ئەلنىڭ ئىشى ئەرنىڭ بويىندا،
ئەرنىڭ ئىشى ئەلنىڭ قويىندا.

ئەل چۈشكۈرسە بوران چىقار.

ئەلگە ياققان خار ئەمەس.

ئەلگە قوشۇلغان ھۆر ئۆتەر،
ئەلدىن ئايرىلغانىنى يەر يۇتار.

بار قىلسىمۇ ئەل قىلار،
يوق قىلسىمۇ ئەل قىلار.

باتۇر ئەلدىن ئايرىلماس.

باش يېرىلسا بۆرك ئىچىدە،
قول سۇنسا يەڭ (ئىچىدە).

بايتالنىڭ يامىنى ئىككى ئايغىرنى تېپىشتۇرار.

بايتال تارتسا ئايغىر تارتماس،
ئايغىر تارتسا بايتال (تارتماس).

بەش بارماق بىر يىكمىسە ئورغاقنى تۇتقىلى بولماس.

بۇلبۇل گۈللۈكتە ياشنار،
ئەل ئۆملۈكتە (ياشنار).

بۆرە يىغىلىپ مىڭ بولماس.

بۆرە بۆرىنى يېمەس.

بىر يەڭدىن قول چىقارسا،
تاغنىمۇ يۆتكىگىلى بولار.

بىر ئىت قاۋىسا ھەممە ئىت تەڭ قاۋار.

بىر قولدىن چاۋاك چىقماس،
پۇختا ئىشتىن كاۋاك (چىقماس).

بىر قاشاغا ئۇچ تىرەك،
بىر ئەزىمەتكە ئۇچ يۆلەك.

بىرى ئىشلەر، ئونى چىشلەر.

بىرى ياققان ئوت مىڭ كىشىنى ئىسسىتار.

بىرى چوقۇسا، بىرى نوقۇر.

بىرنىڭ كاساپىتى مىڭغا (تېگەر).

بىرلىك بار يەردە بەرىكەت كۆپ.

بىر ياقىدىن باش چىقار،
بىر يەڭدىن قول (چىقار).

بىردىن ئىككى ياخشى،
ئىككىدىن ئۇچ (ياخشى).

بىر تال تۇۋرۇك ئۆگزىنى كۆتۈرەلمەس.

بىرلەشكەن ئەل ــ ئوخچۇپ كەلگەن سەل.

بىرلەشكەن دەريا بولۇر،
بىرلەشمىگەن تېرىق (بولۇر).

بىرلىكسىز كۈچ بولماس.

بىر قول ــ بىر قول،
ئىككى قول ــ ئىككى (قول).

بىرلىك بولمىسا تىرىكلىك بولماس.

بىرلىك نەدە بولسا،
ئامانلىق شۇ يەردە بولۇر.

پۇت پۇتقا باقار،
قول قولغا باقار.

تايانغىلى يۇرت ياخشى،
ئىسسىنغىلى ئوت (ياخشى).

تاقىتاق بولساڭ تاق ئۆتەرسەن.

تەگمىگىن كۆپكە،
كۆپ ئېغىتار چۆپكە.

تەڭ كۆتۈرگەن يۈك يېنىك.

تىل بىرلىكنى كۈتمە،
دىل بىرلىكنى كۈت.

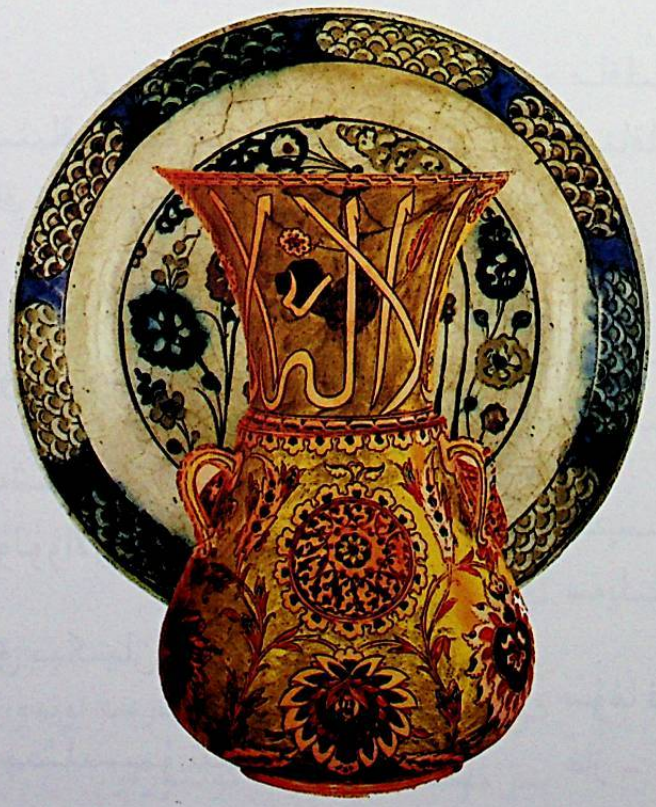
تەڭلىك ــ كەڭلىك.

تەڭ يېگەن تەنگە سىڭەر،
يالغۇز يېگەن يەرگە (سىڭەر).

توپتىن ئايرىلغان تورغا چۈشەر.

توپ بولغان توق بولار.

توپ توپقا يىقىلار،
يالغۇز خەندەككە (يىقىلار).

توپتىن ئايرىلغاننى بۆره يەر.

توپ ئىتنىڭ قۇيرۇقى دىڭ.

توپنى ئۆرلەتكەن يەل.

توپتىن ئايرىلغان توشقان
چوماقنىڭ يوغىنىغا ئۇچرار.

تۆت كىشى تۇغەل بولسا،
تاشتىن گۇل ئۇندۇرەر.

تۇرغانغا تۇڭرۇك بول،
ماڭغانغا كۆۋرۈك (بول).

توڭلىغانلىڭ توری بار،
ئايرىلغانلىڭ شورى (بار).

تۆمۈرمۇ تۆمۈر، سەندەلمۇ تۆمۈر.

تۇڭلۇكنىڭ سىرتىشى قازان.

تىرناق گۆشتىن ئايرىلماس.

جاھاندا بار بولسا،
يارغا يار بول.

چاندىر تارتمىنىڭ پاتمىنىنى ئات بىلەر،
ئەر يىگىتنىڭ قەدرىنى يۇرت (بىلەر).

چوڭ ئېرىققا سۇ كەلسە،
كىچىك ئېرىق قۇرۇماس.

چۈمۈله بىرلەشسە، شىرنىڭ
تېرىسىنى شۇلۇڭالار.

چۈجىسى جىق مېكىيان خورازدىن قورقماس.

چىش تىلنى چىشلىسىمۇ تىلدىن ئايرىلالماس.

چېكىشمىگۈچە بېكىشمەس.

چىت بۇزۇلسا ئىت كىرەر.

دوستۇڭ ئۈچۈن قان يۇت.

دوستى كۆپنى ياڭ يېڭەلمەس،
ئەقلى كۆپنى داڭ (يېڭەلمەس).

دۆڭە دۆڭىگە قوشۇلار.

دىل ئازاردىن خۇدا بىزار.

دىلى بىرنىڭ ئىشى بىر.

دىلى بىرنىڭ مۇڭى بىر.

دىلى بىرنىڭ تىلى بىر،
پىتىنىخورنىڭ كۆڭلى كىر.

روناق تاپىدىغان ئەل
بىر - بىرىنى باتۇرۇم ، دەر.

ساداقەتتىن ئىناقلىق كېلەر،
ساختىلىقتىن يىراقلىق (كېلەر).

ساقلىق جان راھىتى،
ئىناقلىق كۆڭۈل (راھىتى).

سایاق يۇرگەن تایاق يەر.

سەنلىسە سىزلە،
تاشلىسا ئىزدە.

سەپسىز كەلگەن سىيرىلەر،
سەپلىك كەلگەن كېرىلەر.

سۇغا قانمىسا چۆل غېرىب،
غاز - ئۆردەك قونمىسا كۆل (غېرىب).

سۇنىڭ ئېقىشىغا قارا،
ئەلنىڭ بېقىشىغا (قارا).

سۇرەن چىقسا تۇغقان تەۋرەر،
يېغا چىقسا ئەل (تەۋرەر).

سىقىمداپ ئۇن يىغىسىڭ بارچىغا يېتەر.

شاپتۇل يېسەڭ سويۇپ يە، كېسەل بولمايسەن،
سەپتە ماڭساڭ تۇزۇك ماڭ، كېيىن قالمايسەن.

شامال يالغۇز دەرەختە تېگەر.

شورتاڭ يەردىن ئاشلىق چىقماس،
پىتنە كۆپ يەردىن باشلىق (چىقماس).

غاز سۇدا باتۇر،
ئەر ئەلدە (باتۇر).

غېمى بىرنىڭ جېنى بىر.

قارلىغاچ بالىسىنى يىغىپ ئۇچۇرار.

قاراقچى توپتىن ئايرىلغانىنى سانجۇر.

قاياشىڭ ئەل بولسا،
قارا يەردە كېمەڭ قاتنار.

قولى سۇنۇقنىڭ دەردىگە قولى سۇنۇق يېتەر.

قول تۇتۇشقان ئاجىز ئەمەس.

قۇش ئۇيۇشسا زىيان يېتەر،
ئادەم ئۇيۇشسا زىيان يەتمەس.

قۇم يىغىلسا تاش بولۇر،
قۇل يىغىلسا باش (بولۇر).

قوناقسىز ئات قىر ئاشالماس،
سەپسىز پالۋان سەپ يارالماس.

قوغۇننىڭ ئېچىدىن ئاردىغىنى يامان.

قۇم تەۋرىسە يەرگە پاتار،
دۇم تەۋرىسە نەگە (پاتار).

قۇم يىغىلسا تاغ بولۇر،
ئەل يىغىلسا باغ (بولۇر).

قوغۇن ئېچىدىن سېسىيدۇ.

قوتاندىن قاڭقىغان قوي بۆرىگە ئۇچرار.

قىرىق كىشى بىر ياق،
قىڭغىر كىشى بىر ياق.

قارلىغاچ بالىسىغا يەم بېرەر،
قېرىندىاش قېرىندىاشقا جان (بېرەر).

قېرىندىاش يىقىلسا يۆلىگىن،
ئۆتنە ئالغاننى تۆلىگىن.

قىتىمغۇرنىڭ يېنىدا ئادەم تۇرماس،
سۇزۇك سۇدا بېلىق (تۇرماس).

كەڭ بولساڭ كەم بولمايسەن.

كۆپنىڭ غەيرىتى تاغنى قۇم قىلار.

كۆپ تۇكۇرسە كۆل تولار.

كۆپنىڭ ئەقلى كۆپ.

كۆپنى سۆككەن كۆكەرمەس.

كۆپنىڭ رىزقىغا قول سوزغان
ئۆز رىزقىدىن ئايرىلار.

كۆپچىلىك بىر بۇرىدىن بەرسە تويدۇرار،
بىر مۇشتىتىن ئۇرسا ئۆلتۇرەر.

كۆپنىڭ قولى كۆككە يېتەر.

كۆپنىڭ كۈچى كۆككە يەتكۈزەر.

كۆپكە كەلگەن ئىزامۇ توي.

كۆپكە خانىشىمۇ كۈچى يەتمەس.

كۆپ بىلەشمۇ كۆپچىلىكتەك بىلەرسەن.

كۆپنىڭ كۈچى تاغ كۆتۈرەر.

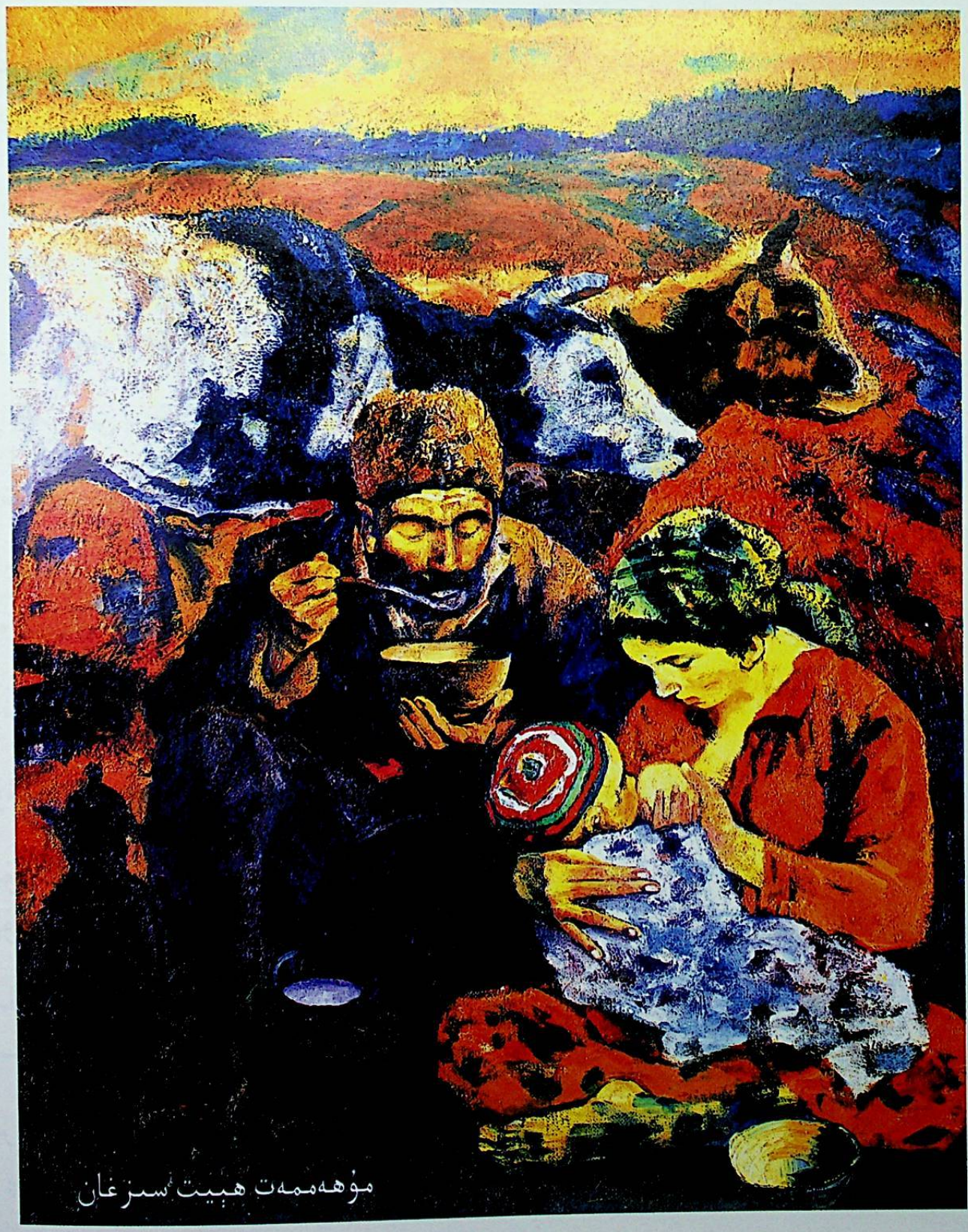
كۆپنىڭ مېلىنى ئوغرى ئالماس.

كۆككە باقماي كۆپكە باق.

كۆپنىڭ كۈچىگە تاغمۇ تەڭ كەلمەس.

كۆپچىلىكتىن قاچقان قۇتۇلالماس.

كۆپ بىلەن ماڭساڭ كۆپ يۇرەرسەن،
يالغۇز ماڭساڭ كۈن يۇرەرسەن.

مۇھەممەت ھېيت ئىسرغان

كۆپتىن توشقان قېچىپ قۇتۇلالماس.

كۆڭلى بۆلۈنگەن ئادەم
يوتقانغىمۇ ئەستەر بولالماس.

كۆپ يىلقا ئارىسىدا توكۇر قۇلۇن بىلىنمەس.

كۆپكە قوشۇلساڭ ئەر بولىسەن،
كۆپتىن ئايرىلساڭ يەر (بولىسەن).

كۆپ بىلەن داۋان ئاشساڭ
مەنزىلگە يېتەرسەن.

كۆپتىن يامانلىغان كۆمۈكسىز قالار.

كۆپ ئۈيۈشسا سىر ئېچىلۇر.

كۆپنىڭ غېمىنى يېگەننىڭ نېنى پۈتۈن.

كۆپ بىلەن يۇرگەن يولدىن ئازماس.

كۆپكە لازىم بولسا،
كارۋان تۆگىسىنى سويار.

كۆپ ئېغىز بىر بولسا،
بىر ئېغىز يېڭىلەر.

كۆپنىڭ يۈرىكى كۈپتەك.

كۆپتىن ياخشى ئەقىل چىقار.

كۈندە كولىساڭ تاغمۇ يىقىلار.

كېڭەشلىك ئىش بۇزۇلماس،
كەڭ ئېگىن ئۈپرىماس.

كېڭەشكەنگە كەڭ دۇنيا،
تالاشقانغا تار دۇنيا.

كېڭەشلىك ئىش بۇزۇلماس،
تىرەكلىك تام يىقىلماس.

كىشىنىڭ يۈرتىغا كىشى كېلۇر،
خاپا قىلساڭ كىم كېلۇر.

كېڭىشىپ كەسكەن قول ئاغرىماس.

كېڭەش بىلەن پىچكەن تون كالتە بولماس.

كېڭەشسىز ئىش ــ قېلىپسىز خىش.

كېڭىشىپ ئاتقان تاش يىراققا بارار.

كېڭەش قىلسا ئەل،
بولار توققۇزى تەل.

كېڭەشلىك ئىشنىڭ كېمى بولماس.

كېڭەش ئالتۇندىن قىممەت.

كېڭەشتە كەڭلىك كۆپ.

كېڭەشچىڭ بولمىسا، دوپپاڭ بىلەن كېڭەش.

كېڭەشمىگەن ئادەم ئەمەس.

كېڭەشلىك ئىشنىڭ پۇشايمىنى يوق.

كېچىدە كۇن چىقماس،
يالغۇز قولدىن ئۇن (چىقماس).

كۆپكە يۆلەنسەڭ كۆكلەيسەن،
كۇچكە يۆلەنسەڭ تىكلىنىسەن.

كۆپنىڭ ھەققى ــ كۆكنىڭ ھەققى.

كۆپنى كۆپچىلىك كۆتۇرەر.

كۆپكە ئىشەنگەن مۇرادىغا يېتەر.

گۇمان ئىماننى قاچۇرار.

گۈلنىڭ تاجىسى گۈل ئاربسىدا،
يىگىتنىڭ ياخشىسى ئەل (ئاربسىدا).

لاي لايغا قوۋۇشار،
تاش تاشقا قوۋۇشماس.

مەسلىھەتلىك ئىش قىلساڭ
ياغ چاينايسەن چىشىڭدا.

مەسلىھەتسىز ئىش قىلساڭ
غوۋغا قاينار بېشىڭدا.

مۇشۇك مۇشۇكنى چىشلىسە، چاشقان كۆلەر.

مىلتىقنىڭ ئىچى مورا،
ئۇنى ئېتىلدۇرغان دورا.

نازىكنى ئەر كۆتۈرەر،
ئەر كۆتۈرمىسە ئەل (كۆتۈرەر).

ھايۋان سوقۇشسا دالىنى بۇزار،
ئادەم سوقۇشسا ئارىنى (بۇزار).

ھېسابتا بار، ھەمدەمدە يوق.

ئوت سوغۇقنى يېڭەر،
بىرلەشكەن ياۋنى (يېڭەر).

ئون باش — ئوڭلۇق باش،
بىر باش — مۇڭلۇق باش.

ئوقى يوق مىلتىقتىن بىر كىشى قورقار،
ئىككىسى قورقماس.

ئوردا ئىناق بولمىسا، ئەل رونىق تاپماس.

ئوت ئۇلغايسا، گۈلخان بولۇر.

ئوڭ قولۇم، سول قولۇم،
ھەر ئىككىلىسى ئۆز قولۇم.

ئۇۋىسى چۈۋۈلسا تۇخۇمى ساق قالماس.

ئۇرۇشمىغۇچە ئۆچ بولماس،
ئۇيۇشمىغۇچە كۈچ (بولماس).

ئۇرۇشقاق ئەلدىن قورق،
تەۋرەپ كەلگەن سەلدىن (قورق).

ئۇرۇق ـ تۇغقانىنىڭ يېقىنى ياخشى،
ئوتۇن ـ ياغاچنىڭ يېرىكى (ياخشى).

ئۇيۇشقان كۈچ ئالماستىن چىڭ.

ئۆم ئەمگەكتە ئۇنۇم بار.

ئۆم بولمىسا ئەل بولماس،
بىرلەشمىسە كۈچ (بولماس).

ئۆچكە ئورۇقلۇقىنى قويغا بىلىندۇرمەس.

ئۆستەڭنى يار ئالدۇرغان بىر كەتمەن لاي،
جېدەلنىڭ ئالدىنى ئالغان ئىككى ئېغىز «ھاي!»

ئۆزىنى ئويلىغان يادار،
كۆپنى ئويلىغان ياشار.

ئۇلپەت تاپ — قۇدرەت تاپ.

ئېلى يەكلىگەننى قۇلمۇ يەكلەر.

ئېلىڭ قۇدرەت تاپسا،
تېنىڭ قۇۋۋەت تاپار.

ئىككى قوچقار سوقۇشسا،
بۆرىنىڭ قورسىقى ئاچار.

ئىككى ئۇۋچى بار يەردە توشقان قېچىپتۇ.

ئىناق ئۆسكەن شادلىنار،
ئۇرۇشقاقلار دادلىنار.

ئىناق ئەلدە ئاپەت يوق،
ئىناقسىز ئەلدە ئامەت (يوق).

ئىناۋەت تاپاي دېسەڭ توغرا سۆزلە،
بەخت تاپاي دېسەڭ ئەلنى كۆزلە.

ئىككى قوچقارنىڭ كاللىسى
بىر قازاندا قاينىماس.

ئىناق ئەلدە قاياش كۆپ،
ئىناقسىز ئەلدە تالاش (كۆپ).

ئىتنىڭ گۆشىنى ئىت يېمەس.

ئىگىسىنى چىشلىگەن ئىت قان قۇسۇپ ئۆلەر.

ئىككى بىر تۇغقان بىر بولسا، يولۋاس قورقار.

ئىناق ئۆتسە ئەل بولۇر،
توققۇزى تەل (بولۇر).

ئىككى قاغا پوق تالاشسا، ئۇۋچىغا پايدا.

ئىناق ئەلدە جاپا يوق،
ئىناقسىز ئەلدە ۋاپا (يوق).

ئىمام يۆتەلسە جامائەت زۇكامدار.

ئىناقسىزنىڭ سۆزى كۆل،
ئىناقلىقنىڭ يۈزى گۈل.

ئىناقلىقتىن رونا قلىق كېلەر.

ئىناقسىز ئەلدە بەرىكەت يوق،
جېدەلدىن باشقا ھەرىكەت يوق.

ئىناقسىز ئەلدە ئەركە جىق،
ئىناق ئەلدە بەرىكە (جىق).

ئىككى بۇغا ئىكەشەر،
ئارىدا كۆكۈيۇن يانچىلار.

ئىككى سەتتىن گۈلدەستە چىقار.

ئىككى يېرىم — بىر پۇتۇن.

ئىناق بولساڭ يىقىلمايسەن،
يالغۇز بولساڭ قوپالمايسەن.

ئىگىسى يەكلىگەننى قوشنىسى يەكلەر،
ئەر يەكلىگەننى يەر (يەكلەر).

ئىناق ئۆتكەن گۈل بولۇر،
ئىناقسىز كۈل (بولۇر).

ئىككى كېچەشچى — بىر ئادەمنىڭ خۇداسى.

ئىككى خوراز چوقۇشسا،
ھەر ئىككىسىنىڭ تاجىسى قان بولۇر.

ئىشنى قىلغىن پەم بىلەن،
مەسلىھەتلىشىپ ئەل بىلەن.

ئىككى ئاچال پاتمىغان يەرگە
ئىككى يۈز ئەر سىغار.

ئىناق ئەل پاراۋان،
ئىناقسىز ئەل باياۋان.

ئىككى كېمىگە دەسسىگەننىڭ چاتىرىقى يېرىلار.

ئىناقلىق — باغ،
يۆلەنسە تاغ.

يالغۇز دەرەخ ئورمان بولماس،
ئىناق ئەل ۋەيران بولماس.

يالغۇز يىگىت خان بولماس،
يالغۇز ياغاچ ئۆي (بولماس).

ياخشىلار تېپىشار ھەر يەردىن بولۇپ،
يامانلار تېپىشار بىر يەرلىك تۇرۇپ.

يالغۇز قۇشنىڭ ئۇنى چىقماس،
يالغۇز قىزنىڭ مۇڭى (چىقماس).

يالغۇز تېرەك بوستان بولماس،
قوي تېرىسى ئۇلتاڭ (بولماس).

يالغۇز ئوتۇن قۇرۇق بولسىمۇ كۆيمەس.

يالغۇز ئۆينىڭ تامىقى ئۆزىگە يەتسىمۇ،
كۆپكە يەتمەس.

ياتنىڭ بالىسى ــ يېغا.

ياقىغا چىقساڭ ياقاڭ يىرتىلار.

يالغۇزلۇقتا تام قوپماس.

يالغۇز يۇرگەن يەرگە يېقىلار،
ئەل بىلەن يۇرگەن ئەلگە (يېقىلار).

يالغۇز كۆزىنى ئاچقۇچە،
كۆپ داۋان ئاشار.

يالغۇز ئوتۇن يانماس،
يالغۇز قويۇن ئىسسىماس.

يالغۇز قوينى بۆرە يەر.

يالغۇز ئاتنىڭ چېكى چىقماس،
چېكى چىقسىمۇ دېگى (چىقماس).

ياخشى خوتۇن يامان ئەرنى سۇلتان قىلۇر،
يامان خوتۇن ياخشى ئەرنى ئۇلتاڭ (قىلۇر).

يالغۇزنىڭ يارى ــ خۇدا.

يالغۇز ئوتۇندىن يالقۇن چىقماس،
يالغۇز باتۇر غالىب بولالماس.

يالغۇزنىڭ سۆزى ئۆتمەس.

يالغۇز تارنىڭ ئۇنى چىقماس.

يارەمچىڭ ياخشى بولسا،
ئىشىڭ ئوڭغا تارتار.

يارەمچىسىز پالۋان سەپ يارالماس.

يەككە ـ يېگانە ــ ھېلىم دۇئانە.

يۆلەنچۇكۇڭ تاغ بولسا،
مۇشتۇڭ بازغان بولار.

يۇرتقا پاتمىغان ھېچ يەرگە پاتماس.

يۇرت ئىتلىرى تالىشار،
بۆرە كەلسە يارىشار.

يېنىڭدا تۇرسا پۇلۇڭ توققۇز تۇرار،
ئەلدە قويساڭ پۇلۇڭ ئوتتۇز بولار.

يىغۇالمىغۇچە ئەل بولماس،
چىگۇالمىغۇچە بەل (بولماس).

يېقىنىڭ يېقىنى بار،
دەريانىڭ ئېقىنى (بار).

يىپ ئۇزۇلسە ئۇلىغلى بولار،
كۆڭۈل ئۇزۇلسە ئۇلىغلى بولماس.

شەخس ۋە ئۇرئارامۇناسىۋەت توغرىسىدا

ئاتا بۇركۇت ئايرىم ئۇچار،
بالا بۇركۇت جۇپ (ئۇچار).

ئات كۆتۈر ئوبدان بىلەن،
سۇ كۆتۈر ئاپتۇۋا بىلەن.

ئاياش يولى باشقا،
قاياش يولى باشقا.

ئاتنىڭ سىرى ئىگىسىگە مەلۇم،
قىزنىڭ سىرى مەھەللىسىگە (مەلۇم).

ئاخىرەت ئىززىتى كېرەك بولسا،
پېقىرلار بىلەن كېچەش قىل.

ئادەم ئۆزىدىن،
تاغار بۆزىدىن.

ئاللا بەرمىگەننى موللا بەرمەس.

ئالتۇننى تاپماق ئاسان،
سىرداشنى تاپماق تەس.

ئالدىدا قول قېقىشىپتۇ،
ئارقىدا پۇت تېپىشىپتۇ.

ئاسقاڭدا گۆش بولسا،
دوستۇڭغا يارايسەن.

ئات تەپكەن هارمۇ، ئېشەك تەپكەنمۇ؟

ئات بار يەردە، ئېشەككە يول بولسۇن،
دوست بار يەردە، هېسابقا پۇل (بولسۇن).

ئاغىنە ساپ بولسا،
تاشلىقتا ئات (بولسا).

ئامىتىمنىڭ بارىدا تۆمۈر بوجاق دەيسەن مېنى،
ئامىتىمنىڭ يوقىدا تۆمۈر گالۋاق دەيسەن مېنى.

ئاش كەلسە ئاغزىڭنى ئاچ،
سۇ كەلسە سۇڭگۇچنى (ئاچ).

ئاداش تۇتساق قېرىنى
پىدا قىلۇر جېنىنى.

ئادەمگە ئادەم لازىم،
ئېشەككە سامان (لازىم).

ئاغرىمىغان بېشىمغا ئالتە تاياق.

ئادەمنىڭ مېهرى ئاپتاپتىن ئىسسىق.

ئادەمنىڭ ئىچىدە ئادەم بار.

ئاللىيار بىلەن موللىيارنىڭ ئىشى يوق.

ئاۋۋال يول قوي،
كېيىن قول قوي.

ئالا قاغىدا ئېلىشىڭ بولسا،
ئامانلىق كېرەك.

ئالا قاغىدا ئېلىشىڭ بولسا،
بىر كۈنى ئالارسەن.

ئاق تىكەن تىكەنمىدى چۈشەنگىلى،
خەق دېگەن ئاتاڭمىدى ئىشەنگىلى.

ئاغزىم غىزا تونۇماس،
كۆزۈم ئادەم (تونۇماس).

ئارسلاننىڭ سىرىنى يولۋاس بىلمەس.

ئاز قايغۇنى ئاش باسار،
كۆپ قايغۇنى دوست (باسار).

ئاق قۇشقاچ ئاق قۇشقاچ ئۇچۇن دان بەرگۈدەك،
بىر تۇغقان بىر تۇغقان ئۇچۇن جان (بەرگۈدەك).

ئالدىدا ھى ... ھى، كەينىدە خى ... خى.

ئالتۇننى بىلىش ئاسان،
ئادەمنى بىلىش قىيىن.

ئانىسى يەكلىگەننى بالىسى چوقۇر.

ئاينىپ كەتكەن دوست ئەمەس.

ئاڭلىمىغان سۆزنىڭ ئېگىسى يوق،
يىغلىمىغان بالىنىڭ ئىنىسى (يوق).

ئالدامچى يەپ قاچار،
يۈزسىز شالىنى چاچار.

ئادەم ئېغىلدا ياشىسا، ئېشەكنىڭ خۇيىنى ئالار.

ئادەم ئۆلمىگۈچە رەھمەتلىك بولماس.

ئاداۋەت قىلسا كىشىگە،
مۇشكۈل چۈشەر بېشىغا.

ئادەمگەرچىلىك ئادەم ئۆلتۈرەر.

ئاق قۇشقاچنىڭ تۇغقىنى يوق،
تامدىن دوملاپ ئۆلگىنى (يوق).

ئەرنى ئېغىرچىلىق ئىچىدە تاللا.

ئەرباب بىلەن جودا قىلما،
غوجام بىلەن سودا (قىلما).

ئەقلى يوق دوستتىن يامانلار،
قورسىقى توق تاماقتىن (يامانلار).

ئەمەلدارغا ھەجايغان پۇقراغا ھومىيار.

ئەلگە كىرسەڭ ئېلىڭچە،
سۇغا كىرسەڭ بېلىڭچە.

ئەلچىگە ئۆلۈم يوق،
نەيچىگە تىنىم (يوق).

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم دېسە،
بەش تەڭگەمنى بېرىڭ دەپتۇ.

ئەگرى قوزۇقتا قىڭغىر توقماق.

ئەر قانىتى ــ دوست.

ئەل رازى ــ خۇدا رازى.

ئەقىلسىز بىلەن پولۇ يېگۈچە،
ئەقىللىق بىلەن تاش يېگەن ياخشى.

ئەخمەق بىلەن دوست بولما،
ئىشىڭنى بۇزار.

بارلىق يۈزى تاۋاقچە،
يوقلىق يۈزى تىرناقچە.

باشقىنى ئىززەتلىگىنىڭ،
ئۆزۈڭنى ئىززەتلىگىنىڭ.

باش تىققۇدەك ئۆيى يوق،
دوست دېگۈدەك خۇيى (يوق).

بار ئاغىنە ئىززەتكە لايىق.

بار ئاغىنە ــ ئۇرۇق ـ تۇغقان،
يوق ئاغىنە ــ يات.

بار تاۋىقىم، يان تاۋىقىم،
ھۆل بېرىپ قۇرۇق يانسام،
بېرىم يولدا سۇن تاۋىقىم.

بارارسەن ئاكاڭ قېشىغا،
كېلەرسەن غوجاڭ قېشىغا.

بارىنى مومامۇ قىلار،
يوقىنى كىم قىلار؟

بارغۇچە ئاللا ـ خۇدا،
يانغۇچە قالدى قۇدا.

باشقىلارنى رەنجىتكەنىڭ يولى توسۇلار.

بەش پۇلۇمنىڭ بارىدا ھوشۇر بېگىم دېدىگىز،
بەش پۇلۇمنىڭ يوقىدا ھوشۇر چوقۇر دېدىگىز.

بەگكە يارىغۇچە، قوۋۇقچىغا يارا.

بەرسە ئابلاخۇن،
بەرمىسە ئابدۇل كانتۇ.

بۆرىنىڭ تىلىنى بۆرە چۈشىنەر.

بولۇشساڭ خانغا بولۇش.

بۇلبۇل گۈل بار يەردە،
ھۆرمەت دوست بار يەردە.

بۇغداينىڭ باھانىسىدە قارىمۇق سۇ ئىچىپتۇ.

بېرىپ باق، ئېلىپ باق.

بىلەك بىر بولسىمۇ بارماق باشقا.

بېلىققىمۇ باش كېرەك.

بىر ماڭغانغا يول بولماس،
بىر سۆيگەنگە دوست (بولماس).

بېرىپ يامان بولغۇچە،
بەرمەي يامان بول.

بېرەي ـ بېرەي دەيسەن،
قولۇمغا سالمايسەن.

بىلمىگەن يار بولماس،
بىلگەن خار (بولماس).

بىر كۈنلۈككە ئات ئۆلمەس،
ئىككى كۈنلۈككە ئىگىسى بەرمەس.

بىرنى ئەسكى دېسەك، مىڭى ئالدىڭدىدۇر.

بىر كۆرگەن تونۇش، ئىككى كۆرگەن تۇغقان.

بېدە تاپسىڭ ئاتقا بەر، سامان يېسۇن كالىلار،
گۆشنى تاپسىڭ ئۆزۈڭ يە، تېپىپ يېسۇن بالىلار.

پىر - پىرغا يېتەر.

پادىشاھنىڭ كۆزىدە بولمىساڭمۇ، كۆڭلىدە بول.

پاقمغا يالۋۇرغىچە سۇغا سەكرەپ چۈش.

پاقا بىلەن يىلاننىڭ تىلى بىر.

پادىچى پوستەكچى بىلەن دوست بولالماس.

پالتا بار يەردە كەكە تۇرماپتۇ.

پاختەكتە بار كۆڭۈل تورغايدا يوقمۇ؟

پايدىسىز كېلىشمىدىن
پايدىلىق ئۇرۇش ياخشى.

پۇلنى دوست تۇتقۇچە،
دوستنى ئۆز تۇت.

پەرىشتە دۇنگە ھەمراھ بولسا،
دۇنىنىڭ خۇيىنى ئالار.

پوققا چالما ئاتساڭ،
ئۆزۈڭگە چاچرار.

— پۇل نەگە بارسەن؟
— تۇغقانىنى يات قىلغىلى.

پۇلسىز بازارغا بارماڭ،
جورىسىز مەشرەپكە (بارماڭ).

پۇراقسىز گۈلدىن غازاڭ ياخشى،
ۋاپاسىز دوستتىن سارىڭ ياخشى.

پۇل تېپىپ قەشقەردە خەجلەڭ،
نان تېپىپ جانبازدا يەڭ.

پۇلى بولسا قوللار،
بولمىسا قوغلار.

پىچاقنى ئۆزۈڭگە سال،
ئاغرىمىسا كىشىگە (سال).

تاغقا چىقسا كېيىك بولۇر،
سۇغا كىرسە بېلىق (بولۇر).

تام توقمچى گەپ تاپسا،
تام پوتلىسىغا دادلار.

تاش بىلەن ئۇرغاننى
ئاش بىلەن ئۇر.

تەلۈنىڭ تېرىسى قېلىن،
تەلۈە كېلىنگە يېلىن.

تور باغلىمىغان ئۆمۈچۈك
ھاشارات تۇتالماس.

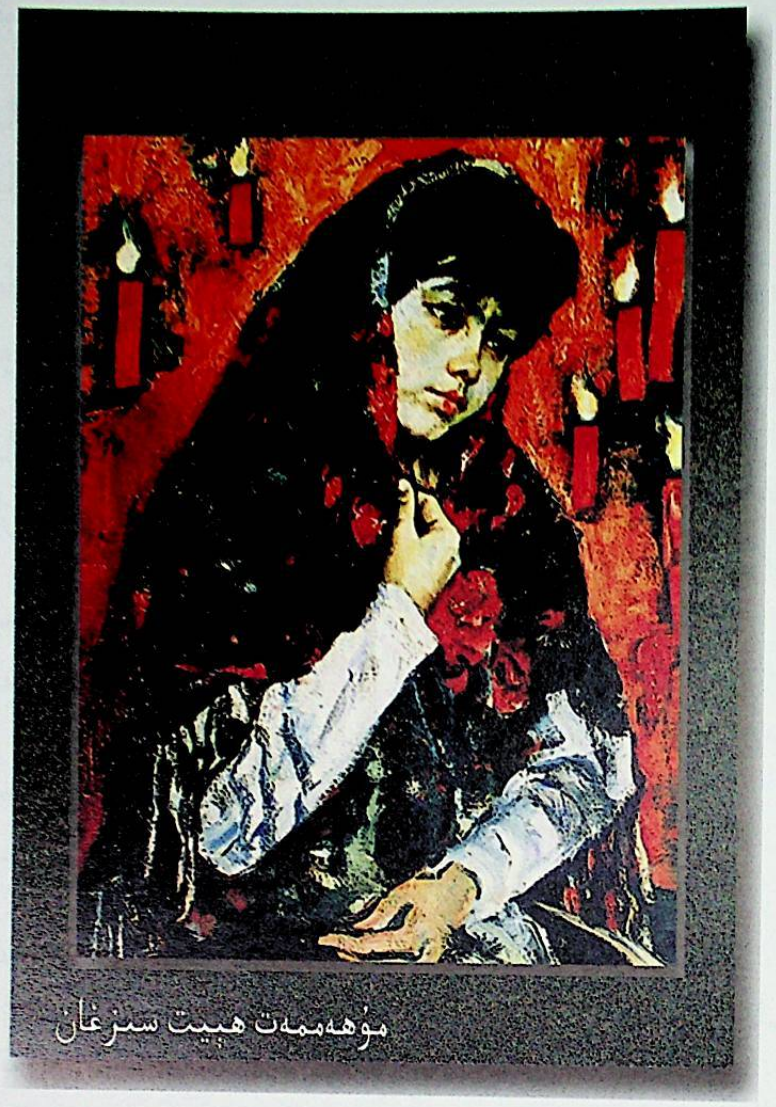
تويدا كەلگەن دوستۇڭنى ئۆلۈمدە سىنا.

توغرا قىلساڭ ئاتىقىڭ چىقار،
خاتا قىلساڭ چاتىقىڭ (چىقار).

تونۇشى يوق مۇساپىر قارىغۇدىن بەتتەر.

تۇغقىنى يوقنىڭ يۇكى يوق،
دوستى يوقنىڭ يولى يوق.

توي ئۆيىناڭ تويچى بىلەن،
قوي بېقىڭ قويچى بىلەن.

مۇھەممەت ھېيت سىزغان

تويدا ئىشتىنىمنى بەر دەپتۇ.

توشقان ئۆلسە، تۈلكە ھەسرەتتە قاپتۇ.

تۆگىنىڭ مازار بىلەن ئىشى يوق.

تۆگىنىڭ خۇيىنى مەتەر بىلەر.

تۆمۈرچى كۆمۈرچى بىلەن دوست.

تۆر بېشىدىكى بىلەن چىقىشقۇچە،
قازان بېشىدىكى بىلەن چىقىش.

توكۇر چوكانىنىڭ مايماق ئاشىنىسى بار،
قارىغۇ يىگىتىنىڭ جىرتاق ئادىشى بار.

تۈلكىنىڭ سوئالىغا خورازنىڭ جاۋابى بار.

تۈل خوتۇن گەپكە يېقىن،
تەمەخور نەپكە (يېقىن).

تۈرنىدىن قاراۋۇل قويساڭ،
تۆپەڭدىن قۇش ئۆتمەس.

تۈلكە ھېيلىگەر بولسىمۇ
قاپقانغا چۈشەر.

تېپىشمىغۇچە ئېلىشماس،
ئۇرۇشمىغۇچە قېنىشماس.

تىرىك ئىززەتكە تويماس،
ئۆلۈك دۇئاغا (تويماس).

تىنار بولساڭ تۇردەك بول،
سوغۇق بولساڭ مۇزدەك بول.

جانمۇ جان ئۆزىنىڭ جېنى،
كىشىنىڭ جېنى ئىتنىڭ جېنى.

چەينەك پىيالىگە ئېگىلسە،
پىيالە ئېغىزغا ئېگىلەر.

چايانىدىن ئىلتىپات كۈتمە،
زالىمدىن شەپقەت (كۈتمە).

چوڭ چولدا كىچىك بېلىقمۇ ئوينار.

چوڭ چۆچەككە چاي قۇيسام،
كىچىكىگە دەز كەتتى.

چىدىغانغا چىقارغان.

چىرايلىق كىيىنسە ئاق كۆڭۈل دېمە،
يىرتىق كىيىنسە قارا كۆڭۈل (دېمە).

چوڭ ئىززەت قىلسا،
كىچىكى ھۆرمەت قىلار.

چىراي كۆرۈپ ھال سورا.

خالتىدا تالقان باردا مەندەك يوقتۇر مەرد كىشى،
خالتىدا تالقان تۇگەپتى يوقتۇر مەندەك سەت كىشى.

خان بىلەن چىقىشقۇچە،
قوۋۇقچى بىلەن چىقىش.

خانغا يار-يغان بېشىم،
تازغا يار-ماپتۇ.

خىلى - خىلى بىلەن،
كەكە سېپى بىلەن.

خىلى - خىلدا ياخشى،
پىچاق قىنىدا (ياخشى).

داستىخانغا باققان دوست ئەمەس.

داپقا بېقىپ ئۇسسۇل،
ئىمانغا بېقىپ رۇسۇل.

دەم — غەنىيمەت،
دىدار — غەنىيمەت.

دەرد كۆرگەن دەردنى بىلەر،
دەرد كۆرمىگەن نېمىنى (بىلەر).

دوستۇڭغا دۇشمەن بولاي دېسەڭ مېلىنى باق.

دوستۇم دېسەڭ كىشىنى،
بىلىپ باققىن ئىشىنى.

دوستۇڭنى يىغلىغاندا تاپ،
دۇشمىنىڭنى كۈلگەندە (تاپ).

دوستۇڭ كۆپەيسە كامال تاپسەن،
دۇشمىنىڭ كۆپەيسە زاۋال (تاپسەن).

دوستۇڭنى ئۇچ كۈن سىنىما، ئۇچ يىل سىنا.

دوستۇڭنىڭ كۆڭلىنى كۆكسۈڭگە باس.

دوستۇڭ دوست بولسۇن،
ھېسابىڭ دۇرۇس (بولسۇن).

دوستى يوقنىڭ ھۆرمىتى يوق.

دوستنى داستىخان تاپار.

دوستۇڭغا قەست قىلغىنىڭ —
ئۆزۈڭنى پەس قىلغىنىڭ.

دوستلىرىڭ يوق باغدىن
دوستلىرىڭ بار تاغ ياخشى.

دۇشمەنگە باش ئەگسەڭ دەسسەر،
دوستۇڭغا قول سۇنساڭ ئەسلەر.

دىلى توغرىنىڭ تىلى توغرا.

سالاغا پاتمىغان گۆرگە پاتار.

سايدا تاشنىڭ ئەتىۋارى يوق.

سىنالغان شەيتان
سىنالمىغان پەرىشتىدىن ياخشى.

سىيىر سىلىغانىنى بىلمەس،
يامان ئايىغانىنى (بىلمەس).

سەن تۇغساڭ مېنى، مەنمۇ تۇغايمەن سېنى،
سەن تۇغمىساڭ مېنى، پىتىممۇ تۇغمايدۇ سېنى.

سەن مېنى كىشى دېسەڭ، يانچۇقۇمدا كىشمىشىم،
سەن مېنى كىشى دېمىسەڭ، سېنىڭ بىلەن نېمە ئىشىم.

سەنمۇ شۇڭ، مەنمۇ شۇڭ،

ئوتتۇرىمىزدا قارا مۇشۇك.

سوقۇشقاق خوراز سەمرىمەس.

سول قولۇڭدا تاش بەرسەڭ،
ئوڭ قولۇڭدا گۆھەر ئالىسەن.

سۇلايمان ئىبراھىمدىن قورقار،
ئىبراھىم خۇدادىن قورقار.

سۆڭەكنى غاجىلىغان بىلەن ياغ چىقماس.

سېخىي دوست جانغا ئەسقاتار،
بېخىل دوست نانغا (ئەسقاتار).

سىز بىز بىلەن،
بۆز كېۋەز بىلەن.

شامالنىڭ بېشى غۇر ـ غۇر، ئاخىرى قۇيۇن،
ئويۇننىڭ بېشى ئويۇن، ئاخىرى چويۇن.

شەيتان پوستۇڭدىن چىقار،
پاسات دوستۇڭدىن (چىقار).

شەيتانىنىڭ بايرىمى تولا.

شۇڭ تۇرسىلا ياۋاش دېمە،
كۈلۈپ تۇرسىلا ئاداش (دېمە).

غەيۋەتچىنى دوست تۇتساڭ ئابرۇيۇڭ چۈشەر،
ياخشىنى دوست تۇتساڭ ئابرۇيۇڭ ئۆسەر.

غېرىچلاپ دەسسەپ،
غۇلاچلاپ ئۆلچەر.

قول ئىچىگە ئېگىلەر.

قوشناڭ تاز بولسا،
بېشىڭنى تاتىلا.

قېرى مۇشۇك چاشقان تۇتالماس.

قاغا بىلەن تېزەك ئۇستىدە تېپىشىپتۇ.

قارىدىم نېمە بولدى،
ھە! دېدىم نېمە بولدى.

قارىغۇنى قارىغۇ يېتەكلەر.

قالپىقى يوق كادىن قانىتى يوق سار ياخشى.

قاغا بىلەن كەپتەر دوست بولماس.

قاغىلار قاق ئېتەر،
ئۆز كۆڭلىنى شاد ئېتەر.

قاسساپ دوستىغا سۆڭەك بېرەر.

قاچقاندىن قاچ،
ياناشقانغا يانداش.

قارىمۇقنىڭ دانىسى بولغۇچە،
بۇغداينىڭ سامىنى بول.

قەلەندەردىن نان تىلەپتۇ،

ئۆلۈكتىن ئىمان (تىلەپتۇ).

قورقۇنچاق بىلەن دوست بولساڭ ئىشىكنى بۇزار،
دۇشمەن بىلەن دوست بولساڭ بېشىكنى ئۈزەر.

قول بەرگەنگە يول بەر.

قول قولنى يۇسا،
قول قوپۇپ يۇزنى يۇيار.

قوشناڭغا مەسلىھەت سال،
ئۆزۈڭنىڭ بىلگىنىنى قىل.

قۇشنى قۇش ئۇۋلار.

قوشنىنىڭ قوش كۆرۈنەر،
پوردىقى مۇشت (كۆرۈنەر).

قۇرت ياغاچنى ئىچىدىن يەر.

قېچىر ئاتنى چوڭ دادام دەر.

قېلىنلىقىم ــ دۆلىتىم،
نېپىزلىكىم ــ سۆلىتىم.

قىرىق ئاشچىدىن بىر باشچى ياخشى.

قىزىل كۆزدىن ۋاپا كەلمەس،
قوي كۆزدىن جاپا (كەلمەس).

كەتمەنگە ساپ ياخشى،
ئادەمگە دوست (ياخشى).

كۆرسە يالاپ تويماس.
كۆرمىسە تالاپ (تويماس).

كۆتى ياغلانغان ئېشەك ھاڭرىيالماس.

كۆڭۈل كۆڭۈلدىن سۇ ئىچەر.
كۆلنىڭ ئېتىنى بېلىقى چىقىرار.

كۆز يېشى تاشنىمۇ ئېرىتەر.

كىشىنىڭ بەرگىنى يىللىق بولماس.

كۆرگەننى كۆتلىگەن يەڭدىدۇ.

كۆرسە ھالى يوق،
كۆرمىسە كارى (يوق).

كۇچۇك ئىگىسىدىن بىسوراق سىيمەس.

كۇندە كېلىپ كۇندە كېتىڭ،
يولچە كېلىپ يولچە كېتىڭ.

كىم بىلەن بىللە بولساڭ كىملىكىڭ مەلۇم بولۇر.

كىشىنىڭ ھالىغا كىشى يەتمەس.

كىچىكىنىڭ يۇزى ئېچىلغۇچە،
چوڭنىڭ كۆتى ئېچىلار.

كېرەك بولسا تېرەك يىقىلار.

كېسەل بىلەن ئۇرۇشساڭ جېنىڭنى ئالار،
ئوغرى بىلەن ئۇرۇشساڭ پۇلۇڭنى (ئالار).

كىشىنىڭ تامىقىنى يېسەڭ تىلىڭ قىسقىرار،
سۆزۈغىتىنى ئالساڭ قولۇڭ (قىسقىرار).

كېسەلنى يوقلا، گەپ سورىما.

كىشى نان تەڭلىسە يېمەيمەن دېمە،
قولۇڭغا ئال، يېمىسەڭمۇ يېمە.

كىشىنىڭ ھالىغا كىشى يەتمەس،

تۆگىنىڭ قۇيرۇقى يەرگە (يەتمەس).

كەت دېسە ئىتمۇ كېتەر.

كۆڭلۈڭگە ياقمىسا،
كۆزۈڭگە ياقماس.

كىشىنى خارلىغان ئۆزى خارلىققا قالار.

كىشى مېنى دېسە، كىشى بىلەن مېنىڭ ئىشىم،
كىشى مېنى دېمىسە، كىشى بىلەن نېمە ئىشىم.

كىشىدىكى نەرسە — خۇدادىكى نەرسە.

كىمنىڭ سىرىنى كىم بىلۈر،
كىم ياراتسا شۇ بىلۈر.

كىشىگە كۈلسەڭ ئۆزۈڭگە يىغلارسەن.

كىشىنى بىلەي دېسەڭ دوستىنى بىل.

كىشىگە قىلغان ئۆزگە قىلار.

گۈپاسى يوق تۇغقاندىن گۈپاسى بار يات ياخشى.

گۆرگە كىرگەن تىرىك چىقماس،
ئۆيگە كىرگەن قۇرۇق (چىقماس).

گۈلنىڭ تىكىنى بولىدۇ،
دوستنىڭ ئەيىبى (بولىدۇ).

گۈزەل يولدا قويار،
قاراقچى چۆلدە (قويار).

مالنى تاپقانغا باقتۇر،
ئوتۇننى چاپقانغا ياقتۇر.

مال كۆتۈرەر ئۆلۈمنى،
دوست كۆتۈرەر كۆڭۈلنى.

مەن ئىشەندىم ئېلى تازغا،
ئېلى تاز ئىشەندى ئەتىيازغا.

مەيلى بارغا مايىل بول.

نۇر مۇھەممەت ئابلىز سىزغان

مەست بىلەن ماڭساڭ ماڭ،
پەس بىلەن ماڭما.

مۇڭلۇق مۇڭ تۆكسە،
مۇڭسىز بىگىز تەڭلەر.

مۇڭلۇق مۇڭ سالسا، مۇڭسىز ئىشتان سالار.

مېنىڭ ئىشىم سەن بىلەن،
سېنىڭ ئىشىڭ كىم بىلەن.

مىڭنىڭ چىرايىنى تونۇغۇچە،
بىرنىڭ ئېتىنى بىل.

مەن ياخشى، سەن ياخشى،
تونۇر قىزىق نان ياخشى.

مىنگىلى ئات ياخشى،
ئويىنىغىلى يات ياخشى.

نامەردكە دوست بولغۇچە،
مەردنىڭ قۇربانى بول.

نارنىڭ تىلىنى سەربان بىلەر.

نۇقسانسىز دوست بولماس،
سۆڭەكسىز گۆش (بولماس).

نىيىتى يامانىنىڭ يېنىدىن قاچ،
مىننەتخورنىڭ نېنىدىن (قاچ).

نوچىنىڭ هە - هۇچىسى بولار،
پوچىنىڭ پۇدەكچىسى بولار.

هاياتلىقىمدا ئەيلىمىدىڭ ياد،
ئۆلگىنىمدە چەكمىگىن پەرياد.

هاسا ئوغرى بىلەن مۇسا ئوغرى بىر تۇغقان.

هەممىگە دوست ــ هېچكىمگە دوست ئەمەس.

هۆرمەت باشقا ئاقار،
كۆيۈم ئاياغقا (ئاقار).

هېزى قوي ئۆلتۈرسە ــ تىرنا يىغلار.

هىممىتىڭ زىيادە بولسا،
ئوغۇللىرىڭ پىيادە قالماس.

هەمراهىڭ ئىت بولسا،
قولۇڭدىن كالتەك چۈشمىسۇن.

هۆرمەت قىلساڭ چوڭغا،
ئىشىڭ تارتار ئوڭغا.

هېسابلىق دوست ئايرىلماس.

ئوقۇرۇڭ ئېگىز بولسا، ئاتتىن قۇرۇق قالمىسەن،
كۆلچىكىڭ تېيىز بولسا، سۇدىن قۇرۇق قالمىسەن.

ئون مادا تەخەيلىسە،
بىر هاڭگىنىڭ كۆتى ئاغرىماس.

ئوۋ ئوۋچى بىلەن،
توي تويچى بىلەن.

ئوت تەپتىدىن بىلىنەر،
ئادەم ئەپتىدىن (بىلىنەر).

ئوت تۆمۈرنى ئېرىتەر،
كۆز يېشى كۆڭۈلنى (ئېرىتەر).

ئوغرىنى قاراقچى ئۇرۇپتۇ.

ئۇماچىنىڭمۇ ئۆتىنىسى بار.

ئۇ سېنىڭچە بولمىسا،
سەن ئۇنىڭچە بول.

ئۇزاق ئولتۇراي دېسەڭ ئۆيۈڭنى ئۇلدات،

بەختلىك بولاي دېسەڭ دوستۇڭنى غولدات.

ئۇلىغىڭنى بەزە قىلساڭ ئۆلتۈرسەن،
دوستۇڭنى بەزە قىلساڭ يىغلايسەن.

ئۆيۈڭگە يولاتما قېرى دەللىنى،
كىرىپ ـ چىقىشتا بۇزار پەللىنى.

ئۆيگە چىقىشتىن ئاۋۋال قوشنا ئىزدە،
يولغا چىقىشتىن بۇرۇن دوست ئىزدە.

ئۆينىڭ ئىگىسى بولمىسا،
ئۆچكىنىڭ ئېتى ئابدۇراخمان.

ئۆزىنى بىلگەن خار بولماس.

ئۆلسە ئېچىكىنى تاڭ،
تىرىك بولسا يارىسىنى (تاڭ).

ئۆزىڭنى بىر پۇل،
خەلقىڭنى مىڭ پۇل.

ئۆز نەپسىدىن كەچمىگۈچە،
كىشىنى خۇش قىلغىلى بولماس.

ئۆتنە ئارىسىغا سۇ كىرمەس.

ئۆزىنى كۆرسە يۇزى،
ئۆزىنى كۆرمىسە گەجگىسى.

ئۆلۈكدە ئۆرە تۇردۇم،
تىرىكدە تىك تۇردۇم.

ئۆزۇڭنىڭ كالىسىنى ئايىغۇچە،
دوستۇڭنىڭ كۆڭلىنى ئايا.

ئۆزۇڭنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى بىلەي دېسەڭ،
باشقىلارغا ئەلچى كىرگۈزۈپ باق.

ئۆزۈڭنىڭ ئۆزۈڭگە يەتسە،
كىشىگە نېمە ھاجىتىڭ.

ئۆزۈڭ ساقلىمىغان سىرىڭنى
دوستۇڭ قانداق ساقلار.

ئۆزى يوق، سۆزى يوق،
كۆزى يوق، يۈزى يوق.

ئۆتنە بەرسەڭ يېرىم بولۇر.

ئۆزۈڭدە يوق ــ ئالەمدە يوق،
كىشىدە بار، پايدىسى يوق.

ئۆزدىن ئاشسا ياتقا.

ئۇركۈيدىغان ئېشەك ئۆزىنىڭ سايىسىدىنمۇ
ئۇركۈيدۇ.

ئۇزۇمنى تاتلىق دېسەم قورساقنى ئەستى.

ۋاپادار دوست ئاخىرەتكىچە.

ئېگىز ئادەم ئىزا تارتسا،
قارىغىلى يەر تاپالماس.

ئېشەك سامانغا كۆنۈك،
خۇشامەتچى سالامغا (كۆنۈك).

ئېشەكنىڭ قېرىسى چىشىدىن ئايان،
ئادەمنىڭ قېرىسى ئىشىدىن (ئايان).

ئېيتقان تويغا بار،
ئاڭلىغان ئۆلۈمگە (بار).

ئېگىز ئوقۇرغا بويى يەتمەي،
ئېڭىكى يېغىر بوپتۇ.

ئېغىز يېسە يۇز ئۈيىلار.

ئىت ھۇرەر، كارۋان يۈرەر.

ئىت يېگەندىن بۆرە يېگەن ياخشى.
ئىتنى سۆڭەك بىلەن ئۇرساڭ ھاۋشىماس.

ئىتنىڭ بۆرە بىلەن ئويناسا،
قويۇڭدىن قولۇڭنى يۇ.

ئىشتانغا چىققان كۆڭلىگە تايىن.

ئىككى ياماق دوستلاشتى،
ياخشى بىلەن خوشلاشتى.

ئىچى كۆيمىگەننىڭ قوڭى قىچىشماس.

ئىت ئاغزىغا سۆڭەك.

ئىت بىلەن خامان يانجىساڭ،
پوق بىلەن چەش ئالىسەن.

ئىچ كۆيەرلىك بولمىسا،
ئىچىم كۆيىدۇ دېمە.

ئىت ئىتنى بۇيرۇسا،
ئىت قۇيرۇقىنى بۇيرۇر.

ئىگىسى يوق ئىت تالاشماس.

ئىت بىلەن قۇدا بولساڭ،
سۆڭەك بىلەن توي قىلارسەن.

ئىككى كۆزنىڭ ئوتتۇرىسىدا بۇرۇن بولمىسا،
ئوڭ كۆز سول كۆزنى يەر.

ياخشى ئاتقا بىر قامچا،
ئەسكى ئاتقا مىڭ (قامچا).

يامانلىغانغا يامان قوينىڭ كاللىسى.

ياغچى بىلەن قوشنا بولساڭ، باي بولسەن،
قاسساپ بىلەن قوشنا بولساڭ قەرزدار (بولسەن).

يامان يولداشتىن تاياق ياخشى،
يامان ئاتتىن ئاياغ (ياخشى).

يالغان دوست ئېشىڭغا كېلەر،
چىن دوست ئىشىڭغا كېلەر.

يامان دوست يالغان بىلەن قىرغا چىقار.

ياخشى بولسا ئۆزىدىن كۆرىدۇ،
يامان بولسا كىشىدىن (كۆرىدۇ).

ياخشى كىيىم تەنگە ئارامليق،
ياخشى دوست جانغا (ئارامليق).

يامانغا ياخشىلىق قىلىش ئەسلىي خاتادۇر،
قوتۇر ئېشەككە بوغۇز بەرسەڭ شىلتىڭ ئاتادۇر.

ياغاچچىنىڭ رەندىگە ھاجىتى چۈشەر،

بەندىنىڭ بەندىگە ھاجىتى چۈشەر.

ياخشى بىلەن يېيىشكىن،
ياماڭ بىلەن دېيىشكىن.

يات يېگۈچە دوست،
تۇغقان ئۆلگۈچە (دوست).

ياتنىڭ ئوتنى پۈۋلەپ ساقلى كۆيۈپتۇ.

يامانلىقنىڭ سۈيىنى ئەكەلگۈچە قاپىقىنى چاق.

ياماندىن قۇتۇلماق تەس،
ياخشىغا يېتىشمەك تەس.

يامانغا يېلىنىڭ، ياخشىغا يېرىلىڭ.

يامانلىقنىڭ خۇيىنى تارتقۇچە،
ئىتنىڭ خۇيىنى تارت.

ياغ يېگەندە يات ياخشى،
دەرد تارتقاندا قېرىنداش (ياخشى).

يامانىنى يار تۇتما.

ياخشى دوست جان ئۈزۈقى،
يامان دوست جان قۇزۇقى.

يولۋاس يوق يەردە ئېيىق چوڭ،
كېمە يوق يەردە قېيىق چوڭ.

ياخشى جېنىڭغا يولداش،
يامان پۇلۇڭغا (يولداش).

يۆلىكى تاغنىڭ يۇرىكى تاش.

ياخشى كۈندە يات ياخشى،
يامان كۈندە قېرىنداش (ياخشى).

يېڭى تۇماقنىڭ يىرتىقى يوق،
ھالال ئىشنىڭ پۇتىقى يوق.

ياخشى ئەر ياخشى ئەرگە پەت قويماس.

يېقىلاي دېگەن تامنى ھەركىمنىڭ
ئىتتىرگۈسى كېلەر.

ياۋاش كېيىك ئوۋچىغا ئۇچرار،
ھەۋەس خوتۇن نوچىغا (ئۇچرار).

يىلتىزلىق دەرەخنى بوران ئالالماس.

ياۋاشنىڭ مۇڭگۈزى ئىچىدە.

يىراق بولسا كىشنىشەر،
يېقىن بولسا چىشلىشەر.

يول بەرمىگەن قول بەرمەس.

يۈزى بارغا سوۋغا كېلەر،
يۈزى يوققا دورغا كېلەر.

يېرىڭ ئاياغدا بولسا،
قىزىڭنى مىرابقا بەر.

يېگەننىڭ تىلى قىسقا،
ئالغاننىڭ قولى (قىسقا).

يىراقتىكى سۇ ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرالماس.

ئىش ئەمگەك توغرىسىدا

ئاتىسى قۇل بولسا، بالىسى باي بولۇر.

ئاش قالسا قالسۇن، ئىش قالمىسۇن.

ئارقىدا قالدىك ــ توپىدا قالدىك.

ئاش كەلسە خامانلار،
ئىش كەلسە يامانلار.

ئاستا يۈرگەن تاغ ئاشار،
يۈگۈرگەن باغ (ئاشار).

ئاسان ئىشنىك بېشىغا،
ھەركىم بارار قېشىغا.

ئالتىنچى ئايدا ئاغرىق يوق.

ــ ئاش يەملا ؟
ــ ئىلتىپاتلىرى.
ــ ئىش قىلاملا ؟
ــ خۇدا ساقلىسۇن.

ئاش قۇلى ــ ئىش كېسىلى.

ئادەمنىڭ ھەققىنى يەر قايتۇرار.

ئالتۇن ئوتتا تاۋلىنار،
ئادەم ئەمگەكتە (تاۋلىنار).

ئانارنىڭ پوستى قاتتىق، مېۋىسى تاتلىق.

ئادەمنى ئەمگەك باقىدۇ،
ھۇرۇنلۇق چەتكە قاقىدۇ.

ئاغزىڭ چاققان بولغۇچە، قولۇڭ چاققان بولسۇن.

ئاپتاپ يەرنى تاۋلار،
ئەمگەك ئەرنى تاۋلار.

ئاشنى كۆرسە قولى قوزغىلار،
ئىشنى كۆرسە كېسىلى قوزغىلار.

ئاش كەلسە ئىچىپ كېتەر،
ئىش كەلسە قېچىپ كېتەر.

ئادەم ئىشلىمىسە بىكار،
ئىت چىشلىمىسە (بىكار).

ئاتىسى يوق ئاتا قەدرىنى بىلمەس،
ھۇرۇن جان قەدرىنى (بىلمەس).

ئالتە خوتۇن بىر ئۆيدە بولسا،
ئېشەك تېزىكى تۆرده بولار.

ئادەمنى ئىش تونۇتار.

ئالدىراپ قىلساڭ ئىشنى،

بالدىراپ ئالسەن قىشنى.
ئالدىراپ قىلمىساڭ ئىشنى،
تىتىرەپ ئالسەن قىشنى.

ئاتمىش ئالتە پەرىشتە،
ھەر بىرى بىر ئىشتا.

ئالتىنچى ئايدا قىچقارسا
يەتتىنچى ئايدا «ھە» دېگەن.

ئالتىنچى ئايدا بىر تون تىكتىم،
ئەلىدىممۇ، پەلىدىممۇ؟
ئارىدا قونۇپ سۇ ئەكەلدىم،
يۇگۇردۇممۇ، ئۇچتۇممۇ؟

ئادەم قولى چۆلنى بوستان قىلار.

ئەتىگەندە ئىشنىڭ زورى،
ئاخشامسېرى ناننىڭ زورى.

ئەمگەك قىلماي ئەلدىن ئاغرىنما،
ئېكىن سالماي يەردىن ئاغرىنما.

ئەمگەكنىڭ ئۇنۇمى بىلەكتىن،
قوغۇننىڭ زورىيىشى پېلەكتىن.

ئەمگىكىڭ قاتتىق بولسا،
يېگىنىڭ تاتلىق بولۇر.

ئەر ئەلگە ئەمگىكى بىلەن تونۇلار.

ئەمگەكنىڭ نېنى تاتلىق،
ھۇرۇننىڭ جېنى تاتلىق.

ئەجىرسىز ناۋات بولماس،
ئەلسىز ئاۋات بولماس.

ئەمگىكى ئازنىڭ كۆلكىسى ئاز.

ئەجىر قىلساڭ دەرياغا بېلىق بىلۇر،
بېلىق بىلمىسە خەلق بىلۇر.

ئەزمە ئويلانغۇچە تەۋەككۈلچى مۇرادقا يېتەر.

ئەمگەك قىلساڭ ئېرىنمەي،
قارنىڭ تويار تىلەنمەي.

ئەمگەك قىلساڭ ئۆلمەيسەن،
يانغان ئوتتا كۆيمەيسەن.

ئەمگەك قىلساڭ سايرىتار،
ماي ئىچىدە يايرىتار.

ئەجىر قىلساڭ ئالارسەن پايدا،
ئەجىر قىلمىساڭ قالارسەن سايدا.

ئەمگەك قىلساڭ باغ بولۇر،
تاش يىغىلسا تاغ بولۇر.

ئەمگەك قىلساڭ ئاتىقىڭ چىقار.

ئەجىر قىل دەرياغا سال،
بەختىڭنى ئاللادىن تىلە.

يۈسۈپجان قادىر سىزغان

ئەر نەدە بولسا، نېنى شۇ يەردە بولۇر.

باشتا ئىش قاتتىق،
ئاياغدا ئاش تاتلىق.

باي ــ پۇلى بىلەن ماختىنار،
ئىشچان ــ قولى بىلەن ماختىنار.

بالدۇر قىلساڭ ئىشىڭنى،
ئاسان ئالىسەن قىشىڭنى.

بايا‌شات تۇرمۇش نەدە، تەر تۆككەن يەردە،
ئىسراپچىلىق نەدە، پىشانىسى تەرلىمىگەن يەردە.

باينى باي قىلغان ئۆچكە بىلەن توي،
ھۇرۇن ئوغۇلغا نەدە بولسۇن توي.

بايلىقنىڭ ئاتىسى ئەمگەك، ئانىسى يەر.

باھاردا لاي كەچكەن قىشتا ماي ئىچەر.

باينىڭ كۆرپىسى بار،
ئىشچانىنىڭ تۆھپىسى بار.

بەرگەننى چىشلىگەندىن تەر ئاققۇزۇپ
كىشىگەن ياخشى.

بەش بارمىقىم ــ بەش گۈل.

بەرىكەت دېگەن خالتاڭدا ئەمەس، ئالقىنىڭدا.

بوي ئىشلىمەس، قول ئىشلەر.

بۆرىدىن قورققان تاغقا چىقالماس،
جاپادىن قورققان ھۆرمەت تاپالماس.

بىر باشتا توققۇز تۇغمەن تېشى چۆرگىلەر.

بىرنى ھەركىم بېرەر،
كۆپنى ئەمگەك (بېرەر).

بىكار بولساڭ كېپەك تاسقاپ يە.

بىغەمنىڭ خۇشاللىقى كوسىغا چىققان
ساقالچىلىك.

بىر كىشىنىڭ مېھنىتىدىن يۈز كىشى
راھەتلىنەر.

بىكار يۈرمەڭ لاغايلاپ،
پۇلنى خەجلەڭ ئاۋايلاپ.

بىر سەن بىكار،
بىر ئىت بىكار.

بىر بىكارچى مىڭنى بىكار قىلۇر.

بېلى بوشنىڭ قورسىقى ئاچ،
ھۇرۇندىن نېرى قاچ.

بىلەك تالدۇرۇپ ئاش ئەتسەڭ،
يۈرەك قاندۇرۇپ ئىچەرسەن.

بىر ئادەم ئېرىق قازسا، مىڭ ئادەم سۇ ئىچەر.

پاتقاقتىن قېچىپ سازلىققا كىرىپتۇ.

پاتمانلاپ ئىشلەڭ،
مىسقاللاپ چىشلەڭ.

پادىچىنىڭ قىزى پادا كەلگەندە مەدىكار ئىشلەر.

پۇلۇڭنىڭ كەتكىنىگە قارىماي،
ئىشىڭنىڭ پۈتكىنىگە قارا.

پۇل تىلىسەڭ ئەمگەك قىل.

پۈتكەن ئىشنىڭ بېشىغا،
ياخشى كېلۇر قېشىغا.

پۇل تاپاي دېسەڭ ئىش تاپ،

تام سالاي دېسەك خىش (تاپ).

پىچاق تاشتا ئىتتىكلەر،
ئادەم ئىشتا (ئىتتىكلەر).

تاۋار پۇرۇچى ئاشار،
لاي پۇرۇچى ئاشماس.

تاپالمىساك ھالال يە،
تاپالمىساك شامال (يە).

تاشمىلىقتا غىلدىرلاك،
بىكار تۇرماي مىدىرلاك.

تامچە سۇدا تال كۆكسەر،
ئەمگەك بىلەن ئەر (كۆكسەر).

تارتىنساك گېپىمك قالۇر،
ئېرىنسەك ئىشمك (قالۇر).

تامچى خىش تاللار،
ھۇرۇن ئىش (تاللار).

تاماق يېگىن تويغۇچە،
ئىش قىلغىن ھارغۇچە.

تەر چىقمىسا ئېتەك تولماس.

تەر تۆكۈپ ئەمگەك قىلمىساك،
ئۆيۇڭدە ئوزۇق يوق.
دەرەخ تىكىپ باغ قىلمىساك،
بىر تال قوزۇق يوق.

تەردىم تېرەك، ئۇنىڭدىن چىقتى گېزەك.

تەييار گۆشنى يېگەن يولۇاس ئەمەس.

تەر ئاچچىق — ھوسۇلى تاتلىق.

تۆگە سىلكىنسە ئېشەككە يۈك چىقار.

تۆگە تاپىنىدا خامان يۇمشىماس.

تۆت كەپتەرگە يەتتە كوۋۇك،
يازدا ياتقاندا قىشتا دوۋۇك.

تۇزلەڭدە تاغ يوق،
ھۇرۇندا باغ يوق.

تۆھپە قىلغانغا تۆگە تارتۇق قىل.

تۆكۈلسە تەر، ئۇنۇم بېرەر يەر.

توخۇ بىرنى تۇغۇپ شۇنچە قاقاقلار،
ئىككىنى تۇغسا قانچە قاقاقلار؟

تۆمۇرچىنىڭ مىڭ سوققىنى —
بازغانچىنىڭ بىر سوققىنىغا تەڭ كېلەلمەس.

تېرىغان ئۆزىدىن سورار،
تېرىمىغان كىشىدىن (سورار).

تېرىغانغا يەر قېرىماس،
ئىشلىگەنگە ئەر (قېرىماس).

تىرىشىپ ئىشلىگەن كامال تاپار،
ھۇرۇنلۇق قىلغان زاۋال تاپار.

تېمىپ تۇرسا كۆل بولۇر،
تېرىپ تۇرسا پۇل (بولۇر).

تىرىشىپ قىلساڭ ئەمگەك،
تۇرمۇشۇڭ بولار ئەلۋەك.

تىرىشساڭ تىرىلسەن،
تىرىشمىساڭ يېرىلسەن.

جاڭگال يوقلىغان قىشتا كۆلەر،
ئويناپ يايرىغان توڭلاپ ئۆلەر.

جېنى ئاغرىمىغانلىڭ يېنى ئاغرىماس.

جېنى بارلىڭ ئەملى بار.

چاققان جۇۋاننى بۆشۈك تۇۋدە سىنا.

چەتتە ئىشلە، ئۆيدە يە.

چوڭ بىلەنمۇ، كىچىك بىلەنمۇ كېڭەش،
ئاخىرى ئۆز ئەقلىڭ بىلەن يەش.

چۈشكۈچە ئۆمرۈڭ بولسا،
كەچكىچە ئىشلە.

چۈشۈڭگە ئىشەنسەڭ نامرات بولارسەن،
ئىشىڭغا ئىشەنسەڭ روناق تاپارسەن.

چۈمۈلىنىڭ پۇتىدىن ئۆگەن،
قۇشقاچنىڭ تىلىدىن ئۆگەنمە.

چىدىغان بۆرە ياغ يەر،
چىدىمىغان بۆرە يۇڭ يەر.

چىنە مىڭ يىل ئىشلەتسە قېرىماس،
سۇنسا بىر پۇلغا يارىماس.

چېۋەرنىڭ قولى ئالتۇن،
دانىشمەننىڭ سۆزى (ئالتۇن).

چىراغ پەرلىگەن خىزمەت ئەمەس.

خالاپ كۆتۈرگەن يۈكنىڭ ئېغىرى يوق.

خۇمداندا خىش تولا،
قىلاي دېسە ئىش (تولا).

خۇدا دەپ ياتقۇچە،
رەببىم دەپ ئىشلە.

داستىخان سال، كۆرپە تالاش،
مېھنەت قىل، پۇل (تالاش).

دەرەخ مېۋىسى بىلەن ئەتىۋار،
ئادەم تۆھپىسى بىلەن ئەتىۋار.

دەريا سۈيى يازدا تاشار،
ئادەم قىممىتى ئەمگەكتە ئاشار.

دۇمبەڭ قىچىشسا تۇگمەنگە بار.

دۇشمىنىڭدىن ئۆتەي دېسەڭ، يېرىڭگە ئارپا تېرى.

دۇررەككە سوت يوق.

دۇتار چالدىم «يۇسۇپ ئەھمەد»كە،
ھېچنېمە كەلمەس قۇرۇق رەھمەتكە.

رىزقىڭنى تېرىپ يە.

رىزقىڭنى ئەجرىڭ بېرەر،
بەرمەكلىكى يەردىن ئەمەس.

ساقلىنى ساتقان قېرىدىن
ئەمگىكىنى ساتقان بالا ياخشى.

سەن سالا، مەن سالا،
ئاشقا پۇرچاقنى كىم سالا.

سەن تارت، مەن تارت،
بوش تۇتۇپ چىكۈ تارت.

سەنمۇ يىگىت، مەنمۇ يىگىت،
ئەسلىي يىگىت ئىشتا يىگىت.

سەكراتقا چۈشكۈچە سەكرەپ تۇر.

سەھەر قوپقان ئىتنىڭ قارنى توق.

سەككىز ئاتقۇچىغا بىر جىڭ پاختا.

سۇۋادان مېۋىسىز،
غادايغان بىلىمسىز.

سۇ يوق دېگەن ھۇرۇنلۇق،
قۇدۇق قازماق ئورۇنلۇق.

سۆز بىلەن پولۇ پىشماس.

سۆز دېسە لاپ، ئىش دېسە
ئالا تاغنىڭ ئارقىسىدىن تاپ.

سېمىز ئۇلاغنىڭ ئايىغى سەككىز.

شۇمبۇيا ئۇنەر قوغۇنلۇقتىن،
پالاكەت كېلەر ھۇرۇنلۇقتىن.

غەپلەتتە ياتساڭ، ئەخلەتكە كۆمۈلىسەن.

غەيرەتسىز بىلەك ــ ئورۇنسىز تىلەك.

غىزايىڭ ــ غايىبتىن ئەمەس، مېھنەتتىن.

قاراپ تۇرۇپ ئىش قىلمىغان خۇدانىڭ دۇشمىنى.

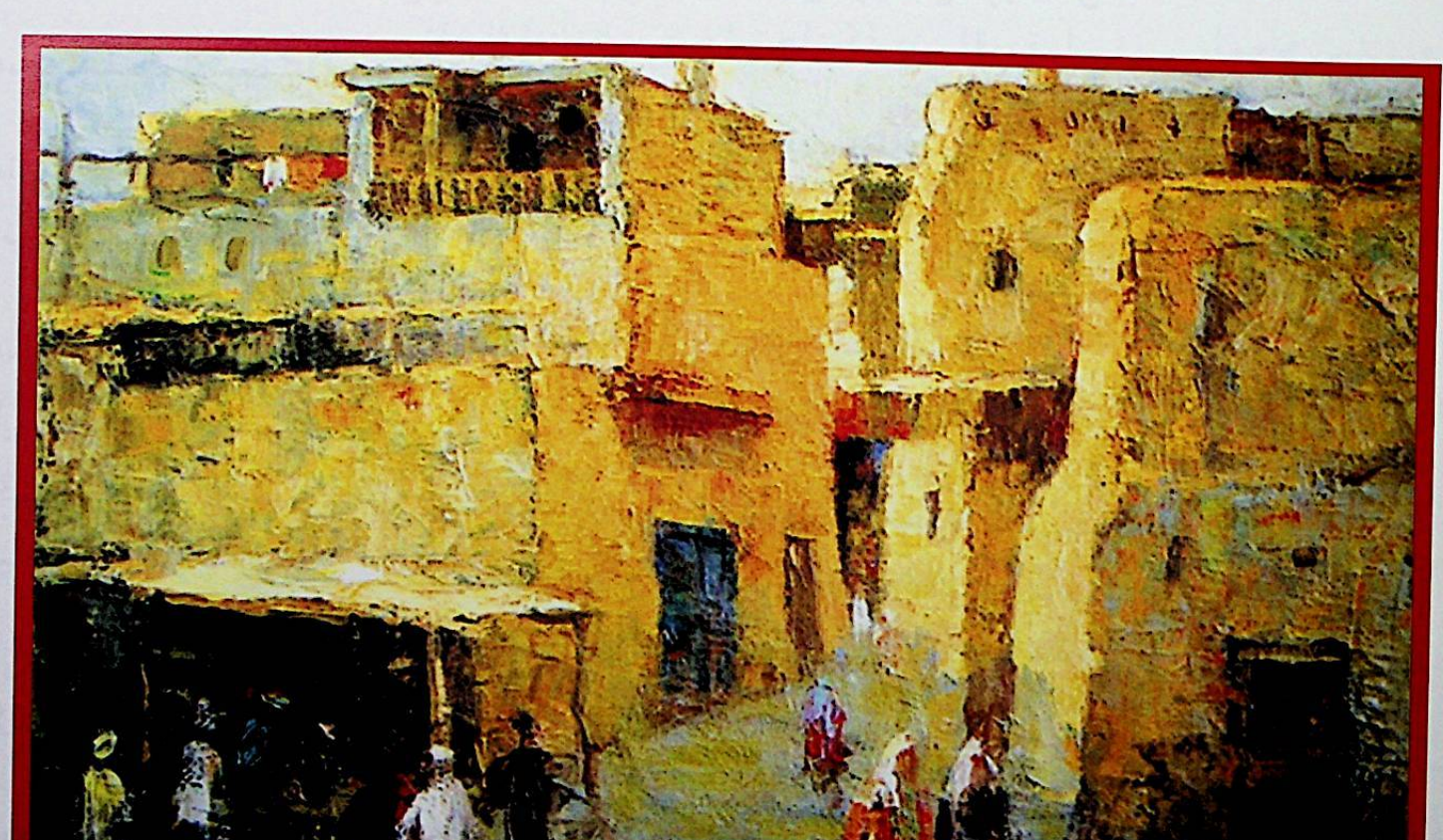
قالغان ئىشقا قاتتىق باشلىق ئەر كېرەك.

قانچىلىك ئۇخلىساڭ، شۇنچىلىك ئاچ قالىسەن.

قوزغىلىپ گۇل بولدۇم،
قوزغالماي كۇل (بولدۇم).

قول قىلغاننى بويۇن كۆتۈرەر.

قول سېلىپ قايتقۇچە، سول ئېلىپ قايت.

زورەم ياسىن سىزغان

قولۇڭ قاپارسا، گىلىڭگە سۇركە.

قولۇڭنى قۇل قىلىپ ئىشلەت،
پۇتۇڭنى ئۇي قىلىپ (ئىشلەت).

قوي باقماي پاقلان يەيمەن،
بۇغداي تېرىماي ئاق نان (يەيمەن).

قۇشقا قانات بىلەن پەر زىننەت،
ئەرگە ئەمگەك بىلەن تەر (زىننەت).

قېرىغاندا قېرىشىپتۇ.

قىمىرلىغان قىر ئاشار.

كالا ئىشلەپتۇ ھەلەپكە لايىق،
ئىگىسى ئىشلىتىمەن دەپتۇ تەلەپكە لايىق.

كەپتەرۇازنىڭ غېمى پەغەزدە،
كاتىپنىڭ غېمى قەغەزدە.

كەپسىزنىڭ ئىشى ــ ئەلگە نەپسىز.

كەمبەغەللىك ئەيىب ئەمەس، ھۇرۇنلۇق ئەيىب.

كەتمەن دېگەن كاندۇر،
ئۇنى چاپسا ناندۇر.

كەسمەس پىچاقتا كەسكۇچە،
چاينىپ يېگەن ياخشىراق.
ماڭماس ئېشەكنى مىنگۈچە،
پىيادە ماڭغان ياخشىراق.

كۆرەر كۆزۈم كۆرمەس بولدى،
بىلەر بىلەكىم بىلمەس بولدى.

كۆرە ـ كۆرە كۆز پىشار،
قىلا ـ قىلا قول (پىشار).

كۆپ ئۇخلىغان ئاچ قالار،
لاغايلىغان كەچ (قالار).

كۆكتىن ئىزدىگەن يەردىن تاپار،
راھەتنى ھەركىم تەردىن تاپار.

كۆكتىن ئىزدىگەننى يەردىن تاپ.

كۆڭۈل خالىغان ئىشنىڭ ئېغىرى يوق.

كۈندۈزى مەندەك ئەر يوق،
كېچىسى ياتار يەر يوق.

كۈندە قىلساڭ ھەربىكەت،
كۈزدە كېلەر بەربىكەت.

كۈچۈڭنى يەلگە بەرمە، يەرگە بەر.

كېلىن بالا كىشىنىڭ ئۆيىدىكى ئامانەت.

كېرىكىڭنى كۈندە يىغ.

كېسەل دوختۇرغا قورقماس،
ئىشچان كاردىن (قورقماس).

كىشىنىڭ ئاغزىغا قارىغان ئاچ قالار.

كىشى قانداق بولسا، ئىشى شۇنداق بولار.

كىشى ئېتى ئات ئەمەس،
ئىككى پۇتۇم يات ئەمەس.

كىشىنىڭ ئىشىغا كىشىنىڭ قولى
تومۇزدىمۇ توڭلار.

كىم بولسا ھۇرۇن،
نامرات بولۇر بۇرۇن.

گەپ قىلىدىغان يۇز پوچىدىن
ئىش قىلىدىغان بىر نوچى ئەلا.

گەپ بىلگۇچە ئىش بىل.

گۆشنىڭ قاتتىقى ــ توخۇ تاشلىقى،
ئىشنىڭ ئېغىرى ــ مەھەللە باشلىقى.

گېپى چوڭنى ئىشتا سىنا.

ماڭغاننىڭ يولى تۈگەر،
ياتقاننىڭ پۇلى (تۈگەر).

ماڭغان پۇتقا توپا يۇقار.

موللا ئايەتكە ئامراق،
ھۇرۇن راھەتكە (ئامراق).

مۇكچەيگەننىڭ بېلىنى ئەمگەك تۈزلەر.

مۇنۇ جۇگانىنىڭ ئېشىنى كۆرۈڭ،
تاۋقىنىڭ تېشىنى (كۆرۈڭ).

مېھنەتسىز يېگەن ئاش،
تۇيۇقسىز تەگكەن تاش.

مېھنەتتىن قاچما،
مىننەتتىن قاچ.

مېھنەتسىز نېسىپ بولماس،
يامىسىز ھېسىپ (بولماس).

مېھنەتسىز تاماق ــ ئېغىزغا قاماق.

مېنىڭ ئېتىم شور دەريا،
نەگە بارسام ئىش تەييار.

مىڭ كاپ ـ كاپتىن بىر چىپ ـ چىپ ئەلا.

مىدىرلىغان تاغ ئاشار،
تاغ كەينىدە باغ ياسار.

نانىنى يە سۇغا چىلاپ،
ئىشنى قىل بۇقىچىلاپ.

نامازدىگەردە ئىش تۈگەر،
ئىشى تۈگىمىگەن باينىڭ بېشىغا مۇشت تېگەر.

ناۋاينىڭ نېنى پىشقۇچە،
ئۆزى مىڭ پىشار.

نامازدىگەر ــ ئىشىڭ تۈگەر.

نومۇسسىز تىلەر،
نومۇسلۇق ئىشلەر.

ھاياتنى ئەمگەك ئۇزارتار،
بەرىكەتنى مېھنەت ئۇزارتار.

ھارماڭ دېسە خامان باقتىم دەپتۇ.

ھالال يېگەن پاك بولۇر،
ھارام يېگەن ھالاك (بولۇر).

ھارۋا ماڭغان يول تار بولماس،
ئەمگەك قىلغان خار بولماس.

ھايۋان باققانغا ئامراق،
ئىش چاققانغا ئامراق.

ھارغانغا ياتاق يوق،
ئاچقا تاماق (يوق).

ھالال يېگەن تەنگە قۇۋۋەت.

ھەربىكەت قىلغانلىنىڭ يېگىلى باردۇر ئېشى،
ھۇرۇنلۇق قىلغانلىنىڭ ساڭگىلار بېشى.

ھەربىكەتتە بەربىكەت،
ھۇرۇنلۇقتىن نېرى كەت.

ھەيدىگىنى ئالتە ئۆچكە
ھايت ـ ھۇيتى ئالەمنى ئالار.

ھەركىم ئۆزىنى چاغلاپ،
ئىش قىلىدۇ بېلىنى باغلاپ.

ھۇرۇنلىنىڭ ئەتىگەنلىك ئىشى چۈشتە تۈگەر،
يازدىكى ئىشى قىشتا (تۈگەر).

ھۇرۇنلىنىڭ سۆزىدىن چۈمۈلىنىڭ ئىشى ئارتۇق.

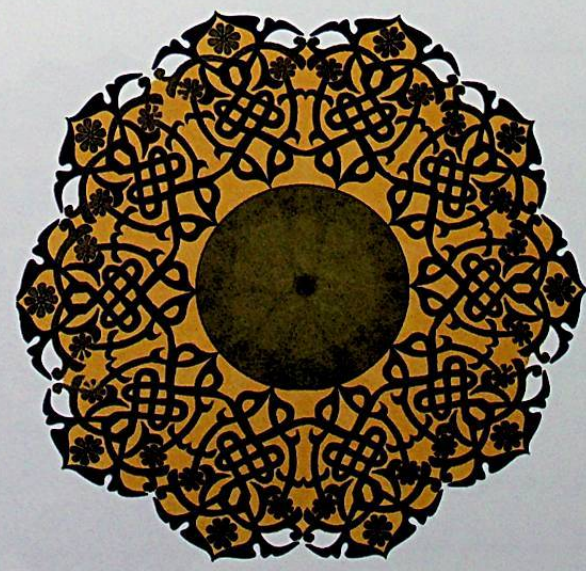
ھۇرۇنلىنىڭ دادىغا يەتكۈچە،
ئىشچانلىنىڭ ھالىغا يەت.

ھەربىكەت قىلساڭ ھاتەم بولۇرسەن.

ھىممەتسىزلىنىڭ ھۆرمىتى بولماس.

ھۇرۇنلىنىڭ ئىشى ـــ چۈشىدىكى ئىش.

ھۇرۇنلۇق كېسەلمەن قىلار،
ئەمگەك تېمەن (قىلار).

ھۇرۇنلىنىڭ تومۇزدا قولى توڭلار،
ئايدىڭدا پېشانىسى كۆيەر.

ھۇرۇنغا ئۆز تۈكىمۇ يۈك بولار.

ھۇرۇنغا ھويلىدىكى سۇمۇ يىراق.

ھۇرۇنلىنىڭ تىلى يېرىم غۇلاچ.

ھۇرۇنغا قىلدەك ئىش پىلدەك بىلىنەر.

ھۇرۇندىن ئەلمۇ بىزار، يەرمۇ بىزار.

ھۇرۇنلۇقتىن بالا كېلۇر باشقا،
ئىشچانلىقتىن گۇل ئۇنەر تاشقا.

ھۇرۇن قىلغان ئىشنى ماختار،
زېرەك كىشنى ماختار.

ھۇرۇن ئۆتەر ئويۇن بىلەن،
ئالۋاستى ئۆتەر قۇيۇن بىلەن.

ھۇرۇن سەھەر ياتقان يېرىدىن
كەچتىمۇ سايە كۈتەر.

ھۇرۇن خوتۇن چاي قاينىتقۇچە،
چاققان خوتۇن ئاش پىشۇرار.

ھۇرۇنغا ئىش يوق،
ئىشچانغا قىش (يوق).

ھۇرۇنلىنىڭ ئاغرىنمايدىغان ئىشى يوق.

ھۇرۇنلىنىڭ غەيرىتى ئىش تۈگىگەندە كېلەر.

ھۇرۇنلىنىڭ ھۇنىرى ـــ ئۇيقۇ.

ھۇرۇنغا جاپا سالساڭ گۇناھ بولماس.

ھۇرۇن ھارۋا قاتقۇچە،

توخۇ ئىككى چىللار.

ھۇرۇن ئېشەكنىڭ توقۇمى يىرتىق.

ھۇرۇن ئولتۇرۇپ ئۇخلار،
يېتىم يېتىپ ئىشلەر.

ھۇرۇننى ئىشقا بۇيرۇساڭ،
ئاتاڭدىن ئارتۇق ئەقىل كۆرسىتەر.

ھۇرۇن ئادەمدىن سارالڭ ياخشى،
يېشىل تىكەندىن غازالڭ ياخشى.

ھوسۇل ئالساڭ ئېشىڭدىن،
قىزلار كەتمەس قېشىڭدىن.

ھىممىتى زورنىڭ قىممىتى زور.

ئورما بىلەكتە ئويناڭ،
كەتمەن يۇرەكتە (ئويناڭ).

ئوروق كېيىكنى ياراتماي،
سېمىز كېيىكنى تاپالماي،
تاغدا ياتقان بارات باي.

ئورمىچى ئورمىچىنى كۆرسە،
ئورغاقنى بېلىگە قىستۇرار.

ئويچان ئويلاپ بولغۇچە،
ئىشچان ئىشىنى پۈتتۈرەر.

ئون پوچىدىن بىر ئىشلىگۈچى ئەلا.

ئويلاپ سۆزلە ئىناۋەتلىك بولىسەن،
ئالدىڭغا قاراپ ئىشلە جۇرئەتلىك بولىسەن.

ئۆلۈشىگە چىدىساڭ مال ئەت،
كۆموشكە چىدىساڭ تال ئەت.

ئۆزۈڭ قىلمىساڭ غېمىڭنى،
قاغا چوقار بېشىڭنى.

ئۇزۇمى بارنىڭ يۈزى بار،
يانچۇقىدا پۇلى بار.

ئۇجمە تۇغىگەندە سوپىسوپىياڭ كەلدى،
ئىش تۇغىگەندە غوجا مۇھەممەت (كەلدى).

ۋاقىتنى چىڭ تۇتساڭ ئىشىڭ پۈتەر،
ھۇرۇنلۇق قىلساڭ ئۆمرۇڭ ئۆتەر.
ئېشىڭدىن بۇرۇن ئىشىڭنى ئويلا.

ئېتىزدا ئىزى يوقنىڭ خاماندا يۈزى يوق.

ئېشىكىڭ قاشاڭ بولسا كالاڭغا جاپا،
خوتۇنۇڭ قاشاڭ بولسا بالاڭغا (جاپا).

ئېگىز تاغمۇ غۇلاپ چۈشەر بىر كۈنى،
زېرىكمەستىن كولاۋەرسەڭ ھەر كۈنى.

ئېلىم ئۇچۇن خىزمەت ــ
ئۆزۈم ئۇچۇن ئوقەت.

ئېغىر چامدىغۇچە، يېنىك سەكرەر.

ئېرىنچەكنى ئەل سۆيمەس.

ئېرىنچەككە بۇلۇت سايىسىمۇ يوك بولار.

ئىشنىڭ سەھەردىكىسى ياخشى،
ئۆلۈمنىڭ كەچكىسى (ياخشى).

ئىش ياقماسقا ئىت باقماس.

ئىشچان كىشى خار بولماس،
قىلغان ئەجرى يوق بولماس.

ئىش قىلغاندا تۇگەر،
ئادەم ئۆلگەندە (تۇگەر).

ئىشلىگەن ئەر چىشلەپ يەر.

ئىشتا يوقنىڭ رىزقى يوق.

ئىش بار يەردە ئاش بار.

ئىشلىسەڭ باي بولىسەن،
ئىشلىمىسەڭ لاي بولىسەن.

ئىشلەپ ـ ئىشلەپ باي بوپتۇ،
چىشلەپ ـ چىشلەپ يەردە قاپتۇ.

ئىش بىلمىگەن ئۆزىنى ھاردۇرار،
ئىش بىلگەن ئىشنى (ھاردۇرار).

ئىش ئۆزگە قالغاندا ئۆلگەنلەر تىرىلەر.

ئىشنى قىلغىن ھارغۇچە،
تاماق يېگىن تويغۇچە.

ئېشەكنىڭ گۆشى ھارام، كۈچى ھالال.

ئىشنىڭ بولمىسا ئېتىڭنى سۇغار.

ئىشچانىنىڭ بەختى گۈلدەك ئېچىلۇر،
ھۇرۇنىنىڭ بەختى كۈلدەك چېچىلۇر.

ئىشىڭنى پۇختا قىلغىن، خام قىلمىغىن،
خام قىلىپ تاياق تەگسە غىنىڭ قىلمىغىن.

ئىشنى قىلساڭ ھارغۇچە،
راھىتى بار قانغۇچە.

ئىشچان ھالۋا يېسە، ھۇرۇن شۆلگىيىنى ئېقىتار.

ئىش ئىشتەينى ئاچار.

ئىشبېشى كۆپ بولسا،
ئىش كەينىگە كېتەر.

ئىشچان بالا سەمرىمەس،
ھۇرۇن خوتۇن تەۋرىمەس.

ئىشلىگەن تويۇپ سەكرەر،
ھۇرۇن توڭلاپ سەكرەر.

ئىشچان كۆكنى كۆرسىتەر،
ھۇرۇن بۆكنى (كۆرسىتەر).

ئىشچانىنىڭ كەتمەن تۇتۇشىغا باق،
ھۇرۇنىنىڭ ئولتۇرۇپ ـ قوپۇشىغا (باق).

ئىشى ئىشقا ئوخشىماس،
قولى ئىشتىن بوشىماس.

ئىشىنىڭ ئاسىنى يوق،
يەرنىڭ يامىنى (يوق).

ئىشىنىڭ كەنجىسىدىن قاچما،
ئىسكەنجىسىدىن قاچ.

ئىشقا چاقىرسا بارمىغان
ئاشقا چاقىرسا ھارماس.

ئىشقا چىقسا قارانچۇق،
بىكار يۈرسە ياسانچۇق.

ئىش قىلالماس گەپكە ئۇستا،
نان ياقالماس چۆپكە ئۇستا.

ئىشلىمىگەن ئەردىن مېكىيان توخۇ ياخشى.

ئىشى كۆپ بارلىڭ چۆرگىلىسە،
ئىشى يوق كاسلىڭ چۆرگىلەر.

ئىشلىگەننىڭ كۆڭلى توق،
ئىشلىمىگەننىڭ ھېچنېمىسى يوق.

ئىشلىگەننىڭ يۈزى يورۇق،

ئىشلىمىگەننىڭ يوزى چوروق.

ئىشچانغا ئاش،
مىشچانغا تاش.

ئىشلىگەن گىرده يەر،
ئىشلىمىگەن جىگده (يەر).

ئىشلەپ يېگەن ئىززەتلىك،
چاياپ يېگەن لەززەتلىك.

ئىشتا تەييارلىق بولمىسا،
ھەييارلىق كار قىلماس.

ئىش ياقماسقا ئىش ئاسان كۆرۈنەر.

ئىشنىڭ ئاسىنى — چوش كۆرۈش.

ئىشچانلىق — بايلىقنى كەلتۈرەر،
ھورۇنلۇق — يوقسۇزلۇقنى (كەلتۈرەر).

ئىشچاندىن ئىش قورقار،
سوغۇق يەلدىن چىش (قورقار).

ئىش قىلغاننى قولىدىن بىلەرسەن،
ئىش قىلماسنى تۇرقىدىن (بىلەرسەن).

ئىشنىڭ ئاسىنى يوق،
قىلالىسىڭ قىينى (يوق).

ئىش ئۇستىدىن قورقار.

ئىشلىسەڭ مېغىز يەيسەن،
بولمىسا سېغىز يەيسەن.

ئىشتىن قاچقان قىشتىن قاچالماس.

ئىشچانىڭ مىننىتى يوق،
بېخىلنىڭ ھىممىتى (يوق).

ئىش باشقا، ھەۋەس باشقا،
بىكار بولساڭ كېپەك تاسقا.

ئىشىڭ قالسا ئەتىگە،
دۇشمەن كېلەر پەتىگە.

يە دېسە، يەپتىمەن،
پۇلى يوقمىكەن دەپتىمەن.

ياشلىقىڭدا قولۇڭ ئىشلەر،
قېرىغاندا ئېغىزىڭ ئىشلەر.

ياغاچنىڭ يۇمشىقىنى قۇرت يەر،
ئادەمنىڭ يۇمشىقىنى پىت (يەر).

يازدا ئىشلە، قىشتا چىشلە.

ياتقىنى بوريا،
يۇرگىنى دەريا.

يازدا بېشى قايىنىمىغانىنىڭ قىشتا ئېشى قايىنىماس.

يارىتىش خۇدادىن،
يارىلىش ئۆزۈڭدىن.

ياتقان ئۇيغا يەم يوق.

ياشلىقىدا ئىشلە،
قېرىغاندا چىشلە.

ياتقانغا نان يوق،
قاچقانغا ئالۋان (يوق).

يازدا ئۇخلىغان قىشتا مۇزلار.

يالىساڭ تويىسەن،
يامىساڭ پۇتىسەن.

يازدا سايىدا خۇش بولساڭ،
قىشتا تاغرىڭ بوش قالۇر.

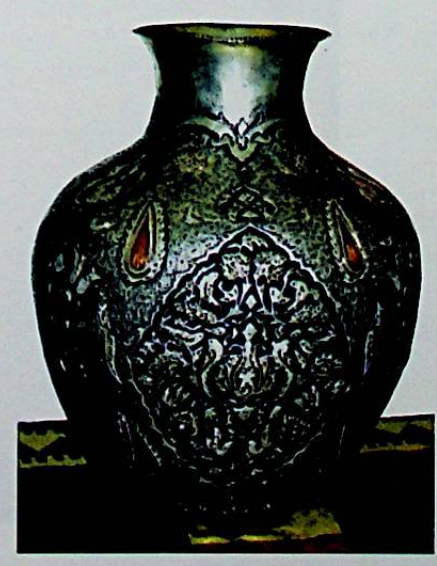
ياشلىقىدا ئىشلىسەڭ، قېرىغاندا ئويناىسەن.

ياخشى مالنىڭ تېرىسى خۇرۇم بولار،
كۆن بولماس،
ئىشچان ئەرنىڭ بالىسى غېرىب بولار،
قۇل بولماس.

يازلىقى سالاي ساراي،
قىشلىقى نەگە باراي.

يالقاۋ ياقىدا ياخشى.

يازلىقى ھالاي ـ ھۇلاي،
قىشلىقى قايان باراي.

يەر ــ ھوسۇلنىڭ ئانىسى،
ئەمگەك ــ ھوسۇلنىڭ ئاتىسى.

يە دېسە چارا ـ چارا،
ئىش قىل دېسە يەرگە قارا.

يوققا نېمە يوق، ئېرىقتىكى سۇمۇ يوق.

يول ماڭسا ئېچىلار،
ئادەم ئىشلىسە ياشىرار.

يۇرگەن يولدىن تاپار،
ئولتۇرغان قايدىن (تاپار).

يۈز قېتىملىق ۋەددىن
بىر قېتىملىق ئىش ياخشى.

يۇگۇرۇپ ئىش قىلساڭ ئولتۇرۇپ يەيسەن،
يازدا ئالدىرىمىساڭ قىشتا يۇگۇرىسەن.

يېيىشتە تەييار،
ئىشلەشتە بىمار.

يېرىم كۈنگە ھېرىش يوق.

يېتىپ يېيىشكە تاغ توشماس،
يالماپ يېيىشكە يەر توشماس.

يېنىڭدا كىم ئولتۇرسا چىرايلىقىڭ شۇ،
بېشىڭنى كىم سىلىسا ماشايىقىڭ شۇ.

يېنىڭدا نار تۆگە بولسا،
يۈك كۆتۈرۈشتىن غەم يېمە.

يېگەن بىلمەس، تاپقان بىلەر.

ئىش ئىگىسى بىلەن،
قۇش مېڭىسى بىلەن.

گەپ-سۆز، تىل توغرىسىدا

ئادەم ماڭمىغان يول يامان،
ئىگىسى چىقمىغان سۆز (يامان).

ئاتىسى تۇرۇپ سۆزلىگەن ئوغۇلدىن بەز،
ئانىسى تۇرۇپ سۆزلىگەن قىزدىن بەز.

ئاتنىڭ سىرىنى كۆزىدىن بىل،
ئادەمنىڭ سىرىنى سۆزىدىن بىل.

ئاغزىغا كەلگەننى دېمەك نادانلىق ئىشى،
ئالدىغا كەلگەننى يېمەك ھايۋانلىق ئىشى.

ئاغزى ئىتتىك تۇمشۇقىغا يەر،
ئايىغى ئىتتىك قورسقىغا يەر.

ئاۋۋال ئويلا، كېيىن سۆزلە.

ئايىغى ئەسكى ئۆينى بۇلغار،
ئاغزى ئەسكى ئەلنى بۇلغار.

ئاۋازى يامانلىق ئۆمرى قىسقا.

ئاۋۋال تائام،
ئاندىن كالام.

ئاغزى يۇمشاق گۆش يەر،
ئاغزى قاتتىق مۇشت يەر.

ئادەم تىلىدىن كېتەر،
قېرىغاندا بېلىدىن كېتەر.

ئاغزىنى ساقلىغان جان ساقلار.

ئاتىلار سۆزى — ئۇزۇنكىلىك كۆزى.

ئاغزىڭ گەپتە بولسىمۇ،
قولۇڭ ئىشتا بولسۇن.

ئات يۈگۈرۈكى قۇتقۇزار،
تىل يۈگۈرۈكى تۇتقۇزار.

ئات بېشىدىن باغلىنار،
ئادەم ئاغزىدىن (باغلىنار).

ئالدايدىغان «ماقۇل»دىن، «ياق» ياخشى.

ئاز سۆزلىگەن ئاز يېڭىلۇر.

ئاش — ئۆتنە،
سۆز — لاپقۇت.

ئاغرىقنىڭ سانجىقى ياماڭ،
سۆزنىڭ ئاچچىقى ياماڭ.

ئات كىشنىشىپ تېپىشار،
ئادەم سۆزلىشىپ تونۇشار.

ئادەم كۆركى يۇزدۇر،
يۇز كۆركى كۆزدۇر.
ئېغىز كۆركى تىلدۇر،
تىل كۆركى سۆزدۇر.

ئاڭلىمىغان قۇلاقتىن
كۆرمىگەن كۆز ياخشى.

ئايىغىڭ ئىتتىك بولسا يول قىسقىرار،
ئېغىزىڭ ئىتتىك بولسا ئۆمرۈڭ (قىسقىرار).

ئادەمدىن قورقما، گەپتىن قورق.

ئاغزى ئوچۇق ئاچ قالماس.

ئارغامچىنىڭ ئۇزۇنى ياخشى،
گەپنىڭ قىسقىسى ياخشى.

ئاڭلىمىغان سۆز ــ كۆرمىگەن ئىش.

ئادەم قۇلاقتىن سەمرەر،
هايۋان تۇياقتىن (سەمرەر).

ئادەم قۇلاقتىن قېرىيدۇ،
هايۋان تۇياقتىن (قېرىيدۇ).

ئاز سۆزلىگەن ساز يىگىت،
كۆپ سۆزلىگەن ماز يىگىت.

ئاقىلنىڭ ئېپى تولا،
كاسكى خوتۇننىڭ گېپى (تولا).

ئاغزى يۇمشاق ئۇلپەت تاپار،
ئاغزى قاتتىق كۇلپەت (تاپار).

ئامەت كەلدى خۇش دېگىن،
مەن گەپ قىلاي خوش دېگىن.

ئاغزىڭدىن چىققان چار يىلان،
ئۆزۈڭنى چاقار بىگۇمان.

ئاغزى بوش كىشىدىن
ئاغزى ئېچىلمىغان قاپاق ياخشى.

ئاچ كۆز بىلەن ئاش تالاشما،
نادان بىلەن گەپ (تالاشما).

ئات چاپتۇرساڭ ئالدىڭغا قارا،
گەپ قىلساڭ ئاغزىڭغا (قارا).

ئاغزىڭ يامان بولسا، كۆڭلۈڭ ئارام تاپماس.

ئەسكى يەرگە سۇ بىكار،
نادان كىشىگە سۆز (بىكار).

ئەرنىڭ سۆزى ئۆلگۈچە، ئۆزى ئۆلسۇن.

ئەرنىڭ ئۆزى ئەر ئەمەس، سۆزى ئەر.

ئەر دېگەن بىر ئېغىز گەپ بىلەن تۇغقان،
بىر ئېغىز گەپ بىلەن يات بولۇر.

ئەگەر بولسا سۆزگە يەتمەك،
نە دۆلەتتۇر سۇكۇت ئەتمەك.

ئەر كۆركى ساقال،
سۆز كۆركى ماقال.

ئەقىلغا سىغمىغان سۆزنى
ئاقىل ئېيتسىمۇ ئىشەنمە.

بازار پوش ـ پوش بىلەن،
گەپ خوش ـ خوش بىلەن.

باش يارىسى كېتەر،
سۆز يارىسى كەتمەس.

باتۇرنى مەيداندا سىنا،

سۆزمەننی دەۋادا (سىنا).

بۆرە ھۇۋلاپ ئۆزىنى ئاشكارىلار.

بىر ئېغىز گەپ ھار كەلدى،
ئون ئېغىز ئۆي تار كەلدى.

بىردىن ئىككى ياخشى،
قۇرۇق گەپتىن جىگدە (ياخشى).

بىر سۆز جانغا پاتار،
بىر سۆز ياۋغا ساتار.

بىر سۆز جانغا پاتار،

بىر سۆز قاندا ئاقار.

بىلىم بولسا، سۆزدىن ئازماس.

بىكار گەپ قىلىش ئەخمەقنىڭ ئىشى.

بىر ئېغىز سۆز ئەلنى كۆيدۈرەر.

بېزەپ ئېغىزدىن سېپىق سۆز چىقار.

بىگىز قاپتا ياتماس،
گەپ قورساقتا (ياتماس).

بىلىمگەنگە ياخشىلىق قىلغىنىڭ بىكار،

مۇھەممەت ھېيت سىزغان

تىكشىمىغانغا گەپ قىلغىنىڭ (بىكار).

بېلى بوشنىڭ گېپى بوش.

بىلگەن ئەپلەپ سۆزلەر،
بىلمىگەن كەپلەپ (سۆزلەر).

بىكار بولساڭ كېپەك تاسقاپ يە،
گەپ قىلساڭ توغرىسىنى دە.

بېشىڭغا قىلىچ كەلسىمۇ راست سۆزلە،
ھەر قەدەمدە ھەقنى كۆزلە.

بىر ئېغىز سۆزلەپ ئون كۈن ئويلىغۇچە،
ئون كۈن ئويلاپ بىر ئېغىز سۆزلە.

بىر ئېغىز خاتا گەپ قىلساڭ،
ئون يىل پۇشايمان قىلىسەن.

بال تامغان تىلدىن زەھەرمۇ تامار.

بېلىق توردا تۇتۇلار،
تىل بېسىمدا بوغۇلار.

پادىشاھ دۆت بولسا،
ئاغزىغا يۇگەن سال.

پاك بىلەن ئورتاق بولدۇم،
گەپ ئاڭلىتالماي پورداق (بولدۇم).

پاسار ئوتنىڭ كۈلى چوڭ،
ساپساپچىنىڭ گېپى (چوڭ).

پەزىلەتنىڭ بېشى تىل،
ئاڭلىمىسا سۈكۈت قىل.

پۇت يېرىلسا تۇزۇلەر،
تىل يېرىلسا ئۇزۇلەر.

پۇت سېسىقىدىن ئېغىز سېسىقى يامان،
يەل سېسىقىدىن گەپ سېسىقى (يامان).

پور ياغاچ قوزۇق بولماس،
قۇرۇق سۆز ئوزۇق بولماس.

پىل كۆتۈرمىگەننى تىل كۆتۈرەر.

پىچاق گۆشتىن ئۆتەر،
گەپ سۆڭەكتىن (ئۆتەر).

پىتنە تاپىدىغان راست سۆزدىن
مەسلىھەت بېرىدىغان يالغان سۆز ياخشى.

تاتلىق تىلدىن زەھەرمۇ تامچىلار.

تاز دېگەن ھەييار،
گەپ ـ سۆزى تەييار.

تاتلىق سۆز خۇش قىلار،
ئاچچىق سۆز غەش (قىلار).

تاشقا يامغۇر كار قىلماس،
نادانغا سۆز كار (قىلماس).

تاغدەك سۆزنىڭ تېرىقتەك تۇگۈنى بار.

تاماقنىڭ ياخشىسى قورۇما شورپا،
گەپنىڭ ياخشىسى خۇدايا توۋا.

تەرساغا سۆز قىلما.

توغرا ئېيتقان قورقمانغا يارىماس.

توققۇز ئەلنىڭ تىلىنى بىلگەن
ئوتتۇز ئەلگە ئۆگۈتچى بولۇر.

توغرا سۆز تاشنى يارار.

تۆشۈك قۇلاق نېمىنى ئاڭلىماس.

توشۇپ بارغان گەپ سېسىق،
تۇرۇپ قالغان سۇ (سېسىق).

تۆشۈك ئېغىز تۆشۈك ئېغىزدىن قالماس.

تۇلكە تۆلىدىن ئۆلەر،
يىگىت تىلىدىن (ئۆلەر).

توغرا سۆز تۆمۈرنى تېشەر،
يۇمشاق سۆز قىلىچنى كېسەر.

توغرا گەپنىڭ توقمىقى بار.

تولا گەپ داغ بولار،
قىسقا گەپ ياغ (بولار).

توغرا سۆز ئاچچىق بولار.

تىلى پاكنىڭ دىلى پاك.

تىلنىڭ سۆڭىكى يوق.

تېغ يارىسى ساقىيار،
دىل يارىسى ساقايماس.

تىل بايلىقى ــ ئالەم بايلىقى.

تىزگىنسىز ئاتنى تۇتقىلى بولۇر،
ئېيتىلغان سۆزنى قايتۇرغىلى بولماس.

تىل ئاقىلغا تون ياپتۇرار،
نادان بېشىنى چاپتۇرار.

تىلىڭ بىلەن تىكەن تېرىما.

تىل دىلغا باغلىق.

تىل ــ دىلنىڭ ئەلچىسى.

تىلى ئىتتىك قولى ئىتتىكنى ئازدۇرار.

تىلى يۇمشاق ئاش يەر،
تىلى قاتتىق تاش (يەر).

تىل كىچىك بولسىمۇ دۇنيانى بۇزۇپ تۇزەر.

تىلدىن دىلغا يول بار.

تىل بىلگەن يولدا ئازماس،
ئەقلى بار چۆلدە ئازماس.

تېغ بىرگە زەربە،
تىل مىڭغا (زەربە).

تىلغا ئىختىيارلىق بەرسەڭ،
ئەلدە ئەتىۋارىڭ بولماس.

تىلىڭ قاتتىق بولسا ياغلىۋەت،
تىلىڭ يۇمشاق بولسا داغلىۋەت.

تىلىڭنى تارت، چىشىڭ سۇنمىسۇن.

تىكەننىڭ ئەسكىسى ئازغان،
گەپنىڭ ئەسكىسى يالغان.

تىلى يۇمشاق تىلىكىگە يېتەر.

تىلسىزدىن گەپ سورىما،
بىغەرەزدىن نەپ (سورىما).

تىل بىلەن چىققەن تۇغۇچنى
چىش بىلەن يەشكىلى بولماس.

تىلىدىن ھەسەل تامار،
دىلىدىن زەھەر (تامار).

جانمۇ ئېغىزدىن چىقار،
سۆزمۇ ئېغىزدىن چىقار.

جۇڭلىققا گەپ قىلسام،
چەكمەن چاپانغا تو كەتتى.

چاقچاقتىن جاق ـ جاق چىقار.

چوڭ گەپنىڭ تېگى بوش.

چۈشكە نېمە كىرمەس،
دۇشمەن نېمە دېمەس.

چېچەننىڭ تىلىغا باق،
چەبدەسنىڭ قولىغا (باق).

چېچەننىڭ سۆزى تاتلىق.

چېچەن ئادەم سۆزنى قىسقا قىلار.

چىراي كۆرۈپ ھال سورا،
موللا كۆرۈپ سوئال سورا.

چىشىم سۈنمىسۇن دېسەڭ تىلىڭنى تۈز تۈت.

خەنجەر قاپچۇقتا ياتماس،
ئۆتكۈر سۆز يانچۇقتا (ياتماس).

خۇپيانە گەپتىن ئاشكارا شاپىلاق ياخشى.

خىل ـ خىلىدا،
تىل قوۋۇزدا.

داپنى داپ قىلغان گەردىشى،
ئەرنى ئەر قىلغان ۋەدىسى.

دەرەخ شېخىدىن سۈنار،
ئادەم گېپىدىن (سۈنار).

دەردىمەن كىشى سۆزىمەن كېلۈر.

دۇمباقنىڭ ئاۋازىغا زەن قوي،
سۆزنىڭ ۋەزنىگە (زەن قوي).

دىل سۆيۈنەر ئېغىزدىن،
ئاچچىقى يوق مېغىزدىن.

دىلى ساپ بولمىسا ئىنساپ بولماس،
تىلى ساپ بولمىسا ئىنسان بولماس.

راست گەپ مىڭ يىلچىلىك،
يالغان گەپ بىر يىلچىلىك.

راست گەپ ئاڭلاي دېسەڭ،
كىچىك بالا بىلەن مۇڭداش.

راست گەپ ئالتۇنغا ئوخشاش.

راست سۆز ـــ مۆتىۋەر،
قىسقا سۆز ـــ مۇختەسەر.

زەرەرلىك راست سۆزدىن قاچ.

ساتمىدا قىلغان گەپ سارايدىن چىقىپتۇ.

سەدىقە بالانى يەر،
توۋا گۇناھنى (يەر).

سەن دېگۈچە مەن دەۋالاي،
ئىت قوپقۇچە تاياق ئېلىۋالاي.

سەتكە كۆز تەگمەس،
جىمغۇرغا سۆز (تەگمەس).

سودىگەر تىلى بىلەن بازار تاپار،
گىلەم قىلى بىلەن (بازار تاپار).

سورىمىغان گەپنى دېمە،
قويىمىغان مەزەنى يېمە.

سۇنى سەپ سىكار يەرگە،
گەپنى قىل سىغار (يەرگە).

سۇنىڭ سۇزۇكى ياخشى،
گەپنىڭ تۇزۇكى ياخشى.

سۇ ئېرىقتا ياخشى،
گەپ قېلىپتا (ياخشى).

سۇنىڭ چىشى يوق، يەرنى يارىدۇ،
تىلنىڭ تىغى يوق، يۇرەكنى يارىدۇ.

سۆز ئانىسى — قۇلاق،
سۇ ئانىسى — بۇلاق.

سۆزنىڭ پىششىقى ياخشى،
ئاشنىڭ ئىسسىقى (ياخشى).

سۆزنى سەرلەپ ئىشلەت،
ئەقىلنى جىڭلاپ (ئىشلەت).

سۆز ئىگىسى بىلەن يۈرمەس.

سۆزمەن بولساڭمۇ گېپىڭنى ئەزمە.

سۆزلىگۈچى ئەخمەق بولسىمۇ،
ئاڭلىغۇچى ئەقىللىق بولسۇن.

سۆزدىن سۆز چىقار،
ياقۇتتىن كۆز (چىقار).

سۆزلىگەندىن سۆزلىمىگەن ياخشىراق،
سۆزلىۋېدىم بېشىمغا يېدىم تاياق.

سۆزلىسە ۋالاق تەگكەن دەيدۇ،
سۆزلىمىسە ئاغزىغا ئېشەك تەپكەن دەيدۇ.

سۆزدىن كۈلكە چىقار،
ئويلىمىغان يەردىن تۈلكە (چىقار).

سۆز قوغلىغان بالاغا يولۇقار،
يول قوغلىغان خەزىنىگە يولۇقار.

سۆزدىن سۆز چىقار،
شوردىن تۇز چىقار.

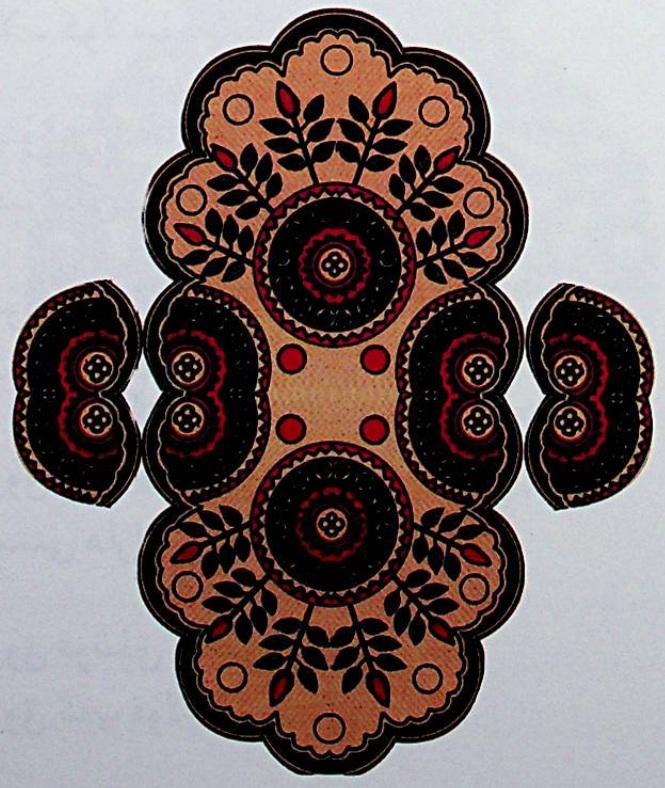
سۆز سۆزدىن چىقار،
سۆزلىمىسە قايدىن چىقار.

سۆزدە كەتكۈزگەن — يۈزىنى كەتكۈزگەن.

سۆيدۈرگەنمۇ تىل،
بەزدۈرگەنمۇ تىل.

سۆزنىڭ بېشى قاتتىق بولسا، ئايىغى تاتلىق بولار.

سۆز قىلغۇچىنىڭ،
سورۇن ئولتۇرغۇچىنىڭ.

سىڭىشلىكى يوق چاقچاق،
ئاخىرى بولۇر جاق - جاق.

سېسىغان ئېغىزدىن
بىخسىغان گەپ چىقار.

شورپا يۇزىدىن بىلىنەر،
دانىشمەن سۆزىدىن (بىلىنەر).

شىرنى تىل بىلەن يېتەكلەيسەن،
پىلنى قىل بىلەن (يېتەكلەيسەن).

غەيۋەتخورنىڭ تىلىنى كەس،
ئاڭلىغانىنىڭ قۇلىقىنى (كەس).

غەيۋەت دۇنيانى بۇزار.

غۇنچە تىلىڭنى تىرناقچە قىلما.

قاتتىق سۆزلىگەندىن قورقما،
ئاغزىنىڭ ئۇچىدا كۈلگەندىن قورق.

قاغىغا ئوق ئاتما،
يامانغا سۆز ئاتما.

قوغلا - قوغلا گەپ چىقار،
كولا - كولا سۇ (چىقار).

قوينۇڭنى كەڭ ئاچ،
ئېغىزىڭنى تار (ئاچ).

قولۇڭنى قىل قىلىپ ئىشلەت،
تىلىڭنى پىل قىلىپ ساقلا.

قۇرۇق سۆز باشنى سىرالۇ قىلۇر،
ۋاقىتنى ھارام (قىلۇر).

قۇرۇق قوشۇق ئېغىزغا ياقماس،
قۇرۇق گەپ قۇلاققا (ياقماس).

قۇرۇق سۆز ئەرنى ئەخمەق قىلۇر.

قۇرۇق گەپتىن كاچات ياخشى.

قۇرۇق گەپكە مۇشۇك ئاپتاپقا چىقماس.

قۇشنى دان ئالدار،
ئادەمنى سۆز ئالدار.

قۇلنى «باربكاللا» ئۆلتۈرەر.

قىلىچ تەننى يارا قىلار،
ئۆسەك گەپ كۆڭۈلنى (يارا قىلار).

كاسكاس يا يولدىشىدىن ئايرىلار،
يا قولدىشىدىن (ئايرىلار).

كالاك چاق يول بۇزار،
ۋىجدانسىزلىق سۆز بۇزار.

كونا گەپ قۇلاققا ياقماس.

كۆڭۈلدە نېمە بولسا،
ئېغىزدىن شۇ چىقار.

كۆرمىدىم دېسەك بىر سۆز،
كۆردۇم دېسەك مىڭ سۆز.

كۆزىنى قاچۇرغان سۆزىنى قاچۇرار.

كۆپ بىلگەن ئاز سۆزلەر،
ئاز سۆزلىسىمۇ ساز سۆزلەر.

كۆپ بىلسەڭمۇ ئاز سۆزلە.

كۆپ گەپ قىلغانىنىڭ كېسىلى كۆپ.

كۆپ سۆز ئۆزۈڭگە دۇشمەن.

كۆڭۈل كۆڭۈلدىن سۇ ئىچەر.

كۆز يەتمىگەن يەرگە سۆز يېتەر.

كۆڭۈلنى رەنجىتكەن چاقچاق ئەمەس.

كۆلدەك سۈيۈك بولغۇچە،
بالدەك سۆزۈك بولسۇن.

كۆپ يامغۇر يەرنى بۇزار،
پىتنە ـ ئىغۋا ئەلنى بۇزار.

كۆپ بىل، ئاز سۆزلە.

كېلىشىلىك گەپتىن كېلىن يانماس.

كۆڭۈلسىز گەپنىڭ كېچىككىنى ياخشى.

كۆڭلىدە نېمە بولسا، ئاغزىدا شۇ.

كۆسەينى ئۇزۇن قىل،
گەپنى قىسقا (قىل).

كۆزدىن قۇلاق سەدىقە.

كۆرگەننى كاسكاس يېگەر.

كۈننىڭ كۆزى بار،
تۈننىڭ قۇلىقى (بار).

كېچىسى جۆيلۈگەك ــ كۈندۈزى سۆزلىگەك.

كىشىنىڭ پەزىلىتى تىلى بىلەن بىلىنەر.

كىيىمنىڭ كىرىنى يۇسا كېتەر،
كۆڭۈلنىڭ كىرىنى ئېيتسا كېتەر.

گەپنىڭ ئاخىرى ناندا توختار.

گەپكە خېمىر تۇرۇچ ساپتۇ.

گەپنىڭ ئىچىدىن گەپ چىقار،
تۇخۇمنىڭ ئىچىدىن چۈجە (چىقار).

گەپ دېگەن سۇ يېغى،
بارمايدىغان يېرى يوق.

گەپ يولنى قىسقارتار،
دەرد ئۆمۈرنى (قىسقارتار).

گەپنى تەگمىسە ئېرىق بولار،
گەپنى تەگسە تېرىق (بولار).

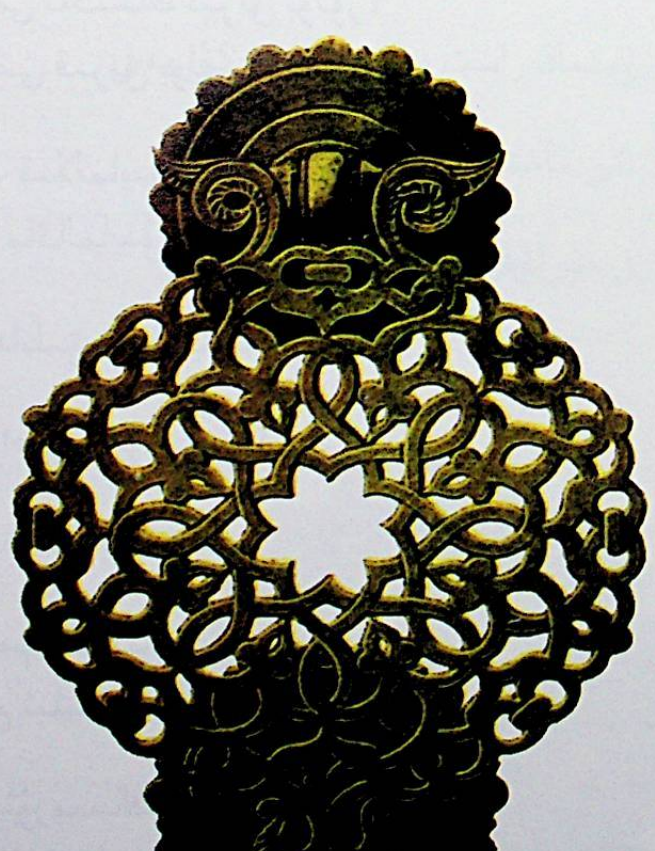
گەپ گەپنى تاپار،
گەپ بېرىپ ئىگىسىنى (تاپار).

گەپنى قىلغىن ئوققانغا،
مىجەزىگە ياققانغا.

گەپدانلىقنىڭ ئوتتۇز پوتقى بار.

گەپ گەپنىڭ تېگىنى ئاچار.

گەپ تىلدىن،

كۆيۈنۈش دىلدىن.

گەپنى ئاغزىدىن كۆرمە،
كۆڭلۈڭدىن كۆر.

گەپنىڭ تېگىدە گەپ بار،
ساقالنىڭ تېگىدە خەپ (بار).

گەپ تولا يەردە ئاقىل ئاز.

گەپ دېگەننىڭ تۈرغۇچى بار،
بولمىسا ئىلغۇچى (بار).

گەپكە گەپ كەلگەندە ئاتاڭدىن يانما.

گەپنىڭ يامنى كۈس ـ كۈس،
يەلنىڭ يامنى پۈس ـ پۈس.

گەپنى قىلساڭ بېقىپ قىل،
تامغا قۇلاقنى يېقىپ قىل.

گەپنى تەگسەڭ تېرىق بولۇر،
بىرسى قىرىق بولۇر.

گەپ قىلالمايدۇ، غەزەلگە ئۇستا،
يول ماڭالمايدۇ، سەنەمگە ئۇستا.

گەپدانلىق ــ شەيتانلىق.

گۈزەللىك يۈزدە ئەمەس، سۆزدە.

گىلەم قىلىدىن ئىسسىق،
ئادەم تىلىدىن (ئىسسىق).

گەر تۈرمىسىڭ سۆزۈڭدە،
ھۆرمەت بولماس ئۆزۈڭدە.

لەۋزىدە تۈرمىغان يىگىت ئەمەس.

لەۋزىدىن يانغان يۈزدىن قالار.

مايسىنىڭ بېشىغا چىققان سېغىز،
ئادەمنىڭ بېشىغا چىققان ئېغىز.

مەدداھنىڭ ۋەزنىگە ئىشەنمە،
رەممالنىڭ سۆزنىگە (ئىشەنمە).

مەن قورقمەن دۆڭدىن،
گەپ قىلمىغان مۆڭدىن.
مەنسىز گەپتىن پاقىنىڭ كوركىرىغىنى ياخشى.

مولۇندەك قاراپ تۈرغۇچە،
بۇلبۇلدەك سايراپ تۈر.

مۇنارغا قاش ئاتما،
سارايغا سۆز قاتما.

مىڭ پاتمان مۇشتتىن بىر ئېغىز گەپ يامان.

مىش ـ مىش گەپ تاش يارار،
بايقىمىساڭ باش (يارار).

نادانغا سۆز قىلساڭ يەيسەن تاياق.

نەپتىن قالغۇچە گەپتىن قال.

نېمە دېسەڭ شۇنى ئايلايسەن.

ھارۋا ماڭغان يول تار بولماس،
يامانغا گەپ قىلساڭ ھار ئالماس.

ھارايقەشتە گەپ تولا،
بەڭگىدە خىيال (تولا).

ھەسەتخورنىڭ كۆزنىگە باق،
دانانىڭ سۆزنىگە (باق).

«ھەئە»دىن ئوبدان جاۋاب يوق،
جىگەردىن ئوبدان كاۋاپ (يوق).

ھەر گەپنىڭ ۋاقتى بار،
ھەر چېكىتنىڭ جايى (بار).

ھەربىرىتە دادىل بول،
گەپ ـ سۆزدە ئادىل (بول).

ھەق سۆز ئاچچىق بولۇر.

ئوت باسقان يەردە زىرائەت بولماس،
قۇرۇق گەپ بار يەردە پاراسەت (بولماس).

ئورۇنلۇق تىل ئورنىنى تاپار،
ئورۇنسىز تىل ئورنىنى تاپار.

ئوتتۇز چىشتىن چىققان سۆز ئوتتۇز ئەلگە تارار.

ئويلىماي سۆز قىلغىنىڭ ــ
نىشانسىز ئوق ئاتقىنىڭ.

ئوشۇق گەپ ئېشەككە يۈك.

ئويلىماي سۆزلىگەن ئاغرىماي ئۆلەر،
ئويلاپ سۆزلىگەن يىغلىماي كۈلەر.

ئوتقا كەلگەن خوتۇننىڭ ئوتتۇز ئېغىز گېپى بار.

ئويلاپ سۆزلىگەن يېڭىلمەس.

ئوتنىڭ كۈلى قالمۇ،
ياخشى سۆزنىڭ ئۈلى (قالمۇ).

ئۈياتسىزغا گەپ ئۆتمەس،
ئەقىلسىزدىن نەپ ئۆتمەس.

ئۇلۇغ سۆزدە ئۈياتلىق يوق.

ئۇرۇشنىڭ چىرايلىقى يوق،
تىل ـ ئاھانەتنىڭ تاتلىقى (يوق).

ئۈياتسىزغا گەپ ئۆتمەس،
ئۈياتلىققا گەپ كەتمەس.

ئۇنى يامان دېسىڭىز ئەيسا غوجىكام،
بۇنى يامان دېسىڭىز مۇسا غوجىكام.

ئۆلۈككە يىغلىغان ئىست كۆزۈم،
نادانغا سۆزلىگەن ئىست سۆزۈم.

ئۆلۈكنىڭ كۆزى يامان،
ئۇرۇشقاقنىڭ سۆزى (يامان).

ئۆلۈككىمۇ ئۇچ كۇن سۆز،
تىرىككىمۇ ئۇچ كۇن (سۆز).

ئۆتكۈر پىچاق قىنىغا قەست،
يامان سۆز جانغا (قەست).

ئۆزۈڭ ئەگرى بولساڭمۇ، گېپىڭ توغرا بولسۇن.

ئۆردەكنى تۇتقان قىل،
بېشىڭغا چىققان تىل.

ئۆزۈمنىڭ راست دېگەن كۆپنى كۆرمەس.

ئۆزىنى ماختاش ئۆلۈم بىلەن تەڭ.

ئۆزى مۇزلۇقنىڭ گېپى تۇزلۇق.

ئۇزۇككه كۆز يارىشار،
ياخشىغا سۆز (يارىشار).

ئۇندىمىگەن ئۆردەك بالادىن قۇتۇلار.

ۋالاقتەگكۇر گەپ بەرمەس،
سۇنۇق قازان نەپ (بەرمەس).

ۋارقىرىغانىنىڭ تاۋى بوش.

ۋالاقتەگكۇرنىڭ ئاغزىغا ئىت كۇچۇكلەر.
(ھەسەتخورنىڭ ئاغزىدا ئىت كۇچۇكلەر).

ئېغىزنىڭ مايلانسا، تىلىڭ باغلىنار.

ئېشىڭغا بېقىپ يە،
ئاغزىڭغا بېقىپ دە.

ئېغىزدىن ئېغىزغا ئۆتسە،
يىڭنىمۇ تۇۋۇككه ئايلىنار.

ئېغىزدىن چىققان سۆز ــ ئورنىدىن
چاچرىغان كۆز.
ئېغىز ــ دەرۋازا، سۆز ــ شامال.

ئېغىز ساقلىغان جاننى ساقلار.
ئېغىز ئېغىزدىن قالماس.

ئېغىزى بىرنىڭ مېغىزى بىر.

ئىشەندۇرەي دېسەڭ خەقنى،
ئالتۇندەك قىل گەپنى.

ئىشەندىم دەپ ئېشىڭدىن قۇرۇق قالما.

ئىشىنىڭ ئېپى سۆزدە،
كۆڭۈلنىڭ ئېپى كۆزدە.

ئىشىغا قاراپ ئىشتىينى بىل،
سۆزىگە قاراپ نىيىتىنى (بىل).

ئىش قىلىشتا بېلى بوش،
گەپ تېپىشتا ئېغىزى قوش.

يامانىنىڭ گېپى يامان،
ئەسكى چاپانىنىڭ مېزى (يامان).

ياخشىنىڭ گېپى ماي بولۇر،
يامانىنىڭ گېپى لاي (بولۇر).

ياخشى سۆز بىلەن يىلان ئىنىدىن چىقار،
يامان سۆز بىلەن قىلىچ قىنىدىن (چىقار).

يالغان گەپنىڭ ئات ئېگىرى توقۇقلۇق.

يامان سۆز ياخشى بولماس،
ياخشى سۆز يامان بولماس.

يالغان ئارىلاشقان سۆز ــ
چۈرۈن ئارىلاشقان ئاش.

يامان گەپ ئاڭلاپ پولۇ يېگەندىن
ياخشى گەپ ئاڭلاپ ئۇماچ ئىچكەن خوپ.

ياخشى گەپ ياشىنىتار،
يامان گەپ قاقشىتار.

ياخشى سۆز بالدىن شېرىن.

ياخشى سۆز ئىنسانغا سىڭەر،
يامان سۆز ھايۋانغا (سىڭەر).

ياخشى سۆز سۆيۈندۈرەر،
يامان سۆز ئۆكۈندۈرەر.

ياخشى بايقاپ سۆزلەر،
يامان چايقاپ (سۆزلەر).

ياخشى تېپىپ سۆزلەر،
يامان كۆپۈپ (سۆزلەر).

ياغاچ قۇلاققا گەپ ئۆتمەس.

ياخشى سۆز ھەسەلدىن تاتلىق.

ياخشىنىڭ ئۆزى ئۆلسىمۇ، سۆزى ئۆلمەس.

ياخشى سۆزگە قۇلاق سال،
يامان سۆزگە ياماق سال.

ياخشىنىڭ گېپى ـــ جەننەت،
يامانىنىڭ گېپى ـــ مىننەت.

ياخشى گەپ ئىسسىتقۇ،
يامان گەپ سوۋۇتقۇ.

ياخشى سۆزنى ئاڭلىماس،
يامان سۆزنى ئۇنتۇماس.

ياريماس گەپنى تىلىڭدىن كۆرمە،
دىلىڭدىن كۆر

.

يالغان گەپ ئۇچ قېتىم دېيىلسە راستقا ئايلىنار.

يالغان گەپ ئۆزىدىن مەلۇم،
يالغان كۈلكە كۆزىدىن (مەلۇم).

ياخشىنىڭ گېپى لەززەت،
يامانىنىڭ گېپى غەيۋەت.

يالغانچىغا قوشۇلما،
راست سۆزۈڭنى يوشۇرما.

يالغان ئېيتما، ئېيتساڭ ئۇنتۇما.

يالغان سۆز يانچۇقتا سىغماس.

يالغان سۆزنىڭ قانىتى قىرىق بولسىمۇ قىرقىلار.

يالغان سۆز سېھىرگەرگە يارىشار.

يالغان گەپ قىل:
بىرى ئىككى مۇسۇلمانىنى كېلىشتۇرسە،
بىرى ئەر بىلەن خوتۇننى ئەپلەشتۇرسە.

يۈرتقا كەلگەن بۆز ئەرزان،
ئېغىزغا كەلگەن سۆز (ئەرزان).

يۈزۈڭدە كىر بولسىمۇ،
گەپ ـ سۆزۈڭدە بولمىسۇن.

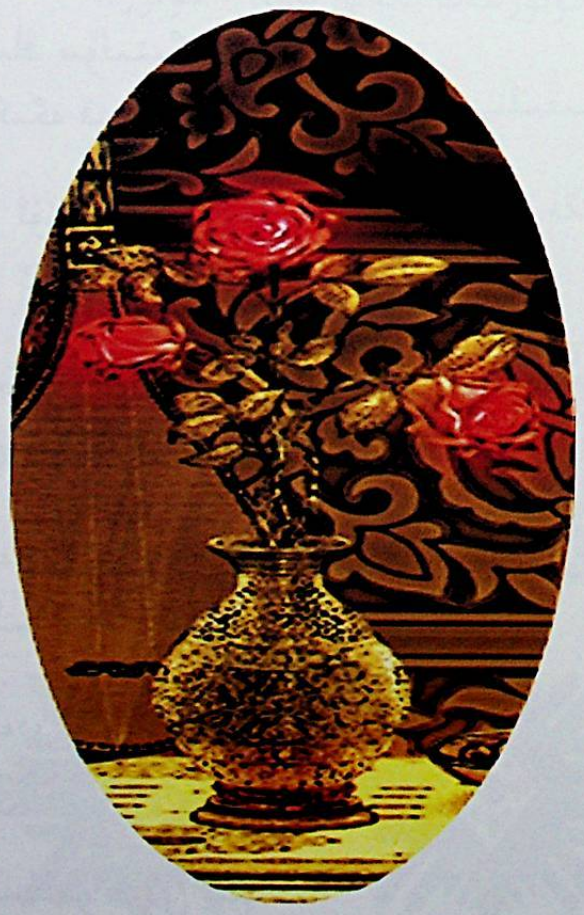
يۈزىگە ئېيتقانىنىڭ ئەيىبى يوق.

يۈز ئاھانەتتىن بىر تاياق ياخشى.

يۈرەلمىگەن رەت بۈزار،
سۆزلىيەلمىگەن گەپ (بۈزار).

يېمىسەڭمۇ ھەسەلنىڭ گېپىنى قىل.

يىراقنىڭ دېڭى يامان.

پەند-نەسىھەت توغرىسىدا

ئادەمنىڭ تېشىغا باققۇچە، ئىچىگە باق.

ئاشنى سىڭگەندە ماختا،
خوتۇننى ئۆلگەندە (ماختا).

ئاچچىقىڭنى دۇشمىنىڭگە سەزدۈرمە.

ئاز قىل، ئۇز قىل.

ئاچ قالغانغا قازان ئاستۇرما،
مۇزلىغانغا ئوت ياقتۇرما.

ئادەمنىڭ سۆلىتىگە قارىما،
ئەمگىكىگە قارا.

ئاۋۋال ئۆزۈڭنى تۈزە،
ئاندىن ئۆزگىنى (تۈزە).

ئالدىمغا كەلدى دەپ يېمە،
ئاغزىمغا كەلدى دەپ دېمە.

ئاش كەلسە ئاغزىڭنى ئاچ،
سۇ كەلسە سۇڭگۇچىڭنى (ئاچ).

ئاتاڭ نەدە ئۆلسە،
يىغاڭنى شۇ يەردە يىغلا.

ئازِ يىغساڭمۇ ھالال يىغ.

ئاچ كۆزگە ئىش بەرمە،
ۋاپاسىزغا ئاش (بەرمە).

ئاغزىڭ ئەپچىل بولغۇچە،
قولۇڭ ئەپچىل بولسۇن.

ئابرۇيۇڭنى كىچىكىڭدىن ساقلا.

ئادەمگە ئىشەنمە، ۋىجدانغا ئىشەن.

ئاتاڭدىن قالسا ئەرزان دېمىگىن،
قولۇڭدىن چىقىرىپ پۇشايمان يېمىگىن.

ئالدىراش ئىشىك ئاچما،
ئاچقاندىن كېيىن قاچما.

ئادەمنىڭ چوڭىدىن قورقما، توڭىدىن قورق.

ئالتۇننىڭ رەڭگى سېرىق،
قىزىتما جانغا قېرىق.

ئاق يەردە تۇگمەن تالاشماڭ.

ئاتنى تەپمەيدۇ دېمە،
ئىتنى چىشلىمەيدۇ دېمە.

ئاپەت كۆرمەي دېسەڭ ھوشيار بول.

ئات ئاتاڭدەك بولسمۇ،
قاق قوزۇقنى باغلاپ يات.

ئاز يۇرتقا ھاكىم بولماڭ،
ئاز ئاشقا بۆكەل بولماڭ.

ئالۋاڭنى باردىن ئېلىڭ،
قۇشقاچنى ياردىن (ئېلىڭ).

ئات بېشىغا ئۇرغۇچە،
ئاتاڭنىڭ بېشىغا ئۇر.

ئاخۇنلۇقنى دەپ، مەزىنلىكنى تاشلىما.

ئات ئورنىغا ئېشەك باغلىما.

ئاغزىڭغا كەلگەننى بوغۇزۇڭغا يۇتما.

ئاچقاندىن نان سورىغۇچە،
ھارغاندىن يول سورا.

ئادەمنىڭ يۈزىگە باقماي، سۆزىگە باق.

ئاتنى ئوغلاقتا سىنا،
كېمىنى دەريادا (سىنا).

ئاتا كەسپىنى خار قىلما،
ۋىجدانسىزنى يار (قىلما).

ئاناڭنى ئۇرما ئۇۋالى بار،
ئاخىرەتتە سوئالى (بار).

ئامەت كەلگەندە ھوشيار بول،
ئامەت كەتكەندە قەيسەر (بول).

ئاتاڭنىڭ باردا دوست ئىزدە،
ئېتىڭنىڭ باردا يول (ئىزدە).

ئادەمنىڭ لەۋزىگە باقماي،
ھەرىكىتىگە باق.

ئادەمنى سىناپ بىل،
تاۋۇزنى چېكىپ (بىل).

ئاش كەلدى ئاغزىڭنى ئاچ،
غەيۋەتتىن نېرى قاچ.

ئايەتنىڭ بېشى بىسمىللا،
گۇۋاھچى بول ھەق ـ لىللا.

ئاتتىن ئايرىلساڭمۇ ئايرىل،
ئېگەر ـ توقۇمدىن ئايرىلما.

ئاچلىقتىن ئۆلسەڭمۇ ئاتا ـ ئاناڭنى تاشلىما.

ئالدىدا ماختىما،
كەينىدە دادلىما.

ئادەم كىرمىگەن ئۆيدىن قورق.

ئات كۆتۈرسەڭ ياخشى بىلەن كۆتۈر،
سۇ كۆتۈرسەڭ بالداق بىلەن (كۆتۈر).

ئاچچىقىڭنى ئەقلىڭ باسسۇن.

ئاپەتكە سەۋەب قىل،

ئامەتنى تەلەپ قىل.

ئاچچىقى يامانىنىڭ پۈشايمىنى كېيىن كېلۈر.

ئاچچىقى كەلگەنىنىڭ يېنىدا تۇرما.

ئاشنا ئىغا ئىشەنگۈچە، ئاغچا ئىغا ئىشەن،
ئاغچا ئىغا ئىشەنگۈچە، ئەقلىگە ئىشەن.

ئالتۇن ئالماي، دۇئا ئال.

ئالمىنى دەپ ئاناڭدىن قۇرۇق قالما.

ئاچچىقىڭ كۈن بىلەن بىللە پاتسۇن.

ئاز يەپ، كۆپ چايىنغىن،
ئاز سۆزلەپ، كۆپ ئاڭلىغىن.

ئاچلىقتا تۇتقان قاچاڭنى توقلۇقتا تاشلىما.

ئاغزىڭغا قاراپ ئوزۇق ئال،
تانۇقا قاراپ يازۇت (ئال).

ئەسلىدىن قورقما، ئەلىمدىن قورق.

ئەتىيازنىڭ ئاپتىپىغا كېلىنىڭنى سال،
كۈزنىڭ ئاپتىپىغا قىزىڭنى (سال).

ئەل بارمىغان يەردە كۆپ يۈرمە.

ئەيىبىڭنى كىشىدىن سورا،
جامالىڭنى ئەينەكتىن (سورا).

ئەرلىككە قاش ئاتما،
قاراڭغۇدا تاش (ئاتما).

ئەجدادلار ئۇچۇن ياش تۆك،
ئەۋلادلار ئۇچۇن تەر (تۆك).

ئەخمەققە ھاسا بولغۇچە،
ئېتىزغا مايسا بول.

ئەخمەقنىڭ پالتىسى بولغۇچە،
ئەلنىڭ بالىسى بول.

ئەۋلىيادىن پۇتۇڭنى تارت،
پادىشاھتىن تىلىڭنى (تارت).

ئەلنىڭ رىزقىنى يېگۈچە،
كالىنىڭ تېزىكىنى يە.

ئەسكىنى ئالداپ ئىشلەت،
تاسمىنى مايلاپ (ئىشلەت).

ئەقىللىققا ئېيتما، ئۆزى ئېيتىدۇ،
مەردىتىن سورىما، ئۆزى بېرىدۇ.

ئەخمەقنى ئەيىبلىمەي، ئىشىڭغا سال.

ئەتلەس كىيگىنىڭدە بۆز كىيگىنىڭنى ئۇنتۇما.

ئەقىللىققا بەر قۇيماق،
ئەقىلسىزغا بەر توقماق.

ئەقىللىقنى دوست تۇتساڭ مۇرادىڭغا يېتەرسەن،
بەڭۈاشنى دوست تۇتساڭ بەڭۈاش بولۇپ ئۆتەرسەن.

ئەگەشكەندىن قاچ،
قاچقاننى قوغلاش.

ئەسكىدىن يا يېلىنىپ قۇتۇل، يا بېرىپ قۇتۇل.

ئەيسامۇ ئۆز يولىغا ماڭار،
مۇسامۇ ئۆز يولىغا (ماڭار).

ئەلگە قىلما خىيانەت،
تۇرالمايسەن سالامەت.

ئەلگە بارساڭ ئېلىپ بار،
يامان خۇيۇڭنى قويۇپ بار.

بالاڭغا مايماق تۇتقۇزما،
مۇتتەھەمگە تايماق (تۇتقۇزما).

باي بولاي دېسەڭ بورداقچى بول،
ئەمەلدار بولاي دېسەڭ پورداقچى (بول).

بازارغا بارڭنى سالساڭمۇ،
ئارڭنى سالما.

باي بىلەن دوست بولما،
سودىگەر بىلەن شېرىك بولما.

باينى ئىت باسار،
ھۇرۇننى پىت (باسار).

باتۇرنى خار قىلما،
يۇگۇرۇك ئاتنى يېغىر (قىلما).

باشقا جاينى قىلمىغىن ئارزۇ،
باردۇر ئوخشاشلا تاشۇ تارازۇ.

باشتا سۆز بولسا، ئاياغتا ئۇن بولماس.

باش بولماق ئوڭاي، باشلىماق قىيىن.

باي بىلەن ئەمەس، ئەقىللىق بىلەن دوست بول.

بايغا يالۋۇرما، ئۆزۈڭگە يالۋۇر.

باش ئاغرىقى بولاي دېسەڭ دەللال بول.

بەگنىڭ دورغىسىدىن قورق،
خوتۇننىڭ يورغىسىدىن (قورق).

بەڭگى بىلەن ئۇرۇشقۇچە سارايڭ بىلەن ئۇرۇش.

بولغاندا بۇزۇلمىغايسەن،
تولغاندا توزۇمىغايسەن.

بوغاز كالا پايخانغا يارىماس،
تەخەيلىك ئېشەك خامانغا (يارىماس).

بولۇشساڭ نانغا بولۇشماي، جانغا بولۇش.

بوينىنى ئېگەلمىسەڭ، قولىنى سۆي.

بوراندا بۇغا ئات،
يامغۇردا دۇم يات.

بۇگۈنكى ئىشنى ئەتىگە قويما.

بېخىلنىڭ قىرىق يەردە ھويلىسى بار،
قىزىنى ئال.

بېرىپ يامان بولغۇچە، بەرمەي يامان بول.

بىرى پەستىن قورق،
بىرى مۆرىمەستىن (قورق).

بىسمىللا دېسەڭ تېشىڭدا دە،
دېمىگەنلەر دېسۇن.
شۇكۇر قىلساڭ ئىچىڭدە دە،
يېمىگەنلەر يېسۇن.

بىكارغا ماڭما يولۇڭنى،
پۇلسىز قويما قولۇڭنى.

بىلمىگەننى قىلما،
بىلگىنىڭنى پەملە.

بىر هارغانغا گەپ قىلما،
بىر ئاچقانغا (گەپ قىلما).

بىكارغا بەرسىمۇ چاينىاپ يە،
ئالدى ـ كەينىڭگە قاراپ (يە).

بىلىمەن دەپ غادايما،
ئەل ئالدىدا ماختانما.

بىلگىنىڭنى ئەلدىن ئايما.

پادىشاهتىن كۆزۈڭنى تارت،
ئەۋلىيادىن پۈتۈڭنى (تارت).

پاسىقتىن هايا تىلمە،
نامەردتىن ۋاپا (تىلمە).

پالتاڭ كەسمىسە ئوتۇندىن كۆرمە.

پالغا ئىشەنمە، پالسىزمۇ يۈرمە.

پۇللۇقتا خوتۇن كەمۇ،
پالتىلىقتا ئوتۇن (كەمۇ).

پۇلسىز بازارغا بارماڭ،
تاهارەتسىز مازارغا (بارماڭ).

پۇتلاشساڭ داڭگالدىن كۆرمە،
ئوتۇنۇڭ تۇگىسە جاڭگالدىن (كۆرمە).

پۇل تاپقۇچە هېساب تاپ،
هېسابتىن ئىلگىرى ئىنساپ (تاپ).

پېلەككە ئالدىنىپ خەمەكسىز قالما،
جۇۋانغا ئالدىنىپ بالىسىز قالما.

تاغارنىڭ تۇۋىدە قالغۇچە، ئاغزىدا قال.

تالا ـ تۈزگە چىقىپ قوي، يېتىۋەرمەي،
دۇشمىنىڭنى بىلىپ قوي، كېتىۋەرمەي.

تاياق تەڭلىگۈچە، بېشىڭنى تارت.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
ياماندا خۇيۇڭنى قويۇپ بار.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
بەش بالاڭنى قويۇپ (بار).

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
تاۋار ـ دۇردۇن كىيىپ بار.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
بۆز خالتاڭنى قويۇپ (بار).

تويغا بارساڭ بۇرۇن بار،
بۇرۇن بارساڭ ئورۇن بار.

تەزىم قىلىپ ئاش ـ نان يېگۈچە،
تىك تۇرۇپ دەشنام يە.

تاغنىڭ داۋىنىدىن قورق،
ئادەمنىڭ يامىنىدىن (قورق).

تاللىغان تازغا قالار،
يامانلىغان ئازغا (قالار).

تاج كىيسەڭ كونا تۇمىقىڭنى ئۇنتۇما.

تاپتىن چىقما، خاندىن قورقما.
خۇشۇڭ كەلمىسە سورىما.

تەلۈنگە چوماق تۇتقۇزما،
نادانغا مەنسەپ (تۇتقۇزما).
تىكەن بولۇپ پۇتقا سانجىلغۇچە،
گۈل بولۇپ باشقا سانجىل.

تەنگە كىرگەن تىكەننى تىكەن بىلەن ئال.
تېڭىرقىساڭ تاڭغا يېتەر،
ئەتە قوپساڭ ساڭا يېتەر.

توپ ئىچىگە تاش ئاتما،
قارىغۇ جۇۋانغا قاش (ئاتما).
تىلىڭ قىچىشسا ئاغزىڭنى يۇم.

تۆمۈرچى بىلەن مۇشتلاشما،
بوياقچى بىلەن چېلىشما.
تىنىن يىغساڭ تىلىڭ قىسقا بولماس.

تۇغماس خوتۇن ئالغۇچە،
بويتاق يۈرگىن ئۆلگۈچە.

تۆمۈرنى تاۋلاپ ئىشلەت،
بالاڭنى ئالداپ (ئىشلەت).
جايىستاندا پىچاق چىقارما.

تۇخۇمىڭنى بويىغۇچە، مېكىيىنىڭغا باق.
جەننەتنى بېرەي دېسىمۇ شەيتانغا ئالدانما.

تۇزسىز گەپنى گەپ دېمە.
جېدەلخورغا گۇۋاھچى بولما.

تۇل بولساڭمۇ قۇل بولما.
جىڭنى كەم تۇتما، رىزقىڭ كۆيەر،
سامانلىقتا شام تۇتما، ئۆيۈڭ كۆيەر.

تۇلكىنى دورىساڭ، دۇمبادا ئۆلىسەن.
جىمغۇرنىڭ قولتۇقىدا چىشى بار.

تېرىككەكنىڭ جېنىنى ئال.
جېنىڭنى كېپەككە ساتساڭ سات،
ئابرۇيۇڭنى ئالتۇنغا ساتما.

تىلەمچىدىن پۇل سورىما،
ئەسكىدىن يول (سورىما).
جېنىڭدىن تويغان بولساڭ پادىشاھقا
نەسىھەت قىل.

تىنچ ياتقان يىلاننىڭ قۇيرۇقىغا دەسسىمە.

تىغنى ئويىنىماڭ،
كۆڭۈلنى قوغلاشماڭ.

تىكەننى كىرگەن يەردىن ئال.

تىزلەشكەننىڭ تىزىنى پۈك،
بەللەشكەننىڭ بېلىنى (پۈك).

تىلىڭ كەلمىسە دورىما،

جىگ تۇتساڭ چىگ تۇت.

چاقىرغان يەردىن قالما،
چاقىرمىغان يەرگە بارما.

چاياشقا چىشكۈنى ئىشلەت،
ئويلاشقا بېشىكۈنى ئىشلەت.

چەمىك بولمىسمۇ، پەمىڭ بولسۇن.

چوڭنىڭ گېپىگە كىرمىسەڭ
ئېشەكتەك ھاڭرايسەن،
كىچىكنىڭ گېپىگە كىرمىسەڭ
ئىتتەك ھۇۋلايسەن.

چېكەڭگە چەكسە چىكىلدىما،
مۇرەڭنى تارتسا لىكىلدىما.

چىقىشتىن ئاۋۋال چۈشۈشنى ئويلا.

چىشىڭنىڭ ئاقلىقىنى كۆرسەتكۈچە،
دىلىڭنىڭ ئاقلىقىنى كۆرسەت.

خانىمىڭ ئەلچىسى بولغۇچە،
مەردىنىڭ قىلىچى بول.

خاتايىڭنى ئېيتقۇچىنى ئاتام دەپ بىل.

خام ياڭاق بىلەن قوينۇڭنى تولدۇرما.

خان ئوغلىغا ئوشۇق ئاتما.

خۇشامەتچى بولماي دېسەڭ تەمەخور بولما.

خائىن ئۆز ئەجىلىدە ئۆلمەس.

خۇدادىن قورققاندىنمۇ قورق،
خۇدادىن قورقمىغاندىنمۇ قورق.

ئابدۇشۇكۇر كېرەم سىزغان

خوتۇنۇڭغا ئىشەنگۈچە، بوسۇغۇڭغا ئىشەن.

خۇداگۇي كىشىنى قوي گۆشى بىلەن باق.

خوتۇن كىشىنىڭ بەدىكى بولغۇچە،
قېتىقچىنىڭ ئىنىكى بول.

خوتۇنى ئۆلگەنگە قىز بەرمە،
ئىنساپسىزغا سۆز (بەرمە).

خىرىس قىلغاندىن قورقما،
ھەجايغاندىن قورق.

خىيالچان بولغۇچە، تىرىشچان بول.

خىجالەت بولماي دېسەڭ ماختانچاق بولما.

خوتۇنۇڭنى دەپ ئاناڭنى ئۇنتۇما.

داداڭنىڭ بارىدا بېقىۋال،
ئېتىڭنىڭ بارىدا مىنىۋال.

داڭ كۆتۈرسەڭ ياخشى بىلەن كۆتۈر.

دەۋانى قازى سورىسۇن.

دەرد كېلەر جۇپ، دۆلەت كېلەر تاق،
قاچقاندا بەختىڭ، ئاتا ـ ئاناڭنى باق.

دەردىڭ بولسا بولسۇن، قەرزىڭ بولمىسۇن.

دېڭىزنى بىلەي دېسەڭ بېلىقچىدىن سورا،
ئۆزۈڭنى بىلەي دېسەڭ قوشنادىن (سورا).

دىلى بۇزۇقنىڭ يېنىدىن ئۆتمە،
دىلى تۇزۇكنىڭ يېنىدىن كەتمە.

رەمچىگە بەرگەن پۇلۇڭنى بالاڭغا بەر،
تىلەمچىگە بەرگەن ئۇنۇڭنى كالاڭغا بەر.

زاماندىن كۆرمەي ئۆزۈڭدىن كۆر.

زەھەردىن شىپا ئىزدىمە،
ئەسكىدىن ۋاپا (ئىزدىمە).

سانىماي سەككىز دېمە.

ساقلىغا قاراپ چوڭ دېمە،
سۆزىگە قاراپ توڭ دېمە.

سارىڭ بىلەن سايە تالاشما،
كالۋا بىلەن سۆز (تالاشما).

ساقلىقىمدا تىللىمىڭ،
ئۆلگىنىمدە يىغلىمىڭ.

سالاغا كىرمىگەن مۇسۇلمان ئەمەس.

ساپال ئۇچۇن ساق قالغۇچە،
گۆھەر ئۇچۇن كۇكۇم ـ تالقان بول.

سەۋر قىلساڭ شادلىنىسەن،
ئالدىرىساڭ ئالدىنىسەن.

سەيلىگە چاقىرساڭ مەيلىگە قويۇپ بەر.

سەپەرگە چىق ياخشى بىلەن،
ئۇلپەتلەشمە باخشى بىلەن.

سەن ئۆزۈڭنى داڭلىما،
كىشى سېنى داڭلىسۇن.

سەن بۆرىنى ئايىساڭ،
بۆرە سېنى ئايىماس.

سەھرانىڭ بېگى بولغۇچە،
شەھەرنىڭ سېگى بول.

سوزا ئۇيۇڭ تارتمىسا شوتا كالاڭنى ئۇر،

موزىيىكٸ يامانلىق قىلسا ئىنسىكٸنى ئۇر.

سۇ تاشسا دۆڭگە چاپ.

سۇنايغا بېقىپ داپ ئۇر،
ئىشىكٸغا بېقىپ لاپ (ئۇر).

سۆز قىلساكٸ ئاستا قىل تېنىۋالغىلى ياخشى،
يول ماڭساكٸ سەھەر ماكٸ يېنىۋالغىلى ياخشى.

سىنالمىغان ئاتقا يۈك ئارتما.

سىنالمىغان ئۇلاغنىكٸ بېشىنى تۇتما.

سىرداشمىغۇچە سىرىكنى ئېيتما.

شاخاپچىدا ئاققۇچە،
ئۇلۇغ دەريادا ئېقىپ ئۆل.

شوخ بولۇپ قالساكٸ مازارغا چىق،
بىكار بولۇپ قالساكٸ بازارغا (چىق).

شېرىن دۇشمەن يېنىكىدا بولسا،
يولۋاس چاققانلىقى سەندە بولسۇن.

غەم قىلغۇچە پەم قىل.

غورا يەپ دەرد تارتقۇچە،
ئالما يەپ ئۆلۈۋال.

قاراپ تۇرغاندىن قورقماي،
ماراپ تۇرغاندىن قورق.

قاراڭغۇدا مۇشت ئاتما،
يامانغا سۆز قاتما.

قارا باشنىكٸ بارى ياخشى.

قاسساپ بىلەن ئاغىنە بولاي دېسەكٸ،
ئىتىغا سۆڭەك تاشلا.

قاتتىق نەرسىنى چىشلىمە،
يولسىز بېرىپ ئىشلىمە.

قاپىقى ياماندىن قورققۇچە،
غەرىزى ياماندىن قورق.

قەرزىكٸ بولسا تۆلەپ قۇتۇل،
كېسەل بولساكٸ ئۆلۈپ (قۇتۇل).

قەلەندەر بولساڭمۇ ئوغرى بولما.

قورقۇنچاقنى قوتاندا قويما،
هاڭۋاقتىنى پوستا (قويما).

قولۇڭدا قارچىغا تۇرۇپ،
«قۇ ـ قۇ»نىكٸ نېمە ئىشى.
دىلىڭدا ئاللا تۇرۇپ،
«هۇ ـ هۇ»نىكٸ نېمە ئىشى.

قولۇڭدىن كەلسە، تاشنى ماش قىل.

قولۇڭدىن كەلسە ئەلدىن ئايىما.

قولىغا قارىماي يولىغا قارا.

قولۇڭنى سوزغان يەرگە پۇتۇڭنى سوزما.

قۇشقاچنى قار ياغقاندا تۇت.

قۇدۇققا تۈكۈرمە، بىر كۈنى سۇيىنى ئىچەرسەن.

قېرىنى قاپقا سولا،
سۆرەپ يۈرۈپ گەپ سورا.

قىرائەت ئاڭلىساكٸ يۈكۈن،
مەستكە يولۇقساكٸ مۆكۈن.

قىلغان ئىشىكٸ توغرا بولسا،
خانىنىكٸ ئالدىغا بېرىشتىن قورقما.

قىزىڭنى بىر ئالدىرىغانغا بەر،
بىر ئالدىرىمىغانغا (بەر).

قوشناڭنى ياخشى كۆرسەڭمۇ،
توساقنى بۇزۇۋەتمە.

قوشناڭنى ئاشقا ئۆگەتمە،
قوڭۇڭنى ئوسۇرۇقا (ئۆگەتمە).

قېچىرنىڭ كەينىگە ئۆتمە،
كادىرنىڭ ئالدىغا (ئۆتمە).

كاللام كېسىلسۇن دېسەڭ،
نادانغا مەنسەپ بەر.

كونا تام تۇڭدە ياتماڭ، يىقىلسا ئۆلەرسىز،
ئامانەتنى تۇتماڭ، يىتسە تۆلەرسىز.

كۆپ ئىشەنسەڭ پۇلۇڭغا،
سالۇا قونار دولاڭغا.

كۆپ نەرسە بىلەي دېسەڭ، قېرىدىن سورا،
شاگىرتىنىڭ ھۇنىرىنى پىرىدىن سورا.

كۆرۈنمىگەن كېيىككە ئوق ئاتما،
قىلالمىغان ئىشقا پو ئاتما.

كۆلدىن چىقىپ قوقاسقا دەسسىمە.

كۆڭلۈڭ يۇگۇرگەن يەرگە،
پۇتۇڭ يۇگۇرمىسۇن.

كۆڭلۈڭ قالغان يەرگە بارما.

كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈپ باق،
قولۇڭ بىلەن تۇتۇپ (باق).

كۆرمەي تۇرۇپ ئاق دېمە،
سىنىماي تۇرۇپ ساق (دېمە).

كۇچۇڭنى يەرگە ئىشلەت،
بىلىمىڭنى ئەلگە (ئىشلەت).

كۇلەلمىگەن نېمەڭگە ھەجايما.

كۇلمە كىشىنىڭ دەردىگە،
ساڭمۇ كېلەر ئەتىگە.

كىشىگە سالماڭ زۇلۇم،
سىزگىمۇ بار قىزىل تۇلۇم.

كىشىنىڭ بىكار سۆزىگە باقما،
ئاتا ـ ئاناڭغا بوينۇڭنى قاقما.

كۆڭۈلۈك سىپتا بولسا دەسسىمەي ئۆت.

كىشىنى ئاچچىقى كەلگەندە سىنا،
دوستىنى زىيان تارتقاندا سىنا.

كىشىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى كىشىگە دە،
كىشىنىڭ كەمچىلىكىنى ئۆزىگە (دە).

كىشى ئۇچۇن ئۇرۇشما،
خوتۇن ئۇچۇن تالاشما.

كىشىدىن ئۇيالغۇچە، ئۆزۈڭدىن ئۈيال.

كىرىشتىن بۇرۇن چىقىشنى ئويلا.

كىشىنىڭ پۇلىدا بولساڭ باي،
بولۇر ئاخىر هالىڭ ۋاي.

كىچىك دېمەڭ بالىنى،
ئەقىل تاپار هامىنى.

كېتىمەن دەپ ئوتۇڭنى ئۆچۈرمە.

كىيىمىڭنى ئۆتىگە بەرمە،
گادايغا قەرز (بەرمە).

گاداي بولاي دېسەڭ كۈندە توي قىل.

گادايلىقىڭدا بايلىقىڭنى ئېيتما،
قېرىغاندا ياشلىقىڭنى (ئېيتما).

گادايلىقتا بايلىقىڭنى ئېيتما،
قېرىغاندا باتۇرلۇقىڭنى (ئېيتما).

گالۋاڭ ئات بىلەن يول يۈرمە.

گاس دەپ غەيۋەت قىلما،
قارىغۇ دەپ خىيانەت (قىلما).

گەپنى تەگسە گەپ چىقار،
كالىنى قوغلىسا پوق (چىقار).

گەپ قىلماڭ خەلپىتىم بار،
چالما ئاتماڭ مازار غوجام بار.

گۈناهىڭدىن غەم قىلما،
هەممە گۈناه شەيتاندا.

گۈلىنىڭ ئۈزلىقىغا باقماي،
پۈرىقىغا باق.

گۈلباغنىڭ باغۋېنى بول،
خەلقنىڭ غەمخانى (بول).

گەپنى چوڭنى ئۆيدە سىنا،
نەپسى يامانىنى تويدا(سىنا).

لايدانغا ئۇرۇق چاچما،
پايداڭغا پۇل چاچ.

لالما بولغۇچە سالما بول.

لىڭشىغان كۆتەكنى يارماڭ.

ماختانما غاز،
هۈنىرىڭ ئاز.

مازار كۆرگەن موللىدىن قورق.

مازاردىن تىلىمەي، بازاردىن تىله.

ماڭماس ئۇلاغ مىنگۈچە،
يۈگۈرۈپ ماڭغىن هارغۇچە.

مال ـ دۇنيا ساقلىغۇچە، ئار ـ نومۇس ساقلا.

مەسلىهەت ئالساڭ چوڭدىن،
ئىشىڭ كېلەر ئوڭدىن.

موللا بولاي دېسەڭ سەهەر قوپ.

موللىنى كاپىر دېمەڭلار، موللا كاپىردىن يامان،
موللىنى كاپىر دېگەنلەر هەممە كاپىردىن يامان.

موزاينى توسما، قوتاندا توختايدۇ.

موللىنىڭ دېگىنىنى قىل،
قىلغىنىنى قىلما.

مىراستىن مۇشت تەگسىمۇ ئال.

مېۋىسىز دەرەخنى قاقما،
گۈمانلىق يەردە ياتما.

مەسچىتكە كىرسىلا موللام دېمە،
ماختاپ قويسىلا دوستۇم دېمە.

نامەردنىڭ كۆڭرۈكىدىن ئۆتكۈچە،
مەردنىڭ دەرياسىدا ئۆل.

نانىنى چاينىاپ يە،
سۆزنى ئويلاپ دە.

نەسىھەت ئاڭلىمىغان كىشى نەپرەت ئاڭلار.

نومۇسىڭنى بەرگۈچە، جېنىڭنى بەر.

نېنى يوق چايدىن قاچ،
پۇلى يوق بايدىن (قاچ).

ھالىڭغا بېقىپ ھال تارت،
خالتاڭغا بېقىپ ئۇن (تارت).

ھالىڭغا بېقىپ زىكىر قىل،
ئەلگە بېقىپ پىكىر (قىل).

ھارغۇچە ئىشلە،
قانغۇچە ئوينا.

ھاممىاچاڭدىن سوراپ شۇمشەيگۈچە،
بىمالال ئىشلەپ يە مۇكچەيگۈچە.

ھاشارغا بارساڭ ساز ئېلىۋال ناغرا بولسىمۇ،
خۇرجۇنۇڭنى توشقۇزۇۋال زاغرا بولسىمۇ.

ھاياتىڭنى دو تىك، ئابرۇيۇڭنى ساقلا.

ھالۋىنى جىق يېسەڭ زاڭ تېتىيدۇ.
(ھالۋىنى كۆپ يېسەڭ ئەمەن تېتىدۇ).

ھەر ئۈچ قەدەمدە ئارقاڭغا باق،
شۇندىلا بولىدۇ بېشىڭ ساق.

ھېيىتتا قەرزىڭنى قىستىما،
ماتەمدە ئەرزىڭنى (قىستىما).

ھوشيار بولساڭ خارلىق كۆرمەيسەن.

ھۆسنۈڭ بولسا گۈل قىس،
ھۆسنۈڭ بولمىسا كۆتۈڭنى (قىس).

ھەسەتخوردىن بەختىڭنى يوشۇر،
سۆزمەندىن دەردىڭنى (يوشۇر).

ھۆسنۈڭگە باقما، ئەقلىڭگە باق.

ھەسلىگە باقما، نەسلىگە باق.

ھاۋا ئوچۇق تۇرۇپ ياغقان يامغۇردىن قورق،
يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلىگەن خوتۇندىن (قورق).

ئوغرى بىلەن يولداش بولما،
خوتۇن بىلەن سىرداش (بولما).

ئوتنىڭ تېشىدا كۆيگۈچە ئىچىدە كۆي.

ئوك قولۇڭنىك ئاچچىقى كەلسە،
سول قولۇك بىلەن تۇتۇۋال.

ئوق يەتمىگەن يەرگە قىلىچ شىلتىما.

ئوك قولۇك سەدىقە بەرسە،
سول قولۇك تۇيمىسۇن.

ئوغۇت يىغساك كۆندە يىغ ئاز بولسىمۇ،
مەدىكار ئالساك كىچىكىنى ئال تاز بولسىمۇ.

ئون ئاچچىقنى بىر پۇلغا ئالما،
پىتىنىك ئاچچىقىدا چاپانىنى ئوتقا سالما.

ئوغرى تۇتساك مېلى بىلەن تۇت،
زىناخورنى جۇپتى بىلەن (تۇت).

ئوغرىنىك ئالدىدا پۇل ـ مېلىڭنى ماختىما.

ئۇلۇغ بولساك كىچىك بول.

ئۇماچ ئىچسەڭمۇ چاينا پ يۇت.

ئۇماچ ئىچسەڭمۇ شۇكۇر قىل.

ئۇلىغاك يېغىر بولسا لىڭگىرچاقنى تۇزە.

ئۆتكەن كۈنۈڭنى ئۇنتۇما،
شىرى چورۇقۇڭنى قۇرۇتما.

ئۆزۈڭنى بىل، ئۆزگىنى قوي.

ئۆزۈڭنى چىك تۇت،
قوشناڭنى ئوغرى تۇتما.

ئۆلگەننىك ئەيبىنى كوچىلىما.

ئۆزى بىلمىگەننىك ئاغزىغا قارىما.

ئۆزۈك سەت بولساك ئەينەكتىن يامانلىما.

ئۆزۈڭنى باي بىلسەك، ئۆزگىنى ئاي بىل.

ئۆزۈڭدىن ئۆزگىنى خىزىر بىل.

ئۆمىلەپ تۇرۇپ ياشىغۇچە،
ئۆرە تۇرۇپ ئۆل.

ئۆلۈمدىن قورقۇچە،
ئۇياتتىن قورق.

ئۆتكەن ئىشنى باشلىما،
پىشقان ئاشنى تاشلىما.

ئۆزۈڭنى بىر ماختىساك،
دوستۇڭنى ئىككى ماختا.

ئۆز يۇرتۇڭدىن ئايرىلما چەت بولسىمۇ،
ئۆز دوستۇڭدىن ئايرىلما سەت بولسىمۇ.

ئۆيى يوققا ئۆي كۆرسەتمەك،
ئۆچكىگە باغ (كۆرسەتمەك).

ئۆي تۇتمىغانىنى ئۆيگە يولاتما.

ئۆچەكەشنىك ئانىسىنى ئال.

ئۆزۈڭنىك يامىنىدىن قالما،
كىشىنىك ئارزىسىنى يېمە.

ئۆيۈڭدە نېمە بارلىقىنى قوشناڭدىن سورا.

ئۆتۈك قونچىنى تار قىلما،
بەندىنى بەندىگە خار قىلما.

ئۇچ قېتىم سورىمىغۇچە پىچاق بەرمە.

ئۇزۇشنى بىلمىسەك سۇغا چۈشمە،
جەڭگە كىرسەك بەلنى يەشمە.

ۋاپاسىزغا بېشىم ئاغرىدى دېمە.

ۋاقتىڭنى غەنىيمەت بىل،
تەڭنەڭگە ئىشەنمە.

ئېغىزنى ئاشقا ئۆگەتمە،
ۋاقىتنى ئويناپ تۇگەتمە.

ئېلىپ قاچقۇچە، تېرىپ قاچ.

ئېشەكنىڭ قوڭغا ئاپتاپ چۈشسە، قولۇڭنى قاقلا.

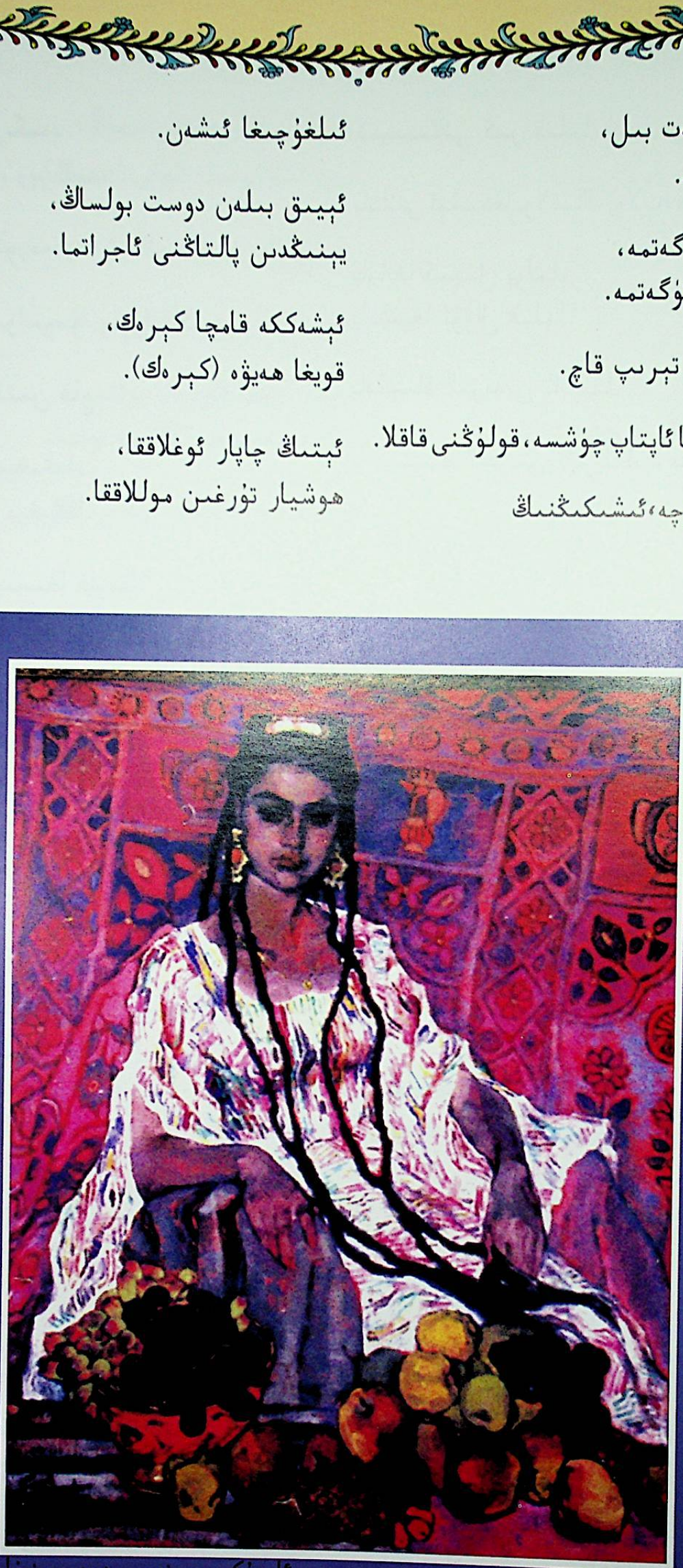
ئېرىڭگە ئىشەنگۈچە، ئىشىكىڭنى

ئىلغۇچىغا ئىشەن.

ئېيىق بىلەن دوست بولساڭ،
يېنىڭدىن پالتاڭنى ئاجراتما.

ئېشەككە قامچا كېرەك،
قويغا ھەيۋە (كېرەك).

ئېتىڭ چاپار ئوغلاققا،
ھوشيار تۇرغىن موللاققا.

ئابدۇكېرىم نەسىردىن سىزغان

ئېرىنچەككە تېرىكمە،
ئەقىل كۆرسەت، زېرىكمە.

ئېقىن سۇغا تۆكۈرمە.

ئىشىك ئوچۇق بولسىمۇ، سوراپ كىر.

ئىرغاتقان چوماقتىن قاچ.

ئىشلە ياشلىق چېغىڭدا،
گۈل ئېچىلسۇن بېغىڭدا.

ئېشى يارىسا قاچىسىغا قارىما،
قىزى يارىسا ئانىسىغا (قارىما).

ئىت قوغلىسا سۇغا قاچ،
يىلان قوغلىسا توپىغا قاچ.

ئىت ئۈرسىڭ ئىگىسىگە باق.

ئىمانىڭ بولمىسىمۇ،
ئىنساپىڭ بولسۇن.

ئىمامنىڭ ئۆمرىنى تىلە،
مەزىنىنىڭ ئۆلۈمىنى تىلە.

ئىچىدىن ئۇرۇپ ئۆپكىسىنى قاق.

ئىشىك كۆرگەننى ئالماي،
بۆشۈك كۆرگەننى ئال.

ئىش قىل ئېپى بىلەن،
نەغمە قىل دېپى بىلەن.

ياڭخىلىقتىن[10] قىز ئالما،
قىز ئالساڭ تېز ئالما.

يارىمىڭ تۇرقىغا قارىما، خۇلقىغا قارا.

يامان بىلەن تەڭ بولما، ئىت بولىسەن،
كىيىمىڭنى كىر قىلما، پىت بولىسەن.

يامانىنى ئېشىڭغا يولاتساڭ يولات، قېشىڭغا يولاتما.

يامانغا كېپىل بولما،
ياخشىغا ئۇۋال قىلما.

يامانىمىڭ ئىزىدىن ئاتلىما.

ياخشىنىڭ قەدرىنى ئايرىلغاندا بىلىسەن.

يانغاق بولساڭمۇ، تانغاق بولما.

يات كىشىگە سىر بەرمە،
قىمارۋازغا پۇل (بەرمە).

يالغانچىغا قوشۇلما،
راست گېپىڭنى يوشۇرما.

يامانغا كۆزدىن يىراق بول.

ياتنى ياتنىڭ قولى بىلەن ئەپلە.

ياتنىڭ شەھىرىدە بوينۇڭنى قىس،
ئۆزۈڭنىڭ شەھىرىدە كۆتۈڭنى (قىس).

يات كۆتىگە پالچىق ئۇر،
يېنىپ چۈشسە يەنە ئۇر.

ياش قوشقاندىن قورقما،
باش قوشقاندىن قورق.

ياز دەپ قىشلىقىڭنى تاشلىما،
قىش دەپ يازلىقىڭنى (تاشلىما).

يامانغا گۆردىمۇ قوشنا بولما.

يامانىمىڭ بالىسىنى باققۇچە،
يامانىدىن نېرى قاچ،
ياخشىغا قۇچاق ئاچ.

يامان كۆزدىن يىراق بول.

ياخشىنىك پادىسىنى باق.
يامانىنىڭ ياخشىسى بولغۇچە،
ياخشىنىڭ يامىنى بول.

ياتقان يېرىڭدىن تايىنىپ قوپما.

ياخشىدىن ئۆگەن، ياماندىن يىرگەن.

يامانغا يولىما، كەمبەغەلنى بۇلىما.

ياتنى يېنىڭغا تارتساڭ تارت،
ئېشىڭغا تارتما.

يەردە بولساڭ شىر بول،
كۆكتە بولساڭ بۇركۇت (بول).

يەتتە ئۆلچەپ بىر كەس.

يەكچەشمىنىڭ شەھىرىگە بارساڭ،
بىر كۆزۈڭنى قىسۋال.

يولۇاسقا يولۇقما،
يولۇققاندا هولۇقما.

يۇنىماسنى يۆلىمە.

يول ماڭساڭ تۇز ماڭغىن ئۇزۇن بولسىمۇ،
ئات ئالساڭ تاي ئالغىن سوك ـ سوك بولسىمۇ.

يول ماڭساڭ تۇز بىلەن ماڭ يىراق بولسىمۇ،
قەدىناسنى تاشلىما قېرى بولسىمۇ.

يوق دېسە، چېلىپ ئىچ.

يولدا ماڭساڭ تىنچ ماڭ،
كىشى بىلەن نە ئىشىڭ.

يۈگەنسىز ئاتقا مىنمە.

يۈزۈڭنى كۈندىن ئۆرۈسەڭ،
سارغايغىنىڭ شۇ.

ياۋاش بولسا، بوش دېمەڭ،
يۇمشاق بولسا، گۆش (دېمەڭ).

يېنى ئاغرىمىغانىنىڭ نان يېيىشىگە باق.

يېتىم قىز ــ كۆتۈڭنى قىس.

يېڭى بايغا قەرزدار بولما،
ئەمەلدار بىلەن ئاغىنە بولما.

يېتىپ ئۆلگۈچە، ئېتىپ ئۆل.

يىقىلساڭ زوردىن يىقىل.

يىراقتىكىنى ئارزۇلاپ،
يېقىندىكىدىن قۇرۇق قالما.

يىكتە يىپ كۆرمە،
ئايدىڭدا خوتۇن (كۆرمە).

يىراقتىن ئالتۇن ئىزدىگۈچە،
يېقىندىن تېزەك تەر.

يىغلىغاندىن قورقماي،
كۈلگەندىن قورق.

يىلاننى ئۇرساڭ بېشىغا ئۇر،
ئىتنى ئۇرساڭ تۇمشۇقىغا (ئۇر).

يىلاننىڭ بېشىغا ئۇر،
بالاڭنىڭ كاسىسىغا (ئۇر).

ئۇچانلىق، ھۇرۇنلۇق توغرىسىدا

ئاش كەلسە ئىچەر،
ئىش كەلسە قاچار.

ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشسە،
تېگىدە مانتا يەپتۇ.

ئاشنى كۆرسە لېچىن تاز،
ئىشنى كۆرسە قېچىك تاز.

ئالدىغا ماڭساڭ كەينىگە قارا.

ئاپتاپنىڭ چىقىشىغا باق،
سۇنىڭ ئېقىشىغا باق.

ئاش بولسا، ئىش بولمىسا،
ياز بولسا، قىش بولمىسا.

ئالەمنى سۇ باسسا،
مۇغەمبەرنى ئۈيقۇ بېسىپتۇ.

ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپتۇ.

ئاشلىقى يوقنىڭ چارىكى يوق.

ئەمگەكنىڭ نېنى تاتلىق،
ھۇرۇننىڭ جېنى (تاتلىق).

باتۇر جەڭدە ئۆلەر،
ھۇرۇن كاڭدا (ئۆلەر).

بەرسەڭ يەيمەن،
ئۇرساڭ ئۆلمەن.

بەڭگى كەندىرگە ئامراق،
ھۇرۇن يەڭگىلگە (ئامراق).

بولۇمسىزنىڭ ئىشى تۈگىمەس،
ۋالاقتەگكۇرنىڭ گېپى (تۈگىمەس).

بولۇمسىزنى بولدۇرالمىدىم،
قاپ ـ قاچىسىنى تولدۇرالمىدىم.

بېلىقنى سۇدىن ئىزدە،
ھۇرۇننى سايىدىن (ئىزدە).

بىكار تەلەت كۆپ يەردە،
غەيرەت ـ شىكايەت كۆپ.

بىكار يېتىپ قەنت يېسەڭمۇ،
زاغرىدەك تېتىماس.

پادىشاھ ھۇ دېسە، ھە ـ ھۇ دېگىن،
تۆ ـ تۆ دېسە، تۆ ـ تۆ دېگىن.

تامچى خىش تاللار،
ھۇرۇن ئىش (تاللار).

تەپسە تەۋرىمەس،
ئۇرسا مۆرىمەس.

توخۇنىڭ تارغىقى يوق،
سوپىنىڭ باغىقى (يوق).

توي ئۇچ كۈن بولار،
ھورۇن چۈشكۈن (بولار).

توپان بالاسى كەلسە،
ئوشۇقىغا چىقماپتۇ.

تۆگىنىڭ چۆكۈشى دەم ئېلىش،
مەزىنىنىڭ توۋلىشى نەپ ئېلىش.

تىرىشچانلىنىڭ ئىزى ــ بايلىق،
ھورۇنلۇقنىڭ ئىزى ــ سايلىق.

تىرىشچانلىنىڭ دىلى خۇش،
ھورۇنلۇقنىڭ بېلى بوش.

تىرىشچان ئىشلەپ يەر،
ھورۇن چىشلەپ يەر.

چۈنىنىڭ كۆزى پوققا چۈشەر،
پەرۋانىنىڭ كۆزى ئوتقا (چۈشەر).

خورلۇقنىڭ باشلىنىشى ــ ھورۇنلۇق.

خوتۇن كىشىنىڭ نالىسى تولا،
ھورۇن كىشىنىڭ باھانىسى (تولا).

خۇپتەندىن قېچىپ، تەرەۋىگە يولۇقۇپتۇ.

دادام مازارغا شەيخ،
مەن تەييارغا (شەيخ).

دەريا تېشىپ كەتسە،
ئۆردەكنىڭ نېمە ئىشى؟

دۇمباقنىڭ ئاغزى يوغان، ئىچى بوش،
ماختانچاقنىڭ گېپى يوغان، بېلى بوش.

دۇنيانىڭ كېرەكلىكىنى بازاردا بىلدىم،
ئاخىرەتنىڭ كېرەكلىكىنى مازاردا بىلدىم.

زامانىڭ تۈلكە بولسا،
سەن ئۇنىڭ قىرغاۋۇلى بول.

سۆزگە كەلگەندە قاپ ـ قاپ،
ئىش دېگەندە بىتاب.

سۇنىڭ كۆزى قاشتا،
ئاچنىڭ كۆزى ئاشتا.

سۇنىڭ ئېقىشىغا باق،
شامالنىڭ چىقىشىغا (باق).

سۇنىڭ ئېقىشىغا باق،
تۈكۈنىڭ يېتىشىغا (باق).

قورساقتىن باشقا قاچام يوق،
خۇدادىن باشقا غوجام (يوق).

قىمارۇاز ئۇتسام دەر،
ھۇرۇن ياتسام (دەر).

كەمبەغەللىك ئەيىب ئەمەس،
ھۇرۇنلۇق ئەيىب.

كەپتەر ئىككى قانات ئۇرۇپ دانغا ئۆگىنەر،
ئادەم نەپ بولسىلا خانغا ئۆگىنەر.

كىيىك كۆتۈرۈشتىن قورقۇپ،
كاشكازا كۆتۈرۈپتۇ.

گەپ دېسە تاغار ـ تاغار،
ئىش دېسە ۋاي بېلىم.

مايلامچى يامغۇر تىلىسە،
پادىچىنىڭ ئاچچىقى كېلەر.

موللا ئوقۇپ يەر،
توخۇ چوقۇپ (يەر).

مۇشۇكياپىلاق كېچىدە ئۇچار،
ھۇرۇن ئىچىدە (ئۇچار).

مېنىڭ ئېتىم ئابدۇغوپۇر،
ئىشنى كۆرسەم قۇلاق يوپۇر.

مىڭ قېشىم بار، تېمىم يوق،
مىدىرلايمەن جېنىم يوق،
خۇدايىم بار غېمىم يوق.

ھالاكەتلىك ــ ھۇرۇنلۇقتىن.

ھاردىم دېسە ھاپاش بولۇپتۇ.

ھەربىرىكەت قىلغان ھاتەم بولۇر،
ھۇرۇننىڭ ئۆيىدە ماتەم بولۇر.

ھەركىمنىڭ ئۆزىگە،
ئاي كۆرۈنەر كۆزىگە.

ھۇرۇن كۈندە ھەسەل چۈشەر.

ھورۇن كىشىدە ئىدراك بولماس.

ھۇرۇنغا ئېتىزنىڭ قىرى تاغ كۆرۈنەر.

ھۇرۇندىن يەرمۇ بىزار.

ھۇرۇنغا گۆھەر تاغمۇ چاغ كەلمەس.

ھۇرۇننىڭ كۆزى كۈندۈزى يۇلتۇز كۆرەر.

ھۇرۇننىڭ تىلى يېرىم غۇلاچ.

ھۇرۇننىڭ باھانىسى كۆپ،
ئانارنىڭ دانىسى (كۆپ).

ھۇرۇنلۇق ــ يەتتە ھارامنىڭ يىلتىزى.

ھۇرۇننىڭ ئەتىسى ئالدىدا، بۈگۈنى كەينىدە.

ھۇرۇنلۇق ساقايماس كېسەل.

ھۇرۇننىڭ كۈچى تاماق يېگەندە.

ھۇرۇنلۇق ــ يوقسۇزلۇقنىڭ ئىشكى.

ھۇرۇننىڭ ئەتىسى تۈگمەس.

ھۇرۇنغا ئۆز ئېتى يۈك بىلىنەر.

ھۇرۇننىڭ باھانىسى تولا،
ئىشچاننىڭ چارىسى (تولا).

ھۇرۇننىڭ ئاغزى ئىلدام،
ئىشچاننىڭ ئايىغى (ئىلدام).
ھۇرۇن ئىش دېسە، ئوچۇق گۆرگە قاچار.

ھۇرۇنغا جەننەتمۇ دوزاخ.

هۇرۇن باھانىچى بولۇر،
ئۇششۇق دەۋاچى(بولۇر).

هۇرۇننىڭ ئىمارىتى ــ
قارا سۆگەتنىڭ سايىسى.

هۇرۇنلۇق ئاچلىقنىڭ ئانىسى،
بىكارچىلىق ئاپەتنىڭ ئاتىسى.

هۇرۇن خوتۇننىڭ پۇتى كۆلۈڭدا،
ئەخلىتى بۇلۇڭدا.

هۇرۇن دوق يەيدۇ،
باتۇر ئوق (يەيدۇ).

هۇرۇن ئادەم بۇ دۇنياغا يۈك.

هۇرۇن ئېشەك يۈكنىڭ ئېغىرىنى كۆتۈرەر.

ئۆي ئىچىدە يوغان تەلەپ،
كوچا ـ كويدا بىكار تەلەت.

ئۆچكە جان قايغۇسىدا،
قاسساپ ياغ قايغۇسىدا.

ئۆتكەن ئىشنى تەگمەك بەڭگىنىڭ ئىشى.

ئۇجمە پىش ــ ئاغزىمغا چۈش.

ئېرىنچەككە بوسۇغىمۇ داۋان كۆرۈنەر.

ئىش قىلىڭ دېسە چېپىگە تارتار،
ئاش ئىچىڭ دېسە چوكىنى (تارتار).

ئىش ۋاقتىدا ھەييار،
ئاش ۋاقتىدا تەييار.

ئىشچانىنىڭ نېنى كۆپ،
هۇرۇننىڭ غېمى (كۆپ).

ئىشچان مېھنەتتىن كۆلەر،
هۇرۇن ئاچ قېلىپ ئۆلەر.

ئىشچاندىن تەر چىققۇچە،
هۇرۇندىن «ئۇھ» چىقار.

ئىشچانىنىڭ ياتقۇسى كەلمەس،
هۇرۇننىڭ قوپقۇسى (كەلمەس).

ئىشچان قىلىدۇ چۆلنى باغ،
هۇرۇن قىلىدۇ باغنى داق.

ئىشچان ئېشىنى يەر،
هۇرۇن بېشىنى (يەر).

يازدا لۇكچەك،
قىشتا مۇكچەك.

يازدا هۇرۇنلۇق قىلساڭ،
قىشتا تىلەمچىلىك قىلىسەن.

ياتقان ئېشەكنىڭ پوقى تەيلىك.

ياغاچنى تۇتقۇزاي دېسەڭ مىخلا،
هۇرۇننى قوپقۇزاي دېسەڭ زىخلا.

ياتقان ئېشەكنىڭ پوقى جىق.

يەيدىغاندا ئاتلاپ ماڭىدۇ،
قىلىدىغاندا تاتلاپ (ماڭىدۇ).

يوققا نېمە يوق،
ئېرىقتىكى سۇمۇ يوق.

يېتىپ يېسە تاغمۇ توشماس.

ئاتا-ئاناڭ ئائىلە ئەخلاقى توغرىسىدا

ئاتا ـ ئانا هايات مازار.

ئاتا ـ ئانا دۇئاسى ئوتقا، سۇغا پاتۇرماس.

ئاتا بىلەن دادا يوق،
لاۋا سالغان پاشا يوق.

ئاتا ـ ئاناڭنى ياخشى باقساڭ،
بالىلىرىڭدىن ياخشىلىق كۆرەرسەن.

ئاتاڭنىڭ نەسىھىتىنى بالاڭغا يەتكۈز.

ئاتاڭنىڭ دۇشمىنى ساڭا دۇشمەن.

ئاتىنىڭ تىزگىنىنى بوش تۇتساڭ، ئويناقلار،
خوتۇنىنىڭ تىزگىنىنى بوش تۇتساڭ، ناينىقلار.

ئاتقا ئىشىنىپ ئاتلانما،
خوتۇنغا ئىشىنىپ شادلانما.

ئاتاڭ ـــ ئاسمان،
ئاناڭ ـــ يەر.

ئاتا ـ ئانىسى بارلار ياشارغان دەرەخ،
ئاتا ـ ئانىسى يوقلار سارغايغان دەرەخ.

ئاتا ـ ئاناڭدىن ئايرىلساڭ،
دەردى ـ كاربىڭغا يېتەر.

ئاتا ـــ تۇڭلۇك يوچۇقى،
ئانا ـــ يوتقان يوپۇقى.

ئاتا ـ ئانا باربىدا قەدرى يوق،
قەدرىنى بىلگەندە ئاتا ـ ئانا يوق.

ئاتا مېھرى ـــ چىراغ،
ئانا مېھرى ـــ بۇلاق.

ئاتا ـ ئاناڭنى باقمىساڭ،
بالاڭ سېنى باقماس.

ئاتا نەسىھىتى ئالتۇندىن ئېغىر،
ئۇنى ئاڭلىمىغانىنىڭ سۆڭگىچى يېغىر.

ئاتىنىڭ كۆڭلى ئاغرىسا يەر تىترەر،
ئانىنىڭ كۆڭلى ئاغرىسا ئۆي (تىترەر).

ئاتىلىق ئوغۇل ـــ غوجىلىق قۇل.

ئاتىسى ئۆلگەن تېغىدىن ئايرىلىپتۇ،
ئانىسى ئۆلگەن بېغىدىن (ئايرىلىپتۇ).

ئاتا ئۆلمەي ئاتا قەدرىنى بىلمەس.
(ئانا ئۆلمەي ئانا قەدرىنى بىلمەس)

ئاتامنىڭ ئۆلگىنى ئانامغا ياراشتى،
چەلىپكىنى ئىتلار تالاشتى.

ئاتامنىڭ تاپقىنى ئاپامنىڭ
باركاللىسىغا يەتمەپتۇ.

ئاتام مېنىڭ ئاكامچە بار،
ئاكام مېنىڭ يوتامچە بار.

ئاتاڭنىڭ ئىزىنى باساي دېسەڭ،
ئۆزۈڭگە ئىزچى تەييارلا.

ئاتاڭنىڭ نەسىھىتىدە تېغىڭ كۆكلەر،
ئاناڭنىڭ نەسىھىتىدە بېغىڭ (كۆكلەر).

ئاتاڭنىڭ باغ هويلىسى بىلەن قالغۇچە،
ئاپاڭنىڭ پىلتە سېۋىتى بىلەن قال.

ئاتاڭنى ساتقۇچە يوتاڭنى سات.

ئاتاڭ ئاتقان ياتاڭدا پاختا ئات،
يۇمشىمىسا تاشلىۋەتمەي يەنە ئات.

ئاتا كۆرگەن ئوق ياسار،
ئانا كۆرگەن تون پىچار.

ئاتا كەسپى بالىغا مىراس.

ئاتا ـ ئانىنى باققان كىشى،
ئوڭ بولۇر دائىم ئىشى.

ئاتا ـ ئانا ـــ يايرىسا باغ، يۆلەنسە تاغ.

ئاتا ـ ئاناڭ ئۇلۇغ دۆلەت، خىزمەت قىلماي بولمايدۇ،
سەن چوڭ بولۇپ خىزمەت قىلغۇچە ئاتا ـ ئاناڭ
قالمايدۇ.

ئاتا ـ ئانام بار يانچۇقۇمدا،
خوتۇن ـ بالام بار ساندۇقۇمدا.

ئاتا ـ ئانام بولسا،
ئاغزى ـ بۇرنى بولمىسا.

ئاتا ـ ئاناڭنى مۇرەككىدە كۆتۈرسەڭ،
سىڭلىڭنى بېشىڭدا كۆتۈر.

ئاتا ـ ئاناڭغا چىنىدە بەرسەڭ،
پەرزەنتىڭ تاغارلاپ بېرەر.

ئاتا ـ ئانا داغى قويۇپ يانغۇچە،
بالا ـ چۇلا داغى تاكى ئۆلگۈچە.

ئاتىنىڭ يامىنى ئالا،
خوتۇنىنىڭ يامىنى بالا.

ئات ـ ئۇلاغنىڭ قېرىسى قۇلۇن تايغا ماسقىرا،
ئاتا ـ ئانا قېرىسا بالا ـ چۇلىغا ماسقىرا.

ئاتاڭ بىلەن گەپ تالاشساڭ تەستەك يەيسەن،
ئاناڭ بىلەن گەپ تالاشساڭ سېكىلەك (يەيسەن).

ئاتىدىن دۇئا ئالغان خار بولماس،
نامەردلەرنىڭ ئالدىدا زار بولماس.

ئاتىلىق يېتىم كۇل يېتىم،
ئانىلىق يېتىم گۇل يېتىم.

ئات ئىزىنى تاي باسار،
ئاتا ئىزىنى ئوغۇل (باسار).

ئاتا يولىنى ئاناڭغا بەرمە.

ئاتاڭ كىم بولسا،
سەن شۇنىڭ بالىسى.

ئاتاڭدىن قالساڭمۇ،
ئاناڭدىن قالما.

ئاتمىش كۈن ئاچ قالساڭمۇ،
ئاتاڭنى كۈت.

ئاتام ئۆلدى،
ئانام بۆلدى.

ئاتا ــ بىلەك،
ئانا ــ يۈرەك.

ئاتاڭنىڭ ئۆلگىنى ــ تېغىڭنىڭ كۆچكىنى،
ئاناڭنىڭ ئۆلگىنى ــ چىرىغىڭنىڭ ئۆچكىنى.

ئاتا يىغار،
بالا چاچار.

ئاتىغا قالغان ئورىغا قالغان،
ئانىغا قالغان ئۆۋەرگە (قالغان).

ئاناڭدىن ئاڭلىغاننى ئاتاڭغا ئېيتما.

ئازىندا ئاناڭغا باق،
يەكشەنبىدە ئاتاڭغا (باق).

ئاتا بولمىغان ئاتا قەدىرىنى بىلمەس.

ئاتا ـ ئانا چۈمۈلىدەك يىغار،
بالا ـ چاقا توخۇدەك چاچار.

ئاتىسى غورا يېسە،
بالىسىنىڭ چىشى قامار.

ئايال يەردىن چىقمىغان، ئۇمۇ ئەرنىڭ بالىسى،
ئەرمۇ كۆكتىن چۈشمىگەن، ئايال ئۇنىڭ ئانىسى.

ئالتۇن باش ئاتىدىن پاخپاق باش ئانا ياخشى.

ئانا بۆلەك، دادا باشقا قېرىندىشىم،
سىز ئۆلسىڭىز مېنىڭ نېمە ئىشىم.

ئاناڭ ئۆگەي بولسا،
تۇيۇڭ بۇزۇلۇر.
ئاتاڭ ئۆگەي بولسا،
خۇيۇڭ بۇزۇلۇر.

ئانىسى ساغلام بولسا،
بالىسى پاقلان بولۇر.

ئانىسىنى خارلىغان يارغا بېسىلىپ ئۆلەر.

ئانىسى ھېيلىگەر يوپقا ياپار،
ئوغلى زېرەك قۇشلاپ ئالار.

ئانامدا بار دېگەنگە ئۇ مۇڭگۈز،
دادامدا بار دېگەنگە بۇ مۇڭگۈز.

ئانا ئايىغىدا جەننەت بار.

«ئانا» دىن ئۇلۇغ سۆز يوق.

ئانا رازى ــ خۇدا رازى.

ئات ــ ئاتىدىن،
ئادەم ــ ئانىدىن.

ئايالىڭ ھۇرۇن بولسا، ئاق ئۇندا يوبدان ئېتەر.

ئايالىڭغا بالاڭ يوق يەردە ئەقىل كۆرسەت،
بالاڭغا ئادەم يوق يەردە ئەقىل كۆرسەت.

ئايالنىڭ قىلغىنى ئەرگە بولىدۇ،
ئەرنىڭ قىلغىنى يەرگە (بولىدۇ).

ئايال كىشى ئۆيدە ئاچ قالماس،
موزاي ساماناڭلىقتا (ئاچ قالماس).

ئالتۇنلۇق ئۆيدىن كۆڭۈلنىڭ تىنچلىقى ياخشى.

ئاكىسى بارنىڭ ياقىسى بار.

ئاق قۇشقاچنىڭ تۇغقىنى يوق،
توغقانسىزلىققا ئۆلگىنى (يوق).

ئاغدا قالدىڭ ــ ئېغىلدا قالدىڭ،
يەڭگىدە قالدىڭ ــ يېغدا قالدىڭ.

ئاخشىمى خوتۇننىڭ سۆزى راست،
كۈندۈزى ئاننىڭ سۆزى (راست).

ئاختاملىقنىڭ چالمىسى ياماق،
خوتۇن كىشىنىڭ لالمىسى (ياماق).

ئابدالنىڭ ئىششەك ئۇنى،
تام بېشىدا تونۇرى.

ئاكا ـ ئۇكىنىڭ ئارازى بولسىمۇ،
بىزارى بولماس.

ئالدىرىغان خوتۇن ئېرىگە سالام قىلار.

ئاخشاملىقتا قوي سويسا دۇئانە كاۋاپ دەيدۇ،
ئەسكى خوتۇننى جىق ئۇرسا ساۋاب دەيدۇ.

ئايال كىشىنىڭ قولى كۆسەي،
چېچى سۇپۇرگە.

ئانىسى بالىسىنى داڭلاپ كەلسە،
بالىسى ھاڭراپ كەپتۇ.

ئاكامنىڭ دەرمەن،
يەڭگەم بەرسە يەرمەن.

ئادەمنىڭ مېڭىسى ــ بالا.

ئاغىنىڭ چوڭى ــ ئاتا،
ئاچىنىڭ چوڭى ــ ئانا.

ئاي ئۆتمەي ئېتىڭنى ماختىما،
يىل ئۆتمەي خوتۇنۇڭنى (ماختىما).

ئاۋۋال ئادەم بول، ئاندىن ئۆيلۇك بول.

ئەرلىك خوتۇننىڭ يۈزى تۆۋەن.

ئابدۇغپنى مەتروزى سىزغان

ئەقللىق ئېتىنى ماختار،
ئەخمەق خوتۇننى (ماختار).

ئەر قېرىسا كۆچمدىن قالار،
ئايال قېرىسا كۆنچىلىكتىن (قالار).

ئەرنىڭ كۆڭلى هممەتلىك.

ئەر ئىشچان بولسا، چۆمۈلىدەك تىرىشىپ تاپار،
خوتۇن هۇرۇن بولسا، توخۇدەك چاچار.

ئەرگە قىلساڭ ئەرسىز قالۇرسەن،
يەرگە قىلساڭ يەرسىز قالۇرسەن.

ئەركىشى تۆشۈككە ئارىلاشسا،
سۇپىرىدا ئۇن قالماس.

ئەرنى خارلىماڭ، ئەر خارلىقى تارتىسىز،
يەرنى خارلىماڭ، يەر خارلىقى تارتىسىز.

ئەر قىلسا يەرگە،
خوتۇن قىلسا ئەرگە.

ئەر قېرىسا جاڭجالچى بولۇر،
خوتۇن قېرىسا يالغانچى (بولۇر).

ئەر قېرىنداش پىچاقلىشۇر،
قىز قېرىنداش قۇچاقلىشۇر.

ئەر كۆنلىسە ئۆي تۆزىلەر،
خوتۇن كۆنلىسە ئۆي بۇزۇلار.

ئەر كىشى تۆڭلۈك ياپقۇچ،
ياخشى خوتۇن كۆڭۈل ئاچقۇچ.

ئەر نەدە بولسا، خوتۇن شۇ يەردە.

ئەرنىڭ پەلكىتى[11] هېساباتچى،
خوتۇننىڭ پەلكىتى غەيۋەتچى.

ئەرنىڭ تۇغقىنى تۆردە يېتىپ ئاچ قالار،
خوتۇننىڭ تۇغقىنى ئوچاق تۆۋىدە كۆپ بولار.

ئەرنىڭ راهىتى خوتۇن،
قىشنىڭ راهىتى ئوتۇن.

ئەرنىڭ قاپچىسى خانغا ياراق،
خوتۇننىڭ قاپچىسى ئەرگە (ياراق).

ئەر يەكلىگەننى ئەل يەكلەر.

ئەسكى خوتۇن يامانلىسا ئوچاق بۇزار.

ئەسكى هارۋا يول بۇزار،
ئەسكى خوتۇن ئۆي (بۇزار).

ئەر قىلسا بالىغا،
خوتۇن قىلسا ئۆيگە.

ئەقللىق خوتۇننىڭ سادىغىسى بول.

ئەقىلسىز بالاــ باشقا بالا.

ئەلدىن كەتتىڭ ــ بەلدىن كەتتىڭ.

ئەۋلادى ئەمەل تۇتسا، ئەجدادى شۆھرەت تېپىپتۇ.

بالىنى كىچىكىدىن ئۆگەت،
خوتۇننى يېڭىسىدىن (ئۆگەت).

بالىنى ياشتىن ئۆگەت،
خوتۇننى باشتىن (ئۆگەت).

بالىسىزغا بالا بەر.

بالىنى كىم باقسا، ئانىسى شۇ.

بايلىق مىراس ئەمەس،
يوقسۇزلۇق ئۇيات (ئەمەس).

بالىلىق ئۆيده سىر ياتماس.

بالا بېقىش پەرز،
ئاتا ـ ئانا بېقىش قەرز.

بارار يېرى قالمىغان باجىنىڭ ئۆيىگە بارار.

باي داداڭ بىلەن قالغۇچە،
چاقچى ئاناڭ بىلەن قال.

بالا كىچىكىدە ئەمچەككە ئامراق،
چوڭ بولغاندا يانچۇققا (ئامراق).

بالا تاپمىغۇچە بالىنىڭ مېھرىنى بىلمەس،
بالا تاپمىغۇچە ئاتا ـ ئانىنىڭ قەدرىنى بىلمەس.

بالىلىق ئۆي ــ بازار،
بالىسىز ئۆي ــ مازار.

بالىلىق ئۆي ــ گۈلىستان ،
بالىسىز ئۆي ــ گۆرىستان

بالىلىقنىڭ نەپسى چويلا،
بالىسىزنىڭ نەپسى كويلا.

بالاڭ ئۇرغان زىيانغا يىغلىما،
بالاڭغا يېتىدىغان زىيانغا يىغلا.

بالىسى بارنىڭ قورسىقى چويلا،
بالىسى يوقنىڭ قورسىقى تولا.

بالىسىزنىڭ مېلى هارام،
ئانىسىزنىڭ جېنى (هارام).

بالدىز بالدىن تاتلىق.

بوۋاق دادىسىنى ئۇچ كۈندە تونار،
ئانىنى قىرىق كۈندە (تونار).

بويتاقنىڭ ئۆيىدىن بوران چىقار.

بۇغداينى ئۇن ئەيلىگەن ئىككى تاشتۇر،
يۈرەكنى خۇن ئەيلىگەن قېرىنداشتۇر.

بىشىم خوتۇندىن ئالۋاستى قورقار.

بىشىم خوتۇن ئىتتى بىلەن تەڭ قاۋار.

بېگىم قۇتۇلغانغا خۇش،
خېنىم يامانلىغانغا (خۇش).

بېگىڭ ئۆچ بولسا، بوز پاقلىنىڭغا قازا،
خوتۇنۇڭ ئۆچ بولسا، قازىنىڭغا (قازا).

بىر پېلەكتە مېڭ خەمەك،
هەرخەمەكنىڭ تەمى بۆلەك.

بىر ئاتا ئون بالىنى باقار،
ئون بالا بىر ئاتىنى باقالماس.

بىر قورساق قۇچاقلىشۇر،
يات قورساق پىچاقلىشۇر.

بىر كۇن ئۇرۇش بولغان ئۆيدىن
قىرىق كۇن بەرىكەت قاچار.

بىرگە تەككەن ياخشى،
ئىككىگە تەككەن باخشى،
ئۇچكە تەككەن پاخشى.

بىزنىڭ ئۆيدىن كۆنچى چىقتى،
ئۇنىڭ ئۆيىدىن ئوتۇنچى (چىقتى).

پوشكالنى كۆرۈپ بالىدىن كېچىپتۇ.

پۇل ياندا ياخشى،
خوتۇن ئۆيدە (ياخشى).

پېشكەل ئادەم بالاغا يېقىن،
يامان خوتۇن تالاغا (يېقىن).

پىيازنىڭ كۆكىگە قارىما، بېشىغا قارا،
ئۆگەينىڭ گېپىگە قارىما، بەرگەن ئېشىغا قارا.

تام ساڭا گەپ قىلدىم، توروس سەن ئاڭلا،
قىزىم ساڭا گەپ قىلدىم، كېلىنىم سەن ئاڭلا.

تاش پاناھ بولۇر،
كۈيئوغۇل پاناھ بولماس.

تاشنىڭ ئېغىرى سايدا،
خوتۇننىڭ ئېغىرى ئۆيدە.

تاماقنىڭ تېز پىشىشى ئوتۇندا،
ئۆينىڭ بەرىكىتى خوتۇندا.

تاي بولسا، ئات تىنۇر،
ئوغۇل بولسا، ئاتا تىنۇر.

تېنى باشقا ئاغرىقنى بىلمەس،
ئۆيى باشقا ھال بىلمەس.

تېرىغلى قات ياخشى،
مۇڭداشقىلى دوست (ياخشى).

تەلەيلىكنىڭ خوتۇنى ئۆلەر،
تەلەيسىزنىڭ ئۆيى كۆيەر.

تۇڭلۇكلۇك ئۆيدىن تۇمەن مىڭ ئىش ئۆتەر.

توخۇ دەرمىش قىز تۇغسام قېشى يوق،
ئوغۇل تۇغسام بېشى (يوق).

تويىنى چوڭ قىلغۇچە، ئۆيۈڭنى چوڭ قىل.

تولا ئەرگە تەككەن خوتۇننىڭ ياقىسى چىت،
تولا خوتۇن ئالغان ئەرنىڭ ياقىسى پىت.

تۇغقانغا تۇغقان يېپىشار،
ياتقا بالا (يېپىشار).

تۆگىنىڭ ناری ياخشى،
خوتۇننىڭ بارى (ياخشى).

تۇرنا تۇغۇلغان كۆلگە قايتار.

تىرناقچە ياخشى ئىش قىلسا ئەر،
ياخشى ئايال ئۇنى كۆپكە دەر.

جاھاننى بۇزغان چېقىمچى،
كېلىننى بۇزغان بېقىمچى.

چوڭنىڭ بەرگىنى ــ خۇدانىڭ بەرگىنى.

چىرايلىق خوتۇن ئەر يارىشىقى،
ئاقىل خوتۇن ئەل يارىشىقى.

چىرىغنىڭ ئۆچسە ئۆچسۇن،
ئاتاڭنىڭ روھى ئۆچمىسۇن.

خەقنىڭ تىكەن، ئۆزىنىڭ گۈل.

خورىكى بارنىڭ مۇنكى بار.

خوتۇنى غار بولسا، ئېرى خار بولۇر.

خوتۇنۇڭ ئۇرۇشقاق بولسا،
جاھاننىڭ تىنچلىقىنى بىلمەيسەن.

خوتۇننىڭ ئۇۋالى ئەرگە،
ئەرنىڭ ئۇۋالى يەرگە.

خوتۇننىڭ تاپقان پۇلى ئىشىك بېشىدا ئېسىقلىق،
ئەرنىڭ تاپقان پۇلى بوسۇغا تۇۋىگە تاشلاقلىق.

خوتۇننىڭ پۇلى — پەنجىرە.

خوتۇن كىشىنىڭ ئوچىقى بىلەن چاقىغا تەگمە.

خوتۇن كىشى تىل بىلەن تۇل قالار.

خوتۇن — بويۇن،
ئەر — باش.

خوتۇن ئەركە بولسا، ئېرىگە تېكە بولار.

خوتۇن ئالدىم،
ئۇستۇمگە ئوتۇن ئالدىم.

خارلىساڭ خوتۇن كېتەر،
بويىتاقلىق ساڭا يېتەر.

خوتۇن لاپقا ماڭار،
ئۇستىرا كاپقا (ماڭار).

خوتۇنۇڭنىڭ قانداقلىقىنى بىلەي دېسەڭ،
قوشنىڭ بىلەن ئۇرۇشقاندا كۆر.

خوتۇنى سوقۇشقاق ئادەم
ئالەمنىڭ تىنچلىقىنى بىلمەس.

خەمەك پىلەكتىن يىراق چۈشمەس.

دادىسىنى خارلىغان دادا ئۆلەر،
ئانىسىنى خارلىغان يادا (ئۆلەر).

دادامنىڭ باھانىسىدە ئانام سۇغا چۈشۈپتۇ.

دادام جاپادا،
ئۆزۈم تامادا.

دەريانىڭ لېۋىدە تۇرۇپ ئۇسسۇز قاپتۇ،
تاغنىڭ تۇۋىدە تۇرۇپ تۇزسىز قاپتۇ.

دوكنى گۆر ئوڭشايدۇ،
گومۇشنى خوتۇن (ئوڭشايدۇ).

دۇنيادا ھەممىدىن قاتتىق يوقسۇزلۇق،
تاتلىقلىقتا ئەر ـ خوتۇنچىلىق.

دىتسىز ئايالنىڭ پەمى يوق،
ئەتكەن ئېشىنىڭ تەمى يوق.

دېھقاننىڭ كۆڭلى بىر يەردىن خۇش بولۇر،
بىر خوتۇندىن خۇش بولۇر.

دېھقاننىڭ ئوبدىنى يېرىنى باقۇر،
خوتۇننىڭ ئوبدىنى ئېرىنى (باقۇر).

سارايدا يېتىپ ساتماڭنى ئەسلە.

سەركە سۇ ئىچسە، ئوغلاق توڭلار.

سىلاشقاندا يات ياخشى،
يىغلاشقاندا ئۆز (ياخشى).

شەرمى ـ هايا ـــ ئىمان بىلەن،
ئۆي بەرىكىتى ـــ مېهمان بىلەن.

شورپىنى قىزىتقا قاينىتاقۇز،
تالقاننى كېلىنىڭگە قوروت.

غەزەل چىقسا شوخلۇقتىن،
جېدەل چىقار يوقلۇقتىن.

قاتتىق گەپ قىلساڭ قېتىۋالمدۇ،
يۇمشاق گەپ قىلساڭ يېتىۋالمدۇ.

قاشقا سانسا كۆزگە،
كىشىگە سانسا ئۆزگە.

قاغا جىگدىنىڭ مېۋىسى تولا،
هۇرۇن خوتۇنىنىڭ هىيلىسى (تولا).

قاغا بالام ئاپئاق،
كىرپە بالام يۇمشاق.

قالاي دېسەم ئوتۇن يوق،
ئۆيگە كىرسەم خوتۇن يوق.

قەرزىڭ بولسا بېرىپ قۇتۇل،
يامان خوتۇندىن ئۆلۈپ قۇتۇل.

قوزا سويايي دېسەم يوق،
ئوغلاق سويايي دېسەم سوغ.

قوڭغۇزنىڭ بالىسىمۇ ئۆزىگە ئاق.

قۇرۇق ئوتۇن ـــ ئىلدام خوتۇن،
هۆل ئوتۇن ـــ گالۋاڭ خوتۇن.

قۇرۇق ئوتۇنغا ئوت كېتىدۇ،
بۇزۇق خوتۇنغا سوت (كېتىدۇ).

ئابدۇشۇكۇر كېرىم سىزغان

قۇشۇم بولسا قۇشلايمەن،
خوتۇن ئالسام مۇشتلايمەن.

قۇرۇق ئوتۇننىڭ خۇۋلۇقىدىن
ئوچاقتا چۆگۈن قاينار.

قۇشقاچ قېرىسا جاغجاق بولار،
جۇگان قېرىسا شاللاق (بولار).

قۇلىقمنى سوتلىما، گەپ تۇماقتا.

قۇيرۇقى ئۇزۇن ئۇششۇمەس،
خوتۇنى ئوبدان شۇمشەيمەس.

قېرىنداشنىڭ ئوتى يامان.

قېينانام كەلسە كەلسۇن،
بۆز خالتىسى كەلمىسۇن.

قېرى بار ئۆيدە خىزىر بار.

قېينانىنىڭ نېنىنى يېيىش ئۇچۇن،
قۇلىقىڭنى گاس، كۆزۈڭنى كور قىل.

قېرى بىلگەننى پەرى بىلمەس.

قېينانىنىڭ نېنىنى يېيىشكە
تۆمۈردىن چىش كېرەك.

قېينانامنىڭ گېپى يامان،
قېينېگىچەمنىڭ پوقى (يامان).

قېرىنداشتىن قارنىم ياخشى.

قېيناتا — ئاتا بولماس،
قەغەز لاتا (بولماس).

قېرىنداش دېسە قارىمغان، قۇدا دېسە قاراپتۇ.

قېرىلىق بېشىڭغا يەتسە،
تاڭ ئاتمىغان تۇن بىلەن تەڭ.
خوتۇنۇڭ ئۇرۇشقاق بولسا،
بۇلۇتلىغان كۇن بىلەن تەڭ.

قىزىنىڭ كۆڭلىنى سىندۇرسەڭ،
ئوغۇلنىڭ كۆڭلى ئۆسەر.

قىزىڭنى ئەر ئالمىسا، بۇزۇلغان گۆش.

قىزىڭنىڭ قولىغا باق،
ئوغلۇڭنىڭ يولىغا (باق).

قىزىم يەپ قىرغا چىقتى،
ئوغلۇم يەپ ئوۋغا (چىقتى).

قىزىمنىڭ بالىسى — ھاي - ھاي ئۆزۈمنىڭ بالىسى،
ئوغلۇمنىڭ بالىسى — ۋاي - ۋاي ئۇنىڭ ئانىسى.

قىزىمنىڭ بالىسى قىرغاۋۇل بالىسى،
ئوغلۇمنىڭ بالىسى ئوغلاق بالىسى.

قىزىم ساڭا ئېيتاي،
كېلىنىم سەن ئاڭلا.

قىزىلنى كۆرۈپ قىز بېرىپتۇ.

قىزىلتۇمشۇق چىكان بولۇر،
جېدەل - غوۋغا قىزدىن بولۇر.

قىزنى ئانىسى ساقلىسۇن،
ئوغۇلنى ئاتىسى (ساقلىسۇن).

قىزىڭنى ئەر ئالمىسا قوشناڭدىن كۆر.

قىزى بارنىڭ نازى بار.

قىزلىق ئۆي — خان كۆۋرۈكى.

قىزغانچۇقنىڭ ئېشىنى بېسىپ يە.

قىزغانچۇق ئادەم ئىشىكىنى يېپىپ تۇرار،
كىشى كىرگەندە چۆمۈچىنى قازانغا ئۇرار.

قىرىپ يېسە قىرىق كۈن يېتەر،
ئويۇپ يېسە ئون كۈن يېتەر.

قىزىق چوڭ بولسا گەپ تولا،
ئوغلۇق چوڭ بولسا نەپ تولا.

قىش ئوچىقى تار،
قوپ ئۆيۈشگە بار.

قىز بالا تالادا ياخشى،
ئوغۇل بالا نەغمە ـ ناۋادا (ياخشى).

قىزىمنىڭ بالىسى ئانارنىڭ دانىسى،
ئوغلۇمنىڭ بالىسى ۋاي ئۈنىڭ ئانىسى.

قىز چوڭ بولسا خۇيلۇق بولىدۇ،
ئوغۇل چوڭ بولسا بويلۇق (بولىدۇ).

قىز بالا ئاتىغا ئامراق،
ئوغۇل بالا ئانىغا (ئامراق).

قىز ساقلىغۇچە تۈز ساقلا.

قۇداڭدىن قورققۇچە، خۇدادىن قورق.

كاداڭ خوتۇن ساندۇقتا ئۇن ساقلار،
زېدى يامان قورسىقىدا غۇم (ساقلار).

كۆپ بولسا سەپلە،
ئاز بولسا ئەپلە.

كۆكسى كېرىك خوتۇن ئەر ئۆلتۈرەر،
ئاق تۇمشۇق ئارقال ئات ئۆلتۈرەر.

كۈيئوغۇل كەلدى ــ خان كەلدى،
ئامبىرىڭغا دان كەلدى.

كۈيئوغۇل يامان بولسا قىزىڭدىن كۆر،
كېلىنىڭ يامان بولسا ئوغلۇڭدىن (كۆر).

كۈيئوغۇل بالا بولماس،
ئۆپكە ـ قېرىن ماي بولماس.

كېلىن كەلدى ــ يېلىن كەلدى.

كېلىنىڭ ئايىغىدىن،
قويچىنىڭ تايىقىدىن.

كېلىنىڭگە نېمە قىلساڭ،
قىزىڭدىن شۇنى كۆرىسەن.

كېلىنىڭ ياخشىسىنى ئاچ، يامىنىنى ياپ.

كېلىنىڭنى كەلگەندە كۆر،
بۆكسىنى كىيگەندە (كۆر).

كېلىننى كەلگەندە كۆر،
يېغىنى چاپقاندا (كۆر).

كىمنىڭ خوتۇنى ئەسكى بولسا،
شۇ بالدۇر قېرار.

كىچىك بالا بىر توغرام ناننىڭ قۇلى.

كىشىنىڭ خوتۇنى قويۇن ئىللىتماس.

كىشىنىڭكىنى بۇلاپ ـ تالاپتۇ،
ئۆزىنىڭكىنى سېقىپ يالاپتۇ.

كىشىنىڭ ئويىنى كىشى بىلمەس.

كىشىنىڭ ئۆردىكىنى ئالساڭ،
غېزىنىڭ غېمىدە بول.

كىچىك بالا ئۆي چىرىغى.

كىشى تۇغۇلغان جايدا ئەزىز.

گاچا قىزنىڭ تىلىنى ئانىسى بىلەر.

لىكۈشىغان ئوتۇندىن قورۇق،
غىكۈشىغان خوتۇندىن (قورۇق).

ماڭا كۆيگۈچە بالاڭغا كۆي،
مېنى سۆيگۈچە ئېرىكنى سۆي.

ماقتام خوتۇن ــ ئاش بولماس.

مەن كۆيەرمەن بالامغا،
بالام كۆيەر بالىسىغا.

مۇشۇكۇمنىڭ پۇلى يوق گۆشكە ئامراق،
قېينانامنىڭ چىشى يوق تۆشكە (ئامراق).

مۇشۇكى ياخشى ئۆينىڭ تاغىرى پۇتۇن،
ئاتىسى ياخشى ئۆينىڭ نېنى (پۇتۇن).

مېنىڭ ئېتىم بېگىلى،
ئەرگە تەگدىم يېگىلى.

مېكىيىنى يوق خوراز تولا چىللار.

نامىم چىقسۇن دېسەڭ ئاناڭنى كۈت،
ئۆز يۇرتۇڭنىڭ يۇكىنى يۇد.

ــ نەۋرە نېمە بېرەر؟
ــ چىچىپ پوق بېرەر.

ھەر ئۆينىڭ موريسى باشقا.

ھارۋا ماڭغان يول تار بولماس،
ئوغلى كۆپ ئادەم خار بولماس.

ھۇرۇن تېرىمچى يەردىن ئاغرىنار،
بۇجۇمبۇش خوتۇن ئەردىن (ئاغرىنار).

ھايالىق خوتۇن ئىشىڭغا قارايدۇ،
ھاياسىز خوتۇن يېشىڭغا (قارايدۇ).

ئوچىقىمنىڭ چىشى يوق،
ھۆل ـ قۇرۇق بىلەن ئىشى يوق.

ئوسامامغا لايىق قېشىم يوق،
قاچامغا لايىق ئېشىم (يوق).

ئوغۇل ــ ئاتىغا قويۇلغان يۆلەك،
قىز ــ ئانىغا ئېسىلغان چېچەك.

ئوغلۇم بولسا ئوچاقتەك،
قىزلار كېلەر قونچاقتەك.

ئوتۇن ئوڭلۇق ــ خوتۇن ئوڭلۇق.

ئوغلى بارنىڭ ئىزى بار،
قىزى بارنىڭ نېزى بار.

ئويناشسا ئۇكىسى ئۇتار،
چىڭداشسا ئاكىسى (ئۇتار).

ئويماقسىز خوتۇن بولماس،
لەقەمسىز ئەر (بولماس).

ئويناقلىغان ئايالغا ئىشەنمە،
يىغلىغان ئەرگە ئىشەنمە.

ئوغۇلنىڭ مەردلىكى ئاتىغا تالىق،
قىزنىڭ ئۇزلىقى ئانىغا تالىق.

ئون ياتتىن بىر تۇغقان ئەلا.

ئوغۇل تۇغۇلسا ئۆزىدىن كۆرەر،
قىز تۇغۇلسا خوتۇنىدىن كۆرەر.

ئوغۇل تاغنى دورار،
قىز ھاممىنى (دورار).

ئوغۇل بالا قەرز كۆتۈرەر،
ئۆلۈك توپا (كۆتۈرەر).

ئوغلى ئۆچتە قالدى،
قىزى دۆشتە (قالدى).

— ئوت نەدە كۆيىسەن؟
— تۇل خوتۇننىڭ بېشىدا.

ئويماقسىز خوتۇن بولماس،
چىقىمسىز ئەر (بولماس).

ئويۇندىن ئويماق چىقىدۇ،
قازاندىن قۇيماق (چىقىدۇ).

ئوغلۇڭ چوڭ بولسا يىگىتلىكىڭنى ئالار،
قىزىڭ چوڭ بولسا جۇۋانلىقىڭنى (ئالار).

ئوينىشى كۆپنىڭ ئۆلۈمى تېز.

ئوينىشىغا ئىشەنگەن ئۆيسىز قالار.

ئۇرۇشقاق خوتۇن ئەرنى قېرىتار،
ئاغۇاقار يىلتىزى يەرنى (قېرىتار).

ئۇرۇشقاق بالا پۇتقا چۈشەك.

ئۇرۇق ـ تۇغقان بولسا ئەپ،
تېگەر ئۇندىن نۇرغۇن نەپ.

ئۆزۈم كېلىن چېغىمدا قېينانامدىن
قىلدىم شىكايەت،
ئەمدى بولدۇم قېينانا، كىمگە قىلاي ھېكايەت.

ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولماي،
ئىسسىق قۇچاقلىق بولماس.

ئۆينىڭ بەرىكىتى خوتۇندىن،
قازاننىڭ بەرىكىتى ئوتۇندىن.

ئۆيۈڭ بولسا ھېيت كۈندىكىدەك،
ئېرىڭ بولسا توي كۈنىدىكىدەك.

ئۆچكە باشلىغانغا قوي ھارار،
خوتۇن باشلىغانغا ئەر (ھارار).

ئۆپكە ـ قېرىن گۆش ئەمەس،
ئىككى يەڭگە ئەپ ئەمەس.

ئۆگەينىڭ ئېتى قۇرۇسۇن،
ئاپتاپتا كۆتى قۇرۇسۇن.

ئۆگەي ئانىنىڭ قۇشلىغىنىدىن
ئۆز ئانىنىڭ مۇشتلىغىنى ياخشى.

ئۆيى يوقنىڭ جېنى يوق.

ئۆيۈڭ تار بولسىمۇ،
كۆڭلۈڭ كەڭ بولسۇن.

ئۆينى ئويلىغان بىلەن ئويلاش،
تويىنى توي قىلغان بىلەن تويلاش.

ئۆيگە ئۆگەنگەن ئۆچكە
جاڭگالغا كۆنمەس.

ئۆيدە قالسا بالىسى،
كەينىگە قارار ئانىسى.

ئۆلۈپ يېتىپ ئۆپكە تىلەپتۇ،
چىچىپ يېتىپ كۆرپە (تىلەپتۇ).

ئۆلگەندە يىغلىغۇچە،
ئۆلمەستە سەۋەب قىل.

ئۆگەينىڭ ئۆتى قۇرۇماس،
ئاپتاپتا يېتىپ كۆتى (قۇرۇماس).

ئۆز ئۆيىدە پۇدەپ ئىچەر دۇغنىمۇ،
خەقنىڭ ئۆيىدە يالماپ يۇتار چوغنىمۇ.

ئۆزۈڭنىڭ كىملىكىنى بىلمەكچى بولساڭ،
كىشىنىڭ قىزىغا ئەلچى ئەۋەتىپ كۆر.

ئۆزىگە لازىم بولسا قوشنىسى يامانلاپتۇ.

ئۆزىنى سورىغان، قازىنىڭ ئالدىغا بارماس.

ئۆزىنىڭ ئۆيىنى يالاپ سۈپۈرەر،
باشقىلارنىڭ كۆرپىسىگە تۈكۈرەر.

ئۆزۈڭ بىلگەن يولۇڭنى ئاتاڭغا بەرمە.

ئۆزى كاپىرنىڭ خوتۇنى تالاق.

ئۆزۈڭنى قۇل قىل،
ئاپاڭنى قۇل قىلما.

ئېچىلغانىنىڭ ئەيىبى يوق، ئۆزى بىلىپ ياپسا،
ئاداشقانىنىڭ ئەيىبى يوق، قايتىپ ئۆيىنى تاپسا.

ئېتىڭ يامان بولسا سېتىپ قۇتۇلارسەن،
دوستۇڭ يامان بولسا قېچىپ قۇتۇلارسەن،
خوتۇنۇڭ يامان بولسا قانداق قۇتۇلارسەن؟

ئېرى راۋاب چالسا،
خوتۇن پەدە بېسىپتۇ.

ئېرىم تەگكەندىكىدەك ئەمەس،
ئۆيۈم ھېيتتىكىدەك (ئەمەس).

ئېرى يامانىنى ئۆڭدىن بىل،
خوتۇنى يامانىنى يېڭىدىن (بىل).

ئېرى ئۆلگەن بىر خوتۇن
قىرىق خوتۇنغا كۇنداش.

ئىت ئىگىسىنى گادايدۇ،
بالا ئانىسىنى يامان (دېمەس).

ئىزدەشسە ئۆز، ئىزدەشمىسە يات.

ئىشچان خوتۇن ئەتىگەن تۇرۇپ ئوت ئوتار،
ھۇرۇن خوتۇن ۋاقچە تۇرۇپ كۈرۈك
توخۇدەك كوتۇلدار.

ئىشچان خوتۇن ياماققا ئامراق،
ھۇرۇن خوتۇن تاياققا ئامراق.

ئىشىكىڭ چىڭ بولسا، ئىت كىرەلمەس.

ئىناق ئۆيدە بەرىكەت بار.

يامغۇر ياغسا تۆكۈلۈك ھۆل بولار،
ئاتاڭ ئۆلسە ئۆيۈڭ چۆل (بولار).

يات يېگۈچە دوست،
توغقان ئۆلگۈچە (دوست).

يات يەرلەردىن پۇلسىز كەلسەڭ
ئۆز تۇغقىنىڭ ياخشى.

ياتنىڭ تۆردە ئولتۇرغۇچە،
تۇغقانىنىڭ كۈلۈكىدا ئولتۇر.

يامان خوتۇن خوتۇن بولماس،
ئىدىق ئوتۇن ئوتۇن (بولماس).

ياتنى ئۆز قىلاي دېسەڭ ئاردىدا قىز قوي،
ئۆزنى يات قىلاي دېسەڭ ئاردىدا پۇل قوي.

ياتنىڭ سۆزى ياندىن ئۆتەر،
تۇغقانىنىڭ سۆزى جاندىن (ئۆتەر).

ياتنى ئۆز قىلغان قىز بالا.

ياخشى خوتۇن ئۆينىڭ گۈلى،
يامان خوتۇن قارا چوماقنىڭ كۈلى.

ياخشى ئات قامچا سالدۇرماي مەنزىلگە يېتەر،
ياخشى خوتۇن تاياق سالدۇرماي ئۆمرى ئۆتەر.

ياخشى كىشىن كۆلگۈنچەك.

ياغ يۇتقاندا يات ياخشى،
قان يۇتقاندا قېرىنداش (ياخشى).

ياخشى خوتۇن سەھەر تۇرۇپ بېشىنى تارار،
يامان خوتۇن ۋاقچە تۇرۇپ ئوچاقنى كولار.

يامان ئوق يەر،
باللىرى پوق يەر.

ياخشى خوتۇن مۇز ئۈستىدە قازان قاينىتار،
يامان خوتۇن ياخشى ئەرنى مىڭ ئويىنىتار.

ياش ۋاقتىدا لاتا تەڭلىكى،
قېرىغاندا ئاتا تەڭلىكى.

ياخشى يىگىتنىڭ نەسلى سورۇلماس.

ياخشى قىز ــ يەتتە ئوغۇل.

يامانىنىڭ يامانلىقى سۆزىدىن بىلىنەر،
ئايالنىڭ بۇزۇقلۇقى كۆزىدىن (بىلىنەر).

يامان خوتۇن ئالغانىنىڭ دۈشمىنى ئۆيىدە.

ياش چېغىدا خوتۇنۇڭ بولغاي،
قېرىغاندا ھەمراھىڭ بولغاي.

يامان ئاتنى يال باسار،
يامان خوتۇننى ھال (باسار).

يانمىسا ئوتۇن يامان،
ياقالمىسا خوتۇن (يامان).

ياغاچ كەسسەڭ ئۇزۇن كەس، ئۇلىغلى بولماس،
كۆيئوغۇل بىلەن ئۇرۇشما، تىللىغلى بولماس.

يەرنىڭ غېمى ئوغۇت،

ئانا غېمى تۇغۇت.

يەرنى يەر قىلمىغان توڭگۇز خىرت،
تۇغقاننى تۇغقان قىلمىغان خوتۇنى قىرت.

يەڭگەك بىلەن ئېيتىشما مىلغۇتاك يەيسەن،
ئاكاك بىلەن ئېيتىشما شىللى پاتتاك يەيسەن.

يەتتە قىزى بار كىشىگە دوزاخ ئوتى ھارام.

يەر بۇزۇلسا بۇدۇشقاق بولۇر،
خوتۇن بۇزۇلسا ئۇرۇشقاق (بولۇر).

يولۋاسنىك ئارقىسىدا يۇرسەك يۇر،
خوتۇن كىشىنىك ئارقىسىدىن يۇرمە.

يېتىم ئۆز كىندىكىنى ئۆزى كېسەر.

يېتىم بۇلۇڭدا،
تېرىق تۇلۇمدا.

يېتىمنىك قارنى يەتتە.

يېتىم قىزغا ئانىسى تېرىق چېچىپ بېرەر.

يىگىتنىك بەختى ئوك خوتۇن،
جان قىينىغان توك خوتۇن.

كىيىم-كېچەك، يېمەك-ئىچەك تۇرالغۇ جاي، يۇرۇش-تۇرۇش توغرىسىدا

ئات ئورۇق بولسىمۇ يېغىر بولمىسۇن،
گۆش سۆڭەك بولسىمۇ يېغىر بولمىسۇن.

ئاچ ئېيىق ئويىنىماس.

ئاچ ئەرۋاھتىن قاچ ئەرۋاھ.

ئاچ قۇش ئىگىسىنىمۇ ئالار.

ئاچارچىلىقتا بەرگەن قۇيقىنىڭ تەمى كەتمەس.

ئاچ ئالدىراڭغۇ، توق بىغەم.

ئاچنىڭ ئاچچىقى يامان،
توقنىڭ دوقى (يامان).

ئاچلىقتىن توقلۇق يامان،
مەسچىتتە شوخلۇق (يامان).

ئاقخان ئۇمىچىنى داڭلار.

ئادەم ئۆلمىسە رىزقى تۈگىمەس.

ئادەم يۈزى بىلەن،
غىزا تۈزى بىلەن.

ئادەم بىر جاندىن زېرىكمەس،
بىر نادىن (زېرىكمەس).

ئاش ــ پەيغەمبەر،
نان ــ ئەۋلىيا.

ئاشنىڭ تاختىغا چىققىنى پىشقىنى،
يوتقانىنىڭ پاختىغا چىققىنى پۈتكىنى.

ئاق بار ئۆيدە بەرىكەت بار.

ئاق قۇ ھەممە كۆلگە قونماس.

ئاش ئىگىسى بىلەن تاتلىق.

ئاش بەرسە چۆكۈش تىلەپتۇ.

ئايدا يېگەن توق بولار،
كۈندە يېگەن ئاچ (بولار).

ئاغرىق ئاشتىن كېلەر،
بالا قېرىنداشتىن (كېلەر).

ئايالنىڭ كىيىمى پۈتمەس،
ھارۋىنىڭ جابدۇقى (پۈتمەس).

ئاسمان ــ يېپىنچا،
يەر ــ سېلىنچا.

ئارپا نېنى يەللىك،
ئوسۇرتمىدۇ ئەللىك.

ئاشقىقا جەنده ئەتىۋار،
قەلەندەرگە ساپايە (ئەتىۋار).

ئەرزان گۆشنىڭ شورپىسى تېتىماس.

ئەتىگەنده نېمە يېسەڭ كەچكىچە شۇ.

ئەتىگەنده تويمىغان قورساق
ئاخشامغىچە تويماس.

ئەرنىڭ ياخشىسى ئوتتۇرا قورساق.

ئەرزان مالنىڭ يىلىكى تېتىماس.

ئەرگە يۇز كېرەك،
ئاشقا تۇز (كېرەك).

ئەر كىشى قېرىماس.

ئەسكى تامدا دەز تولا،
ئورۇق گۆشتە بەز تولا.

بار - يوقى بىلەن ئىشىم يوق،
كۆڭلۈم ھەسەل تارتىدۇ.

باي چۈشەرلىك ئۆيۈڭ بولسۇن،
خان چۈشەرلىك كۆرەڭ بولسۇن.

بويۇڭ بىلەن ماختانما،
ئۆيۈڭ بىلەن ماختان.

بويۇن گۆشى ئوبدان گۆش،
يېيىشكە ئەپسىز — ئويمان - دۆش.

بويۇن گۆشى تاتلىق گۆش،
يېمەك مۇشكۈل — قاتتىق گۆش.

بۇغداي ئۇنى نان بېرەر،
ئانا سۈتى جان بېرەر.

باداڭدا ئۇن بولسا خېنىم قوپۇپ زاڭ چېلىپتۇ.

بۆرىنىڭ قازان ئاسقىنى يوق،
خام يەپ ئۆلگىنى يوق.

بۆرە كەينىدىن قاغا تويار.

بۆرىنىڭ ئوزۇقى — بۇرنىدا.

بۆرە تويغان يېرىدە ياتماس.

بۇركۈت سامادا،
چاشقان كامادا،
تۇل خوتۇن تامادا.

بېلىق شورپىسى — ئىشتىها دورىسى.

بېلىق بېشى — بايىنىڭ ئېشى.

بىر بۆككە ئىككى باش سىغماس.

بىلىمگەن يەرنىڭ ئوي - چوڭقۇرى تولا.

بىكار گەپتىن ئۈيقۇ ياخشى،
ئارپا ناندىن زاغرا ياخشى.

پولۇ قورۇشتىن،
شورپا سورۇشتىن.

پىشمىغان ئاشتىن خام كاۋا ياخشى.

تاماق تۇزى بىلەن،
دۇغاپ مۇزى بىلەن.

تاماق خۇرۇچى ھەر ئۆيده بار،
قىلغۇچى بىرە ئۆيده (بار).

تونلۇققا تولا سوغ،
تونسىزغا ئاز سوغ.

توخۇ تويماس،
چۆمۈچ قۇرۇماس.

توخۇنىڭ تۇگمىنى يوق دان يەيدۇ،
بۆرىنىڭ قازىنى يوق خام (يەيدۇ).

تۇزسىز ئاشنى ئىت يېمەس.

تۇزسىز نان تونۇردا تۇرماس.

تېمىڭغا گۈل چەككۈچە،
ئۇلىغا تاش قوي.

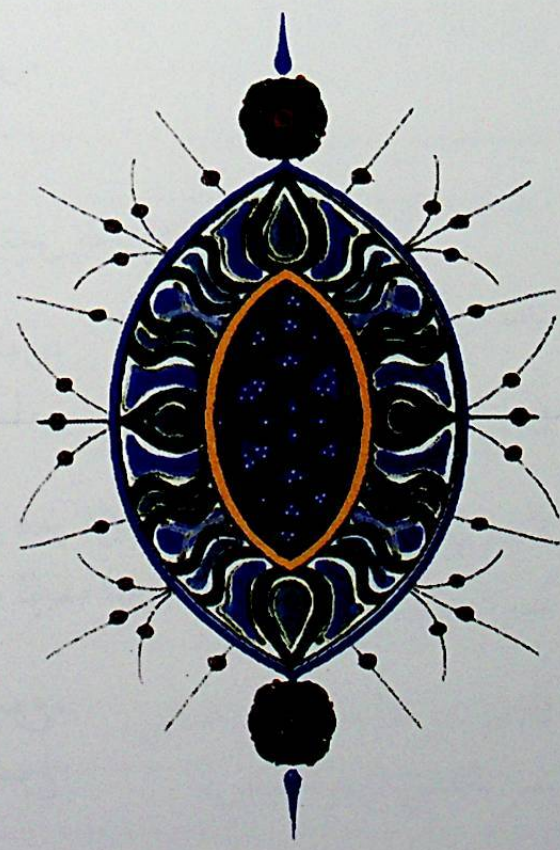
تېرىغان يېرىڭ نەم بولسۇن،
كىرىدىغان يېرىڭ كەڭ (بولسۇن).

تىلىڭ كۆيسە تۇز يالا،
ئىچىڭ كۆيسە مۇز (يالا).

تىنچ كۆڭۈلگە تۇزسىز ئۇماچ.

جان بەرگەنگە جان بەر،
جاي بەرگەنگە جاي (بەر).

چوڭ ئۆينىڭ ئورتاق،
كىچىك ئۆينىڭ قورداق.

چاپاننىڭ ئالدى پېشى بۇرۇن يىرتىلار.

چاپاننىڭ يانچۇقى تېشىلەر،
چورۇقنىڭ سۇنجىقى (تېشىلەر).

چارۋاڭنىڭ يېيىشىدىن قورقما،
خوتۇنۇڭنىڭ يېيىشىدىن قورق.

چۆلدە قونساڭ دۆڭدە يات.

چۆلگە يامغۇر ياخشى،
يوبدانغا چامغۇر (ياخشى).

چۆمۈچ بىر، قازان باشقا،
قوي بىر، قوتان باشقا.

چۆچۈرە يېيىشتىكى مەقسەت گۆش يېمەك.

چۇشلۇك ئۆمرۈڭ بولسا،
كەچلىك ئوزۇق تاپ.

چېچىكى چۇشسە غورىسى قالار،
چامغۇرنى يۇلسا ئورىسى (قالار).

چىقتىم ئۆيۈمنى تاشلاپ،
قالدىم بېشىمنى قاشلاپ.

چىرايلىق كىيىم ياغاچ قونچاققىمۇ يارىشار.

خوش - خوش دەيدۇ،
موك - موك يەيدۇ.

خۇدا كەچ قويسا قويار، ئاچ قويماس.

خۇدا ساقلىغان يەردە بالا يوق،
شال تېرىغان يەردە پولۇ (يوق).

داش قازان كۈندە قاينىماس.

داڭگال قېتىپ تاش بولماس،
چامغۇر - زەدەك ئاش بولماس.

دېنى يوق خامانغا قۇشقاچ چۈشمەس.

دېسە دېگۈچە قويدۇم،
كېسىپ يېگۈچە قويدۇم.

ـــ دوزاخ نەدە؟
ـــ ئىككى ئادەم تاماق يەپ،
بىرى قاراپ تۇرغان يەردە.

زاڭغا تويمىغان نانغا تويماس.

ساما ناغرا بىلەن،
قېتىق زاغرا بىلەن.

ساتمىنى ياراتمىسالمۇ،
كېسەك ئۆي ئىزدەپ نەگە باراي.

سوراپ بەرگۈچە ئۇرۇپ بەر.

سېلىپ يېگەن بىرنى يەر،
تۇگۈرۈپ يېگەن ئوننى (يەر).

سېنىڭ، مېنىڭ دېگەن كۆڭۈل تارلىقى،
نېرى يات، بېرى يات دېگەن ئورۇن تارلىقى.

سەھەرلىك ناشتىدىن قالما،
دەسلەپكى مۇشتىتىن (قالما).

سۇنىڭ قەدرىنى تۆگە بىلەر،
بېلىق بىلمەس.

شەھەر سالماقتىن ئۆي سالماق تەس.

قازى ئاچ قالسا بازار كېزەر،
سوپى ئاچ قالسا مازار (كېزەر).

قاردا پولۇ، يامغۇردا شورپا، بوراندا ئۇيقۇ ياخشى.

قاتتىق زاغرا قېتىقتا ياخشى،

ئەسكى ئۆتۈك يامغۇردا (ياخشى).

قورساقتا نان بولسا، بىلەكتە جان بولار.

قورۇما تاماق يېمەيمەن،
ھېكىم لوقمان دېمەيمەن.

قورساقنىڭ مەيلىچە بولسا،
ئابرۇيۇڭنى قوشۇپ يەر.

قۇش قونمىغان دەرەخ يوق.

قۇلان سەمرىگەن يېرىگە تۈك تاشلار.

قۇش ئايىغىدىن ئىلىنار،
سەزگۈر بېلىق ساقىقىدىن (ئىلىنار).

قۇشقاچ گۆشمۇ گۆش.

قېتىق بىلەن زاغرا ياخشى،
سۇناي بىلەن ناغرا ياخشى.

قىشلىقى قېزا يە،
قېزىدىن كېيىن سەۋزە(يە).

كاككۇكنىڭ ئۇۋىسى يوق.

كانايغا ياغ يوق، سۇنايغا نەدە؟

كەڭ تون توزۇماس.

كەڭ تون كېڭىشىپ يىرتىلار،
تار تون تارتىشىپ (يىرتىلار).

كۆزى توقنىڭ ئۆزى توق.

كۆزى تويسا ئۆزى تويار.

كۆكتىكى چولپاندىن سۇدىكى چورتان ياخشى.

كۆڭۈلنىڭ ئالىسى دىلنى ئاغرىتار،

ئاشىنىڭ ئالىسى قورساقنى (ئاغرىتار).

كۆنەلگە بولمىسا قېتىق ئۇيۇماس.

كۆپ يېگەن هايۋاننىڭ ئىشى،
ئاز يېگەن ئادەمنىڭ ئىشى.

كۈندۈزى مەندەك ئەر يوق،
كېچىسى ياتار يەر يوق.

كېڭىشىپ ئېتىلگەن ئاش تاتلىق بولار.

كېڭىشىلگەن تون تار كەلمەس.

كېڭەش قىلغان ئەل ئازماس،
كەڭ پىچىلغان تون توزۇماس.

كىيىمنىڭ ئېغىرىنى سوغۇق كۆتۈرەر.

كىيىمنىڭ يوقىدىن پېت بولدۇم،
گۆشنىڭ يوقىدىن ئىت (بولدۇم).

كىچىك ئاياغ كىيگەن ئادەم
يولنىڭ كەڭلىكىنى بىلمەس.

كىشىنىڭ رىزقىدا ئاناڭنىڭ هەققى بارمۇ؟

كىرمىگەن گۆر قالمىدى،
يېمىگەن پوق (قالمىدى).

كەلمىگەن تەلەيدە ئاناڭنىڭ هەققى بارمۇ؟

كۆرپىگە بەرگۈسىز تېرە بار،
ياشقا بەرگۈسىز قېرى (بار).

گالىنىڭ غېمى ــ جانىنىڭ غېمى.

گۆش داڭقانغا تۇشلۇق،
خېنىم سالتاڭغا (تۇشلۇق).

گۆش كۆرمىگەنگە ئۆپكە قاڭسۇق.

گۆشنى داڭقاندا پىشۇر،
مانتىنى قاسقاندا (پىشۇر).

لازا يېسەك چاغلاپ يە،
سامساق يېسەك داغلاپ يە.

مالسىز ئۆي بولار،
نانسىز ئۆي بولماس.

ماي سېسىسا تۇز سېپەر،
تۇز سېسىسا نېمە سېپەر؟

موللام دۇئاغا زورلار،
نېنى يوق چايغا زورلار.

مۇزلىساك مۇز يە،
ئۇسسۇساك تۇز (يە).

مۇشۇكنىڭ بىر پۇلى يوق گۆشكە ئامراق،
يىگىتنىڭ بىر پۇلى يوق تۆشكە ئامراق.

مېهمان كەلسە خوما ئېلىك،
ئاشنى تۇگىتەي دېسىڭىز موما سېلىك.

مېۋىنىڭ پىششىقى ياخشى،
تاماقنىڭ ئىسسىقى (ياخشى).

مىننەتلىك ئېشىڭدىن
قورسىقىمنىڭ ئېچى ياخشى.

مۇت، زەھەربەرسە يۇت.

هالال تېپىلمىسا هارام يېمەي ئۆلەيمۇ.

هالىم پەرىشان،
كىيگىنىم تېرە ئىشتان.

هاۋانىڭ گۈلدۈرى بار، يامغۇرى يوق،
قەرىنىڭ ئاچچىقى بار، ماغدۇرى يوق.

هاي ـ هاينىڭ ۋاي ـ ۋەيى بار،
كەڭ يەرنىڭ تار يېرى (بار).

ھەركىمنىڭ رىزقى ئۆزى بىلەن.

ھەر قارىلىغاچ ئۆزىگە ئۈۋا سالار.

ئوچاققا كىرگەن نان خام بولماس.

ئون قات لاتىدىن بىر قات تېرە ئەلا.

ئوغلاق گۆشى ئەم بولۇر،
ئۆچكە گۆشى يەل (بولۇر).

ئوسما قويمىغان قېشى يوقنىڭ ئىشى،
چىلاپ يېگەن چىشى يوقنىڭ (ئىشى).

ئۇزۇن ـ ئۇزۇن كۈنلەر كېلۇر،
جىگدە يېمەك ئاندىن (كېلۇر).

ئۇماچ ـــ كوركىرماچ،
يوبدان ـــ يورغىلىماچ.

ئۇماچ ئىچتىم توق،
ئورنۇمدىن تۇرسام يوق.

ئۆزۈمنىڭ دەرمەن، خالىغاندا يەرمەن،
يەڭگەمنىڭ دەرمەن، بەرگەندە يەرمەن.

ئۆزۈڭنىڭ تۇتۇنى ئۆزۈڭنىڭ موريىسىدىن چىقار.

ئۆي دېسە موريىسى يوق،
باغ دېسە غوريىسى (يوق).

ئۆزۈمنىڭ دەرمەن ئولتۇرۇپ قوپۇپ يەرمەن.

ئۆردەك ئۆرۈلسە لاچىنغا يەم بولۇر.

ئۆزۈم بېدىشتە ياخشى،
ئەبجەش ماي ئىدىشتە (ياخشى).

ئۇنچە ـ مارجان تاش ئىكەن،
ئارپا ـ پۇرچاق ئاش ئىكەن.

ئېشەككە مۆلە ياپسا،
تۇيىقىدىن بەلگىلىك.

ئېشەكنىڭ ئۆلۈمى ـــ ئىتنىڭ بايرىمى.

ئېقىن سۇدا شەك يوق.

ئېيىقنى ئۇسسۇلغا ئۆگەتكەن ـــ گال.

ئىگىسى يوق ئىچكەن ئاش
ئون يىلغىچە قۇستۇرار.

ئىتتىرىپ بەرگەننى ئىت يېمەس،
قورۇق ئۇستىخاننى پىت (يېمەس).

ئىلغىدىكى گۆشتىن تەڭنىدىكى ئۆپكە ياخشى.

ياغ يەپ يالىڭاچ يات.

ياتار قورساققا يارتى نان.

ياغ چاينىغاننىڭ يۇرىكى پۇتۇن،
بال چاينىغاننىڭ بۆرىكى (پۇتۇن).

ياغلىق گۆشنىڭ كۆپۈكى جىق.

يالغۇزنىڭ ئېشىنى يالماپ يە،
خېنىمنىڭ ئېشىنى چاغلاپ (يە).

يەيدىغان زەھەر بار،
يېمەيدىغان ھەسەل (بار).

يەتكۈزەي دېسەڭ ئۇماچ ئەت،
تۇگىتەي دېسەڭ كۆمەچ (ئەت).

يورغا يورغا بىلەن ماڭسا گۈپۈر - گۈپۈر،
موللا موللا بىلەن ماڭسا دۈپۈر - دۈپۈر.

يالغۇزغا مۇشۇكمۇ ھەمراھ.

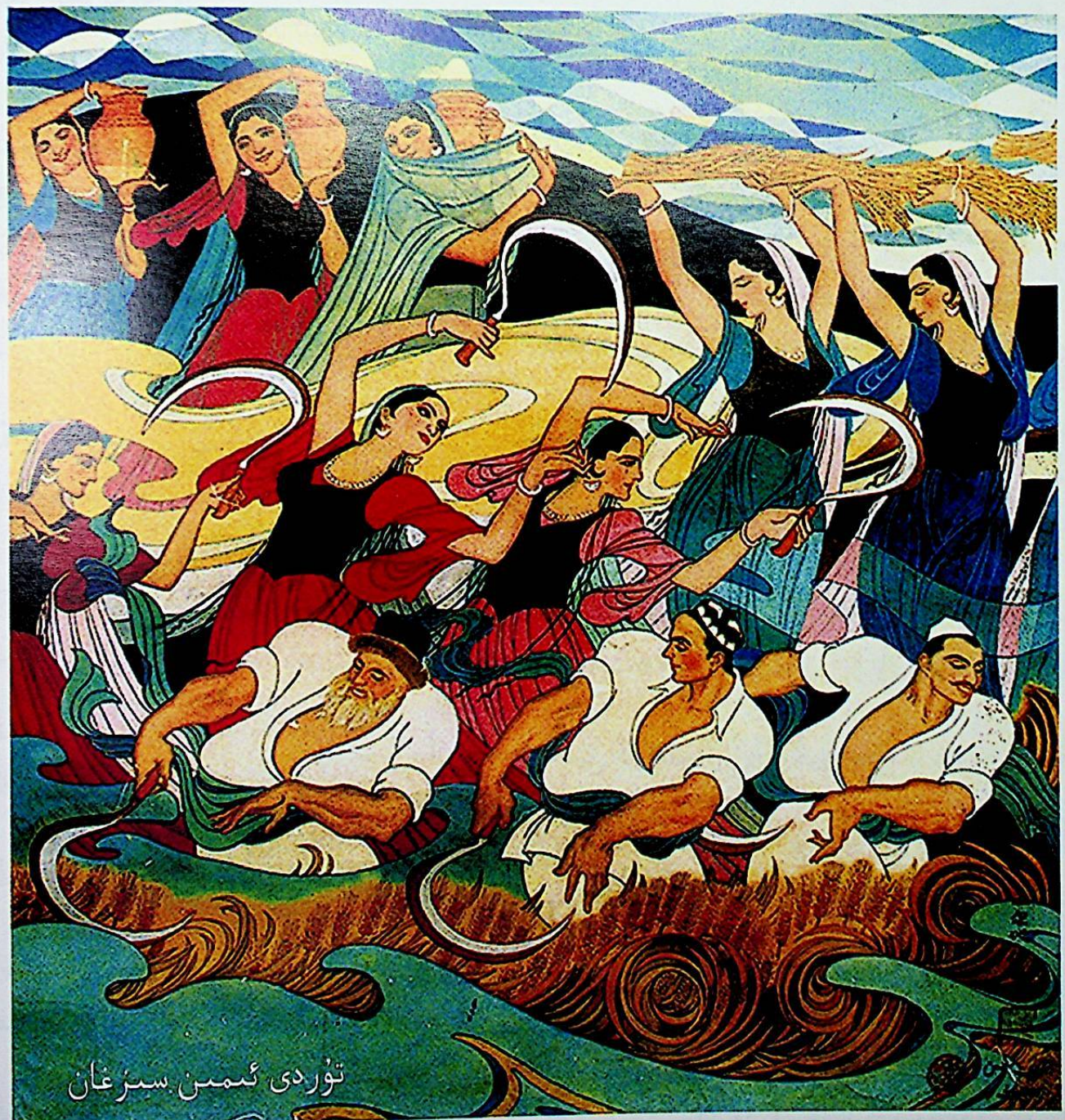
ياڭاق شۆپۈكىدە سۇ ئىچكەن قىز،
تاۋۇز شاپىقىدىمۇ ئىچەر.

يېگەننىڭ ئاغزى يۇمشاق،
ئالغاننىڭ قولى (يۇمشاق).

يېڭى كۆلنىڭ سۈيى تاتلىق،
يېڭى قازاننىڭ ئېشى (تاتلىق).

يېگەننىڭ يېگۈسى كېلۈر،
كىيگەننىڭ كىيگۈسى (كېلۈر).

يېگەننىڭ يېلى بار،
كىيگەننىڭ كىرى (بار).

تۇردى ئىمىن سىرغان

مۇھەببەت، نىگاھ توغرىسىدا

ئات ئالساڭ ئاي كېچەش،
خوتۇن ئالساڭ يىل (كېچەش).

ئات مىنسەڭ تاي مىنمە، تاغدا قالىسەن،
يار تۇتساڭ كۆپ تۇتما، داغدا قالىسەن.

ئاتىسى ئۆلگەنگە يەتتە يىل ئەگەش.

ئاتىسى بۆلەكنى قۇدا قوشار،
ئۇيۇرى بۆلەكنى نوختا (قوشار).

ئاكاڭ كىمنى ئالسا، يەڭگەڭ شۇ.

ئاتنى قۇملۇق ئوڭلايدۇ،
خوتۇن كىشنى تۇللۇق (ئوڭلايدۇ).

ئاتنىڭ ياخشىسى توروق،
قىزنىڭ ياخشىسى ئوروق.

ئاتىسى تۇروپ سۆزلىگەن ئوغۇلدىن بەز،
ئانىسى ئازدۇروپ بەرگەن قىزدىن (بەز).

ئارپا تاپساڭ ئاتقا بەر،
قىزىڭ بولسا ياتقا (بەر).

ئانىسىنى ئالتۇنغا ئال،
قىزىنى كېپەككە (ئال).

ئاشىقنىڭ ئاشنىسى بولماس.

ئاشىقنىڭ يۈرىكى ئۆز يېغىدا قورۇلار.

ئاشىقتا كۆز يوق،
مەشۇقتا سۆز (يوق).

ئاشىقىڭغا نەزەر قىل،
كۆز يېشىدىن ھەزەر قىل.

ئاشىقنىڭ ئۆيى ــ مەشۇقنىڭ كۆڭلى،
يېتىمنىڭ كۆڭلى ــ خۇدانىڭ ئۆيى.

ئاشىقنىڭ دەردىنى دىلبەر بىلەر.

ئاشىقلىق يىغلىتار،
دەرد سۆزلىتەر.

ئاشىققا باغداد يىراق ئەمەس.

ئاشىق چوكانغا ئات تېزىكى ئالتۇن كۆرۈنەر.

ئاشنام بار دەپ ئەرسىز قالما،
ئۇنۇمسىز دەپ يەرسىز (قالما).

ئاشقا پۇرچاق، نانغا تۇز،
ھەركىمنىڭ يارى ئۆزىگە ئۇز.

ئاشىق بولساڭ ئۆلۈمدىن قورقما .
ئاشكارىدا ئاش ياخشى،
پىنھاندا ئاداش ياخشى.

ئاشىق بولماق ئاسان،
ئايرىلماق تەس.

ئاشىق چىدىغانغا قەلەندەر چىدىيالماس.

ئاشىق بولساڭ تارتىنچاق بولما.

ئانا كۆرۈپ قىز ئال،
قىرغاق كۆرۈپ بۆز (ئال).

ئالدىرىغان قالار،
بۈيرۇغان ئالار.

ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆز.

ئالدىرىغانغا ئۈز بولدى،
قېرىغاندا قىز (بولدى).

ئالدىرىغان قىز ئەردىن يالجىماپتۇ.

ئالدىرىغان قىز ھەمراھ تاپالماس.

ئالدىرىغان قىز ئەر تاللىماس.

ئالدىڭدا تۇرسا ئۇرۇشقۇڭ كېلۈر،
كۆزۈڭدىن ئۇچسا سۆيۈشكۈڭ كېلۈر.

ئاللا ـ ئاللىسىغا قىزىم كەتتى،
باركاللىسىغا ئېشىم كەتتى.

ئاغرىق تۇزۇلگۈچە،
مۇھەببەت ئۈزۈلگۈچە.

ئاۋۋال ئادەم بول،
ئاندىن ئۆيلۈك (بول).

ئاق سۆيدۈرەر،
قارا كۆيدۈرەر.

ئانىسىغا بېقىپ قىز ئال،
قازانغا بېقىپ ئاش سال.

ئايال خەقنىڭ يۈرتى يوق.

ئايدا كاككۇك، يىلدا زەينەپ.

ئايدا كۆرسەڭ ئايدەك،
كۈندە كۆرسەڭ كۈندەك.

ئايرىلغانغا ئۆلمەيمەن،
ئەقىدەمگە يىغلايمەن.

ئاي يۈزلۈككە خال يارىشار،
قىز بالىغا ناز (يارىشار).

ئاقنىڭ سەتلىكى بىلىنمەس،
قارىنىڭ چىرايلىقلىقى (بىلىنمەس).

ئەتىگەندە ئۆي سۈپۈرمىسە كەچكىچە پۈشايمان،
ياشلىقىدا ئەرگە تەگمىسە ئۆلگۈچە (پۈشايمان).

ئەر بولسا قۇشلىغۇدەك،
ئەتىسى قوپۇپ مۇشتلىغۇدەك.

ئەر تاللىغان مازغا ئۈچرار،
خوتۇن تاللىغان تازغا (ئۈچرار).

ئەرسىز خوتۇنىنىڭ ھالىغا ۋاي.

ئەرسىز خوتۇن يۈگەنسىز ئات.

ئەر كىشى بۇزار،
خوتۇن كىشى تۈزەر.

ئەرنىڭ كۆڭلى ئەۋرىشىم.

ئەرسەك ئەرگە تېگەلمەس،
ئالدىراڭغۇ ئۆيگە يېتەلمەس.

ئەر مالسىز بولماس،
يىگىت يارسىز (بولماس).

ئەرلىك خوتۇن شورپىلىق ئاش،
تۇل خوتۇن تۇزلۇق ئۇماچ.

ئەرگە تەككۈچە گۈزەل،
تويدىن كېيىن لايغەزەل.

ئەركىلەتكىنىڭ قانچىلىك بولسا،
ئىسسىتقىنىڭ شۇنچىلىك.

ئەر كىشى خوتۇن كىشىنىڭ يېرىم خۇداسى.

ئەر خوتۇن كىشىنىڭ «كەت» خۇداسى.

ئەرنىڭ ئېزىتقۇسى — خوتۇن.

ئەسكى تامنى ئۆي ئەتمەڭ،
بىۋاپانى يار (ئەتمەڭ).

ئەسكى خوتۇن ئالساڭ باشىڭ بولۇر كاساڭ،
ئىنەك ئەمەس ساغساڭ، ئېشەك ئەمەس ساتساڭ.

ئەردىن ئايرىلغان خوتۇن بۇلبۇلسىز باغ.

ئەگرى بولسىمۇ يول ياخشى،
تاز بولسىمۇ قىز (ياخشى).

ئەگرى ـ بۈگرى بولسىمۇ يول ياخشى،
قارىغۇ ـ چولاق بولسىمۇ قىز ياخشى.

ئەلگەك كۆتۈرگۈدەك ماغدۇرۇڭ بولسا ئەرگە تەگ.

ئەقىلسىزگە قول بەرمە،
سۆيمىگەنگە دىل (بەرمە).

بارچە ياخشى مەن يامان،
بارچە بۇغداي مەن سامان.

باراي دېسەم باھانە يوق.

باريغا خوتۇن ئىگە،
يوقىغا ئەر (ئىگە).

باغقا چۈشكەن توك قاپاقنىڭ،
ئۆزىگە تۈشلۈق ھالى بار.

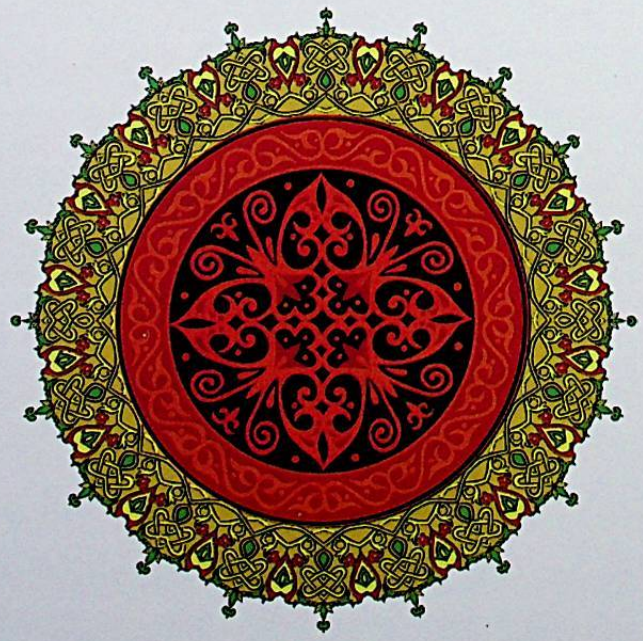
باغلاقتا تۇرمىغان ئىت كەسكىدە تۇرار،
ياخشىنى ياراتمىغان ئەسكىدە (تۇرار).

بازاردا مىڭ كىشى،
كۆڭۈلدە بىر كىشى.

بەرمەس قىزنىڭ تويلۇقى ئېغىر.

بەڭگىگە تەگكەن خوتۇن كارغا كەلمەس،
دەرەۋزىن ئەتكەن ياغاچ كارغا كەلمەس.

بەرسىڭىز كۆتۈرۈپ بېرىڭ،
ئۇنى چىقمىسا يۆتىلىپ بېرىڭ.

بەيگە ئات بىلەن ياخشى،
توي يات بىلەن (ياخشى).

بەيگىگە ئات ياخشى،
ئويناشقا يات (ياخشى).

بويتاقنىڭ كۆشەندىسى كۆپ.

بويتاقنىڭ دەردى تولا.

بويتاقنىڭ ئەقلى ئىككى كۆزىدە.

بولۇشمايدىغان خوتۇن يامانلاشقا ئامراق.

بۇقا قېرىسا بۇرنى قېرىماس،
ئادەم قېرىسا كۆڭلى (قېرىماس).

بۆرە قېرىسىمۇ قويلۇقى بار،
جۇگان قېرىسىمۇ تويلۇقى بار.

بۇلبۇل گۈلسىز سايرىماس،
ناخشا ئىشقسىز ياڭرىماس.

بۇلبۇلسىز باغنىڭ پەيزى بولماس،
مۇھەببەتسىز ھاياتنىڭ لەززىتى (بولماس).

بۇزۇق خوتۇن ئەرگە بالا،
بۇزۇق ئەر بالىغا (بالا).

بېشىڭ ئىككى بولمىغۇچە،
قاچاڭ ئىككى بولماس.

بىشىم خوتۇن بەش كۈنلۈك،
بېزەڭ يولداش بىر كۈنلۈك.

بىلمەي ئاپتىمەن دەللىنى،
چۈۋۈپ قالايدۇ چەللىنى.

بىر قىز ئەرگە تەگسە، قىرىق قىز چۈش كۆرەر.

بىر ماڭغانغا يول بولماس،
بىر سۆيگەنگە يار (بولماس).

بىر كەپتەردە قىرىق قىزنىڭ ئىشقى بار.

بىر باشقا بىر بۆك لازىم.

بىر ئاخشاملىق ئەر - خوتۇنچىلىقنىڭ
مىڭ كۈنلۈك مېھرى قالمدۇ.

پالتا بولسا ئوتۇن كەمدۇ،
ئوغۇل بولسا خوتۇن كەمدۇ.

پەرداز تويدا كېرەك،
مۇھەببەت كۈندە (كېرەك).

پۇلى يوق يىگىت ئەمەن پۇرايدۇ.

پۇلۇڭ يوق بازارغا بارما،
مەشۇقۇڭ يوق مەشرەپكە (بارما).

پۇلى يوق ئاشىق تەييارغا مەشۇق.

پىچاق قىننسىز قالماس،
ئەر خوتۇنسىز (قالماس).

تاز ياسانغۇچە توي تارقاپتۇ.

تاز قىزغا ئەر تاپماق تەس،
قىيدام كەكىگە ساپ (تاپماق تەس).

تاز دېمەي تېگىۋال،
ماز دېمەي كىيىۋال.

تاشلاپ قاچقۇدەك ئۈز بار،
ئېلىپ قاچقۇدەك سەت (بار).

تاشنىڭ ئېغىرى سايدا قالار،
خوتۇننىڭ ئېغىرى ئۆيدە (قالار).

تاشنىڭ ئېغىرى يەرگە يوڭ،
خوتۇننىڭ ھۇرۇنى ئەرگە (يوڭ).

تاشقا يامغۇر كار قىلماس،
ئاشىققا بەنت (كار قىلماس).

ئۆزى يامانىنىڭ ئوتى يامان.

تەلەيلىكلەر تېپىشار نە ـ نەدىن كېلىپ،
تەلەيسىزلەر تېپىشالماس بىر جايىدا تۇرۇپ.

تەڭلىك بولماي دوستلۇق بولماس،
كەڭلىك بولماي مۇھەببەت (بولماس).

تويىنىڭ بولۇشىدىن «بولىدۇ»سى قىزىق.

توي دېسە قۇرۇق كاللا دوملاپتۇ.

توي توقماقسىز ئۆتمەس.

توي ئەنسىزلىكىدىن گۆر ئەنسىزلىكى ياخشى.

تويىنىڭ غوۋغاسى بار،
ئۆلۈمنىڭ سەۋرىسى بار.

تورۇسنىڭ ئېغىرىنى تام كۆتۈرەر،
ئۆينىڭ ئېغىرىنى ئايال (كۆتۈرەر).

توكۇر يىگىت مايماق قىزغا كۇلۇپتۇ.

تونۇر قىزىق نان ياخشى،
خوتۇن قىزىق ئەر (ياخشى).

تۇرۇپ تېرىسام چامغۇر چىقتى،
قىز ئالسام جۇۋان (چىقتى).

تۇغماس خوتۇننىڭ ئۆيى يوق.

تۆشۈك مونچاق يەردە قالماس،
يەردە قالسىمۇ توپا قونماس.

تۇخۇمنىڭ چېقىلغۇسى كەلسە تاشقا تېگەر،
قېرى خوتۇننىڭ ئۆلگۈسى كەلسە ياشقا تېگەر.

تۇل خوتۇننى ئىش باسار،
خوتۇنسىز ئەرنى پىت (باسار).

تۇتقان يارىڭ شۇ بولسا،
كۆرگەن كۇنۇڭ نە بولغاي.

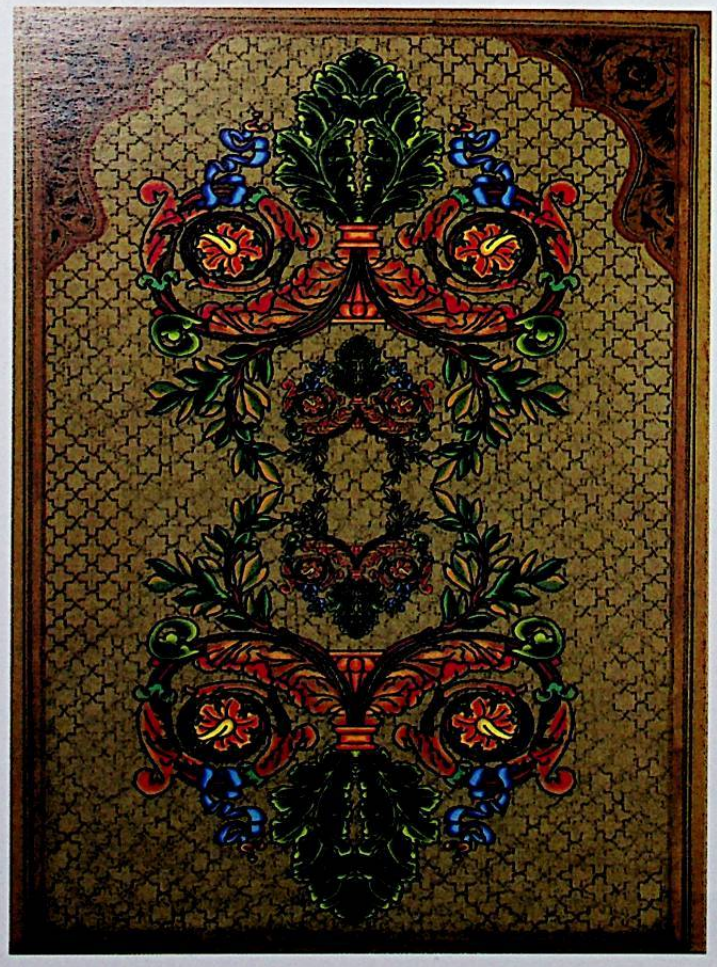
تۇگمىدەك قالغان كۆڭۈلنى
تۆگە بېرىپمۇ ئالغىلى بولماس.

تېپىۋالسام ياخشىنى،
ئېيتار ئىدىم ناخشىنى.

تېرەك تەڭگە بولغاندا، خوتۇنلار بەڭگى بولۇر.

تىل دىلغا باغلىق،
مۇھەببەت ۋىجدانغا باغلىق.

تىلى يامان ئەردىن تۇللۇق ياخشى.

جامالىكۇغا باقمايمەن،
ئۆي تۇتۇشۇكۇغا باقمەن.

جۇۋان ئالمىساق جۇۋا ئال.

جىرتاق خوتۇنغا چاپاق ئەر.

چاۋار ـ چاتقال ئوتۇن بولماس،
كۆپ نىكاھلىق خوتۇن (بولماس).

چاڭگا بۇزۇلسا تۇخۇم ساق قالماس،
ئەر بۇزۇلسا خوتۇن ساق (قالماس).

چوقۇر خوتۇننىڭ مېھرى ئىسسىق.

چوماق ئوتۇن ئوتۇن بولماس،
ئاغىچا خوتۇن خوتۇن (بولماس).

چوكاننى كۆرسىڭىز قاش ئېتىڭ،
جۇۋاننى كۆرسىڭىز تاش (ئېتىڭ).

چۆگۈن ئالساڭ چەپچەكلىكىنى ئال،
خوتۇن ئالساڭ ئەمچەكلىكىنى (ئال).

چۈشتە ناخشا ئېيتقان دەردى بار كىشى،
ئاخشىمى ناخشا ئېيتقان يارى بار كىشى.

چۈشىدە كۆرگەن گۈل بولۇر،
ئاققان يېشى كۆل بولۇر.

چېچەن خوتۇننى ئوچاق بېشىدا سىنا.

چىرايلىق ـ چىرايلىق ئەمەس،
سۆيگەن چىرايلىق.

تۇردى ئىمىن سىزغان

چىرايىنى دەپ كۆيمىگىن،
دەردى ـ ئەلەمگە قالمىغىن.

چىرايلىقنى سۆيمەك ساۋاب.

چىرايلىقنى خۇش قىلغان چوقۇرنىڭ يۇزى.

چىرايلىق قىزىم بولغۇچە،
ئەدەپلىك قىزىم بول.

چىرايلىق خېنىمنىڭ ئېرى ئەنسىز.

چىرايلىققا پەرداز كەتمەس.

چىراي كۆيدۇرەر،
خۇلق سۆيدۇرەر.

خوتۇن كىشىنىڭ تۇللۇقىدىن
ئەر كىشىنىڭ بويتاقلىقى يامان.

خوتۇن كىشى مۇھەببەتنى كۆڭلىدە
قىرىق يىل ساقلار.

خوتۇن كىشى تۇل بولسا، بۇخارادىن ئىتلار
كېلىپ بېشىغا چىچىپتۇ.

خوتۇن كىشى پىشكەل،
ئەرنىڭ بېشىغا ئىشكەل.

خوتۇن قانىتى ئەر،
ئەر قانىتى يەر.

خوتۇنسىز ئەر ــ قىرسىز يەر.

خوتۇن خەقنىڭ نازى بار،
ناز كەينىدە ئازى (بار).

خوتۇن تۇل بولسا ئەر تاپار،
ئەر تۇل بولسا مال (تاپار).

خوتۇن ئالمىسام تالادا قالدىم،
خوتۇن ئالسام بالاغا قالدىم.

خوتۇن ئالساڭ بازاردىن ئال،
يىغۇۋېلىش ئۆزۈڭدىن.

خوتۇن كىشى ئۆچكە يېغى.

خوتۇننىڭ ياخشىسى جەننەت مىسالىق،
يامىنى دوزاخ مىسالىق.

خوتۇننىڭ ياخشىسىنى تىللا بېرىپ ئال،
يامىنىنى تىللا بېرىپ يولغا سال.

خوتۇنۇڭنى خۇش قىلاي دېسەڭ لاپ ئۇر،
سارايڭنى خۇش قىلاي دېسەڭ داپ ئۇر.

خۇيى بار ئات ئەپقاچار،
ۋاپاسىز يار يەپ قاچار.

خۇي قىلغان قىز ئۆي تۇتالماس.

خېنىمنىڭ كۆڭلى تىندى،
سۇ ئەكېلىدىغان قاچىسى سۇندى.

خېنىمنىڭ كۆلگىنى ــ
كۆڭلۈمنى بىلگىنى.

خېنىم كىيگەنگە خۇش،
يىگىت سۆيگەنگە (خۇش).

خېرىدارىڭ بولمىسا،
زىبالىقىڭ نە كېرەك.

خېنىمنىڭ ئوسمىسىغا قارىماي،
بېشىدىكى پوسمىسىغا قارا.

خېنىمنىڭ قېشىنى كۆرۈڭ،
تاۋىقىنىڭ تېشىنى كۆرۈڭ.

دامبىغا تاش ياخشى،
ئىشاره‌تكه قاش ياخشى.

داۋان ئېشىپ خوتۇن ئالما،
سۇدىن ئېشىپ ئوتۇن (ئالما).

دەۋاسىز دەرد بولماس،
ھەۋەسسىز قېرى (بولماس).

دەرد كەلمەي بىلمەيدۇ،
دەرد كەلگەنده يىغلايدۇ.

دەردى يوق كىشەك،
ئىشقى يوق ئېشەك.

دوزاخقا ئۆگەنگەن جەننەتكه كۆنەلمەس.

دېھقانغا يەر كېرەك،
تۇل خوتۇنغا ئەر (كېرەك).

دىل نېمىنى كۆزلەر،
تىل شۇنى سۆزلەر.

رەممالغا پال ياخشى،
چوكانغا خال (ياخشى).

زەن سالغانغا زىبا جىق.

ساداقەت مۇھەببەتنىڭ كۆركى،
ۋىجدان مۇھەببەتنىڭ يۇرىكى.

ساددا قىز كۆڭۈل بەرمەس،
كۆڭۈل بەرسە ئاسان ئۈزمەس.

سانى بار، ساپاسى يوق،
يارى بار ۋاپاسى يوق.

ساراڭخان ئەرگه تەگسه،
بارىتاخۇن ھۆمۈدەپتۇ.

سەكرىگەن سەركه پىچاقتا ئۆلەر،
سەتەڭ خوتۇن قۇچاقتا (ئۆلەر).

سەنەمنى سەنەم قىلغان غېرىب دەرۋىش.

سەكسەن ياشلىق قېرىنىڭ
ئون بەش ياشلىق ئوتى بار.
ئون بەش ياشلىق بالىنىڭ
سەكسەن ياشلىق كۆڭلى بار.

سەمەندىن ئېشەك ئالماڭ،
نەمەنگاندىن خوتۇن (ئالماڭ).

سەن دېگىنىم ــ قەنت دېگىنىم،
سىز دېگىنىم ــ ياق دېگىنىم.

سەت خوتۇن ئايدىڭدا ئاي كۆرۈنەر،
چىراغ تۇتۇنده قىز كۆرۈنەر.

سودىگەرنىڭ مېلى پۇل، خوتۇنى تۇل.

سۆيگۈ سېتىلماس،
ۋاپا تېپىلماس.

سۆيۈشكىلى تالا ياخشى،
ئويىنغىلى نەغمە ـ ناۋا (ياخشى).

سۆگەتنىڭ تۇزى يوق،
ئەرنىڭ سەتى (يوق).

سۆيگەن كىشىنىڭ ئەيبى كۆرۈنمەس.

سۆيگۈنۈڭگه يۇمشىقىڭنى بەرگۈچه،
تۇمشۇقۇڭنى بەر.

سۆيگەن ئوتتەك ئىسسىق،
سۆيمىگەن پوقتەك سېسىق.

سۆيگۈنۈمنىڭ كۆڭلى ئۇچۇن،
سويمىسىنى سويارمەن.

سۆيگەن ياريم سەن بولساڭ،
كۆرگەن كۈنۈم نە بولۇر.

سۆيمىگەنگە سۇركەلمە.

سېغىنىشنى مۇھەببەت ئۆلچەر،
راھەتنى مۇشەققەت (ئۆلچەر).

شەرتى كۆپنىڭ دەردى كۆپ.

شورلۇق يەرگە سۇ سالساڭ پاتقاق بولۇر،
تۇل خوتۇندىن قىز ئالساڭ قاچقاق (بولۇر).

غاجايدىغان ئۆتۈكتىن قاچ،
يېپىشقاق خوتۇندىن (قاچ).

غەلۋىسى جىق ئۆينىڭ شېكىرىمۇ ئاچچىق.

غۇنچىن تەلمۇرۈپ قارىمىسا،
بۇقا ئارغامچىنى ئۈزمەس.

قاسساپقا پىچاق كېرەك،
مۇھەببەتكە قۇچاق كېرەك.

قاناتسىز قۇش بولماس،
ئىشقسىز بۇلبۇل (بولماس).

قايغۇ سۆزدىن بىلىنەر،
مۇھەببەت كۆزدىن (بىلىنەر).

قاشاڭ پىچاق تۇتقۇچە،
چىشلەپ يېگىن تويغۇچە،
يامان خوتۇن ئالغۇچە،
بويتاق يۈرگىن ئۆلگۈچە.

قارىغۇنىڭ چاپاق ئادىشى بار.

قازان ئالساڭ چېكىپ ئال،
خوتۇن ئالساڭ بېقىپ (ئال).

قەرەلگىچە تۇرۇۋال،
ئايرىلغۇچە سۆيۈۋال.

قوڭۇمنىڭ سۆلى يوق،
چېكەم گۈل قىسىدۇ.

قوشنىڭنىڭ قىزىنى كېلىن قىلما.

قۇشقاچنىڭمۇ كۆڭلى بار.

قۇلاق كۆزدىن ئاۋۋال ئاشىق بولۇر.

قۇلىقى يوق قىزغا ئالتۇن يىگىنە
تويلۇق سېلىپتۇ.

قېرىغاندا قىز بولدۇم،
ئالدىرىغاندا ئۇز (بولدۇم).

قېشى يوق قاشلىققا ئامراق،
خوتۇنى يوق ئاشىققا (ئامراق).

قېرىشقانىنىڭ قىزىنى ئال.

قېرىغاندا كۆڭۈل گادىيى بوپتۇ.

قىزلىقتىن خەۋەر يوق،
ئوغۇللۇق ناغرا چېلىپتۇ.

قىز دېگەن — قىزىل قوماچ.

قىزلىق ئۆيگە قىرىق ئات باغلىنار.

قىز ئولتۇرسا، جۇۋانىنىڭ بەختىنى بەرگۈدەك،
جۇۋان ئولتۇرسا، قىزنىڭ بەختىنى بەرگۈدەك.

قىز بالىغا ئەر تاپماق —
پالتىغا ساپ تاپماق.

قىز بىلەن قامىلاشسا،
ئانىسىنىڭ كارى چاغلىق.

قىزنىڭ تويى قىرىق كۈن.

قىز تارتىنماس،
يىگىت غەم يېمەس.

قىزدىن ئارتۇق جۇۋان بار،
ئاتتىن ئارتۇق غۇنان (بار).

قىز سوراپ كېلىش ئەيىب ئەمەس،
پۇتۇشەلمەي چىققان غوۋغا ئەيىب.

قىز قېرىسا قازى بولۇر،
قېرىغىمۇ رازى بولۇر.

قىزنى بۇزغان دەللە،
قازىنى بۇزغان زەللە.

قىزنى گۈل ئارىسىدىن ئىزدە،
يىگىتنى ئەل ئارىسىدىن (ئىزدە).

قىزنىڭ سۆيگۈسى قىرىق يىل.

قىزنىڭ مەيلى بولسا، يىرتىق چاپانلىق
گۈل كۆرۈنەر.

قىزنىڭ ياخشىسى كېلىن بولغاندا بىلىنەر.

قىزىڭنى ئالغۇچە قىرىڭدىن ئۆتەي،
ئېلىۋېلىپ جېنىڭدىن (ئۆتەي).

قىزىلگۈل تىكەنسىز بولماس،
مۇھەببەت رەقىبسىز (بولماس).

قىز بەرگۈچىنىڭ سۆزى بار،
ئالغۇچىنىڭ كۆزى (بار).

قىز ئال — كۈز ئال.

قىز بالا سالغا تېشى،
نەگە چۈشۈشنى بىلگىلى بولماس.

قىز دېگەن خان كۆۋرۈكى —
ساقمۇ ئۆتەر، چولاقمۇ ئۆتەر.

قىزى بارغا تۆمۈرمۇ ئېگىلەر.

قىز بالىنىڭ كۆڭلى نازۇك.

قىزلىق ئۆيگە خىزىر ئامراق.

كەچ قالغان قاراڭغۇدىن قورقماپتۇ،
ئەرگە تەككەن قىز ھۇجرىدىن (قورقماپتۇ).

كەچ قالغان قاراڭغۇدىن قورقماس،
ئەرگە تەككەن داراڭگىدىن (قورقماس).

كەتمىنىڭنى ساپلىق قىل،
قىزىڭ بولسا ياتلىق (قىل).

كەتكەننى كەلتۈرگەن مۇز گەدەن.

كونا تامنىڭ چالمىسىدىن قورق،
خوتۇن كىشىنىڭ لالمىسىدىن (قورق).

كۆرمىسەم كۆرگۈم كېلۈر،
كۆرسەم ھۆ بولغۇم (كېلۈر).

كۆز ــ نۇرنىڭ ئۇۋىسى،
كۆڭۈل ــ سىرنىڭ (ئۇۋىسى).

كۆز كۆزگە چۈشسە يۇز ئۇيىلار.

كۆز كۆزگە چۈشسە، مېھىر قوزغىلار.

كۆز كۆرگەننى كۆڭۈل تىلەر.

كۆز ئۇخلىسا، كۆڭۈل ئۇخلىماس.

كۆيگەن يامانمۇ، كۆنگەنمۇ؟

كۆڭۈل قاچقانغا چۈشەر.

كۆڭۈلنى دەپ، ۋاپاسىزنى يار تۇتما.

كۆڭۈل ئېزىلمىسە، كۆزگە ياش كەلمەس.

كۆڭۈل كۆڭۈلگە ئەلچى.

كۆڭۈلنىڭ ئىشى كۆڭۈلگە تايىن.

كۆڭۈل ياتقان يەردە ئىت ياتماس.

كۆيدۈرگىنىڭدىن ئۆلتۈرگىنىڭ ياخشى.

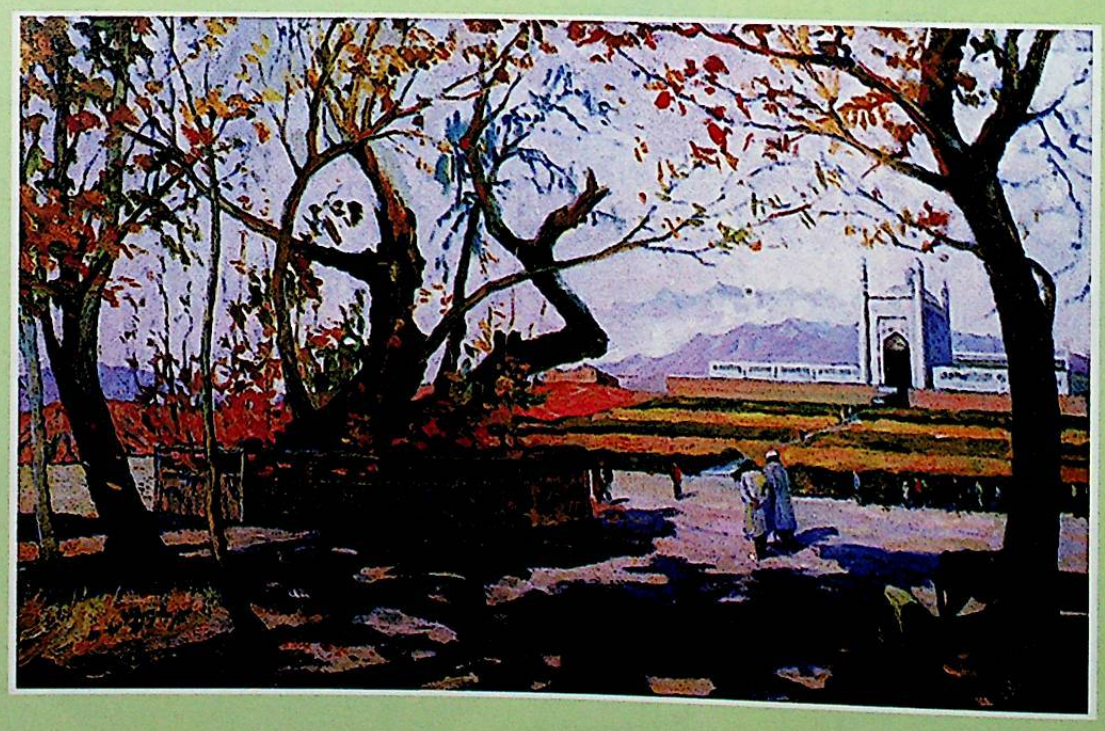
كۆيگىنى ياردا قالدى،
سۆيگىنى ئاردا (قالدى).

كۆيۈككە كۆيۈك داۋا.

كۆيمەك ئاسان، سۆيمەك تەس،
كۈلمەك ئاسان، ئۆلمەك تەس.

كۆيۈمى يوق ياردىن
ئىسسىق ئوچاق ياخشى.

كۆرۈشكە قىز ياخشى،
ئويناشقا جۈۋان (ياخشى).

ئەبەيدۇللا مۇھەممەت سىزغان

كۆزدىن كۆزۈك قايسا،
سۆزدىن كۆڭۈل قايىدۇ.

كۆز كۆرگەننى كۆڭۈل تىلەيدۇ،
كۆز كۆرمەي كۆڭۈل سۆيمەيدۇ.

كۆڭۈلنى كۆز تىندۇرار،
قەلبىنى سۆز (تىندۇرار).

كۆڭلۈمدىكى ياريم بولسا،
گويىيدا جايىم بولسا.

كۆڭلى بارغا مايىل بول.

كۆڭۈل دېگەن پادىشاھ،
كۆيۈپ قالسا تارتىشا.

كۆڭۈلسىزگە كۆڭلەك كىيگۈزمەپتۇ.

كۆرۈپ ئاشىق بولغاندىن
ئاڭلاپ ئاشىق بولغان ياخشى.

كۆرمەي تۇرۇپ چۈشەپ قالماس،
كۆنمەي تۇرۇپ كۆيۈپ (قالماس).

كۆرگەنگە كۆيمە، كۆنگەنگە كۆي.

كۆپ خوتۇن ئالغانىڭ كۈنى تەس،
كۆپ ئەرگە تەگكەننىڭ كۆڭلى پەس.

كۆز كۆرمىسە كۆڭۈل سۆيمەس.

كۆزگە سىغقان كۆڭۈلگە سىغار.

كۆڭۈلنى پۈتۈلگەن سېتىۋالغىلى بولماس.

كۆڭۈل دېگەننىڭ ئىشىك ـ دېرىزىسى يوق.

كۈل تام بولسا تۈۋى بوش بولۇر،
كۈيئوغۇل ئوغۇل بولسا كۆڭۈل خۇش (بولۇر).

كۈنداشلىق ئۆيدە كۈندە جېدەل.

كۈلۈپ تۇرۇپ يىغلىغان خوتۇندىن قورق،
ھاۋا ئوچۇق تۇرۇپ چىققان بوراندىن (قورق).

كۈنداش ــ بېشىڭغا تاش،
كۆزۈڭدە ياش.

كۈنداشلىققا داۋا يوق.

كىيىك ئىزدەپ تاغقا چىق،
يارنى ئىزدەپ باغقا (چىق).

كېلىننى كەلگەندە كۆرۈك،
يېلىننى سالغاندا (كۆرۈك).

كېلىننىڭ ئايىغىدىن ساقلان،
قويچىنىڭ تايىقىدىن (ساقلان).

كىيىم كەسكەندە بويىغا قارا،
خوتۇن ئالغاندا خۇيىغا (قارا).

كىمنىڭ مېلى كىمگە قالماس،
كىمنىڭ يارى كىمگە (قالماس).

گاچىنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق كۆڭلى بار.

گۆر ئازابىنى ئۆلگەن بىلۈر،
يار ئازابىنى كۆيگەن (بىلۈر).

گۈل ئېچىلغان يەردە ئەزىز.

گۈلنى ئۈزسەڭ چېكەڭگە قىس.

گۈلنىڭ رەڭگىگە قارىماي پۈرىقىغا قارا،
ئادىشىڭنىڭ تۇرقىغا قارىماي خۇلقىغا (قارا).

گۈلنى ئۈزسەڭ تاۋار ياغلىقىغا ئورا.

گۈلنى سۆيگەن تىكىنىدىن قورقماس.

گۇل سۆيگەن تىكەننىمۇ سۆيەر.

گۈزەل يولدا تاشلار،
قاراقچى چۆلدە (تاشلار).

گۈزەلگە بېرىلسەك گۆرگە باشلار،
كۆڭۈلگە بېرىلسەك چۆلگە (باشلار).

گۈرۈچتىن خەۋەر يوق، سەۋزە دەم يەپتۇ،
يىگىتتىن خەۋەر يوق، كېلىن غەم يەپتۇ.

لەۋزىدە تۇرمىغان يىگىت ئەمەس،
ئەرگە تەككەن قىز (ئەمەس).

لەيلىنىڭ ھۆسنىنى كۆرۈشكە
مەجنۇننىڭ كۆزى كېرەك.

مەستانە قىلغانلىرىڭ قارادۇر كۆزى،
جېنىڭنى ئالغانلىرىڭ شېرىندۇر سۆزى.

مەن بارمايمەن ھال تارتىپ،
يار كەلمەيدۇ ماي (تارتىپ).

مۇھەببەت چىراي تاللىماس.

مۇھەببەت ئۆلۈمنى يېڭەر.

مۇھەببەت ھەممىدىن ۋاز كەچتۈرەر.

مۇھەببەتنىڭ ئۇستازى بولماس.

مۇھەببەتنى سېتىۋالغىلى بولماس.

مۇھەببەتنى بىلمەكچى بولساڭ كۆزگە قارا.

مۇھەببەتكە مەسلىھەتچىنىڭ كېرىكى يوق.

مۇھەببەتسىز يۈرەكتىن قۇرۇپ قالغان تېرەك ياخشى.

مۇھەببەتسىز ياشلىق — سايدىكى تاشلىق.

مۇھەببەتسىز كۆڭۈل مېۋىسىز دەرەخ.

مىڭ پىراقتىن بىر ئەلەم يامان.

مىدىرلىغان كۆتەكنى يارماڭ،
يېپىشقاق خوتۇننى ئالماڭ.

نادان بىلەن يۈرمە،
نومۇسۇڭنى تۆكمە.

نارەسىدە سۆيگەننىڭ بىلمەس،
نادان كۆيگەننىڭ (بىلمەس).

نانىڭ قەدرى تەر بىلەن،
خوتۇن قەدرى ئەر بىلەن.

نىكاھ ئىشى — كۆڭۈل ئىشى.

نىكاھ — ئۆمۈر سودىسى.

نىكاھنىڭ مېھرى ئىسسىق.

نىكاھ — غايىب.

ھايات مۇھەببەتسىز بولماس،
مۇھەببەت دۇشمەنسىز (بولماس).

هاپىتىغا شاپىتى،
توڭۇرلۇقتا مەرەزدار.

هاۋايى ھەۋەسنىڭ بېشى كۆل، ئايىغى چۆل.

ھۇرۇن خوتۇنغا ئورۇن يارىماپتۇ،
ھۇرۇن يىگىتكە خوتۇن (يارىماپتۇ).

ھۇرۇن بولساڭ ئەردىن ئۈيات،
تىلەمچى بولساڭ ئەلدىن (ئۈيات).

ھۆسنارىخاننىڭ ئون كۆڭلىكى بار،
بىر كۆڭلەكچىلىك ھۆسنى يوق.

ھەشقىپىچەك يىپتا تۇز،
ھەركىمنىڭ يارى ئۆزىگە ئۇز.

ھەشەمەتلىك تويىنىڭ غوۋغاسى تولا.

ھەسرەت، تاپا ـ تەنىدە بىلىنەر،
مۇھەببەت ۋاپادا (بىلىنەر).

ھەركىم ئۆز غېمىدە،
قېرى قىز ئەر غېمىدە.

ھەركىمنىڭ سۆيگىنى ئۆزىگە چىرايلىق.

ھەركىم ھەر كويدا،
ھاشىخاچام ئەر كويىدا.

ھەر كىشىنىڭ ئۆزىگە،
گۈل كۆرۈنەر كۆزىگە.

ھەۋەس قېرىماس،
ئىشق ئۆلمەس.
ئوتتا كۆيۈپ كۈل بولدۇم،
سۇدا ئېقىپ لاي (بولدۇم).

ئوت دەردىنى كۆيسەڭ بىلەرسەن،
يار قەدرىنى سۆيسەڭ (بىلەرسەن).

ئوت سۇناي دېسەڭ قولۇڭنى ئاچ،
كۆيدۇرەي دېسەڭ نېرى قاچ.

ئوتۇن ئالالمىغان خوتۇن ئالالماس.

ئورنۇڭ ئىسسىمىسا ئونغا تەگ.

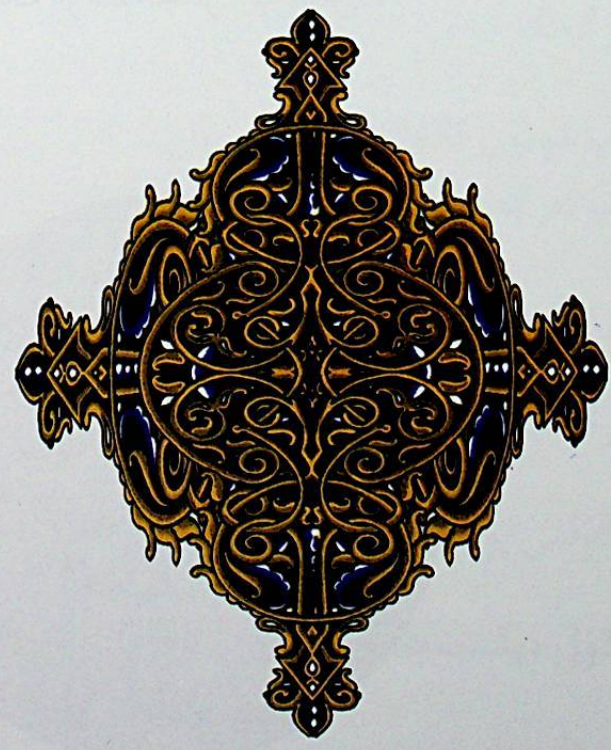
ئوخشاشنىڭ پەرقى بار،
قارا قاشنىڭ سەتى (بار).

ئوغلۇڭ ئاشقىلىق قىلسا كۆككە باق،
قىزىڭ ئاشقىلىق قىلسا يەرگە (باق).

ئويلىماي قىلىنغان توي كېيىن بۇزۇلار.

ئوينىغىلى قىز ياخشى،
تېيىلغىلى مۇز (ياخشى).

ئوغۇل ئاتىسىنى دورار،
قىز ئانىسىنى (دورار).

ئوغلى بارنىڭ ئۆزى بار،
قىزى بارنىڭ ئىزى بار.

ئوغلۇڭنى بايدىن ئۆيلە،
قىزىڭنى كەمبەغەلگە بەر.

ئوچاققا لايىق ئوتۇن سال،
ئۆزۈڭگە لايىق خوتۇن (ئال).

ئولتۇرغان قىز ئورنىنى تاپار.

ئۇلاغ ئالساڭ چىشىنى كۆر،
لايىقىڭنىڭ ئىشىنى كۆر.

ئۇيقۇ كۆرپە تاللىماس،
مۇھەببەت چىراي (تاللىماس).

ئۇپا چىراينىڭ تاپقىنى توپا چىراي.

ئۇياتسىز خوتۇن تۇزسىز ئاش.

ئۇرۇشقاق خوتۇننىڭ ئېرى تېز قېرار.

ئۆزى كەلگەن يارەي،
ئۆزى كەتكەن يارەي.

ئۆي تۇتقاندا دۆت كۆرۈنەر
ئايرىلغاندا ئوت كۆرۈنەر.

ئۆي تۇتمىغاننى ئۆيگە كىرگۈزمە،
پۇت ـ قولىنى يەرگە تەگكۈزمە.

ئۆمۈرلۈك دېسەڭ ئىشىغا قارا،
بىر كۈنلۈك دېسەڭ قېشىغا قارا.

ئۆي سالساڭ ئېگىزگە سال، قۇمساڭ بولسىمۇ،
خوتۇن ئالساڭ قىز ئال، ئاقساق بولسىمۇ.

ئۆي قېشىدىكىنى ئالماپتۇ،
يىراقتىكىنى ماراپتۇ.

ئۆيلەنمىگەن يىگىتنىڭ كۆزىگە
سەتمۇ ئاي كۆرۈنەر،
ئەرگە تەگمىگەن قىزنىڭ كۆزىگە
گادايمۇ باي كۆرۈنەر.

ئۆيلىنىشنىڭ خۇشلۇقى بىر ئايلىق،
ۋەھىمىسى ئۆمۈرلۈك.

ئۆي يېقىن، كۆڭۈل يىراق،
كۆڭۈل يېقىن، ئۆي يىراق.

ئۆيۈڭدە بولغانغا ئەمەس،
قوينۇڭدا بولغانغا سۆيۈن.

ئۆلۈمدىن قورقمىساڭ قوي قىل،
چىقىمدىن قورقمىساڭ توي (قىل).

ئۆلۈمنىڭ يىغىسى بولىدۇ،
تويىنىڭ نەغمىسى (بولىدۇ).

ئۆلۈمدىن قورققان ئاشىق ئەمەس.

ئۆي تۇتماس خوتۇننىڭ جېدىلى تولا.

ئۆستەڭ ئاتلاپ خوتۇن ئالساڭ،
كەشتىنىڭ قۇلىقى ئۇزۇلەر.

ئۆزى كۆرمىگەننى كۆڭلى سۆيمەس،
كۆڭلى سۆيگەندىن كۆزى ئۇزۇلمەس.

ئۆرۈك ئوتىنىڭ چوغى يامان،
قارا قىزنىڭ ئوتى (يامان).

ئۆتمەس پىچاقنىڭ غىلتاڭ بىلەيسى،
پۇچۇق قىزنىڭ جىرتاق كۆيۆسى.

ئۆپچۆرەم ئېيتىدۇ: خوتۇن ئالغانغا تويۇڭ،
قېينانام ئېيتىدۇ: قىزىمنى جايىدا قويۇڭ.

ئۆزئارا ماس ئەمەس جۈپتىن تاق ياخشى.

ئۇزۇككە كۆز كېرەك،
قىزغا سۆز كېرەك.

ئۇزۇلمەس سالمىنى بوينۇڭغا سالما،
يامان خوتۇننى ھەرگىز ئالما.

ئۇمىدسىز كىشىدىن ئامەت قاچار،
ئىناقسىز ئۆيدىن بەرىكەت (قاچار).

ۋاپاسىز ئەردىن ھوسۇللۇق يەر ياخشى.

ۋاپاسىزنىڭ ھاياسى يوق.

ئېشەك مىنگەننىڭ پۇتى تىنماس،
ئىككى خوتۇنلۇقنىڭ كۆڭلى (تىنماس).

ئېرى يوقنىڭ ئېرى تولا،
خوتۇنى يوقنىڭ خوتۇنى (تولا).

ئېپىدە بىر ئەر تاپسا قاراپ باقماس ئانىسىغا،
ئۆچ كۈنلۈك يەرگە بېرىپ سالام دېگەي ئاتىسىغا.

ئېشىكنى سادىققا بەر،
قىزىكنى ئاشىقىغا (بەر).

ئېغىز يېسە يۈز ئۈيىتار،
توي كۈنىسى قىز (ئۈيىتار).

ئېرى تاتۇقنىڭ خوتۇنى پۇچۇق.

ئېتىڭ سېمىز يەم ياخشى،
خوتۇن سېمىز ئەر ياخشى.

ئېچىلمىغان گۈلدىن لەيلىقازاق ياخشى،
ئەسقاتمايدىغان ياردىن ئىسلىق ئوچاق ياخشى.

ئېشەك ئالساڭ قىممەتنى ئال،
خوتۇن ئالساڭ ئەرزاننى (ئال).

ئېگىز شاختا قولۇم يەتمەس،
يارسىز ئۆمرۈم ئۆتمەس.

ئىچ مايماقنى ئېلىپ قاچ،
تاش مايماقنى تاشلاپ (قاچ).

ئىنەك قاپاق سۈزمىسە،
بۇقا ئارغامچا ئۈزمەس.

ئىنەككە كەلمەيدىغان قارچىغا يوق.

ئىشقى يوق ياردىن ئىسسىق ئوچاق ياخشى.

ئىشى يوقنىڭ كارى يوق،
مەيلى يوققا چارە يوق.
ئىككى ئاياغ بىر ئۆتۈككە سىغماس،
ئىككى يار بىر كۆڭۈلگە (سىغماس).

ئىشق باشقا،
ھەۋەس باشقا.

ئىشان سوپىسى بىلەن ياخشى،
چوكان ئۈپىسى بىلەن (ياخشى).

ئىشق ئوتى «پۇۋ» دېگەنگە ئۆچمەس.

ئىش كۆرگەننى ئالما،
بۆشۈك كۆرگەننى ئال.

ياخشى خوتۇن تۇل ئەمەس،
تۇل بولسىمۇ يىل ئەمەس.

ياخشى خوتۇننىڭ ئوسۇرۇقى يوتقاندا پۇرىماس.

ياخشى خوتۇن ئىككى ئەرگە تەگمەس.

ياخشى خوتۇن ياتنى ئۆز قىلار،

يامان خوتۇن ئۆزنى يات (قىلار).

ياد ئەتسەڭ يېنىڭدىمەن،
ياد ئەتمىسەڭ يەمەندىمەن.

يارلىق بولساڭ ياسداق بول.

يارسىز ئۆمۈر ــ ئۆچكەن ئوت.

يار قەدرىنى يار بىلەر،
ئالتۇن قەدرىنى داتىكەر (بىلەر).

يار كېپلەر يارىنى دەپ،
كېتىپ قالار ئارىنى دەپ.

يارنى تاپقاندا گەپ يوق،
گەپنى تاپقاندا يار (يوق).

يارنى تاپقۇچە باغرىم كاۋاپ بولدى،
ئېلىپ قويۇپ ھالىم خاراب بولدى.

يار ئۇچۇن يېگەن تاياقنىڭ يارىسى يوق.

يارنىڭ يامىنى يوق.

يارنى ئويلىسا ئۇيقۇ قاچار،
جاھاننى ئويلىسا غەمگە پاتار.

يارىم مېھرى بىلەن سۆيدۇرەر،
ئىشقى بىلەن كۆيدۇرەر.

يارىم مېھرى بىلەن كۆيدۇرىدۇ،
نازى بىلەن ئۆلتۇرىدۇ.

يارىمنىڭ تىللىغىنى تىللادۇر،
ياندۇرۇپ تىللىغىنى تەيتىللادۇر.

يارىمنىڭ تىللىغىنى ــ چىللىغىنى.

يازنىڭ قىشى بار، قىشنىڭ يازى بار،
سەتنىڭ ھالى بار، چىرايلىقنىڭ نازى (بار).

ياشلىق تۇرماس،
مۇھەببەت قېرىماس.

ياغاچ بولسا بوش دېمە،
قىزىل بولسا گۇل دېمە.

ياغاق ئاتنىڭ مايماق ئېگىرى بار،
چاپاق خوتۇننىڭ جىرتاق ئېرى (بار).

يالغۇز جانغا گۆر ياخشى.

يا كۆڭلۈڭنى بەر، يا كۆڭلۈمنى ئال.

يامان خوتۇننىڭ ھېيلىسى قامچىدۇر،
پۇت ـ قولۇڭنى باغلىغىلى ئارغامچىدۇر.

يامان خوتۇن ئۇزۇلمەس تاسما،
ئۇنداق تاسمىنى بېلىڭگە ئاسما.

يامان قىزغا ئانىسى ئەلچى.

يامانىنىڭ قوينىدا ياتقۇچە،
ياخشىنىڭ ئايىغىدا بول.

يامانىنىڭ ئوتى يامان.

يامانىنى يار قىلما،
سۆيگەننى خار (قىلما).

يا جاندىن كەچ،
يا جاناندىن (كەچ).

ياتنى تۇغقان قىلاي دېسەڭ ئارىغا پۇل قوي،
تۇغقانىنى يات قىلاي دېسەڭ ئارىغا قىز (قوي).

يانداشقاندىن قاچ،
قاچقانىنى قوغلاش.

يان يەردىن شامال چىقار،
چىرايلىققا ھەركىم باقار.

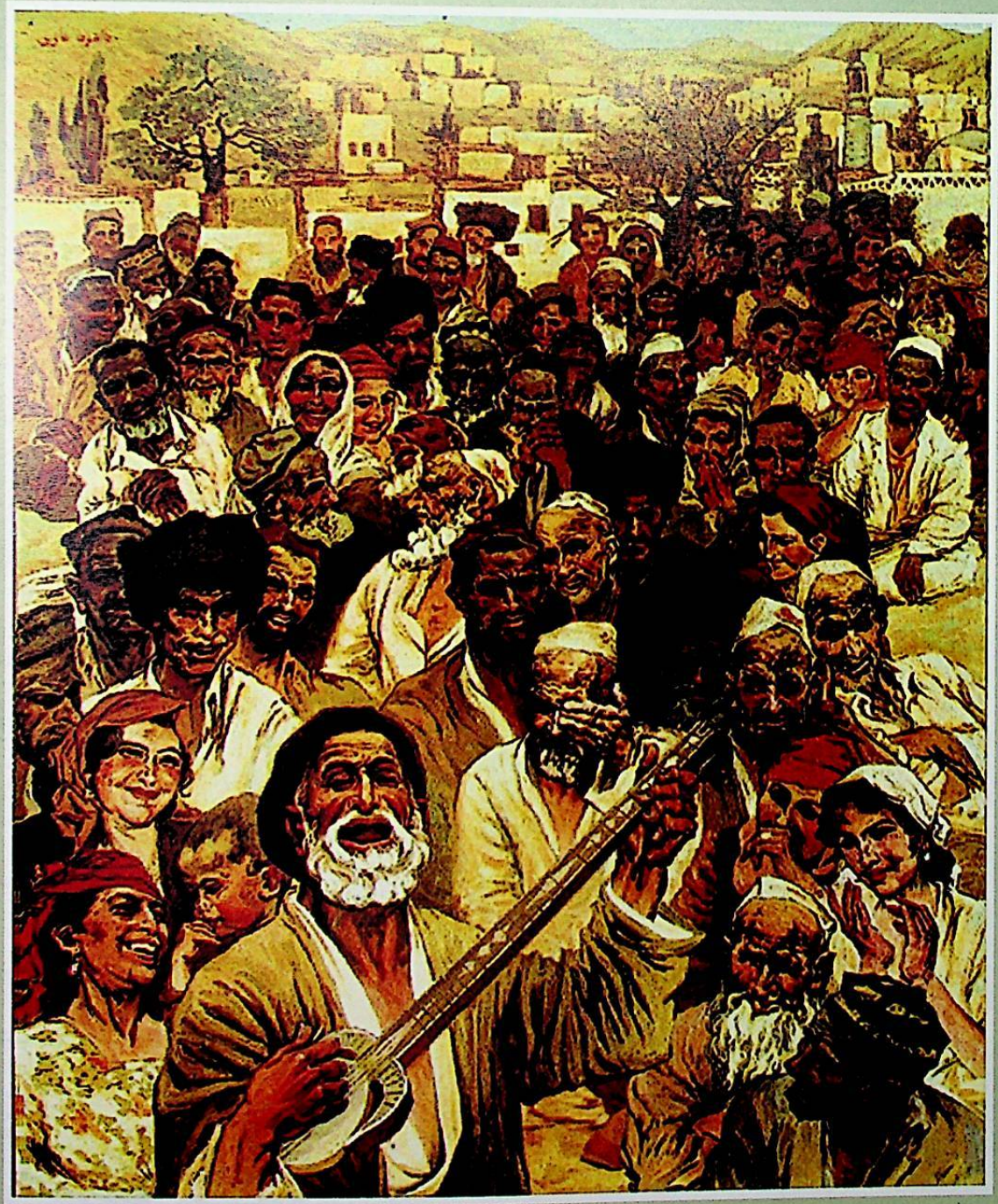
ياخشى يىگىت مالسىز بولسىمۇ، يارسىز بولماس.

ياخشى بىلەن يۈردۈڭ ــ يەتتىڭ مۇرادقا،
يامان بىلەن يۈردۈڭ ــ قالدىڭ ئۇياتقا.

ياخشى ئاتقا قامچا لازىم ئەمەس،
ياخشى يارغا ئەلچى (لازىم ئەمەس).

يارىمنىڭ تالاغا چىققىنى ــ مېنى بالاغا تىققىنى.

ياخشى خوتۇن ناخشىغا ئوخشار،

يالقۇن غازى سىزغان

يامان خوتۇن باخشىغا (ئوخشار).

ياخشى كۆرگەن قىزىڭ قىرىق يىلدىمۇ قىز كۆرۈنەر.

ياخشى خوتۇننىڭ ھېممىتى تېگەر ئەلگە،
ياغدا ئەتكەن كۆمەچلىرى قۇۋۋەت بېرەر بەلگە.

يەرسىز ئىدىم يەرلەندىم،
ئەرسىز ئىدىم ئەرلەندىم.

يولنى سۇ بۇزار،
خوتۇننى پىتنە (بۇزار).

يول يۈرگەندە ئېتىڭ ھارمىسۇن،
قېرىنغاندا خوتۇنۇڭ ئۆلمىسۇن.

يول ماڭماي ھېرىپسەن،
ئەرگە تەگمەي قېرىپسەن.

يۇلغۇن چېچىكى سايدا،
تاز خوتۇنغا ئەر قايدا.

يۈز يۈزگە چۈشەر،
مېھىر كۆزگە چۈشەر.

يۈرەكنىڭ سۆزى يۈرەككە ياقار.

يېڭى كۆلنىڭ سۈيى سوغۇق.

يېڭىنىڭ نادانلىقى بار،
كونىنىڭ قەدىر دانلىقى (بار).

يېقىن بارسام تىللايدۇ،
يىراق كەتسەم مارايدۇ.

يېقىندىن ئۆيلەنسەم گېپى يامان،
يىراقتىن ئۆيلەنسەم يولى (يامان).

يېقىندىن ئېشەك ئالما،
يىراقتىن خوتۇن (ئالما).

يېكەن ئوتۇن بولماس،
ۋاپاسىز خوتۇن (بولماس).

يېڭىسى ياندا،
كونىسى جاندا.

يېقىندىن خوتۇن ئالساڭ قۇلىقىڭ تىنجىماس،
يىراقتىن خوتۇن ئالساڭ ئۇلىقىڭ (تىنجىماس).

يىگىتكە كۆز كېرەك،
قىزغا بۆز (كېرەك).

يىگىت ئاشىق بولسا قىزغا قارار،
قىز ئاشىق بولسا تىزغا قارار.

يىپ ئۈزۈلسە ئۇلىغلى بولۇر،
كۆڭۈل ئۈزۈلسە ئۇلىغلى بولماس.

يىراقتىن خوتۇن ئالساڭ ئال، ئۇلاغ ئالما،
يېقىندىن خوتۇن ئالساڭ ئال، قۇلاق سالما.

يىراقتىن خوتۇن ئالساڭ ئۇلىغىڭ تىنماس،
توغقاندىن خوتۇن ئالساڭ قۇلىقىڭ (تىنماس).

يىگىت سۆيسە ئالار،
قىز سۆيسە قالار.

يىلان باش كېلىنىڭدىن
قاپاق باش قىزىڭ ياخشى.

باللا تەربیسی توغرسدا

ئاتا باشلىمىغانىڭ پوردىقى چوڭ،
ئانا باشلىمىغانىڭ ئەمچىكى (چوڭ).

ئاتا باشلىمىغانىڭ خورىكى چوڭ،
ئانا باشلىمىغانىڭ ئەمچىكى (چوڭ).

ئاتا بولمىغان ئاتا قەدرىنى بىلمەس.

ئاتا بىلگەن ئاش يەر،
بالا بىلگەن باش (يەر).

ئاتا قارغىشى ئوق،
ئانا قارغىشى پوق.

ئاتا كۆرگەن ئاتا بىلەن تەڭ،
ئانا كۆرگەن ئانا بىلەن تەڭ.

ئاتاڭغا قىلساڭ بالاڭدىن يانار.

ئاتاڭنى كۆرسەڭ ئاتتىن چۆش.

ئاتاڭنىڭ بالىسى بولغۇچە،
ئەلنىڭ بالىسى بول.

ئاتاڭنىڭ قېشىدا بولغۇچە،
ئاناڭنىڭ قېشىدا بول.

ئاتىنى كىم قويار، ئاتا.

ئاتىسى بار لەۋەن بالا،
ئانىسى بار بەلەن بالا.

ئاتىسى بولۇشقاقنىڭ ئوغلى ئۇرۇشقاق،
ئانىسى بولۇشقاقنىڭ قىزى بۇدۇشقاق.

ئاتىسىنى بۆسكەن بالا ئەمەس،
ئىگىسىنى ئۇسكەن كالا ئەمەس.

ئاتىسى ئويلاپ يۈرىدۇ،
بالىسى ئويناپ يۈرىدۇ.

ئاتىلىق يېتىم ــ كۆل يېتىم،
ئانىلىق يېتىم ــ گۆل يېتىم.

ئاتىنىڭ كۆڭلى بالىدا،
بالىنىڭ كۆڭلى دالىدا.

ئاتىنىڭ پەزىلىتى ئوغۇلغا مىراس.

ئادەم بالىسى دۇكان كۆرمىگۈچە ئادەم بولماس.

ئادەم مېڭىسى بالا،
دەرەخ مېڭىسى چالا.

ئارپا ـ تېرىق تۇلۇمدا،
يېتىم ـ يېسىر بۇلۇڭدا.

ئاكام چوڭ، مەن زور.

ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چالا قۇيرۇق.

ئالدىمدا تۇرسا بار بالام،
كەينىمگە ئۆتسە يوق بالام.

ئالدىن ئۆزۈڭنى تۇزە،
ئاندىن بالىنى (تۇزە).

ئانا ئېيتىپ زېرىكمەس،
بالا يېتىپ زېرىكمەس.

ئاتا ـ ئانا بالىسىنىڭ تېشىنى بىلەر،
ئىچىنى بىلمەس.

ئانا سۈتى بىلەن كىرگەن ئەقىل
كالا سۈتى بىلەن كىرمەس.

ئاناڭنى ئۇرغۇچە قولۇڭنى كەس.

ئانا مېھرى ــ بالا بەختى.

ئانىنىڭ ئاچچىق سۆزى
پەرزەنتنىڭ ئەقىل كۆزىنى ئاچار.

ئانىنىڭ ئەركە بالىسى ــ
دادىنىڭ ئەسكى بالىسى.

ئائىلىنىڭ يىلتىزى ــ بالا.

ئايالىڭغا چىرايىڭنى بەر،
كۆڭلۈڭنى بەرمە.
بالاڭغا كۆڭلۈڭنى بەر،
چىرايىڭنى بەرمە.

ئايغىرى ئالا بولسا،
قۇلۇنى ئالا ئاياغ بولۇر.

ئەخلاقسىز بالا ــ
مۇڭگۈزى يوق كالا.

ئەدەپلىك بالا ئويۇننى ئويۇن قىلار،
ئەدەپسىز بالا ئويۇننى قۇيۇن قىلار.

ئەركىلىتىش ئاپەت،
باشقۇرۇش مۇھەببەت.

ئەركە ئۆسكەن بالا ــ
بولىدۇ ئىشقا چالا.

ئەسلىڭنى ئۇنتۇدۇڭ،
نەسلىڭنى قۇرۇتتۇڭ.

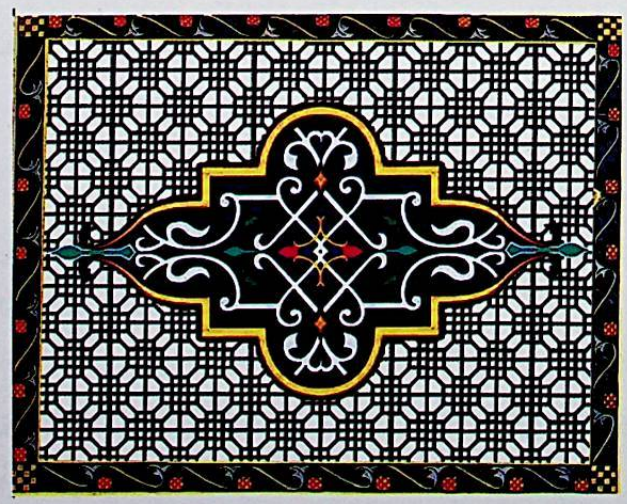
باشلاش ئۇستازدىن،
بىلىم ئېلىش ئۆزۈڭدىن.

بالا بولسا شوخ بولسا،
بولمىسا يوق بولسا.

بالاڭنى پۇللۇقمۇ قىلما،
پۇلسىزمۇ قويما.

بالىنىڭ ياخشىلىقى ئاتا ـ ئاندىن بولۇر.

بالىنىڭ ئوبدانلىقى ئاتا تەربىيىسىدىن.

بالىنى ئەركە ئۆگەتسەڭ بېشىڭغا چىقار.

بالىلىقىنىڭ كۆزى ياش،
بالىسىزنىڭ باغرى تاش.

بالىلىق ئادەم خار بولماس.

بالىلىرىم ئۇششاق — پۇتۇمغا تۇشاق.

بالىسى يوقنىڭ ئۇلى يوق.

بالىسى بارنىڭ بالىسىنى باققۇچە،
ئىشىنى قىل.

بالا يىغلىمىغۇچە ئانا ئەمچەك سالماس.

بالا يىغلاپ چوڭ بولار،
قاپاق ساڭگىلاپ (چوڭ بولار).

بالا يۇگۇرسە قاراپ تۇرغان بوۋاينىڭ پۇتى
ئاغرىپتۇ.

بالام مەندىن قېرى،
مەن غەمدىن نېرى.

بالام ـ بالام دېگەنلەر،
چىچىپ پوقىنى يېگەنلەر.

بالاڭ يامان بولسا، ئۆزۈڭدىن كۆر.

بالاڭنى ئىشقا بۇيرۇساڭ، ئارقىسىدىن ئۆزۈڭ بار.

بالا — خاندىن چوڭ.

بالاڭنى مەيلىگە قويۇۋەتسەڭ،
چەللىدە ئات چاپتۇرار.

بالاڭنى مەيلىگە قويۇپ بەرسەڭ بېشىڭغا چىقار،
چۈننى قورۇمساڭ بېشىڭغا چىچار.

بالاڭنى مەيلىگە قويسالڭ ئوچىقىڭنى بۇزار.

بالاڭنىڭ يىغىسىدىن قورقما،
يېغىسىدىن قورق.

بالاڭنىڭ ئويىنىشىغا باق،
قازىنىڭنىڭ قاينىشىغا(باق).

بالاڭنىڭ كەپسىزلىكى ئەيىب ئەمەس،
نادانلىقى ئەيىب.

بالاڭنىڭ قولىنى تاشقا ئۆگەتمە،
ئاغزىنى تىللاشقا (ئۆگەتمە).

بالاڭنى ئايىسالڭ بالاغا قالىسەن.

بالاڭغا بېرىپ باق،
كەينىدىن سوراپ (باق).

بالا كۆرگەننى دورايدۇ،
قېرى كۆرگەننى سورايدۇ.

بالا قۇچاقتا چاغدا سۆيدۈرەر،
ئۆسكەن چاغدا كۆيدۈرەر.

بالا غەم يېگۈچە،
ئاتا ئەلەم يەر.

بالام دەپ يۇگۇرمىگىن تالاغا،
بالا ئۇچۇن قالۇرسەن بالاغا.

بالا چوڭ بولمىغۇچە، ئانا چوڭ بولماس.

بالا تېپىشنى توخۇمۇ بىلەر،
تەربىيىلەشنى بىلمەس.

بالا بىزىڭكى،
ئەقلى ـ هوشى ئۆزىنىڭكى.

بالا زامانىسىغا ئوخشار.

بالاڭنى ئەدەپكە ئۆگەتمىسەڭ نەسلىڭ قۇرۇر.

بالىنى كىچىكىدىن ئۆگەت.

بالاڭنى مەكتەپكە بەر،
مەكتەپتىن كېيىن مەشرەپكە (بەر).

بالاڭنى مەكتەپكە بەر،
مەكتەپكە بەرمىسەڭ مەشرەپكە (بەر).

(بالاڭنى مەكتەپكە بەر،
مەكتەپتە تۇرمىسا، مەشرەپكە بەر).

بالاڭنى موللىغا بەر،
موللىدىن ئېلىپ ئوردىغا (بەر).

باري ـ يوقى بىر بالام،
باش ـ كۆزى تاز بالام.

بالا ئەمەس، بالا.

بالا باقساڭ بازار،
باقمىساڭ جازا.

بالا باقساڭ قۇملۇقتا باق،
مالنى باقساڭ سايلىقتا (باق).

بالا باققان كەپتەرنىڭ مەيدىسىنىڭ تۆكى يوق.

بالا، بالىنىڭ قىلغان ئىشى چالا.

بايتال سەپەرگە ماڭسا،
تاي ئويۇنغا ماڭار.

بەڭۈاش قوزا تۇلىكىگە ئامراق.

بوۋا بولساڭ نەقىل ئېيت.

بوش تۇتسا ئۇچۇپ كېتەر،
چىڭ تۇتسا مىجىلىپ (كېتەر).

بۆشۈكتىن چۈشۈپ تۆشۈككە كىرگۈچە ئۆگەن.

بۆشۈك بالىسى ــ بەگ بالىسى.

بېھىشتىن چىققان كۆك تاياق،
يۇگۇرتمىدۇ يالاڭغىداق.

بېشى باش بولسۇن،
ئايىغى تاش (بولسۇن).

بېخىلنىڭ بالىسى چىڭگىز چىقار،
جاللاتنىڭ بالىسى بىگىز (چىقار).

بېخىلنىڭ بالىسى بەتبەخت بولۇر.

بىلىمسىز بالا ــ ئەقىلسىز كالا.

پىلەككە بېقىپ خەمكى بولار.

پىيازنى كېلىنىڭگە توغرات،
چامغۇرنى قىزنىڭغا (توغرات).

تەنتەككە تەستەك ھەر جايدا بار.

تەربىيە قاتتىق بولسا،
مېۋىسى تاتلىق بولۇر.

تولا يىغلىغان بالا، بالا ئېلىپ كېلەر.

توخۇنىڭ نابابلىقىدىن چۈجىسىنى سار يەر.

توخۇمۇ ئۆز بالىسىنى ياخشى كۆرىدۇ.

تۇغۇلغان ھېساب ئەمەس،
توختىغان ھېساب.

تۇغۇۋالمىغۇچە بالا بولماس،
سېتىۋالمىغۇچە قۇل (بولماس).

تېرىق قۇلىقىدىن مەلۇم،
بالا قىلىقىدىن (مەلۇم).

تېكىنى پىچسا سەركە بولۇر،
ئارزۇلىغان بالا ئەركە (بولۇر).

چاقماقتەك ئوغلۇڭ بولسا،
چىراغدەك قىزلار كېلۇر.

چاقنى بۇزغان تانىسى،
قىزنى بۇزغان ئانىسى.

چوڭ نېمە قىلسا، كىچىكمۇ شۇنى قىلار.

چوڭى بېشىنى ئاچسا، كىچىكى كۆتىنى ئاچار.

چىرايلىق بالام بولغۇچە، ئەدەپلىك بالام بول.

خېنىم بالام ئۆز،
ئەتكەن ئېشى تۆز.

دادىنىڭ تاپقىنىدا ئانا باقىدۇ،
«ۋاي بالام» دەپ كۆكرەك ياقىدۇ.

دادىسى ھاراق ئىچسە،
بالىسى مەست بوپتۇ.

دادىنىڭ بالا تەربىيىلىمىگىنى ــ
ئۆزىگە دۇشمەن يېتىشتۇرگىنى.

دۇئا ئالغان ئامان،
قارغىش ئالغان يامان.

سادىن شۇڭقار تۆرىلەر.

سەن يالۋۇرۇپ ئۆتسەڭ،
بالاڭ يىغلاپ ئۆتەر.

سەۋەبىنى ئاتىدىن ئىزدە،
نۇقسانىنى بالىدىن (ئىزدە).

سۇلۇق بولساڭ شال قىل،
بالىلىق بولساڭ مال (قىل).

سۆزىڭنى بېشى قاتتىق بولسا،
ئايىغى تاتلىق بولۇر.

غورۇنى چىڭىتقان پانىسى،
قىزىنى چىڭىتقان ئانىسى.

قاغا بالىسىنى قەقنۇس چاغلار.

قارىغۇ بالىسىنىڭ كۆزىنى سىلار،
سىلاپ ـ سىلاپ قارىغۇ قىلىپ توختار.

قاراي دېسەم يالماۋۇز بالام،
قارىماي دېسەم يالغۇز بالام.

قارا توخۇمۇ ئاق تۇخۇم تۇغار.

قاپاق ساقگىلاپ چوڭ بولۇر،
بوۋاق يىغلاپ (چوڭ بولۇر).

قاغا ئېيتار: ــ ئاپئاق بالام،
كىرپە ئېيتار: ــ يۇمشاق بالام.

قوڭغۇز ئاتالماسنىڭ بالىسى توڭگۇز ئېتىپتۇ.

قۇشقاچقا تۆشۈك ياخشى،
بوۋاققا بۆشۈك ياخشى.

قىز بالا ئانىسىغا يۆلەك،
ئوغۇل بالا ئاتىسىغا (يۆلەك).

قىزىڭنىڭ ئويىنىشىغا باق،
ئوغلۇڭنىڭ ئويلىشىغا (باق).

قىزىڭنى نومۇسچان قىل،
ئوغلۇڭنى تىرىشچان قىل.

قىيسايغان تامغا يۆلەنچۈك ياخشى،
كىچىك بالىغا بۆلەنچۈك (ياخشى).

كالىنى كۈندە مىنسەڭ قوشقا يارىماس،
بالىغا زۇلۇم قىلساڭ ئادەم بولماس.

كالىلار سۈ ئىچسە، موزاي مۈز يالار.

كالاڭنى ياخشى كۆرسەڭ باغلا،
بالاڭنى ياخشى كۆرسەڭ باشلا.

كالاڭ گەپ يېمىسە مۈڭگۈزىنى سىلا،
بالا گەپ يېمىسە باش ـ كۆزىنى (سىلا).

كالاڭغا كۆڭۈل بۆلگۈچە،
بالاڭغا كۆڭۈل بۆل.

ئەبەيدۇللا مۇھەممەت سىرغان

كېلىنىڭ ئايىغىدىن ساقلا،
كۆيئوغۇلنىڭ تايىقىدىن (ساقلا).

كىچىكىدە ئوقۇساڭ چوڭ بولغۇچە بىلەرسەن،
چوڭ بولغاندا ئوقۇساڭ بىلگۈچە ئۆلەرسەن.

كىشىنىڭ بالىسى كىشىگە دوزاخ كۆرۈنەر.

كىچىكىدە هاي بالام،
چوڭ بولغاندا ۋاي بالام.

كىچىكىدە لاتا خارلىقى،
چوڭ بولغاندا ئاتا خارلىقى.

كىچىك بالا ئۆيىنىڭ چىرىغى.

مايسىنى باھاردا كۆر،
بالاڭنى كىچىكىدە (كۆر).

ماي ئالاي دېسەڭ، قوچقار، سەركە باق،
خاپىلىقتا ئۆتەي دېسەڭ، بالاڭنى ئەركە باق.

مەكتەپ كۆرمىگەن بالا ــ پادا كۆرمىگەن كالا.

مەست تالادا،
بالىلىرى بالادا.

موللا بولماق ئاسان،
ئادەم بولماق قىيىن.

موما باققان بالا تامدىن سەكرىگەن كالا.

مېۋە چېچىكىدىن بىلىنەر،
بالا كىچىكىدىن (بىلىنەر).

مېنىڭ بالام بار موللا خېلىل،
ئىشقا كاسات، نانغا دەلىل.

مېلى بارنىڭ مېلى ئارداق،
مېلى يوقنىڭ بالىسى (ئارداق).

هەركىمنىڭ بالىسى ئۆزىگە چىرايلىق.

ئوغلۇڭ چوڭ بولسا، ئۇلۇغلار بىلەن قوشنا بول،
قىزىڭ چوڭ بولسا، قىلىقلىقلار بىلەن (قوشنا بول).

ئوغلۇڭنى بەڭگە ئۆگەتمە،
قىزىڭنى رەڭگە (ئۆگەتمە).

ئوغلۇڭنى مەيدىن قاچۇر،
تېمىڭنى زەيدىن (قاچۇر).

ئوغلۇمغا بەردىم ئورغاقچە،
قىزىمغا بەردىم ئويماقچە.

ئوغلۇمنى دېسەم، كېلىنىم يات،
كېلىنىمنى دېسەم، ئوغلۇم يات.

ئوغلى بارنىڭ ئۆزى بار،
قىزى بارنىڭ ئۆيى (بار).

ئوغلى تەرلەنسە، ئاتىسى راھەتلىنەر.

ئوغۇل تۇغۇلسا ئەل خۇش بولۇر،
قىز تۇغۇلسا كۇلۇڭ (خۇش بولۇر).

ئوغۇل چوڭ بولسا ئاتا ئارام ئالۇر،
قىز چوڭ بولسا ئانا ئارام ئالۇر.

ئوغۇل شامغا ئوخشار،
قىز ئالمىغا (ئوخشار).

ئوغۇل ئۆيلىسەڭ يىل كېيىڭ،
قىز چىقارساڭ ئاي (كېيىڭ).

ئولان كىچىكىدىن،
تېرىق قۇلىقىدىن.

ئوينىشسا بالىسى يېڭەر،
چېلىشسا ئاتىسى (يېڭەر).

ئوغۇل ئەلگە بېزەك،
قىز ئۆيگە (بېزەك).

ئوغلۇڭنى ھۇنەرگە ئۆگەت،
قىزىڭنى سۇلكەتكە (ئۆگەت).

ئوغۇلنى جەڭگە ياراتقان.

ئۇستاز ئۇنتۇلماس.

ئۇلاغ بولسا يېغىرى بولمىسا،
ئوغۇل بولسا قەرزى بولمىسا.

ئۇرۇپ ـ تىللاش ئاسان،
تەربىيىلەش قىيىن.

ئۆز بالامنى كۆسەي بىلەن ئۇرسام يېنىپ كىرەر،
كىشىنىڭ بالىسىنى نان بىلەن ئۇرسام
قېچىپ كېتەر.

ئۆز بالاڭدىن ئەيىب ئۆتسە،
ياتقا شىكايەت قىلما.

ئۆز ئاناڭ ئۆلدى كەلمەيدۇ،
ئۆگەي ئاناڭ ئۆلمەيدۇ.

ئېرىقىڭ تۇز بولسا، سۇيۇڭ كۆپ بولۇر،
بالاڭ قىز بولسا، ئوغلۇڭ كۆپ (بولۇر).

ئىزىڭدىن تىكەن ئۇنسە،
ئەۋلادىڭنىڭ پۇتى يارا بولۇر.

يامغۇرسىز چىمەن بولماس،
كۆپ يېگەن تېمەن (بولماس).

ياغاچنى رەندە تۇزەيدۇ،
ئادەمنى تەربىيە (تۇزەيدۇ).

ياۋاش بالا قۇيرۇق يەر،
كەپسىز بالا قوۋۇرغا (يەر).

ياخشى پەرزەنت بېشىڭنى كۆككە يەتكۈزەر.

ياخشى بولسا بالا بولار،
يامان بولسا بالا (بولار).

ياخشى بالا تېپىپ يەر،
يامان بالا سېتىپ (يەر).

ياخشى ئات كۆندۇرۇشكە باغلىق،
ياخشى بالا تەربىيىلەشكە (باغلىق).

يەر بالىسى ــ پوق بالىسى،
بۆشۈك بالىسى ــ خان بالىسى.

يۇگۇرۇشنى بىلگەن بالا
يېقىلىشنى بىلمەس.

يېڭى كەشنى كىيمەك تەس،
يالغۇز ئوغۇلنى باقماق (تەس).

يېتىمنىڭ ئاتىسى بول.

يېتىمگە ئاتا بولساڭ،
بۆكۈڭ لاتا بولۇر.

سالامەتلىك، تازىلىق توغرىسىدا

ئاتىسى ئۆلگەن تېغىدىن ئايرىلار،
ئانىسى ئۆلگەن بېغىدىن (ئايرىلار).

ئات قېرىسا مۆدۈرگەك بولار،
ئادەم قېرىسا مۈگدىگەك (بولار).

ئات ئۆلسە ئېگىرى قالار،
ئادەم ئۆلسە ئاتىقى (قالار).

ئادەم پۈتىدىن قېرىيدۇ.

ئادەم سۈنى مەينەت قىلار،
سۇ ئادەمنى پاكىز (قىلار).

ئادەم قېرىسا مۇك باسار،
ئاغرىغاننى ئوي (باسار).

ئادەم قېرىلىقتىن ئۆلمەس،
ئەجەلدىن ئۆلەر.

ئادەم ئۆمۈرگە تويماس.

ئاچ ئۇخلىساك تېتىك قوپىسەن.

ئاچلىقتىن توقلۇق يامان.

ئارچا سۈيىنى ئىچكەن مىك يىل ياشار.

ئاچلىق بار يەردە ئاغرىق بار.

ئارزۇلىغان ئەي بولماس.

ئاش تۇرغان يەردە ئاغرىق تۇرماس.

ئاز يە، ئاسان تىرىل.

ئاز ـ ئاز يە، كۆپ چاينا.

ئاغرىپ ساقايغان جان ئولجا،
يوقلىپ تېپىلغان مال (ئولجا).

ئاغرىق تاغ يىقىلغاندەك كېلىپ،
قىل سۇغارغاندەك چىقار.

ئاغرىق باشقا ئاقچا دورا بولماس.

ئاغرىق كەتسىمۇ ئادەت كەتمەس.

ئاغرىققا تەييارلىق ئىشلىمەس،
ئۆلۈمگە ھەييارلىق (ئىشلىمەس).

ئاغرىققا كۇلكە ياقماس.

ئاغرىق نەدىن كېلەر، ئاچلىقتىن،
بالا نەدىن كېلەر، قاياشتىن.

ئاغرىقنىڭ ۋەسىيىتى ــ ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى.

ئاغرىقنىڭ ساقايغۇسى كەلسە،
تېۋىپ ئۆزى كېلەر.

ئاغرىق نەدىن كېلۇر،
ئىلغىماي يېگەن ئاشتىن.

ئاغرىقنىڭ سانجىقى يامان،
سۆزنىڭ ئاچچىقى يامان.

ئاغرىقنىڭ ئېتى ياخشى.

ئاغرىق توختىسىمۇ، ئەجەل توختىماس.

ئاغرىق ئۆرلىسە جېنىڭنى ئالار،
شىپا ئۆرلىسە پۇلۇڭنى (ئالار).

ئاغرىغان چىشنىڭ دورىسى ئامبۇر.

ئاغرىمىغۇچە ئاغرىق ھالىنى بىلمەس.

ئاغرىمىغان ساقلىقنىڭ قەدرىنى بىلمەس.

ئالما يەپ سۇ ئىچمەك، ئاغرىيسىز،
جىگەر يەپ سۇ ئىچمەك، سەمرىيسىز.

ئالمىخانغا پېرە ئوينا،
ساقايمىسا يەنە ئوينا.

ئالا قاغىدا ئېلىشىڭ بولسا،
ئالغىلى ئامانلىق كېرەك.

ئالتۇن بېشىڭ ئامان بولسا،
ئالتۇن تاۋاقتا سۇ ئىچەرسەن.

ئامان بولسا بۇ بېشىم،
يەنە چىقار شۇ چېچىم.

ئاق بار ئۆيگە ئاغرىق يولىماس.

ئاياغدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ ئېغىزغا كىرەر.

ئەت يېرىلماي قان چىقماس،
ئەجەل يەتمەي جان (چىقماس).

ئەتىگەندە قىلسا ناشتا،
كېسەل بولماس باشتا.

ئەجەل يەتمەي جان چىقماس.

ئەجىلى پۈتكەن قۇزغۇن
قارچىغا بىلەن ئېلىشار.

ئەجىلى تولغان قاغىنىڭ كۆكسى قان.

ئەجەل كەلگەندە ماجال قالماس.

ئەجەل كەلسە جېنىڭنى ئالار،
داخان كەلسە پۇلۇڭنى (ئالار).

ئەر ئۆلسە ئۆتۈكى قالار،
دەرەخ كېسىلسە كۆتىكى (قالار).

ئەر كىشى بېلىدىن قېرىيدۇ،
خوتۇن كىشى گېلىدىن (قېرىيدۇ).

ئەل ساقلىقى ــ يۇرت بايلىقى.

ئەمانىڭ تىلىكى كۆز،
گاچىنىڭ تىلىكى سۆز.

ئەمىتاخۇن چۈشكۈرسە،
مەمىتاخۇن زۇكامداپتۇ.

ئەمەنلىكتە ئەر ئۆلمەس،
ماڭدارلىقتا ئات (ئۆلمەس).

باشنىڭ ساقلىقى بولسا،
تەننىڭ ساقلىقى بولۇر.

باش بۇزۇلسا تاز بولۇر،
پاختا بۇزۇلسا ماز (بولۇر).

باش ئاغرىقى — غەمدىن،
بەل ئاغرىقى — نەمدىن.
كۆز ئاغرىقى — قولدىن،
پۇت ئاغرىقى — يولدىن.

بويۇڭغا قاراپ تون پىچ،
كېسىلىڭگە قاراپ دورا ئىچ.

بوز يېغىم بولغان بولسا،
بوز يىگىتىم ئۆلمەس ئىدى.

بۇلبۇل قەدرىنى باغ بىلمەس،
ئاغرىق دەردىنى ساق (بىلمەس).

بۇلاق سۇيى كۆزگە داۋا،
بىتاپقا ئاپتاپ (داۋا).

بېلىمنى ئاغرىتقان گېلىم.

بېشىڭنى سالقىن، قورسىقىڭنى توق،
پۇتۇڭنى ئىسسىق تۇت.

بىر خىل تۇرساڭ يۇز يىل ياشايسەن.

بىر كېسەل ئون كېسەلنى باشلاپ كېلەر.

بىلىمدىن ئارتۇق دوست يوق،
كېسەلدىن ئارتۇق دۇشمەن (يوق).

بىر شاتراق موزاي پادىنى بۇلغار.

پاكىزلىق — ھەسەل،
مەينەتلىك — كېسەل.

پاكىزلىق — ساغلاملىقنىڭ دورىسى،
ئۇيات — ئەدەپلىكنىڭ جورىسى.

پۇتىدىن يىقىلغان قوپار،
ئېغىزدىن يىقىلغان قوپالماس.

پۇل جانغا ئارا تۇرماس.

پىچاقنى چاقلاپ تۇت،
ئۆيۈڭنى ئاقلاپ (تۇت).

پىيادە يۇرمەن دېگىنىڭ —
ئۇزاق ئۆمۇر كۆرمەن دېگىنىڭ.

تاتلىق مىڭ بولار،
ساقلىق بىر بولار.

تاش يەپ قۇم چىچىپتۇ.

تازىلىق بايلىقتىن ئارتۇق،
ساقلىق شاھلىقتىن (ئارتۇق).

تاز بېشىغا يېشىل تەلپەك،
قېرى كىشىگە يۇمشاق چەلپەك.

تام تۇۋىدىن قېرىيدۇ،
ئادەم ئىچىدىن (قېرىيدۇ).

تەنىڭ ساقلىقى ئۆمۇر يايلىقى،
خاتىرجەملىك كۆڭۈل بايلىقى.

تەنىڭ ساقلىقى ئامەت.

تەن ساقلىق — پادىشاھلىق.

تەنىڭ ساقلىقى زور بايلىق.

تەنىڭ ساقلىقى — غەمنىڭ يوقلۇقى.

تەنىڭ ساقلىقى — يېرىم دۆلەت.

تېنىمنىڭ ساقلىقى جېنىمنىڭ راھىتى.

توخۇ سەمرىسە تۇغمىقى تەس،
ئادەم سەمرىسە قوپمىقى (تەس).

توخۇنىڭ خىيالى دان،
ئاغرىقنىڭ خىيالى جان.

توكۇر ھاسا غېمىدە،
كوسا ساقال غېمىدە.

تۆمۈر نەمدە تۇگەيدۇ،
ئۆمۈر غەمدە (تۇگەيدۇ).

تۆمۈرنى بازغانلىمىسا سايمان بولماس،
ئادەم چېنىقمىسا ساغلام (بولماس).

تۇغۇلۇپ ئەيىب بولماي،
تۇرۇپ ئەيىب بولار.

تىرىك تاپار،
ئۆلۈك چاچار.

جان راھىتى تەن بىلەن،
تەن ساقلىقى يەم بىلەن.

جان بار يەردە قازا بار.

جانغا تاقاشمىغۇچە جاننى ئەپقاچماس.

جاننىڭ چىققىنىنى ھېچكىم كۆرمەيدۇ.

جوزۇغا ــ بوزۇغام بولسىدى،
بوز يىگىتتىم ئۆلمەس ئىدى.

جېدەلخورنىڭ ئۆمرى كۆتەي.

جېنى ئاغرىمىغان خۇدانى بىلمەس.

چۈشتىكى ئۇيقۇ پادىشاھلىقتىن ئەلا.

چېچەكنىڭ ئېتى يامان،
قىزىلنىڭ يېلى (يامان).

چېچەكتە چېكىلمىگەن قىزىلدا قىزىلار.

چۈرۈن ئۆزى مەينەت نېمە،
ئۇ قونغان نەرسىنى يۇماي يېمە.

چىش سوغۇقتىن ئاغرىيدۇ،
كۆز ئىسسىقتىن (ئاغرىيدۇ).

چىش دورىسى ئامبۇر،
ئۆپكە دورىسى چامغۇر.

چىش ئاغرىقى مېڭىنى يەر،
قۇلاق ئاغرىقى تېڭىنى يەر.

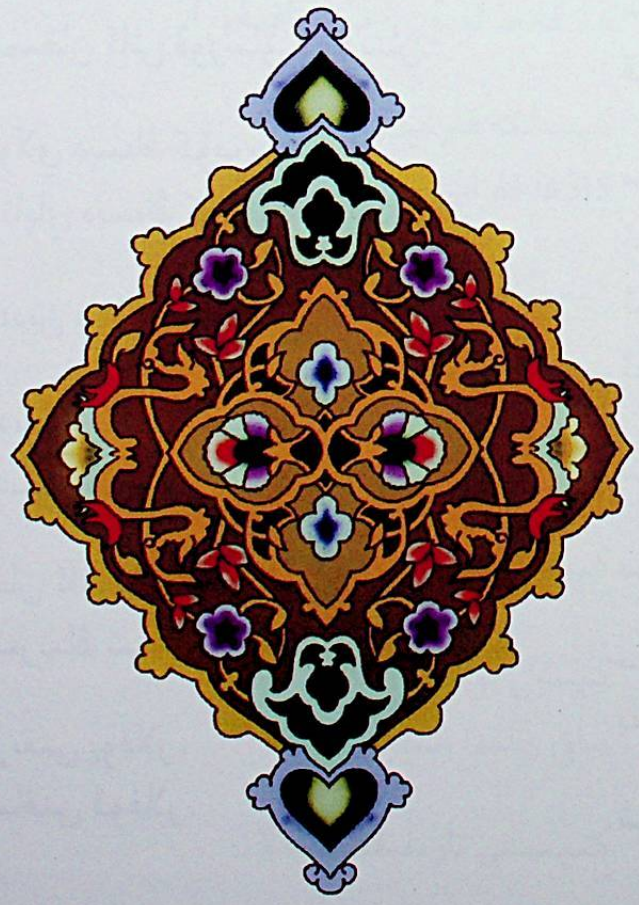
چىش ئاغرىقى ئاغرىق ئەمەس،
چىش ئاغرىقىغا كىشى ئۆلمەس.

چىرىگەن تېرەك يىقىلماي قالماس.

چىراغپايدا ئاش ئىچكەن چېچەننى كۆرۈڭ.

چىقمىغان جانغا ئىلاج يوق.

چۈرۈن نەدە بولسا، كېسەل شۇ يەردە.

خوتۇن كىشىنىڭ پاكىزلىقىنى
ئېرىنىڭ ياقىسىدىن كۆر.

خوراز يېڭىلسە ۋاڭ دەيدۇ،
دوختۇر يېڭىلسە راك دەيدۇ.

دات تۆمۈرنى يەيدۇ،
دەرد ئۆمۈرنى (يەيدۇ).

دانا قەدرىنى نادان بىلمەس،
ئاغرىق قەدرىنى ساق (بىلمەس).

دەردنى دەردمەن بىلەر،
كېسەلنى تارتقان (بىلەر).

دەۋا كۈچەيسە پۇلۇڭنى ئالار،
ئاغرىق كۈچەيسە جېنىڭنى (ئالار).

دۆلەت يۈزى ئاق،
مەينەت يۈزى قارا.

دۇتارنىڭ كارامىتى تارىسى بىلەن،
تېۋىپنىڭ كارامىتى دورىسى بىلەن.

رازى بولمىغان ئاش قورساق ئاغرىتار.

ساغلام بولاي دېسەڭ كۆپ يېمە،
ئىززەت تاپاي دېسەڭ كۆپ دېمە.

ساغلام بەدەن داۋاغا بېقىنماس.

ساقايمايدىغان جاراھەت يوق،
خورلىمايدىغان دارامەت (يوق).

ساقايمىغان ئاغرىقنىڭ ئۆلگىنى ياخشى،
ئۆيدىكىلەرنىڭ تىنغىنى (ياخشى).

ساق ئاغرىقنى يوقلار،
ئاغرىق ساقنى قوغلار.

ساق بولاي دېسەڭ گېلىڭنى يىغ،
تىنچ بولاي دېسەڭ تىلىڭنى (يىغ).

ساقلانغان ساغلام بولۇر.

ساقلىقتا خورلۇق يوق.

ساقلىقنىڭ ــ بايلىقنىڭ.

ساقلىقنىڭ ــ شاھلىقنىڭ.

ساق يېرىمنىڭ ھالى يوق،
ئاغرىق يېرىمنىڭ تايىنى (يوق).

ساق بولاي دېسەڭ ھەپتىسىگە كۆچە ئىچ.

سامساق، ئۇنى يېگەننىڭ تېنى ساق.

ساياھەت قىلساڭ سالامەت بولىسەن.

سەھەر شامىلى يۈرەككە داۋا.

سەھەر قوپقان سالامەت،
ۋاقچى قوپقان پالاكەت.

سەۋەب قىلساڭ زاۋال يوق،
قىلالمىساڭ ئامال (يوق).

سوغ كېسەلگە چىندىن دورا
ئەكەلگۈچە ئۇلگۈرەر،
ئىسسىق كېسەلگە ساندۇقتىكى دورىنى
ئالغۇچە ئۇلگۈرمەس.

سۇنۇقتىن باشقىسى يۇقىدۇ.

سېمىز قوينىڭ ئۆمرى قىسقا.

سىڭمىگەن نەرسىنى يېمە،
يەپ كېسەل بولدۇم دېمە.

شىپالىق دورا ئاچچىق بولار.

قايغۇ كېسەل چىللار،
خۇشاللىق كېسەلنى قوغلار.

قارنى يامان چىدەم دەر،
چىدەمنى ئىچىۋېلىپ مەيدەم دەر.

قەيسەك ئاغرىسا جان شۇ يەردە.

قوغۇن يېسەك سەھەر يە،
سەھەر يېمىسەك زەھەر يە.

قورساق ئاغرىقىدىن كۆڭۈل ئاغرىقى يامان.

قوماق باشنى قازان بېشىغا يولاتما.

قولى سۇنۇقنىڭ دەردىنى
قولى سۇنغان بىلەر.

قورساقنىڭ ئاچقىنى —
ئەقىلنىڭ قاچقىنى.

قورساق ئاغرىقى پوقتىن،
باش ئاغرىقى سوغۇقتىن.

قونمىغان مېھماننىڭ كەتكىنى ياخشى،
ساقايمىغان ئاغرىقنىڭ ئۆلگىنى (ياخشى).

قورسىقىڭ ئاغرىسا نەپسىڭنى تارت،
كۆزۈڭ ئاغرىسا قولۇڭنى (تارت).

قېرىشتىن قورقما،
يېتىپ قېلىشتىن قورق.

كەمبەغەلنىڭ بايلىقى —
تېنىنىڭ ساقلىقى.

كەچتە يېگەن تاماقتىن
سەھەر يېگەن مۇشت ياخشى.

كۆزۈڭ كۆكەرسە تامغا تۇرت.

كۇنگە تولا تىكىلگەن كۆزسىز قالار.

كۇزده توي تولا،
ئەتىيازدا ئۆلۈم تولا.

كېسەلنى بۆلۈشۇڭالغىلى بولماس.

كېسەل كىشى گۆش بىلەن تۇزۇلەر،
كاتتۇال مۇشت بىلەن تۇزۇلەر.

كېسەلنىڭ كېلىشى ئاسان، كېتىشى تەس.

كېسەلنىڭ قامچىسى يۆتەل.

كېسەلنىڭ بىرى — جىندىن،
توققۇزى — يىندىن.

كېسەلنىڭ باشلىنىشى ئەسنەك.

كېسەلنىڭ دەردىنى كېسەلمەن بىلەر.

كېسەلنىڭ ئانىسى — زۇكام.

كېسەلگە گەپ خۇشياقماس،
هارغانغا ئويۇن (خۇشياقماس).

كېسەلگە قاراپ دورا،
كاڭغا قاراپ بورا.

كېسەللىك ئېغىزدىن كىرەر.

كېسەل پاتمانلاپ كىرىپ،
مىسقاللاپ چىقار.

كېسەل بولمىغۇچە ئاللانى تونۇماپتۇ.

كېسەل بولغاندا قاقشىغۇچە،
ساق چاغدا سەۋەب قىل.

كىيىمنى تازىلىقتا ساقلا،

ئابروٴينى ياشلىقتا (ساقلا).

گالدىن ئۆتكەن غەنىيمەت.

گۆش پوٴرىمىسا چىۋىن قونماس.

ماغدوٴرى يوق سېمىزلىك يامان،
كېسەلنىڭ ئىششىقى يامان.

مەرەزنى داۋالىمىساڭ بېشىڭغا چىقار.

نان تۇرۇپ قالسا سوٴغا يوٴگوٴر،
سوٴ تۇرۇپ قالسا گۆرگە يوٴگوٴر.

هارام قوشتوٴڭ نېنىڭغا،
پىچاق سالدىڭ جېنىڭغا.

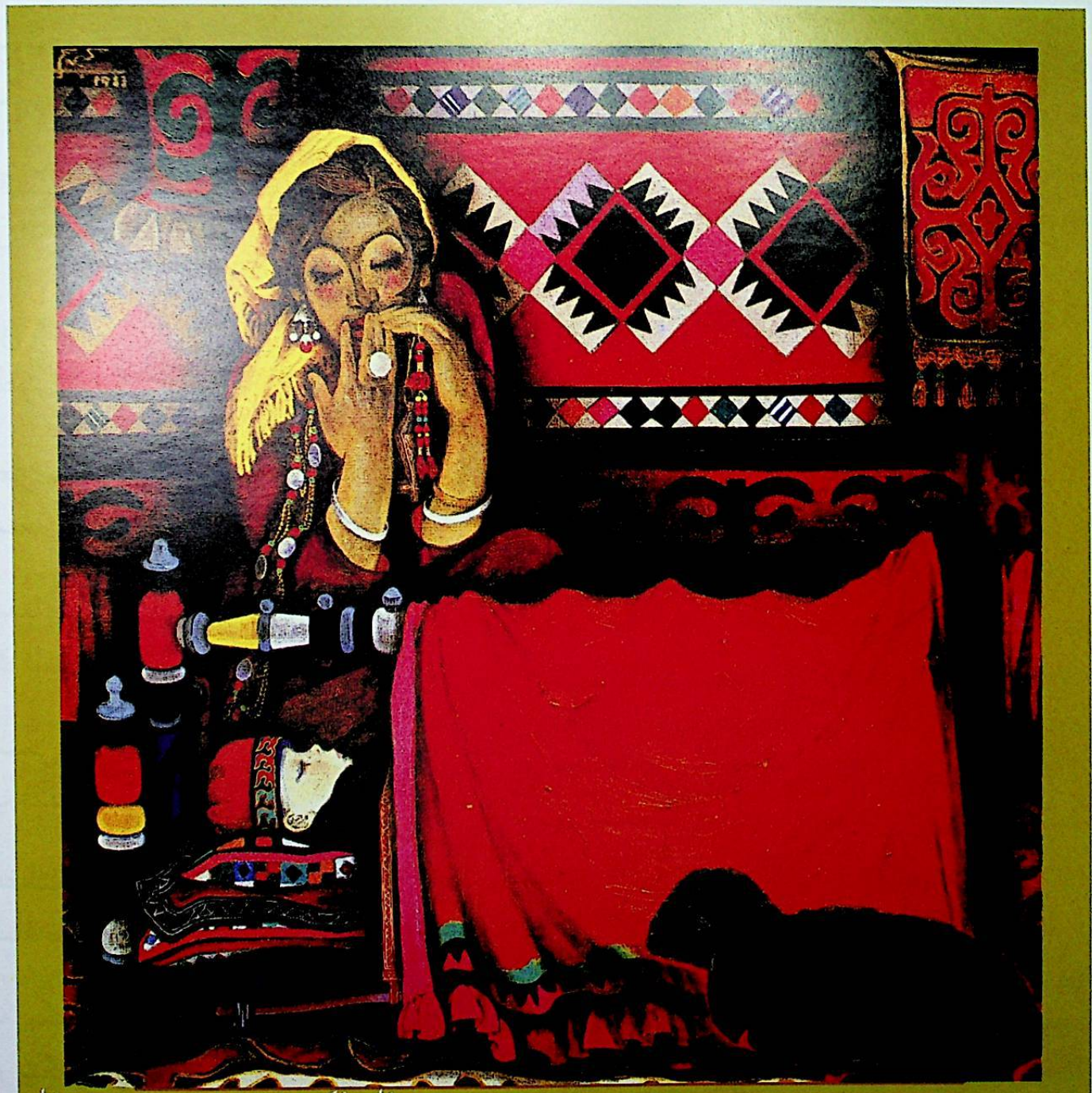
هاراق ئەقىلنى كېسەر،
تاماكا قوٴۋۇشتىنى (كېسەر).

هەسەل، قىلمايدوٴ كېسەل.

هوٴروٴن خوتوٴننىڭ ئەتىگىنى ئوٴلوٴغ ئاشۇاقتى.

ئورمىنى بوٴلوٴم تۇگىتىدوٴ،
ئاغرىقنى ئوٴلوٴم (تۇگىتىدوٴ).

ئون تۇغۇتتىن بىر چوٴشوٴك يامان.

ئابدوٴكېرىم نەسىردىن سىزغان

ئورۇق ـ سېمىزلىك كۆڭۈلدىن.

ئۇزارتقۇك كەلسە ئۆمرۈڭنى،
ئورمانغا چۈمكە هويلاڭنى.

ئۆيدە ئاغرىقلىك بولمىسۇن،
خىيدا قەرزلىك (بولمىسۇن).

ئۆمۈر ئۆتەر،
هۆسنۈڭ ئۆچەر.

ئۆلۈمنىڭ ئېتى ئېگەرلىك.

ئۆلۈمگە يىغلىغۇچە،
كېسەلگە سەۋەب قىل.

ئۆلۈمگە ئاغىي يوق،
جانسىزغا قازا (يوق).

ئۆلۈك بولسا ئېڭىكىنى تاڭاي،
تىرىك بولسا يارىسىنى (تاڭاي).

ئۆينىڭ بۇرگە بولۇشى نەمدىن،
ئادەمنىڭ دېۋەڭ بولۇشى غەمدىن.

ئۇجمە يېگەن سەھەر يېسۇن،
چۈشتە يېگەن زەھەر يېسۇن.

ئۇزگەك كالىغا ئارقان توشماس،
ئىچ سۇرگەنگە ئىشتان (توشماس).

ئېلەڭ ـ سەلەڭ ئاغرىقتىن،
پۇلاڭ ـ سالاڭ ئۆلگەن ياخشى.

ئىچ ئاغرىقتىن چىش ئاغرىقى يامان.

ئىشكىنى ئاچ،
تىنجىقتىن قاچ.

ئىت يارىسىنى يالاپ ساقايتار.

ئىشچاندىن كېسەل قورقار،
هۇرۇنغا كېسەل يۇقار.

ياتقان ئاغرىق ئەمەس،
ئۇنى باققان ئاغرىق.

يارا ئېغىز ئالمىغۇچە،
ئاغرىق پەسەيمەس.

يارىنىڭ بېشى دانىخورەك.

يار يارنى دېسە جىگدە يېسۇن، سۇ ئىچمىسۇن،
بىئەجەل ئۆلەي دېسە زوڭ ئولتۇرۇپ
زەردەك يېسۇن.

ياش تۆككەنگە دەرد چىقماس.

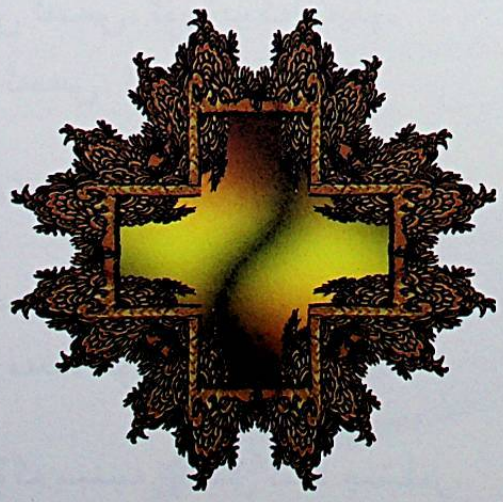
ياشلىق ــ باشقا دۆلەت،
قېرىلىق ــ باشقا مەينەت.

ياشلىقتىكى دۆلەتتىن ساقلان،
قېرىلىقتىكى مەينەتتىن (ساقلان).

ياخشى هاۋا ــ تەنگە داۋا.

يەتمىش كېسەلنىڭ باشلىنىشى ــ يەل.

يېغىڭ تولا بولسا يېمىزىڭغا سۇر.

بەخت-تەلەي توغرىسىدا

ئات بېشىغا كۈن كەلسە،
يۈگەن بىلەن سۇ ئىچەر،
ئەر بېشىغا كۈن كەلسە،
ئۆتۈك بىلەن سۇ كېچەر.

ئاچلىقنىڭ تېگىدە ھېكمەت بار،
توقلۇقنىڭ تېگىدە غەپلەت (بار).

ئادەمدىن ئامەت قاچسا،
ئاق يەردە تۇلكە كۆرۈنۈپتۇ.

ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق،
ئۆلەي دېسەم جان تاتلىق.

ئەل بېشىغا كۈن چۈشسە،
ئەر باغرىدا مىڭ ئۆچكە.

بەخت قۇش ئەمەس، ئۇچۇپ كەلمەيدۇ،
ھايات سۇ ئەمەس، ئىچمىپ كەلمەيدۇ.

بەخت تىلەكتە ئەمەس، بىلەكتە.

بۇ دۆلەت سەندە تۇرماس،
بۇ مەينەت مەندە (تۇرماس).

بىتەلەي تۆگە مىنسە پۇتىنى ئىت چىشلەر.

تەر تۆكۈپ تاپقان بىر مىسقال تىللا،
باشقىلار بەرگەن مىڭ تىللادىن ئەلا.

تەلىيى يوقنىڭ تاغىرىغا بۇغداي قۇيسا،
تېرىق چىقار.

تولغاق ئاغرىقى كۆڭۈلدە تۇرماس،
كۆڭۈلدە تۇرسا قايتا تۇغماس.

جاپا چەكسەڭ ھاللىنىسەن،
جاپادىن قورقساڭ خارلىنىسەن.

جان ھەلقۇمغا يەتكەندە قەرزنى قىستاپتۇ،
قولنى لېگەنگە ئۇزارتقاندا تەرەت (قىستاپتۇ).

جانغا تېگىشمىگەن گۆھەرنى نانغا تېگىشەلمەپتۇ.

جاپا ئالدىدا كېلەر،
راھەت كەينىدە كېلەر.

جاپا چەكمەي ھالاۋەت يوق،
كۆرەش قىلماي سائادەت يوق.

جەننەتكە كۆسەي تاقاشماس،
دوزاختا سەللە (ياراشماس).

چالمىدەك تاشلانغان ئالمىدەك ئەزىز بولار.

خۇدا ئۇرغاننى خۇدا بەردىكام قوشلاپ ئۇرۇپتۇ.

دەرد كېلىدۇ كەم غىزالىقتىن،
بەخت كېلىدۇ رازى رىزالىقتىن.

دوتەي بولمىسا، پوتەي بولماس.

دۆ غېرىپنى ئۇرۇپتۇ،
ئۆمۈچۈك مۇساپىرنى (ئۇرۇپتۇ).

رەختىڭگە ئىشەنگۈچە،
بەختىڭگە ئىشەن.

سەككىز كۈنلۈك ئۆمۈرنىڭ
توققۇز كۈنلۈك ئىشى بار.

قولى گال كاسىپتىن،
پۇتى ئىتتىك دېۋانە ياخشى.

قىمارۋازنىڭ ئالچىسى تولا،
پوستەكچىنىڭ خالتىسى تولار.

گۈلۈڭ كۈندە ئېچىلماس.

مەن قىلۇرمەن توققۇز،
خۇدايىم قىلۇر ئوتتۇز.

مۇشۇك كىمنىڭ گۆشىنى يېيىشنى بىلەر.

ناننىڭ قەدرىنى خامانچى بىلەر،
سۇنىڭ قەدرىنى كارىزچى (بىلەر).

ھۇرۇنغا ئىش يوق،
ئىشچانغا قىش (يوق).

ئۆيگە ئوغرى كىرسە،
ئىتنىڭ سىيگۈسى كەپتۇ.

ئۇيقۇسى ئۇزۇننىڭ بەختى قىسقا.

ئېپى كەلسە سېپى ئۆزىدىن چىقار.

ئىشچان بەختىنى ئىشىدىن ئىزدەر،
ھۇرۇن بەختىنى كىشىدىن (ئىزدەر).

ئىسراپچىلىق نەدە،
تەر چىقمىغان يەردە.

يامغۇردىن قېچىپ مۆلدۈرگە ئۇچراپتۇ.

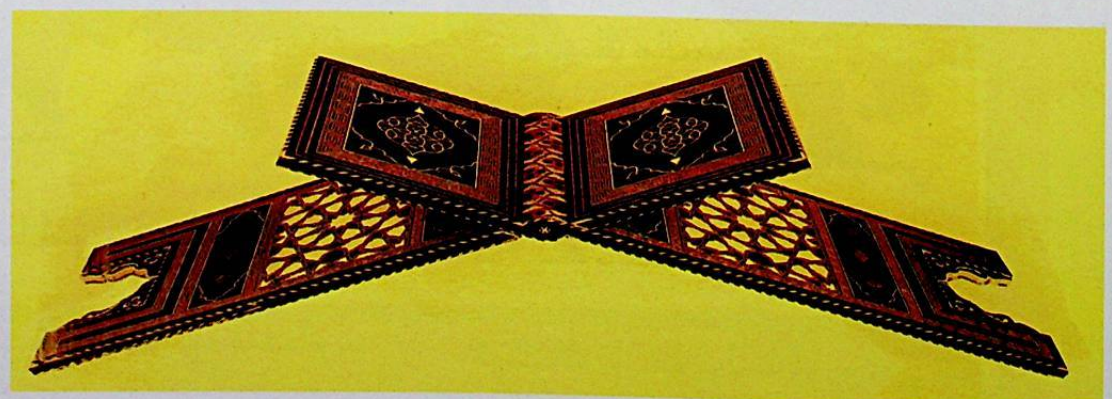
يۈرەكنى تارتسا بېغىر ئاغرىيدۇ.

يېتىم يۆتەلسە، ياڭىقى ئاجرار.

ئېپى كەلمىگۈچە، جېپى كەلمەس.

ئىتنىڭ ئاغزىغا كىرگەن گۆش ساق چىقماس.

يىغلاپ ـ يىغلاپ چوڭلىغۇلۇق،
ئۇخلاپ ـ ئۇخلاپ قانغۇلۇق.

ئۇرۇق-تۇغقان، قوشنىدارچىلىق توغرىسىدا

ئات تەپكەنگە ئات چىدار،
ئېشەك تەپكەنگە ئېشەك (چىدار).

ئات كىشنىشىپ تېپىشار،
تۇغقان ئىزدىشىپ (تېپىشار).

ئەسكى چاپان يامغۇردا ياخشى،
يامان تۇغقان ئۆلگەندە (ياخشى).

ئەتىگەن تۇرۇپ قوشناڭغا باق.

ئەرنىڭ ئەسكىسى قاراقچى،
قوشنىنىڭ ئەسكىسى ماراقچى.

باي تۇغقاندىن بۇلۇت يېقىن.

بىر قوشنا بولۇپ سىناش،
بىر قۇدا بولۇپ (سىناش).

بىر تۇغقانىنىڭ ئۇرۇشۇشى
تاۋار يوتقانىنىڭ يىرتىلىشى.

بۆرە قوشۇنسىنى يېمەس.

بۆرە قوشۇنسىغا يامانلىق سانىماس.

بۇركۇت ئۆز ئۇۋىسى ئەتراپىدا ئوۋ قىلماس.

پىچاقنى ئىشلەتمىسە داتلىشار،
تۇغقان ئىزدەشمىسە ياتلىشار.

تاغامدىن تاغار ياخشى،
هامامدىن باداك (ياخشى).

تونۇرى بىر، كۆسىيى باشقا.

توغرا ئېيتقان تۇغقانغا يارىماس.

تۇغقان تاشلىسا يات بولۇر،
تۆمۈر تاشلىسا دات بولۇر.

تۇغقانىنىڭ بېغى چىڭ.

تېزىنى باسسا، مېزى چىقار.

سەن تىنچ، مەن تىنچ، قوشناڭ تىنچ.

سول كۆزۈڭ ئوڭ كۆزۈڭگە دۇشمەن.

غېرىبنىڭ هالىغا غېرىب يېتەر.

قاغا قاغىنىڭ كۆزىنى چوقۇماس.

قوشناڭ يىغلىغاندا سەن كۈلمە.

قوشناڭ قارىغۇ بولسا كۆزۈڭنى قىس.

قوشنا قوشنىدىن سەھەر تۇرۇشنى ئۆگىنەر.
قوشناڭنىڭ غەيۋىتىنى قىلسا قۇلاق يوپۇر.

قوشنا قوشنىنىڭ كۆزگۈسى.

قوشناڭ جەبىر قىلسا سەۋر قىل.

قوشنا ھەققى ــ خۇدا ھەققى.

قوشنىسىز ئەر ــ سۇسىز يەر.

قوشناڭنىڭ ئۆيىگە قاراپ تۇكۇرمە.

قوشنامنىڭ قوشنامغا قوش كۆرۈنەر.

قوشناڭنىڭ قىزىنى كېلىن قىلما،
نېپىز يۇزۇڭنى قېلىن (قىلما).

قوشناڭ كەلسە ئاشقا،
چىرايىڭ بولمىسۇن باشقا.

قوشناڭ قايان، كېپىشىڭ شۇ يان.

قوشنا جانغا ئارقاق.

يالقۇن غازى سىزغان

قوشناڭ ئەما بولسا گاس بولۇۋال.

قوشناڭ بولسا كۆكەرمە،
جېدەلگە مۇشت كۆتۈرمە.

قولۇڭ ياغ بولسا يېنىڭغا سۈركە.

قىيامەت كەلسە قوشنىدىن.

كالىنىڭ مۈڭگۈزىگە ئۇرسا، تۈيىقى سىرقىرار.

كۆيۈمى يوق تۇغقاندىن
كۆيۈمى بار يات ياخشى.

گۆش تىرناقتىن ئايرىلماس.

مۇڭ تۆككىلى قېرىنداش ياخشى.

نان ياققاندا كەلگەن مېھمان، مېھمان ئەمەس.

هامامنىڭ بەرگىنى ياخشى،
تاغامنىڭ كەلگىنى (ياخشى).

ئوتتۇرىدا قاڭشار بولمىسا،
ئۇ كۆز بۇ كۆزنى يەيدۇ.

ئوتنى كوچىلىساڭ ئۆچەر،
قوشناڭنى كوچىلىساڭ كۆچەر.

ئوبدان ئادەم خوشلىشىپ كۆچەر،
ئەسكى ئادەم مۇشتلىشىپ (كۆچەر).

ئۇچرىغانلا كىشى ئۆز بولماس،
يات بىلەن تۇغقان تەڭ بولماس.

ئۇرۇق ـ تۇغقان تېپىشار،
ياتقا بالا يېپىشار.

ئۆينى كېپەككە ئال،
قوشنىنى ئالتۇنغا (ئال).

ئۆينى بىر سەرگە ئالساڭ،
قوشناڭنى مىڭ سەرگە ئال.

ئۆي سېتىۋالماي، قوشنا سېتىۋال.

ئۆزۈڭنى چىڭ تۇت،
قوشناڭنى ئوغرى تۇتما.

ئېلىشنى بىلىپ بېرىشنى بىلمىگەن،
قوشنىدارچىلىققا يارىماس.

ئىككى بىر تۇغقاندىن دۆ قورقار.

يالغۇز ئۆي ياخشى ئەمەس،
مۇڭسىز كۆي ناخشا ئەمەس.

ياخشى قوشنا دەردكە داۋا،
يامان قوشنا باشقا بالا.

ياخشى قوشناڭدىن ئايرىلغۇچە،
يامان خوتۇنۇڭدىن ئايرىل.

ياتنىڭ تۆرىدە ئولتۇرغۇچە،
تۇغقانىنىڭ ماندىسىدا ئولتۇر.

ياخشى قوشنا ئاتا ـ ئانا،
يامان قوشنا ئوتۇ بالا.

ياخشى قوشنىدىن ئامەت كېلەر،
يامان قوشنىدىن ئاپەت كېلەر.

يان قوشنا ـــ جان قوشنا.

يۇلغۇن ئوتۇنى بەقەم،
تۇغقان دېگەن لەقەم.

مېهمان ۋە مېهماندارچىلىق توغرىسىدا

ئاش يېسەك تاۋۇقىغا باق،
ئاش ئىگىسىنىك قاپىقىغا (باق).

ئاتنى نەگە باغلايمەن؟
«ئۆيگە كىرسىلە» دېگەن تىلىمغا.

ئاچ كۆز ئېھساندىن قاچار،
بېخىل مېھماندىن (قاچار).

ئاش ئىگىسى بىلەن تاتلىق.

ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ،
زاغرا ناندا مېھمان (قېچىپتۇ).

ئادەمنىڭ ئۆزى ئۇلۇغ،
مېھمانىنىڭ يۇزى (ئۇلۇغ).

ئايدا كەلگەنگە ئاياق،
كۈندە كەلگەنگە تاياق.

ئادەم ئادەمگە مېھمان،
جان تەنگە (مېھمان).

ئاقىل مېھمان ئۆزۈڭنىمۇ سىنايدۇ،
ئېلىڭنىمۇ (سىنايدۇ).

ئاش تاۋۇقىڭ كىرەك ئەمەس،
قاش ـ قاپىقىڭ كىرەك.

ئەسكى مېھمان ئىشىكتىن كىرگۈچە،
كەشى تۆرگە چىقار.

ئەتىيازدا كەلگەن مېھماندىن
كۈزدە كەلگەن ئوغرى ياخشى.

بارىنى بەرگەن ئۇيالماس.

بەرمەسنىڭ ئېشى پىشماس.

بۇغداي نېنى مېھمانغا ياخشى،
قوناق نېنى قېتىققا (ياخشى).

بېخىل مېھماننىڭ قولىغا قارار،
سېخىي مېھماننىڭ يولىغا (قارار).

بىر قېتىم تۇزنىنى تېتىغان يەرگە
مىڭ قېتىم تەزىم قىل.

پىل بىلەن دوست بولساڭ پىلخانا سال.
تۆگە بىلەن دوست بولساڭ تۆگىخانا سال.

تاپقىنى قوي ئۆلتۇرەر،
تاپالمىغىنى چۇجە خوراز.
تاپقىنى گۈل كەلتۇرەر،
تاپالمىغىنى بىر باش پىياز.

تاۋاق تارتقاندا تىلىڭنى تارت.

تەسەللا تەكلىپ قىلاي كۆڭلى قالمىسۇن،
ئوروق ئاتقا بوغۇز بېرەي يولدا قالمىسۇن.

تەخەيلىك ئېشەك پايخانغا يارىماس،
بالىلىق خوتۇن مېھمانغا يارىماس.

تويىنىڭ نىكاھ - پەتىسى بار،
مېھماننىڭ كەلدى - كەتتىسى (بار).

توڭلىغانغا يوتقان سال،
ئاچقانغا داستىخان (سال).

تويغان يەرگە توققۇز تەزىم.

تۇيۇقسىز كەلگەن مېھمان
ئوغرى توقمىقىدىن يامان.

تۇزنىڭ يولى ئۇلۇغ.

تىرىككە مېھمان لازىم،
ئۆلۈككە ئىمان لازىم.

چاقىرماقنىڭ ئېتى ئۇلۇغ.

چاقىرمىغان يەردە پۇتىمىغان چوماق بار.

چاقىرمىغاندا بېسىپتۇ مېھمان،
ئاش كەلگەندە قېچىپتۇ ئىمان.

چاقىرىلغان مېھمان پۇتىغان تاياق.

چاقىرمىغان مېھمان ئەستاغپۇرۇللا،
چاقىرغان مېھمان بىسمىللا.

چاقىرمىغان مېھماننىڭ ئىززىتى يوق،
چاينىمىغان تاۋاملىنىڭ لەززىتى (يوق).

خوتۇنۇڭ پۇچەك بولسا،
مېھمىنىڭ مۇتتەھەم بولۇر.

داستىخان مېھمان بىلەن ئاۋات.

داستىخىنىڭ كەڭ بولسا،
يۈزۈڭ چوڭ بولۇر.

ساغەر تۇتقان ساق قالماس.

ساھىبخانا سۈلكەتلىك بولسا،
سۈپرىسى بەرىكەتلىك بولار.

ساھىبخانا بارىنى قويسا،
مېھمان ئاز كۆرمەس.

ساھىبخانا ھارماي ئىشلەر،
مېھمان يالماپ چىشلەر.

سەن كەلسەڭ نېمە ئېلىپ كېلىسەن؟
مەن بارسام نېمە ئېلىپ بارىمەن؟

سالامچى بولساڭ تۆرگە ئۆت.

سەۋزە، گۈرۈچ ئاش بولۇر،
مېھمان كۆڭلى خۇش (بولۇر).

سېرىق تالدا كەلگەن مېھمان
ئوغرى كىرگەندىنمۇ يامان.

سېنىڭ ئىشىكىڭ ئەلگە ئوچۇق بولسا،
ئەل ئىشىكى ساڭا ئوچۇق.

قوي يوق چاغدا قۇربان كېلەر،
نان يوق چاغدا مېھمان كېلەر.

قوينى شاپاققا زورلىما،
مېھماننى تاماققا (زورلىما).

«كەل» دېمەك بار،

«كەت» دېمەك يوق.

كەلگەندە ئىززىتىنى قىل،
كەتكەندە ھۆرمىتىنى (قىل).

كەچ بولدى يات،
سەھەر بولدى كەت.

كەلگەن مېھمان ئالتە،
قونغان چۈشىن ئاتمىش.

كەلسىلە قارىم، سىلىنىڭ ئولتۇرىدىغان
يەرلىرى ئايرىم.

كەڭ بولسىڭ كەم بولمايسەن.

كۆڭلەك كىرىنى سوپۇن ئالۇر،
كۆڭۈل كىرىنى چاي ئالۇر.

كۆرپە سالساڭ تىز ئۇيىلار،
داستىخان سالساڭ يۇز (ئۇيىلار).

كۆرپە سېلىش ــ ھۆرمەت،
داستىخان سېلىش ــ ھىممەت.

كۈندە مېھمان كەلمەس،
ياسانغاندا يىغا كەلمەس.

كېلىش مېھماندىن،
كېتىش ئۆي ئىگىسىدىن.

كېتىۋاتىدۇ ـ كېلىۋاتىدۇ جاھانىنىڭ ئىشى،
ياتنى تۇغقان قىلغان قازانىنىڭ ئېشى.

كىيىمىڭگە قاراپ قارشى ئالار،
ئەقلىڭگە قاراپ ئۆزىتار.

كىشىنىڭ ئۆيىگە كىشى كېلەر،
تەڭ كۆرمىسەڭ كىم كېلەر.

كىيىم پىچسىڭ بويىغا قارا،
قازان ئاسساڭ مېھمانغا (قارا).

كىشىنىڭكىنى بۇلاپ ـ تالاپتۇ،
ئۆزىنىڭكىنى سىقىپ يالاپتۇ.

مېھماننىڭ قولىغا قارىماي، يولىغا قارا.

مېھماننىڭ كۆڭلى ــ خۇدانىڭ كۆڭلى.

مېھماننىڭ ئېتىمۇ مېھمان، ئىتىمۇ مېھمان.

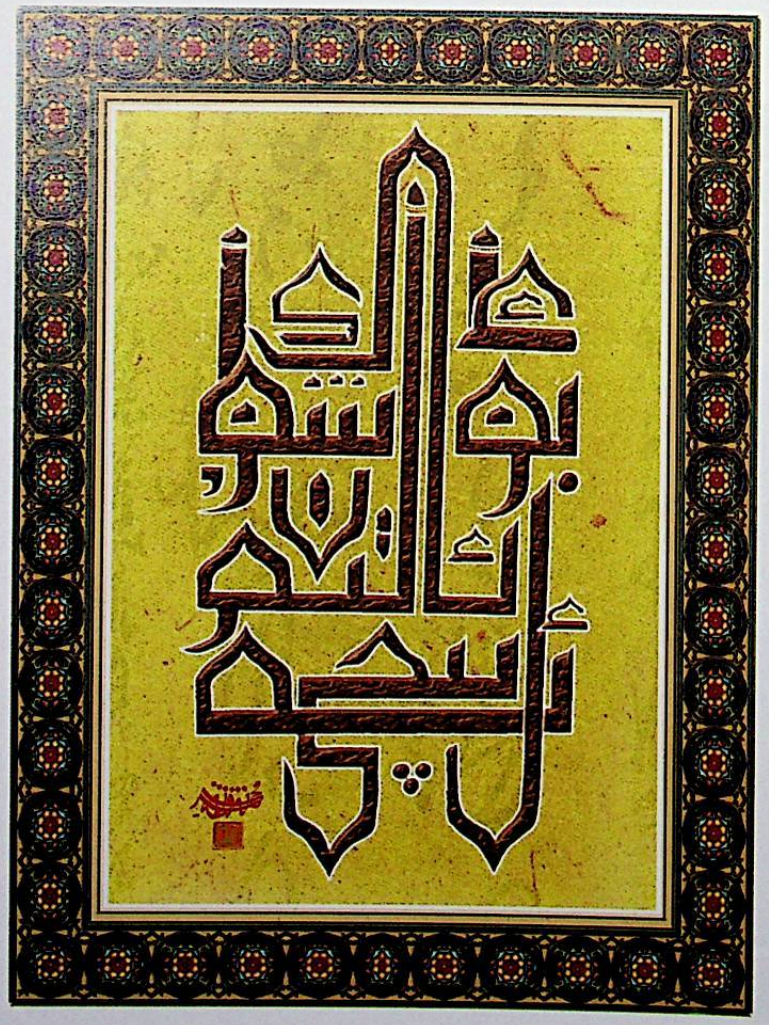
مېھماننىڭ ئوبدىنى تاماق خىلىماس.

مېھمان بىر كۈن تۇرسا تېتىر،
ئىككى كۈن تۇرسا سېسىر.

مېھمان ئاش دەپ كەلمەس.

مېھماننىڭ رىزقى ئۆزىدىن بۇرۇن كېلەر.

مېھمان كەلسە چاپتۇرار،

بار ـ يوقنى تاپتۇرار.

مېهمان ئۆز رىزقى بىلەن كېلەر.
مېهماننىڭ قەدرى ئۇچ كۈن.

مېهماننىڭ كۆڭلى قىلدىن ئىنچىكە.

مېهماننى ئۆيگە سولاپ،
ئۆزى يۇرەر ئەل سوراپ.

مېهمان كەلسە قوش كېلۇر،
قارنى بوش كېلۇر.

مېهماننىڭ ئۆزى زىل، كۆڭلى قىل.

مېهمان ساھىبخانغا ئەزىز،
ساھىبخان مېهمانغا (ئەزىز).

مېهمانغا ئىسسىق ئېشىڭ بولمىسمۇ،
ئىللىق سۆزۈڭ بولسۇن.

مېهمان ئاتاڭدىن ئۇلۇغ.

مېهمان بولسا ئۇچ كۈنلۈك،
ئۇندىن كېيىن كەچكۈلۈك.

مېهمان بىرىنچى كۈنى ئالتۇن،
ئىككىنچى كۈنى كۈمۈش.

مېمهان كەلسە ئەت پىشار،
ئەت پىشمىسا بەت پىشار.

مېهماننى ئاز كۈت، ساز كۈت.

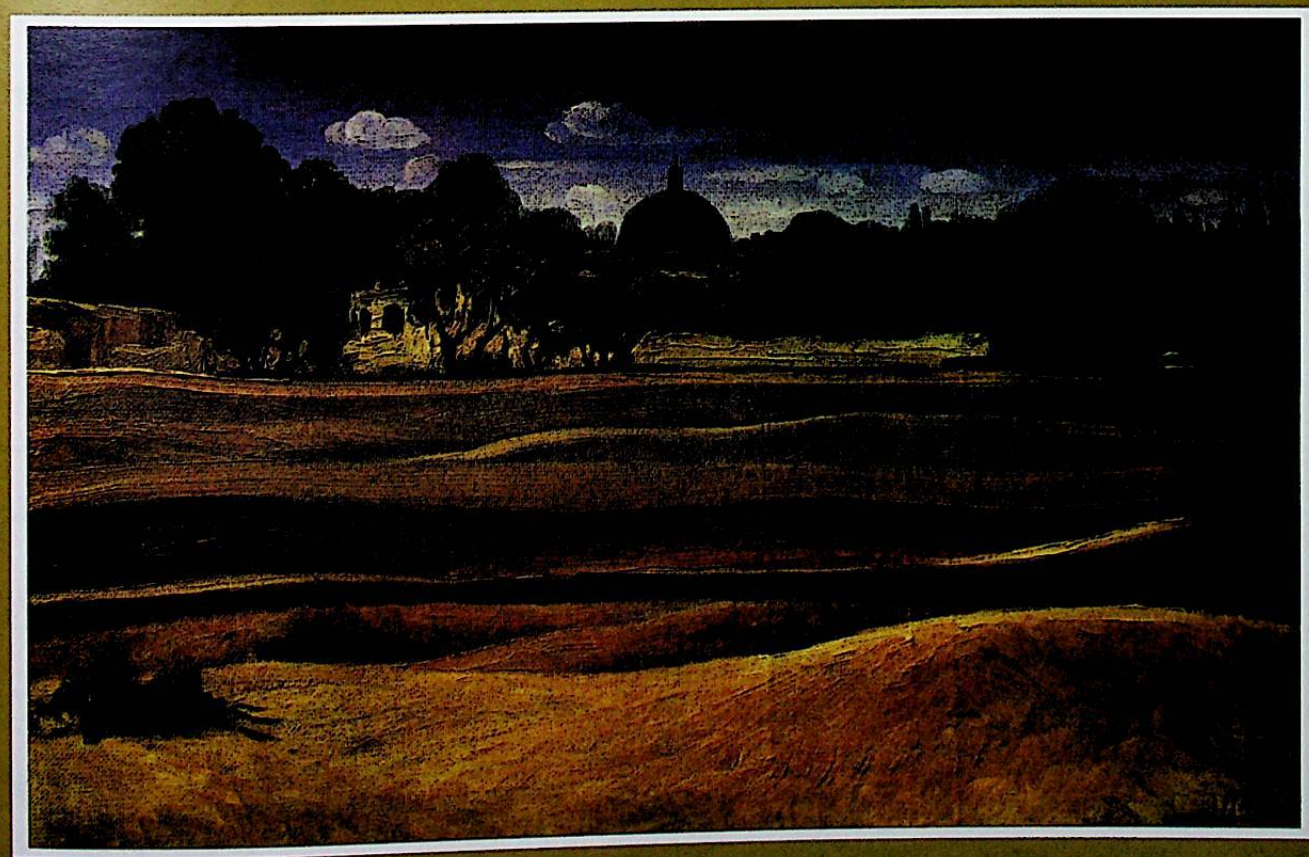
مېهمان كىرگەندە چۆمۈچنى تاراڭلاتما.

مېهمان قوزىدىن ياۋاش.

مېهمان مېهماندىن قىزغىنىپتۇ،
ئۆي ئىگىسى ھەر ئىككىلىسىدىن قىزغىنىپتۇ.

مېهمان كەلسە قۇت كېلەر.

مېهمان ھەم ئۇششۇق، ھەم ياۋاش.

ئابدۇشۇكۇر كېرىم سىزغان

مېھماندارچىلىقتىن يامانلىساڭ مېھمان چاقىر.

مېھماندىن ئايىغان ئاش ــ
باشقا تەككەن تاش.
مېھماننى كەچ قويساڭ قوي، ئاچ قويما.

مېھماندىن سوراپ تۆگە سويغۇچە،
سورىمايلا سوغۇق سۇ قۇي.

مېھماننىڭ كېلىشى ئۆيۈڭگە بەرىكەت.

مېھماننىڭ دىدارى غەنىيمەت.

مېھمانغا قاراپ خۇرۇج ئال،
ياغقا قاراپ گۇرۇچ (ئال).

مېھمان كەلسە نان ئوشات،
دوستۇڭغا قورساق بوشات.

مېنىڭ مەردلىكىمنى خەقنىڭ داستىخىندا كۆر.

مىزبان سايراپ ئولتۇرسا،
مېھمان يايراپ ئولتۇرار.

نەشپۈتنى ئۆزۈڭگە قوي،
شاپتۇلنى مېھمانغا (قوي).

ئوچۇق چىراي ــ قاياق چاي.

ئۇياتلىق مېھمان يامان چاغدا كېلۇر.

ئۆينىڭ تۆرىگە قارىماي،
ساھىبخانىنىڭ چىرايىغا قارا.

ئۆيۈڭ كىچىك بولسىمۇ،
نېنىڭ چوڭ بولسۇن.

ئۆينىڭ كۆركى ــ داستىخان،
داستىخانىنىڭ كۆركى ــ نان.

ئۆي يارىشىقى مېھمان.

ئۆزۈڭگە قوشۇقتا ئېلىپ،
كىشىگە چۆمۈچتە بەر.

ئېشى پىشماسىنىڭ بەرگۈسى يوق.

ئېشىڭ ئاز بولسىمۇ،
پەيلىڭ ساز بولسۇن.

ئىلتىپاتنىڭ چوڭ ـ كىچىكى يوق.

ئىتنى «چاغ» دېسە،
مېھماننىڭ كۆڭلىگە كېلەر.

ئىشىڭ يامان بولسا مېھنىتىڭ كېتەر،
خوتۇنۇڭ يامان بولسا مېھمىنىڭ (كېتەر).

يامدالمىغان[12] ئۆيگە مېھمان كېلەر.

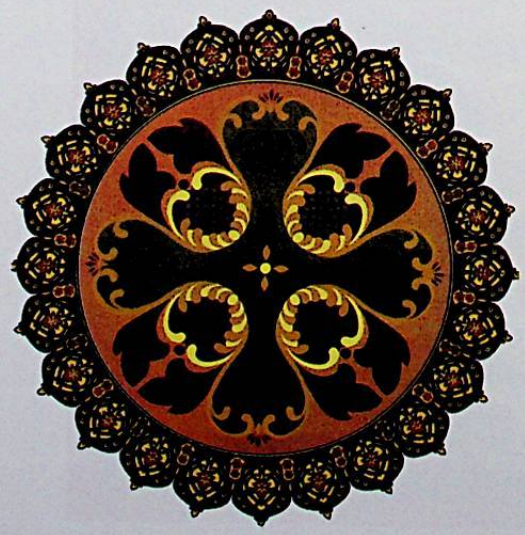
ياخشى مېھمان چىللىسىمۇ كېلىدۇ،
چىللىمىسىمۇ كېلىدۇ.

يەتتە نانغا يۇز بولغان ئىككى توقاچ.

يېمەك لەززىتى ــ مېھمان ئىززىتى.

يېمىگەننىڭ ئاغزىغا تاش.

يىراقتىكى مېھماننىڭ ئېشىكىنى باغلىغۇچە،
يېقىندىكى مېھمان ئۇزاپتۇ.

يول يۇرۇش ۋە يولداشلىق توغرىسىدا

ئاتلىق دوست يولغا يولداش،
پىيادىسى دائىم قولداش.

ئەتىگەندە يول يۇرسەك
كەچتە سۆيۈنەرسەن.

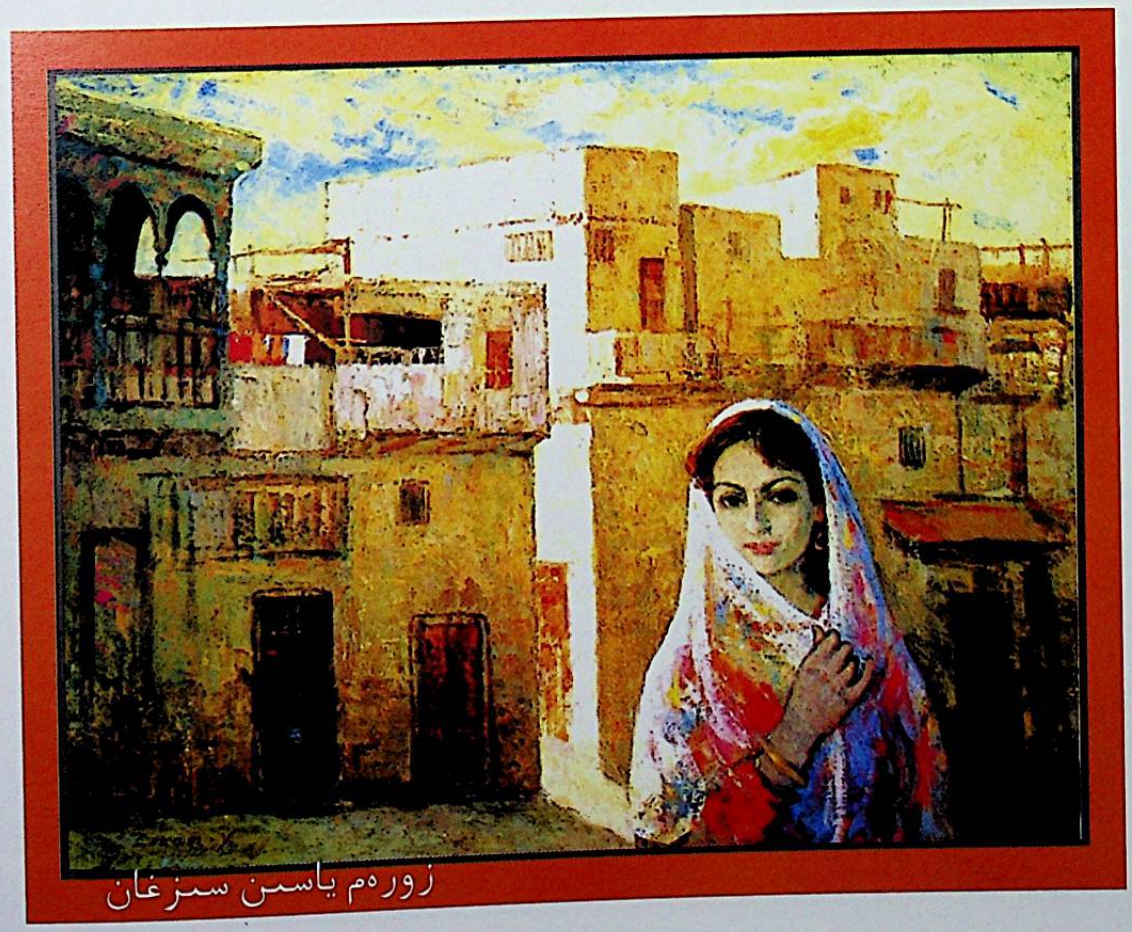
چۆلدە ئۇسسۇزلۇق ياماق،
يولدا يالغۇزلۇق (ياماق).

قىشتا يولغا چىقساڭ ئېتىكىڭنى قار باسار.
كېچىسى يول يۇرسەڭ، تاڭ ئاتقاندا سۆيۈنەرسەن.
مەن ئالدىرايمەن ماڭغىلى،
ئېشىكىم ئالدىرايدۇ ياتقىلى.

مېڭىپ هارغاندا مايماق ئېشەك مەپە كۆرۈنەر.
نان دېگەن هەمراھ.

هەمراھ سەپەردە سىنىلار،
دوست خەتەردە (سىنىلار).

يول ئازابى — گۆر ئازابى.
يولدا ئۇچرىغان هەمراھ هەمراھ بولماس.
يولنى يۇرگەن بىلەر.

زورەم ياسىن سىزغان

غەم-قايغۇ توغرىسىدا

ئادەمنى غەم يەيدۇ،
تۆمۈرنى نەم (يەيدۇ).

ئازاد ئادەمگە ئالەم كەڭ.

ئاچ قۇيرۇقى يېشىلەر،
غەم قۇيرۇقى يېشىلمەس.

باتۇرنىڭ كۆز يېشىنى كۆرمىگۈچە،
ھەسرەتنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيسەن.

بالا تاپسام بېشى يوق،
سوقا تاپسام تېشى يوق.

بالا ـ قازا كۆرۈنۈپ كەلمەس،
پۇت ـ قولنى ساڭگىلىتىپ.

بۇرگە نەمدىن ،
ئۇيقۇ غەمدىن .

بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە چىشىڭمۇ غوڭغا قىلۇر.

تۇغۇلغىنىڭ ـــ ئۆلگىنىڭ.

تۆگىنىڭ تۆگىدەك يۈكى بار.

خاپىلىق ئالدىدا كېلەر،
پۇشايمان ئارقىدا (كېلەر).

خەلپەم كۈلمەس،
كۈلسە تېلىقىپ قالار.

خەققە دېسە گەپ بولىدۇ،
دېمىسە دەرد بولىدۇ.

خۇشاللىق ياشارتار،
خاپىلىق قېرىتار.

خۇشلۇقتا بالا كۆرۈنمەس.

خىيال باسقان ئەر ـــ
ئەمەن باسقان يەر.

دەرد كەلگەندە دەرمان كېتەر.

دەردى بارغا بوستان يار اشماس.

دەزى بار دالدىغا ئۆتىدۇ،
دەردى بار ئالدىغا ئۆتىدۇ.

دەرد كەلسە قوشلاپ كېلەر،
بەر ـ بەرىنى باشلاپ كېلەر.

رەمچى رەم سالار،
ئىچىڭگە غەم (سالار).

قازانىنىڭ قارىسى يامان،

كۆڭۈلنىڭ ئالىسى (يامان).

قۇشتاچىمنىڭ پەيلى يامان بولسا،
ئىمام خۇپتەننىمۇ چالا ئوقۇر.

قىزنقچىنىڭ قوشنىسى قەرىماس.

كۆڭۈلسىزدىن كۈلكە چىقماس.

كۆپ ئۈيقۇ ئادەمنى لەختە قىلار،
غەم ـ ئەندىشە زەخمە (قىلار).

كۆڭلۈڭ رەنجىسە كۈلۈپ ئوينا.

كىشى قايغۇسى ئېتەكتە،
ئۆز قايغۇسى يۈرەكتە.

گۈل سەھەردە ئىچىلۇر،
كۆڭۈل كېچىدە (ئېچىلۇر).

مېھماننىڭ مەستلىكى كەيپ،
ساھىبخانىنىڭ مەستلىكى ئەيىب.

مېيىت ئىشىكتىن چىقسا،
سەۋر تۈگىلۈكتىن كىرەر.

ھەركىم ئۆز دەردىنى ئۆزى بىلەر.

ئون كۈلكىنىڭ بىر يىغىسى بار.

ئون يىللىق راھەتتىن بىر دەملىك خاپىلىق يامان.

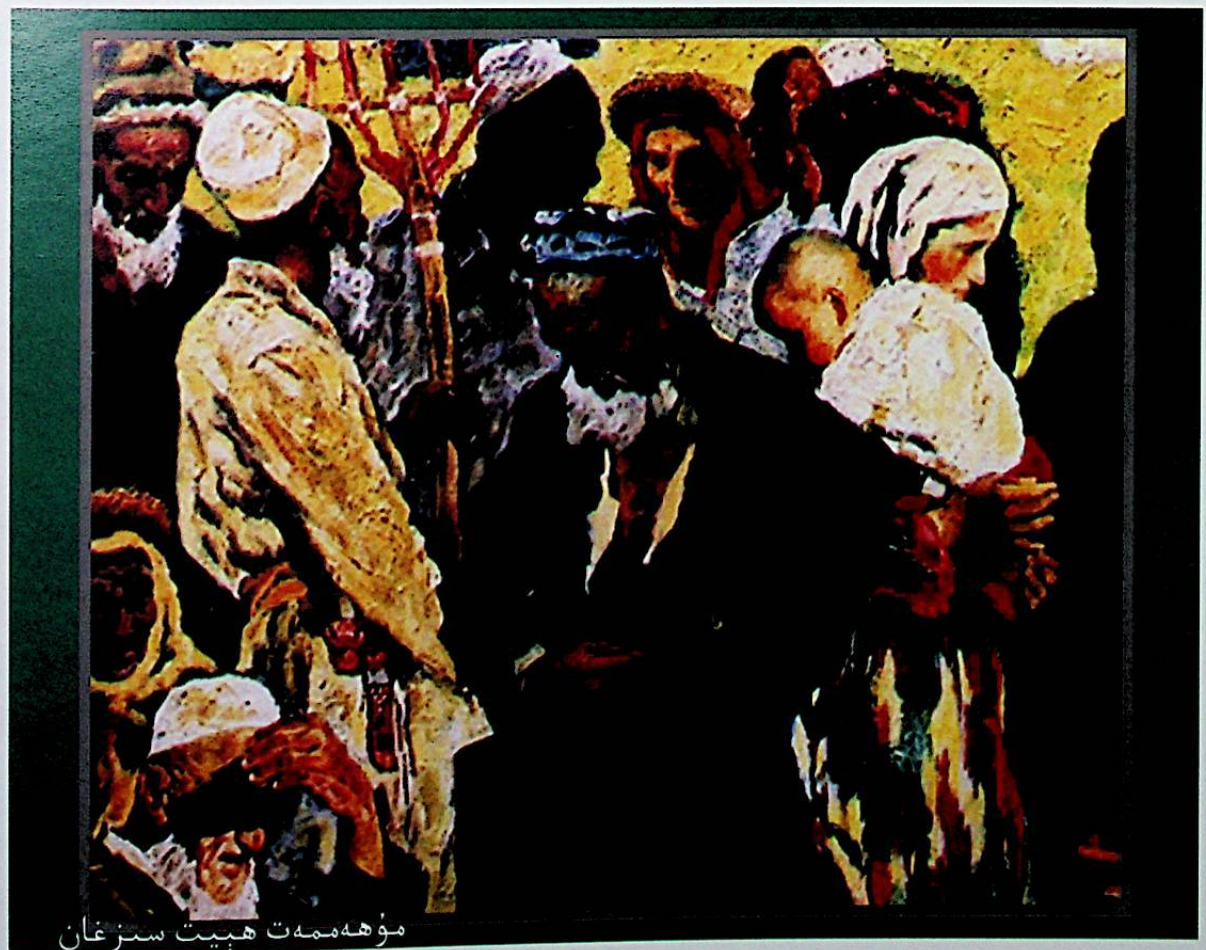
ئۆزۈمنىڭ كۆڭلى ـــ جانان چىنىسى،
ئۆزگىنىڭ كۆڭلى ـــ قاپاق پۈچىقى.

ئىش باشقا چۈشتى،
ئىشتان ئاياغقا چۈشتى.

ئىشىڭ تۈزەلمىسە،
چۈشۈڭ تۈزەلمەس.

ياشلىق سۈدەك ئۆتەر،
ھەسرەت تاشتەك چۆكەر.

يەرنىڭ دەردى بولمىسا شورلىماس،
ئادەمنىڭ دەردى بولمىسا توڭلىماس.

مۇھەممەت ھېيىت سىرغان

توي-تۆگۈن، ئۆلۈم-يېتىم، بالا-قازا توغرىسىدا

ئاتاڭ ئۆلسە ئۆلسۈن،
ئاتاڭنى كۆرگەنلەر ئۆلمىسۈن.

ئاللا ئىگەم دوست، كەلگەن بالانى توس!

ئەل توي بىلەن،
بۆرە قوي بىلەن.

بالا ـ قازا دەرەخ بېشىدا ئەمەس،
ئادەم قېشىدا.

بىر يېيىم خېمىر بىلەن توي ئۆتمەس.

پاراڭدىن قورقمىساڭ توي قىل،
ئۆلۈشىدىن قورقمىساڭ قوي قىل.

توي دېسە نەغمىسى يوق،
ئۆلۈم دېسە يىغىسى (يوق).

توقۇناق بالا، ئىلمەك قازا.

تىرىك تۇرۇپ ساندا يوق،
ئۆلۈك بولۇپ گۆردە (يوق).

تىرىكنىڭ يۈزى بار،
ئۆلۈكنىڭ روھى (بار).

تىرىكدە خەيرىيەت،
ئۆلگىنىدە داد ـ پەرياد.

جېنى بارنىڭ قازاسى بار.

قاپاق كۆندە سۇنماس،
كۆنىدە سۇنار.

قازاغا رىزا.

قازا كەلسە قازاخۇنۇمنىڭ بېلى سۇنار.

قېرىنداش ئۆلۈمى ــ قىيامەت.

كىشىنىڭ ئۆلۈكى تالادا قالماس.

مۇسىبەت كۆڭۈل بۇزىدۇ،
غەيرەت ئۆي (بۇزىدۇ).

نەسلىك بىر ئادەمدە تۇرماس.

ئورمىنى بۆلۈم تۆگىتەر،
ئادەمنى ئۆلۈم (تۆگىتەر).

ئۆلۈملۈك يەردە موللا سەمرەر.

ئۆلۈم قاش ـ كىرپىكنىڭ ئارىلىقىدا.

ئۆلۈمدىن يامانلىساڭ ئۆلۈپ باق،
تويدىن يامانلىساڭ توي قىلىپ باق.

ئۆلۈمنىڭ يىغىسى بار،
تويىنىڭ نەغمىسى بار.

ياتقاندا يان يوق،
ئۆلگەندە جان (يوق).

يۇماي ـ تارماي گۆردە قويۇپتۇ.

بايلىق، نامراتلىق توغرىسىدا

ئالتۇندىن كۆز يېشى تۆكۈلەر.
يوققا سەۋر قىل.

ئالتۇن بار يەردە جان دەردى.
باي باي بولغانسېرى قوڭى پۈرۈلەر.

ئاز ـ ئازدىن كۆپمىيەر،
ئاز ـ ئازدىن يوقىلار.
بار پەرمان بىلەن،
يوق ئارمان بىلەن.

ئاز يىغساڭمۇ ھالال يىغ.
باي سېغىنغانىنى يەر،
نامرات تاپقانىنى (يەر).

ئارتۇق دۆلەت باشنى يارماس.
ئاچ ئۆيدە قېتىق ئۈيۈماس.
بارنىڭ مايىقى تېگەر،
يوقنىڭ تايىقى (تېگەر).

ئات تېپىلسا، ئوغلاق تېپىلار.
بايتال بولمىسا تاي بولماس،
تېجىمىگەن باي (بولماس).

ئاتاڭدا بولغۇچە،
ئالىقىنىڭدا بولسۇن.
باي بارىنى بەرمەس،
يوق قاراپ تۇرماس.

ئەرزان گۆشنىڭ شورپىسى بولماس،
نامرات بەگنىڭ دورغىسى (بولماس).
باينى مال باسار،
كەمبەغەلنى بالا (باسار).

ئەسكى تامنىڭ دەزى تولا،
نامراتنىڭ قەرزى تولا.
بارنىڭ بارى يۇقار،
يوقنىڭ زارى (يوقار).

ئەر غېرىب بولسا ناخشىچى بولار،
خوتۇن غېرىب بولسا يىغىچى (بولار).
بارلىق ئوخشىتار،
يوقلۇق قاقشىتار.
بارغا رازى بول،

باي كالىغا ئامراق،
نامرات بالىغا ئامراق.

بارنىڭ يۇزى يوروق،
يوقنىڭ يۇزى چوروق.

بايدا ئارغامچا، كەمبەغەلدە كۆلا،
باي بولاي دېسەڭ، كەمبەغەلنى بۇلا.

بارغا بىر ھاشار،
يوققا مىڭ ھاشار.

باي ماختانسا تېپىلار،
يوق ماختانسا چېچىلار.

باينىڭ پۇلى ــ ئوچاقنىڭ كۈلى.

باي ئۆيىدە قوي ئاسار،
كەمبەغەلنىڭ يۈزىنى قوروق باسار.

بارلىق توزۇتىدۇ،
يوقلۇق ئۆگىتىدۇ.

بار بارى بىلەن،
يوق ھالى بىلەن.

بايدىن پايدا قۇتۇلماس،
باي تۇغقىنىنى تونۇماس.

بارغا باقاۋۇل،
يوققا ياساۋۇل.

بارنىڭ ئىشى پەرمان بىلەن،
يوقنىڭ ئىشى ئارمان بىلەن.

بۇغىنىڭ دۇشمىنى مۇڭگۈزى.

بىر يولۋاسنىڭ ئۆلۈكى مىڭ تۈلكىنى تويدۇرار.

بىر ئۇسسۇلچى بىلەن توي ئۆتمەس.

پۇلى بار كۈندە كۆرۈشەر،
پۇلى يوق كۈندە ئۇرۇشار.

پۇل جانغا ئارا تۇرماس.

پۇلى بار چاغدا قەلەم قاش يىگىت،
پۇلى تۈگىگەندە «ئو ـ ئۇش» يىگىت.

پۇلۇم بولسا قوللايدۇ،
پۇلۇم بولمىسا قوغلايدۇ.

پۇلىنىڭ بىر ئۇچى بىلەكتە، بىر ئۇچى يۈرەكتە.

پۇلۇڭ بولسا مىڭ دوست،
پۇلۇڭ بولمىسا نەدە دوست.

تۇل خوتۇن باي كېلەر.

توقنىڭ تىلىكى ــ تىللا.

تۆگە قانچە، يىغىرىمۇ شۇنچە.

تېگى بارنىڭ ئۆڭى بار.

تىللاغا يىقىن تۇرساڭ چېچىڭى بولسىمۇ يۇقار.

تىلەپ ئالغان تىزغا يەتمەس.

چۈشۈڭگە ئىشەنسەڭ نامرات بولسەن،
ئىشىڭغا ئىشەنسەڭ باي (بولسەن).

خانىڭ خەزىنىسى تولماس.

خانىڭ خەزىنىسىدىن چىقمىغان
تىلەمچىنىڭ خەزىنىسىدىن چىقار.

دورغا بىلمىگەن ئۆيىنى تىلەمچى بىلەر.

دۆلەتمەن بولساڭمۇ، سۆلەتمەن بولما.

زەردارداىن پۇل سورىماڭ،
تۇل خوتۇندىن تورپاق (سورىماڭ).

سېمىزنىڭ ئايىغى سەككىز.

غېرىبنىڭ كۆڭلى ــ خۇدانىڭ كۆڭلى.

قوتۇر ئىت تامدىن ئاشالماس.

قوڭۇمدا ئىشتان يوق،
ئېتىم مارجان بۇۋى.

قىرسىز يەر ئەسكى،
پۇلسىز ئەر ئەسكى.

گادايىنى گادای قىلغان بايىنىڭ كونىسى.

گادای بولساڭ كۆچۈپ باق.

گادای بىر بۇردا نانغا موھتاج،
باي ھەممىگە موھتاج.

گادای بايغا يەتسەم دېگۈدەك،
باي خۇداغا يەتسەم دېگۈدەك.

ھالاللىققا توخۇسى يوق،
ھارامىلىققا مۇشۇكى يوق.

ھەر كىشى بارغا باتۇر.

مۇسۇلمانچىلىق توقلۇقتا،
ئىمان قاچار يوقلۇقتا.

مېلى بارنىڭ مېلىغا،
مېلى يوقنىڭ جېنىغا.

نامراتلىق تاشتىن قاتتىق.

نامراتنىڭ قولى قىسقا،
قەرزدارنىڭ تىلى (قىسقا).

ئورۇقنىڭ كۆڭلى يورۇق.

ئورۇق ئاتنىڭ يېغىرى ساقايماس.

ئۇنى تاپساڭ بۇ يوق،
بۇنى تاپساڭ ئۇ (يوق).

ئېتى يوق چېپىشقاق،
ئىشتىنى يوق چېلىشقاق.

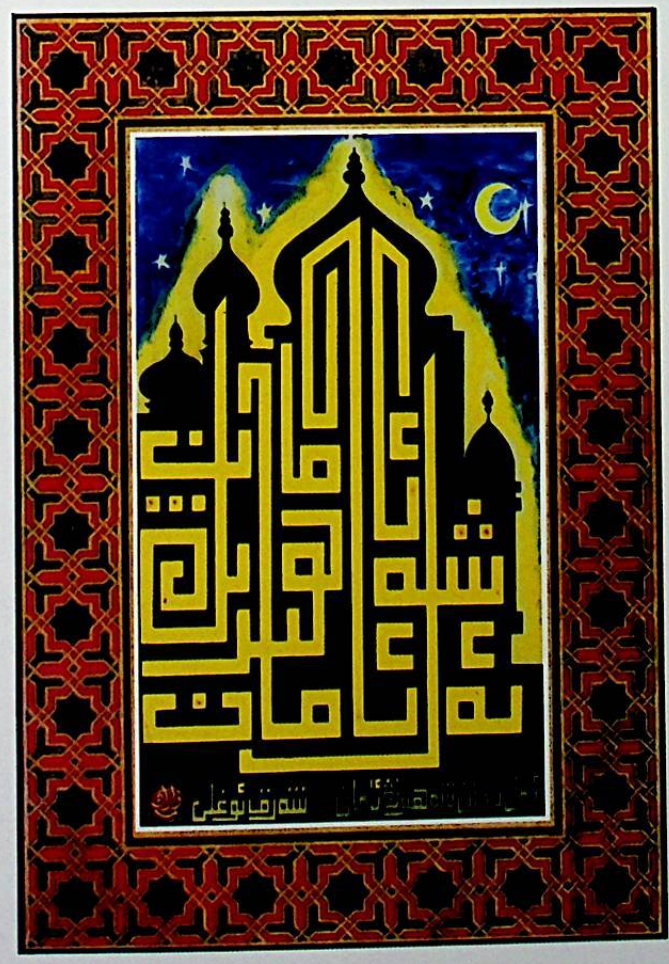
ئىپارلىق تۇلۇمنىڭ ئىپارى تۇگىسە، ھىدى قالار.

يانچۇقۇڭدا ئاقچاڭ بولسا دوستۇڭ قاچماس،
بالاغا يولۇقساڭ ساڭا باقماس.

يالىڭاچ سۇدىن قورقماس.

يوقنىڭ يېمى يوق،
بارنىڭ غېمى يوق.

يېڭى بايىنىڭ ئۇيقۇسى كەلمەس،
نامراتنىڭ قوپقۇسى (كەلمەس).

پەسىل توغرىسىدا

ئاينىڭ بېشىدىن قورقۇچە،
بەشىدىن قورق.

ئالما كۈن نۇرىدا قىزىرار.

ئەتىگەننىڭ تەقدىرى ئاسماندا.

ئەتىيازدا ئىشنى پۇختا قىلساڭ،
يىلىڭ ياخشى ئۆتەر.

ئەتىيازنىڭ چالمىسى ــ كۈزنىڭ ئالمىسى.

ئەتىگەندە كۈننىڭ چىقىشىغا باق،
كەچتە پېتىشىغا (باق).

باھارنىڭ كېلىشى ــ بېلىقتىن.

بارىس يىلى ــ بايلىق،
قۇيان يىلى ــ قەھەتچىلىك.

بارىس يىلىدا بارىڭنى چاچ،
ھېچ بولمىسا تېرىق (چاچ).

بىر قارلىغاچ كەلسىمۇ باھارنىڭ شەپىسى.

بىر يىلدا ئىككى ياز بولماس.

پەسىل كىشىنى ساقلاپ تۇرماس.

تال قىڭغايسا پەس بولۇر،
كۈن قىڭغايسا كەچ (بولۇر).

تارازىدا توختىغان قىشقا كىرەلمەس.

توڭلىغان چاغدا مۇز ئۈچراپتۇ،
ئۈسسۈغاندا ئوت (ئۈچراپتۇ).

تۇندىن كېيىن ناھار كېلۇر،
قىشتىن كېيىن باھار كېلۇر.

تېرەكنىڭ ياخشىسى تۇز،
پەسلىنىڭ ياخشىسى كۈز.

جەۋزا تۇغماي ياز چىقماس.

چاشقان يىلى ــ توقچىلىق،
قوي يىلى ــ پوقچىلىق.

چىللە كىردى ــ قىش قالمىدى،
تومۇز كىردى ــ ياز قالمىدى.

دەلۋە ــ دېۋانە،
سوغۇق ــ بىگانە.

دوغچى ئاپتاپ تىلىسە،
ماتاڭچىنىڭ ئاچچىقى كېلەر.
مايلامچى يامغۇر تىلىسە،

پادىچىنىڭ ئاچچىقى كېلەر.

زىرائەت تېرىسىڭ چېچەكتە،
ھوسۇل ئالىسەن كېچىكتە.

سەۋر يامغۇرى — سېرىق ئالتۇن.

سوغۇق قاردىن چىقۇر،
جىگىردەك ياغدىن چىقۇر.

سوغۇقنى نەدە قىشلايسەن دېسە،
تاغارنىڭ ئۈندا، كالىنىڭ بۇرنىدا دېگۈدەك.

سۇسىز گىياھ بولماس،
جۇدۇنسىز باھار (بولماس).

سېرىقتال چاغدا ئەر سارغىيار.

سىيىر يىلى — توقلۇق،
قوي يىلى — پوقلۇق.

شامال تۆۋەندىن كېلەر،
ئاپتاپ يۇقىرىدىن (كېلەر).

غازاڭنىڭ چۈشكۈسى كەلسە بىر دەمچىلىك.

غاز كەلدى — ياز كەلدى،
غاز كەتتى — ياز كەتتى.

قەۋس تۇغمايى قىش كەلمەس.

قاراڭغۇنىڭ كۆزى يوق.

قارلىغاچ كەلمەي ياز بولماس.

قار ياغمايى قىش بولماس،
ئىچى سۇرمەي چىش چىقماس.

قەشقەرنىڭ قىشى ئاز،
سوغۇقى ئەتىياز.

قىش باھارنى توڭدۇرالماس.

قىشنىڭ كۆزى قارىغۇ.

قىشنىڭ قىش بولغىنى ياخشى،
يازنىڭ ياز بولغىنى ياخشى.

قىشنىڭ سوغۇقىدا توڭلىغاندىن
يازنىڭ ئىسسىقىدا كۆيگەن ياخشى.

قىشنىڭ گۈلى — ئوت.

قىشنىڭ كۈنى بىر تۇتام.

قىش ئوچىقى تار،
قوپ ئۆيۈڭگە بار.

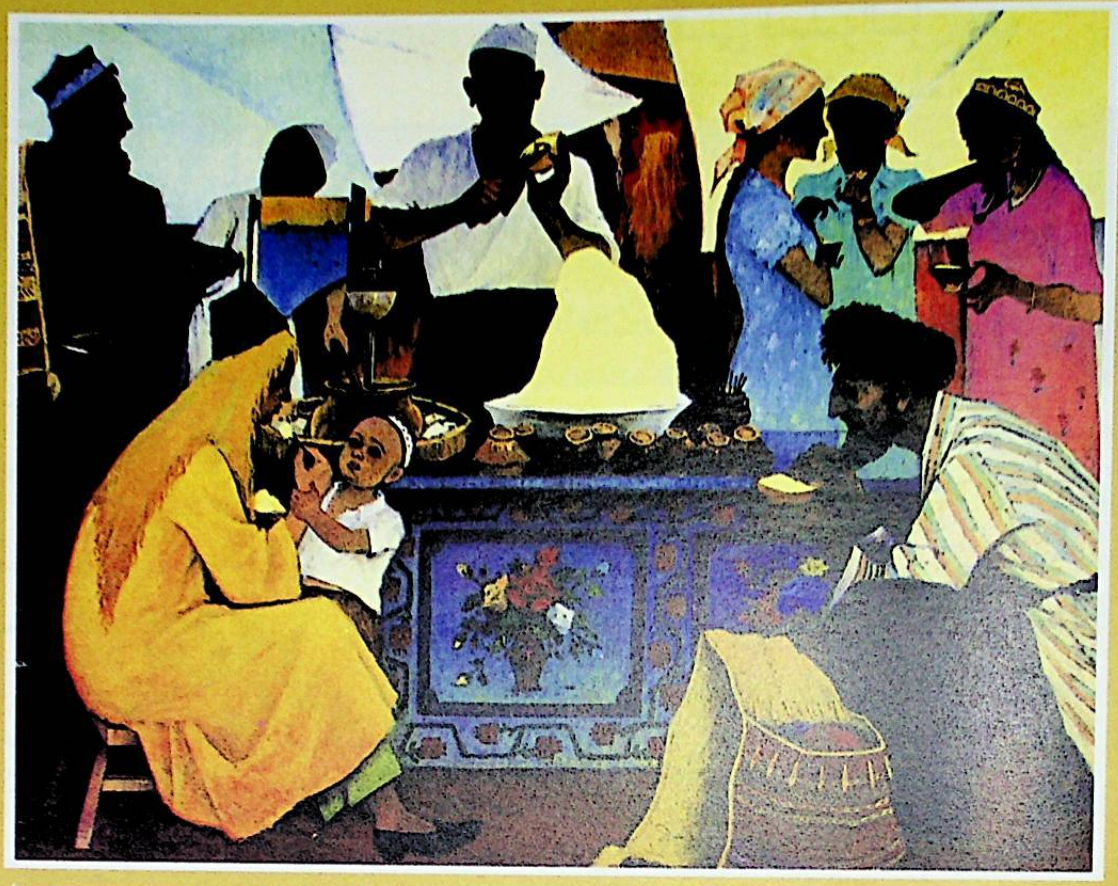
قىش كۈنىنىڭ ئاپتىپى
دۇشمىنىڭنىڭ كۈلگۈنچە بار.

قىشنىڭ ئىشى — ھارام،
يازنىڭ ئىشى — پەرداز كالام.

قىشنىڭ غېمىنى يازدا قىل،
يازنىڭ غېمىنى قىشتا قىل.

قىش كۈنى يا جۇۋا ئال، يا جۇۋان ئال.

كۈزنىڭ توپىسىنى يىغ.

ئابدۇشۈكۈر كىبرەم سىزغان

كۈندىن قالدىڭ ــ ئايدىن قالدىڭ،
ئايدىن قالدىڭ ــ يىلدىن قالدىڭ.

كۈز، ئۆزۈڭنى تۈز.

كۈز ــ بايۇەچچە،
قىش ــ بىكارچى.

كۈزنىڭ كېلىشى ئەتىيازدىن بەلگىلىك.

كۈز ــ چىلىق ـ چىلىق،
قىش ــ قۇرۇقچىلىق.

كۈزنىڭ قېتىقى ــ قوينىڭ يېغى.

كۈزنىڭ پوقمۇ ئالتۇن.

كۈزنىڭ ئاپتىپى چىرايغا ياقار.

مۇزنىڭ ئۆمرى باھارغىچە.

ھاۋا سالقىن ــ پاشا يوق.

ھوتنىڭ ئېتى يامان،
دەلۇننىڭ سوغۇقى (يامان).

ھوت، كەتمەن سېپىنى تۇت.

ھوت، ياخشى كەلسە قۇت،
يامان كەلسە جۇت.

ھېيتتا كىيىمگەن تونىنىڭ ياقىسىغا چىچاي.

ئۇلۇغ ئاي ــ سۇت ـ قېتىققا باي.

ئۆتكەن ئەسىردىن كېلەر پەسىل ياخشى.

ئۆرۈك چېچىكىدە ئۆرۈك كۆتكىم بولسا.

ئىت يىلىدا باربىڭ ئۆسەر.

ئىت يىلىدا مال كۆپىيەر.

ئىش قىلساڭ پەسلگە باق،
ئادەم تىللىساڭ ئەسلىگە باق.

ئىشنىڭ بېشى سەھەردىن،
يىلنىڭ بېشى باھاردىن.

ياز پەسلى ــ ناز پەسلى.

يازنىڭ گىلىمى كەڭ،
يازنىڭ قوينى كەڭ.

ياز ــ يېرىلماق،
قىش ــ قىسىلماق.

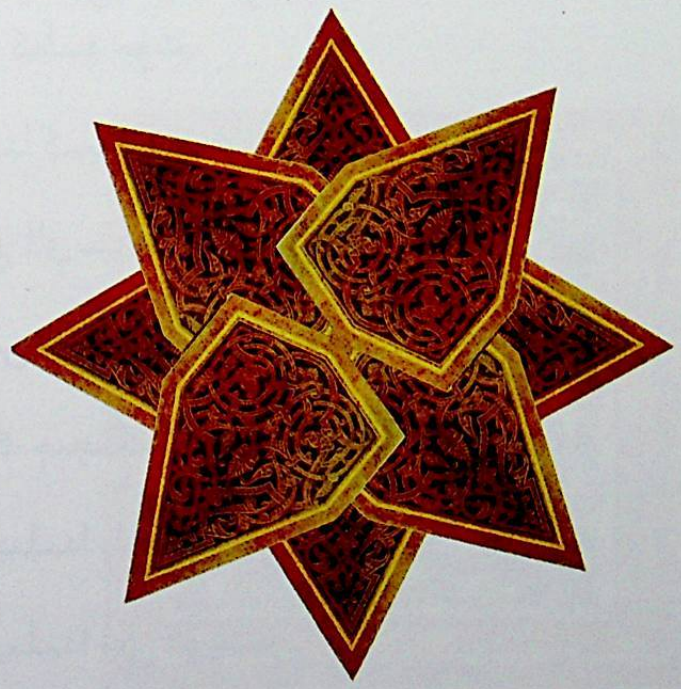
يازدا چاناڭنى تەييارلا،
قىشتا ھارۋاڭنى (تەييارلا).

يازدا يېپىنچاڭنى ئېلىپ يۈر،
قىشتا ئوزۇقۇڭنى (ئېلىپ يۈر).

يازدا يېپىل، قىشتا قىسىل.

يازدا ئۇخلىغان قىشتا مۇزلار.

ياز بار، قىش بار،
ئالدىرىماڭ، ئىش بار.

يازدا كۈننى ئۇزۇن قىلغان
قىشلىقىنى غەملىۋالسۇن دەپ.
قىشتا تۈننى ئۇزۇن قىلغان
ئۇخلاپ ئارام ئېلىۋالسۇن دەپ.

يازدا چۆگۈننىڭ ئەتىۋارى يوق،
قىشتا يەلپۈگۈچنىڭ (ئەتىۋارى يوق).

يازنىڭ كېلىشىنى باھاردىن بىل.

ياز ــ دۆلەت،
قىش ــ مەينەت.

يازنىڭ تېزىكى قىشتا دورا.

يازنىڭ يۇندىسى قىشقا ئوسۇلۇق.

يازنىڭ قازىنى قۇرۇق بولماس.

ياز بىرىنى باي قىلار،
بىرىنى گاداي (قىلار).

ياز يۇندىسى قىشقا قېتىق.

ياغمىغان يامغۇرغا چەكمەن يېپىنماس.

يامغۇردا يەپ يات،
بوراندا دۇم يات.

يەر ھەيدىسەڭ كۈز ھەيدە،
كۈز ھەيدىمىسەڭ، يۈز ھەيدە.

يېزى كېتىپ كۈزى كەلدى،
قىشى كېتىپ مۇزى قالدى.

يىگىنىڭ تۆشۈكىدەك كامىردىن تۆگىدەك سوغۇق كىرەر.

ئاسمان جىسىملىرى ۋە تەبىئەت ھادىسىلىرى توغرىسىدا

ئاسمان ــ ئەركەك،
يەر ــ چىشى.

ئاينىڭ زىننىتى يۇلتۇز.

ئاينىڭ نۇرى قۇياشتىن.

ئايغا قاراپ ئېزىنقىسا،
تۆمۈر قوزۇققا تەزىم قىل.

ئاي بىلەن كۈن تەڭ تۇغماس.

ئاي قوتانلىسا ئايدا ياغار،
كۈن قوتانلىسا كۈندە (ياغار).

ئاينىڭ ئون بەشى ئايدىڭ،
ئون بەشى قاراڭغۇ.

ئاينىڭ يىلتىزى يۇلتۇز.

ئانام بارغۇچە، لەيلىقازاق توزۇپتۇ.

ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق.

بوران بولسا ئارام يوق،
يامغۇر ياغسا توزان يوق.

بوراننىڭ ئالدى تىنجىق.

بوراننىڭ كەينى يامغۇر.

بىر كۆكتە ئىككى ئاي بولماس.

پارچە بۇلۇتتىن يامغۇر كۈتمە.

پۇلى يوق باي بولماس،
يورۇقى يوق ئاي (بولماس).

تامچە سۇدا تال كۆكىرەر.

تاغنىڭ تاغدەك پايدىسى بار،
تاغدەك زىيىنى بار.

تومۇزدا ئۇچ كۈن يامغۇر ياغسا، چاشقان ئۆلەر.

تۈزلەڭلىكتە تاغ يوق.

جۈمە ياغسا شەنبە توختار،
شەنبە ياغسا قاچان توختار.

چولپان تۇغسا ئاي پاتار.

ساينىڭ دەرىخى يوق تۈز كۆرۈنەر،
ياز ئۆتسە كۈز كۆرۈنەر.

سۇ بېشىدا قۇم ئاققۇزار،
ئايىغىدا تاش (ئاققۇزار).

سىم ـ سىم يامغۇر ھۆل قىلۇر،
قىسىر خوتۇن گول قىلۇر.

شاۋقۇنلۇق يامغۇردىن
سىم ـ سىم يامغۇر يامان.

شارقىراپ ياغقان يامغۇر ياندىن ئۆتەر،
سىمىلداپ ياغقان يامغۇر جاندىن (ئۆتەر).

شامالدىن تېرىكسە،
بوران چىقىپتۇ.

قار ياغدى ــ ئۇن ياغدى.

قىش غېمىنى يازدا قىل،
قىشتا غەمنى ئاز قىل.

قىشنىڭ سوغۇقى ياندىن ئۆتەر،
ئەتىيازنىڭ سوغۇقى جاندىن (ئۆتەر).

كەلكۇن ــ يىرتقۇچ ھايۋان.

كۆيدۇرسىمۇ كۇن ياخشى.

كۆلدىكى غاز يامغۇردىن قورقماس.

كۇن باردا يۇلتۇز يوق.

كۇن يۇلتۇزدىن نۇر ئالماس.

كۇن چىقمىسىمۇ كەچ بولىدۇ.

كۇن يىراق بولسىمۇ ئاپتىپى يېقىن.

كۇنگە باققىنى قىزاردى،
باقمىغىنى قارايدى.

كۇن چىقسا ھەپىرەك،
كۇن چىقمىسا زەپىرەك.

كىمكى يازدا ھاڭۋاقمىسا،
قىشتا ناخشا ئېيتالار.

گۈلدۇردىن قورقما،
مۆلدۇردىن قورق.

ھاۋا ئوچۇق بولسا قېچىپ قۇتۇلالمايسەن،
ھاۋا تۇتۇق بولسا، ئىزدەپ تاپارسەن.

ئوت بىلەن سۇ ــ تىلسىز يېغى.

ئوت كۆيدۇرۇپ قورۇيدۇ،
بوران چېچىپ سورۇيدۇ.

ئوتنىڭ يىلتىزى ئاسماندا.

ئۇكەر يانغا ئۆتسە يازغا تەۋە،
تۇماق گەدەنگە چۈشسە تازغا (تەۋە).

يامغۇر تەگمىگەن ئۆگزە يوق.

يامغۇردىن قېچىپ مۆلدۇرگە قاپتۇ.

يامغۇر ياغدى ــ ياغ ياغدى،
قار ياغدى ــ نان ياغدى.

يازنىڭ قەدرىنى بىلەي دېسەڭ،
قىشنىڭ سوغۇقىنى ئەسلە.

دېھقانچىلىق توغرىسىدا

ئاستىنى ئۆرۈپ ھەيدىسەك،
دۆۋىلەپ ھوسۇل ئالىسەن.

ئاشلىقىڭ بولسا، قاشلىقىڭ بولار.

ئالا كېۋەز ئات مىندۈرەر،
قېلىن كېۋەز قىرغا (مىندۈرەر).

ئالا زىرائەت ئاتقا مىندۈرەر،
قېلىن زىرائەت قىرغا (مىندۈرەر).

ئادەمنىڭ ھەققىنى يەر قايتۇرار.

ئازگال يەر سۇ ئىچكۈچە،
دۆڭ يەر نەم تارتار.

ئاق لەيلى بار يەرگە ئاش تېرىما.

ئالما چېچەكلىگەندە ئالتۇن بېرىپ
بۇغداي سۇغار.

ئاتىدىن قالغان دۇنيانى كونا كەتمەن يەپ بولار.

ئايرىپ ـ ئايرىپ ھەيدىسەڭ ئارىدەك بولۇر،
يېرىپ ـ يېرىپ ھەيدىسەڭ يىڭنىدەك بولۇر.

ئاش تېرىش ـــ ئۇزۇقلۇق ئۈچۈن،
قوغۇن تېرىش ـــ ئۇسسۇلۇق ئۈچۈن.

ئاش بولمىسا ئىش ئاۋۇماس.

ئالتىنچى ئايدا يەر ھەيدىسەڭ،
ساپان ئالدىدىن ياغ تامار.

ئادەم يەرنى باقسا، يەر ئادەمنى باقار.

ئارپىنى ياش ۋاقتىدا سۇغار،
بۇغدايىنى باش ۋاقتىدا (سۇغار).

ئارقىدا قالغان ئىشىڭغا،
قار ياغمۇ بېشىڭغا.

ئاتاڭ مىراپ بولغۇچە،
يېرىڭ ئەن بولسۇن.

ئاشلىق تەر، خامان بولۇر،
تېرىمسىاڭ ئارمان بولۇر.

ئامۇت چېچىكىدە بۇغداي سۇغارساڭ،
ئوراڭنى چوڭقۇر قىل.

ئارپا ئاتمىش كۈندە پىشار،
بۇغداي توقسان كۈندە (پىشار).

ئادەمنىڭ ھەققىنى يەر قايتۇرار.

ئاشلىقنىڭ كەم بولسا ھاۋادىن كۆرمە.

ئەتىيازدا قۇلدەك ئىشلىسەڭ،
قىشتا بەگدەك يەيسەن.

ئەتىيازدا سال، كۈزدە ئال.

ئەمگەكنىڭ ئۇنۇمى بىلەكتىن،
قوغۇننىڭ زورىيىشى چۆنەكتىن.

ئەر بولاي دېسەڭ ئەلدىن ئايرىلما،
ھوسۇل ئالاي دېسەڭ يەردىن (ئايرىلما).

ئەجىر قىلساڭ تاشقا،
ئاغزىڭ تېگەر ئاشقا.

ئەلدىن سورىغۇچە، يەردىن سورا.

ئەمگەك قىلساڭ يەر سېخىي.

ئەمگەك ئېتىزدا قالماس،
باشاق ئېڭىزدا (قالماس).

ئەردىن تاپالمىغان بەختىڭنى يەردىن تاپارسەن.

ئەلدىن قالغان ئەر ئەمەس،
دان بەرمىگەن يەر (ئەمەس).

ئەرگە بىر نۆۋەت،
يەرگە بىر نۆۋەت.

ئەلنەغمىگە ئۇسسۇل كېرەك،
دېھقانغا ھوسۇل (كېرەك).

ئەر ياخشى — يەر ياخشى.

ئەڭگىز قالماس بەدەندە،
ئوما ئورۇساڭ تومۇزدا.

باھاردىكى ھەرىكەت — كۈزدىكى بەرىكەت.

باھاردا چېچىپ قاچ،
كۈزدە ئېلىپ (قاچ).

بالدۇر تېرىغان ئاش ئالار،
كېيىن تېرىغان تاش (ئالار).

باشاق سانىماي، چاناق سانا.

باش يارىشقى — بۆك،
يەر يارىشقى — كۆك.

باي بولاي دېسەڭ ئېتىز چۆرگىلە،
كەمبەغەل بولاي دېسەڭ مازار (چۆرگىلە).

بەشىنچى ئايدا بېشىنى كۆردۈم،
ئالتىنچى ئايدا ئېشىنى (كۆردۈم).

بولىدىغان ئاش كۆكىدىن مەلۇم.

بۇغداي دېگۈدەك: مېنى مۇزغا مىلىسەڭ،
سېنى ئۇنغا مىلەيمەن.

بۇلتۇر كەلدى ئورىغىلى،
بۇ يىل كەلدى سورىغىلى.

بۇغداي تېرىساڭ توڭغا،
ئىشىڭ تارتار ئوڭغا.

بۇغداي نېنى ياخشى،
ئېيتقۇزىدۇ ناخشى.

بۇغداي قىغ بىلەن ئوخشار،
قوناق تىغ بىلەن ئوخشار.

بۇيىدىن قاچ، كەكرىگە چاچ.

بۇغداي تېرىساڭ يەڭگىلىرەك كۆم،
قوناق تېرىساڭ چوڭقۇرراق (كۆم).

بىر باش بۇغداي — بىر قوشۇق ئاش.

بۇغداي ياخشى ئادالانمىسا، بوغۇزغمۇ يارىماس،
ئارپا ياخشى ئادالانسا، بۇغدايدىن قالماس.

بېشىڭغا يېغى كەلسىمۇ،
قېچىپ يۇرۇپ ئۇرۇق چاچ.

بېشىڭنى تاتلىغۇچە، ئېتىزىڭنى تاتلا.

بىر كۈن بۇرۇن تېرىساڭ،
ئون كۈن بۇرۇن ئورۇسەن.

بىر كۈن تېرىغان ئاشلىقىڭ
يۇز كۈنگە ئوزۇق بولۇر.

بىلىكىڭ تالغۇدەك ئورغاق بىلىسەڭ،
يۇرىكىڭ قانغۇدەك ئورما ئورۇيسەن.

بىر پاتمان ئالتۇنۇڭ بولغۇچە،
بىر تاپان يېرىڭ بولسۇن.

بىر مو يەرگە بىر ھاشا،
مىڭ مو يەرگە تاماشا.

بىر داندىن مىڭ دان چىقار.

تازنى ئەر بولمايدۇ دېمە،
سازلىقنى يەر بولمايدۇ دېمە.

تەر تۆكۈپ چاچساڭ ئۇرۇق،
يەر سېنى قويماس قۇرۇق.

تەرگەن ھېساب ئەمەس،
يىغقان ھېساب.

توختىمىغان يارغا چوڭ قوزۇق قاق.

توپىنى قانچە ئېگىز يۆلىسەڭ،
قوناق شۇنچە يوغان بولۇر.

تۇرۇپ بازارغا چىقسا،
تېۋىپقا ئىش قالماس.

تۇغقان يوقلاشمىسا يات بولۇر،
كەتمەننى ئىشلەتمىسە دات (بولۇر).

تۆكۈلسە تەرىڭ، ئۇنۇملۇك بولار يېرىڭ.

تېرىق تېرىغان يەر،
كېزىكتىن قوپقان ئەر.

تېرىق تاپساڭ تاشقا چاچ.

تېرىغانغا يەر قېرىماس،
ئىشلىگەنگە ئەر (قېرىماس).

تېرىساڭ ئالمسەن،
تىلمسەڭ تاپمسەن.

تېرىق تېرىيدۇ ھەر كىشى،
يىغىپ ئالىدۇ ئەر كىشى.

تېمىڭغا ئىشلىگۈچە، يېرىڭگە ئىشلە.

تېۋىپ ھېيلىگە ئامراق،
دېھقان پىلىگە (ئامراق).

تېرسىاك قىرىق بولار،
تېرىمسىاك ئېرىق (بولار).

تېرىقمۇ تېرىمايمەن،
قۇشقاچمۇ قورۇمايمەن.

تېرىمىغان ئادەمنىك خامىنى بولماس.

تېرىغان خامان قىلار،
تېرىمىغان ئارمان قىلار.

تېرىغان ئوروپ يەر،
تېرىمىغان سوراپ (يەر).

تېرىيدىغان يېرىك نەم بولسۇن،
كىرىدىغان يېرىك كەك بولسۇن.

تېرىق ئورۇماق ــ قىز قۇچاقلىماق،
ئارپا ئورۇماق ــ خۇن چىقارماق.

چېكەتكىدىن قورقساك ئاشلىق تېرىما.

خامان يۇمشىتاي دېسەك،
تېگى بىلەن ئۆروپ بەر.

خامان تۇگىگەندە لاي ـ لاينىك نېمە ئىشى؟

خامان ئالماق ــ شەھەر ئالماق.

خامان ئىشى ــ يەل بىلەن،
ئادەم ئىشى ــ ئەل بىلەن.

خانىنىك قېشىدا بولغۇچە،
سۇنىك بېشىدا بول.

خىللاپ تېرىساك بىر دانە،
ساقىغا كىرىدۇ مىك دانە.

داننىك توقلۇقى تۇپراققا باغلىق،
گۈلنىك جامالى يوپۇرماقتا (باغلىق).

دان سۇيى ــ جان سۇيى.

دانسىز باشاق تىك تۇرار.

دەرەخ تىكسەك قاش بولار،
ئوغۇت يىغساك ئاش (بولار).

دېھقانچىلىق كاندۇر،
ئىشلىتمىدىغان ناندۇر.

دېھقانچىلىق ــ چىلىق ـ چىلىق ،
بەزىدە قۇرغاقچىلىق .

دېھقانچىلىق ــ چىلىق ـ چىلىق،
بولمىسا قۇرۇقچىلىق.

دېھقان بولساك قاشتا بول،
سوپى بولساك باشتا (بول).

دېھقان بولساك ۋاقىت ـ سائىتىنى بىل،
تېرىقچىلىقنى ئۆز ۋاقتىدا قىل.

دېھقاننىك پۇلى يەردە،
پېشانىسىدىكى تەردە.

دېھقان تەرگەننى ئالار،
تىلەمچى بەرگەننى (ئالار).

دېنى يوق خامانغا قۇشقاچ چۈشمەس.

دېھقاننىك بۇرنىغا يەر پۇرار.

دېھقانغا هاشا تولا،
چاپچالدا پاشا (تولا).

زىرائەتنىك كۆكىگە ئىشلىمەي، تۇۋىگە ئىشلە.

زىرائەتنىك ئوخشىشىنى كەتمەندىن سورا،
خامىنىكنىك ئوخشىشىنى ئارىدىن (سورا).

زىغىر تېرىغان يەر ــ كېزىك بولغان ئەر.

ساپاندا تۇزەلمىگەن يۇپۇرغىدا تۇزۇلەر.

سەن تەر بەرسەڭ،
يەر زەر بېرەر.

سۇغا لايىق ئېرىق يوق،
ئېتىزغا لايىق تېرىق يوق.

سۇ كېلىشتىن ئىلگىرى تۇغان سال،
يار كەتمىسۇن يوغان (سال).

سۇ ــ دېھقانىنىڭ قېنى،
يەر ــ دېھقانىنىڭ جېنى.

سۇلۇق بولسا شال قىل،
بالىلىق بولسا مال (قىل).

سۇ كىرگەن ئېتىز قۇرۇق قالماس.

سۇدىن بۇرۇن تۇغان سال.

سۇغا يېقىن سۇچى كېلەر،
چۆلگە يېقىن نوچى (كېلەر).

سۇ تالاشسا بېشىنى تالاش.

سۇ باشتا، نان ئاياغتا.

سۇمبۇلدا سۇ سال،
مىسرانda تەر.

سۇيۇق غول ــ هوسۇلۇق مول.

سۇيۇم كۆلدە،
ئېشىم چۆلدە.

سېغىنى يوققا ياز بولماس،
زىرائىتى يوققا كۈز بولماس.

سېرىق نەمگە قوناق تەر،
قارا نەمگە كېۋەز (تەر).

سېغىز يەر ــ مېغىز يەر،
قۇم يەر ــ شور يەر،
شور يەر ــ خور يەر.

شال سۇغا قانماس،
چال ئۆيگە (قانماس).

شالاڭ بۇغداي باش كۆرسىتەر،
قويۇق بۇغداي چەش (كۆرسىتەر).

شامالغا قاراپ ئارا ئات.

شامال چىققاندا ئات،
توختىغاندا يات.

شورلۇق يەرگە ئوسا بىكار،
قېرى خوتۇنغا ئوسما (بىكار).

غوزا كېۋەزدىن چىگىت چىقماس.

قاچساڭ ئېلىپ قاچ،
كەتسەڭ تېرىپ كەت.

قوناق دان ئالسا ساقلى كۆپ چىقار،
تېرىق ئوخشىسا پاخلى (كۆپ چىقار).

قوناق تېرىسام خادا بولدى،
كېۋەز تېرىسام شادا (بولدى).

قويۇق قوناق چاچ كۆرسىتەر،
سۇيۇق قوناق باش (كۆرسىتەر).

قوناقنى دۆڭگە تېرى،
بېدىنى ئويغا (تېرى).

قوزا تۇغسا ئۆستەڭ ئال.

قوم ئونمەس، قوڭغۇز قوشقا ماڭماس.

قورۇق چاغلاق غولىغا،
ھۆل چاغلاق بوينىغا.

قېچىپ كەتكۈچە چېقىپ كەت.

قېشىڭنى كۆرسەتكۈچە،
ئېشىڭنى كۆرسەت.

كالىغا ھەلەپ ياخشى،
بىنام يەرگە سەلەپ (ياخشى).

كەتمەنىڭ دەردىنى قول بىلەر،
لەززىتىنى تىل (بىلەر).

كەتمەن چاپمىغان ئاشنىڭ قەدرىنى بىلمەس،
قورسىقى توق ئاچنىڭ دەردىنى بىلمەس.

كەتمەن چاپساڭ ئەپلەپ چاپ،
يەر مېغىزىنى ئىزدەپ تاپ.

كەكرىنى ئاشقا سالما،
كەتمەننى تاشقا (سالما).

كەتمەن ئويدا ئەمەس،
گەپ قولدا.

كۆكسىنى كۆرۈپ كۆكسۈڭنى كەرمە.

كۆكىگە قارىماي، كۆتىكىگە قارا.

كۆپ چاي ئىچكەن ئەر قېرىماس،
شۇدىگەرلىگەن يەر (قېرىماس).

كۈز ۋاقتىنىڭ چالمىسى —
ئەتىيازنىڭ ئالمىسى.

كېۋەز غوزىلاشتىن كۆپىيەر،
قوي قوزىلاشتىن (كۆپىيەر).

كىشىنىڭ يېرىگە ئىشلەپ،
قالدىم لېۋەمنى چىشلەپ.

موزاي قىغى كۈنجۈرا،
كەتمىنىڭنى سۈندۈرا.

موللامنى كېيىن قويغان پەتە،
دېھقاننى كېيىن قويغان ئەتە.

ناشتا قىلغان ئادەم قېرىماس،
شۇدىگەر قىلغان يەر (قېرىماس).

نان دېسەڭ نان بېرىمىز،
سۇ دېسەڭ جان (بېرىمىز).

ھال تەگكەن ئاش خامىدا قاپتۇ،
ئۇششۇك تەگكىنى تاغاردا (قاپتۇ).

ھوسۇلۇڭ خامىدا ياخشى،
گىرده نان دامىدا (ياخشى).

ھوسۇل بەرمەيدىغان يەرگە ئوسا بىكار.

ھوسۇلسىز يەر — پۇلسىز ئەر.

ھۇرۇن خوتۇن ئەردىن يامانلار،
ھۇرۇن دېھقان يەردىن (يامانلار).

ئوقۇماي بىلىم ئالغىلى بولماس،
تېرىماي ھوسۇل ئالغىلى بولماس.

ئوت - چۆپ كۆپ يەردە زىرائەت ئاز بولۇر.

ئوغۇت سالساڭ قامالىلاپ،
ئاش ئالىسەن پاتمانلاپ.

ئوبدان بولسا پىلىكى،
ئوخشار ئۇنىڭ خەمىكى.

ئوغۇت بىلەن يەر كۆچلىنەر،
ئەمگەك بىلەن ئەر (كۆچلىنەر).

ئوناق ـ ئوناققا كەلمەپتۇ،
ئارقىدىكى يەر قوناققا (كەلمەپتۇ).

ئورما بۆلۈمدە تۇگەر.

ئوت ـــ يەرنىڭ ئۆز بالىسى.

ئوساق چالا بولسا، مايساق ئالا بولۇر.

ئوغۇت يىغساق، ئاش يىغىسەن.

ئوتاقچىلىقتىن كەپسەن ياخشى.

ئوت ئۆچۈرسەك چوغىنى قويما،
ئوتاق ئوتساق يىلتىزىنى (قويما).

ئورما، يېگەن ناننى سورىما.

ئۇرۇقلۇقۇڭنى يېگۈچە ئۈيۈڭنى يە.

ئۇرۇق تاپساق داڭگالغا تاشلا،
سۆڭەك تاپساق جاڭگالغا (تاشلا).

ئۇرۇقنى بېشى بىلەن ساقلا،
جىڭنى تېشى بىلەن (ساقلا).

ئۇرۇق ئۇنمىسە گۇناھنى يەرگە قويما.

ئۇرۇقنى تاشقا چاچ، بەختىڭدىن كۆر.

ئۇرۇقۇڭ ئوبدان بولسا،
مايساق سەردان بولۇر.

ئۇستا ئوۋچى شىر ئاتار،
قاۋۇل دېھقان بوز ئاچار.

ئۈينىڭ ئوبدىنى ژاخان بولۇر،
ئادەمنىڭ ئوبدىنى دېھقان بولۇر.

ئۆزىنى ماختىغان ئەر ئەمەس،
ئاش چىقمىغان يەر ئەمەس.

ئۆستەڭگە بېقىپ تاش باس.

ئۆيۈڭ ئۆستەڭ بويىدا بولسا،
قاپىقىڭ قۇرۇق قالماس.

ئۆزى قىردا ماڭار،
سۈيى يولدا ماڭار.

ئۆرۈك قىزىل كوس،
بۇغدايغا سۈنى توس.

ئۇندۇرگەن ـــ زېرەكلىك،
قۇرۇتقان ـــ نادانلىق.

ئۇچ ھەيدىگەن يەر ـــ ئالتۇن.

ئېرىقنى چوڭقۇر چاپ،
سۈنى ئۆيناپ تۇت.

ئېگىز يەرنى يونۇپ تۇرساق،
تۆۋەن يەر ئۆزىنى ئوڭشار.

ئىنسان كۆلكىگە تەشنا،
مايسا يامغۇرغا (تەشنا).

ئىشلىسەك مېغىز يەيسەن،
ئىشلىمىسەك سېغىز (يەيسەن).

ئىت بىلەن خامان تەپسەڭ،
پوق بىلەن چەش ئالىسەن.

ئىشنىڭ ئاسىنى يوق،
يەرنىڭ يامىنى (يوق).

ئىشلىسەڭ ئالىسەن قاپلاپ ئاش،
ئىشلىمىسەڭ قالىسەن تاتىلاپ باش.

ياخشى ئۇرۇقتىن ياخشى پىياز.

ياخشى ئەردە تۇك تولا،
ياخشى يەردە ئوت (تولا).

ياز كۈنى بەلى بوشنىڭ،
قىش كۈنى گەلى بوش.

يەر دېگەن ئالتۇن قوزۇق.

يەر ئالتۇن قوزۇق،
غاجىلاپ يېسەڭ تۇگىمەس.

يەردىن تىلىمە، تەردىن تىلە.

يەرنى ئالدىغان ئۆزىنى ئالدار.

يەرنىڭ ئەسكىسى يوق — قىغى يوق،
ئەرنىڭ ئەسكىسى يوق — پۇلى يوق.

يەر ھەيدىگىن بۇقىدا،
شالنى سوققىن سوقىدا.

يەرنى ئالدىساڭ بىر قېتىم،
سېنى ئالدار مىڭ قېتىم.

ياخشى يەر — جاننىڭ جېنى.

يەرنىڭ ئەسكىسىنى ئاق تەكەن باسار.

يەر سەمرىتكەنىڭ قورسىقى توق.

ئىممىنجان ئابدۇرېھىم سىزغان

يەر تېرىسالىڭ باي بولىسەن،
يۇزۇڭ يورۇق ئاي بولىسەن.

يەرگە پەم ئىشلەت،
چايغا قەنت (ئىشلەت).

يەرنى ئوت باسقىنى ــ ئىگىسىنى نەس باسقىنى.

يەرنى ئوغۇتقا تويدۇرساڭ،
قورساقنى ئاشقا تويدۇرسەن.

يەر تېرىسالىڭ ئۇرۇق تاللاپ،
ئاش ئالىسەن پاتمانلاپ.

يەرنىڭ كۆزى ئاچ.

يەرگە قاراپ هوسۇل،
داپقا قاراپ ئۇسسۇل.

يەرگە تەرنىڭ ئۆگىيى يوق،
خوتۇنغا ئەرنىڭ (ئۆگىيى يوق).

يەر كىشىنى يەيدۇ،
كىشى يەرنى يەيدۇ.

يەر قاتتىق بولسا، ئۇ ئۆكۈز بۇ ئۆكۈزدىن كۆرەر.

يەر قوشنا تام قوشنىدىن يېقىن.

يەر تويمىغۇچە ئەل تويماس.

يەر تويدۇرار،
ئوت كۆيدۇرەر.

يەر باقاردىن يەر قورقار.

يەر ئاچچىقى ــ جان ئاچچىقى.

يەرنىڭ دەردى بولسا شورلايدۇ،
ئادەمنىڭ دەردى بولسا توۋلايدۇ.

يەر ــ خەزىنە، سۇ ــ ئالتۇن.

يول بويىدا بولسۇن جۇجەم، كۆل بويىدا تال،
سۇغا يېقىن دەرەخ تىنىڭ، تېز بولىدۇ شال.

يۇپقا قوناقتا تاغار توشار،
قېلىن قوناقتا خالتا (توشار).

يۇپقا بۇغداي باش كۆرستەر،
قېلىن بۇغداي چەش (كۆرستەر).

يېرى يوقنىڭ جېنى يوق.

يېرىڭ تاش بولسىمۇ،
ئېچىقىڭ باش بولسۇن.

يېرىڭنى ئۆزۈڭ سۇغار،
تۇغمىنىڭگە ئۆزۈڭ بار.

يېرىڭگە ئوت چىقمىسۇن دېسەڭ ــ كۆزگى تېرى.

يىڭنىدەك تۆشۈكمۇ قاشنى بۇزار.

يىغلاپ يۇرۇپ كۆل چاپساڭ،
كۈلۈپ تۇرۇپ سۇ ئىچىسەن.

يىغلاپ تۇرۇپ قىر چاپساڭ،
ئويناپ تۇرۇپ سۇ تۇتىسەن.

يېرىڭنىڭ قار بىلەن توڭلىغىنى ــ
ئىشىڭنى خۇدانىڭ ئوڭلىغىنى.

يىلتىز سۇدا بولمىسا،
هوسۇلدىن ئۈمىد كۈتمە.

ئورمانچىلىق توغرىسىدا

ئاتىسى تىككەن كۆچەت نەسىلگە سايە بولار.

ئەجرىڭنى دەريا قىل،
ھەققىڭنى جاڭگالدىن ئال.

بوغۇم يوق يەردىن پۇتاق چىقماس.

بىرنى كەسسەڭ، ئوننى تىك،
بىرنى كەسسەڭ، مىڭنى تىك.

بىنەم ئېچىپ جىرىم قوي،
چۆنىكىنى چوڭقۇر ئوي.

بىر يىلنىڭ غېمى ئۇچۇن ئاشلىققا ئىشلە،
ئون يىلنىڭ غېمى ئۇچۇن كۆچەتكە (ئىشلە).

تال دەيدىكەن: ئېنىم يانتاق، ئىگەم جاللات بولسا.

توغراق تىك تۇرۇپ مىڭ يىل،
يىقىلىپ مىڭ يىل، كۆمۈلۈپ مىڭ يىل ياشار.

تېرەك ياراتمىغان شورلۇق توغراقتا ماكان.

تىكىۋەرسەڭ كۆچەتنى بىكار جايغا،
ئايلىنىسەن بىر كۈنى كاتتا بايغا.

جىرىم قويساڭ پۇتاپ تۇر، تۇز لىم ئالىسەن.

چوڭ دەرەخ كىچىكىگە ئاپەت بولۇر.

چىنار چىرىماس،
ئارچا قېرىماس.

چىلان سالغان چىلان يەر،
سالمىغان ئارمان (يەر).

دەرەخ سالساڭ ھۆرمەت تاپسەن،
سايىسىدا مېغىز چاقسەن.

دەرەخ كېسىلسە كۆتىكى قالار.

دەرەخ تىكسەڭ ساقلار تۈپراقنى،
مۇنبەت قىلار بىنەم، ئوتلاقنى.

دەرىخى يوق بازاردىن
دەرىخى بار مازار ياخشى.

دەرەخ غولىدىن سۇنماس،
شېخىدىن سۇنار.

دوناي ياغاچ تاغقا چىقماس.

سۆگەت سۇغا تويماس.

سۆگەتكە ئەۋرىشىملىك يارىشار،
قېيىنغا قاتتىقلىق (يارىشار).

قۇم كۆپەيسە تاغ بولۇر،
ئورمان كۆپەيسە باغ (بولۇر).

كۆچەت تىكسەكنىڭ پۇتاپ تۇر،
كۆكتات تېرىسىنىڭ ئوتاپ تۇر.

كۆچەتنى سۇندۇرغۇچە، قولۇڭنى سۇندۇر.

كۆكنى سۆيگەن دەرەخ قەلەمچىدىن ئۆسەر.

كۆچەت پوستى بىلەن ياشار،
ئادەم دوستى بىلەن (ياشار).

كۆچەت تىككەن شاپتۇل يەر،
تىكمىگىنى نەق پۇل (يەر).

كۆچەت تىكتىم تام ئاشتى،
تىكمىگەننى قۇم باستى.

مېلىكنىڭ زايە بولسا بولسۇن،
ئورمان زايە بولمىسۇن.

ھۇنەرنىڭ پۇلى پات ـ پات كىرەر،
ئورماننىڭ پۇلى قات ـ قات (كىرەر).

ئورمان بار يەردە بالا يوق.

ئورمان دېگەن پۇل،
كۇنۇك بولار گۇل.

ئورمان كۆپ بولسا، ئەل باي بولۇر.

ئورمىنى كۆپنىڭ تەلىيى ئوڭ.

ئورمانچىنىڭ ئۆزى ئۆلمەس،
ئۆزى ئۆلسىمۇ ئىزى ئۆلمەس.

ئورمان كۆپكىمۇ يەتكۈزىدۇ،
كۆككىمۇ يەتكۈزىدۇ.

ئورمانسىز ھايات بولماس،
ھايات بولسىمۇ راھەت بولماس.

ئورمانلىقنى تاشلىما،
تاشلاپ بېشىڭنى قاشلىما.

ئورمىنى بار ئۇزار،
ئورمىنى يوق توزار.

ئورمان بىلەن قاپلانسا سايلىق،
ئاخىرى بولىدۇ بايلىق.

ئورمان قىلغان خار بولماس،
ياغاچ ـ تاشقا زار بولماس.

ئورمان سالسىڭ كۆزلەپ سال،
ئورەكلەرنى تۇزلەپ سال.

ئورمان سالغان ساۋاب تاپار،
سالمىغان ئازاب (تاپار).

ئۇزارتقۇڭ كەلسە ئۆمرۇڭنى،
ئورمانغا چۈمكە چۆرەڭنى.

ئۆيۈڭ ئورماندا بولسا، ئوتۇندىن غەم يېمەيسەن.

ئۆينى ئېگىزگە سال،
كۆچەتنى پەسكە (سال).

ئۆستەڭنىڭ زىننىتى سۆگەت ـ تال.

ياڭاق مىڭ يىل ياشار،
ئارچا بىلەن تەڭ ياشار.

يالغۇز دەرەخ ئورمان بولماس.

يۇرت كۆكەرسە، ئەل كۆكىرەر.

يۇلتۇز كۆكنىڭ زىننىتى،
دەرەخ زېمىننىڭ (زىننىتى).

يىلتىزلىق دەرەخكە بوران كار قىلماس.

يىلتىزى يوق دەرەخ ئايدا تۇتار،
يىلتىزى بار دەرەخ سايدا (تۇتار).

چارۇچىلىق توغرىسىدا

ئاتتا ئۆت بولماس،
قۇشتا سۈت (بولماس).

ئات يۆتەلسە ئوقۇر سال،
كالا يۆتەلسە پىچاق (سال).

ئات ئالساڭ تۈياق ئال،
قوي ئالساڭ قۇلاق (ئال).

ئات بولمىسا، ئېشەك ئۇلۇغ.

ئات يىقىلسا پىچاق سال،
ئېشەك يىقىلسا قوناق (سال).

ئات ئايىغىنى تاي باسار.

ئالتە ئۆچكە مال بولماس،
ھېچ نەرسىگە دال بولماس.

ئاتنى مىنگەندە كۆر،
مىلتىقنى ئاتقاندا (كۆر).

ئات مىنگەن كىشى ئارپا غېمى يېمەس.

ئات ئۆلۈم ئالدىدا تاش چىشلەر.

ئات يەمگە ئامراق،
بۇرگە نەمگە (ئامراق).

ئاتنىڭ يورغىسىنى يولدا كۆر،
قېچىرنىڭكىنى سايدا (كۆر).

ئاتنىڭ سالتىڭى يورغا بولۇر،
ئەرنىڭ سالتىڭى موللا (بولۇر).

ئاتنى تاۋلىسا قۇش بولۇر،
كالىنى تاۋلىسا ئات (بولۇر).

ئات بېشىغا كۈن چۈشسە،
يۇگەن بىلەن سۇ ئىچەر.

ئات ھەم ئوقۇردىن، ھەم تورۇدىن يەر.

ئاتنىڭ ياخشىسى ئارغىماق،
ئوتنىڭ ياخشىسى كۆكقىياق.

ئات، بىر قىلىقى يات.

ئات يىقىتار يالى بىلەن،
ئېشەك يىقىتار تۇيىقى بىلەن.

ئات يوق يەردە ئېشەكمۇ يوق.

ئات ئايلىنىپ ئوقۇرنى تاپار،
قوي ئايلىنىپ قوتانىنى تاپار.

ئاچ مېلىم — بار مېلىم،

توق مېلىم ــ يوق مېلىم.

ئاچ بۆرە مالچىدىن قورقماس.

ئادەمنى توغرىلىققا ياراتقان،
قوينى قوۇرباتلىققا (ياراتقان).

ئەتىيازدا توخۇ تويماس.

ئەمەنلىكتە ئەر ئۆلمەس،
ئاندىزلىقتا ئات (ئۆلمەس).

ئەرنىڭ قانىتى ئات،
ئاتتىن قالساڭ يات.

بالاڭ كۆپ بولسا باغ ياسا،
مېلىڭ كۆپ بولسا تاغ ياسا.

باي بولاي دېسەڭ ئۆچكە باق.

باينىڭ مېلىنى باقمەن دەپ،
كەمبەغەلنىڭ ئېتى ئۆلۈپتۇ.

باي بولاي دېسەڭ تۆگە باق.

باينىڭ قىزىنى ئال،
گادايىنىڭ مېلىنى ئال.

بوي تۆگىدە، ھىممەت قويدا.

بولسا ئەگەر ئوغلىڭ،
بىلىنمەيدۇ يوقلۇقۇڭ.

بۆرىنىڭ كەينىدىن ماڭغان تۈلكە
ئاچلىقتىن ئۆلەر.

بۆرىدىن قورققان چوپان مالدىن قۇرۇق قالار.

بۆرە بولمىسا قوينىڭ مېڭىسى قۇرتلار.

بۆرە بوغقان قوي هارام بولماس.

بۆرە قوشنىسىغا تەگمەس.

بۆرە ياردىن قورقار،
قۇزغۇن قىردىن (قورقار).

بېدە ئاتنىڭ ئوزۇقى،
توپا ـ سامان دوزىخى.

بېلىق سۇغا تارتار،
توشقان سايغا (تارتار).

بىكار قويۇپ بەرسەڭ ئېشەككىمۇ مۇڭگۈز چىقار.

بىرى مىڭ بولۇر، قۇيرۇقى دىڭ بولۇر.

پادىنىڭمۇ باشلامچىسى بار.

پادىچى يىتكەن مالنى تۆلىيەلمەس.

پاكار تاغ يايلاققا يارىماس.

پىلنىڭ ئۆمرىنى كۆتە قىلغان ئۇنىڭ چىشى.

تامار ـ تامار كۆل بولۇر،
قوزا باقسىڭ قوي بولۇر.

تاي باقسىڭ تۇلپار بولىدۇ،
قۇش باقسىڭ شۇڭقار بولىدۇ.

تاي ئات بولغۇچە،
ئىگىسى مات بولار.

تاغ بولۇپ باغ بولمىسا بىكار،
قوي بولۇپ ياغ بولمىسا (بىكار).

تامغىلىق مال يوقالماس.

تاينى ئايىغان ئات مىنەر.

تەسكەيدە قار ئۆكسىمەس،
قويدا ياغ (ئۆكسىمەس).

تەخەيلىك ئېشەك پايخانغا يارىماس.

توخۇيۇم تۇغسۇن دېسەك،
دان بەرمىسەك بولماس.
ئېتىم چاپسۇن دېسەك،
يەم بەرمىسەك بولماس.

توخۇ بېرەر دېنىڭغا تۇخۇم،
ئىت قاۋايدۇ نېنىڭغا چوقۇم.

توخۇ، توشقان مال ئەمەس،
كاۋا ـ قاپاق تال (ئەمەس).

توشقان ئۆلسە تۆگە هازا تۇتۇپتۇ.

توخۇ تويماس،
ئۇچرىغاننى قويماس.

توخۇيۇڭنى سانىغۇچە، تۇخۇمنى سانا.

توخۇ يېمەيدىغان تۇلكە يوق،
بەز يېمەيدىغان مۇشۇك (يوق).

تۆگىنى سۇ ئېقىتسا،
ئۆچكىنى لاي ئارىسىدا كۆر.

تۆت ئۆچكىسى بار كىشىگە
باغۋەنلىكنىڭ نېمە ئىشى.

تۆگە يىراقتا قارار،
ئېشەك تۇيىقىغا (قارار).

تۆگىمۇ تۆگە، مايىقىمۇ تۆگە.

تۇمانلىق كۈنى تۇلكە ئۇزار،
بورانلىق كۈنى بۆرە (ئۇزار).

چارۋا باققان ياغ يەر،
باقمىغان زاغ (يەر).

چارۋىچىلىق كۆچە ـ كۆچە،
دېھقانچىلىق كۈندۈز ـ كېچە.

چۆلدە يۈرگەن توغراق كۆل قەدىرىنى بىلمەس.

چۈجىنى كۈزدە ساناڭ،
ئوغلاقنى تۇزدە ساناڭ.

چۈجىگە تېرىق ياخشى،
سۇغا ئېرىق ياخشى.

ساغلىق قوينىڭ تېشى ياماق،
ئەركەك قوينىڭ بېشى (ياماق).

سۇنبۇلە تۇغسا، ئات سەمرەر.

سۇتسىز ئىنەك تەپكەك كېلۇر.

سۇتسىز ئىنەكنىڭ يېلىنى قېلىن.

سېمىز كالىنى سالجا چاقماس.

سېمىز قوي يۇگۇرەلمەس.

سىنىمىغان ئۇلاغنىڭ بېشىنى تۇتماڭ.

شالاڭ قۇيرۇق، نېپىز تۇياق،
كالتە يال ئات ئات بولماس.

قاتار مەھەللىدە توخۇ باقما،
كىشىنىڭ تونۇرىدا نان ياقما.

قاسساپ تىغدىن ئايرىلماس،
مالچى تاغدىن (ئايرىلماس).

قوزا تۇغسا، قوي ئۆلمەس.

قوتانغا بېقىپ قوي سولا.

قوزىدا قوتانغا قارا،
ئۇيدا ئېغىلغا قارا.

قوينى سالجا يەيدۇ،
سارجىنى كۆيە (يەيدۇ).

قوي تۇغۇپ سۈت چىقمىسا،
نان بىلەن بوغۇزدا باق.

قوتىنى يوق مال ئەتمە،
قاشاسى يوق باغ (ئەتمە).

قويدىن قوي قالار،
ئۆچكىدىن موي (قالار).

قوي بولسا قوزىسى بولۇر.

قوينى قوتاندا ساقلا،
ئاشنى ئوزىدا (ساقلا).

قوي باقساڭ يىغىپ باق،
ئىنەك باقساڭ سېغىپ باق.

قوي ئالساڭ چوڭ قۇلاقنى ئال،
ئۆچكە ئالساڭ چوناقنى (ئال).

قوي تۇغىدۇ بىرە - بىرە،
يۇرىدۇ گۈرە - گۈرە.
چوشقا تۇغىدۇ گۈرە - گۈرە،
يۇرىدۇ بىرە - بىرە.

قوي كۆپىيەر بىرە - بىرە،
ھەر ئىشكىتە گۈرە - گۈرە.
ئىت كۆپىيەر گۈرە - گۈرە،
ھەر ئىشكىتە بىرە - بىرە.

قۇش بالىسى كۆككە قارار،
قوي بالىسى يەرگە (قارار).

قۇشقاچنى بوردىساڭ توخۇ بولىماس،
ئوغلاقنى بوردىساڭ تۆگە (بولىماس).

كالىنىڭ گۆشى بىر كۈن،
سۈتى ھەر كۈن.

كەنتتە تۇرۇپ،
تاغدا مال بېقىپتۇ.

كۈيئوغۇل ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە،
ئاندىن قوي بوردىپتۇ.

كۈزلۈك ئىنەكنىڭ قايمىقى تولا،
كەنجى نوگاينىڭ مايمىقى (تولا).

كۈز پەسلىنىڭ ھەرىسى يامان،
ئايغىر ئاتنىڭ قېرىسى (يامان).

لاي بۇلاق بۇلاق بولماس،
قوتۇر ئېشەك ئۇلاغ (بولماس).

مال باقساڭ يەمنىڭ غېمىدە بول،
ئۆي سالساڭ دەمنىڭ (غېمىدە بول).

مالنى باققانغا باقتۇر،
ناننى ياققانغا ياقتۇر.

مالنىڭ بېشى توخۇ.

مالنى كېپەككە ئال،
باققۇچىنى ئالتۇنغا (ئال).

مالنى تاپقان باقسۇن،
ئوتۇننى چاپقان ياقسۇن.

مالنى باقساڭ توق بولار،
بولمىسا يوق بولار.

مال بولسا مومام بار.

مالچىنىڭ ئىتى تالاشسا،
بۆرە نەپ ئالۇر.

مالچى بولساڭ هانانات بول،
باغچى بولساڭ جاللات (بول).

موزاي ئىنەكتىن ئايرىلماس،
سويما پىلەكتىن (ئايرىلماس).

موزاي ئېغىلنى ئىزدەر،
ئىت يالىقىنى (ئىزدەر).

مىڭ قويغا بۆرە چاپسا،
بىرىگە پىچاق ئېلىپ يۈگۈرۈپتۇ.

مىڭ قۇشقاچ باقساڭ،
بىر كالىچىلىك گۆشى يوق.

هاڭگا ئېشەك تەخىيگە ئىگە ئەمەس.

هۆپۈپنىڭ تۇمشۇقى ئۇزۇن،
سېغىزخانىنىڭ قۇيرۇقى (ئۇزۇن).

ئوت ـ چۆپ يىغقان پۇل يىغار،
ئوتۇن يىغقان كۇل (يىغار).

ئورۇق قوينىڭ مايىقى يوغان.

ئورۇق مالنى باقسا سەمرىيدۇ،
چىغىر يولنى ماڭسا كەڭرىيدۇ.

ئۇي ئۇي تۇغار،
قوي قوي تۇغار.

ئۇلىغىڭنى مال قىل،
پىچىقىڭنى گال (قىل).

ئۇي بولىدىغان كالا موزاي چېغىدىلا بەلگىلىك.

ئۆردەك كۆلگە قارار،
يىلان چۆلگە (قارار).

ئۆچكە سەمرىسە،
دۆڭگە چىقىپ مەرەيدۇ.

ئۇسكەك ئۆكۈزنىڭ مۇڭگۈزى كېسىك.

ئۇزۇم باغدا پۇل،
قوي تاغدا (پۇل).

ئېشەكنىڭ تەخىيى كۆپەيسە،
يۈكى ئېغىرلىشار.

ئېشەك كۇل تاپسا ئېغىنار.

ئېغىلدىن قاچقان قوي
بۆرىگە يولۇقار.

ئېشەك سەمرىسە تۆۋەنگە قاچار،
تېكە سەمرىسە سۇيدۇك چاچار.

ئېشەكنىڭ قېرىسى موزاينى قېرىتار.

ئېشەكنىڭ دۇمبىسى قىچىشسا،
يۈك قېشىغا چاپار.

ئېتىكىنى كۆزده سۇدىن تارتما،
ئەتىيازدا ئوتتىن (تارتما).

ئېشەك باقساڭ كۆچەتكه ئارام يوق،
باقمىساڭ جانغا (ئارام يوق).

ئېتىكىنى قامچا بىلەن ھەيدىمەي،
يەم بىلەن ھەيدە.

ئېتىزلىقتا قويغا ئىشەنمە،
قوتاندا بۆرىگه (ئىشەنمە).

ئېدىرلىقنىڭ چۆپى تۇگىمەس،
بويۇننىڭ گۆشى (تۇگىمەس).

ئىككى ئۆچكه بىر ئېغىلدا پېتىشماس.

ئىگىسىز مال بولماس،
يۇگەنسىز تۇلپار (بولماس).

ئىت توڭلىسا مۇزدا ياتار.

ئىت قۇيرۇقىغا ئېسىلىپ دەريانى كىرمه.

ئىتقا ئاش بەرسەڭ پېشىڭغا ئېسىلار.

ئىت قاۋىسا چىشى ھىڭگايماي قالماس.

ئىتنىڭ ئىگىسى كۆپ بولسىمۇ،
ئۆلۈكى چۆلده.

ئىنەكنىڭ سۈتى يېلىنىدا ئەمەس، يېمىدا.

ئىت ئىگىسى بىلەن بولسا،
يولۋاسقا چاڭ سالار.

ئىنەكنىڭ ئۈستى ئۇلاق،
ئاستى بۇلاق.

ئىت باقساڭ قاۋاپ بېرەر،
قۇش باقساڭ سايراپ بېرەر.

ياخشى دېھقان ئۇلاغنى باقار،
يامان دېھقان قامچىسىنى قاقار.

ياخشى ئات ئوغۇل بالىغا قانات.

يامان كالا ياردا موزايلاپتۇ.

يايلاقنى مال تونۇيدۇ،
مالنى مالچى (تونۇيدۇ).

يەلسىز جۇت بولماس،
بۆرىسىز قوت (بولماس).

يەرلىك بولمىغۇچه، مالىلىق بولمايسەن.

يىلاندىن قورقۇپ چۆپ ئورۇمىساڭ،
قىشتا ئاغزىڭ ياغ بولماس.

تۇردى كىمىن سىزغان

بېلىقچىلىق توغرىسىدا

بېلىقچىنىڭ رىزقى سۇدا.

بېلىقنى ئۆلتۈرسە قان چىقماس.

بېلىقنىڭ سىرىنى بېلىقچىدىن سورا.

بېلىق يامغۇردىن قورقماس.

بېلىقچىنىڭ كۆنى سۇدا.

بېلىققا ئۇزۇش ئۆگىتىلمەس.

بۇلاق يېرىقنى ئىزدەر،
بېلىق بۇلاقنى (ئىزدەر).

پېتىقتا قالغان بېلىق تۇلكىگە يەم بولار.

چورتاننىڭ ئاغزى بولسىمۇ، تىلى يوق.

چورتان — سۇ ئاستىدا سۆلتان.

دەريادىكى بېلىقنىڭ باھاسى يوق.

سۇدا بېلىق ئاداشماس.

شور كۆلنىڭ بېلىقى تاتلىق.

غېرىچ بولمىغان بېلىق يېيىلمەس،
ئالتە ئاي تولمىغان توخۇ (يېيىلمەس).

قۇدۇق سۈيىدە بېلىق بولماس.

كۆلدە بېلىقنىڭ ئىزى قالماس.

لايدانغا چىققان بېلىق قارماققا چىقماي قالماس.

يۇلغۇن چۆلدە ئاينىيدۇ،
بېلىق كۆلدە ئاينىيدۇ.

باغۋەنچىلىك توغرىسىدا

ئانارنى چۆلگە تىك،
ئەنجۇرنى كۆلگە (تىك).

ئاۋۇال تام ئەت، ئاندىن باغ (ئەت).

ئەجىرسىز باغ بولماس،
تەر تۆككەن خار (بولماس).

ئەنجۇرنىڭ ھارام شېخى يوق.

ئەنجۇرنى كۆلگە تىك،
چىلاننى چۆلگە (تىك).

بالدۇر پىشقان مېۋە ئوغرىنىڭ گېلىنى غىدىقلار.

باغقا كىرگەن ئالما كۆرەر،
چۆلگە كىرگەن سالما (كۆرەر).

باغ قىلساڭ چىت بىلەن،
ئىشىك ساقلا ئىت بىلەن.

باغ ئەت چىتى بىلەن،
ئىش قىل ئېپى بىلەن.

باغ قىلاي دېسەڭ تام چۆرى.

باغۋەن پەملىك بولسا،
مېۋىسى تەملىك بولار.

باغقا كىرگەننى تويغۇز،
قوغۇنلۇققا كىرگەننى ئۆلتەر.

باغنىڭ ھۆسنى — باغۋەن بىلەن.

باغسىز يۇرتقا بۇلبۇل قونماس.

باي بولاي دېسەڭ مال ئەت،
ئۆزۈم يەي دېسەڭ تال ئەت.

باغنى باقساڭ باغ بولۇر،
پاتمان - پاتمان ياغ بولۇر.

بېقىمسىز باغ تاغ بولۇر،
يۇرەك - باغرىڭ داغ بولۇر.

بېغىڭ بار — تېغىڭ بار.

بېغى بار ئادەم خار بولماس،
يەل - يېمىشكە زار بولماس.

بېغىنى سورىما، مېۋىسىنى سورا،
تېكىنى سورىما، ئۈزۈمىنى سورا.

تاغ يۆتكەيمەن دېگۈچە، باغ چىتلا.

تالغا يانتاق كۆم،
قاپاقتا تېرە (كۆم).

تۇزلەڭدە تاغ يوق،
ھۇرۇندا باغ (يوق).

تېرىماي، تىكمەي باغ بولماس.

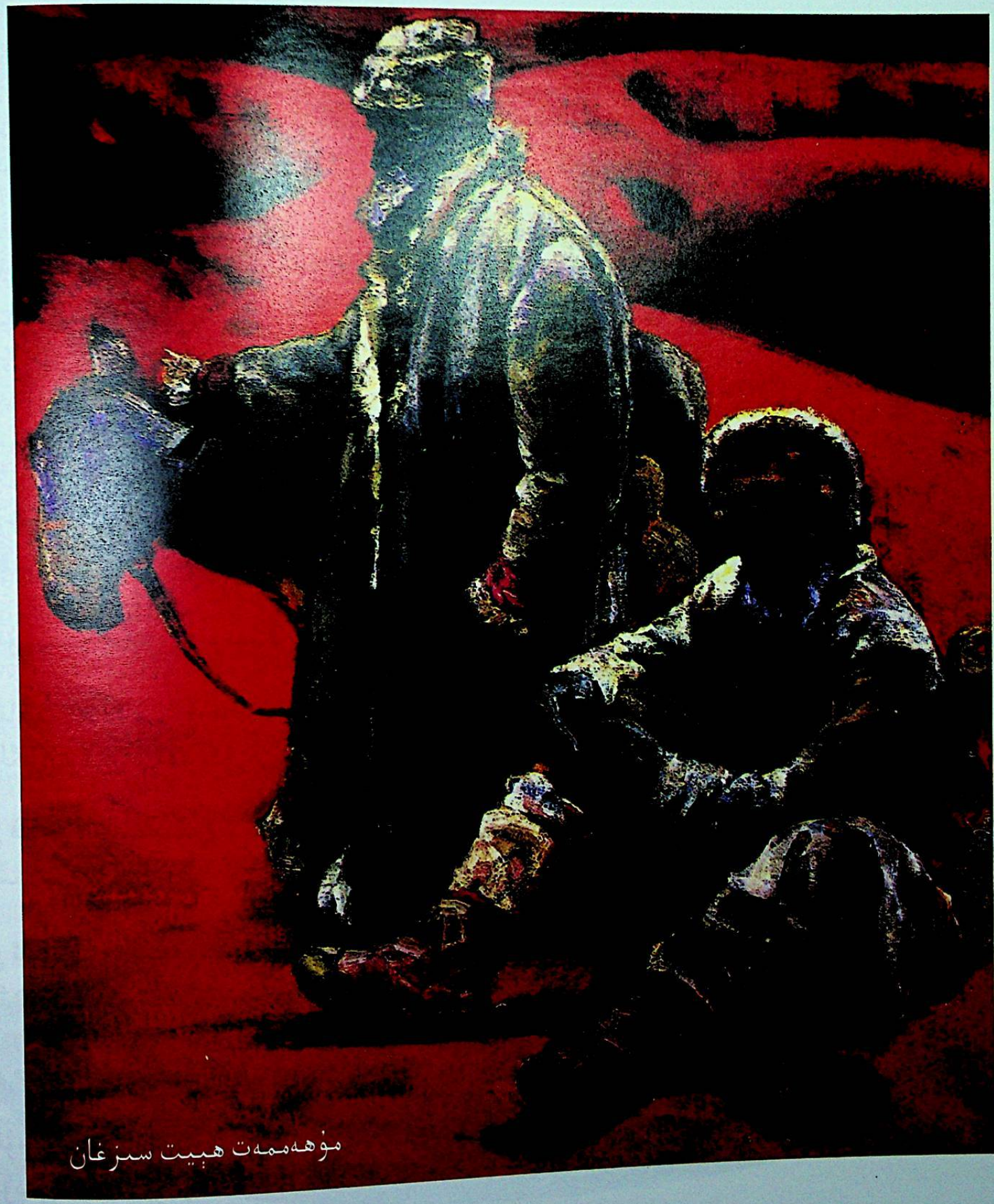
چىلانغا چۆل ياخشى،
ياڭاققا كۆل (ياخشى).

چىتتى يوق باغنىڭ مېۋىسى تۇرماس.

دەرەخ يىلتىزى بىلەن كۆكلەر،
ئادەم ئەقلى بىلەن (كۆكلەر).

دەرەخنىڭ ئۆزىگە باقماي، مېۋىسىگە باق.

دۆڭ تاغ بولماس،
ئازغان باغ (بولماس).

مۇھەممەت ھېيت سىزغان

دۆڭگە جىرىم سالما،
ئويمانغا ئۆي (سالما).

ساق سارائدىن قورقار،
ئەنجۇر بارائدىن (قورقار).

شاپتۇل قوي ئۆزۈڭگە،
ئۆرۈك قوي بالائغا.
ئامۇت قوي نەۋرەڭگە،
يائاق قوي چەۋرەڭگە.

قولۇڭدىن كەلسە بېغىڭغا گۈل تېرى،
قولۇڭدىن كەلمىسە كەت نېرى.

قوي ـ ئۆچكە دېمەي مال ئەت،
ئۆرۈك ـ شاپتۇل دېمەي باغ (ئەت).

قوغۇن ئۇزسەڭ پېلىكىنى قوي.

قىرىق بېغىم بار،
نېمىدىن غېمىم بار؟!

كۆچەت تىكىپ باغ ئەتتىم،
مېۋىسىدىن ياغ (ئەتتىم).

كۆچەت قويساڭ بېغىڭغا،
ھەسەل تامار تىلىڭغا.

كۆچەت تىكىپ ئىشلە،
قېرىغاندا چىشلە.

كۆچەت تىكسەڭ باغ بولۇر،
قازان ـ چۆمۈچ ياغ بولۇر.

كۆچەت قويساڭ ئۇجمە قوي،
بەھرە ئالسۇن ھەممە ئۆي.

كۆككۇرەك كەلمىگۈچە تەك ئاچما.

كېمىچى كېمىسى بىلەن،
باغۋەن مېۋىسى بىلەن.

مال سەمرىسە ياغ بولۇر،
يەر سەمرىسە باغ (بولۇر).

مېۋە يەي دېسەڭ باغ قىل.

مېۋىلىك دەرەخ بوي تارتماس.

ئورمىنىڭ غول،
ئاشلىقنىڭ مول.

ئۆچكىدە مال ئەتمە،
شاپتۇلدا باغ (ئەتمە).

ئۆلۈشگە چىدىسائ مال ئەت،
كۆمۈشكە چىدىسائ تال (ئەت).

ئۆرۈك گاداي قىلۇر،
ئۇجمە لاغاي قىلۇر.

ئۆزۈڭ يېتىشتۇرگەن مېۋە كېسىلىڭگە داۋا.

ئۇزۇم سالار ھەر كىشى،
باراڭغا ئالار ئەر كىشى.

ياشلىقىڭدا باغ ئەتسەڭ،
نامىڭ ئۆچمەس.

ياغاچنى نوتا ۋاقتىدا ئەگ.

ياز مېۋىسى ـــ قىش خەزىنىسى.

ھۇنەرۋەنچىلىك توغرىسىدا

ئاتا كۆرگەن ئوق ياسار،
ئانا كۆرگەن تون پىچار.

ئاتىسى چۈشەنمەي ئۇزۇنچاق ياساپتۇ،
بالىسى چۈشەنمەي لىڭگىرچاق (ياساپتۇ).

ئاتا ـ ئاناڭدىن مىراس قالسۇن دېسەڭ،
ھۇنىرىڭگە ئىخلاس قىل.

ئاتا كەسپىنى بىلمىگەن بالا ھارامزادە.

ئاتاڭدىن پۇل ـ مال قالغۇچە، ھۇنەر قالسۇن.

ئاتا كەسپىنى تاشلىغان،
پىشانىسىنى قاشلىغان.

ئاتا ھۇنىرى ئوغۇلغا مىراس،
ئانا ھۇنىرى قىزغا (مىراس).

ئاشپەزنىڭ بازىرى چىقسا،
يۇندىسىمۇ پۇل.

ئاشپەز ئاچ قالماس،
تىكمىچى يالىڭاچ (قالماس).

ئاشپەزنىڭ نىمكارى بار،
نىمكارنىڭ سىمكارى بار.

ئاشپەزلىكتىن زىيان چىقسا،
نىمكارنىڭ نېمە كارى.

ئاتا كەسپىنى خار قىلما.

ئاتاڭنىڭ يولىنى تۇتمىساڭمۇ، ھۇنىرىنى تۇت.

ئالتۇننىڭ قەدرىنى زەرگەر بىلەر،
كىگىزنىڭ قەدرىنى پەگاھ بىلەر.

ئالتۇننى قۇيۇشنى بىلمىگەن ئېرىتار،
تۆمۈرنى تاۋلاشنى بىلمىگەن چىرىتار.

ئالتۇن داتلاشماس،
ھۇنەرۋەن نامراتلاشماس.

ئالتۇنچىنىڭ مىڭ ئۇرغىنىدىن
تۆمۈرچىنىڭ بىر ئۇرغىنى ئارتۇق.

ئالتۇننى سىرلاش ھاجەتسىز،
ئالماسنى تاۋلاش ھاجەتسىز.

ئەر كىشىگە يەتمىش ھۇنەر ئاز.

ئەسكى ئۇستامنىڭ مانجىسى جىق.

ئەقىللىق خوتۇن ئۆي بۇزماس،
زېرەك كاسىپ ئىش (بۇزماس).

ئەقىل ئايغا چىقىرار،
ھۇنەر كۆككە چىقىرار.

ئەقىللىق ــ يۇرتنىڭ ئاغىسى،
ھۇنەرۋەن ــ يۇرتنىڭ چاكىرى.

باپكار ئىشتانسىز،
موزدۇز يالاڭ ئاياغ.

باپكار بۆزىدىن قېرار،
زەرگەر كۆزىدىن (قېرار).

بازارنىڭ زىننىتى ــ ئاشپەز بىلەن باققال.

بەش بارمىقىم ــ بەش گۈل.

بەڭگى بوۋىسىنى داڭلار،
موزدۇز كوۋىسىنى (داڭلار).

بويىغا قاراپ كىيىم پىچ،
كۆكىگە قاراپ تاماق ئىچ.

بويىدىن پايدا، ئىنىدىن زىيان.

بۇ ھۇنەر ھۇنەرمىدى، ئەسلىي ھۇنەر چويلىچىلىق،
چويلىچىلىق ئاقمىسا، ئاقىدىغىنى دوپپىچىلىق.

بوغۇمسىز يەرگە پىچاق سالما.

بىلىملىك ئۆلسە سۆزى قالار،
ئۇستا ئۆلسە ئىشى (قالار).

بىر ئۇستىدىن ھۇنەر ئۆگەن،
مىڭ ئۇستىدىن تەلىم ئال.

پىرى يوقنىڭ جېنى يوق.

پىچىقىڭ ئۆتكۈر بولسا،
ياغاچنىڭ قاتتىقى يوق.

توڭ ـ توڭ ئېتەر تۆمۈرچى،
پۇلنى ئۇسار كۆنچى.

توزدىن قورققان پوستەكچى بولماس.

تۆت بۇلۇڭ، بىر كۇلۇڭ،
ھۇنەر قىلساڭ تۆگمەس پۇلۇڭ.

تۆمۈرچى سوغۇقى ئېشىپ ئۆلەر،
كېمىچى ئىسسىقى ئېشىپ (ئۆلەر).

تۆمۈرچىنىڭ قولىدا تۆمۈر ئىمان ئېيتار.

تۆمۈرنى سوزساڭ سەندىلەيدۇ سوز،
تېرىنى سوزساڭ چىشىگىدۇ (سوز).

تۇگمەن بىر چۆرگىلىگۈچە،
تۇگمەنچىنىڭ بېشى مىڭ چۆرگىلەر.

تۇگمەندە ياتساڭ كۆمەچ سال.

تۇگمەننى كىم باقسا ئۇننى شۇ تارتار.

تۇگمەنچىنى ئۇستام دېسە،

چاپىنىنى ئۇنغا مىلەر.

تېگى پەسكە ھۇنەر ئۆگەتمە.

تېشى يوق ساي بولماس،
ھۇنىرى يوق باي (بولماس).

تىكەنسىز گۈل بولماس،
مۇشەققەتسىز ھۇنەر (بولماس).

تىرىشمىغان شاگىرت،
ئاخىر دەيدۇ ئىسىت.

تىكىمچىنى ياقىدا سىنا،
تۆمۈرچىنى تاقىدا (سىنا).

تىكىمچى تىككىنىنى ماختار،
تېرىمچى ئەككىنىنى (ماختار).

تىكىمچى پۈرۈچتىن تاپار،
ئاشپەز خۇرۇچتىن (تاپار).

چۈۋاچىنىڭ قولى ياغ،
نەپسى بوقنىڭ غولى داغ.

چۈۋاچى ياغسىز كېتەر،
خالۋاپ كېپەنسىز (كېتەر).

چۈۋاچى ياغقا تويماس،
ئوۋچى تاغقا تويماس.

چۈۋاچىنىڭ چاپىنىنى سىقىسىمۇ
تۆت سەر ياغ چىقار.

چۆمىداز پەتە كويىدا،
چىكەنچى كەشتە (كويىدا).

چېۋەرنىڭ قولى ئالتۇن،
دانىشمەننىڭ سۆزى (ئالتۇن).

چىشى تۆگە نار بولماس،
ھۇنەرۋەن خار بولماس.

خېرىدارنىڭ كۆزى بولسا كاسىپ ئاچ قالار.

داڭلىق ئۇستىدىن ماھىر شاگىرت چىقار.

رەندە غاجاپ تۇزلەر،
كەكە ياساپ (تۇزلەر).

سايمان ـ جابدۇق خىل بولسا،
قىلغان ھۇنەر زىل بولار.

سايمىنى ساز ئۇستامنىڭ مۇشەققىتى ئاز.

سازەندە كامالچىغا شەيدا،
تېۋىپ ھاۋانچىغا (شەيدا).

سۇمۇق سالمىسمۇ رەڭ ئالار.

سىرلىساڭ سىر يالىقى،
سىرلىمىساڭ ئىت يالىقى.

شاگىرت تىككەن توقۇمنىڭ،
ئالدى ـ كەينىنىڭ پەرقى يوق.

شاھلىقتىن يىقىلساڭ ناۋاي بول.

قاۋۇل ئۇستىدىن چېۋەر شاگىرت چىقار.

قاسساپ قاسساپنى كۆرسە قولى تىترەر.

قاسساپنىڭ قولى مىڭ.

قورساقتىكى ھۇنەرنى ئوغرى ئالالماس.

قولۇڭ چېۋەر بولسا ئالتۇن ئۇنەر.

قوينى قاسساپ سويسۇن،
ئالتۇننى زەرگەر سوقسۇن.

چاپىننى ئۇنغا مىلەر.

تېگى پەسكە ھۇنەر ئۆگەتمە.

تېشى يوق ساي بولماس،
ھۇنىرى يوق باي (بولماس).

تىكەنسىز گۈل بولماس،
مۇشەققەتسىز ھۇنەر (بولماس).

تىرىشمىغان شاگىرت،
ئاخىر دەيدۇ ئىسىت.

تىكىمچىنى ياقىدا سىنا،
تۆمۈرچىنى تاقىدا (سىنا).

تىكىمچى تىككىنىنى ماختار،
تېرىمچى ئەككىنىنى (ماختار).

تىكىمچى پۇرۇچتىن تاپار،
ئاشپەز خۇرۇچتىن (تاپار).

جۇۋازچىنىڭ قولى ياغ،
تەپسى يوقنىڭ غولى داغ.

جۇۋازچى ياغسىز كېتەر،
خالۋاپ كېپەنسىز (كېتەر).

جۇۋازچى ياغقا تويماس،
ئوۋچى تاغقا تويماس.

جۇۋازچىنىڭ چاپىننىنى سقسىمۇ
تۆت سەر ياغ چىقار.

چەۋەنداز پەتە كويىدا،
چېكەنچى كەشتە (كويىدا).

چېۋەرنىڭ قولى ئالتۇن،
دانىشمەننىڭ سۆزى (ئالتۇن).

چىشى تۆگە نار بولماس،
ھۇنەرۋەن خار بولماس.

خېرىدارنىڭ كۆزى بولسا كاسىپ ئاچ قالار.

داڭلىق ئۇستىدىن ماھىر شاگىرت چىقار.

رەندە غاجاپ تۇزلەر،
كەكە ياساپ (تۇزلەر).

سايمان ـ جابدۇق خىل بولسا،
قىلغان ھۇنەر زىل بولار.

سايمىنى ساز ئۇستامنىڭ مۇشەققىتى ئاز.

سازەندە كامالچىغا شەيدا،
تېۋىپ ھاۋانچىغا (شەيدا).

سۇمۇق سالمىسمۇ رەڭ ئالار.

سىرلىساڭ سىر يالىقى،
سىرلىمىساڭ ئىت يالىقى.

شاگىرت تىككەن توقۇمنىڭ،
ئالدى ـ كەينىنىڭ پەرقى يوق.

شاھلىقتىن يىقىلساڭ ناۋاي بول.

قاۋۇل ئۇستىدىن چېۋەر شاگىرت چىقار.

قاسساپ قاسساپنى كۆرسە قولى تىترەر.

قاسساپنىڭ قولى مىڭ.

قورساقتىكى ھۇنەرنى ئوغرى ئالالماس.

قولۇڭ چېۋەر بولسا ئالتۇن ئۇنەر.

قوينى قاسساپ سويسۇن،
ئالتۇننى زەرگەر سوقسۇن.

قولى ئاستا ھۇنەرۋەندىن،
پۈتى چاققان مالاي ياخشى.

قولۇڭدا ھۇنەر بولمىسا،
غادايغىنىڭ بىكار.

قولۇڭدا قۇشۇڭ بولمىسا،
«قۇۋ» دېگىنىڭ بىكار.

قۇرۇق تېرىمۇ ئاش يەيدۇ.

قۇشقاچ بولسىمۇ قاسساپ سويسۇن.

قىرىق ھۇنەر ــ ھۇنەر ئەمەس،
ئەسلىي ھۇنەر ــ چويلىچىلىق.

قىلىدىغان ھۇنەر ــ چويلىچىلىق،
قىلمايدىغان ھۇنەر ــ شورپىچىلىق.

كاسىپ ئۆزىگە چىقىنالماس.

كاسىپ ـ كاسىپنىڭ خۇيىنى بىلەر.

كۆپ كۆرگەن نۇسخا بىلەر،
كۆپ ئىشلىگەن ئۇستا بولار.

كۆپ نەرسىگە ئاشىق بولغۇچە،
بىر نەرسىگە مەشۇق بول.

كۆكتە ئۇچقانىنىڭ ھۇنىرى بار.

كۆنچىنىڭ پىرى يوق،
ئىككى تېرىنىڭ بىرى يوق.

كېمىچى كەلسە،
قولۇاقچى قىرغاققا چىقار.

كېمىچىنىڭ ئەجىلى سۇدا.

كىشىگە تون پىچقان كىشى،
ئۆزىگە كالتە ئىشتانمۇ پىچالماس.

گال پىچاقتىن قول ياخشى.

ماتانى باپكاردىن سوراڭ،
پولونى كەپكۇردىن سوراڭ.

مانتا سالساڭ چۆلگە سال،
چۆچۇرە سالساڭ كۆلگە (سال).

مەن دوپپىچى بولسام،
كىشىلەر باشسىز تۇغۇلار.

موزدۇز لاپ ئۇرار،
ئەسۋابى ئىش قىلار.

موزدۇز بىخىدىن قورقار،
سودىگەر نېسىدىن قورقار.

موزدۇز بىگىزگە ئامراق،
تۇماقچى كىگىزگە (ئامراق).

مۇشەققەتسىز ھۇنەر بولماس،
چارىسىز ئىش (بولماس).

موهتاجلىق مىڭ هۇنەرنىڭ ئانىسى.

نادان بەرگەن گۆھەردىن
ئاقىل ئۆگەتكەن هۇنەر ياخشى.

ناۋاي بولمىغۇچە، نانىنىڭ قەدرى ئۆتۈلمەس.

ناۋاي گەزنە تاللار.

نا ئۇستا ئەسۋاب خىللار.

نەسەپكە ئىشەنمە،
هۇنەرگە ئىشەن.

نەپسىڭنىڭ قۇلى بولماي،
هۇنەرنىڭ قۇلى بول.

هارۋىكەش ــ ئاۋارىكەش.

هۇنەر ئۆگەن ئاتاڭدىن،
كېرەك بولسا مىراسى،
خەجىڭ بولۇر بىر كۈنلۈك
ئۇنىڭ مالۇ دۇنياسى.

هۇنەرلىك كىشى پۇل تاپار،
هۇنەرسىز كىشى ئۇنىڭغا باقار.

هۇنەر ــ تۇگمەس گۆھەر.

هۇنەردىن زىيان تارتساڭ،
ئۇستاڭدىن كۆرمەي، ئەجرىڭدىن كۆر.

هۇنەرۋەننىڭ گالۋىڭدىن
قەلەندەرنىڭ ئىلدامى ياخشى.

هۇنەر ــ ئېقىپ تۇرغان بۇلاق.

هۇنەر بولسا قولۇڭدا،
نان تېپىلۇر يولۇڭدا.

هۇنەر قىلساڭ ــ گۈل بولارسەن،
بىكار يۈرسەڭ ــ قۇل بولارسەن.

هۇنىرى يوق ئەر كىشىدىن مېكىيان توخۇ ياخشى.

هۇنەر، قىلساڭ ئۇنەر.

هۇنىرى بار كىشىنىڭ ئىشى بار.

هۇنەرسىزنىڭ هۇنىرى ــ هۇرۇنلۇق.

هەر كىم ئۆز كەسپىنىڭ ئۇستىسى.

هۇنەرلىك ئاش تاتلىق ئاش،
هۇنەرلىككە پۇل ئاداش.

هۇنىرىم بار، تەلىيىم يوق،
هەۋىسىم بار، ماغدۇرۇم يوق.

هۇنەرلىك ئاش ــ تاتلىق ئاش،
هۇنەرسىزدىن بەدەر قاچ.

هۇنەرلىك كىشى كىشىگە هال ئېيتماس.

هۇنەر بىلگەن ئاچ قالماس،
يول بىلگەن كەچ قالماس.

هۇنەر ــ كۆپكىمۇ، كۆككىمۇ يەتكۈزەر.

هۇنەرۋەن خار بولماس.

هۇنەرۋەن قول ــ بەختكە يول.

هۇنىرى بار دەركار،
هۇنىرى يوق پەس ـ خار.

هۇنەرۋەن پۇلسىز قالماس.

هۇنىرى يوقنىڭ جېنى يوق.

هۇنىرى يوق ئەردىن تۇغۇمچان توخۇ ياخشى.

هۇنەر ــ تۇگمەس بايلىق.

ئوقۇغا چىقسام ئارماندا،
چىقمىسام پۇشايماندا.

ئوقۇچىلىق ــ بىكارچىلىق.

ئۇستا قىلسا خوپ بوپتۇ،
شاگىرت قىلسا ئۇر ئاغزىغا.

ئۇستامنىڭ ئاغزىدىكى لاپ،
ئىشىنى قىلار ئەسۋاب.

ئۇستىنى ئۇستا قىلغان بۇيرۇقچى.

ئۇستامنى كۆرمىسەم ئۇستامەن،
ئۇستامنى كۆرسەم يولدا مەن.

ئۇچقۇندىن قورققان تۆمۇرچى بولالماس،
گۈلخاندىن قورققان كۆمۈرچى بولالماس.

ئۇستىلىق قىلمەن دەپ ئۇستامغا يولۇقۇپتۇ.

ئۇستا كۆرمىگۈچە ئۇستا بولماس.

ئۇستىرىنى كاپلاپ تۇرۇڭ،
خېرىدارنى ئويلاپ (تۇرۇڭ).

ئۇستا هۇنىرىنى ئويلار،
شاگىرت كوزىرىنى (ئويلار).

ئۆيى بارنىڭ جېنى بار،
هۇنىرى بارنىڭ نېنى بار.

ئېشىغا قاراپ تاۋۇقى،
ئىشىغا قاراپ سىمكىرى.

ئېشەك يۇڭىدا كىگىز بولماس.

ياندىكى كاسىپنىڭ قەدرى يوق.

ياغاچ كەسسەڭ ئۇزۇن كەس،
ئۇزۇن كەلسە يەنە كەس.

ياغاچ كەسسەڭ ئۇزۇن كەس،
كېسە ـ كېسە قىسقىرار.
تۆمۇر كەسسەڭ قىسقا كەس،
سوزغانسېرى ئۇزىرار.

يالغانغا مازار يېقىن،
هۇنەرۋەنگە بازار (يېقىن).

ياشاش ئۇچۇن پەم كېرەك،
بەخت ئۇچۇن جاپا (كېرەك).

ياغاچچى قېرىسا پەنجىرچى بولار،
تۆمۇرچى قېرىسا زەنجىرچى (بولار).

يول كۆرسىتىش ئۇستامدىن،
ئەقىل تېپىش ئۆزۇڭدىن.

ئاتقا مىنگەندە پىيادە ماڭغىنىڭنى ئۇنتۇما.

ئات مىنىشتىن بۇرۇن بوغۇز تەييارلا.

ئات ئايىغى بىلەن سىنىلار.

ئات هارسا بىر پىچاق،
ئېشەك هارسا بىر چاڭگال قوناق.

ئاچچىق ـ تاتلىقنى تېتىغان بىلەر،
يىراق ـ يېقىننى كۆرگەن (بىلەر).

ئاستا يۈرگەن تاغ ئاشار،
يۈگۈرگەن باغ (ئاشار).

ئەتىگەندە يول يۈرسەڭ،
كەچقۇرۇندا سۆيۈنەرسەن.

باققان ئېتىڭ غۇنان بولسا،
ماڭغان يولۇڭ راۋان بولماس.

بەش ياشلىق يولدىن كەلسە،
يۈز ياشلىق ئالدىغا چىقىپتۇ.

بىر كۈنلۈك يولغا ئوچ كۈنلۈك ئوزۇق ئال.

بىلگەن يولۇڭنى ئاتاڭغا بەرمە.

پىيادىنىڭ ئېتى چورۇق، كۈچى ئوزۇق.

تونۇشى يوق مۇساپىر قارىغۇدىن بەتتەر.

تۆگەڭ نار بولسا، يۈكۈڭ يولدا قالماس.

تۆھمەتخور بىلەن سەپەرداش بولما.

تۆگىدىن قانچىلىك يۈك كۆتۈرۈشنى سورىماي،
جەزلىكىڭ قانداقلىقىنى سورا.

تۆگىنىڭ يۈكىنى ئېشەك كۆتۈرەلمەس.

تىل بىلگەن يولدىن ئازماس،
ئەقىل بىلگەن چۆلدىن ئازماس.

ساياق يۈرگەن، تاياق يەپتۇ.

سەپەر قىلساڭ كۆپ كۆرگەننىڭ ئۆيىدە قون.

قوتۇر ئات سەپەرگە يارىماس.

قىش كۈنى يول يۈرمىگەن سوغۇقنىڭ
ئاچچىقىنى بىلمەس.

كارۋان تۆگىنىڭ قېرىسىنى ئالدىغا سالار.

كۆمۈرنىڭ ياخشىسى مەشتە ئايرىلار،
كارۋاننىڭ ياخشىسى دەشتتە (ئايرىلار).

كۇنگه باققان نۇرلىنار،
تۇنگه باققان خارلىنار.

گەپنى سۆزمەندىن سورا،
يولنى كارۋاندىن (سورا).

لاتاڭغا قارىماي، ئاتاڭغا قارا،
هارۋاڭغا قارىماي، كاتاڭغا قارا.

ماڭغان يول يىراق ئەمەس،
مېڭىشتىن قورققان يول يىراق.

مەنزىلگە يېتەي دېسەڭ داۋان ئاش.

مەنزىلگە يەتتىم دەپ ئۇزۇقۇڭنى تۇگەتمە،
كۆچمەن دەپ ئوتۇنۇڭنى (تۇگەتمە).

مۇساپىر يول ئازابىدىن قورقماس.

مۇزداۋان ئېگىز بولسىمۇ،
ئاسماندىن پەس.

هارۋامدا پىكى يوق،
چىققاندىن كېيىن غىكى يوق.

ئۇزاق يولغا هەمراه ياخشى،
ئەسكى هەمراهتىن ناسۋال (ياخشى).

ئېتىكى تۇلپار بولسىمۇ، قامچاڭنى تاشلىما.

ئېتىم ئوروق، يوللار يىراق.

يازدا يېپىنچاڭنى ئۇنتۇما،
قىشتا ئوزۇقۇڭنى (ئۇنتۇما).

ياخشى ئاتقا بىر قامچا،
يامان ئاتقا مىكى قامچا.

ياخشى ئاتنى يولدا سىنا،
سەپەرداشنى چۆلده سىنا.

ياياق كىشىگه يانچۇقمۇ ئېغىر.

يول بىلمەي تۇرۇپ يولغا چىقما.

يول ئازابىنى ماڭغان بىلەر،
قىش ئازابىنى توڭغان بىلەر.

يول بىلمىگەن قارىغۇدىن بەتتەر.

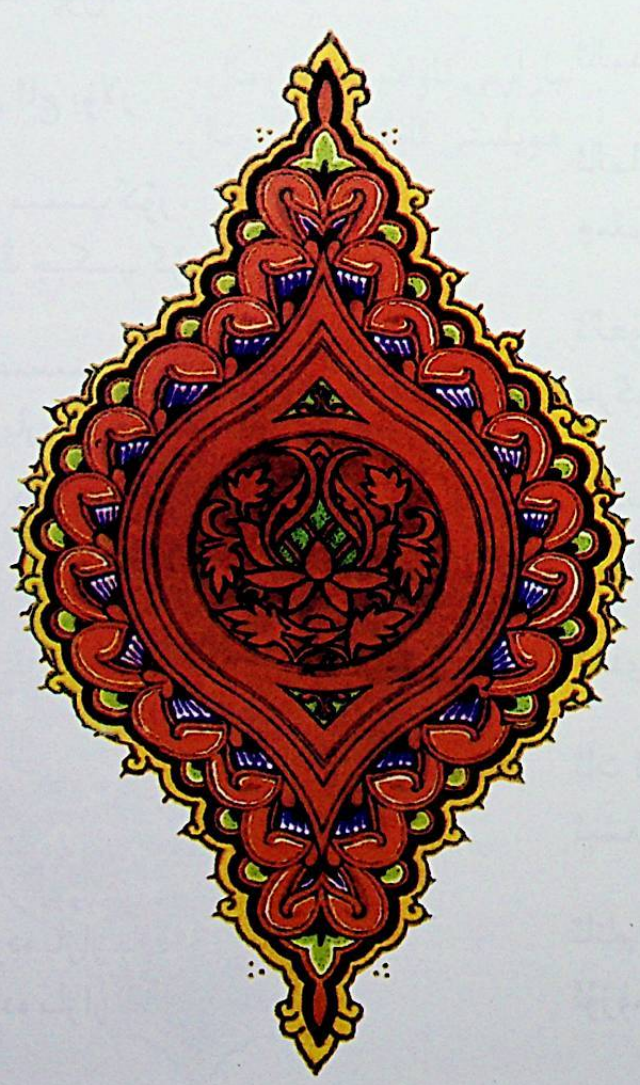
يورغا مىنگەن يولدا قالماس.

يول ئازابى — گۆر ئازابى.

يېيىشلىك ئات هارماس.

يىراق بولسىمۇ بىلگەن يولۇڭدا ماڭ.

يىراق بولسىمۇ يول (ياخشى).
قېرى بولسىمۇ قىز ياخشى،

سودا-سېتىق، ئېلىم-بېرىم توغرىسىدا

ئاتنى مىنىپ ئال،
مىلتىقنى ئېتىپ (ئال).

ئاتنى ساتساڭ يۈگەننى قالدۇر.

ئاتىسىغا يول قويغان سودىگەر پايدا تاپالماس.

ئارپا خاماندا پۇل،
كۆموش كاندا (پۇل).

ئات بېدىكى ئاچ بولار.

ئات ئالساڭ مىنىپ كۆر،
چىنە ئالساڭ چېكىپ كۆر.

ئاتنىڭ يورغىسىنى ئال،
كىيىمنىڭ يارىشىملىقىنى (ئال).

ئالسا بازارى چىقتى،
ئالمىسا سازايى (چىقتى).

ئال دېگەن مالدا پايدا بار.

ئالدىڭ پۇتتى،
ساتتىڭ يىتتى.

ئادەم بار يەردە بازار بار،
بازار بار يەردە مازار بار.

ئاشلىق ئالساڭ تېرىق ئال،
چارۋا ئالساڭ تىرىك (ئال).

ئالغۇچە ياپىر،
بەرگۈچە كاپىر.

ئالغۇچە ئالمان،
بەرگۈچە بەزگەك.

ئالىدىغان مال ئالتۇن بولۇپ كۆرۈنەر.

ئالماقنىڭ بەرمىكى بار،
چىقماقنىڭ چۈشمىكى (بار).

ئالغۇچە بىسمىللا،
بەرگەندە ئەستاغپۇرۇللا.

ئاستا كەلگەن پايدىدىن
ئىلدام كەلگەن زىيان ياخشى.

ئالدى ـ بەردىدە ئادىل كىشىگە يول ئۇزۇن.

ئات ئالساڭ ئېگەر ئال،
ئېشەك ئالساڭ توقۇم (ئال).

ئاتام تاپقان بىكار پۇل،
ئۆزۈم تاپقان شېكەر (پۇل).

ئالغان خاراب،
بەرگەن ساۋاب.

ئادەمى يوق بازاردىن،
تۇغى يوق مازار ياخشى.

ئالتۇن بەرسەڭمۇ ماختاپ بەر.

ئاناڭمۇ بازار، ئاتاڭمۇ بازار.

ئاز يىغساڭمۇ ھالال يىغ.

ئالاردا چاققان،
بېرەردە قاچقان.

ئالتىگە ئېلىپ، بەشكە سات،
نامىڭ چىقسۇن سودىگەر.

ئالماقلىق ــ زېرەكلىك،
بەرمەكلىك ــ نادانلىق.

ئاتاڭنىڭ پۇلىغا ئالغاننى
ئاتاڭ بىلەنمۇ ساتالمايسەن.

ئالىمەن دېسەڭ، ئاۋۋال بەر.

ئالىمەن دېسە قوشلاپ بېرىپتۇ.

ئەتىگەنكى بازارنى ئۆتكۈزمە،
كەلگەن خېرىدارنى كەتكۈزمە.

ئەخمەق سودا قىلار بازار كەتكەندە.

ئەخمەقنىڭ چوڭ سودىسى تېرە - جۇۋا.

ئەرزان ئىللەتسىز ئەمەس،
قىممەت ھېكمەتسىز ئەمەس.

ئەرزان ئىللىتى بىلەن،
قىممەت ھېكمىتى بىلەن.

ئەرزانچىلىق بولسا ئالغۇچىدا ئىنساپ يوق،
قىممەتچىلىك بولسا ساتقۇچىدا (ئىنساپ يوق).

ئەرزىمەس تاۋار بەك پارقىرار.

ئەل ھۆكمى ــ لىللا،
قۇلنىڭ پۇلى ــ تىللا.

بازاردا ئىككى نەرسە ئەرزان:
بىرى قېرى ئات، بىرى كونا كات.

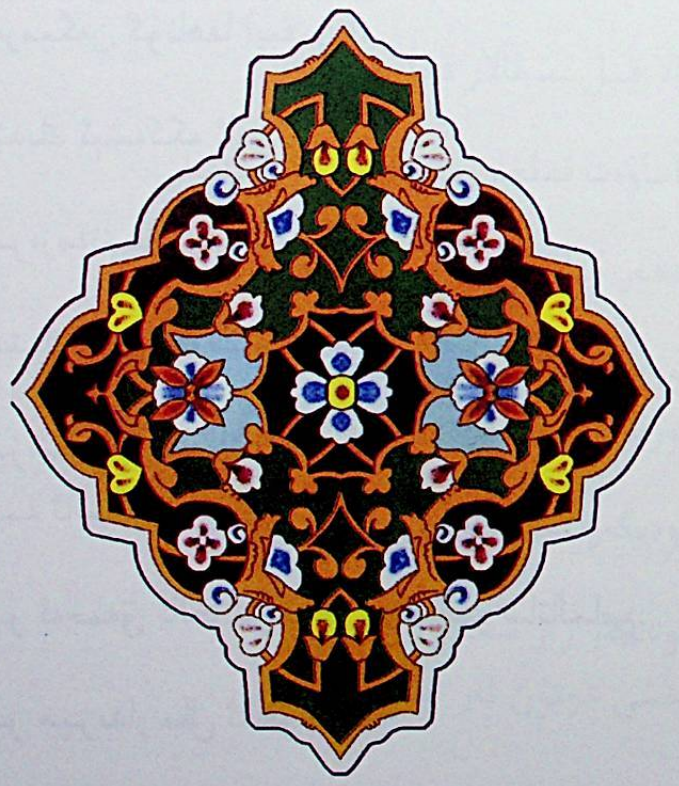
بازارغا كىرگەن بۆز ئەرزان،
ئېغىزغا كەلگەن سۆز ئەرزان.

بازاردىكى ھەر ماتانىڭ نەرخى بار،
بىر ماتانىڭ بىر ماتادىن پەرقى (بار).

بازارنىڭ قېلىپى يوق.

بازاردا غوۋغا،
مازاردا سۈكۈت.

بازارنى ئاۋات قىلغان مال،
ھويلىنى ئاۋات قىلغان تال.

بازار چاققانىنىڭ،
ئولجا تاپقانىنىڭ.

بازارغا بوّرىنىڭ ئوّزى كەلمىسىمۇ تېرىسى كېلەر.

بازار تاپسا قاسساپ بالىسىنىمۇ سويار.

بازار مېلى بىلەن،
بېدىك تىلى بىلەن.

باققالىنىڭ ئالدى،
قاسساپنىڭ كەينى.

باردا قىممەت كوّرۈنمەس،
يوقىدا ئەرزان بىلىنمەس.

باغ ئالساڭ قىشتا ئال،
باغ ساتساڭ يازدا سات.

بەرگەندىن سورىماق تەس.

بەرگەننىڭ بېشى ئالغاندا ئوڭلىنار.

بەرمەسىنىڭ باھانىسى تولا.

بەرگەن خۇداغا يېقىن،
بەرمىگەن گۇناھقا (يېقىن).

بېدىك ئېشەككە ئامراق.

بېرەرمەننىڭ بېشىنى ئالارمەن ئوڭلار.

بىتىك بولسىمۇ، تېتىك تۇر.

بىزنىڭ بازارغۇ بازار،
نېمە ئالساڭ تېپىلار.

بىر ئەخمەق ئالغاننى مىڭ ئەخمەقمۇ ساتالماس.

بىر خېرىدار مال ئالغۇچە،
مىڭ خېرىدار مال كوّرەر.

پايدا بىلەن زىيان بىر تۇغقان.

پۇلنىڭ تىلى يوق.

پۇلسىز يىگىت ئەمەن پۇرار.

پۇلى بارنىڭ ئوّزى ئوينار،
پۇلى يوقنىڭ كوّزى (ئوينار).

پۇلنىڭ قەدرىنى ھاجى بىلۇر،
قانىنىڭ قەدرىنى سالجا (بىلۇر).

پۇلنى يىغار مېنىڭ ئاتام،
سىرقىرايدۇ يوغان يوتام.

پۇل ساقلىغۇچە زەر ساقلا.

پۇلنى تاپار ئەرنىڭ ئېرى،
مېغىزنى چاقار خوتۇننىڭ ئىككىنچى ئېرى.

پۇل پۇلنى تاپار.

پۇلى ئازنىڭ غېمى ئاز.

پۇل بار چاغدا ئون سەرگە ئەرزان،
پۇل يوق چاغدا بىر سەرگە قىممەت.

پۇل بولدى ــ كۇل بولدى.

پۇلى يوق تاللاشقا ئۇستا،
سېتىقچى داڭلاشقا (ئۇستا).

پۇلى يوق قىممەت ئالار،
يوقسىز ئەرزان ساتار.

پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا.

پۇلنى پۇل قىلغانمۇ سودا،

بىرنى ئون قىلغانمۇ سودا.

پۇل ــ پىششىق ئاش.

پۇلى بارغا بازار،
پۇلى يوققا جازا.

پۇل دېگەن جانغا زىخ.

تاۋۇز ئالساڭ چېكىپ ئال.

تاۋۇزنىڭ خېمى ــ باققالنىڭ غېمى.

توخۇنىڭ تارغىقى يوق،
بازارچىنىڭ باغىقى (يوق).

توخۇغا بېقىپ كاتەك سال،
پۇتقا بېقىپ ئۆتۈك ئال.

تۇخۇمنى بويىغانغا تەمى تاتلىق بولۇپ قالماس.

تۆگە تالغا تويماس،
سودىگەر مالغا (تويماس).

جۇچەنگە ئۇنمايۋ، باچەنگە ئۇناپتۇ.

چارۋىنى قوتاندا سات،
مېۋىنى باغدا سات.

چۈشكىچە ئۆمرۈڭ بولسا،
شۇنىڭغىچە ئوقەت قىل.

چىراي كۆرۈپ ھال سورا،
بازار كۆرۈپ مال (سورا).

خوتۇن ئالساڭ قىز ئال،
دېدەك بولسىمۇ.
ئۇن ئالساڭ بۇغداي ئۇنى ئال،
كېپەك بولسىمۇ.

خۇرجۇندا بىر پۇلنىڭ تاغاردا بىر دەردى بار.

خېرىدارغا يېلىنغۇچە، مېلىڭنى خىللا.

داڭقانىنى پايدا ئالمەن دەپ
قازانىنى زىيان تارتىپتۇ.

دارىن بولمىسا تۇڭچىسى بولماس،
گۆش بولمىسا شورپىسى (بولماس).

دۇنيا پۇلدا چۆرگىلەيدۇ،
تۇگمەن سۇدا (چۆرگىلەيدۇ).

دۇمبە كۆرسىتىپ، ئۆپكە سېتىپتۇ.

زىيان ئاچچىق،
پايدا تاتلىق.

ساتقۇچىنىڭ سۆزى بار،
ئالغۇچىنىڭ كۆزى (بار).

سالامدا دوستلۇق يوق،
سودىدا بوشلۇق (يوق).

ساتقۇچى مېلىنى داڭلار،
ئالغۇچى ئۆزىنى (داڭلار).

سالا قىل ــ ئالار قىل.

ساخاۋەت قىلغان مالنىڭمۇ ھېسابى بار.

سەھەر كەلگەن مۇشتىتىن يانما.

سورىغان ئالۇر،
سورىمىغان قالۇر.

سودىگەرنىڭ ئىمانى ــ پۇل.

سودىگەر زەر ساقلار،
ياخشى خوتۇن ئەر (ساقلار).

سودىگەرنىڭ يولى بىر، رىزقى باشقا.

سودىگەر بازارغا ئامراق،
سوپى مازارغا (ئامراق).

سودا قىلساڭ سودىگەر بىلەن قىل،
بېتىم ھەتتا بىلەن ئىش پۈتمەس.

سودىگەر مال تاللايدۇ،
سېۋەتچى تال (تاللايدۇ).

سودىگەر تۇغقىنىنى تونۇماس،
بۆجەن ئانىسىنى (تونۇماس).

سودا ـ سېتىق تىل بىلەن،
زىلچا ـ گىلەم قىل بىلەن.

سودىنىڭ ئالدى قىزىل تىل.

سۆزدىن سۆزنىڭ پەرقى بار،
ھەممە مالنىڭ نەرخى بار.

سۇ سايغا ئاقار،
پۇل بايغا (ئاقار).

سۇنىڭ پۇلى سۇغا كەتتى،
قالدى قېتىقنىڭ بەش پۇلى.

شەيخ مازاردىن قالماس،
سودىگەر بازاردىن (قالماس).

قازان ئالساڭ تۇۋاق ئال،
قوي ئالساڭ قۇلاق ئال.

قاسساپ ماي قايغۇسىدا،
ئۆچكە جان (قايغۇسىدا).

قاشتېشى سايدا تولا،
تېپىپ ساتسا پۇل بولار.

قەلەمگە رەڭ ياخشى،
بازارچىغا دەڭ (ياخشى).

قەرزدارنىڭ قەبرىسى يوق.

قولى ئوچۇقنىڭ يۈزى ئوچۇق.

قوغۇننى «شېكەر» دەپ سات،
تاماكىنى «زەھەر» دەپ (سات).

قول بىلەن يانچۇقنىڭ ئارىلىقى مىڭ يىللىق.

قويۇقنى قىرقىپ ساتساڭ تاۋار،
قىرقمىماي ساتساڭ چاۋار.

قېرى كالىنى قاسساپقا بەر،
كاسات مالنى كاززاپقا (بەر).

قېتىقىنى ساتساڭمۇ، تاۋىقىنى ساتما.

كالىنى ساتقاندا ماختا،
سۈتىنى ساغقاندا (ماختا).

كالا ئالساڭ ئالا ئال،
ئالا ئالمىساڭ قارا ئال.

كاجنى بازار ئوڭشار.

كەمبەغەل بولاي دېسەڭ،
نەق ئېلىپ نېسى سات.

كەپتەر ئالساڭ خىللاپ ئال سىدان ـ گۆرىدىن،
زېمىن ئالساڭ تاللاپ ئال ئېرىق بويىدىن.

كەمبەغەل بولساڭ ئۇچ نەرسە ئال: بىرى مادا ئېشەك، بىرى مېكىيان، بىرى بايتال.

كورغا بازارنىڭ نېمە ئىشى،
تۆگىگە مازارنىڭ نېمە ئىشى.

كىرىشىنى سوريما، باھاسىنى سورا.

گاچىنى سۆزلەتكەن ئۇنىڭ پۇلى.

گۆش ئالساڭ قوي گۆشى ئال سۆڭەك بولسىمۇ،
ئوتۇن ئالساڭ ئۆرۈك ئوتۇنى ئال كۆتەك بولسىمۇ.

گۆش بىلەن ياغنىڭ يۇزىدىن
ئۆپكە شالاقنى پۇل قىلمدۇ.

گىلەم سودىسىمۇ سودا،
كىگىز سودىسىمۇ سودا.

گىلەم ساتساڭ قوشنىڭغا سات،
بىر بۇرجىكىدە ئولتۇرىسەن.

مازاردىن تىلىمەي، بازاردىن تىلە.

مالنىڭ باھاسى سۆز بىلەن ئايرىلماس.

ماتا يارىمسا ئىگەمگە،
كۇزلۇكنىڭ توپىسمۇ پۇل.

مالدىن زېرىكمەڭ،
خېرىدارغا تېرىكمەڭ.

مالنى ساتساڭ نەق سات،
راست گېپىڭنى دەپ سات.

مال بازىرى دەللالسىز پۇتمەس.

مەككارنىڭ مەككارلىقى ياغلىما تىلىدا.

مىڭ سەرنى يوقاتقان بىر سەر.

مىڭ نېسىدىن بىر نەق ئەلا.

مىلتىق، مىلتىقنىڭ ئىچىگە پۇل تىق.

نادانىنى بازار ئوڭلار،
ساراڭنى مازار ئوڭلار.

نامازنىڭ شىكچىسى يوق،
كەش بازىرىنىڭ جىكچىسى (يوق).

نەق سودا ــ پۇتكەن سودا،
نېسى سودا ــ يىتكەن سودا.

نەق ئېلىپ نېسى سات،
نامىڭ چىقسۇن سودىگەر.

نەقتىن ھەسەل چىقتى،
نېسىدىن جېدەل (چىقتى).

نەق ئىشنىڭ ھوسۇلى بولۇر،
نېسى ئىشنىڭ جېدىلى (بولۇر).

نېسى گۆشكە بىر قېتىم تويىسەن.

نېسى بەرگەننىڭ ھالى خاراب،
قالار دەپتەرگە قاراپ.

نېسى ساتقان خاراب بولار،
دەپتىرىگە قاراپ قالار.

نېسى ئاپىرىپ بەرسىمۇ،
ھاننا تىتىن مال ئالما.

نېسى ــ نەسىنىڭ،
ئوقىتى تەسىنىڭ.

نېنى كىچىك ناۋاي ھەممىدىن بەك توۋلار.

ھايان ماڭا بولسۇن،
زىيان ساڭا (بولسۇن).

ھازىر ئۆلىدىغاندەك ئىبادەت قىل،
ئۆلمەيدىغاندەك ئوقەت (قىل).

ھاكچىنىڭ پوستەكچىگە ئاچچىقى كەپتۇ.

ھەمياندا پۇل بولمىسا،
سۈپراڭدا ئۇن بولماس.

ھەسەلدەك دوست بول،
ھەر بىدەك سودا قىل.

ھۆججەتنىڭ كۆيدى ــ ھەققىڭ كۆيدى.

ھېسابنىڭ سىر تىدا ئىش يوق،
كالپۇكنىڭ سىر تىدا چىش (يوق).

ھېساب باغداتتىن يېنىپتۇ.

ئوقەت، ئوقەتنىڭ يولى چوپقەت.

ئوڭ قولۇڭدا بەر،
سول قولۇڭدا ئال.

ئۇنى يوقنىڭ خۇنى يوق،
پۇلى يوقنىڭ جېنى (يوق).

ئۆي سالساڭ قوشنا ئال،
يەر ئالساڭ سۇ (ئال).

ئۆتمىگەن تىزىدىن
چۆنەكنىڭ پىيىزى ياخشى.

ئۆيدە قىلغان گەپ بازارغا توغرا كەلمەپتۇ.

ئۆتمەس ماتا،
زورلاپ ساتا.

ئۆيىنى ئىجارىگە بېرىپ،
بۇرنىنى ئۇشۇتكەن قېرى.

ئۆچكە تاغدا قىممەت،
شاپتۇل باغدا (قىممەت).

ئۆتۈك ئالساڭ قونچا ئال،
تېرەك ئالساڭ بولجا (ئال).

ئۇچ ئورتاققا ئوغرى كىرسە، تورىماس.

ئېمىزگە سېلىپ بالاڭنى گول قىل،
بورداپ بېقىپ كالاڭنى پۇل قىل.

ئېشىكى ئۇچ تەڭگە،
توقۇمى بەش تەڭگە.

ئېلىشتا شەپىرەڭ،
بېرىشتە زەپىرەڭ.

ئېلىشتا تەزىم بىلەن،
بېرىشتە قازىم بىلەن.

يالغۇز يۇرۇپ پۇل تاپقۇچە،
چىشىڭ تۆكۈلەر.

يازدا يېتىشقا كات ياخشى،
سودا ـ سېتىققا يات (ياخشى).

ياڭاق ئالساڭ چېقىپ ئال،
يىپ ئالساڭ بېقىپ (ئال).

ياخشىغا بەرسەڭ نەپ تېگەر،
يامانغا بەرسەڭ گەپ (تېگەر).

يېنىدا بىر پۇلى يوق
تۆگىنىڭ چىشىنى كۆرۈپتۇ.

يىتكەن پىچاقنىڭ سېپى ئالتۇن.

يول چاققانىڭ،
پۇل تاپقانىڭ.

ئىدىقۇت خانلىقى دەۋرىدىكى ئاتالارسۆزى

ئات بار يەردە، ئېشەككە يول بولسۇن،
دوست بار يەردە، ھېسابتا پۇل بولسۇن.

ئاۋازىڭغا بېقىپ ساز تەلەپ قىل.

ئاسان ئىشنىڭ بېشىغا،
ھەركىم بارار قېشىغا.

ئابدالدا ئۇيات يوق،
كېپەكتە قۇۋۇەت (يوق).

باغلاقلىق ئىت ئوۋغا يارىماس.

باخشى «سۇپكۆچ» بىلەن كۇن ئۆتكۈزەر.

باخشى دېپىنى داڭلار،
ئابدال قېپىنى (داڭلار).

باققال باغقا تويماپتۇ،
پېرىخون داپقا (تويماپتۇ).

بورا كوچىسىدىن بورا ئالسام باغلىقى يوق،
باغ كوچىسىدىن چوكان ئالسام ياغلىقى يوق.

پادىچى پوستەكچى بىلەن دوست بولالماس.

پەشنى كېسىپ يەڭنى ياماپتۇ.

پۇلسىز چىرىكلىك يوق،
ھەرىكەتسىز تىرىكلىك (يوق).

پۇل تېپىپ قەشقەردە خەجلەڭ،
نان تېپىپ جانبازدا يەڭ.

تاپالىساڭ ھالال يە،
تاپالمىساڭ شامال (يە).

تاماق تۇزى بىلەن،
دۇغاپ مۇزى بىلەن.

تاغلىققا ئۆي كۆرسەتمەڭ،
ئۆچكىگە باغ (كۆرسەتمەڭ).

توقۇمنى ئوغرىلىغان تۆگىنىمۇ ئوغرىلار.

تۇلپار قېرىسىمۇ بەيگىدىن قالماس.

تۇگمەنچىنىڭ پايدىسى غەللە ـ پوستەك،
داققالچىغا تېگمەيغىنى تەستەك.

تۆگە مىنىپ توشقان تۇتۇپتۇ.

تېپىۋالساڭمۇ سانىۋال.

تېرىمغان كېۋەزگە باپكا ئاڭلىشىپتۇ.

چىلىمى يوق بەڭگى مەست،
نۇختىسى يوق ھاڭگا (مەست).

داپ ـــ ھەممە سازنىڭ ئەيىبىنى ياپ.

ساۋاپنى ئىزدىسەڭ دېھقاندىن سورا،
كاۋاپنى ئىزدىسەڭ قاسساپتىن (سورا).

سول قولۇڭدا تاش بەرسەڭ،
ئوڭ قولۇڭدا گۆھەر ئالىسەن.

قارچىغا ئېتەكنى پوق ئېتەر،
قۇش بىلەكنى (پوق ئېتەر).

قەلەندەر ئىتتىن قورقماس،
يالاڭ ئاياغ سۇدىن (قورقماس).

قىمارۋازنىڭ ئالچىسى تولا،
پوستەكچىنىڭ خالتىسى (تولا).

قىمارۋازنىڭ كۆزىنىڭ قارىچۇقى كەينىدە.

كەچ قالغان قاراڭغۇدىن قورقماس.

كوزىچى پۇچۇق كوزىدا سۇ ئىچەر.

كۆپ ئىت كېيىكنى قاچۇرار.

كۆزگە كۆرۈنمىگەن ئوغرى ـــ
مەككار ھۇنەرۋەندىن ياخشى.

مەيلى بولسا مەيخانا،

چىلىم بولسا سەيخانا.

نان بەرسە ئال، قوينۇڭغا سال.

ناسۋالچى قېرىسا قاپاق ئاسىدۇ،
بەڭگى قېرىسا چاپاق باسىدۇ.

ھەر ئىشنىڭ يولى باشقا،
ھەر گىياھنىڭ گۈلى (باشقا).

ئوغرى ئوغرىلاشقا بىر نەرسە تاپالمىسا،
ئۆزىنىڭ بۆكسىنى ئوغرىلار.

ئوغرى بېيىماس،
تەمەخور تويماس.

ئۆي دېسە موريسى يوق،
باغ دېسە غورىسى يوق.

ئۆچكىنىڭ مويى تۇگىمەس،
بەڭگىنىڭ ئويى (تۇگىمەس).

ئىككى ئوۋچى بار يەردە توشقان قېچىپتۇ.

ئىت قاۋايدۇ، ھايان قەلەندەرنىڭ.

يازلىق قوغۇن تولاشماس،
تۇزسىز خېمىر قولاشماس.

ياردەمچىڭ ياخشى بولسا،
ئىشىڭ ئوڭغا تارتار.

يالغان ئىشتىن پايدا تاپساڭمۇ،
ئاخىرى زىيان تارتىسەن.

ياۋاش كېيىك ئوۋچىغا ئۇچرار،
ھەۋەس خوتۇن نوچىغا (ئۇچرار).

يامانلىغان ئابدالنىڭ خۇرجۇنىغا زىيان.

يامان ئوغرى پاخال ئوغرىلار.

«دۇنيانۇلۇغلىتىت تۇرك» تىكى ماقال-تەمسىللەر

ئالمچى ئارسلان، بەرىمچى سىچقان.
(ئېلىمچى ئارسلان، بېرىمچى چاشقان).

ئالىم كەچ قالسا ئاداقلا نۇر.
(ئېلىم كېچىكىپ قالسا ئاياغلىنۇر).

ئاغىز يەسە كۆز ئۇيادۇر.
(ئېغىز يېسە كۆز ئۇيىلار).

ئاغىلدا ئوغلاق تۇغسا، ئارىقدا ئوتى ئۇنەر.
(ئېغىلدا ئوغلاق تۇغۇلسا، ئېرىقتا ئوتى ئۇنەر).

ئالىن ئارسلان تۇتار، كۇچىن سىچغان تۇتماس.
(ھىيلە بىلەن ئارسلان تۇتىلار،
كۇچ بىلەن چاشقانمۇ تۇتۇلماس).

ئالىن ئارسلان تۇتار، كۇچىن ئۇيۇق تۇتماس.
(ھىيلە بىلەن ئارسلان تۇتىلار،
كۇچ بىلەن قارانچۇقمۇ تۇتۇلماس).

ئالىپ ئەرىگ ياۋرىتما، ئىقىلاچ ئارقاسىن ياغرىتما.
(باتۇرلارنى خار قىلما،
يۇگۇرۇك ئاتنىڭ دۇمبىسىنى يېغىر قىلما).

ئالىپ چەرىكدە، بىلگە تەرىكدە.
(باتۇر سەپتە سىنىلار،
دانا مۇنازىرىدە سىنىلار).

ئالىپ ياغىدا، ئالچاق چوغىدا.
(باتۇر يېغىدا بىلىنەر،
خائىن جاڭجالدا بىلىنەر).

ئالىپلار بىرلە ئۇرۇشما،
بەگلەر بىرلە تۇرۇشما.
(باتۇرلار بىلەن ئۇرۇشما،
بەگلەر بىلەن تۇتۇشما).

ئاناسى تەڭلۇگ يۇڭقا ياپار،
ئوغلى تەتىك قوشا قاپار.
(ئانىسى ھىيلىگەر يۇپقا ياپار،
ئوغلى زېرەك قوشلاپ ئالار).

ئانوق ئۇترۇ تۇتسا، يوققا سانماس.
(بارى ئالدىغا قويۇلسا، يوققا سانالماس).

ئاچ ئەڭك، توق تۆلەك.
(ئاچ ئالدىراڭغۇ، توق تەمكىن).

ئاچىغلىغ ئەر شابۇك قارىماس.
(توق تۇرمۇشلۇق ئادەم تېز قېرىماس).

ئارى قافچىتسا ئىسرۇر.
(ھەرىنىڭ چىشىغا تەگسە چاقۇر).

ئارپاسىز ئات ئاشۇماس،
ئارقاسىز ئالپ چەرىك سىيۇماس.
(ئارپىسىز ئات قىر ئاشالماس،
يارەمچىسىز باتۇر سەپنى يىمىرەلمەس).

ئارسلان قارىسا، سىچقان ئۆتىن كۈدەزۇر.
(ئارسلان قېرىسا، چاشقانىنىڭ ئۇۋۇسىنى پايلار).

ئارسلان كۆكرەسە ئات ئاداقى تۇشالىر.
(ئارسلان ھۆركىرىسە، ئات ئايىغى چۈشۈلەر).

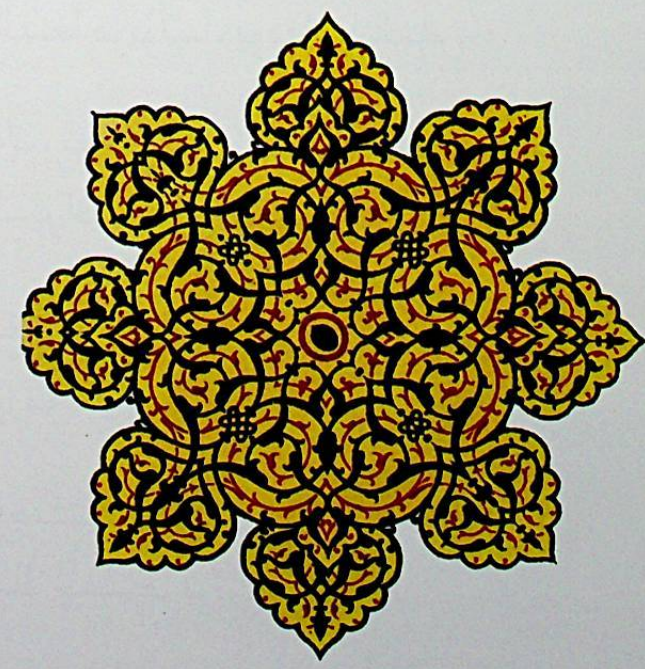
ئات تەكۇزلىكى ئاي بولماس.
(ئات قاشقىسى ئاي بولماس.)

ئاتا ئوغلى ئاتاچ تۇغار.
(ئاتا ئوغلى ئاتىسىدەك تۇغۇلار).

ئاتا تونى ئوغۇلقا يارامسا، ئاتاسىن تىلەمەس.
(ئاتىسىنىڭ تونى ئوغلىغا يارىسا، ئاتىسىنى خالىماس).

ئاتان يۈكى ئاش بولسا، ئاچقا ئاز كۆرۈنۈر.
(ئاتان يۈكى ئاش بولسا، ئاچقا ئاز كۆرۈنەر).

ئاتاسى، ئاناسى ئاچىغ ئالمىلا يەسە،
ئوغلى، قىزى تىشى قامار.
(ئاتا ـ ئانىسى ئاچچىق ئالما يېسە،

ئوغۇل ـ قىزىنىڭ چىشى قامار).

ئاتاسى ئاچىغ ئالمىلا يەسە، ئوغلىنىڭ تىشى قامار.
(ئاتىسى ئاچچىق ئالما يېسە، ئوغلىنىڭ چىشى قامار).

ئاۋچى نەچە ئال بىلسە، ئادىغ ئانچە يول بىلىر.
(ئوۋچى قانچە ھىيلە بىلسە،
ئېيىقمۇ شۇنچە يول بىلەر).

ئاش تاتىقى تۇز، يوغرىن يەمەس.
(ئاشنىڭ تەمى تۇز بىلەن، لېكىن تۇزنى تەخسىلەپ يېگىلى بولماس).

ئاشىچ ئايۇر تۇپۇم ئالتۇن،
قامچ ئايۇر مەن قايدامەن.
(قازان ئېيتۇر: تۇۋۇم ئالتۇن،
چۆمۈچ ئېيتۇر: مەن نەدىمەن؟)

ئاي تولۇن بولسا، ئەلكىن ئىملەمەس.
(تولۇن ئاي قول بىلەن كۆرسىتىلمەس).

ئازۇقلۇغ ئارۇق ئارماس.
(ئوزۇقلۇق ئادەم ھارماس.)

ئادىن كىشى نەگى نەك سانماس.
(ئۆزگە كىشىنىڭ مېلى مال سانالماس).

ئاچ نە يەمەس،
توق نە تەمەس.
(ئاچ نېمە يېمەس،
توق نېمە دېمەس).

ئاتاغقا ئۆپكەلەپ، سۇگە سۆزلەمەدۇك.
(ھەمراھلىرىغا ئاچچىقلاپ، قوشۇنغا گەپ قىلماپتۇ).

ئەلىك تۇتقىنچا، ئوت تۇت.

(كېپىل بولغۇچە، ئوت تۇت).

ئەمگەك ئەكسىنده قالماس.
(ئەمگەك بىكار كەتمەس).

ئەمىكلىگ ئۇراغۇت كۆسەكچى بولۇر.
(ئېمىكلىك خوتۇن ئىشتەيلىك بولۇر).

ئەندىك ئۇما ئەۋلىكنى ئاغىرلار.
(ئەندىك مېھمان ئۆي ئىگىسىنى ھۆرمەتلەر).

ئەۋەك سىگەك سۇتكه تۇشۇر.
(ئالدىراقسان چۈشن سۇتكه چۈشەر).

ئەل قالدى، تۆرۇ قالماس.
(يۇرت قالار، يوسۇن قالماس).

ئەدگۈلۈكنى سۇۋ ئاداقىندا كەمىش، باشىندا تىله.
(ياخشىلىقنى سۇنىك ئايىغغا تاشلا،
بېشىدىن ئىزده).

ئەدگۇ ئەر سۆگۈكى ئەرىر، ئاتى قالىر.
(ياخشى ئادەمنىك سۆگىكى چىرەر، نامى قالار).

ئەشىيەك ئايۇر، باشىم بولسا
سۇندۇرىدا سۇۋ ئىچكەيمەن.
(ئېشەك: «بېشىم ئامان بولسا
دېگىزدىن سۇ ئىچىمەن» دەيدىكەن).

ئەۋلىك تودغۇرسا، كۆزى يولقا بولۇر.
(ئۆي ئىگىسى مېھمانىنى تويدۇرسا، مېھمانىنىك
كۆزى يولدا بولۇر).

ئەۋەكى بۇزاغۇ ئۆكۈز بولماس.
(ئۆيدىكى موزاي ئۆكۈز بولماس).

ئەتلى تىرىكاقلى ئەدىرمەس.
(ئەت تىرناقتىن ئايرىلماس).

ئەسەندە ئەۋەك يوق.
(ئېسەن ئادەمده ئالدىراش يوق).

ئەرسەك ئەرگە تەگمەس،
ئەۋەك ئەۋگە تەگمەس.
(ئەرسىرىگەن ئەرگە تېگەلمەس،
ئالدىراڭغۇ ئۆيىگە يېتەلمەس).

ئەرىكەنگە ئەلىك قارى بۆزۇن ئۆم تىكەمەس.
(بويتاقتا ئەللىك غېرىچ بۆزدىمۇ
ئىشتان چىقماس).

ئەرمەگۈگە بۇلىت يۇك بولۇر.
(ئېرىنچەككە بۇلۇت كۆلەڭگۈسى يۇك بولۇر).

ئەرمەگۈگە ئەشىك ئارت بولۇر.
(ئېرىنچەككە بوسۇغىمۇ داۋان كۆرۇنەر).

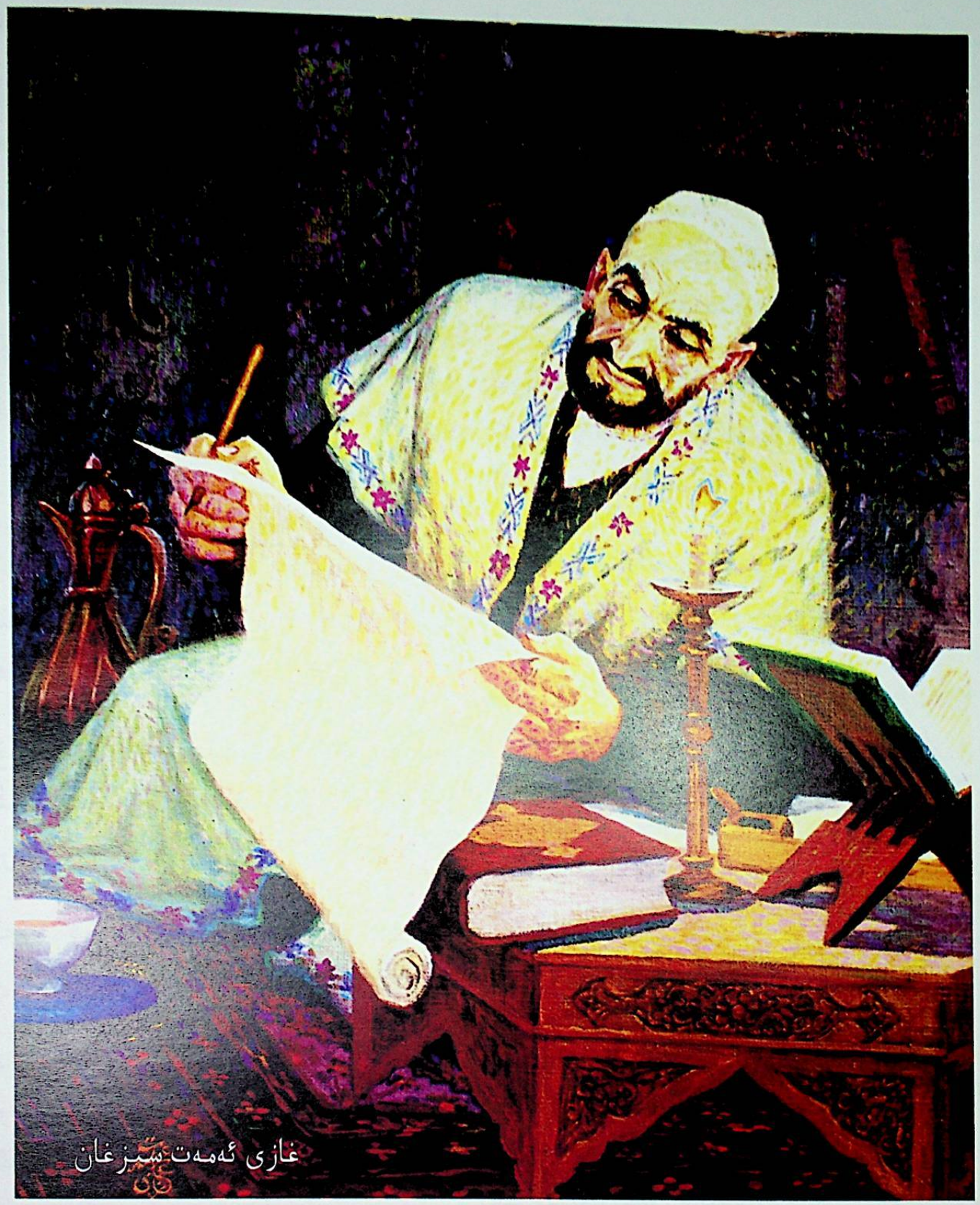
ئەركەچ ئەتى ئەم بولۇر،
ئەچكۇ ئەتى يەل بولۇر.
(ئەركەچ گۆشى ئەم بولۇر،
ئۆچكە گۆشى يەل بولۇر).

ئەرىك ئەرىنى ياغلىغ،
ئەرمەگۇ باشى قانلىغ.
(ئىشچاننىك لېۋى ياغلىق،
ھۇرۇننىك بېشى قانلىق).

ئەرگە مۇك تەگىر،
تاغ سەگىرىگە يەل تەگىر.
(ئادەمگە مۇك تېگەر،
تاغ سىگىرىغا يەل تېگەر).

ئەردەمسىزدىن قۇت چەرتىلۇر.
(پەزىلەتسىزدىن قۇت كېتەر).

ئەردەم باشى تىل.

غازی ئەمەت یەمزغان

(ئەدەپنىڭ بېشى تىل).

ئەر سۆزى بىر، ئەدەر كۆكى ئۇچ.
(ئەرنىڭ سۆزى بىر، ئېگەرنىڭ كۆكى ئۇچ).

ئەر ئوغلى مۇڭادماس،
ئىت ئوغلى كۆلەرمەس.
(ئادەم بالىسى مۇڭلىنىۋەرمەس،
ئىت بالىسى يېتىۋەرمەس).

ئەڭدۇز بولسا، ئات ئۆلمەس.
(ئەندىز بولسا، ئات ئۆلمەس).

بارچىن ياماغى بارچىنقا،
قارىش ياماغى قارىشقا.
(يىپەك ياماق يىپەك رەختكەئىشلىتىلەر،
يۇڭ ياماق يۇڭ رەختكە ئىشلىتىلەر).

بالىق سۇۋدا،
كۆزى تاشتىن.
(بېلىقنىڭ ئۆزى سۇدا،
كۆزى تاشقىرىدا).

بار باقسر، يوق ئالتوُن.
(باربدا مسس، يوقمدا ئالتوُن).

باربخ ئوترو توُتسا، يوققا سانماس.
(بارنى ئوتتوُرىغا قويسا، يوق سانالماس).

بەش ئەرشەك توُز ئەرمەس.
(بەش بارماق تەكشى ئەمەس).

بور بولمادىپ، سىركە بولما.
(شاراب بولماي توُروُپ، سىركە بولما).

بوش نەرسىگە ئىدى بولماس.
(بوش توُرغان نەرسىگە ئىگە بولماس).

بوشلاغلانسا بوخسوُقلانوُر.
(بويوُنتاۋلىق قىلسا بوينى زەنجىرلىنەر).

بولداچى بوُزاغوُ ئۆكوُز ئارا بەلگوُلوُگ.
(ئوُي بولمىدىغان كالا موزاي چېغىدىلا بەلگىلىك).

بوُغداي قاتىندا سارقاچ سوُۋالوُر.
(بوُغداينىڭ باھانىسىدە، قارىموُق سوُ ئىچىپتوُ).

بوُزدان سوُۋ تامار.
(موُزدىن سوُ تامار).

بۆرى قوشۇنسىن يەمەس.
(بۆرە قوشۇنسىنى يېمەس).

بۆرىنىڭ ئورتاق، قوُزغوُنىنوُڭ يىغاچ باشندا.
(بۆرىنىڭ ئورتاق، قوُزغوُنىنىڭ دەرەخ بېشىدا).

بىرتىلكوُ تەرىسن ئىكىلە سويماس.
(بىر تۆلكىنىڭ تېرىسى ئىككى
قېتىم سويوُلماس).

بىر تويىن باشى ئاغرىسا،
قاموُغ تويىن باشى ئاغرىماس.
(بىر دەرۋىشنىڭ بېشى ئاغرىسا،
ھەممە دەرۋىشنىڭ بېشى ئاغرىماس).

بىرىن ـ بىرىن مىڭ بولوُر،
تاما ـ تاما كۆل بولوُر.
(بىرلەپ ـ بىرلەپ مىڭ بولوُر،
تاما ـ تاما كۆل بولوُر).

بىر قارغا بىرلە قىش كەلمەس.
(بىر قاغا بىلەن قىش كەلمەس).

بىلمىش يەك بىلمەدوُك كىشىدەن يەگ.
(بىلىملىك شەيتان بىلىمسىز كىشىدىن ياخشى).

پوُشماسار بوز قوُش توُتار،
ئەۋمەسەر ئوُروُڭ قوُش توُتار.
(ئىچى پوُشمىسا بوز قوُش توُتار،
ئالدىرىمسا ئاق قوُش توُتار).

پوُتوُن ئۆملوُگ قانچا قوُلسا ئولتوُروُر.
(ئىشتىنى پوُتوُن خالىغان يېرىگە ئولتوُروُر).

تاموُغ پوُغىن تاۋار ئاچار.
(دوزاخنىڭ ئىشىكىنى پارا ئاچار).

تاغنىڭ ئوقروُقىن ئەگمەس،
تەڭزىنى قايغىقىن بۆگمەس.
(تاغنى ئوقروُق بىلەن ئەگگىلى بولماس،
دېڭىزنى قېيىق بىلەن بۆككىلى بولماس).

تاغ تاغقا قاۋوُشماس، كىشى كىشىگە قاۋوُشوُر.
(تاغ تاغقا قوۋوُشماس، ئادەم ئادەمگە قوۋوُشار).

تاپوُغ تاش يارار،
تاش باشىغ يارار.
(خىزمەت تاشنى يارار،

تاش باشنى يارار).

تاز كەلسگى بوّركچىگە.
(تازنىڭ كېلىدىغان يېرى بوّكچىنىڭ دوْكىنى).

تاز ئات تاقارچى بولماس.
(چىپار ئات يوْك كوّتوْرەلمەس).

تاشىغ ئىسروْماسا، ئوّپمىش كەرەك.
(تاشنى چاينىغىلى بولمىسا، سوّيگوْلوْك).

تاوْغاچ خانىنىڭ تورقوْسى تەلىم،
تەڭلەمەدىپ پىچماس.
(تاوْغاچ خانىنىڭ تورقىسى تولا،
ئوّلچىمەي پىچماس).

تاتسىز توْرك بولماس،
باشسىز بوّرك بولماس.
(تاتسىز توْرك بولماس،
باشسىز بوّك بولماس).

تاي ئاتاتسا ئات تىنوْر،
ئوغوْل ئەرەدسە ئاتا تىنوْر.
(تاي ئات بولسا ئات تىنوْر،
ئوغوْل ئەر بولسا ئاتا تىنوْر).

تاياق بىلە تايماس،
تانوْق سوّزوْن پوْتمەس.

(ھاسسى بار تېيىلماس،
گوْژاھچى سوّز بىلەن ئىشەنچ قازىنالماس).

تايغان يوْگروْگىن تىلكوْ سەۋمەس.
(تايغانىنىڭ يوْگوْروْكىنى تولكە سوّيمەس).

تەزەك قاردا ياتماس،
ئەدگوْ ئەسىز قاتماس.
(تېزەك قاردا ياتماس،
ياخشى ـ يامان قېتىلماس).

تەشوْك سوْژدا بەلگوْرەر.
(توّشوْك سوْدا بىلىنەر).

تەۋە يوْك كوّتوْرسە، قامىچ يەمە كوّتوْروْر.
(يوْكنى كوّتوْرگەن توّگە چوّموْچىنموْ كوّتوْرەر).

تەۋە سىلكىنسە، ئەشەككە يوْك چىقار.
(توّگە سىلكىنسە، ئېشەككە يوْك چىقار).

تەۋە بەدوْك ئەرسە مايماقى بەدوْك ئەرمەس.
(توّگە چوڭ بولسىموْ، مايىقى چوڭ بولماس).

تەڭسىزدە تەگىرمەن توْرغوْرسا، ياراغسىزدا يار بارىر.
(ناباب جايغا توْگمەن قوْرسا، كوْتمىگەندە يار كېتەر).

تەگمە كىشى ئوّز بولماس،
يات ياغوْق توْز بولماس.
(ئوْچرىغانلا كىشى ئوّز بولماس،
يات بىلەن توْغقان تەڭ بولماس).

تەلىم سوّزوْگ ئوْقسا بولماس،
يالىم قايا يىقسا بولماس.
(كوّپ سوّزنى چوْشەنگىلى بولماس،
تىك قىيانى يىقىتقىلى بولماس).

تەگىرمەندە توْغمىش سىچقان كوّك
كوّكرەكىگە قورقماس.

(تۇگمەندە تۇغۇلغان چاشقان ئاسمانىنىڭ
گۈلدۈرلىگىنىدىن قورقماس).

تويىن تاپۇغساق، تەڭرى سەفنچىسىز.
(تويىن تەڭرىگە تېۋىنار، لېكىن تەڭرى سۆيۈنمەس).

توقۇم يۇزۇپ قۇدرۇقتا پىچەك سىما.
(مالنى سويۇپ قۇيرۇقىغا بارغاندا
پىچاقنى سۇندۇرۇپ قويما).

تولۇم ئانۇتسا قۇلۇن بۇلۇر،
تولۇم ئۇنۇتسا بۇلۇن بۇلۇر.
(قورال تەييارلىسا قولۇنلۇق بولۇر،
قورالنى ئۇنۇتسا تۇتقۇن بولۇر).

تۇتۇشمەگىنچە تۇزۇلمەس،
تۇپىرمەگىنچە ئاچىلماس.
(تۇتۇشمىغۇچە ئارا تۇزەلمەس،
شامال چىقمىغۇچە ھاۋا ئېچىلماس).

تۇزۇن بىرلە ئۇرۇش، ئۇتۇن بىرلە تىرەشمە.
(ياۋاش بىلەن ئېيتىش، ئېغىر ئىشنى كۆتۈرەر.
ئەسكى بىلەن تەڭ بولما، سېنى يەرگە قارىتار).

تۇتۇن قويۇرسا ئىسلانۇر.
(كىم تۇتۇن چىقارسا، ئۆزى ئىسلىنۇر).

تۇنله يوروپ كۇندۇز سەۋنۇر،
كىچىكدە ئەۋلەنىپ ئۇلغادۇ سەۋنۇر.
(كېچىلەپ يۇرسە كۇندۇزى سۆيۈنەر،
كىچىك ئۆيلەنسە ياشانغاندا سۆيۈنەر).

تۇنله بۇلىت ئۆرتەنسە،
ئەۋلۇك ئۇرى كەلدۇر مىشىپ بولۇر.
(تۇندە بۇلۇت ئۆرتەنسە،
خوتۇن ئوغۇل تۇغقاندەك بولۇر).

تۇنله بۇلىت ئۆرتەنسە، ئەۋلۇك ئۇرى كەلدۇرمىشچە بولۇر،
تاڭدا بۇلىت ئۆرتەنسە، ئەۋگە ياغى كىرمىشچە بولۇر.
(تۇندە بۇلۇت ئۆرتەنسە، خوتۇن ئوغۇل تۇغقاندەك بولۇر،
تاڭدا بۇلۇت ئۆرتەنسە، ئۆيگە يېغا كىرگەندەك بولۇر).

تىلكۇ ئۆز ئىنىگە ئۇرسە، ئۇدۇز بولۇر.
(تۇلكە ئۆز ئىنىگە ھۇرسە، قوتۇر بولۇر).

تىلىن تۇگمىشنى تىشىن يازماس.
(تىل بىلەن تۇگۇلگەن چىش بىلەن يېشىلمەس).

تىلىن تەرگىگە تەگىر.
(تىل بىلەن نېمەتكە ئېرىشەر).

تىرىگ ئەسەن بولسا تاڭ ئۇكۇش كۆرۇر.
(جان ئېسەن بولسا، تاڭ قالارلىق
ئىشلارنى كۆپ كۆرەر).

تىكمەگىنچە ئۇنمەس،
تىلەمەگىنچە بۇلماس.
(تىكمىگۇچە ئۇنمەس،
تىلمىگۇچە تېپىلماس).

چاخشاق ئۇزە ئوت بولماس،
چاغراق بىلە ئۇۋۇت بولماس.
(چوخچا تاشتا ئوت بولماس،
تازچاقتا ئۇيات بولماس).

چاقسا تۇتنۇر، چالسا بىلنۇر.
(چاقماق چېقىلسا ئوت تۇتىشۇر،
سۆز ئاڭلىتىلسا مەقسەت بىلىنۇر).

خان ئىشى بولسا، قاتۇن ئىشى قالىر.
(خانىڭ ئىشى بولسا، خېنىمنىڭ ئىشى قالار).

ساقاق پىچار، ساقال ئوخشار،
(ساقالنى ئوينار، ساقاقنى پىچار).

ساپاندا ساندىرىش بولسا،
ئۆرتكۈندە ئىرتەش بولماس.
(ساپان ۋاقتىدا پۇختىلىق بولسا،
خامان ۋاقتىدا جاڭجال بولماس).

ساۋىن ساغراققا تەگمەس.
(ياخشى سۆز قەدەھكە ئىگە قىلۇر).

ساچراتقۇدىن قورقمىش قۇش قىرىق
يىل ئادرى يىغاچ ئۈزە قونماس.
(ساچراتقۇدىن قورققان قۇش قىرىق
يىلغىچە ئاچا ياغاچقا قونماس).

سارتىنىڭ ئازۇقى ئاربغ بولسا، يول ئۈزە يەر.
(سودىگەرنىڭ ئوزۇقى پاكىز بولسا،
يول ئۈستىدە يەر).

سۇبۇزغاندا ئەۋ بولماس،
توپۇرغاندا ئاۋ بولماس.

(گۆرىستاندا ئۆي بولماس،
توپىلاڭدا ئوۋ بولماس).

سۈندىلاچ ئىشى ئەرمەس ئۆرتكۈن تەپمەك.
(خامان تەپمەك سۈندۈكىنىڭ ئىشى ئەمەس).

سۈۋ ئىچۈرمەسكە سۈت بەر.
(سۈ بەرمەسكە سۈت بەر).

سۈۋ كۆرمەگىنچە ئەتۈك تارتما.
(سۈنى كۆرمىگۈچە ئۆتۈك سالما).

سۆگۈت سۆلىگە، قادىق قاسىغا.
(سۆگەتكە ئەۋرىشىملىك،
قېيىنغا قاتتىقلىق يارىشار).

سۆكۈشۈپ ئۇرۇشۇر، ئۇترا تون تىتىشۇر.
(سۆكۈشۈپ ئۇرۇشار، ئارىدا تون تىتىلار).

ئەمىنجان ئابدۇرېھىم سىزغان

سۆزگە سۇچىنسە بۇلۇن باربر.
(سۆزگە سۆيۇنسە، تۇتقۇن بولۇر).

سۇسەگەن ئۇدقا تەگرى مۇگۈز بەرمەس.
(ئۇسكەك ئۇيغا تەگرى مۇگگۈز بەرمەس).

سىناماسا ئارسىقار،
ساقىنماسا ئۇتسۇقار.
(سىنىمسا ئېزىقار،
ئويلانماي ئىش قىلسا ئۇتتۇرۇپ قويار).

قاز قوپسا، ئۆردەك كۆلىگ ئىگەنۇر.
(غاز كەتسە، ئۆردەك كۆلنى ئىگىلەر).

قاينار ئۆگۈز كەچىكسىز بولماس.
(قاينام دەريا كېچىكسىز بولماس).

قالىن قۇلان چۇفخاسىز بولماس.
(قۇلان پادىسى يول باشلىغۇچىسىز بولماس).

قالىن قاز قۇلاۋۇزسۇز بولماس.
(غاز توپى باشلامچىسىز بولماس).

قالىن بۇلۇتۇغ تۇپى سۇرەر،
قاراڭغۇ ئىشىغ ئۇرۇنچ ئاچار.
(قېلىن بۇلۇتنى بوران سۇرەر،
قاراڭغۇ ئىشنى پارا ئاچار).

قال ساۋى قالماس،
قاغىل باغى يازىلماس.
(قېرىلار سۆزى بىكار كەتمەس،
تال چۈنۇق باغ يېشىلمەس).

قاغۇن قارما بولسا، ئىدىسى ئىككى
ئەلكىن تەگمر.
(قوغۇن تالانسا، ئىگىسىمۇ ئىككى قولى
بىلەن تالار).

قالماق بەرسە قىز ئالىر،
كەرەك بولسا قىز ئالىر.
(قالماق مال بەرسە قىز ئالار،
كېرەك بولسا قىممەتكە ئالار).

قانىغ قان بىلە يۇماس.
(قانىنى قان بىلەن يۇغىلى بولماس).

قارى ئۆكۈز بالدۇقا قورقماس.
(قېرى ئۆكۈز پالتىدىن قورقماس).

قاڭداش قۇما ئۇرۇر،
ئىكدىش ئۆرۇ تارتار.
(قانداشلار چىقىشالماس،
قېرىندىاشلار كۆيۇنۇشەر).

قارا بۇلىتىغ يەل ئاچار،
ئۇرۇنچ بىلە ئەل ئاچار.
(قارا بۇلۇتنى يەل ئاچار،
ھۆكۈمەت ئىشىكىنى پارا ئاچار).

قاچىش بولسا قىيا كۆرمەس.
(قاچ ـ قاچ بولسا، ھېچكىم بىر ـ بىرىگە قارىماس).

قارا مۇڭ كەلمەگىنچە، قارا يالغا كەچمە.
(قارا كۇن كەلمىگۈچە قارا يالغا كەچمە).

قارغا قارىسىن كىم بىلىر،
كىشى ئالاسىن كىم تاپار.
(قاغىنىڭ قېرىسىنى كىم بىلەر،
كىشىنىڭ ئالىسىنى كىم تاپار).

قاداش تەمىش قايمادۇق، قادىن تەمىش قايمىش.
(قېرىنداش دېسە قارىمىغان، قۇدا دېسە قارار).

قارغا قازقا ئۆتكۇنسە پۇتى سىنۇر.
(قاغا غازنى دورىسا، پۇتى سۇنار).

قوش قىلىچ قىنغا سىغماس.
(قوش قىلىچ بىر قىنغا سىغماس).

قوۋى ئەر قوۇدۇغقا كىرسە يەل ئالمىر.
(بىتەلەي قوۇدۇققا چۈشسە، شامال ئېلىپ چىقار).

قوناق باشى سەدرەكى يەگ.
(قوناق بېشىنىڭ سىيرەك بولغىنى ياخشى).

قورقمىش كىشىگە قوي باشى قوش كۆرۈنۈر.
(قورققان كىشىگە قوي بېشى قوش كۆرۈنەر).

قولداچقا مىڭ ياغاق،
بارچا بىلە ئايرۇق تاياق.
(تىلەمچىگە بەر مىڭ ياڭاق،
تايانغىلى بەر تاياق).

قۇدۇغدا سۇۋ بار، ئىت بۇرنى تەگمەس.
(قۇدۇقتا سۇ بار، ئىت بۇرنى تەگمەس).

قۇرۇغ يىغاچ ئەگىلمەس،
قۇرمىش كىرىش تۇگۇلمەس.
(قۇرۇق ياغاچ ئېگىلمەس،
قۇرۇغان كىرىچ تۇگۇلمەس).

قۇزدا قار ئەكسۈمەس،
قويدا ياغ ئەكسۈمەس.
(تەسكەيدە قار ئۆكسىمەس،
قويدا ياغ ئۆكسىمەس).

قۇش تۇزاققا مەڭ ئۇچۇن ئىلىنۇر.
(قۇش توزاققا يەم ئۇچۇن ئىلىنەر).

قۇش قاناتسىز،
ئەر ئاتسىز.
(قۇش قانىتى بىلەن،
ئەر ئېتى بىلەن).

قۇش بالاسى قۇسىنچىغ،
ئىت بالاسى ئوخشانچىغ.
(قۇش بالىسى يىرگىنچلىك،
ئىت بالىسى يېقىملىق).

قۇتسۇز قۇدۇغقا كىرسە، قۇم ياغار.
(بەختسىز قۇدۇققا چۈشسە، قۇم ياغار).

قۇتلۇغقا قوشا ياغار.
(تەلەيلىككە قوش كېلەر).

قۇت بەلگۈسى بىلىك.
(بەخت بەلگىسى بىلىم).

قۇرتقا بۇدىك بىلمەس، يەرىم تار تەر.
(مومايۇ ئۇسسۇل بىلمەس، يېرىم تار دەر).

قۇرۇق قاشۇق ئاغىزقا ياراماس،
قۇرۇق سۆز قۇلاققا ياقىشماس.
(قۇرۇق قوشۇق ئېغىزغا يارىماس،
قۇرۇق سۆز قۇلاققا ياقماس).

قۇرمىش كىرىش تۇگۇلمەس،
ئوقروقۇن تاغ ئەگىلمەس.
(قۇرۇلغان كىرىچ تۇگۇلمەس،
سالما بىلەن تاغ ئېگىلمەس).

قۇلان قۇدۇغقا تۇشسە، قۇرباقا ئايغىر بولۇر.
(قۇلان قۇدۇققا چۈشسە، پاقا ئايغىر بولۇر).

قۇلاق ئەشىتسە كۆڭۈل بىلىر،
كۆز كۆرسە ئۇدىك كەلىر.
(قۇلاق ئىشىتسە كۆڭۈل بىلەر،
كۆز كۆرسە ھەۋەس كېلۇر).

قۇل ياغى، ئىت بۆرى.
(قۇل يېغا، ئىت بۆرە).

قىلىچ تاتىقسا ئىش يۇنچىر،
ئەر تاتىقسا ئەت تۇنچىر.
(قىلىچ داتلاشسا ئىش بۇزۇلىدۇ،
ئادەم داتلاشسا ۋۇجۇدى بولغىنىدۇ).

قىلىنۇ بىلسە قىزىل كەدەر،
يارانۇ بىلسە ياشىل كەدەر.
قىلىقلىناي دېسە قىزىل كىيەر،
ياراي دېسە يېشىل كىيەر).

قىرىق يىلقا تەگسۇن باي چىغاي تۇزلىنۇر.
(قىرىق يىلدا باي بىلەن كەمبەغەل تەڭلىشۇر).

قىش قونۇقى ئوت.
(قىشنىڭ زىيادىتى ئوت).

قىز كىشى ساۋى يورغىلى بولماس.
(بېخىل كىشىنىڭ داڭقى چىقماس).

قىز بىرلە كۇرەشمە،
قىسراق بىرلە يارىشما.
(قىز بىلەن چېلىشما،
قىسىر بايتال بىلەن چېچىشما).

كەڭ تون ئۇپراماس،
كەڭشىلىگ بىلىك ئارتاماس.
(كەڭ تون ئۇپرىماس،
كېڭەشلىك ئىش بۇزۇلماس).

كەدۇگلۇگ ئۆلىمەس،
كۇفەچلىگ كۆرىمەس.
(يېپىنچىلىق ھۆل بولماس،
ئېغىزدۇرۇقلۇق چاپچىيالماس).

كەرىش ياغىرى ئوغۇلقا قالىر.
(گەجگە يېغىرى ئوغۇلغا قالار).

كەڭەشلىگ بىلىك ئۇدرەشۇر،
كەڭەشسىز بىلىگ ئۇپراشۇر.
(كېڭەشلىك ئىش ئۇزلىشار،
كېڭەشسىز ئىش بۇزۇلار).

كەڭ كۆردى، كەرەگۇ يۇدتى.
(شۇنچىلىك جاپا تارتتىكى، ھەتتا كىگىز ئۆيىنى
ئۆزى يۇدۇپ ماڭىدىغان ھالغا يەتتى).

كۆنى باربر كەيىكنىڭ كۆزىنىدە ئادىن باشى يوق.
(توغرا كەتكەن كېيىكنىڭ كۆزدىن
باشقا يارىسى يوق).

كۆككە ساغۇرسا، يۇزگە تۇشۇر.
(كۆككە تۇكۇرسە يۇزگە چۇشەر).

كۆڭ تەمۇر كەرۇ تۇرماس.
(كۆڭ تۆمۇر بىكار تۇرماس،
تەگكەن يېرىنى يارىلايدۇر).

كۆزدەن يىراسا، كۆڭۈلدەن يەمە يىرار.
(كۆزدىن يىراق — كۆڭۈلدىن يىراق).

كۆزەگۇ ئۇزۇن بولسا، ئەلىك كۆيمەس.
(كۆسەي ئۇزۇن بولسا، قول كۆيمەس).

كۆپ سۇگۇتكە قۇش قونار،
كۆركلۇگ كىشىگە سۆز كەلىر.
(بۇك ـ باراقسان سۆگەتكە قۇش قونار،
چىرايلىق قىزغا سۆز كېلەر).

كۇمۇش كۇنگە ئۇرسا، ئالتۇن ئاداقىن كەلىر.
(كۇمۇش كۇنگە قونسا،
ئالتۇن ئۆز ئايىغى بىلەن كېلۇر).

كۇز كەلگى يازىن بەلگۇرەر.
(كۇزنىڭ كېلىشى يازدىن بەلگىلىنۇر).

كۇز كەلگى ياپىن بەلگۈلۈگ.
(كۇزنىڭ كېلىشى ئەتىيازدىن بەلگىلىك).

كۇچ ئەلدىن كىرسە، تۆرۈ تۇڭلۇكتەن چىقار.
(زورلۇق - زۇمبۇلۇق ئىشكىتىن كىرسە،
ئىنساب ۋە يوسۇن تۇڭلۇكتىن چىقار).

كۇنىنىڭ كۇلنە تەگۈ ياغى.
(كۇنداشنىڭ كۇلگىچە دۇشمەن).

كۇنگە باقسا، كۆز قامار.
(كۇنگە باقسا، كۆز قامىشار).

كۇندە ئەرۇك يوق،
بەگدە قىيىق يوق.
(كۇندە يېرىق يوق،
بەگدە يېنىۋېلىش يوق).

كۇل ئۇرگۇنچە كۆز ئۇرسە يەگ.
(كۇل پۇۋلىگۇچە چوغ پۇۋلىگەن تۇزۇك).

كىزلەنچۇ كەلىندە.
(يوشۇرۇلغان نەرسە كېلىندە).

كىزدەكى كىن يىپار.
(قۇتىدىكى كىندىك ئىپار).

كىشى سۆزلەشۇ،
يىلقى يىدلاشۇ.
(كىشى سۆزلىشىپ تېپىشار،
يىلقا ھىدلىشىپ تېپىشار).

كىشى ئەتى تىرىگلە تاتىر.
(ئىنسانىنىڭ ئېتى تىرىكلىكىدە تاتلىق).

كىشى ئالاسى ئىچتىن،
يىلقى ئالاسى تاشتىن.
(ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە،
ھايۋانىنىڭ ئالىسى تېشىدا).

كىچىكدە قاتىغلانسا، ئۇلغادۇ سەۋنۇر.
(كىچىكىدە قېتىرقىنسا، ئۇلغايغاندا سۆيۈنەر).

كىچىك ئۇلۇغقا تۇرۇشماس،
قىرغۇي سۇڭقۇرقا قارىشماس.
(كىچىك چوڭغا تەڭ تۇرالماس،
قۇرغۇي شۇڭقارغا قارشى چىقالماس).

كىم كۇر بولسا، كۆۋەز بولۇر.
(كىم جەسۇر بولسا، مەغرۇر بولۇر).

مۇش ياقرىقا تەگىشمەس،
ئايۇر كىشى نەڭى ياراشماس.
(مۇشۇك قوزۇقتىكى ياغقا تېگەلمەي،
كىشىنىڭ مېلى ياراشماس دەر).

مۇش ئوغلى مۇياۋۇ تۇغار.
(مۇشۇك بالىسى مىياۋلاپ تۇغۇلار).

نەچەمە ئۇپراق كەدۇك ئەرسە، ياغمۇرقا يارار.
(چاپان قانچە كونا بولسىمۇ، يامغۇرغا يارار).

نەچە يىتىگ پىچەك ئەرسە، ئۆز سابىن يونۇماس.
(پىچاق ھەرقانچە ئىتتىك بولسىمۇ،
ئۆز سېپىنى يونۇيالماس).

نەچە مۇندۇز ئەرسە ئەش ئەدگۇ،
نەچە ئەگرى ئەرسە يول ئەدگۇ.
(ھەرقانچە ئەخمەق بولسمۇ، ھەمراھ ياخشى،
ھەرقانچە ئەگرى بولسمۇ يول ياخشى).

ئوتۇغ ئودغۇچ بىرلە ئۆچۈرمەس.
(ئوتنى يالقۇن بىلەن ئۆچۈرگىلى بولماس).

ئوت تۇتۇنسىز بولماس،
يېگىت يازۇقسۇز بولماس.
(ئوت تۇتۇنسىز بولماس،
يېگىت گۇناھسىز بولماس).

ئوت تەسە، ئاغىز كۆيمەس.
(ئوت دېگەنگە ئېغىز كۆيمەس).

ئورتاق ئەردەن ئارتۇق ئالماس.
(ئورتاق ئۆز ئورتىقىدىن ئارتۇق ئالماس).

ئول كەچىنى سۇۋ ئەلەتتى.
(ئۇ كېچىكنى سۇ ئېلىپ كەتتى).

ئوغلان سۇۋ تۆكەر،
ئۇلۇغ يانى سىنۇر.
(بالا سۇ تۆكەر،
چوڭنىڭ يانىپىشى سۇنار).

ئوغلان ئىشى ئىش بولماس،
ئوغلاق مۇڭزى ساپ بولماس.
(بالىنىڭ ئىشى ئىش بولماس،
ئوغلاق مۇڭگۈزى ساپ بولماس).

ئوغلاق يىلىكسىز،
ئوغلان بىلىكسىز.
(ئوغلاق يىلىكسىز،
بالا بىلىمسىز).

ئوسۇقمىشقا ساقىغ قامۇغ سۇۋ كۆرۈنۇر.
(ئۇسسىغانغا ئالۋۇن پۇتۇنلەي سۇ كۆرۈنەر).

ئۇيغۇر يىغاچ ئۇزۇن كەس،
تەمۇر قىسقا كەس.
(ھەي ئۇيغۇر، ياغاچ كەسسەك ئۇزۇن كەس،
تۆمۇر كەسسەك قىسقا كەس).

ئۇلا بولسا يول ئازماس،
بىلىك بولسا سۆز يازماس.
(بەلگە بولسا يولدىن ئازماس،
بىلىم بولسا سۆزدىن قايماس).

ئۇلۇغنى ئۇلۇغلاسا قوت بۇلۇر.
(ئۇلۇغنى ئۇلۇغلىسا، بەخت تاپار).

ئۇلۇق ياغىرى ئوغۇلقا قالىر.
(ئۇچا يېغىرى ئوغۇلغا قالار).

ئۇما كەلسە قوت كەلىر.
(مېھمان كەلسە قوت كېلەر).

ئۇمايقا تاپىنسا ئوغۇل بولۇر.
(ئەشكە تېۋىنسا، ئوغۇل تاپا).

ئۇپراق ياسقىدىن توزلۇغ يا چىقار.
(ئۇپرىغان يا قېپىدىن مەزمۇت يا چىقار).

ئۇرى قوپسا ئوغۇش ئاقلىشۇر،
ياغى كەلسە ئىمرەم تەبرەشۇر.
(سۇرەن چىقسا ئۇرۇق ـ تۇغقان جەملىشەر،
يېغا كەلسە خەلق توپى تەۋرىشەر).

ئۇس ئۇشكۇرسە ئۆلۇر.
(تاپقۇش ئىسقىرتسا، ئۆلۇم چىقار).

ئۆدلەك قارىتمىشقا بودۇغ تالقماس.
(زامانە قېرىتقانغا بويۇق ئەيىب ئەمەس).

ئۆز كۆز، ئەر قىشلاغ.
(ئۆز ئىشىغا پۇختا بولغان ئادەم قىشلاققا ئىگە بولغان ئادەمگە ئوخشار).

ئۆتلۈگ يىنچۇ يەردە قالماس.
(تۆشۈك ئۈنچە يەردە قالماس).

ئۆلۈگ يۈزى تۇملۇغ.
(ئۆلۈكنىڭ يۈزى سوغۇق).

ئۆلدەچى سىچغان مۇش تاشاقى قاشىر.
(ئۆلگۈسى كەلگەن چاشقان مۇشۇكنىڭ تاشىقىنى قاشلار).

ئۆكۈز ئاغىز ئاداقى بولغىنچا، بۇزاغۇ باشى بولسا يەگ.
(ئۆكۈزنىڭ پۇتى بولغۇچە، موزاينىڭ بېشى بولغان ياخشى).

ئۆگۈنگۈچى ئۆمىندە ئارتاتۇر.
(ماختانچاق ئىشتىنىنى بۇلغار).

ئۆد كەچەر، كىشى تۇيماس،
يالىڭۇق ئوغلى مەڭگۈ قالماس.
(زامان ئۆتەر، كىشى تۇيماس،
ئادەم بالىسى مەڭگۈ قالماس).

ئۈكۈش سەۋىنچ بولسا، قاتىغ ئوخسۇنۇر.
(كۆپ سۆيۈنۈپ كەتسە، قاتتىق ئۆكۈنەر).

ئېگىز بولسا، ئەر ئۆلمەس.
(ئېگىز بولسا، ئەر ئۆلمەس).

ئىزلىك بولسا ئەر ئۇلدىماس،
ئىچلىك بولسا ئات ياغرىماس.
(چورۇق بولسا ئادەم ئۇلدىماس،
ئىچلىك بولسا ئات يېغىر بولماس).

ئىنگەن ئىڭراسا، بۇتۇ بوزلار.
(ھىنگان ئىڭرىسا، بوتا بوزلار).

ئىم بىلسە، ئەر ئۆلمەس.
(ئىم بىلسە، ئەر ئۆلمەس).

ئىكى بۇغرا ئىكەشۇر،
ئوترا كۆكەگۈن يانچىلار.
(ئىككى بۇغرا ئىكىشەر،
ئارىدا كۆكۈيۇن يانچىلار).

ئىكى قوچىقار باشى بىر ئەشەچتە پىشماس.
(ئىككى قوچقارنىڭ بېشى بىر قازاندا پىشماس).

ئىگلىگ تۇتروغى ئاد بولۇر.
(ئاغرىقنىڭ ۋەسىيىتى ياخشىلىقنىڭ ئالامىتىدۇر).

ئىش ياراغىندا، سارت ئاسىغىندا.
(ئىش پەيتىگە باقمىدۇ، سودىگەر پايدىغا).

ئىتقا ئۇۋۇت ئەتسە، ئۇلداڭ يەمەس.
(ئىتقا ئۇيات كىرسە، ئۇلتاڭ يېمەس).

ئىت چاقىرى ئاتقا تەگمەس، ئات چاقىرى ئىتقا تەگمەس.
(چېقىر كۆز ئىت ئاتقا باراۋەر، چېقىر كۆز ئات ئىتقا باراۋەر ئەمەس).

يالقسا يەمە ياغ ئەدگۇ،
كۆيسە يەمە كۈن ئەدگۇ.
(يېقىلسىمۇ ياغ ياخشى،
كۆيدۇرسىمۇ كۈن ياخشى).

يالىڭۇق ئورۇلمىش قاپ ئول، ئاغزى يازۇلىپ ئالقىنۇر.
(ئادەم بالىسى كۆپكەن تۇلۇمغا ئوخشار، ئاغزى يېزىلسا يېلى چىقىپ بوشار).

يالىڭۇق ئوغلى مۇنسۇز بولماس.
(ئادەم بالىسى ئەيىبسىز بولماس).

يالىڭۇق مەڭگۇ تىرىلمەس،
سىنقا كىرۇپ كەرۇ يانماس.
(كىشى مەڭگۇ ياشىماس،
گۆرگە كىرسە ئارقىغا يانماس).

ياقىرى ياغى ياغسىماس.
(چاۋا ياغ سۇ يېغىنىڭ ئورنىنى باسالماس).

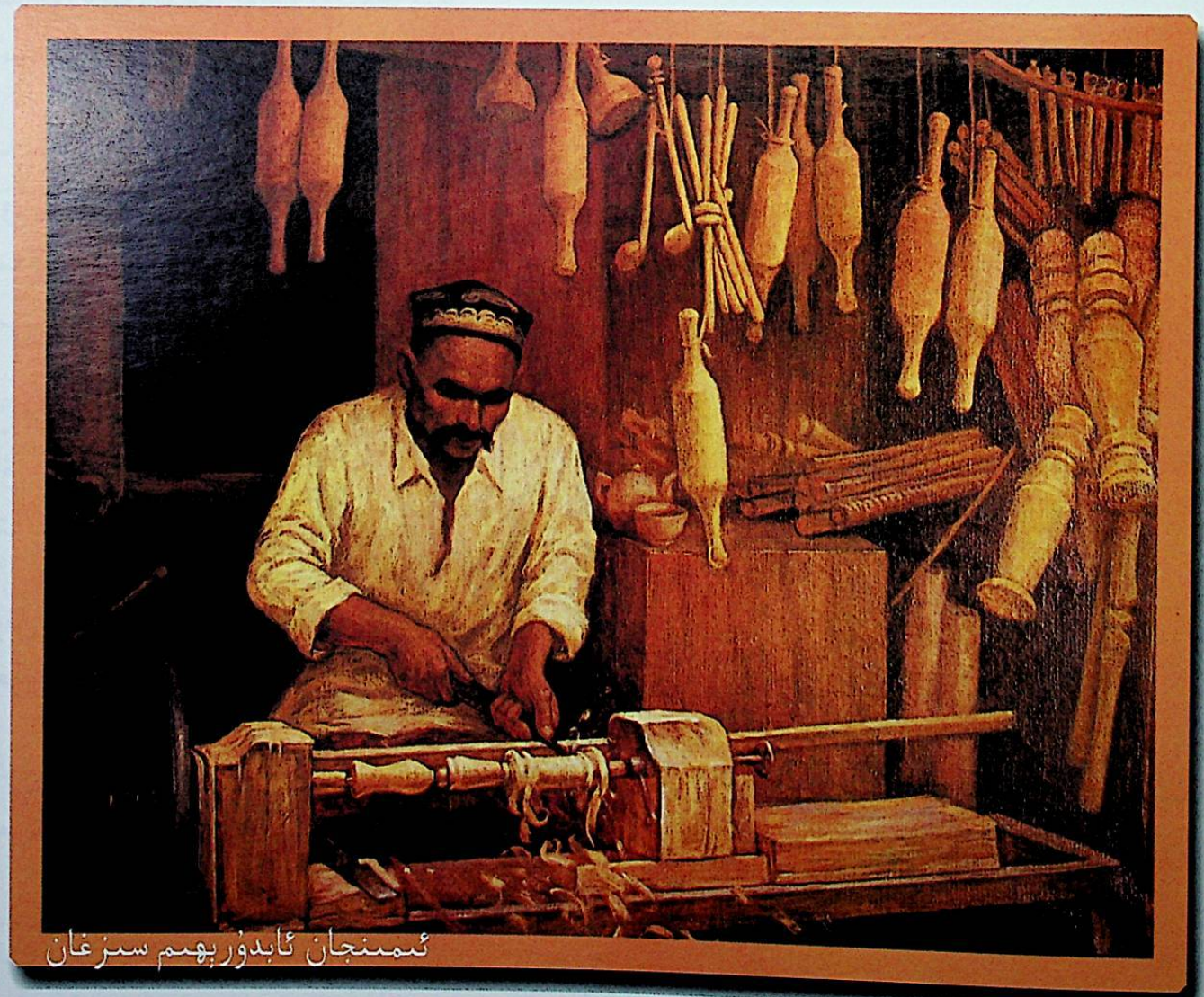
ياقاداقى يالغاغالى ئەلكىدەكى ئىچىنۇر.
(ياقىسىدىكىنى يالايمەن دەپ قولىدىكىدىن ئايرىلىپتۇ).

ياغىڭ ئەرسە كەرەك يۇنداقى تەگسىر.
(دۇشمىنىڭنىڭ بولسىمۇ مېلى بولسۇن، ئۇنىڭدىن ساقا تېزەك بولسىمۇ قالار).

ياغىنى ئاشاقلاسا، باشقا چىقار.
(دۇشمەنگە سەل قارىسا، باشقا چىقار).

ياداغ ئاتى چارۇق كۇچى ئازۇق.
(يايىاقنىڭ ئېتى چورۇق، كۇچى ئوزۇق).

يازماس ئاتىم ياغمۇر،
ياڭىلماس بىلگە ياڭقۇ.

ئىمىنجان ئابدۇرېھىم سىزغان

(ئازماس مەرگەن يامغۇر،
يېڭىلمەس ئالىم ئەكس سادا).

يازماس ئاتىم بولماس،
ياڭىلماس بىلگە بولماس.
(خاتالاشمايدىغان ئوۋچى بولماس،
يېڭىلمەيدىغان دانىشمەن بولماس).

ياۋلاق تىللىغ بەگدەن كەرۇ، يالىڭۇس تۇل يەگ.
(تىلى يامان ئەردىن يالغۇز تۇللۇق ياخشى).

ياش ئوت كۆيمەس،
يالافار ئۆلمەس.
(ياش ئوت كۆيمەس،
ئەلچى ئۆلمەس).

يازدا بۆرى ئۇلىسا، ئەۋدە ئىت باغرى تارتىشۇر.
(دالىدا بۆرە ھۇۋلىسا، ئۆيدە ئۇنىڭغا ئىچى
ئاغرىپ ئىتىنىڭ باغرى تارتىشۇر).

ياتىنىڭ ياغلىغ تەكۈسىنەن ئۆزنۈڭ قانلىغ
يۇدرۇق يەگ.
(ياتىنىڭ ياغلىق لوقمىسىدىن ئۆزنىڭ
قانلىق مۇشتى ياخشى).

ياردىن بۇلغانسا، ئەل بۇلغانۇر.
(تاغاق سۆڭىكى بۇلغانسا،
يۇرتتا پاراكەندىچىلىك بولۇر).

يالڭۇس قاز ئۆتمەس.
(يالغۇز غازنىڭ ئاۋازى چىقماس).

يالىڭۇق ئوغلى يوقادۇر، ئەدگۈ ئاتى قالىر.
(ئادەم بالىسى يوقىلار،
ياخشى ئېتى قالار).

يازدىن قاتىغلانسا، قىشتىن سەۋنۇر.
(يازدا تىرىشسا، قىشتا سۆيۈنەر).

يازداقى سۇۋلىدىن ئەدەرگەلى ئەۋدەكى
تاقىغۇ ئىچىنما.
(تۇزلەڭدىكى قىرغاۋۇلنى ئوۋلايمەن دەپ، ئۆيدە-
كى توخۇيۇڭدىن ئايرىلىپ قالما).

يەر باسروقى تاغ،
بودۇن باسروقى بەگ.
(يەر باستۇرۇقى تاغ،
خەلق باستۇرۇقى بەگ).

يۇزگە كۆرمە، ئەردەم تىلە.
(يۇزىگە قارىما، ئەردەمنى تىلە).

يىتۈكلىگ ئاناسى قويۇن ئاچار.
(نەرسە يوقاتقان بالا ئانىسىنىڭ
قوينىنىمۇ ئاختۇرار).

يىغاچ ئۇچىگە يەل تېگەر،
كۆركلوگ كىشىگە سۆز كەلىر.
(دەرەخ ئۇچىغا يەل تېگەر،
چىرايلىق قىزغا سۆز كېلەر).

يىلان كەندۇ ئەگرىسىن بىلمەس، تەۋى
بوينىن ئەگرى تەر.
(يىلان ئۆزىنىڭ ئەگرىلىكىنى بىلمەس،
تۆگە بوينىنى ئەگرى دەر).

يىپارلىغ كەسۈرگۈدىن يىپار كەتسە يىدى قالىر.
(ئىپارلىق خالتىدىن ئىپار كەتسە ھىدى قالار).

ئىز اھلار:

‹1› تەكە — ئۆرۈك بىلەن تەڭ دېگۈدەك پىشىدىغان، خۇ - ۋەينە ئۆرۈكنىڭ چوڭلۇقىدىكى ئانچە ئەتلىك بولمىغان شاپتۇل.

‹2› ساغرۇ — گاس.

‹3› شە — شەھەر.

‹4› خمي — قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا قمي ، قۇمۇل شەۋ-سىدە مەھەللە دېگەن مەنىدە.

‹5› خارەت — ياغاچچى.

‹6› سەگ — ئىت.

‹7› ھەتتەم — ئەخمەق، ھەشەمەتخور.

‹8› تۆمۈنە — چوڭ يىڭنە

‹9› توۋرا — ئات - ئۇلاغلارنىڭ تۇمشۇقىنى كىرگۈ-زۇپ، بېشىغا ئېسىپ، بوغۇز بېرىدىغان باغلىق خالتا.

‹10› ياڭخى — يەر نامى.

‹11› پەلكەت — يامان، ئەسكى، ناچار.

‹12› يامدالمىغان — سۈپۈرۈلمىگەن.

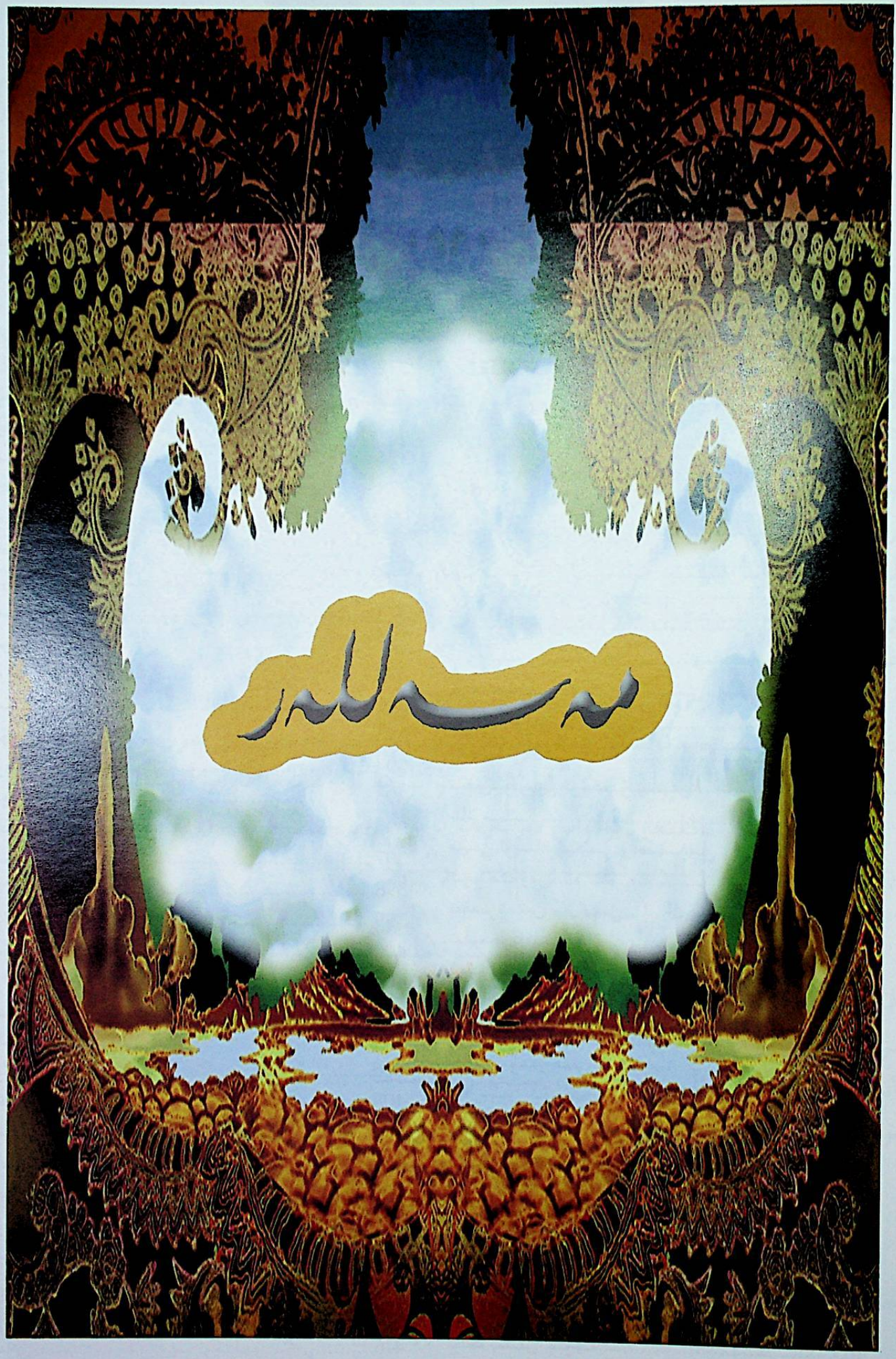
ئەسكەرتمە:

«دىۋانۇ لۇغاتىت تۈرك»تىكى ماقال - تەمسىللەرنىڭ ئەسلىي ئوقۇلۇشىنى ئۇيغۇر كونا يېزىقى بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈشتە، تراڭسكرىپسىيە بەلگىسى «z» «ز» بىلەن، «ż» «د» بىلەن ئېلىندى.

یه‌لنی سویه‌ن خمار بومام
یه‌لنی سویه‌ن یاغوزده خمار بومام
یاسنجاقه رزانه بومام
سوسنزها یاتیلو بومام
یه‌مله کسنزاهه بومام
"تویغورخلق ماقال ته‌مللری" دن

2000.5

مسئله

مۇندەرىجە

تۆلكىنىڭ تەقسىماتى.....361
چاشقانلارنىڭ مەجلىسى.....362
ئېيىق بىلەن دېھقان.....364
قۇدۇق ئىچىدىكى پاقا.....365
توشقاننىڭ ماختىنىشى.....366
ئەقىللىق پاقا.....367
پالتا سېپى.....369
تادان تۆلكە.....370
پاقا بىلەن چايان.....371
شاتۇتى بىلەن بۇلبۇل.....372
تۆمۈرچىنىڭ جاۋابى.....374
بۇغا.....375
ئىنسانسىز ئېشەك.....376
شىر بىلەن تۈرنا.....378
ئەقىللىق توشقان.....380
پاقا بىلەن چاشقان.....382
سۇلەيمۇننىڭ پادىشاھ بولۇشى.....385
ئىمىن يالغانچى.....387
خوراز بىلەن تۆلكە.....388
ئوتۇنچى بىلەن ئېيىق.....389
قىزغانچۇق كالا.....391
ھۆرۈن بالا.....393
بوي يەتمىگەن ئۇزۇم ئاچچىق.....394
خوراز بىلەن بۆرە.....395
ئىككى ئۆچكە.....396
بېخىل باي.....397
تۆگە بىلەن ئۆچكە.....398
تۆلكە بىلەن ئېشەك.....399
ئەقىللىق بورسۇق.....400
تۆلكە بىلەن شىر.....401
تەمەخور مۇشۇك.....402
ماختانچاق پاقا.....404
تۆگە بىلەن ئېشەك.....406
پادىشاھ بىلەن شاھزادە.....408
كەپتەر بىلەن چۈمۈلە.....409
قاغا بىلەن تۆلكە.....410
ئاچ كۆز ئىت.....411
قۇشقاچنىڭ قويغا شىكار قىلىشى.....412
ئەخمەق ئوۋچى.....413
شىر بىلەن چاشقان.....414
يىڭناغۇچ بىلەن چۈمۈلە.....415
سەۋەب قىلساڭ، سېۋەتتە سۇ توختايدۇ.....416
قۇشنىڭ ئارزۇسى.....417
كۆن ۋە ھەسەن - ھۈسەن.....418
تۆلكە بىلەن يولۋاس.....419
پىل بىلەن خوراز.....420
توشقان بىلەن ئۆردەك.....421
تۆلكىنىڭ ئەتىسى.....422
ئات بىلەن يولۋاس.....423
كىرپە بىلەن توشقان.....424
ئۈچ تۆلكە.....425
تۆلكىنىڭ تاپقان دوربىسى.....427
تەمەخور بۆرە.....428
ئۆكۈز بىلەن پاقا.....429
بۆرە بىلەن ئۆچكە.....430
تۆلكە بىلەن تۈرنا.....432
ھۆرۈن ئېشەك.....433
ئاچ بۆرە.....434
ھۆرۈن ئىت.....435
شورپا قىلامدۇق، كاۋاپمۇ.....436
تۆلكىنىڭ قۇيرۇقى.....437
بۆرە بىلەن قاپاق.....438
تۆلكىنىڭ قۇيرۇقىنى جازالىشى.....440
مۇشۇك بىلەن چاشقان.....441
ئات بىلەن ئىت.....442
تاپقان پۇلۇمنى ئۈچكە بۆلىمەن.....443
خام خىيال.....444
قايسى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل.....445
ئۈچ ھۆرۈن.....446
تەقدىرگە تەن بەرگىن.....447
تىلىمغا باغلىسىلا.....448
مەغرۇر پىل.....449
مۇشۇك بىلەن تۇمۇچۇق.....451
ھايۋانلارنىڭ دەتالاشلىرى.....452
توخۇ، سۆسەر ھەم چاشقان.....453
كالا بىلەن ئۆچكە.....454
ئاچ كۆز.....455
شەرتلىك دوستلار.....456
شەپەرەڭ بىلەن ئۆكۈز.....457
بۆلۈنگەننى بۆرە يەر.....458
تۆلكە بىلەن تۈرنىنىڭ مېھماندارچىلىقى.....460
چۈمۈلە بىلەن كىرپە.....462
ئۆزۈكىگە ئىشەنچ قىلالىساڭ.....463
تۆلكە بىلەن چۈجە.....465
توشقان ئۇۋلاش.....466

تۈلكىنىڭ تەقسىماتى

ئۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە قەدىناس دوستلاردىن يولۋاس، بۆرە، تۈلكە ئۈچى بىر بولۇپ ئۇزاق بىر سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇلار مېڭىپتۇ ـ مېڭىپتۇ، ئالاھەزەل خېلى مېڭىپتۇ. ئاڭغىچە چۈش بولاي دەپ قاپتۇ، ھېرىپ، قورسىقى ئېچىپ ھالى قالماپتۇ. بىر تاغ باغرىغا كەلگەندە ئارام ئېلىشماقچى بولۇپ ئولتۇرۇشۇپتۇ، ئۇۋ ئۈۋلاپ كېلىپ قورساقلىرىنى تويغۇزۇپ ئاندىن يولىغا راۋان بولۇشماقچى بوپتۇ. يولۋاس ئارام ئېلىپ قاپتۇ. بۆرە بىلەن تۈلكە ئۇۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. بۇ ئىككىسى بىر ھازادىن كېيىن مىڭ بالالىقتا بىر كېيىك، بىر توشقان، بىر قىرغاۋۇل ئۈۋلاپ كەپتۇ. ئۇنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ. يولۋاس بۇلارنى قانداق يېيىش توغرىسىدا گەپ ئېچىپ:

— بۇ نەرسىلەرنى سەن تەقسىم قىل ! — دەپتۇ بۆرىگە.

— ماقۇل، — دەپ تەقسىم قىلىشقا باشلاپتۇ بۆرە، — تەقسىر، ئۆزلىرى چوڭ بولغاندىكىن كېيىكنى يېسىلە، قىرغاۋۇلنى مەن يەي، ئىنىمىز تۈلكە ئۆز ھالىغا قاراپ توشقاننى يېسۇن.

بۇ تەقسىماتنى ئاڭلىغان يولۋاس دەرغەزەپ بولۇپ، بۆرىنى كېلىشتۇرۇپ بىرنى ئۇرۇپتىكەن، بۆرىنىڭ بىر كۆزى قۇيۇلۇپ كېتىپتۇ. ئاندىن تۈلكىگە قاراپ:

— سەن تەقسىم قىل ! — دەپتۇ.

— خوپ، تەقسىر، — دەپ تەقسىماتقا كىرىشىپتۇ تۈلكە، — توشقان جانابلىرىنىڭ ناشتىلىقى بولسۇن، قىرغاۋۇل جانابلىرىنىڭ چۈشلۈكلىرى بولسۇن، كېيىك جانابلىرىنىڭ كەچلىكلىرى بولسۇن، سىلىدىن ئاشسا ، بىز يەيلى، ئاشمىسا مەيلى.

تۈلكىنىڭ تەقسىماتى يولۋاسقا يېقىپ كېتىپتۇ - ده، تۈلكىگە:

— سەن مۇنداق ئادىل تەقسىم قىلىشنى نەدىن ئۆگەندىڭ؟ — دەپتۇ. تۈلكە ئالدىرىماي:

— بۇرادىرىم بۆرىنىڭ قۇيۇلۇپ كەتكەن كۆزىدىن ئۆگەندىم، تەقسىر ! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

چاشقانلارنىڭ مەجلىسى

ئۇنلەرنىڭ بىرىدە چاشقانلار مۇشۇككە قانداق تاقابىل تۇرۇش توغرىسىدا مەجلىس ئېچىپتۇ.

ئالدى بىلەن مەجلىس باشقۇرغۇچى قېرى چاشقان ئورنىدىن تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— ھەممىمىزگە مەلۇم، ئۇزۇندىن بۇيان مۇشۇكلەر بىزنى بوزەك قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. بەك قىيىن ئەھۋالدا قالدۇق. بالىلىرىمىزنى خالىغانچە يەپ، نەسلىمىزنى قۇرۇتقىلى تۇردى. ئەمدى پىچاق سۆڭەككە يەتتى، مۇشۇككە قانداق تاقابىل تۇرۇشنى ئويلاشمىساق بولمايدىغان بولۇپ قالدى. بۈگۈن مۇشۇ ھەقتە كۆپچىلىك باش قاتۇرۇپ، ئوبدان بىر چارە تېپىپ چىقساق دېمەكچىمەن، قانداق دەيسىلەر؟

— شۇنداق قىلايلى، بۇ بەكمۇ ئاقىلانە ئىش بوپتۇ، — دېيىشىپتۇ چاشقانلار ۋە قىزغىن مۇھاكىمە باشلىنىپ كېتىپتۇ.

سوكال قۇيرۇق بىر چاشقان كۆزلىرىنى چىملىدىتىپ:

— ئۇۋۇمىزنى چوڭقۇر كولىساق بولىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق، — دەپتۇ. چاشقانلار ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈشۈپ قويۇپتۇ.

— زادى شۇنىڭدىن باشقا بىرەر ئامال يوقمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ كۆپچىلىكتىن مەجلىس باشقۇرۇۋاتقان قېرى چاشقان.

بىرى ئۇنى دەپتۇ، بىرى بۇنى دەپتۇ، مەجلىس مەيداننى بېشىغا كىيىشىپتۇ. شۇ ئەسنادا بىر چاشقان ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئاغىنىلەر، جىم بولۇڭلار ! بۇ ئۇنچە قىيىن ئىش ئەمەس. مېنىڭچە، بىرىمىز ھەر كۈنى مۇشۇكنىڭ ھەركىتىنى خۇپىيانە كۆزىتەيلى، مۇشۇكنىڭ بىز تەرەپكە كېلىش شەپىسى سېزىلىش بىلەنلا بىزنى خەۋەرلەندۈرسە، ھەممىمىز ئۇۋۇمىزغا كىرىۋېلىپ سىرتقا چىقمىساقلا بولمىدىمۇ ! بىز چىقمىغاندىن كېيىن مۇشۇك تۇرۇپ ـ تۇرۇپ كېتىپ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن سىرتقا چىقىپ يۈرۈۋەرمەيمىزمۇ ! — دەپتۇ.

— بولمايدۇ ! — بىر چوڭ چاشقان ئۇنىڭ سۆزىنى رەت قىپتۇ، — بۇ پەقەت ئەپلەشمەيدىغان ئىش. مېنىڭچە، بىز بايىنىڭ ئۆيىدىن بىر ئالتۇن قوڭغۇراقنى ئوغرىلاپ كېلىپ، مۇشۇكنىڭ بويۇ-

ىنىغا ئېسىپ قويايلى. مۇشۇك مىدىرلا قىلسا، قوڭغۇراق جارانلايدۇ، بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغاندىن كې-
يىن قېچىپ كېتىمىز.

بۇ پىكىر ھەممىسگە يېقىپ، خۇشاللىقتىن چاۋاك چېلىشىپ كېتىپتۇ ۋە:

— بۇ قالتىس ئوبدان چارە بولدى، چوقۇم شۇنداق قىلايلى! — دەپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ.

شۇ ئارىدا ھەممىنىڭ كەينىدە ئولتۇرغان بىر قېرى چاشقان ئالدىغا ئۆتۈپ:

— بۇغۇ ھەقىقەتەن ئوبدان چارە ئىكەن، لېكىن قوڭغۇراقنى مۇشۇكنىڭ بوينىغا كىم ئاسى-
دۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەممىسىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. «ئاغزىدا شە-
ھەر ئاپتۇ» دېگەن سۆز شۇنىڭدىن كېيىن پەيدا بولغانمىش.

ئېيىق بىلەن دېھقان

بىر ئېيىق بىلەن بىر دېھقان يېقىن ئاغىنە ئىكەن، ئۇلار بىر يىلى بىرلىشىپ ياخشى تېرىپتۇ. كۈز بولغاندا ھوسۇلنى قانداق بۆلۈشۈۋېلىش توغرۇلۇق ئۇزاق مەسلىھەت قىلىشىپتۇ. دېھقان ئېيىققا:

— ئېيىق دوستۇم، سەن كۆكنى ئالامسەن، يىلتىزىنمۇ؟ ئىختىيارىمىزچە بولسۇن، — دەپتۇ.

ئېيىق بىر ھازا ئويلىنىپ كېتىپ:

— مەن يىلتىزىنى نېمە قىلىمەن، كۆكنى ئالاي، — دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئېيىق بىلەن دېھقان پۇتۇشۇپتۇ. ئېيىق كۆكنى يىغۋاپتۇ. دېھقان يىلتىزىنى كولاپ، ھەر يوغان ياخشىلارنى يىغۋاپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئېيىق ئۆزىنىڭ يېگىلگەنلىكىنى سېزىپ، ئەخمەق بوپتىمەن، بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق نەرسىنىڭ يىلتىزىنى ئالسام بولغۇدەك، دەپ كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپتۇ.

ئىككىنچى يىلى ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ بۇغداي تېرىپتۇ. بۇغداي راسا پىشقاندىن كېيىن دېھقان ئېيىقتىن:

— بۇ يىل قانداق قىلىسەن؟ كۆكنى ئالامسەن، يىلتىزىنىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ياغاچ قازاندا ئاش بىر قېتىم پىشىدۇ. بۇلتۇر زىيان تارتتىم. بۇ يىل كۆكنى سەن ئال، مەن يىلتىزىنى ئالىمەن، — دەپتۇ ئېيىق.

— يەنە زىيان تارتىپ قالساڭچۇ؟ — دەپتۇ دېھقان.

— ياق، نېمە بولسىمۇ يىلتىزىنى ئالىمەن! — دەپتۇ ئېيىق سۆزىدە چىڭ تۇرۇپ.

شۇنداق قىلىپ، دېھقان بۇغدايىنى راسا ئورۇپ، خامان قىلغاندىن كېيىن قىپقىزىل بۇغدايىنى ئېلىپ، ئاپئاق نانلارنى يېقىپ يەپتۇ. ئېيىق بولسا يىلتىزىنى ئېلىپ يەنە داغدا قاپتۇ. بەزى زىرائەتلەر كۆكىدىن، بەزى زىرائەتلەر يىلتىزىدىن ھوسۇل بېرىدىغانلىقىنى بىلمىگەن ئېيىق قارىغۇلارچە ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈپ زىيان تارتىپتۇ.

قوۇق ئىچىدىكى پاقا

ئۇيى لەش بىلەن تولغان بىر كونا قوۇقتا بىر پاقا ياشايدىكەن. بۇ قوۇقتىن كارۋانلار بىرنەچچە يىلدا بىرەر قېتىم سۇ ئالمىسا، ھېچكىمنۇ سۇ ئالغىلى كەلمەيدىكەن. شۇنداقلىقىغا قارىماي پاقا ناھايىتى ھاكاۋۇرلۇق بىلەن: «دۇنيادا مۇنداق ئېسىل قوۇق يوق، مەن قالتىس يەردە ياشاۋاتىمەن!» دەپ، ئۆزى بىلەن ئۆزى ماختىنىدىكەن. بىر كۈنى قوۇقنىڭ بېشىغا بىر كاككۇك كېلىپ:

— سالام، پاقىجان! قانداق ئەھۋالىڭ؟ — دەپتۇ.

— ئەھۋالىم ناھايىتى ياخشى، — دەپتۇ پاقا پەخىرلىنىپ.

— بۇ ئەسكى قوۇقنىڭ ئىچىدە ئۆمرۈڭنى ئۆتكۈزمەي سىرتقا چىقسالىڭ، تالا ـ تۈزنى كۆرسەڭ بولمامدۇ؟ — دەپتۇ كاككۇك.

— ئەخمەق ئىكەنسەن كاككۇك، — دەپتۇ پاقا كۈلۈپ كېتىپ، — بۇ قوۇقنىڭ ئىچىنى سەن كۆرۈپ باقمىدىڭ، دۇنيادا مۇنداق گۈزەل، مۇنداق يېقىملىق جاي يوق، بۇ يەرنى تاشلاپ نەگە بارات-تىم؟

كاككۇك بۇ ئەخمەق پاقىنى زادىلا قىلىپ كېتىپ قاپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى بۇ يەرگە كېلىپ قالغان كارۋانلار ئاتلىرىنى سۇغىرىش ئۈچۈن قوۇقتا چېلەكلىرىنى ساپتۇ. پاقا دەققەتسىزلىكتىن چېلەكتىكى سۇ بىلەن قوۇقنىڭ ئوستىگە چىقىپ قاپتۇ. كارۋان پاقىنى چېلەكتىن ئېلىپ نېرى تاشلۇۋېتىپتۇ. پاقا ئەتراپىغا قاراپ ھەيۋەتلىك ئېگىز تاغلارنى، سۈزۈك، پايانسىز ئاسماندا ئۇچۇشۇپ يۈرگەن ئۇچار قۇشلارنى، ياپيېشىل ئوتلاقلاردا ياشاۋاتقان قوي، يىلقىلارنى كۆرۈپ ھەيرانۇ ھەس بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ. بىردەمدىن كېيىن ئۇ ھوشىنى يىغىپ مېڭىپتۇ، ئۇزاق مېڭىپ بۇك ـ باراقسانلىق بىر باغقا كىرىپ كەپتۇ ـ دە، ئەنجۇر، ئانار، ئالما دېگەندەك خىلمۇخىل مېۋىلەرنىڭ ساڭگىلىشىپ تۇرۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئاغزىنى ئېچىپلا قاپتۇ. پاقىنىڭ گاڭگىراپ تۇرۇپ قالغانلىقىنى كۆرگەن ھېلىقى كاككۇك كېلىپ:

— ئاغىنە، نېمە كۆرۈڭاتىسەن، ئاغزىڭ ئېچىلىپلا قاپتىغۇ؟ — دەپتۇ.

— دۇنياغا بۇگۈنلا تۆرەلدىم، ئاداش. مەن قوۇقتىن سىرتقا چىقىپ باقمايلا مۇنداق گۈزەل-لىكنىڭ بارلىقىنى بىلمەپتىمەن، ئىسىت، ئۆتۈپ كەتكەن ئۆمرۈم! — دەپتۇ پاقا خىجىل بولۇپ.

توشقانىڭ ماختىشى

توشقان ئەزەلدىن ئۆزىنىڭ قۇلىقىنى ناھايىتى چىرايلىق دەپ يۇرىدىكەن. بىر كۈنى توشقان ئاپتاپتا ئويناپ يۇرۇپ ئۇشتۇمتۇت ئۆز كۆلەڭگىسىنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، «سالپاڭ قۇلاق ئاجايىپلا سەت بىر ھايۋانغۇ بۇ!» دەپ ئۆركۈپ كېتىپ قېچىپتۇ. قورققانسېرى «سالپاڭ قۇلاق ئاجايىپ ھايۋان»مۇ تەڭلا كېلىۋاتقۇدەك. توشقان توختىماي قېچىۋېرىپتۇ، ئاخىر ھالىدىن كېتىپ، بىر دەرەخنىڭ سايىسىگە كېلىپ ئۆزىنى تاشلاپ يېتىپتۇ، ئەترا-پىغا ئاستا كۆز يۈگۈرتكەنىكەن، ھېلىقى قوغلاپ كېلىۋاتقان «سالپاڭ قۇلاق ئاجايىپ ھايۋان» ھېچ يەردە كۆرۈنمەپتۇ. توشقان خۇشال بولۇپ كېتىپ، ئەركىن بىر نەپەس ئاپتۇ ـ دە:

ــ ھېلىمۇ ياخشى، يۈگۈرۈك بولۇپ قالغىنىم، ئەگەر يۈگۈرەلمەيدىغان بولسام، «سالپاڭ قۇلاق ئاجايىپ ھايۋان» مېنى تۇتۇۋېلىپ، ئاللىقاچان يەۋەتكەن بولاتتى، مەن ھەقىقەتەن باتۇر ئىكەنمەن! ــ دەپ ماختىنىپتۇ.

ئەقللىق پاقا

ئۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، ياز بىلەن كۈز ئارىسىدا مۇنداق بىر ئىش بوپتۇ:
بىر كۆلدە ئۇزۇن زامانلارغىچە نۇرغۇن پاقىلار ياشاپ، شۇ كۆلدە كۆپەيىپ، شۇ كۆل-
دە ئاخشاملىرى نەغمە - ناۋا قىلىپ، مەشرەپ ئويناپ ئۆتكەنكەن. كۈنلەرنىڭ بىرد-
ە پاقىلاردىن بىرنەچچىسى كۆرەڭلەپ:

— مۇشۇنداقمۇ سېسىق كۆلدە ياشامدۇق، ئاغىنىلەر؟ پاكىز، سۈزۈك سۇيى بار كۆلگە كۆچۈپ كېتەيلى! — دەپ چۇقان كۆتۈرۈپتۇ. بەزى پاقىلار ئۇلارغا قوشۇلۇپ، گويا كۆلنىڭ سېسىقلىقىنى ئەمدىلا سەزگەندەك يىرگىنىپ، ئېغىز - بۇرۇنلىرىنى ئېتىشۇاپتۇ، بىرمۇنچىلىرى كېيىنلىكىنى ئويلاپ، ئارىسالدى بولۇپ قاپتۇ، بەزىلىرى كۆچمەيمىز دەپتۇ، بەزىلىرى كۆچمەيمىز دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كۆچمىز دېگۈچىلەر بىلەن كۆچمەيمىز دېگۈچىلەر ئوتتۇرىسىدا تالاش - تارتىش يۈز بې-
رىپتۇ. پاقىلار ئىككى گۇرۇھقا بۆلۈنۈپ قاپتۇ.

بۇ كۆلدە بىر قېرى پاقا بار ئىكەن، ئۇ پاقىلارنىڭ تالاش - تارتىشلىرىنى ئاڭلاپ، ئىشنىڭ ئاخىرىنى كۆزىتىپ خېلىغىچە لام - جىم دېمەپتۇ. پاقىلار بىر يەرگە كېلەلمەي، ئاخىر بۇ قېرى پاقىنىڭ ئالدىغا مەسلىھەت سوراپ كەپتۇ.

— سىلەر خۇش پۇراقلىق، سۇيى سۈزۈك يېڭى كۆلگە كۆچمەكچىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ قېرى پاقا كۆچمىز دېگۈچىلەردىن.

— ھەئە.

— سىلەرچە ھازىر بۇ كۆلىمىز سېسىپ، تۇرغىلى بولمايدىغان بولۇپ قاپتىمۇ؟

— شۇنداق بولۇپ قالدى.

— سىلەر كۆچمىز دېگەن كۆل بۇنىڭدىن ياخشىمىكەن؟

— ئەلۋەتتە ياخشى - دە!

— يېڭى كۆلگە كۆچكەندىن كېيىن ئۇزۇقلىنامسىلەر، قانداق؟

— قىزىق گەپ بولدى، ئۇزۇقلانماي ھايات كەچۈرگىلى بولامدۇ؟ بوۋا، سەن ئالجىپ قالدىڭ-
مۇ، قانداق؟ — دېيىشىپتۇ كۆچمەكچى بولغان پاقىلار كورکىرىشىپ.

— سەۋر قىلىڭلار، — دەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلاپتۇ قېرى پاقا، — ئېيتقىنىڭلاردەك ئو-
زۇقلانماي ھايات كەچۈرگىلى بولمىسا، يېڭى كۆلگە بارغاندىن كېيىن ئۇنىمۇ ئىككى كۈندىلا سې-

سىتىسىلەر. ئۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەردىنمۇ كۆچمىز، دەپ چۈقان سالارسىلەر؟ گەپ ئۆزىمىزدە، ئۆزىمىز سېپىق بولساق، ھۆرۈن بولساق، ئۇ يەرنىمۇ ئوڭايلا سېپىتىمىز. ئاتا - بوۋىلىرىمىز بۇ يەرنى ماكان قىلغاندا، بۇ كۆلمۇ ناھايىتى پاكىز، خۇش پۇراقلىق، سۈيى سۈپسۈزۈك ئىدى. لېكىن، بىز ھۆرۈنلۈق قىلىپ يېيىشنىلا بىلدۇق، ئەمگەك قىلمىدۇق، كۆلىمىزنى ۋاقتى - ۋاقتىدا تازىلاپ تۇرمىدۇق. ئەيىب كۆلدە ئەمەس، ئۆزىمىزدە ! «پاكىزلىقتىن ھەسەل، پاسكىنىچىلىقتىن كېسەل» دېگەن گەپ بار. بۇ يەردىن كۆچمىز دېگۈچە، بەلنى چىڭ باغلاپ، سېپىقچىلىقنى تازىلىساق، بۇ كۆلمۇ ھېچقانداق كۆلدىن قېلىشمايدۇغۇ؟ !

كۆچمىز دېگەنلەر قېرى پاقىنىڭ بۇ ئورۇنلۇق سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خىجىل بولۇپ، جىم بولۇشۇپ قاپتۇ. ئاخىر ھەممە پاقىلار بىرلىشىپ كۆل تازىلاشقا باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ كۆل شۇنداق چىرايلىق، خۇش پۇراقلىق، سۈيى سۈزۈك كۆلگە ئايلىنىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ھەممىسى قېرى پاقىدىن مەمنۇن بولۇپ، ئۇنى «ئەقىللىق پاقا» دېيىشىدىغان بوپتۇ.

پالتا سېپى

ـۇنلەرنىڭ بىرىدە تاغدىكى ئورمانلار ئۆز پادىشاھىغا ئەرز ئېيتىپ كەپتۇ:

ــ داد، پادىشاھىئالەم! ئىشىمىز چاتاق بولدى! بىزنى قېرى - ياش دېمەي، قىلچە رەھىم - شەپقەت قىلماي خالىغانچە كېسىپ ۋەيران قىلىشۋاتىدۇ!

ــ كىم ئىكەن ئۇ بىزنى خالىغانچە كېسىپ ۋەيران قىلىۋاتقان؟ ــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ ھەيران بولۇپ.

ــ يېقىندىن بۇيان پالتا دەيدىغان بىرنېمە پەيدا بولۇپ قالدى، بىزنى شۇ كېسىۋاتىدۇ.

ــ پالتا دېگىلارمۇ؟ ــ پادىشاھ بىرئاز خىيالغا چۆكۈپ سوراپتۇ، ــ پالتا دېگەن قانداق نېمىكەن ئۇ؟

ــ تۆمۈردىن ياسالغان، ناھايىتى ئۆتكۈر بىر قورال ئىكەن.

ــ پالتىنىڭ تەپ تارتمايدىغان جېنى ئونمىكەن؟ ئۇنى ئوبدانراق كۆزىتىپ باقمىتىگلارمۇ؟

ــ يوقسۇ.

ــ ئۇنداق بولسا ئوبدانراق تەكشۈرۈپ كېلىڭلار، ــ دەپتۇ پادىشاھ كۆچىلىككە قاراپ، ــ مېنىڭچە، تۆمۈر ئۆزى يالغۇز بىزنى بۇنداق خالىغانچە كېسىپ ۋەيران قىلالمايدۇ. بەلكىم ئۆز ئىچىمىزدىن ئۇنىڭغا ياردەم بېرىۋاتقانلار بولۇشى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن.

ئورمانلار قايتىپ كېتىپ پالتىنى ئوبدان كۆزىتىشكە باشلاپتۇ. قارىسا ئۇنىڭ سېپى يېغاچ ئىكەن. ئۇلار بۇ ئەھۋالدىن چۆچۈپ كېتىپ، ئالدىراپ پادىشاھقا يەنە خەۋەر قىلىپ كەپتۇ.

ــ ئەي، پادىشاھ ئالىيلىرى، پالتا دېگەن بۇ نېمىنىڭ سېپى يېغاچ ئىكەن!

ــ دېمىدىممۇ! ــ دەپتۇ پادىشاھ، ــ ئۆزىمىز ئۇنىڭغا ساپ بولۇپ بەرمىسەك، ئۇ ھېچنېمە قىلالمايتتى. ئەيىب ئۆزىمىزدە. بىلىپ قويۇڭلار، «يېغا ياندىن كېلەر، بالا قېرىنداشتىن» دېگەن مۇشۇ!

ئورمانلار باشلىرىنى تۆۋەن سېلىپ جىم تۇرۇشۇپ قاپتۇ.

تادان تۈلكە

ۋنلەرنىڭ بىرىدە بىرنەچچە كۈن ئاچ قالغان بىر تۈلكە ئوزۇق ئىزدەپ مېڭىپتۇ. ئۇ مېڭىپتۇ ـ مېڭىپتۇ، خېلى يىراق بىر چۆلگە كېلىپ قاپتۇ، قارسا، بىر تاشنىڭ يېنىدا قازاندەك بىر قۇيرۇق ماي تۇرۇپتۇ. مۇنداق ئوبدان قۇيرۇق ماينى كۆرۈپ تۈلكىنىڭ شۆلگەيلىرى ئېقىپتۇ. ئۇ يېمەكچى بولۇپ، ماينىڭ يېنىغا كەپتۇيۇ، لېكىن تادانلىق قىلىپ بىردىنلا توختاپتۇ ـ دە، بۇ ماينى بىرەر يولۇچى چۈشۈرۈپ قويغانمدۇ؟ ئەگەر چۈشۈرۈپ قويغان بولسا، يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرغان بولاتتى، ئەجەب بۇ تاشنىڭ يېنىدا بىر ئەپلىك جايدا تۇرۇپتۇغۇ؟ بۇ يەردە چوقۇم بىر گەپ بار، بىردەم نەپسىمنى يېغىپ يېمەي تۇراي، دەپ ئويلاپتۇ ۋە يېقىنلا يەردىكى بىر دەرەخلىكنىڭ ئارىسىغا كىرىپ، مايدىن كۆزىنى ئۇزمەي ماراپ يېتىپتۇ. شۇ ئەسنادا قاياقتىندۇر بىر ئاچ كۆز بۆرە يېتىپ كېلىپ:

ـ ئوھوي، دوستۇم تۈلكىجان، بۇ يەردە نېمە قىلىپ ياتسەن؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

بۆرىنىڭ تۇرقىدىن تازىمۇ ئاچ قالغانلىقىنى پەملىگەن تادان تۈلكە چاندۇرماي:

ـ كېلىك، بۆرىكا، قورسىقىم بەكمۇ تويۇپ كېتىپتۇ، زادىلا ماڭالماي قالدىم، ـ دەپتۇ.

ـ نېمە يەپ شۇنچە تويۇپ كەتتىك؟ ـ ئالدىراپ سوراپتۇ بۆرە ھەيران بولۇپ.

تۈلكە تاشنىڭ يېنىدىكى قۇيرۇق ماينى ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ سۆزلەپ كېتىپتۇ:

ـ ئاۋۇ ماينى كۆرمىدىڭىزمۇ؟ قانداق ئەخمەق يولۇچى تاشلاپ كەتتىكىن؟ ئۇچ ـ تۆت قوينىڭ قۇيرۇقى ئىكەن، ئېچىرقاپ كەتكەنلىكىمدىن يەۋېرىپتىمەن. ئەنە، يەنە بىرمۇنچىسى ئېشىپ قالدى.

ـ ئۇنداق بولسا قالغىنىنى مەن يەۋېتەي!

شۆلگەيلىرى ئېقىپ كەتكەن بۆرە نېرى ـ بېرىسىنى سۈرۈشتۈرمەيلا قۇيرۇق مايغا ئۆزىنى ئېتىپتۇ، لېكىن «تارس» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ بۆرە بىردىنلا چىرقىراپ يىقىلىپتۇ ـ دە، جان تالىشىقا باشلاپتۇ.

تادان تۈلكە ئۆز ئەقلىدىن مەمنۇن بولۇپ كۈلۈپ قويۇپتۇ ۋە جان تالىشىۋاتقان بۆرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

قارنىم ئاچ تۇرۇپ مەن يېمەسمىدىم باشتا،
بىر بالاسى بولمىسا، قۇيرۇق تۇرامدۇ تاشتا.

دەپتۇ ـ دە، قاپقاندىن قاچقىپ چىققان قۇيرۇق ماينى مەززە قىلىپ يېيىشكە باشلاپتۇ.

پاقا بىلەن چايان

ئۇنلەرنىڭ بىرىدە پاقا بىلەن چايان دوست بوپتۇ. ئۇلار يولدا كېتىۋېتىپ، بىر دەر-ياغا دۇچ كەپتۇ.

— دەريادىن قانداق ئۆتىمەن؟ — دەپتۇ چايان.

— مەن تۇرغان يەردە نېمىدىن غەم يەيسەن؟ — دەپتۇ پاقا، — ماڭا ھاپاش بول، ئۆتكۈزۈپ قويىمەن.

چايان پاقىغا ھاپاش بوپتۇ. پاقا سۇغا كىرىپ ئۇزۇشكە باشلاپتۇ. دەريانىڭ ئوتتۇرىغا كەلگەندە چايان توساتتىن دوستى پاقىغا «تارس» قىلىپ نەشتەر ئۇرۇپتۇ.

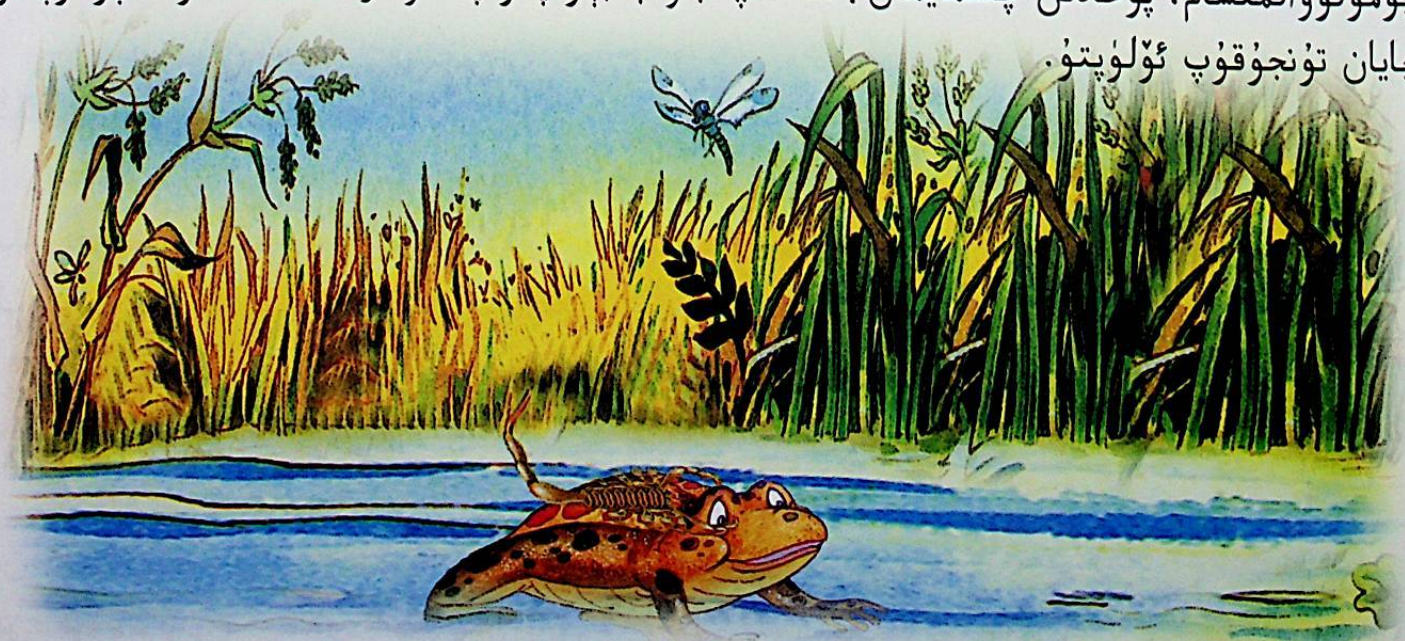
— ئاغىنە، بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ چايانىدىن پاقا خاپا بولۇپ.

— ھېچنېمە قىلمىدىم، دوستۇم، بۇ مېنىڭ ئادىتىم، بىر نەرسىگە يېقىنلاشقاندىن كېيىن چاقمىسام زادىلا تۇرالمايمەن ! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ چايان.

قاتتىق غەزەپلەنگەن پاقا: «خەپ توختا !» دەپتۇ ئىچىدە ۋە بىرئازدىن كېيىن ئاستا - ئاستا سۇغا چۆكۈشكە باشلاپتۇ. قورقۇپ كەتكەن چايان ئالدىراپ - تېنەپ ۋارقىراشقا باشلاپتۇ:

— ۋايجان، نېمە قىلىۋاتىسەن، دوستۇم؟ ! سۇدا تۇنجۇقۇپ ئۆلىدىغان بولدۇمغۇ !

— ۋارقىرىما، ئاغىنە، سۇغا چۆكۈشمۇ مېنىڭ ئادىتىم. سۇنى كۆرسەم يايراپ كېتىمەن، بىر چۈمۈلۈۋالمىسام، پۇخادىن چىقمايمەن ! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پاقا ۋە راستتىنلا سۇغا چۆكۈپتۇ. چايان تۇنجۇقۇپ ئۆلۈپتۇ.

شاتۇتى بىلەن بۇلبۇل

ـاتۇتى دۇنيادا مېنىڭدەك سايرايدىغان قۇش يوق، دەپ مەغرۇرلـنـــپ، كـۇن بـويـى سايراۋېرىپتۇ. ئۇنىڭ توختىماي سايراۋېرىشىدىن بىزار بولغان ئۆي ئىگىسـى ئـۇنـى ھويلىدىن باغقا ئاچقىپ قويۇپتۇ. شاتۇتى ئۆي ئىگىسىنىڭ بۇ ئىشىدىن ناھـايـيـتـى خاپا بوپتۇ. شۇ ئاردا بىر بۇلبۇل شاتۇتنىى كۆرۈپ باقماقچى بولۇپ، ئۇنىڭ يېنىغا كەلگەنكـەن، شاتۇتى ئۇنىڭغا ھال ئېيتىشقا باشلاپتۇ.

ـــ دوستۇم بۇلبۇل، ـــ دەپتۇ شاتۇتى ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ، ـــ ئاڭلىـسـام، سـەن ناھايىتى ئۇستا ناخشىچى ئىكەنسەن، كىشىلەر سېنىڭ سايرىشىڭنى بەكمۇ ياقتۇرىدىكەن. مـەنـمـۇ سايراشتا ھەر ھالدا سېنىڭدىن قېلىشمايمەن. ئەپسۇسكى، مېنىڭ ئىگەم تولـــراق سـايـراپ قـويـ- ساملا، ماڭا قاراپ ئالىيىدۇ ياكى مۇشۇنداق باغقا ئاچقۇۋېتىدۇ. ئېيتقىنا، دوستۇم بۇلبۇل، ئىگەم نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىدۇ؟ ئەگەر مېنىڭ سايرىشىمدا يېتەرسىز جايلار بولسا، سەن ماڭا يـاردەم قىلغىن، قانداق دەيسەن؟

ـــ بولىدۇ، قېنى سايراپ باققىن، ئاڭلاپ باقاي، ـــ دەپتۇ بۇلبۇل.

شاتۇتى ئۆزىنىڭ بارلىق ھۈنىرىنى كۆرسىتىشكە باشلاپتۇ: خورازنى دوراپ سوزۇپ چىللاپتۇ، مېكىيانىنى دوراپ قاقىلداپتۇ، ئىتنى دوراپ ھاۋشىپتۇ، مۇشۇكنى دوراپ مىياۋلاپتۇ... يەنە نۇرغۇن نەرسىلەرنى دوراپ، بىلىدىغىنىنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ بوپتۇ.

ـــ قانداق ! ـــ دەپتۇ شاتۇتى ماختىنىپ، ـــ ئۆمرۈڭدە مۇشۇنداق خىلمۇخىل ناخـشـىلارنـى ئاڭلاپ باققانمىدىڭ؟

ـــ بايا تىن بېرى سەن ئېيتقانلارنىڭ ھەممىسى دائىم مەن ئاڭلاپ يۈرگەن باشقىلارنـىڭ نـاخ- شىلىرىغۇ؟ باشقىلارنىڭكىنى دورىماي، ئۆز ناخشاڭنى ئېيتىپ باققىن، ئاڭـلاپ بـاقـاي، ـــ دەپـتـۇ بۇلبۇل.

شاتۇتى بۇلبۇلنىڭ ماختىمايۋاتقانلىقىغا ھەيران بولۇپ، بىر پەس جىم بولـۇپ قـاپـتـۇ ـ دە، تېخىمۇ ئاۋازلىق سايراشقا باشلاپتۇ، لېكىن ئۇ يەنىلا ئىتنى، مۇشۇكنى، قاغىنى، ھۆپۈپنى دوراپتۇ.

ـــ چاتاق مۇشۇ يەردە ئىكەن، ـــ دەپتۇ بۇلبۇل رەنجىپ، ـــ سېنىڭ ئۆز ناخـشـاڭ يـوق ئـە- كەن، ھەرقانچە چىرايلىق سايرىدىم دېگىنىڭ بىلەنمۇ پەقەت باشقىلارنىڭ ناخشىسىنى دورايدىكـەن- سەن. توغرا، بەزى قۇشلار ئانچە چىرايلىق سايرىيالمايدۇ، لېكىن ئۇ باشقىلارنى دورىماي ئـۆزىـگـە

خاس ئاھاڭ بىلەن ئۆز مۇھەببىتىنى، خۇشال-
لىقىنى، غەم - قايغۇسىنى ئىپادىلەيدۇ، شۇ-
نىڭ ئۈچۈنمۇ ئادەملەر ئۇنى ناخشا دەپ بىلىپ
ئاڭلايدۇ. سەن بولساڭ باشقىلارنىلا دورايسەن-
كەنسەن. ئىگەڭنىڭ سەندىن زېرىككىنىمۇ
شۇ. مېنىڭچە، سەن ئۆز ناخشاڭنى ئېيتىشنى
ئۆگەنگىن، شۇ چاغدىلا كىشىلەرنىڭ دىققىتى-
نى قوزغىيالايسەن. بىراق، — بۇلبۇل نېمە-
ندۇ ئويلاپ كېتىپ، بېشىنى چايقاپ قويۇپ
سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، — سەن ئۇزاق
ۋاقىتتىن بۇيان باشقىلارنى دوراپ ئادەتلىنىپ
كەتكەنلىكىڭ ئۈچۈن ئۆز ھېسسىياتىڭنى ئى-
پادىلەپ بېرەلىگۈدەك ئۆز ناخشاڭنى تېپىۋې-
لىشىڭمۇ قىيىن !...

تۆمۈرچىنىڭ جاۋابى

ئۇرۇنقى زاماندا بىر زالىم پادىشاھ ئۆتكەنكەن. ئۇ ھامان قول ئاستىدىكىلەردىن مۆ-
مىن بولۇشنى، ئۆزىگە ئوچراشقاندا، قول قوۋۇشتۇرۇپ، ئۇن - تىنسىز يەرگە قاراپ
تۇرۇشنى تەلەپ قىلىدىكەن، بۇنداق قىلمىغۇچىلارنى دەرھال سوراققا تارتىپ جازالايـ-
دىكەن.

پادىشاھ بىر كۈنى بازارنى ئايلىنىپ، تۆمۈرچىلىك بازىرىغا بېرىپ قاپتۇ، بۇ يەردىكى جاراڭ -
جۇرۇڭ پادىشاھنىڭ غەزىپىنى قوزغاپتۇ. پادىشاھ يېنىدىكىلەردىن:

— بۇ نېمە غوۋغا؟ — دەپ سوراپتۇ.

— تەقسىر، تۆمۈرچىلەردىن سوراڭ، — دەپتۇ بىرى. پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ، قىلىچ يالـ-
ڭاچلاپ، بىر ياشانغان تۆمۈرچىنىڭ دۈكىنى ئالدىغا دۈۋىلەپ كېلىپ:

— جاراڭ - جۇرۇڭنى توختات! — دەپ بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. تۆمۈرچى بولقا ئۇرۇشنى تـوخ-
تىتىپتۇ.

— نېمە ئۈچۈن جىملىقنى بۇزۇپ غوۋغا قىلىسەن؟

— پادىشاھىم، بۇ ئاتا كەسىپىم ئىدى، مەن شۇنىڭ بىلەن ھايات كەچۈرىمەن. جاراڭ - جۇ-
رۇڭ قىلىپ غوۋغا چىقارغىنى تۆمۈر، جاۋابنى تۆمۈردىن سورىسىلا، تەقسىر، — دەپتۇ تـۆمـۈرچى
سالماق ھالدا.

— ھەي تۆمۈر، — دەپتۇ پادىشاھ
تۆمۈرگە، — نېمە ئۈچۈن جاراڭ -
جۇرۇڭ قىلىپ غوۋغا كۆتۈرىسەن؟

تۆمۈرگە دەرھال زۇۋان كىرىپتۇ:

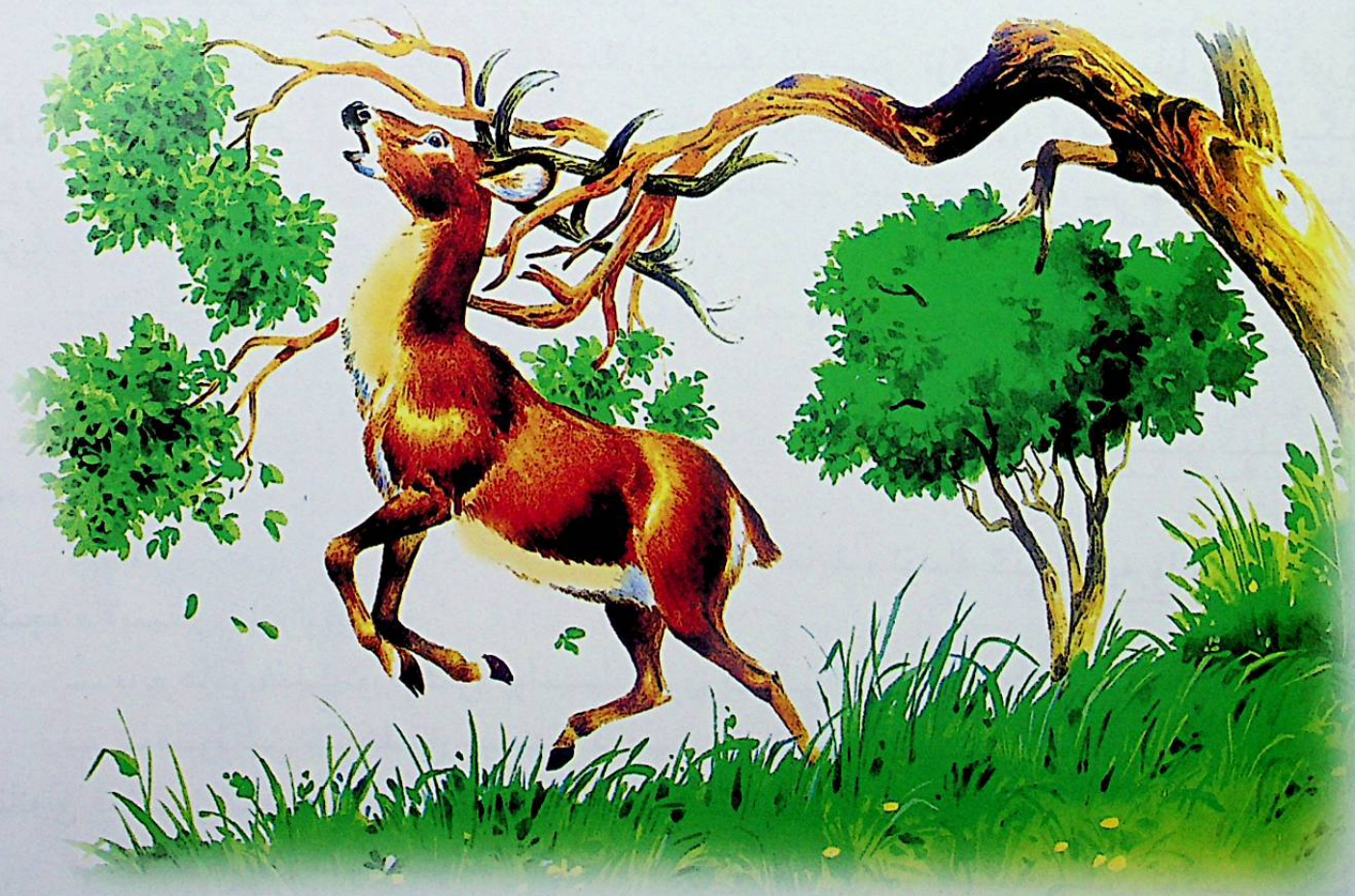
— ئەي پادىشاھىئالەم، — دەپتۇ تۆ-
مۈر، — ئۇستۇمدىكى بازغانمۇ تۆمـۈر،
ئاستىمدىكى سەندىلـمـۇ تـۆمـۈر. ئـۆز
جىنسىم ئارىسىدا مىجىلغانلىقىمـغـا
يىغلايمەن.

بۇغا

بىر بۇغا ئۆستەڭگە سۇ ئىچكىلى بېرىپتۇ ـ دە، يوغان ۋە شاخلاپ كەتكەن مۈڭگۈزد-
نىڭ سايىسىنى كۆرۈپ ناھايىتى زوقلىنىپتۇ، ئاندىن پۈتىغا قاراپ: «پۈتۈم ئەجەبمۇ
سەت ھەم ۋۇجۇك ئىكەن» دەپ، كۆڭلى غەش بوپتۇ.

شۇ ئەسنادا توساتتىن پەيدا بولغان شىر ئاغزىنى ھاڭدەك ئېچىپ ئۇنىڭغا خىرىس قىپتۇ.
قورقۇپ كەتكەن بۇغا جېنىنىڭ بارچە سايىلىققا قاراپ قېچىپتۇ. شىر يېتىشەلمەپتۇ. بۇغا شامال-
دەك يۈگۈرۈپ بىر ئورمانلىققا كەلگەندە، ئۇنىڭ شاخلاپ كەتكەن مۈڭگۈزى دەرەخنىڭ شاخ ـ پۇ-
تاقلىرىغا ئىلىنىپ قېلىپ يۈگۈرەلمەي قاپتۇ. ئاڭغىچە شىر كېلىپ بۇغىنى تۇتۇۋاپتۇ.

بۇ چاغدا بۇغا ئۆز ـ ئۆزىنى ئەيىبلەپ: «مەن نېمىدېگەن بىغەرەز ـ ھە ! مەن ياراتمىغان پۇ-
تۇم جېنىمنى قۇتۇلدۇرغانىدى، مەن تەمەننا ئەيلىگەن مۈڭگۈزۈم مېنى بالاغا تىقتى» دەپ ھەسرەت
قىپتۇ.

ئۇنتۇلماس ئۆشۈك

ـۇنلەردىن بىر كۈنى بىر سودىگەر سەپەر ئۈستىدە ھېرىپ قېلىپ ماڭالماي قالغان بىر ئېشەكنى يولدا تاشلۇۋېتىپ كېتىپتۇ. ئېشەك ئۆلەر ھالدا ياتقاندا، بىر ئاق كۆڭۈل تۆگە كېلىپ قاپتۇ ـ دە:

ــ تۇر، ئاغىنە، ئەپتىڭگە قارىغاندا بېشىڭغا ئېغىر كۈن كەلگەن بىر دەردەڭ ئوخشايسەن. ئاۋۇ يەردە ناھايىتى ئوبدان يايلاق بار. مەن سېنى باشلاپ باراي، بىرنەچچە كۈن تويۇنۇپ ئوت يې-سەك، ساقىيىپ قالىسەن، ــ دەپتۇ.

ــ ماڭالمايمەن، تۆگە ئاكا، ــ دەپتۇ ئېشەك ئېچىنىشلىق ھالدا ئىنجىقلاپ تۇرۇپ، ــ ماڭا ئەجەل كەلگەن ئوخشايدۇ. ئاھ، قانداق قىلاي ! ئۇھ، ۋايجان !...

تۆگىنىڭ ئۇنىڭغا بەكمۇ ئىچى ئاغرىپ كېتىپتۇ. ئۇ قانداق قىلسام بولار؟ دەپ ئويلىنىپ تۇ-رۇپ كېتىپتۇ ـ دە، ئاخىر:

ــ ماڭا ھاپاش بولغىن، ــ دەپتۇ دەرھال تىز چۆكۈپ.

ئېشەك ئاران مىدىرلاپ ئۆزىنى تۆگىنىڭ ئۈستىگە ئارتىپتۇ. تۆگە ناھايىتى جاپا بىلەن ئۇزۇن يول بېسىپ ئۇنى بىر گۈزەل يايلاققا ئېلىپ كەپتۇ ۋە سۇنىڭ سۈزۈكىنى، ئوتنىڭ ئۇچىنى يېگۈ-زۈپ ساقايتىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي ئېشەك بۇلماقتەك سەمرىپ كېتىپتۇ ـ دە، بىر جايدا تۇرماي، ئۇياقتىن ـ بۇياققا سەكرەپ ھاڭراشقا باشلاپتۇ.

ــ ئاغىنە، قالايمىقان ھاڭراۋەرمىگىن، ــ دەپ نەسىھەت قىپتۇ تۆگە.

ــ ھاڭرىسا نېمە بولىدۇ؟ ــ دەپتۇ ئېشەك.

ــ بۇ يەردىن كارۋانلار تولا ئۆتىدۇ، ھاڭراۋەرسەڭ، ئۇنۇڭنى ئاڭلاپ ئۇلار يېتىپ كېلىدۇ ـ دە، سېنىمۇ، مېنىمۇ تۇتۇۋالىدۇ، ــ دەپتۇ تۆگە.

ئېشەك تۆگىنى ئانچە كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇپ قالغاچقا، ئۇنىڭ گېپىگە پەرۋا قىلماي كەچ-كىچە قالايمىقان ھاڭراۋېرىپتۇ.

ــ يەنە ھاڭرىغىلى تۇردۇڭمۇ؟ بولمىسا، نېرى كەتكىن ! ــ دەپتۇ تۆگە.

ــ توقلۇقتىن شوخلۇق چىقىدۇ، ئاغىنە، قورساقتىن غېمىم يوق. ناخشا ئېيتماي قانداق قىلىمەن ! ــ دەپ، تېخىمۇ بەكرەك ھاڭراشقا باشلاپتۇ ئېشەك.

دېگەندەك چوڭ يولدا كېتىۋاتقان ئېشەكچىلەر يېتىپ كېلىپ، ئېشەك بىلەن تۆگىنى تۇتۇپ

كېتىپتۇ ۋە بۇ ئىككىسىگە نۇرغۇن يۇكنى ئارتىپ ھەيدەپ مېڭىپتۇ. كېتىپ بېرىپ تۆگە ئەلەم بىلەن:

— سەن ئىپلاسنىڭ كاساپىتىگە كەتتىم، گەپ ئاڭلاپ ئورۇنسىز ھاڭرىمىغان بولساڭ، بۇ ئىش يوق ئىدى، — دەپ غودۇڭشىپتۇ.

— تولا كاپشىماي ماڭ، — دەپتۇ ئېشەك كۆزلىرىنى ئالايتىپ، — ھېلى بىكار ئۇستۇمدىكى يۇكنى ساڭا ئارتقۇزىمەن!

— ئىنساپسىز بولغاندىكىن ئۇنىمۇ قىلارسەن تېخى! — دەپتۇ تۆگە غەزەپلىنىپ.

بىردەمدىن كېيىن ئېشەك ئۇشتۇمتۇتلا يىقىلغاندەك بوپتۇ - دە، يولدا يېتىۋاپتۇ. ئېشەكچىلەر ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنى تۇرغۇزالماپتۇ، ئاخىر ئۇنىڭ ئۇستىدىكى يۇكنى چۈشۈرۈپ تۆگىگە ئارتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىنلا ئېشەك ئورنىدىن تۇرۇپ مېڭىپتۇ. تۆگىنىڭ تېخىمۇ ئاچچىقى كېلىپ ئېشەكنى تىللاپتۇ.

— تولا تىللاۋەرمە، — دەپتۇ ئېشەك كۈلۈپ، — ھېلى بىكار تىللىغانغا تويغۇزىمەن، ئۆزۈمنىمۇ ئۇستۇڭگە ئارتقۇزىمەن!

— ئىنساپسىزدىن ھەر بالا كېلىدۇ! — دەپتۇ تۆگە دەرغەزەپ بولۇپ.

ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئېشەك يەنە يولدا يېتىۋاپتۇ. كارۋانلار ئېشەكنى يەنە ئورنىدىن تۇرغۇزالماپتۇ، تاشلاپ كېتىشكە كۆزى قىيماپتۇ، ئاخىر ئۇنى تۆگىنىڭ ئۇستىگە ئارتىپتۇ. بۇ ئەھۋال راستىنلا تۆگىنىڭ ئوغسىنى قاينىتىۋېتىپتۇ.

— ساڭا ئوخشاش ئىنساپسىز ئېشەككە ياخشىلىق قىلغانلىڭ سازايى، — دەپتۇ تۆگە غەزەپتىن تىترەپ.

— تولا كاپشىماي ماڭ، ئۇزۇن ئەخمەق، — دەپتۇ ئېشەك ئۇنى تېخىمۇ مەسخىرە قىلىپ، — ماڭا ياخشىلىق قىلغىن دەپ سېنى چاقىرىپ كەلمىدىم. ئۆزۈڭ كېلىپ مېنى ھاپاش قىلمىدىڭمۇ؟ ھازىرمۇ غىڭ قىلماي مېڭىۋەر!

تۆگە ئېغىر ئۇھ تارتىپ: «ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە بارای دەۋاغا، دېگەن مۇشۇ ئەمەسمۇ؟» دەپ ئەلەم بىلەن پىچىرلاپتۇ.

شىر بىلەن تۇرنا

شىر بېلىقچىنىڭ تۇتۇپ قويغان بېلىقلىرىنى ئوغرىلاپ ئاچ كۆزلۈك بىلەن ئالدىراپ يېگەنىكەن، بېلىقنىڭ قىلتىرىقى كېكىردىكىگە سانجىلىپ قاپتۇ، يا يۇتالماپتۇ، يا چىقىرۇېتەلمەپتۇ. بارغانسېرى كېكىردىكى ئاغرىپ، ئاغزىدىن قان چىقىشقا باشلاپ-تۇ. ئۇ ئاخىر بولالماي دوختۇر ئىزدەپ ئۇياقتىن ـ بۇياققا چېپىشقا باشلاپتۇ. يولدا بىر تۇرنا ئۇچراپتۇ. شىر ئۇنىڭغا يېلىنىپ:

ــ تۇرنا ئۇكام، مالال كۆرمەي، كېسىلىمنى داۋالاپ قويساڭ، بۇ ياخشىلىقىڭنى ئۆمۈرۋايەت ئۇنتۇمايمەن، ــ دەپتۇ.

ــ تەقسىر، ــ دەپتۇ تۇرنا ھەم ھەيران بولۇپ، ھەم قورقۇپ، ــ مەن ھېچقاچان بىرەر كې-سەل داۋالاپ باققان ئەمەس، تېۋىپلىقتىن قىلچە خەۋىرىم يوق!

ــ ئۇكام، مېنىڭ بۇ كېسىلىمنى چوقۇم سەن داۋالىيالايسەن، باشقىلارنىڭ قولىدىن كەلمەي-دۇ. مەندىن يارىدىمىڭنى ئايىمىغىن، ــ دەپ بىچارىلەرچە يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ شىر.

ــ خوش، ئۇنداق بولسا، نېمە كېسەل بولۇپ قالدىلا، قېنى ئاڭلاپ باقاي، ــ دەپتۇ تۇرنا ئىلاجسىز.

شىر بوينىنى سوزۇپ، ئاغزىنى ئېچىپ تۇرۇپ دۇدۇقلاپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

ــ مانا، قاراپ باق، بېلىقنىڭ قىلتىرىقى كېكىردىكىمگە سانجىلىپ بەك ئازابلاپ كەتتى. ئۇزۇن تۇمشۇقۇڭنى تىقىپلا ئېلىۋەتسەڭ بولىدۇ.

تۇرنا شىرنىڭ ئاغزىغا تۇمشۇقىنى تىقىشتىن قورقسىمۇ، ئىلاجسىز رازى بوپتۇ ـ دە، ناھا-يىتى تەستە قىلتىرىقنى ئاپتۇ. شىر ئەركىن نەپەس ئاپتۇ ۋە تىلى بىلەن كالپۇكلىرىنى يالاپ، خېلى ئارام تاپقاندەك بوپتۇ.

ــ تۇرنا ئۇكام، رەھمەت ساڭا. ئەمدى يارىدەم قىلغاندىكىن ئاخىرغىچە قىلغىن، سەندىن يەنە بىر يارىدەم سورايمەن. سەنمۇ كۆردۇڭ، كېكىردىكىمگە قىلتىرىق تۇرۇۋېلىپ، بىر نەرسە يېمىگىلى ئىككى كۈن بولدى، قورسىقىمنى تويغۇزۇپ قويساڭ...

ــ شىر ئاكا، ــ دەپتۇ تۇرنا چۆچۈپ كېتىپ، ــ مەن سىلىنىڭ قورساقلىرىنى قانداق تويـ-غۇزىمەن؟ كېسەللىرىنى ساقايتىپ قويدۇمغۇ! سىلى يەنە...

ــ تولا كاپشىما! ــ شىر بىردىنلا شالىنى چېچىپ ۋارقىراشقا باشلاپتۇ، ــ بايا تېخى گەپ

قىلمىسام، مەينەت تۇمشۇقۇڭنى ئاغزىمغا تىقىۋاتسىنا؟ ! بۇنىڭدىنمۇ چوڭ ھاقارەت بولامدۇ ! خا-
تىرەڭنى جەم قىل، مەن سېنى يېمەي قويمايمەن !

— شىر ئاكا، ئۇنداق قىلمىسىلا، — دەپتۇ تۇرنا دىر - دىر تىترەپ، — ئۆزلىرى كېسىلمە-
نى داۋالاپ قوي، دېگەندەكىن تۇمشۇقۇمنى تىقتىمغۇ؟

شىر تاقىتى تاق بولۇپ:

— قۇرۇق گېپىڭنى قوي ! كېسىلمىنى داۋالايمەن دەپ جېنىمنى قىينىدىڭ، ئاغزىمدىن
بىرمۇنچە قان ئاققۇزدۇڭ، بۇ جىنايىتىڭدىن قېچىپ قۇتۇلالمايسەن !

تۇرنا يەنە بىرنېمە دېمەكچى بولۇپ تۇرۇشىغا شىر بىرلا ئېتىلىپتۇ - دە، تۇرنىنى تۇتۇۋې-
لىپ:

— سېنىڭ بىلەن سۆزلىشىۋېرىشكە نەدە ۋاقتىم ! قورسىقىمنىمۇ ئاچۇرۇۋەتتىڭ ! — دەپتۇ
ۋە رەھىمسىزلىك بىلەن تۇرنىنى يەۋېتىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن «ۋاپاغا جاپا» دېگەن گەپ پەيدا بولغانكەن.

ئەقىللىق توشقان

ۋۇجۇدنىڭ ئاۋۇپلىسىدا، زامانىلارنىڭ زامانىسىدا، زامانە زورنىڭ ئىكەن، تاماشا كور-نىڭ ئىكەن، يولۋاس سوراقچىكەن، بورە قاراقچىكەن، تۈلكە يالاقچىكەن.

شۇ زامانلارنىڭ بىر جاڭگىلىدا يولۋاس پادىشاھ ئالدىغا ئۇچرىغان ھايۋان - جانىۋارلارنى يەپ، جاڭگالغا ناھايىتى ئەندىشە سېلىۋەرگەندىن كېيىن، باشقا ھايۋان - جانىۋارلار مەسلىھەتكە كېلىپ، يولۋاسنىڭ ئالدىغا ۋەكىل ئەۋەتىپتۇ. ۋەكىل توققۇز تەزىم بىلەن، مىڭ قېتىم مۇشەققەتتە بولۇنغان مەسلىھەتنى بايان قىپتۇ:

— پادىشاھىئالەم، جانابلىرى ئوزۇقلىنىش ئۈچۈن ئوۋ ئوۋلاپ ناھايىتى ئاۋارە بولدىلا. جانابلىرىنىڭ بۇ ئاۋارىگەرچىلىكلىرىگە جاڭگالدىكى بارلىق ھايۋان - جانىۋارلارنىڭ كۆزىمىز يېتىپ، بۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ ئۆزىنى ئاۋارە قىلمىسا، بىز ئۆزىمىز نۆۋەت بىلەن ھۇزۇرلىرىغا كېلىپ تاماق بولساق، دېگەن مەسلىھەتكە كېلىپ، ئاخىردا جانابلىرىنىڭ ئالدىدىن بىر ئۆتۈپ قويۇش ئۈچۈن ئۇلار مېنى ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتتى.

يولۋاس پادىشاھ بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپتۇ. قىلىنغان ۋەدە بويىچە ھايۋان - جانىۋارلار ھەر كۈنى بىردىن كېلىپ يولۋاسقا تاماق بولۇپ تۇرۇپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە نۆۋەت بىر توكۇر توشقانغا كەپتۇ. توشقان قانداق قىلىپ بولسۇن يولۋاسنى بىر پالاكەتكە ئۇچرىتىشنىڭ كويىغا چۈشۈپ، كۆڭلىگە بىر ئوي پۈكۈپتۇ، يولۋاسنىڭ ئالدىغا بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن كېچىكىپرەك كەپتۇ. يولۋاسنىڭ ناھايىتى ئاچچىقى كېلىپ:

— نېمىشقا ۋاقچە قالدىڭ، ئاۋاق؟ — دەپ غەزەپ بىلەن ۋارقىراپتۇ.

— كەچۈرسىلە، پادىشاھىئالەم، — دەپتۇ توشقان، — جانابلىرىنى مۇنچىۋالا كۈتتۈرۈپ قويۇشقا مېنىڭ جېنىم ئون ئەمەس. جانابلىرى كۆرۈپ تۇرۇپتىلا، مەن بولسام راستىنلا بىر ئاۋاق، بىر كۈنلۈك تاماقلىرى ئۈچۈن ئازلىق قىلمەن. شۇ يەرلىرىنى ئويلاپ خىجالەت بولۇپ، ئاخىر بىر تۇغقىنىمنى بىللە ئېلىپ كېلىۋاتاتتىم، يولدا ئۆزلىرىگە ئوخشاش بىر يولۋاس ئالدىمىزنى توسۇپ بەك ئاۋارىچىلىككە سالدى. بىز قۇتۇلۇشنىڭ ھېچبىر ئامالىنى قىلالمىدۇق، ئاخىر ئۇ يولۋاس مەن بىلەن بىللە كېلىۋاتقان تۇغقىنىمنى تۇتۇۋالدى، مېنىڭ بىر پۇتۇمنى ناكا قىلدى. مەن مانا مۇشۇ سەۋەبتىن كېچىكتىم، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈمۇ مىڭ بىر خىجالەتتە.

يولۇاس بۇنى ئاڭلاپ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ:

— كىم ئىكەن ئۇ مېنىڭ رىزقىمغا چاڭگال سالمىدىغان؟ ! يۇر، مېنى شۇنىڭ قېشىغا باشلاپ ئاپارغىن ! — دەپ ئاچچىقىغا بەس كېلەلمەي، توشقاننى ئالدىغا سېلىپ مېڭىپتۇ. يولۇاسنىڭ بۇ پەيلى توشقانلىڭ كۆڭلىگە پۈككەن مەقسىتىگە بەك ئەپ كەپتۇ ـ دە، يولۇاسنى ئەگەشتۇرۇپ بىر قۇدۇقنىڭ قېشىغا ئەكەپتۇ.

— مانا تەقسىر، مۇشۇ قۇدۇقنىڭ ئىچىگە كىرىۋالدى. ئەنە تۇرىدۇ ئۆزى، يېنىدا ھېلىقى توشقانمۇ بار، تېخى ماڭمۇ ئېتىلماقچى بولۇۋاتىدۇ، — دەپ قۇدۇقنىڭ ئىچىنى كۆرسىتىپتۇ.

يولۇاس قۇدۇقنىڭ تۇۋىگە كېلىپ، ئۆزىنىڭ ھەم يېنىدىكى توشقانلىڭ سۈدىكى شولىسىنى كۆرۈپ ناھايىتى غەزەپلىنىپتۇ. يولۇاس تەرىنى تۇرۇپ، چىشلىرىنى ھىجايتسا، قۇدۇقتىكى شولە-سىمۇ شۇنداق قىلىۋاتقان. بۇ ئەھۋالغا چىدالمىغان يولۇاس ئاچچىقىغا پايلىماي ئۆزىنى بىر ئې-تىپتۇ ـ دە، قۇدۇقنىڭ ئىچىگە تىك موللاق چۈشۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، توكۇر توشقانلىڭ تاپقان ئامالى بىلەن جاڭگالدىكى باشقا ھايۋان ـ جا-نىۋارلارمۇ يولۇاستىن قۇتۇلۇپتۇ.

پاقا بىلەن چاشقان

ىر سازلىق كۆلدە بىر چارپاقا بار ئىكەن. كۆل بويىدىكى ئەسكى تامنىڭ تېگىدە بىر قېرى چاشقان ياشايدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە چارپاقا كۆل بويىغا چىقىپ ئاپتاپقا قاقلانغاچ پاشا، چۈشۈن، كۈمۈتا تۈتۈپ يەپ ئولتۇرسا، بىر قېرى چاشقان كامىرىدىن چىقىپتۇ ـ دە، ئاستا پاقىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم، پاقىجان، نېمە قىلىپ يۈرىسەن بۇ يەردە؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ ۋاي... چاشقانباي، نېمە قىلاتتىم، دادامنىڭ كەسپىنى قىلىۋاتىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پاقا. چاشقان پاقىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ زادىلا قىلىپ كۈلۈپ كېتىپتۇ:

ـــ بەللى... تازا ئەخمەق ئىكەنسەن ـ دە، شۇمۇ كەسىپ بولدىمۇ؟ «تۆگىنى چۆچەكتە سۈغارغاندەك» شۇنچىلا بويۇڭ بىلەن پاشا، كۈمۈتا تۈتۈپ، قوۋزۇڭ تولغۇدەك بىرنېمە كۆرمەي جاپا تارتقىنىڭ نېمىسى؟ مانا مەندەك قىلساڭ بولمامدۇ؟ مانا قارا، مۇشۇ ئېتىزلاردىكى جىمى بۇغداي مېنىڭكى، ـــ دەپ راسا پىشىپ كېلىۋاتقان ساپسېرىق بۇغداي باشاقلىرىنى كۆرسىتىپتۇ. پاقا چاشقانىنىڭ سۆزىگە ھەيران قېلىپ:

ـــ گېپىڭنىڭ تازا تېگىگە يېتەلمىدىم، چاشقانباي. بۇ بۇغدايلار دېھقانىنىڭ ئەمەسمۇ، قانداق قىلىپ سېنىڭ بولىدۇ؟ ـــ دەپتۇ.

ـــ ئەخمەق، ـــ دەپتۇ چاشقان، ـــ دېھقان بۇغدايىنى ھەمىشە ساقلاپ ياتامتى؟ ئەتىگەندىن كەچكىچە ئۆيمۇئۆي يۈرۈپ ياخشى نەرسىلەرنىڭ تەمىنى تېتىپ كۆرىمەن، خالىسام قىرقىيمەن، خالىسام تېشىمەن، يازىچە ئېتىزلاردىن ئاشلىق يىغىمەن، قىشىچە ئوڭدا يېتىپ يەيمەن. ھازىر ئامبىرىمدا قانچىلىك ئاشلىقىم بارلىقىنى كۆرگەن بولساڭ، باتۇرلۇقۇمغا ھەيران قالاتتىڭ.

پاقا چاشقانىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ:

ـــ ياق، چاشقان، مەن سەندەك باتۇر ئەمەس، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن. پاشا، چۈنىلەر كىچىك بولسىمۇ، قانائەت قىلىپ ھالال ئەمگەك بىلەن كۈن كەچۈرگىنىم ياخشى، ـــ دەپ، چاككىدا ئاغزىنى ئېچىپلا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بىر چۈنىنى تۇتۇپتۇ. چاشقان تېخىمۇ كۈلۈپ كېتىپتۇ.

ـــ ئەخمەق، قۇدۇقنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ، ئاسمانغا قاراپ، ئالەم مۇشۇ دەيسەن، ئەگەر مېنىڭكەينىمگە كىرسەڭ، نى ـ نى ئايۇان ـ سارايلارغا باشلاپ بېرىپ، نەچچە يىل يېتىپ يېسەڭ تۈگەر

مىگۇدەك پاشا ـ چۈننىڭ ئۇۋىسىنى كۆرستىپ قويمەن، ـــ دەپتۇ چاشقان.

ئاق كۆڭۈل، ساددا پاقا چاشقاننىڭ گېپىگە ئىشىنىپ كېتىپ، مەيلى، چاشقان دېگەن كۆپنى كۆرگەن نەرسە، ماڭا قارىغاندا جىق نەرسىنى بىلىدىغۇ، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ بىلەن ئاپاق ـ چاپاق دوست بوپتۇ. كېيىن چاشقاننى ئۇستاز تۇتۇپ، تەلىم ئالىدىغان بوپتۇ. ئۇلار كۈندە بىرقاز- چە ۋاخ بىر ـ بىرلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، مۇڭدىشىپ تۇرىدىغان بوپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە چاشقان پاقىغا يول كۆرستىپ ئادەملەرنىڭ ئۆيلىرىگە، ئاشلىق ساقلىرى- غا ئېلىپ بېرىپتۇ، كىرمىگەن ئۆيى، ئاتلىمىغان بوسۇغىسى قالماپتۇ. ئۇ قايتاشىدا پاقىنى چوڭ يولغا باشلاپ چىققانىكەن، پاقا مال ـ ۋارانىڭ ئايىغى ئاستىدا قېلىپ، دەسسىلىپ ئۆلگىلى قىل قاپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. پاقا بىلەن چاشقاننىڭ ئولتۇراق جايلىرى باشقا ـ باشقا يەر- دە بولغاچقا، بىر ـ بىرى بىلەن ئۇچرىشالمايدىغان كۈنلەرمۇ بولىدىكەن. بۇنىڭدىن ئىچى پۇشقان چاشقان پاقىغا شۇنداق مەسلىھەت بېرىپتۇ:

ـــ دوستۇم پاقىجان، مەن سېنى بىردەم كۆرمىسەم تۇرالمايمەن، سەنمۇ مېنى بىردەم كۆر- مىسەڭ چىدىيالمايسەن. مەن قۇرۇق يەردە ياشايدىكەنمەن، سەن بولساڭ سۇدا، سازلىقلاردا ياشايد- كەنسەن. بەزى كۈنلىرى كۆرگۈم كېلىپ ئىزدەپ كەلسەم، سېنى تاپالماي قۇرۇق كېتىدىكەنمەن. شۇڭا، مەن يېپ تېپىپ كېلەي، بىر ئۇچىنى سەن پۇتۇڭغا باغلىغىن، بىر ئۇچىنى مەن پۇتۇمغا باغلاي، قاچان بىر ـ بىرىمىزنى كۆرگۈمىز كەلسە، يېپنى تارتىپ تېپىشايلى، قانداق دەيسەن؟ مې- نىڭ ساڭا ئۆگىتىدىغان جىق ھۈنەرلىرىم بار تېخى!

بۇ مەسلىھەت پاقىغىمۇ تازا يېقىپتۇ. شۇ تەرىقىدە بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپتۇ. چاشقان كامىرىدا يېتىپ، مېنىڭ پاقا بىلەن دوست بولغىنىم ياخشى بولدى، ۋاقتانۇڭاق كېلىپ، مېنى ئاشلىق ئوغرىسى دەپ تۇتۇۋالغۇدەك بولسا، پاقىنى كۆرستىپ قويمەن ـ دە، پۇتۇمدىكى يېپنىڭ ئۇچىنى قىرقىۋېتىپ كامىرىمغا يوشۇرۇنۇۋالمەن. يېپنى بويلاپ بېرىپ، پاقىنى نېمە قىلسا مەيلى، دەپ ئويلاپ خۇشال بوپتۇ.

بىر كۈنى چۈشلۈك غىزادىن كېيىن ھەممە ئۇيقۇغا كەتكەندە چاشقان كامىرىدىن چىقىپ، كىچىككىنە بىر پارچە ئېتىزدىكى بۇغدايلارغا قاراپ:

ـــ بەللى، زەپ ئوخشاپتۇغۇ بۇ ئاشلىقلار! قىش بويى يەيدىغان ئوزۇقۇم مۇشۇ ئاش بىلەن پۈ- تىدىغان بولدى، ـــ دەپتۇ ۋە ئاچ كۆزلۈك بىلەن دېھقانىڭ باغلاپ قويغان بۇغداي ئۇنچىلىرىگە قاراپ ئېتىلىپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئەسكى تامنىڭ ئۈستىدە بىر قاغا ئولتۇرغانىكەن، ئۇ ئوقىتەك ئۇچۇپ چۈشۈپ چاشقاننى ئالغان پېتى ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. قاغا يۇقىرى ئۆرلىگەنسېرى چاش- قاننىڭ پۇتىغا چىگىلگەن يېپنىڭ يەنە بىر ئۇچىدىكى پاقىمۇ كۆلدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، ئاس- ماندا مۇئەللەق ئېسىلىپ مېڭىپتۇ. قاغا قانچە ـ قانچە يەرلەردىن ئۇچۇپ، تاغ ـ تاشلارنى كېزىپ، شەھەرنىڭ ئۈستىدىنمۇ ئايلىنىپ ئۆتۈپتۇ. ئاسمانغا قارىشىپ تۇرغان خالايىق بۇ ئاجايىپ ھادىسە- گە ھەيران قېلىشىپتۇ. شۇ چاغدا ئاسماندا مۇئەللەق ئېسىلىپ قالغان پاقا:

ـــ خالايىق!!! ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار، «قازانغا يولۇقساڭ قارىسى يۇقار، يامانغا يولۇقساڭ يا- لىسى» دېگەن شۇ. ئاتا ـ بوۋامنىڭ بۇ ھېكمەتلىك گېپىنى ئېسىمدە تۇتماي، بىخۇدلۇق قىلىپ،

مەككار چاشقان بىلەن ئاپاق - چاپاق دوست بولغانلىقىغا جاجىسىنى تارتتىم، — دەپ ناله - زار قىلىپ ۋارقىراپتۇ. خالايىقنىڭ بەزىلەرى:

— پاقىنىڭ گېپىگە توغرا، ئۇنىڭدا ئەيىب يوق، — دېسە، بەزىلىرى:

— ياق، چاشقانلىقىنىڭ يامان، مەككارلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ بىلەن دوست بولغاندىكىن ئۇنىڭدىمۇ گۇناھ بار، — دەپ مۇھاكىمە قىلىشىپتۇ.

ئاقىۋەت قاغا شەھەرنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، چەترەك بىر جايدا دەرەخكە قونۇپتۇ - دە، چاشقانغا تۇتۇش قىلىشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا يېقا ئېسىلىپ دەرەخ تۈۋىدە ساڭگىلاپ تۇرغان پاقىنى كۆرگەن دېھقان ئاستا بېرىپ يېپىنىڭ ئۇچىدىن پاقىنى ئاجرىتىۋېلىپ: «بىچارە نادان پاقا» دەپ، كۆل بويىغا قويۇپ بېرىپتۇ.

سۇلەيسۇنىڭ پادىشاھ بولۇشى

ـۇرۇنقى زاماندا بىر جاڭگاللىقتا تۇرلۇك ھايۋانلار ياشايدىكەن، بۇنىڭ ئىچىدە سۇلەيسۇن دەيدىغان بىر ھايۋانمۇ بار ئىكەن. كۇنلەردىن بىر كۇنى سۇلەيسۇن ئۇزۇق ئىزدەپ بىر مەھەللىگە بېرىپ، دەرۋازىسى ئوچۇق بىر ھويلىغا كىرىپ قاپتۇ. بۇ بىر بويىقچىنىڭ ھويلىسى ئىكەن. ھويلىدا يېرىمغىچە يەرگە كۆمۈلگەن نۇرغۇن ياغاچ تۇڭلار بولۇپ، ھەر خىل رەڭ چىلاپ قويۇلغانىكەن. ھويلىسىغا سۇلەيسۇن كىرىپ قالـغانلىقىنى كۆرگەن بويىقچى دەرۋازىسىنى ئېتىپتۇ ـ دە، قولىغا بىر كالتەكنى ئېلىپ، سۇـلەيسۇننى تۇتماقچى بولۇپ قوغلاپتۇ. سۇلەيسۇن ھويلىنىڭ ئىچىدە قېچىپ يۇرۇپ، ھەر خىل رەڭ چىلانغان تۇڭلارغا چۈشۈپ چىقىپتۇ ـ دە، ئاخىر جان ئاچچىقىدا تامدىن سەكرەپ قېچىپ قۇتۇلۇپتۇ. جاڭگالغا يېتىپ بارغۇچە ئۇنىڭ مويى قۇرۇپ ئاجايىپ چىرايلىق تۇسكە كىرىپ قاپتۇ. ئۆزىنىڭ تائىپىسىدىكى سۇلەيسۇنلەر ھەر خىل رەڭلەردە مويى جۇلالىنىپ چاقناپ تۇرغان بۇ سۇلەيسۇننى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. ئەتىسى بىر قېرى سۇلەيسۇن سۇلەيـسۇنلەرنى يىغىپ مەجلىس ئېچىپتۇ.

ـــ ماڭا بىر ئوي كېلىۋاتىدۇ، ـــ دەپتۇ ئۇ، ـــ بۇ جاڭگالدا ھازىرغىچە بۇنداق چىرايلىق ھايۋان تۆرەلمىگەن. بىز بۇ قېرىندىشىمىزنى جاڭگالدىكى ھايۋانلارغا پادىشاھ قىلايلى. شۇنداق قىلساق، ھەممىمىز پادىشاھ ئەۋلادى بولۇپ، راھەت ـ پاراغەتتە ياشايمىز.

بۇ پىكىر سۇلەيسۇنلەرگە يېقىپتۇ. ئۇلار دەرھال جاكار يېزىپ، سىغىزخان ۋە قاغىلار ئارقـلىق جاڭگالدىكى پۈتۈن ھايۋانلارغا ئېلان قىپتۇ:

ئەييۇھانناس، ئەييۇھانناس،
ئاڭلىمىغانلارنىڭ قۇلىقى گاس.
چىقتى گۇزەل بىر جاناب،
ئۇزۇن يىل قىلغاچ تاۋاپ...
شۇ زات بىزگە شاھ بولسا،
ئەل ـ يۇرتىمىز بولۇر ئاۋات.

جاڭگالدىكى ھايۋانلار يىغىلىپ بولغۇچە سۇلەيسۇنلەر تەخت ياساپ «گۇزەل» سۇلەيسۇننى تەختكە چىقىرىپ، ئەتراپىنى قوغداپ تۇرۇپتۇ. ھەممە يىغىلىپ قارىغۇدەك بولسا، ھەقىقەتەن تەختـتە بۇ ئىقلىمدا كۆرمىگەن، ھەربىر تال مويى نەچچە خىل نۇر چېچىپ تۇرغان بىر جانـۋار ئىكەنـلىكى. شۇنىڭ بىلەن ھەممە ھايۋانلار ئۇنى پادىشاھ دەپ تونۇپ چوقۇنۇپتۇ.

قېرى سۇلەيسۇننىڭ مەسلىھىتى بويىچە توشقان قاتارلىق ھايۋانلارغا تەختكە يېقىن جايلارغا

جايلىشىش بۇيرۇلۇپتۇ. شىر، يولۋاس، ئېيىق ۋە باشقىلارغا تەختتىن يىراقتا جايلىشىش ۋە پادىشاھنىڭ ئوزۇق بىلەن تەمىنلەش تاپشۇرۇلۇپتۇ.

بىر ھەپتە ئۆتۈپتۇ، بىر ئايمۇ ئۆتۈپتۇ. سۇلەيسۇنلەر ئويناپ ـ كۈلۈپ ھالاۋەتتە ياشاپتۇ، لېكىن يولۋاس، شىرلارنىڭ زەردىسى قاينىپتۇ.

ـــ ئەزەلدىن جاڭگالنى بىز سوراپ كەلگەن، بۇ پادىشاھنىڭ قانچىلىك كارامىتى بار؟! بىزمۇ شۇنچىۋالا قاۋۇل تۇرۇقلۇق ئۇنىڭغا قۇل بولىمىزمۇ؟! ـــ دەپتۇ يولۋاس.

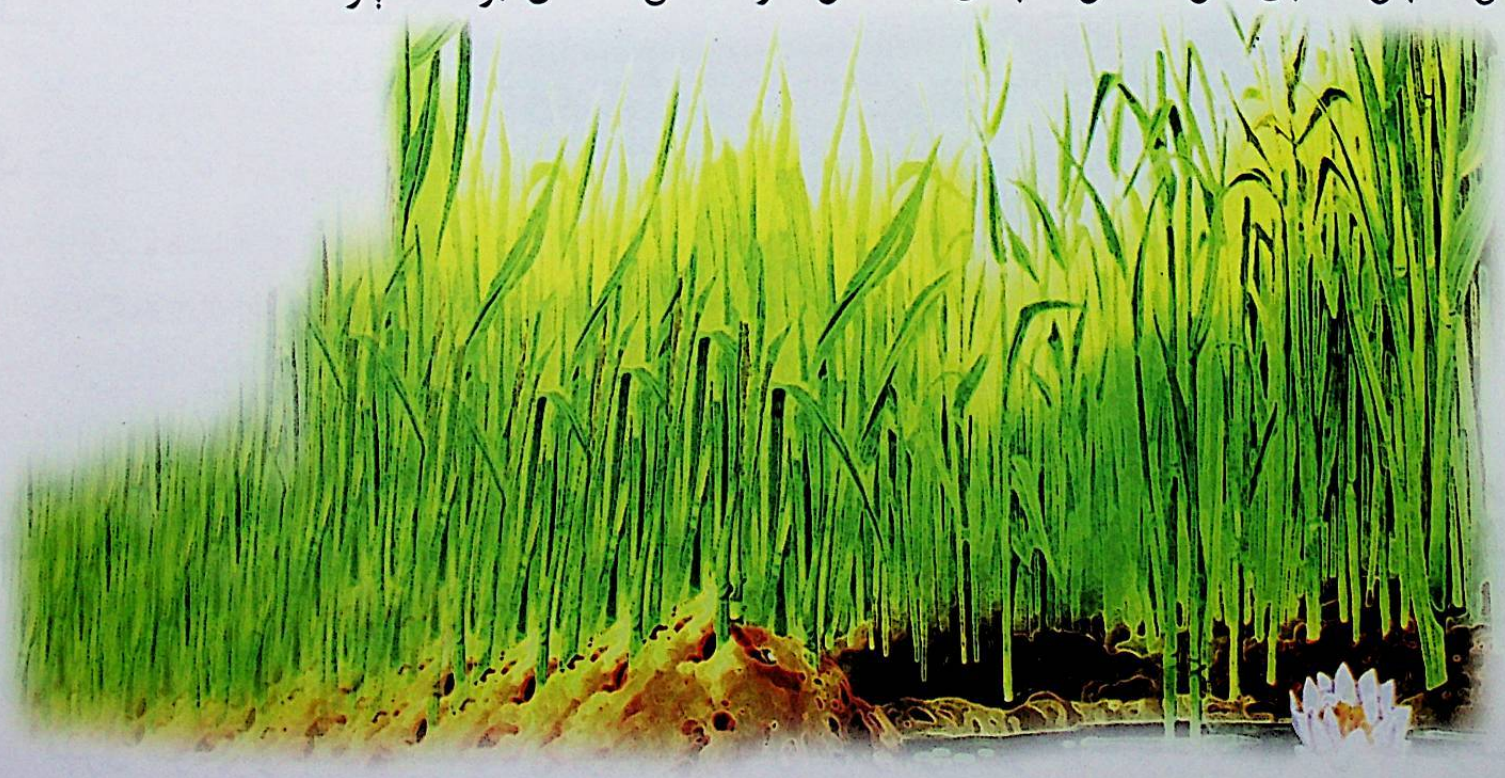
ـــ بىرەر ئاي بولدى، كارامىتى ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ئاۋازىنىمۇ ئاڭلىمىدۇق. بۇ جاڭگالنى قاغا، ھۇۋقۇشلارنىڭ سەت ئاۋازلىرى قاپلاپ كەتتى، ـــ دەپتۇ ئېيىق.

سېغىزخان بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپتۇ ـ دە، پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ.

سۇلەيسۇنلەر مەسلىھەتلىشىپ، ھەر كېچىسى بىرنەچچە قېتىم ۋارقىراشنى قارار قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەر كېچىسى ھەممە سۇلەيسۇنلەر تەڭ ۋارقىرايدىغان بوپتۇ. نۇرغۇن سۇلەيسۇنلەرنىڭ ئالىتاغىل ئاۋازى جاڭگالدا قورقۇنچلۇق سادا پەيدا قىلىدىغان بوپتۇ. بۇ دەھشەتلىك ئاۋازنى ئاڭلىغان ھايۋانلار:

ـــ پادىشاھنىڭ ئاۋازى قالتىس دەھشەتلىك ئىكەن، ئاۋازىغا قارىغاندا كۈچىمۇ زور ئوخشايدۇ، ـــ دېيىشىپتۇ.

يەنە نۇرغۇن كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، سۇلەيسۇنلەر ھالاۋەتتە ياشاپتۇ، باشقا ھايۋانلار بۇرۇقتۇرمىلىق تا قاپتۇ. بىر كۈنى دەھشەتلىك بوران چىقىپ، چاقماق چېقىپ، قاتتىق يامغۇر يېغىپتۇ، ياغقاندەك ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز يېغىپتۇ. ئۇچ كۈندىن كېيىن ھاۋا ئېچىلىپ، جاڭگال قۇرۇشقا باشلاپتۇ. ھايۋانلار پادىشاھتىن ھال سوراپ قويايلى، دەپ تەخت ئالدىغا توپلىنىپتۇ، لېكىن ھەممىسى ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا ئىلگىرى ئۆزلىرى كۆرگەن گۈزەل پادىشاھ ئولتۇرىدىغان تەختتە ئادەتتىكى بىر سۇلەيسۇن تۇرغۇدەك، تەخت ئەتراپىدىكى ئويمانلارغا يىغىلىپ قالغان سۇلار رەڭ سېلىنغاندەك تۇرۇپتىمىش. باشقا ھايۋانلار سۇلەيسۇنلەرنىڭ ھېيلىسىنى چۈشىنىپتۇ. غەزەپلەنگەن يولۋاس بىر نەرە تارتقانىكەن، سۇلەيسۇنلەر قۇيرۇقىنى قىسىپ تىكىۋېتىپتۇ. «تېشى پال ـ پال، ئىچى غال ـ غال» دېگەن تەمسىل شۇنىڭدىن قالغان بولسا كېرەك.

ئىمىن يالغانچى

مىن ئاتلىق بىر قويچى بالا بار ئىكەن. ئۇ كەنتنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى دۆڭدە قوي باقىدىكەن. ئۇ دائىم يالغان گەپ قىلىپ، كىشىلەرنى ئالداشنى ئادەت قىلىۋالغاچقا، بىر كۈنى يەنە كىشىلەرنى ئالداپ ئوينىماقچى بوپتۇ ـ دە، كەنتكە قاراپ جېنىنىڭ بارد-
چە ۋارقىراپتۇ:

ـــ ۋاي بۆرە كەلدى ! چاپسان بولۇڭلار، بۆرە كەلدى !

كەنتتىكىلەر ئىشلىرىنى تاشلاپ، ئۇنىڭ قويلىرىنى قوتۇلدۇرۇۋېلىش ئۈچۈن ئالدىراپ يېتىپ كەپتۇ. قارىسا بۆرە يوق.

ـــ قېنى بۆرە؟ ـــ دەپ سوراپتۇ كىشىلەر.

ـــ ئوينىشىپ ۋارقىراپ قويغانىدىم، ـــ دەپتۇ ئىمىن يالغانچى ھىجىيىپ. كىشىلەر خاپا بو-
لۇپ كېتىپ قاپتۇ.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۇ يەنە شۇنداق ۋارقىراپتۇ. كىشىلەر يەنە ئۇنىڭغا يارەدەم بېرىش ئۈچۈن يۈگۈرۈشۈپ كەلسە، يەنە بۆرە يوق. شۇنىڭدىن كېيىن كىشىلەر: «بۇ يالغانچىنىڭ گېپىگە ئىشەنمەيلى» دېيىشىپ قايتىپ كېتىپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە راستىنلا بۆرە كېلىپ قاپتۇ. ئىمىن يالغانچى قورقۇپ كېتىپ، كانىيى يىرتىلغۇدەك ۋارقىراپ كىشىلەرنى يارەدەمگە چاقىرىپتۇ، بىراق كىشىلەر: «ئۇ بىزنى يەنە ئەخمەق قىلىدۇ» دەپ، كەلمەي قويۇپتۇ. بۆرە ئۇنىڭ بىرمۇنچە قوينى قىرتۇۋېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، قويچى بالا يالغانچىلىقنىڭ زىيىنىنى تارتىپتۇ.

خوراز بىلەن تۈلكە

بىر كۈنى بىر خوراز باغ ئىچىدە دانلاپ يۈرسە، ئالدىغا بىر تۈلكە كېلىپ قاپتۇ. تۈلكە خورازنى شۇنداق تۈتاي دېيىشىگە خوراز چاققانلىق بىلەن بىر سەكرەپ دەرەخ ئۈستىگە چىقىۋاپتۇ. ئامالسىز قالغان تۈلكە خورازغا ھىيلە ئىشلىتىپ:

— مەزىن ئاخۇنۇم، يەرگە چۈشۈڭ، بىللە نامازغا ئوقۇيلى، — دەپتۇ. خوراز دەرەخ ئۈستىدە تۇرۇپ قولىنى ئىما قىلىپ:

— ئاۋۇ ئۆيدە ئىمام بار، چاقىرىپ چىقسىلا، ھەممىمىز بىرلىكتە نامازغا ئوقۇيلى، — دەپتۇ. نەپسى تاقىلداپ كەتكەن تۈلكە ئۇ ئۆيگە كىرگەنىكەن، يوغان بىر تايغانغا ئۇچراپ قاپتۇ. تايغان تۈلكىنى كاپلا قىلىپ تۇتۇۋاپتۇ. بۇنى كۆرگەن خوراز خۇشال بولۇپ، قاناتلىرىنى قېقىپ:

— قى، قى، قى، ئەمدى جامائەتنى يىغاي، — دەپ قىچقىرىپ كېتىپتۇ.

ئۇتۇنچى بىلەن ئېيىق

ئۇرۇنقى زاماندا بىر ئوتۇنچى ئۆتكەنكەن. بۇ ئوتۇنچىنىڭ بىرەرمۇ ئوغلى يوق ئىكەن. شۇڭلاشقا، ئۇ جاڭگالدىن ئوتۇننى ئۆزى بازارغا يۆدەپ ئاپىرىپ ساتىدىكەن. ئەمما، ئوتۇن سېتىپ تاپقان پۇلى قورسقىنى تويغۇزۇشقا يەتمەي، ھەر كۈنى يېرىم ئاچ، يېرىم توق يۈرىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى جاڭگالدا ئوتۇن ئېلىۋاتسا، تۇيۇقسىز ئالدىدىن بىر ئېيىق چىقىپ قاپتۇ. ئوتۇنچى نېمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرسا، ئېيىق ئادەم تىلىدا سۆزلەپتۇ:

— مەن ئۇزۇندىن بېرى مۇشۇ جاڭگالدا ياشايمەن. سېنىڭمۇ ئۇزۇندىن بېرى مۇشۇ جاڭگالدىن ئوتۇن ئېلىپ كېتىدىغانلىقىڭنى بىلىمەن. بىراق، سەن ياخشى ئوتۇنلارنى تاپالمايۋاتىسەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ۋاقتىڭنىڭ كۆپ قىسمى ئوتۇن ئېلىشقا كېتىپ، بىر كۈندە بازارغا ئاران بىر قېتىم بېرىۋاتىسەن. كەل، ئىككىمىز دوست بولايلى. مەن ساڭا ئوتۇن تەييارلاپ بېرەي، سەن بۇنىڭدىن كېيىن ئوتۇننى بازارغا ئېلىپ بېرىپ سېتىشنىلا بىل.

شۇ كۈندىن باشلاپ ئوتۇنچى ئېيىق دوستى تەييارلاپ قويغان ياخشى ئوتۇنلارنى بىر كۈندە ئىككى ـ ئۈچ قېتىم بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، ئاز كۈندىلا ھال ـ ئوقىتى ياخشىلىنىپ بىر ئېشەكلىك بولۇپ قاپتۇ، ئۇچىسىدىكى كىيىم ـ كېچەكلىرىمۇ يېڭىلىنىپتۇ، ھەر قېتىم ئوتۇنغا بارغىنىدا ئېيىق دوستىغا يەيدىغان بىر نەرسىلەرنى ئېلىپ بارىدىغان بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككىسى ئىناق ئۆتۈشۈپتۇ. بىر كۈنى ئېيىق ئوتۇنچىنى ئۆز ئۆيىگە تەكلىپ قىپتۇ. ئوتۇنچىمۇ ماقۇل دەپ ئېيىقنىڭ ئۆڭكۈرىگە كىرىپتۇ. ئېيىق ئوتۇنچىنى ئوبدان مېھمان قىپتۇ. بىراق، ئۇلار گەپتىن گەپ چىقىپ قىزىرىشىپ قاپتۇ. سەپرا ئوتۇنچى ئېيىقنى:

— ھايۋان دېگەن ھامان ئەقىلسىز ھايۋان. سېنىڭ بىلەن دوست بولۇپ يۈرگەن مەنمۇ بىر ئەخمەق! — دەپ تىللاپتۇ.

ئوتۇنچىنىڭ دوستلۇقىنىڭ يۈزىنى قىلماي شۇنچە ئاچچىق سۆزلەر بىلەن ھاقارەتلەۋاتقانلىقىدىن ئېيىق قاتتىق رەنجىپتۇ، بىراق چاندۇرماپتۇ. شۇ ئارىدا كەچ كىرىپ قاپتۇ. ئوتۇنچى كەتمەكچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرغانكەن، ئېيىقنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ:

— يول خەتەرلىك، قونۇپ قالغىن، — دەپتۇ. ئوتۇنچىمۇ ئىلاجسىز ماقۇل بوپتۇ، بىراق بۇ ئەبلەخ بىلەن قىزىرىشىپ قالدىم، ئەمدى ماڭا قەست قىلىپ قويمىغىدى، دەپ ئويلاپ، نىيىتى

بۇزۇلۇپتۇ ـ ده، ئېيىقنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ كەتمەكچى بوپتۇ. بىرئازدىن كېيىن ئېيىق ئۇخلاپ قاپتۇ. ئوتۇنچى ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، پالتا بىلەن ئېيىقنىڭ بېشىغا كەلتۈرۈپ بىرنى سالىتۇ، ئېيىقنىڭ بېشىدىن بۇلدۇقلاپ قان ئېقىپ هوشىدىن كېتىپتۇ. ئوتۇنچى ئۆڭكۈردىن چىقىپ، ئېشەكنى مىنىپتۇ ـ ده، تىكىۋېتىپتۇ.

مانا شۇنىڭدىن كېيىن ئوتۇنچى باشقا جاڭگالغا بارمىدىغان بوپتۇ. ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى ئۇ جاڭگالدا ئوتۇن ئېلىۋاتسا، ئالدىدىن ئۆزىنىڭ هېلىقى ئېيىق دوستى چىقىپ قاپتۇ. قورقۇپ كەتكەن ئوتۇنچى ئېيىققا قاراپ:

ــ ئېيىق دوستۇم، مەن قارا نىيەتلىك قىلىپ، بۇلتۇر سېنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ، پالتا بەلەن چاپقانىدىم. مەن بۇ گۇناهىمنى بوينۇمغا ئالىمەن. ئەمدى مېنى نېمە قىلساڭ مەيلى، ــ دەپتۇ.

ــ هەر هالدا ياخشى ئىش قىلمىدىڭ، ــ دەپتۇ ئېيىق، ــ گۇناهىڭنى ئىقرار قىلغانلىقىڭ ئۈچۈن بولدى قىلدىم. پالتا چاپقان يەرنى كۆرۈپ باقە، قانداق بولۇپ قالدىكىن؟

ئوتۇنچى ئېيىقنىڭ بېشىغا يېقىن كېلىپ قاراپ بېقىپتۇ، پالتىنىڭ ئىزى يوق، سەللىمازا ساقىيىپ كېتىپتۇ.

ــ سەن پالتا بىلەن چاپقان جاراهەت ساقايدى، لېكىن تىلىڭ بىلەن دىلىمغا چېپىلغان جاراهەت تېخى ساقايمىدى، ــ دەپتۇ ئېيىق ۋە جاڭگالغا كىرىپ كېتىپتۇ.

بىر رىۋايەتتە «تىغ يارىسى ساقىيار، دىل يارىسى ساقايماس» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن قالغان، دەيدۇ.

قىزغانچۇق كالا

ئاھايىتى گۈزەل، كەڭرى بىر ياياق بار ئىكەن. بۇ يەردە ھەر خىل ھايۋانلار ئوتلايدىكەن. بىراق، بۇلارنىڭ تولىسى قىزغانچۇق بولغاچقا، بىر - بىرى بىلەن ئەپ ئۆتمەيدىكەن، بىرىنى بىرى ھەرگىز يېنىغا كەلتۈرمەي، يىراق - يىراقلاردا تارقاق ئوتلايدىكەن، بىرى ئاچ قېلىپ ئۆلسىمۇ، يەنە بىرىنىڭ كارى بولمايدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى كالا ئۆزى ئىگىلىۋالغان كەڭرى بىر پارچە يەردە ئوتلاۋاتسا، بىر قېرى قوي كېلىپ كالىنىڭ يېنىدا ئوتلىغىلى تۇرۇپتۇ. كالا قىزغانچۇقلۇق قىلىپ ئۇنىڭغا قاراپ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپتۇ - دە:

— ھە، نېمىدەپ كەلدىڭ بۇ يەرگە؟ مەن يەيدىغان ئوتنى يەۋاتسىنا؟! يوقال كۆزۈمدىن! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— ھۆرمەتلىك كالا ئاكا، — دەپتۇ قوي مۇلايىملىق بىلەن، — كۆرۈپ تۇرۇپسىز، يايلاق بولسا شۇنچە كەڭرى، ئوت - چۆپ دېگەن ئېشىپ - تېشىپ تۇرۇپتۇ. بۇ يەر ئىككىمىزگىلا ئەمەس، باشقىلار كەلسىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ. مەنمۇ ئوتلاي، سىزمۇ ئوتلاۋېرىڭ. بىر - بىرىمىزگە ھەمراھ بولۇپ، دۇشمەن كەلسە بىرلىكتە قارشى تۇرۇپ، دوستانە ئۆتەيلى.

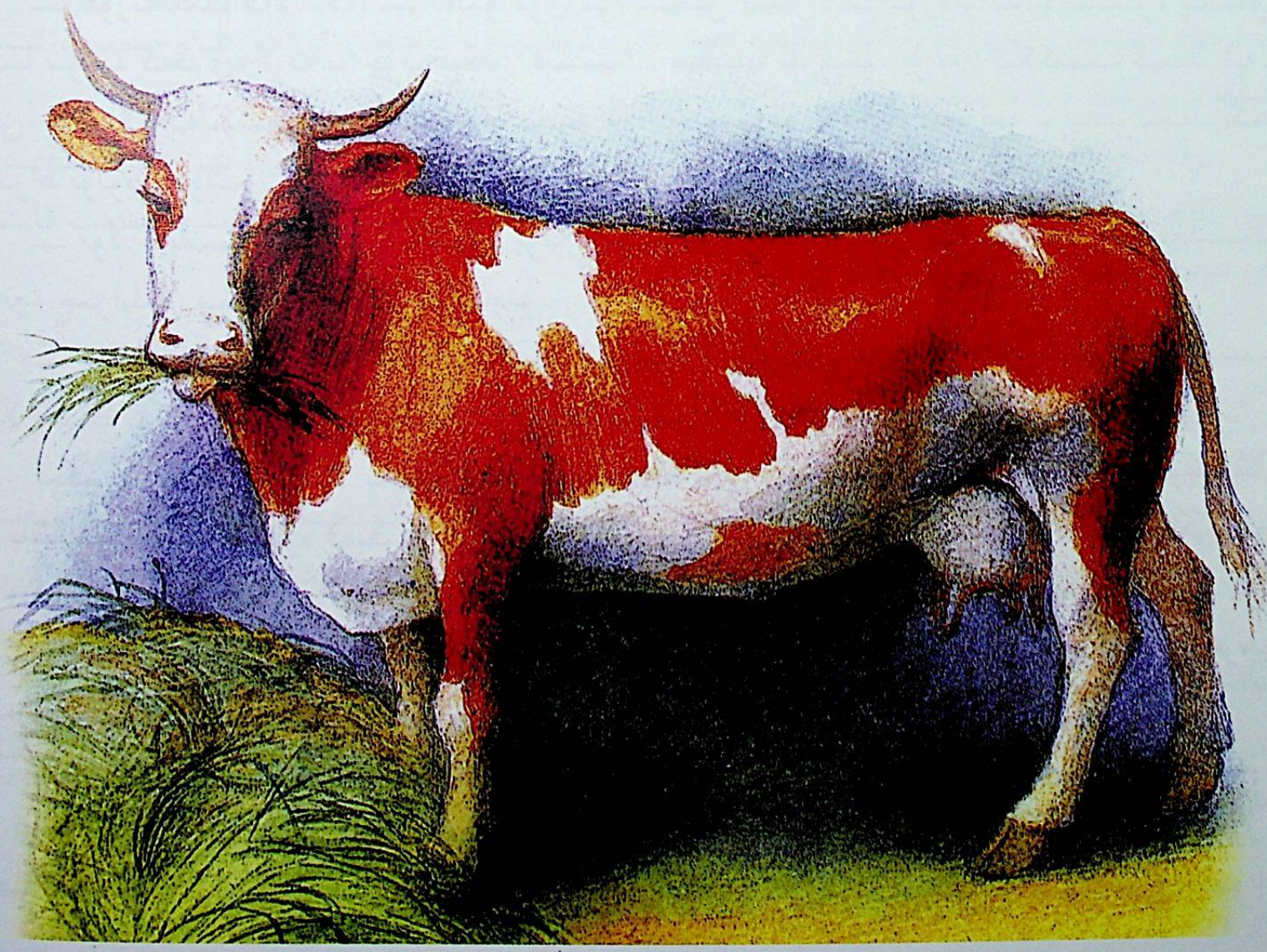
— تولا كاپشىما! نەگە بارساڭ بار، يوقال بۇ يەردىن! — دەپ ۋارقىراپتۇ كالا ۋە قوينىڭ شۇنچە چىرايلىق سۆزىگە قۇلاقمۇ سالماپتۇ.

— ئۇنداق قىلماڭ، كالا ئاكا، — دەپتۇ قوي يەنە يالۋۇرۇپ، — مەن ئوتنى سىزدەك چاينىمايلا يالماپ يۇتمايمەن، پەقەت ئوتنىڭ ئۇچىنىلا يەيمەن، بۇنىڭ سىزگە ھېچقانداق زىيىنى يوق...

لېكىن، قىزغانچۇق كالا بىچارە قوينى ھەيدىۋەتمەكچى بولۇپ، رەھىمسىزلىك بىلەن ئۇسۇشكە باشلاپتۇ. ئاخىر بىچارە قوينىڭ ئۇچەي - باغرىنى چۇۋۇپ تاشلاپتۇ. دەل شۇ پەيتتە ئىككى ئاچ بۆرە كېلىپ قاپتۇ. كالا دەرھال قېچىپتۇ، لېكىن بىچارە قوي ئېغىر يارىلانغانلىقتىن قېچىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئورنىدىنمۇ تۇرالماي يېتىپ قاپتۇ ۋە قېچىپ كېتىۋاتقان قىزغانچۇق كالىنى غەزەپ بىلەن قارغاشقا باشلاپتۇ:

— سەن قىزغانچۇق، ئاچ كۆز ئىپلاس، مېنى مۇشۇنداق ناكا قىلىپ قويمىغان بولساڭ، مەن مۇ قېچىپ كېتەلەيتتىم ياكى ئىككىمىز بىر بولۇپ بۆرە بىلەن ئېلىشاتتۇق. ئالدىرىماي تۇر، مۇشۇ قىزغانچۇقلۇقۇڭ، ئاچ كۆزلۈكۈڭ بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى سېنىڭمۇ بېشىڭغا چىقىدۇ!

بۆرىلەر ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە بىچارە قوينى پاك ـ پاكىز يەۋېتىپ يەنە مېڭىپتۇ.
قورقۇپ كەتكەن كالا شۇ قاچقىنىچە يايلاقنىڭ ئۇ چېتىگە يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ يەردە بىر ئات ئوتلاۋاتقانكەن، كالا ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئەمدىلا ئوتلىشىغا ئاتمۇ قىزغانچۇقلۇق قىلىپ ۋارقىراپتۇ:
ــ نەدىن كەلگەن ئاچ ئەرۋاھسەن؟ يوقال!
ــ بۇرادەر ئات، ماڭا رەھىم قىلغىن، يايلاق كەڭرى، سەنمۇ ئوتلا، مەنمۇ ئوتلاي، ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزگە ھەمراھ بولۇپ ياشايلى، ــ دەپتۇ. ئات ئۇنىماپتۇ، ھەتتا كالىنى تېپىشكە باشلاپتۇ، ئات تېپىۋېرىپ كالىنىڭ پۇتىنى سۇندۇرۇۋېتىپتۇ. كالا يىقىلىپتۇ. شۇ ئەسنادا ھېلىقى ئىككى بۆرە بۇ يەرگە يېتىپ كەپتۇ. ئات دەرھال قېچىپتۇ، كالا بولسا قاچالماپتۇ.
ــ ھە، نەگە بارماقچىدىڭ؟ ــ دەپتۇ بۆرىلەر خۇشال بولۇشۇپ، ــ بايا قېچىپ كېتىۋىدىڭ، ئەمدىغۇ قولغا چۈشكەنسەن!
كالىنىڭ كۆزلىرىدىن تارىلاپ ياش ئېقىپتۇ. بايىلا قوينىڭ: «ئالدىرىماي تۇر، مۇشۇ قىزغاڭ-چۇقلۇقۇڭ، ئاچ كۆزلۈكۈڭ بىر كۈنى ئەمەس بىر كۈنى سېنىڭمۇ بېشىڭغا چىقىدۇ» دېگەن سۆز-لىرى ئېسىگە چۈشۈپتۇ ۋە ئۆز قىلمىشىدىن ئېچىنىپ:
ــ بىچارە قوي، گېپىڭ توغرا ئىكەن، قىزغانچۇقلۇق، ئاچ كۆزلۈك قىلمىغان بولسام، سېنىڭ جېنىڭغىمۇ زامىن بولمايتتىم، مەنمۇ بۇ ئاقىۋەتكە چۈشۈپ قالمىغان بولاتتىم. خەير، ئاتمۇ ماڭا قىزغانچۇقلۇق قىلدى، بۇنىڭ ئاچ كۆزلۈكىمۇ ئاخىر بىر كۈنى بېشىغا چىقىدۇ! ــ دەپ يىغلىۋېتىپتۇ.
بۆرىلەر بولسا كالىنى مەززە قىلىپ يېيىشكە باشلاپتۇ.

ھوُرۇن بالا

بىر دېھقان ئون ياشلاردىكى ئوغلىنى ئەگەشتۇرۇپ بىر ئىش بىلەن بازارغا مېڭىپتۇ، يولدا كېتىپ بېرىپ، ئاتىنىڭ بىر كونا تاقىسىنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، ئوغلىغا:

ــ بالام، ئاۋۇ تاقىنى ئېلىپ خۇرجۇنۇڭغا سېلىپ قويغىنا، لازىم بولىدۇ، ــ دەپتۇ.

بۇ بالا ناھايىتى ھوُرۇن ئىكەن، شۇڭا ئۇ ئاتايىن يەرگە ئېڭىشىپ تاقىنى ئېلىشتىن ئېرىنىپ:

ــ ئۇ كونا تاقىنى نېمە قىلىمىز، دادا، بولدىلا، كېتىۋېرەيلى، ــ دەپ ئالماپتۇ.

ــ ئۇنداق دېمە، ئوغلۇم، «كېرەكلىك تاشنىڭ ئېغىرى يوق» دېگەن گەپ بار. بىر قېتىم يەرگە ئېڭىششتىن ئېرىنمىگىن.

ــ بولدىلا، دادا، ــ دەپتۇ بالا يەنە.

دادىسى ئاخىر تاقىنى ئۆزى ئاپتۇ، بازاردا ئىشلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن ھېلىقى تاقىنى تۆمۇر ـ تەسەكچىلەرگە بىر تەڭگىگە سېتىپ، ئۇنىڭغا جىگدە سېتىۋاپتۇ ـ دە، جىگدىنى يانچۇقىغا سېلىپ مېڭىپتۇ. بالىنىڭ قورسىقى ئاچقانلىقتىن جىگدىنى بەكمۇ يېگۈسى كەپتۇ، بىراق دادام ھېلى بېرىدىغۇ دەپ، گەپ قىلماي مېڭىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن دادىسى جىگدىنى بىر تالدىن يەرگە تاشلاپ مېڭىپتۇ. بالا خۇشال بولۇپ، ھەربىر تال جىگدىگە بىر ئېڭىشىپ تېرىپ يەپ مېڭىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ ئۆيگە يېتىپ بارغۇچە بالا نەچچە ئون قېتىم ئېڭىشىپتۇ.

ــ قانداق، بالام؟ ــ دەپتۇ دادىسى ئوغلىغا قاراپ، ــ بايا تاقىنى بىر قېتىم يەرگە ئېڭىشىپ ئېلىشتىن ئېرىنگەنىدىڭ، مانا ئەمدى شۇ تاقا سېنى نەچچە ئون قېتىم يەرگە ئېڭىشتۇردى. ئېسىڭدە بولسۇنكى، كىچىككىنە نەرسە بولسىمۇ ئۇنى كۆزگە ئىلماي تاشلىۋېتىشكە بولمايدۇ. ئىشتىن قاچقىنىڭ بىلەن بەربىر قورساقتا تۇتۇلۇپ قالىسەن!

بوي يەتمىگەن ئۆزۈم ئاچچىق

ئۇز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ئاچ قالغان تۈلكە باغقا كىرىپتۇ. باراڭدىكى مەي بولۇپ پىشىپ كەتكەن ئۆزۈملەرگە قاراپ تۈلكىنىڭ ئاغزىغا سۇ يىغىلىپتۇ. ئۇ ئۆزۈمدىن راسا يەپ قورسىقىنى تويغۇزماقچى بوپتۇ، بىراق باراڭ ئېگىز بولغاچقا، ئۆزۈملەرگە بويى يەتمەپتۇ، سەكرەپ بېقىپتۇ، بولماپتۇ. تۈلكە كەينىگە يېنىپ تۇرۇپ بار كۈچى بىلەن يۈگۈرۈپ كېلىپ سەكرەپتىكەن، بىراق يەنىلا ئالالماپتۇ. شۇنداق قىلىپ، تۈلكە ھەممە ئامالالارنى قىلىپ باققان بولسىمۇ، ئۆزۈملەرنى يېيەلمەپتۇ. ئۇ ئۆزۈملەرگە قاراپ «ئۇھ» تارتىپ: «ھەي، بۇ ئۆزۈملەر تېخى پىشماپتۇ. خام ئۆزۈم ئاچچىق بولىدۇ، يېسە چىشنى قامىتىدۇ. پىشقاندا كېلىپ يەي» دەپتۇ ـ دە، تۈكۈرۈكىنى يۇتقىنىچە باغدىن ئاستا چىقىپ كېتىپتۇ.

«بوي يەتمىگەن ئۆزۈم ئاچچىق» دېگەن گەپ شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

خوراز بىلەن بۆرە

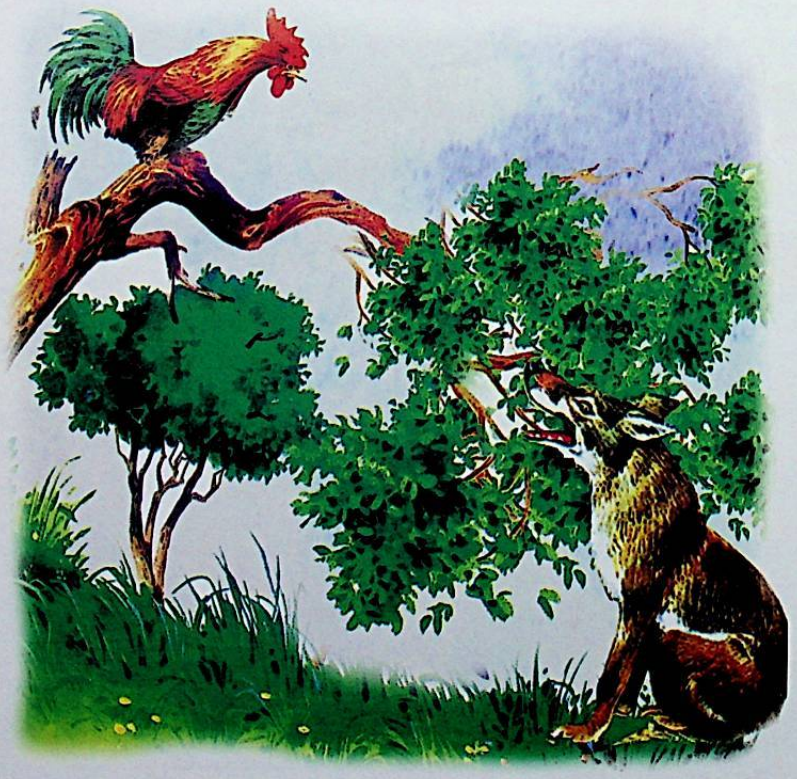
بىر بۆرە دەرەخ ئۈستىدە ئولتۇرغان خورازنى كۆرۈپ، ئۇنى ئالداپ يېمەكچى بوپتۇ - دە، ئاستا دەرەختىكى تۈۋىگە كەپتۇ.

— ھەي خوراز، مەن ساڭا بىر خۇش خەۋەر ئېيتىپ كەلدىم، — دەپتۇ بۆرە، — يېقىندا ھايۋانلار بىلەن قۇشلار ئارىسىدا بىر - بىرىگە قارا سانىماسلىق، بىر - بىرىنى بوزەك قىلماسلىق، بىر - بىرى بىلەن ئىناق ئۆتۈش توغرۇلۇق توختام تۈزۈلدى، ئەمدى بۇرۇنقىدەك بىزدىن قورقمىساڭمۇ بولىدۇ. يەرگە چۈش، دوست بولايلى.

خوراز بۆرىدىن ھېچقاچان ۋاپا كەلمەيدىغانلىقىنى ياخشى بىلگەچكە، چاندۇرماي:

— بۆرە دوستۇم، سۆزۈڭنىڭ راستلىقىغا ئىشىنىمەن. لېكىن، ئازراق تەخىر قىلىپ تۇر - سالىڭ، سېنىڭدىن باشقا يەنە ئىككى ئىت ئاغىنەم كېلىپ ماڭا خەۋەر قىلماقچى ئىدى، ئۇلارمۇ ھازىرلا كېلىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن مەنمۇ چۈشەي، ھەممىمىز بىللە ئوينايلى، — دەپتۇ.

بۆرە خورازنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئىككى ئىت يېتىپ كەلسە، ئۆزىنىڭ تۇغىشىدىغانلىقىنى ئويلاپ، قۇيرۇقىنى قىسقان پېتى قېچىپتۇ.

— ھەي ئاغىنە، نېمىشقا قاچىسەن؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ خوراز، — توختام تۈزۈلدى دەۋاتاتتىڭغۇ!

— ۋاي خوراز ئاغىنە، ئۇ ئىككىسى توختامنى ئاللىقاچان بۇزغاندۇ، ھەر ھالدا پەخەسرەك بولاي، — دەپتۇ بۆرە قېچىپ كېتىپ بېرىپ. خوراز ئۇنىڭ كەينىدىن:

— ئالدامچىنىڭ قۇيرۇقى بىر تۇتام! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

ئىككى ئۆچكە

ستەڭگە قويۇلغان تار بىر تال ياغاچنىڭ ئىككى تەرىپىدىن ئىككى ئۆچكە تەڭلا كېلىپ قاپتۇ.

— سەن توختاپ تۇر، ئاۋۋال مەن ئۆتۈۋالاي، — دەپتۇ ياغاچنىڭ بۇ تەرىپىدىكى ئۆچكە.

— ياق، سەن توختاپ تۇرغىن، مەن ئاۋۋال ئۆتۈۋالاي، — دەپتۇ ياغاچنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئۆچكە.

— ياق، ئاۋۋال مەن ئۆتىمەن!

— نېمە ئۈچۈن سەن ئۆتەتتىڭ، مەن ئۆتىمەن!

— مەنمۇ ساڭا يول بەرمەيمەن!

شۇنداق قىلىپ، ئىككىسى ياغاچنىڭ ئوتتۇرىغا كېلىۋېلىپ بىر - بىرىنى ئىتتىرىشكە ۋە ئۈسۈشكە باشلاپتۇ. ئاخىر ھەر ئىككىسى يېقىلىپ كېتىپ، سۇنىڭ ئىچىدە تۇنجۇقۇپ ئۆلۈپتۇ.

بېخىل باي

ئۇرۇنقى زاماندا بىر بېخىل باي ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭ مىڭلاپ مال - چارۋىسى، ئامبار - ئامباردا ئاشلىقى، ھېسابسىز پۇل - پۇچەكلىرى بار ئىكەن، بىراق ئۆيلەنسە خوتۇنىنىڭ قورسقىنى بېقىشتىن قورقۇپ ئۆيلەنمىگەن، تاماق ئەتسە ئوتۇن، ئاشلىق كېتىشتىن قورقۇپ ئوچاق سالمىغانىكەن. ئۇ قورسقى ئاچسا كىمنىڭ موريسىدىن تۇتۇن چىقسا، شۇ ئۆيگە باريدىكەن، شۇڭا تۇزۇك بىر نەرسە يېمىگەنلىكتىن پۇتۇن بەدىنى ئىششىپ، شال كېسىلى بولۇپ قاپتۇ، تېۋىپقا كۆرسەتسە، تېۋىپ، مال ئۆلتۇرۇپ تېرىسىگە كىرىشنى، گۆشىنى يەڭ، ئاندىن ساقىيىسىز، دەۋاتىدۇ. قوي ئۆلتۇرۇپ تېرىسىگە كىرەي دېسەم، قاراپ تۇرۇپ بىر مالنىڭ جېنىغا زامىن بولسام، قانداق بولار دەۋاتىمەن. ماڭا بىر مەسلىھەت بەرسىلە، قانداق قىلسام بولار؟

قوشنىسى ئۇنىڭ بىر قوينىڭ مەردىن كېچىلمەيۋاتقانلىقىنى بىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— بىزنىڭ ئۆيدە بۇلتۇر قۇربان ھېيىتتا ئۆلتۇرگەن بىر قوينىڭ تېرىسى تۇراتتى، سىلىنى شۇ تېرىگە ئېلىپ قويسام، قانداق ؟

بۇ مەسلىھەت بايغا بەكمۇ يېقىپتۇ ۋە قوشنىسىدىن تېزرەك شۇنداق قىلىپ قويۇشنى ئۆتۈنۈپتۇ.

قوشنىسى تېرىنى سۇ پۇركۇپ يۇمشىتىپ، بېخىل بايىنى يۆگەپتۇ. تېرىدە قوي پىتى بار ئىكەن، بايىنى راسا چېقىشقا باشلاپتۇ. قوشنىسى بۇ ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن، بايىنىڭ ئۆيىدىكى ئۆچكە چۇپۇردا ئىس سېلىپ، بايىنى قۇتقۇزماقچى بوپتۇ.

— ياق، ئۇنىڭدا ئارغامچا ئېشىمەن، — دەپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ باي كۆزىنى چەكچەيتىپ، — ئۇنى ھەرگىز كۆيدۈرۈۋەتمىسىلە !

— توغرا، توغرا، — دەپتۇ قوشنىسى ئويلىنىپ تۇرماستىنلا، — چۇپۇرنىڭ كۆيۈپ كەتكەنىدىن سىلىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىرى ئەۋزەل ئوخشىمامدۇ؟

— ئەمدى... ئەمدى ... — باي دۇدۇقلاپ تۇرۇپ قاپتۇ.

«بېخىل جېنىدىن كېچەر، مېلىدىن كەچمەس» دېگەن گەپ شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

تۆگە بىلەن ئۆچكە

ئۇرۇنقى زاماندا بىر ئۆچكە بىلەن بىر تۆگە دوست بوپتۇ. ئۇلار بىللە ئوتلاپ، بىللە سۇلاپ ناھايىتى ئىناق ئۆتۈشىدىكەن. بىر كۈنى ئىككىسى ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشۈپتۇ.

— مەن بەكمۇ مۇلايىم، ئاداش، — دەپ گەپ باشلاپتۇ تۆگە، — بويۇمنىڭمۇ بوي دېگۈچىلىكى بار، ئەقلىمۇ جايىدا، ماڭا كىمنىڭمۇ زوقى كەلمەيدۇ؟

— سەكرەشتە ماڭا يېتىدىغىنى يوق، ئۇپرىمايدىغان ئاچا تۇيىقىم بار. مېنىڭچە، بوينىڭ ئېگىز بولغىنىدىن پاكار بولغىنى ياخشى، — دەپتۇ ئۆچكىمۇ ساقلىنى سىلاپ قويۇپ.

— ياق، ئاداش، — دەپتۇ تۆگە، — پاكارنىڭ نېمىسى ياخشى؟ ئېگىز بولغانغا يەتمەيدۇ!

ئۇلار خېلى ئۇزۇن پاراڭلاشقاندىن كېيىن ئوتلاش ئۈچۈن مېڭىشىپتۇ. بىر يەرگە كېلىپ قالىسا ناھايىتى چىرايلىق باغ تۇرغۇدەك، باغنىڭ ئىچىدە ھەر خىل مېۋىلەر پىشىپ كېتىپتۇ. بىراق، تام بەك ئېگىز بولغاچقا، ھەر ئىككىسى باغقا كىرەلمەپتۇ. تۆگە ئۇزۇن بوينىنى سوزۇپ تامدىن چىقىپ تۇرغان شاخلارنى يېيىشكە باشلاپتۇ. ئۆچكە ھەرقانچە سەكرەپ باقسىمۇ بويى يەتمەي، ھېچ نەرسە يېيەلمەپتۇ. تۆگە ئۆچكىگە قاراپمۇ قويماي يەۋېرىپتۇ. ئۆچكە بوينىنى قىسىپ، ئاغزىنى تامشىپ بىر چەتتە تۇرۇپتۇ. تۆگە دوستىنىڭ تېخىمۇ ئوغسىنى قاينىتىپ:

— قانداق، ئۆچكە ئاداش، بوينىڭ ئېگىز بولغىنى ياخشىمىكەن؟ — دەپ كۆرەڭلەپتۇ. ئۆچكە گەپ - سۆز قىلماپتۇ، بىراق ئۈياق - بۇياققا قاراپ يۈرۈپ بىر سۈڭگۈچنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، باغنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. تۆگە سۈڭگۈچنىڭ ئالدىغا كېلىپ كىرەلمەپتۇ. ئۆچكە ھەر خىل مېۋىلەرنى تويغۇچە يەپتۇ، بىردەمدىن كېيىن سەكرەپ باراڭغا چىقىپ ئۈزۈم يەپ ئولتۇرۇپ، سىرتتا ئاغزىنى تامشىپ قاراپ تۇرغان تۆگىگە مۇنداق دەپتۇ:

— قانداق، دوستۇم تۆگىۋاي، دېمىڭ ئىچىڭگە چۈشۈپ كەتتىغۇ؟ بوينىڭ پاكار بولغىنى ياخشىمىكەن؟

بۇلارنىڭ ماختىنىشلىرىنى ئاڭلاپ تۇرغان بىر ئات كېلىپ:

— ھەر ئىككىڭلار ئورۇنسىز ماختىنىۋاتىسىلەر. ھەممە نەرسىنىڭ بويى ئوخشاش بولمايدۇ، ئېگىزنىڭ ئارتۇقچىلىقىمۇ، كەمچىلىكىمۇ بولىدۇ، پاكارنىڭمۇ شۇنداق. ئۆزۈڭلارنىڭ يېتىشسىزلىك تەرىپىڭلارنى كۆرمەي، ئارتۇقچىلىق تەرىپىڭلارنى سۆزلەپ ماختىنىۋېرىشتىن ئىزا تارتمامسىلەر؟ — دەپتۇ. ئاتنىڭ بۇ ئورۇنلۇق سۆزى ئۇلارنى بەكمۇ خىجىل قىپتۇ.

تۈلكە بىلەن ئېشەك

بىر تۈلكە يۈگۈرۈپ كېلىۋېتىپ، تۇيۇقسىزلا چوڭقۇر ئازغالغا چۈشۈپ كېتىپتۇ، ھەرقانچە قىلىپمۇ چىقالماپتۇ، قانداق قىلىشنى بىلمەي ئولتۇرغاندا، بىر ئېشەك سۇ ئىزدەپ يۈرۈپ ھېلىقى ئازغالنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە ئازغالدىكى تۈلكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن:

— ھەي تۈلكىۋاي، بۇ يەردە نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ۋاي نېمىسىنى سورايسەن، — دەپتۇ تۈلكە، — بۇ كەڭ دالىدا ئۇسسۇزلۇق ۋە ئىسسىقتىن ئۆلەي دەپ قالدىم. بۇ يەر بەك سالقىن ئىكەن ھەم سۈپسۈزۈك سۇ بار ئىكەن، راھەتلىنىپ دەم ئېلىۋاتىمەن.

بۇنى ئاڭلىغان ئېشەك، مەنمۇ سۇ ئىچىپ سالقىنداپ راھەتلىنەيچۇ، دەپ ئويلاپ ئازغالغا چۈشۈپتۇ. ئاران تۇرغان تۈلكە شۇ ھامان بىر سەكرەپ ئېشەكنىڭ ئۈستىگە مىنىپتۇ ـ دە، يەنە بىر سەكرەپ ئازغالدىن كەڭ دالىغا چىقىپ كېتىپ قاپتۇ. ئېشەك ئازغالنىڭ ئىچىدىن چىقالماي قاپتۇ.

«يالغانچىغا ئىشەنسەڭ، بېشىڭغا بالا تاپسەن» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن قالغانكەن.

ئەقللىق بورسۇق

ئۇنلەرنىڭ بىرىدە قورسىقى ئېچىپ ئۆلەر ھالغا چۈشۈپ قالغان بىر بۆرە جاڭ-گالدا تىمىسقىلاپ كېلىۋاتسا، ئۇشتۇمتۇت سېمىز بىر بورسۇق ئۇچراپ قاپتۇ. ھەر نېمە بولسا ئوزۇق تېپىلدى دەپ، خۇشاللىقتىن ئاغزى قۇلىقىغا يەتكەن بۆرە:

— بۇرادەر بورسۇق، نەدىن كېلىپ، نەگە كېتىپ بارىسەن؟ — دەپ ھەجىيىپ سوراپتۇ.

بۆرىنىڭ شۇم نىيىتىنى سەزگەن بورسۇق دەرھال ئەقىل ئىشلىتىپتۇ - دە:

— ۋاي، بۆرە ئاكا، سىزنى ئىزدەپ چىقىپغان دۆڭ، چۈشىگەن ئوي قالمىدى. تەلىيىمگە بۇ يەردە ئۇچراپ قالدىڭىز، سىزنى مېھمانغا چاقىرىپ كەلگەنىدىم، — دەپتۇ.

— ۋاي يالغانچى ھارامزادە! — دەپتۇ بۆرە بىردىنلا پەيلىنى بۇزۇپ، — ئۇستىلىقىڭنى قارا، مېنى ئالدىماقچى بولۇۋاتامسەن تېخى! سېنىڭ قىلتىقىڭغا چۈشىدىغان ئەخمەق بۆرە مەن ئەمەس! سېنى مەززە قىلىپ شۇنداق يەيمەنكى، كۆرۈپ تۇر!

بۆرە ئېتىلىپ كېلىپ بورسۇقنى باسماقداپتۇ. بورسۇق قىلچە ھودۇقماي:

— ھەي ئەخمەق، سەن بىزنى قانداق يېيىشنى بىلمەيدىكەنسەن، نوچى بولساڭ، داداڭغا ئوخشاش يېمەمسەن؟ — دەپتۇ. بۆرە بۇ يېڭى گەپنى ئاڭلاپ ھەيران بولغىنىدىن:

— دادام بورسۇقلارنى قانداق يەيدىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— خالىساڭ، سۆزلەپ بېرەي، ئاڭلا، — دەپ سۆز باشلاپتۇ بورسۇق، — داداڭ بىزنى ھەر-گىزمۇ ساڭا ئوخشاش مۇنداق ئەخمەقلەرچە يېمەيدۇ. داداڭ بىزنى تۇتۇۋالغاندىن كېيىن دۇمبىسە-گە ئېلىپ تۇرۇپ، ئۇچ قېتىم يولنىڭ ئۇ چېتىگە، ئۇچ قېتىم يولنىڭ بۇ چېتىگە تاشلاپ ئاندىن يەيدۇ. نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن.

بۆرە بۇ يەردە بىر سىرنىڭ بارلىقىنى پەملەپ، دادىسىنى دوراپ باقماقچى بوپتۇ ۋە بورسۇقنى تاپىنى ئاستىدىن ئېلىپ، يولنىڭ ئۇ چېتىگە تاشلاپتۇ. بورسۇق دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ قېچىپ-تۇ - دە، يېقىنلا يەردىكى ئۇۋۇسىغا كىرىپ كېتىپتۇ. بۆرە غەزەپلىنىپ:

— مېنى ئالداپسەن - دە! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

ئەقىللىق بورسۇق ئۇۋۇسىنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ بۆرىنى مەسخىرە قىلىپ:

— مېنىڭ ئەقىللىق دادام سېنىڭ داداڭنى ھەر دائىم مۇشۇنداق ئالداپ قۇتۇلاتتى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

تۇلكە بىلەن شىر

شىر قېرىپ كېتىپ، ئىلگىرىكىدەك ئوۋغا چىقالمايدىغان بولۇپ قاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ساختىپەزلىك قىلىپ قورساق بېقىش كويىغا چۈشۈپتۇ، ئۆزى ئۆڭكۈردە يېتىۋېلىپ:

ــ ئاغرىپ قالدىم، ماڭغۇدەك ماغدۇرۇم يوق، دوستلىرىم پات ـ پات كېلىپ مېنى يوقلاپ تۇرسۇن، ــ دەپ، ھەممە ھايۋانلارغا خەۋەر تارقىتىپتۇ. ھايۋانلار شىرنىڭ ھالىنى سوراش ئۈچۈن بىردىن ـ ئىككىدىن بولۇپ يوقلاپ كېلىشكە باشلاپتۇ. شىر كەلگەنلىڭ بىرىنىمۇ تىرىك ياندۇرماي، تۈتۈپ يېيىشكە باشلاپتۇ.

بىر كۈنى تۇلكە يوقلاپ كەپتۇ. ئۇ ئۆڭكۈرگە كىرمەي سىرتتا تۇرۇپ:

ــ شىر ئاكا، قانداق ئەھۋالىڭىز؟ نەچچە كۈندىن بۇيان سىزنى يوقلاپ كەلگەنلەردىن ئەھۋالىڭىزنى سورايلى دېسەم، ھېچقايسىسى كۆرۈنمەيدۇ، بۈگۈن ئۆزۈم كەلدىم، تاۋىڭىز قانداقراق؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ھالىم ئوسالراق تۇرىدۇ، ــ دەپتۇ شىر يالغاندىن ئىڭراپ قويۇپ، ــ نېمىشقا ئۆڭكۈرگە كىرمەي تالادا تۇرىسەن؟ شۇنچە يىراقتىن ئالاھىدە مېنى يوقلاپ كەپسەن، ئۆڭكۈرگە كىرگىن، بىردەم ـ يېرىمدەم مۈڭدىشايلى!

ــ مەنمۇ ئۆڭكۈرىڭىزگە كىرىشنى ئويلىغانىدىم، ــ دەپتۇ تۇلكە سەگەكلىك بىلەن ئەتراپىغا قاراپ قويۇپ، ــ بىراق، ئۆڭكۈرىڭىزگە كىرگەن ئىزلار تۇرىدۇ، چىققان ئىزلار كۆرۈنمەيدىغۇ؟

ــ ئىزلارغا قاراپ نېمە قىلىسەن، قورقماي كىرىۋەرگىن، ــ دەپتۇ شىر لوللىق بىلەن، ــ سەن بولساڭ مېھمان، تالادا تۇرساڭ، سەت تۇرىدۇ، قورسىقىمۇ ئېچىپ قالغاندۇ، بىر نەرسە يەپ كەتكىن، ئۆڭكۈرگە كىر!

ــ رەھمەت، شىر ئاكا، ئەھۋالىڭىزنى ئۇققاندىن كېيىن بولار، سىز مېنىڭ قورسىقىمنى ئەمەس، ئۆزىڭىزنىڭكىنى ئويلاۋاتىسىزغۇ دەيمەن؟ خوش، مەن قايتاي! ــ دەپتۇ تۇلكە ۋە دەرھال كەينىگە يېنىپتۇ.

تەمەخور مۇشۇك

بىر كەمبەغەل تۇل خوتۇننىڭ بىر مۇشۇكى بار ئىكەن. بۇ خوتۇن كەمبەغەل بولغاچ- لىقتىن مۇشۇكنى ھەر خىل تائاملار بىلەن باقالمىسىمۇ، ھەر ھالدا ئاچ قويماي، كۇندە بىرنەچچە قېتىم نان چايناپ بېرىدىكەن. لېكىن، بۇ مۇشۇك ناھايىتى تەمەخور بولۇپ، ئۆز ئىگىسىنىڭ بەرگىنىگە زادىلا قانائەت قىلمايدىكەن، بىردەر نەرسە بېرەرمىكىن، دېگەن تەمە بىلەن كەچكىچە تالاغا چىقىپ، ئۆتكەن - كەچكەنلەرنىڭ قولىغا قاراپ ياتىدىكەن. بىر كۈنى ئۇنىڭ يېنىغا بويىنىدا مەرۋايىت، مارجانلار بار، تۈكلىرى يالتىراپ كەتكەن سىمىز بىر مۇشۇك كەپتۇ - دە:

— بۇ يەردە يېتىپسەنغۇ؟ — دەپتۇ.

— ھەئە، ئاپتاپسىنىپ ياتتىم، — دەپتۇ تەمەخور مۇشۇك.

— سەن كىمنىڭ مۇشۇكى؟

— مۇشۇ ئۆيدىكى تۇل خوتۇننىڭ مۇشۇكىمەن، — دەپتۇ ئۇ سىمىز مۇشۇككە تەلمۈرۈپ ۋە

سوراپتۇ، — سىزمۇ مۇشۇك، مەنمۇ مۇشۇك، لېكىن سىز بەك سېمىز، چىرايلىق ئىكەنسىز، مەن بەك ئورۇق. ئۆزىڭىز كىمنىڭ مۇشۇكى بولىسىز؟

— مەن پادىشاھنىڭ مۇشۇكى.

— شۇڭا، سېمىز، چىرايلىق ئىكەنسىز، — دەپ ئالاھىدە سالام بېرىپ، ئۆز دەردىنى ئېيىتىشقا باشلاپتۇ ئۇ، — ماڭمۇ ئانچە - مۇنچە غەمخورلۇق قىلىپ قويسىڭىز، قانداق؟ مەن بىتەلەي كۈنىگە بىرنەچچە چاينام نان يەيمەن، يېرىم ئاچ، يېرىم توق، قورسىقىم تويۇپ باققىنىنى بىلمەيمەن.

— بولىدۇ، مېنىڭ يېنىمغا بارغىن. گۆش - پۆش دېگەن ئېشىپ - تېشىپ تۇرىدۇ. باشقا مۇشۇكلەرمۇ مەندىن ئاشقان - تاشقانىنى يەپ تويۇپ چىقىپ كېتىدۇ، — دەپتۇ پادىشاھنىڭ مۇشۇكى.

تەمەخور مۇشۇك خۇشاللىقىدىن ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ، چوقۇم باردىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئۇ، كېچىچە ھەر خىل تائاملارنى ئويلاپ ئۇيقۇسى كەلمەپتۇ. تاڭ ئېتىش بىلەنلا ئۇ پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا قاراپ مېڭىپتۇ، ئوردىغا كىرىپ ئۇياق - بۇياققا كۆز يۈگۈرتۈپتۇ، بىراق پادىشاھنىڭ مۇشۇكىنى تاپالماپتۇ، ئاخىر پادىشاھ تۇرىدىغان ئۆيگە كىرسە، پادىشاھ ئۇخلاۋېتىپتۇ.

ئۇ پادىشاھنىڭ كارىۋىتى يېنىدىكى بىر قەپەسنىڭ ئىچىدە تۇرغان شاتۇتنىنى كۆرۈپتۇ - دە، قۇرۇق كەتمەي، شاتۇتنىنى بولسىمۇ يەپ كېتەي، دەپ ئويلاپ، قەپەسكە ئېتىلىپتۇ. قاتتىق قورقۇپ كەتكەن شاتۇتى چىرقىراپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ئويغىنىپ قارىسا، بىر ئوغرى مۇشۇك شاتۇتنىنى يېمەكچى بولۇۋاتقانكەن، ئۇ دەرھال ئوقيانى ئېلىپ مۇشۇكنى ئېتىپتۇ. مۇشۇك يېرىم جان ھالدا ئوقيانى سۆرەپ ئۆز ئۆيىگە قېچىپ كەپتۇ.

— نېمە بولدۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ تۇل خوتۇن. گۇناھكار مۇشۇك لام - جىم دېيەلمەپتۇ.

ئەھۋالنى چۈشەنگەن تۇل خوتۇن ئېچىنىغان ھالدا مۇنداق دەپتۇ:

— بىلىپ قويكى، «تەمەنىڭ كەينى كالا» بولىدۇ. يا چاشقان تۇتۇپ يېمەي، يا مەن بەرگەنگە شۈكۈر قىلماي، بالاخور نەپسىڭنىڭ كەينىگە كىرىپ، جاجاڭنى يەپسەن!

ماختانچاق پاقا

ئۇرۇنقى زاماندا بىر كۆلدە ئىككى غاز ۋە بىر پاقا بىللە ياشايدىكەن. ئۇلار ناھايىتى ئىناق ئۆتمدىكەن.

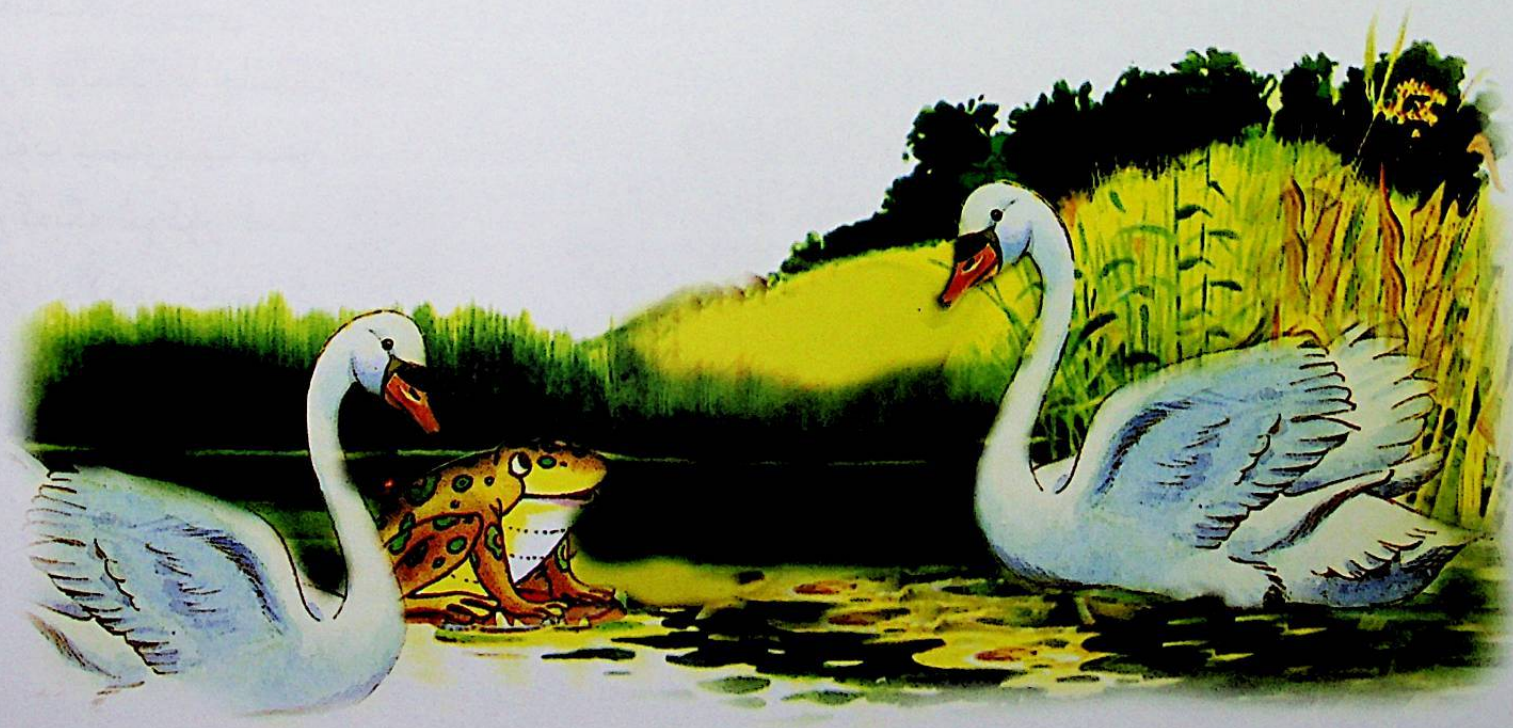
كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپ كۆل قۇرۇشقا باشلاپتۇ، ئۇزۇن ئۆتمەي سۇ پۈتۈنلەي تۇ-گەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن غازلار سۇ بار يەرگە كۆچمەكچى بولۇشۇپتۇ. بىراق پاقىنى بىللە ئېلىپ كې-تەيلى دېسە، پاقا ئۇچالمايدىكەن، تاشلاپ كېتىشكە كۆڭلى ئۇنىمايدىكەن. بۇلارنىڭ بېشى قېتىپ، ئامال ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ، ئۇيان ئويلاپتۇ، بۇيان ئويلاپتۇ، ئاخىر پاقا مۇنداق دەپتۇ:

— غاز ئاكىلار، بۇنىڭغا بىر ئامال بار: بىر تال چۆپنىڭ ئۇچىنى ئىككىڭلار چىشلەڭلار، مەن ئوتتۇرىنى چىشلەي، مۇشۇنداق ئۇچۇپ مېنى ئېلىپ مېڭىڭلار، قانداق؟

— بۇ ئوبدان چارە ئىكەن، — دەپتۇ غازلار، — بىراق سۇ بار يەرگە بېرىش ئۇچۇن خېلى ئۇزۇن يول بېسىشقا توغرا كېلىدۇ. سەن ئۇزۇنغىچە ئاغزىڭنى ئاچماي، چۆپنى مەھكەم چىشلەپ چە-دىيالارسەنمۇ؟

— چىدايمەن، — دەپتۇ پاقا ئىشەنچ بىلەن.

— ئۇنداق بولسا سېنى ئېلىپ ماڭايلى، لېكىن زادىلا گەپ قىلما، بولمىسا خەتەرلىك ئەھۋال

تۇغۇلۇپ قالمدۇ، ــ دەپتۇ غازلار.

ئۇلار يولغا چىقىپتۇ، ئۇچۇپتۇ، ئۇچۇپتۇ، بىر مەھەللىنىڭ ئۈستىگە كەلگەندە بىرمۇنچە كىشىلەر ئاسمانغا قارىشىپ:

ــ ئەجەب پەمى بار غازلار ئىكەن ـ ھە؟ پاقىنى ناھايىتى ئەپچىل ئېلىپ مېڭىپتۇ! ــ دېيىشىپتۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان پاقا ئىچىدە، بۇ چارىنى غازلار ئەمەس، مەن تاپقان، دەپ ئويلاپتۇ. ئۇلار يەنە بىر مەھەللىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، بىرمۇنچە كىشىلەر يەنە:

ــ قاراڭلار، قاراڭلار، غازلارنىڭ ئەقىللىقلىقىنى! پاقىنى بىر ئوبدانلا ئېلىپ كېتىۋاتقىنىنى! ــ دېيىشىپتۇ.

پاقا: «غازلار ئەقىللىق ئەمەس، مەن ئەقىللىق، بۇ چارىنى مەن تاپقان» دەپ ۋارقىرىۋەتكىلى قىل قاپتۇ، دەرھال ئېسىنى يىغىۋېلىپ ئاغزىنى ئاچماپتۇ.

شۇ تەرىقىدە ئۇچۇپتۇ، ئۇچۇپتۇ، تېخىمۇ ئاۋات، تېخىمۇ چىرايلىق بىر مەھەللىدىن ئۆتۈپتۇ. بۇ يەردە تېخىمۇ نۇرغۇن كىشىلەر تۇرغانكەن، ئۇلار ھەيران بولۇشۇپ:

ــ قاراڭلار، پاقىنى بىللە ئېلىپ ئۇچالايدىغان قالتىس تەدبىرلىك غازلار ئىكەن! نېمىدېگەن ئەقىللىق غازلار بۇ! شۇنچە ئوبدان ئامالنى تاپقىنىنى قاراڭلار! ــ دېيىشىپ ماختاپ كېتىپتۇ.

بۇ ماختاشلارنى ئاڭلاپ پاقا ئۆزىنى زادىلا تۇتۇۋالالماپتۇ ـ دە، بۇ ئامالنى ئۆزىنىڭ تاپقانلىقىنى جاكارلىماقچى بولۇپ:

ــ مەن... ــ دېيىشگىلا، چۈنقتىن ئاغزى چىقىپ كېتىپ يەرگە چۈشۈپ ئۆلۈپتۇ.

تۆگە بىلەن ئېشەك

ئېشەك بىلەن تۆگە ھېرىپ ئۆلەر ھالغا كېلىپ قالغاندىن كېيىن، كارۋان، مەن سەپەردىن يانغۇچە ئوتلاپ يۈرۈپ سەمرىپ قالار. قايتاردا ئېلىپ كېتەرمەن، دېگەن ئوي بىلەن تاغ باغرىدىكى بىر يايلاققا تاشلاپ كېتىپتۇ. ئېشەك بىلەن تۆگە يېرىم كۈنگىچە ئورنىدىن تۇرالماي يېتىپتۇ، ئەمما ھەر خىل ئوت ـ چۆپلەرنىڭ پۇرىقى، تاغنىڭ ساپ ھاۋاسى ئۇلارغا كۈچ ـ قۇۋۋەت بەرگۈچى شىپالىق دورا بوپتۇ. ئۇلار ئاستا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ شۇپ، يېڭى چىققان ئوتلارنىڭ ئۈچىدىن يەپ، سۈزۈك سۇ ئىچىپ خېلى ماغدۇرىغا كېلىپ قاپتۇ، بۇ كەڭرى يايلاقتا يايلاپ يۈرۈپ ئۆزۈنغا بارمايلا سەمرىپ كېتىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى ئوزۇق ئىزدەپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغان بىر تۈلكە ئۇلارنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ، بىراق يالغۇز ئۆزىنىڭ كۈچى يەتمەيدىغانلىقىنى سېزىپ، دەرھال بۆرىگە خەۋەر قىلماقچى بولۇپ مېڭىپتۇ.

— ئۇلارغا نېمە گۇناھ قويساق بولار؟ گەپ ـ سۆز يوقلا يېيىش قىيىن، — دەپتۇ بۆرە تۈلكىدىن بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ تۈلكە، — بۇ يايلاق مېنىڭكى، بۇ يەردە يايلاشقا سىلەرگە كىم ئىجازەت بەردى؟ شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەرنى يەيمەن، دېگىن. مەن ساڭا گۇۋاھچى بولىمەن، قانداق؟

— بولىدۇ، — دەپتۇ بۆرە ۋە تۈلكىنى ئەگەشتۇرۇپ مېڭىپتۇ.

ئېشەك بىلەن تۆگە يىراقتىنلا بۆرە بىلەن تۈلكىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ: «ماغدۇرغىمۇ كېلىپ قالدۇق، كۈچىمىزمۇ بار، ئۆلسەكمۇ ئېلىشىپ ئۆلەيلى» دەپ مەسلىھەتلىشىۋاپتۇ.

— ھەي دارازا، سالپاڭ قۇلاق! — دەپ ۋارقىراپتۇ بۆرە كېلىپلا، — ئىككىڭ كىمنىڭ رۇخسىتى بىلەن بۇ يەردە ئوتلاپ يۈرۈشسەن؟!

— نېمە كارىڭ بار؟ — دەپتۇ تۆگىمۇ بوش كەلمەي.

— ھەي ئۇزۇن ئەخمەق، نېمىشقا كارىم بولمايتتى! بىلەمسەن، بۇ يايلاق مېنىڭ؟ — دەپتۇ بۆرە.

— قايسى يايلاق سېنىڭ؟ — دەپتۇ تۆگە.

— سەن ئوتلاۋاتقان مۇشۇ يايلاق!

— راست، بۇ يايلاق بۆرە غوجامنىڭ، بۇنىڭغا مەن گۇۋاھ، — دەپتۇ تۈلكە ئالدىراپ.

— ئۇنداق بولسا، بىز بۇ يەرنىڭ ئوتنىنى يېمىدۇق! — دەپتۇ تۆگە.

شۇ ئەسنادا تۈلكە كېلىپ بۆرىنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلاپتۇ. بۆرە بۈلارغا يېقىنلىشىپ:

— بۇ يەرنىڭ ئوتنىنى يېگەن - يېمىگەنلىكىڭنى ئاسانلا بىلىمەن! — دەپتۇ.

— قانداق بىلىسەن؟ — دەپتۇ تۆگە.

— تىلىڭنى چىقار، پۈراپ باقىمەن!

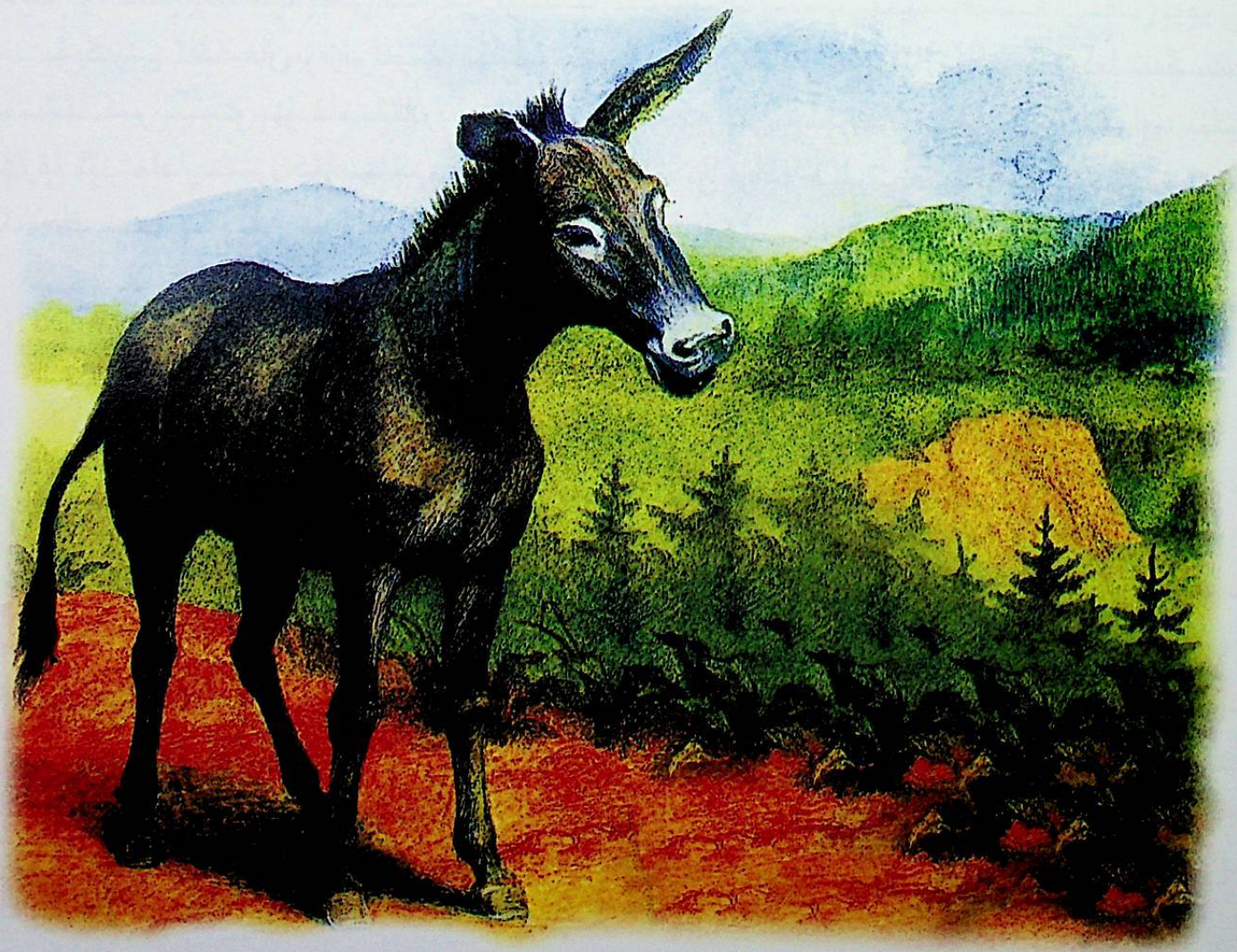
تۆگە بىلەن ئېشەك، بۈلارنىڭ كۈچى يەتمەي، ئالدى بىلەن تىلىنى ئۈزۈۋېتىپ، ئوت يېمەيدىغان قىلىپ قويماقچى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆلتۈرۈپ يېمەكچى بولۇۋاتقان ھېيلىسىنى پەملەپتۇ. تۆگە ئېشەككە كۆزىنى قىسىپ قويۇپ:

— ماقۇل، پۈراپ باق، — دەپتۇ تىلىنى چىقىرىپ.

بۆرە تۆگىگە يېقىن كېلىشىگە تۆگە كۆكرىكى بىلەن بىر ئۇرغانكەن، بۆرە كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ، تىك موللاق چۈشۈپتۇ. ئاڭغىچە ئېشەك كېلىپ بۆرىنىڭ بېقىنلىرىغا بىرنەچچىنى تېپىپتۇ. بۆرە بۇ ئۇشتۇمتۇت زەربىدىن تىن تارتماي ئۆلۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن تۈلكە ئالاقزادە بولۇپ بەدەر قېچىپتۇ. ئېشەك تۈلكىنىڭ كەينىدىن ھاڭراپ مۇنداق دەپتۇ:

«يەر ئىگىسى»نى كۆرۈڭ ئۆلۈپ ياتقىنىنى،
بۇ كۆرگىنىڭدىن ساۋاق ئالمىساڭ،

«گۇۋاھچىسى»نى كۆرۈڭ قورقۇپ قاچقىنىنى.
باشلاپ كەل بۆرىنىڭ يەنە باشقىسىنى!

پادشاھ بىلەن شاھزادە

تكەن زاماندا بىر ئەخمەق پادىشاھ بولغانكەن. ئۇنىڭ بىر ئوغلى بولۇپ، پادىشاھ بۇ ئوغلىنى تولىمۇ ئەركە ئۆستۈرگەنكەن. پادىشاھ نەگە بارسا ئۆز ئوغلىنى ئورۇنسىز ماختاپ ـ ئۇچۇرۇپلا يۈرىدىكەن. دادىسى شۇنداق ئۆگەتكەچكە، بۇ شاھزادە ھېچقانداق بىلىم ئۆگەنمەي، تازىمۇ ئەخمەق ۋە ئاتىكارچى بولۇپ ئۆسۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ ئوغلىنى باشلاپ، ۋەزىرلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ سايادەتكە چىقىپتۇ. ئۇلار بىر دەريانىڭ بويىغا كەلگەندە، ئۇلار ئارىسىدا سۇ ئۈزۈش ماھىرلىقى ھەققىدە پاراڭ بولۇپ قاپتۇ. پادىشاھنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ يەنە ئۆز ئوغلىنى ماختاشقا باشلاپتۇ:

— بىزنىڭ ئوغۇل سۇ ئۈزۈشكە شۇنداق ئۇستىكى، سۇغا بىر باش چۆكۈرسە، ناھايىتى ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتكەندە چىقىدۇ، تېخى يەنە سۇ ئۈستىدە ئوڭدىسىغا يېتىپ ئۇخلىيالايدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ۋەزىرلەرمۇ خۇشامەتچىلىك بىلەن شاھزادىنى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختاشقا كىرىشىپتۇ. بۇ ماختاشلاردىن مەست بولۇپ كەتكەن شاھزادە ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، باشقىلارغا ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولۇپ «پولتۇك» قىلىپ دەريا‌غا ئۆزىنى ئېتىپتۇ. دېگەندەك شاھزادە خېلى ئۇزۇنغىچە سۇ ئۈستىدە كۆرۈنمەپتۇ.

بىردىنلا پادىشاھنىڭ چىرايى تاتىرىشقا باشلاپتۇ. ۋەزىرلەر بولسا شاھزادىنى تېخىمۇ ماختىغىلى تۇرۇپتۇ:

— نېمىدېگەن ئۇستا ـ ھە! سۇغا چۆكۈپ كىرىپ كېتىپ تېخىچىلا چىقمىدى!

— دۇنيادا بۇنداق ماھىر سۇ ئۈزگۈچىنى زادىلا كۆرمىگەنكەنمىز!

بىر ھازادىن كېيىن شاھزادە سۇ ئۈستىدە پەيدا بوپتۇ ۋە ئوڭدىسىغا جىمجىت يېتىپتۇ.

— مانا، مانا، بۇ چېۋەرلىكىنى قاراڭلار! — دېيىشىپتۇ ۋەزىرلەر، — سۇ ئۈستىدە پۈت ـ قوللىرىنى مىدىر قىلماي مۇشۇنداق ھۇزۇرلىنىپ ياتماق ئاسانمۇ!

ئالاقزادە بولغانلىقىنى بىلىندۈرمەي، دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ تۇرغان پادىشاھ ئاخىر چىدىيالماي:

— ھەي خالايىق، ئوغلۇمنى تېز قۇتۇلدۇرۇڭلار، ئۇنىڭ سۇ ئۈزۈشتە تېخى كەمچىل تەرەپلىرىمۇ بار ئىدى. تېز قۇتۇلدۇرۇڭلار! — دەپ ۋارقىرىۋېتىپتۇ.

ۋەزىرلەر شاھزادىنى سۇدىن سۈزۈپ چىقىپ قارىسا، ئۇ ئاللىقاچان ئاخىرەتكە كېتىپ بولغانىكەن.

كەپتەر بىلەن چۈمۈلە

بىر كۈنى بىر كەپتەر ئۇۋچىنىڭ تورىغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇۋچى خۇشال بولۇپ، ئۇنى تۇتۇۋالماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تۇرغان بىر چۈمۈلە دەرھال كېلىپ ئۇۋچىنىڭ كۆڭلىكىنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ دۈمبىسىنى چېنىنىڭ بارچە ئاچچىق چېقىپتۇ. ئۇۋچى چىدىيالماي دەرھال تورنى تاشلىۋېتىپتۇ. پەيتنى غەنىيمەت بىلگەن كەپتەر دەرھال توردىن قېچىپ چىقىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى چۈمۈلە سۇ ئىچمەكچى بولۇپ ئېرىقنىڭ لېۋىگە بارغانكەن، سۇنىڭ دولقۇنى ئۇنى ئېقىتىپ كېتىپتۇ. دەرەخ ئۈستىدە ئارام ئېلىپ ئولتۇرغان ھېلىقى كەپتەر قايسى كۈنى ياخشىلىق قىلغان چۈمۈلىنىڭ ئېقىپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپتۇ ـ دە، شۇ ھامان بىر تال يوپۇرماقنى چىشلەپ كېلىپ چۈمۈلىنىڭ ئالدىغا تاشلاپ بېرىپتۇ. چۈمۈلە يوپۇرماقنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ بىر دەم ئاققاندىن كېيىن، يوپۇرماق شاخ ـ شۇمبا بار يەرگە كېلىپ توختاپ قاپتۇ. چۈمۈلە دەرھال ئۆمىلەپ قىرغاققا چىقىۋاپتۇ ۋە خۇشال بولۇپ، كەپتەرگە بىر ياخشىلىق قىلىپ قويۇۋېدىم، ماڭمۇ ياندۇردى، دېمەك، كىشىگە ياخشىلىق قىلساڭ ئۆزۈڭمۇ ياخشىلىق كۆرىدىكەنسەن، دەپ ئويلاپ، ئۆز ئۇۋىسىغا قاراپ كېتىپتۇ.

قاغا بىلەن تۈلكە

ئۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر قاغا بىر پارچە گۆشنى ئوغرىلاپ كېلىپ دەرەخكە قونۇپ-تۇ ـ دە، ئەمدىلا يەي دەپ تۇرۇشىغا، ئېچىرقاپ كەتكەن بىر تۈلكە كېلىپ قاغىدىن بۇ گۆشنى تارتىۋېلىش كويىغا چۈشۈپتۇ. قانداق قىلىش كېرەك؟ ھېيلىگەر تۈلكە بىردىنلا قاغىنى ماختاشقا باشلاپتۇ:

ــ ھەي، قاغا دوستۇم، سەن نېمىدېگەن چىرايلىق! قارىغىنا، پەيلىرىڭ تۇم قارا، يەنە تېخى تېگى-تېگىدىن يالتىراپ تۇرىدۇ. غازنىڭ مامۇقلىرى دېگەن نېمە ئۇ! سېنىڭ پەيلىرىڭ ئۇنىڭدىنمۇ يۇمشاق. كۆز-لىرىڭچۇ! ھېچكىمدە سېنىڭكىدەك ئۆتكۈر، كېلىشكەن كۆز يوق! تىرناقلىرىڭ بۈركۈتنىڭكىدىن ھەرگىز قېلىشمايدۇ. ئۇچار قۇشلار ئىچىدە گۈزەل دېسە، مانا سېنى دېسە بولىدۇ!

قاغا تۈلكىنىڭ ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختاشلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تېرىسىگە پاتماي كېتىپتۇ، تۈلكە تېخى مېنىڭ سايرىغىنىمنى ئاڭلاپ باقسا، قانچە ماختاپ كېتەر ئىدى؟ توختا، مەن ئۇنىڭغا بىر سايراپ بېرەيچۇ! دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، «قاق» قىلىشىغىلا ئاغزىدىكى گۆش «پوككىدە» يەرگە چۈشۈپتۇ. تۈلكە دەرھال گۆشنى ئېلىپ بىرلا يالماپ يۇتۇۋەتكەندىن كېيىن:

ــ دۇنيادا سېنىڭدەك سەت، سېنىڭدەك شۇم نەرسە يوق، يالغاندىن ماختاپ قويسام، ئۆزۈڭچە مەست بولۇپ كەتتىڭ، ــ دەپ قويۇپ يولىغا راۋان بوپتۇ.

ئاچ كۆزلۈك ئىت

ئۇنلەرنىڭ بىرىدە بىر ئاچ كۆز ئىت كوچىدىن يۇغان بىر پارچە ئۇستىخاننى تېپىۋاپتۇ ـ دە، باشقا ئىتلارنىڭ تارتىۋېلىشىدىن ئەنسىرەپ، يىراققا ئېلىپ بېرىپ ئارامخۇدا يېمەكچى بولۇپ قېچىپتۇ. شۇ قاچقانچە شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر دەريانىڭ يېنىغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ يەردە يېيىشكىمۇ كۆزى قىيماي، دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈپ كەتمەكچى بوپتۇ. دەريادا سۈپسۈزۈك سۇ ئېقىۋاتقانلىكەن. ئۇ دەريا بويلاپ كېتىۋېتىپ، سۇ ئىچىدە ئۆزىگە ئوخشاشلا بىر ئىتنىڭ ئۇسۇلىدا چىشلەپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ۋاھ، بۇ ئىپلاسنىڭ ئېلىپ كېتىۋاتقان ئۇستىخىنى مېنىڭكىدىن يوغان تۇرىدىغۇ! ئۇنى تارتىۋالايچۇ! دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، ئۇنىڭغا خىرىس قىلىپ قاتتىق ھاۋشىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئۇنىڭ ئاغزىدىكى ئۇستىخان سۇغا چۈشۈپ چۆكۈپ كېتىپتۇ. ھەممىدىن قۇرۇق قالغان ئاچ كۆز ئىت ھەسرەتلىنىپ: «ئاز بولسىمۇ بارىغا شۇكۇر قىلسام بوپتىكەن» دەپ پۇشايمان قىلىپ قايتىپ كېتىپتۇ.

قۇشقاچنىڭ قويغا شكار قىلىشى

ـبر بۇركۇت ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىپ، قوي پادىسىغا شكار قىپتۇ ـ دە، بىر قوينى ئېلىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ قۇشقاچنىڭ ھەسەتخورلۇقى كېلىپ ئۆزىچە سۆزلەپ كېتىپتۇ:

«ۋۇي، بۇركۇت جېنىدا قويغا شكار قىلىپ يۈرىدۇيۇ، مەن تېزەك چوقۇلاپ ئۆزۈمنى ئاۋارە قىلىپ يۈرەمدىمەن ! قانات دېسە مەندىمۇ قانات بار، تۇمشۇقۇمۇ نەيزىدەك ئۆتكۇر، ھەممە ئەزايىم ساققۇ ! بۇركۇتتىن قالغان جاننى ئىتقا سېلىپ بېرىمەن. مەندە قوينى ئەمەس، تۆگىنىمۇ شىكار قىلالىغۇدەك قۇدرەت بار !»

قوي پادىسىنى كۆزىتىپ قورام تاشنىڭ ئۈستىدە يانپاشلاپ ياتقان پادىچى ئۇشتۇمتۇت بىر قۇشقاچنىڭ ئاسماندىن ئوقتەك ئېتىلىپ چۈشۈپ، يۇڭلۇق بىر قويغا شكار قىلغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. بىچارە قۇشقاچ پاخماق يۇڭغا ئىلىنىپ قالغان پۇتلىرىنى ھەرقانچە ئۇرۇنۇپمۇ چىقىرالماپتۇ، ئۆزىنى ھەر تەرەپكە ئۇرۇپ يۇلقۇنۇپ بېقىپتۇ، بولماپتۇ، ئاخىر قاناتلىرىنى پالاقلىتىپ ماغدۇرىدىن كېتىپتۇ ـ دە، بېشىنى ساڭگىلىتىپ يېتىپ قاپتۇ.

پادىچىنىڭ قۇشقاچقا ئىچى ئاغرىپ ئۇنىڭ يېنىغا كېپتۇ ۋە مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ:

ـــ جېنىڭغا بېقىپ ئىش قىلساڭچۇ، جانىۋار، ـــ دەپ ئۇنى يۇڭدىن ئاجرىتىپ ئېلىپ ئۇچۇرۇۋېتىپتۇ.

ئەخمەق ئوۋچى

ئورۇنقى زاماندا بىر ئوۋچى ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭ بىر قارچىغىسى بولۇپ، بۇ قارچىغا ئوۋچىغا نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئوۋلاپ بەرگەنكەن. كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى ئوۋچىغا قارچىغىنىڭ قۇيرۇقى ناھايىتى ئۇزۇن ۋە سەت كۆرۈنۈپتۇ ـ دە:

ـ بۇنىڭ ئۇزۇن قۇيرۇقىنى كېسىپ، كالتىراق قىلىپ قويسام چىرايلىق بولمامدۇ، ئۇنىڭغا مۇنچە ئۇزۇن قۇيرۇقنىڭ نېمە كېرىكى بار؟ ـ دەپ قايچىسىنى ئېلىپ، قارچىغىسىنىڭ قۇيرۇقىنى «شارتتىدە» كېسىپ تاشلاپتۇ. يەنە بىر كۈنى ئوۋچىغا ئۇنىڭ قانىتىمۇ ناھايىتى ئۇزۇن، كېسەك كۆرۈنۈپتۇ ـ دە، قانىتىنىڭ يېرىمىنى كېسىپ تاشلاپتۇ. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن قارىسا، قارچىغىنىڭ تۇمشۇقىمۇ ئىلمەك ۋە سەت كۆرۈنۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ تۇمشۇقىنىمۇ ياساپ قويماقچى بولۇپ، يېرىمىنى كېسىپ تاشلاپتۇ. «مانا ئەمدى چاققان بولدۇڭ!» دەپتۇ ئوۋچى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن قارچىغىنى ئېلىپ چىقىپ بىر تۈلكىگە سالغانكەن، ئۇ ئوۋچىلماي «پوككىدە» يەرگە چۈشۈپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيران بولغان ئوۋچىنىڭ ئاغىنىسى سوراپتۇ:

ـ قارچىغاڭ نېمە بولدى، ئوۋچىلماي چۈشۈپ كەتتىغۇ؟

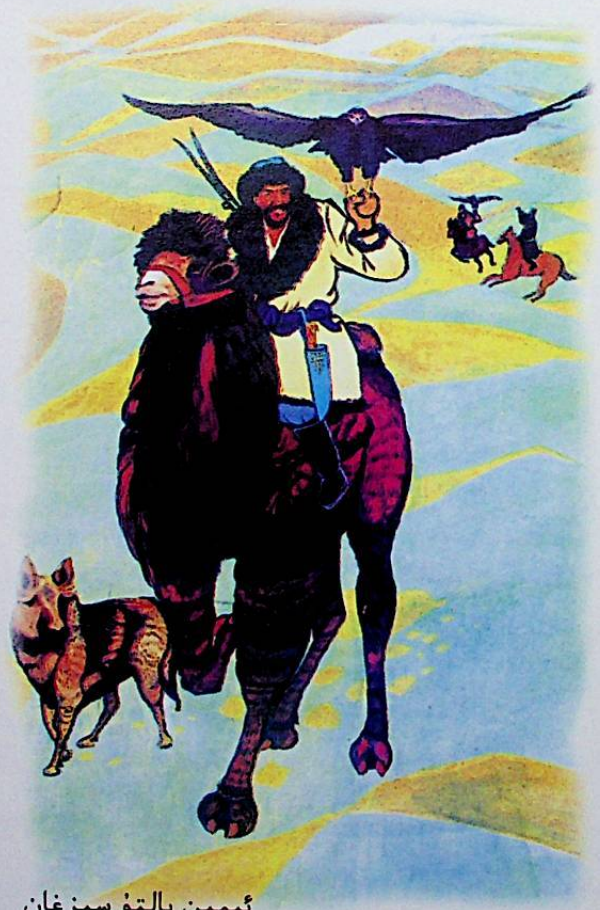
ـ ئۇنىڭ قانات ـ قۇيرۇقلىرىنى كېسىپ تاشلىغانىدىم، ـ دەپتۇ ئوۋچى.

ئاغىنىسى قارچىغىنىڭ قانات ـ قۇيرۇقى ۋە تۇمشۇقلىرىغا قاراپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ـ دە:

ـ بۇ نېمە قىلغىنىڭ، بىر ئوبدانلا قارچىغىنى ناكا قىپسەنغۇ؟ ـ دەپتۇ.

ـ تېخىمۇ چىرايلىق بولسۇن دېگەنىدىم...

ـ ئەخمەق! ـ دەپتۇ ئاغىنىسى، ـ ھەر قانداق ئىشنىڭ چېكى بولىدۇ. دۇنيادا ھەرقانداق نەرسىنى چىرايلىق قىلىمەن دەپ ياساۋەرسە، تۈزەيمەن دەپ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتسە، بۇزۇلماي قالمايدۇ!

ئىمىن پالتۇ سىزغان

شىر بىلەن چاشقان

بىر كۈنى شىر ئۇخلاۋاتسا، بىر چاشقان كېلىپ ئۇنىڭ دۈمبىسىگە چىقىۋېلىپ سەكرەپتۇ. شىر ئويغىنىپ كېتىپ ئۇنى تۇتۇۋاپتۇ ۋە غەزەپلىنىپ يەرگە ئېتىپ، مېڭىسىنى چۈۋۈۋەتمەكچى بوپتۇ. چاشقان يالۋۇرۇپ:

— شىر ئاكا، خاپا بولماڭ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلمايمەن. بىر كۈنى سىزگىمۇ پايدام تېگىپ قالار، مېنى قويۇۋېتىڭ، — دەپتۇ.

— سېنىڭ قولۇڭدىن نېمە كېلەتتى؟ — دەپ زاڭلىق قىلىپ كۈلۈپتۇ شىر.

— ئۇنداق دېمەڭ، «كۆزگە ئىلمىغان پۇتقا چوماق» دېگەن گەپ بار. بەزىدە كۆزگە ئىلمىغان كىچىككىنەرنىڭ قولىدىنمۇ چوڭ ئىشلار كېلىدۇ.

— يوقال كۆزۈمدىن! — شىر ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشەنمىگەن هالدا قويۇۋېتىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى بۇ شىر ئوۋچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئوۋچىلار شىرنى تورغا چۈشۈرۈپ يوغان بىر دەرەخكە ماتاپ باغلاپتۇ ـ دە، يەنە بىر شىرنى تۇتقىلى كېتىپتۇ.

شىر، ئەمدى ئۆلىدىغان بولدۇم، دەپ قورقۇپ دىر ـ دىر تىترەشكە باشلاپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئالدىدا هېلىقى چاشقان پەيدا بولۇپ قاپتۇ ـ دە:

— شىر ئاكا، نېمە بولدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— نېمە بولاتتىم، كۆرمەيۋاتامسەن؟ — دەپتۇ شىر جىلە بولۇپ.

— قورقماڭ، مەن سىزنى قۇتۇلدۇرۇپ قويايي!

شىر ئۇنىڭغا هەيران بولۇپ قاراپ قاپتۇ.

چاشقان كېلىپ ئۆتكۈر چىشلىرى بىلەن ئارغامچىلارنى بىردەمدىلا قىرقىپ تاشلاپتۇ ـ دە، شىرنى ئازاد قىپتۇ. خۇشاللىقىدىن نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالغان شىر:

— رەھمەت ساڭا، ئۆتكەندە سېنى بىكار زاڭلىق قىپتىمەن. كىچىككىنەرنىڭ قولىدىنمۇ چوڭ ئىشلار كېلىدىكەن، ئەمدى بىلدىم، — دەپتۇ.

يىڭناغۇچ بىلەن چۈمۈلە

ھەچ كۆز كۆنلىرىنىڭ بىرىدە، بىرنەچچە چۈمۈلە يازىچە يىغقان ئوزۇقلىرىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇشقا باشلاپتۇ. دەل شۇ چاغدا بىر يىڭناغۇچ كېلىپ:

ــ دوستلىرىم، ياخشىمۇسىلەر؟ سىلەرنىڭ ئوزۇقۇڭلار نېمىدېگەن جىق، ماڭا ئازراق بەرسەڭلار-چۇ؟ ــ دەپتۇ. چۈمۈلىلەر:

ــ خوش، ياز كۆنلىرى ئۆزۈڭ نەلەردە يۈردۈڭ؟ نېمىشقا قىشلىق ئوزۇق ـ تۇلۇكۇڭنى تەييار-لىۋا لمىدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. يىڭناغۇچ:

ــ زادى چولام تەگمىدى، يازىچە گۈللەرنىڭ ئارىسىدا ئويناپ يۈرۈپ-بېتىمەن، ــ دەپتۇ.

ــ شۇنداقمۇ، ياخشى دوستۇم؟ ئۇنداق بولسا بىزدىن رەنجىمە، يازنى ئويناپ ئۆتكۈزگەن بول-ساڭ، قىشنىمۇ ئويۇن ـ كۈلكە بىلەن ئۆتكۈز، ــ دەپ كۈلۈشۈپتۇ چۈمۈلىلەر.

سەۋەب قىلساڭ، سېۋەتتە سۇ توختايدۇ

ئۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بولۇپ، ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بار ئىكەن. بۇ بالىلار كىچىكىدىلا ئانىسىدىن يېتىم قالغان بولۇپ، بوۋاي ئېغىرچىلىقلارنى ئۇلارغا بىلىندۇرمەي بېقىپ چوڭ قىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بوۋاي ئېغىر كېسەل بولۇپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ ۋە بالىلىرىغا ۋەسىيەت قىلماقچى بوپتۇ.

— بالام، — دەپتۇ بوۋاي چوڭ ئوغلىغا سېۋەتنى كۆرسىتىپ، — چېلىكمىز تېشىلىپ قاپتۇ، سېۋەتتە سۇ ئەكىرگىن.

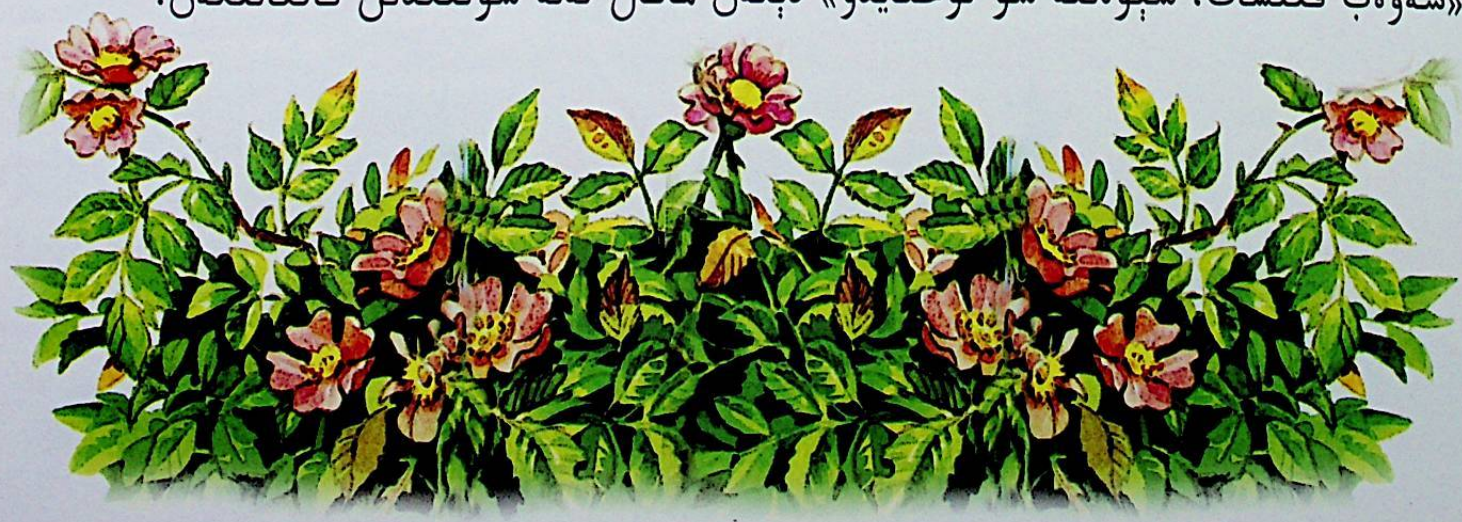
چوڭ ئوغلى سېۋەتنى كۆتۈرۈپ ئېرىق بويىغا چىقىپتۇ، لېكىن ھەرقانچە قىلىپمۇ سېۋەتتە سۇ توختىتالماي، بېشىنى ساڭگىلاتقان ھالدا ئۆيگە قايتىپ كىرىپتۇ.

بوۋاي كىچىك ئوغلىنى بۇيرۇپتۇ. بۇ بالا بىر پالاس پارچىسىنى سېۋەتنىڭ ئاستىغا سېلىپ - دە، ئېرىق بويىغا چىقىپتۇ. ئۇ ئازراق سامان بىلەن كاكىل لاي ئېتىپتۇ ۋە سېۋەتنىڭ ئاراچلىرىنى سۇۋاپتۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن سۇغا سالغانىكەن، سېۋەتتە لىپمۇلىق سۇ توختاپتۇ. ئۇ سۇ تولغان سېۋەتنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە كىرىپتۇ. دادىسى ئۇنىڭ ئەقىل - پاراسىتىگە ئىنتايىن قايىل بولۇپ:

— بالىلىرىم، مەن ئۆلەر ھالەتتە ياتىمەن. مېنىڭ سىلەرگە قىلىدىغان بىرلا ۋەسىيىتىم بار: سىلەر ئەقىل ئىشلىتىشكە ماھىر بولۇڭلار، سەۋەب قىلساڭلار، سېۋەتتە سۇ توختايدۇ، — دەپتۇ ۋە ئۇزۇن ئۆتمەي ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

ئىككى ئوغۇل دادىسىنىڭ بۇ ۋەسىيىتىنى ئەستە چىڭ تۇتۇپ، ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتا ئەقىل ئىشلىتىپ، ئوبدان كۈن كەچۈرۈپتۇ.

«سەۋەب قىلساڭ، سېۋەتتە سۇ توختايدۇ» دېگەن ماقال ئەنە شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

قۇشنىڭ ئارزۇسى

ئىنتايىن گۈزەل ۋە ئەقىللىق بىر قۇش بولغانىكەن. ئۇ يېقىملىق سايراپ، ئادەمگە ئوخشاش سۆزلىيەلەيدىكەن. بۇ قۇشنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان بىر پادىشاھ نۇرغۇن كۈچ سەرپ قىلىپ ئۇنى تۇتقۇزۇپتۇ ۋە رەڭمۇرەڭ پۈپۈك، مونچاقلار بىلەن زىننەتلەنگەن ئالتۇن قەپەسكە سولاپ ئوردىسىغا ئېسىپ قويۇپتۇ. پادىشاھ قۇشنى بەكمۇ ئەتىۋارلايدىكەن، ئۆز قولى بىلەن ئوزۇقلاندۇرىدىكەن.

ئارىدىن خېلى ۋاقىتلار ئۆتۈپتۇ، لېكىن قۇش بىر قېتىممۇ ئېچىلىپ سايرىماپتۇ. ئۇ دائىم غەمكىن ھالەتتە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تۇرىدىكەن. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ بىر كۈنى قول ئاستىدىكى ۋەزىر ـ ئۆلىمالىرىنى يىغىپ:

ـــ ئېيتىڭلارچۇ، بۇ قۇش بىزنىڭ ھۇزۇرىمىزدا نېمە ئۈچۈن سايرىمايدۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ۋەزىرلەردىن بىرى:

ـــ بۇنىڭ سەۋەبىنى ئۇنىڭ ئۆزىدىن سوراپ كۆرەيلى، ـــ دەپتۇ.

ئۇلار قۇشتىن نېمە ئۈچۈن سايرىمايدىغانلىقىنى سورىغانىكەن:

ـــ قەپەسنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ قويساڭلار، دەرەخ ئۈستىگە قونۇپ سايراپ بېرىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قۇش.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ قەپەسنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ، قۇش قەپەستىن چىقىپتۇ ـ دە، مەجنۇنتال-نىڭ زىلۋا شېخىغا قونۇپ:

ئالتۇن قونداق قەپەستىن
لىك ـ لىك قومۇشۇم ياخشى.
بۇندا ھەسەل يېگەندىن
ئەركىن تۇرمۇشۇم ياخشى.

دەپ بىر قېتىم سايراپلا، پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

كۈن ۋە ھەسەن-ھۈسەن

ئەر كۈنى يامغۇردىن كېيىن كۈن چىقىپتۇ. شۇ زامان ئاسماندا يەتتە خىل رەڭدە ھەسەن ـ ھۈسەن پەيدا بوپتۇ. ھەسەن ـ ھۈسەنگە قارىغان ھەربىر كىشىنىڭ ھەۋىسى كەپتۇ. ھەسەن ـ ھۈسەن ئۆزىچە: «مەن كۈندىنمۇ چىرايلىق» دەپ ماختىنىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ كۈن:

— توغرا، سەن چىرايلىق. ئەمما، مېنىڭسىز سەن بولمايسەنغۇ! — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەسەن ـ ھۈسەن مەسخىرىلىك كۈلۈپتۇ. كۈننىڭ غەزىپى كەپتۇ ـ دە، بۇلۇتنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ مۆكۈنۈۋاپتۇ. ھەسەن ـ ھۈسەن دەرھاللا ئۆز ـ ئۆزىدىن يوقاپتۇ.

تۈلكە بىلەن يولۋاس

ئۈنلەرنىڭ بىرىدە يولۋاس ئۆزۈقلۇق ئىزدەپ سىرتقا چىقىپتۇ. ئۇ چوڭ بىر ئورمانىڭ يېنىغا كەلگەندە، توساتتىن تۈلكە بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ.

— هاي، هوي — دەپ هۇۋلاپتۇ يولۋاس، — شۇمتەك، بەك ئېچىرقاپ كەتكەندىم، سەن ماڭا راسا مەززىلىك غىزا بولىدىغان بولدۇڭ — دە!

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان تۈلكە كۆزىنى چىمچىقلىتىپ، تازا غەزەپكە كەلگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ تىللاپتۇ:

— هەي هاماقەت، مېنىڭ كىملىكىمنى بىلەمسەن؟!

يولۋاس بېشىنى چايقاپ قويۇپتۇ.

— هىم، — دەپتۇ تۈلكە غادىيىپ، — مەن ئورماندىكى هايۋانلارنىڭ پادىشاهى بولىمەن، كىمكى مېنى كۆرۈپ قالغۇدەك بولسا، يىراقتىنلا پۇكلىنىپ تەزىم قىلىدۇ ياكى دەرهال كۆزدىن يوقىلىدۇ.

يولۋاس شىددەت بىلەن تۈلكىنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ كېلىپ:

— هارامزادە شۇمتەك، مېنى ئالدىماقچىمۇسەن؟! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— سېنى ئالداۋاتىمەنمۇ؟ — تۈلكىنىڭ كۆزلىرىدىن قۇۋلۇق ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كېتىپ- تۇ، — يۇر، مەن بىلەن بىللە ئورمانغا بار، شۇندا مېنىڭ كىملىكىمنى بىلىسەن!

— يۇر، يول باشلا! — دەپتۇ يولۋاس.

تۈلكە شۇ هامان غادايغان هالدا ئورماننىڭ ئىچىگە قەدەم تاشلاپتۇ.

ئاق توشقانلار تۈلكىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان يولۋاسنى كۆرۈپ جان - پېنى چىقىپ، قو- يۇق ئوت - چۆپلەر ئارىسىغا ئۇچقاندەك چېپىپ كىرىپ كۆزدىن غايىب بولۇشۇپتۇ.

قىرغاۋۇللار يولۋاسنى كۆرۈپ «قاقاق»لىشىپ ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي، دەرەخ ئۇچىغا قاراپ ئۇچۇشۇپتۇ...

تۈلكە قەدىمىنى توختىتىپ، كۆزىنى قىسىپ، قۇيرۇقىنى پۇلاڭشىتىپ:

— هە، ئەمدى ئىشەنگەنسەن؟ — دەپتۇ.

— هە، هە! — دەپتۇ يولۋاس ئىشىنىپ، — كەچۈرسىلە، پادىشاهىئالەم!

پىل بىلەن خوراز

ئۇنلەردىن بىر كۈنى ناھايىتى يوغان بىر خوراز پىلنىڭ ئالدىغا كېلىپ، تەپتارتماس-تىن ئۈيەر - بۈيەرنى چوقۇپ دان تېرىپ يەپتۇ - دە:

— قى - قى - قىق !... — دەپ قاتتىق قىچقىرىپ قويۇپتۇ.

— نېمانچە ھاكاۋۇر نېمىسەن، ھالىڭغا قارىماي نېمانچە ۋارقىرايسەن؟ كىچىككىنە جې-نىڭ بار ئىكەنۇ، ھەممە يەرنى ئالا قويماي چوقۇپ دانلاۋېرىدىكەنسەن ! تاماقنى سەن كۆپ يەمسەن، مەنمۇ؟ — دەپتۇ پىل غەزەپلىنىپ.

— سېنىڭ بويۇڭ چوڭ بولغان بىلەن مەنچىلىك تاماق يېيەلمەيسەن، — دەپتۇ خوراز دادىل-لىق بىلەن، — مەن سەندىن خېلىلا كۆپ تاماق يەيمەن !

ئۇلار: «قېنى كىم كۆپ غىزا يەيدىكىن؟» دەپ بەسلىشىپتۇ.

پىل ناھايىتى كۆپ تاماق يەپتۇ، كېيىن تويۇپ ئۈيقۇغا كېتىپتۇ، ئويغىنىپ قارىسا، خوراز يەنىلا دانلاپ يۈرگەنمىش. پىل يەنە تاماق يېيىشكە باشلاپتۇ، تاماقنى بولۇشچە يەپ يەنە ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، بىر ۋاقىتتا يەنە ئويغىنىپ قارىسا، كەچ بولۇپ قاپتۇ، ئەمما خوراز تېخىچىلا دانلاپ يۈرگەنمىش، دان تېرىپ يەۋېتىپ پات - پات «قى - قى - قىق !...» دەپ قىچقىرىپ قويغۇدەك-مىش. «مۇنۇ پىندەك يەپ تويماس ئىكەنغۇ ! — دەپتۇ پىل ھەيران بولۇپ، — بۇنداق تويماس جا-نىۋارنى زادىلا كۆرمىگەنكەنمەن».

شۇنداق قىلىپ، خوراز پىلنى يېڭىۋاپتۇ ۋە پىلنىڭ ئۈستىگە مىنىپ بىر تاماشا قىلايچۇ، دەپ ئويلاپ، پۈرردە ئۈچۈپ، پىلنىڭ ئۈستىگە چىقىۋاپتۇ - دە:

— قى - قى - قە ... قى - قە !!! — دەپ تېخىمۇ قاتتىق قىچقىرىپتۇ. قورقىنىدىن يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغان پىل قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ:

— ۋايجان ! مەن ئۆلىدىغان بولدۇم، مېنى يەپ قويىدىغان بولدى ! — دەپ ۋارقىراپتۇ - دە، قېچىپ ئورمانغا كىرىپ كېتىپتۇ.

خوراز بولسا ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ، قاناتلىرىنى قېقىپ:

— قى - قى - قىق ! ... مەن چوڭمىكەنمەن، سەنمۇ؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ.

توشقان بىلەن ئۆردەك

ـككى ئويۇنچى ئۆردەك سۇدا ئۇزۇپ يۈرسە، بىر توشقان قىرغاققا كېلىپ:

ـــ مېنى بىرەەم ئويناتساڭلار، ـــ دەپ يېلىنىپتۇ.

ـــ ماقۇل، ـــ دەپتۇ ئۆردەكۇايلار، ـــ كەل، ئۇستىمىزگە چىق!

ئىككى ئۆردەك بىر ـ بىرىگە ياندىشىپ، سۇدا يېقىن تۇرۇپتۇ، توشقانجان ئۆردەكلەرنىڭ ئۇستىدە تۇرۇپ ئۆزىنى خۇددى قولۇاقتا ئولتۇرغاندەك ھېس قىپتۇ.

توساتتىن، ئىككى ياقتا ئىككى پاقا كۆرۈنگەنىكەن، ئۆردەكلەر پاقىنى قوغلاپ، بىرى ئۇياققا، بىرى بۇياققا مېڭىپتۇ. بىچارە ئەخمەق توشقان سۇغا غەرق بوپتۇ.

تۈلكىنىڭ ئەتىسى

ئۈلكە ئاشخانا ئېچىپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئوقىتى كۆڭۈلدىكىدەك بولماپتۇ. تۈلكە خېرىدار كۆپەيتىش ئۈچۈن بىر ھىيلە ئويلاپ چىقىپتۇ ـ دە، ئاشخانىنىڭ ئىشىكىنى شىغا: «ئەتە تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدۇ» دەپ خەت چاپلاپ قويۇپتۇ. كەچقۇرۇن كوچىدا كېتىۋاتقان غازنىڭ كۆزى ئاشخانىنىڭ ئىشىكى بېشىدىكى: «ئەتە تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدۇ» دېگەن يوغان خەتكە چۈشۈپتۇ ۋە كۆڭلىگە دەرھال، ئەتە كېلىپ قورساقنى راسا بىر تويغۇزۇۋالاي، دېگەننى پۈكۈپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ. غاز ئاشخانىغا كىرىپ تاماق بۇيرۇتۇپتۇ. خوجايىن تۈلكىۋاي جۈلدۇر كىيىملىك غازنىڭ باش ـ ئايىغىغا قاراپتۇ ۋە:

— تاماققا تۆلىگۈدەك بىرنېمىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

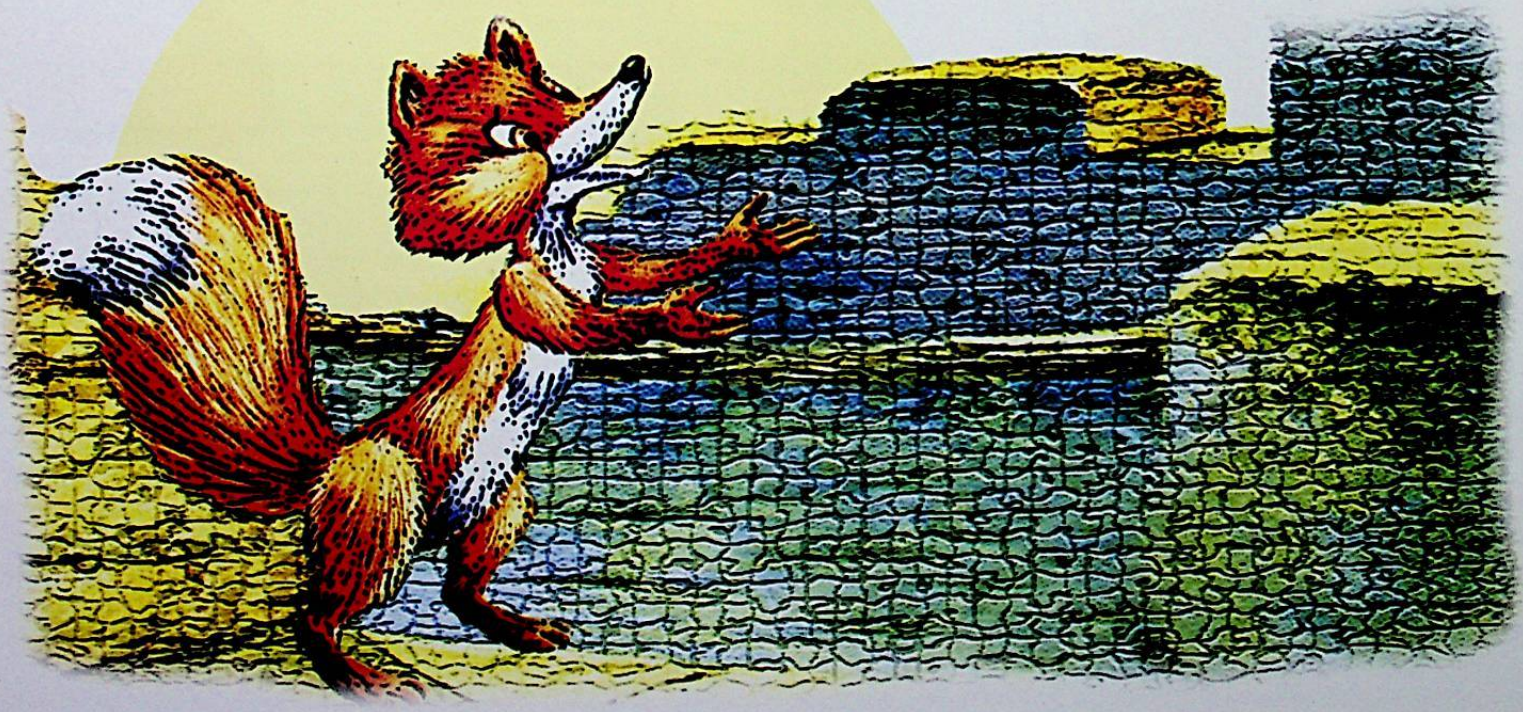
— نېمە؟ بۇگۈن تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدىغان كۈنغۇ؟ — دەپتۇ غاز.

— ئەدىكىنى، ئىشىك ئالدىغا چىقىپ قاراپ بېقىڭ، — دەپتۇ تۈلكە.

غاز ئىشىك ئالدىغا چىقىپ: «ئەتە تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدۇ» دەپ يېزىلغان خەتنى كۆرۈپتۇ. تۈلكە قۇۋلۇق بىلەن:

— بۇگۈن ئەمەس، ئەتە ! — دەپتۇ. غاز ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى چۈشىنىپ:

— ئەمدى ئۇقتۇم، بۇ مەككۇ كەلمەس ئەتە ئىكەنغۇ ! — دەپتۇ.

ئات بىلەن يولۋاس

ت كەڭ دالادا ئوتلاپ يۈرسە، ئالدىدىن بىر يولۋاس چىقىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئات قورقۇپتۇ، لېكىن قورققانلىقىنى بىلىندۈرمەي:

— كىمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ يولۋاستىن.

— يولۋاسمەن، بارلىق ھايۋانلارنىڭ پادىشاھىمەن، سەن ئۆزۈڭ كىمسەن؟ — دەپتۇ يولۋاس.

— مەن ھەممە مالالارنىڭ باشلىقى، — دەپتۇ ئات.

بۇنى ئاڭلىغان يولۋاس، باشقا بىر باشلىققا دۇچ كېلىپ قاپتىمەنغۇ، دەپ قورقۇپ كېتىپتۇ ۋە:

— ھەر ھالدا مەن سېنىڭدىن چوڭراق، — دەپتۇ.

— ياق، سېنىڭدىن مەن چوڭ، — دەپتۇ ئات.

ئۇلار ئۇزاققىچە گەپ تالىشىپتۇ. ئەڭ ئاخىر ئات:

— بولمىسا، كۈچىمىزنى سىنىشىپ كۆرەيلى! كىم كۈچلۈك بولسا، شۇ چوڭ بولسۇن! — دەپتۇ.

— بوپتۇ، — دەپتۇ يولۋاس، — كۈچىمىزنى نېمە بىلەن سىنايمىز؟

— قايسىمىز تاشتىن ئۇچقۇن چىقىرالىساق، ئەنە شۇ كۈچلۈك، — دەپتۇ ئات.

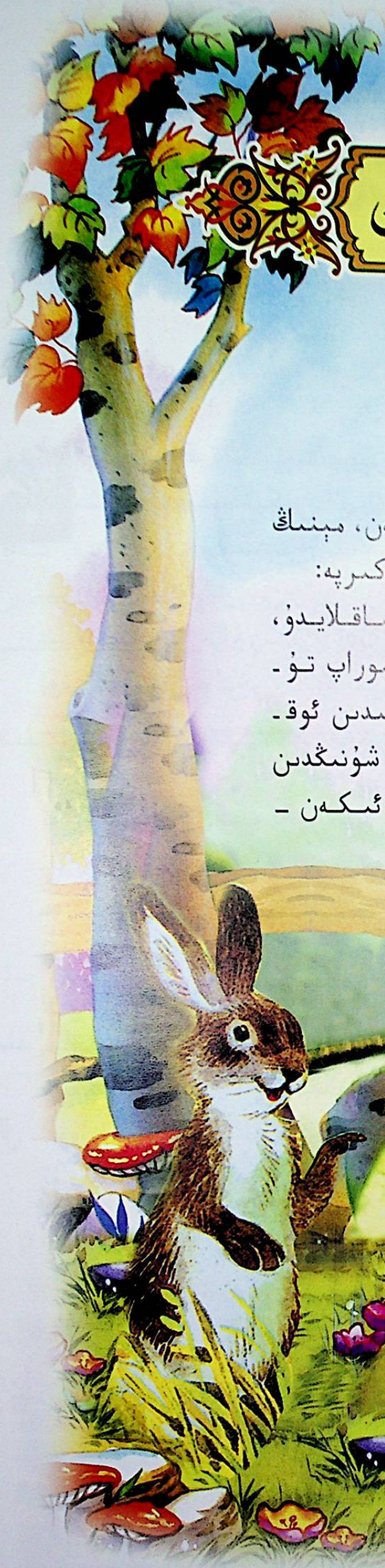
يولۋاس بۇ تەكلىپكە كۆنۈپتۇ ۋە بىرىنچى بولۇپ كۈچىنى كۆرسىتىشكە باشلاپتۇ. ئۇ پۈتلىرى بىلەن تاشنى تېپىپتۇ، تېپىپتۇ، لېكىن بىر تالمۇ ئۇچقۇن چىقماپتۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئات تاقىلانغان تۇيىقى بىلەن تاشنى بىر تەپكەنىكەن، چاراس - چۇرۇس، ۋال - ۋۇل قىلىپ تۆت تەرەپكە ئۇچقۇنلار چاچراپتۇ.

ئۇچقۇننى كۆرۈپ قورقۇپ كەتكەن يولۋاس ئالدى - كەينىگە قارىماي قېچىپ كېتىپتۇ.

كىرپە بىلەن توشقان

ئىر كۈنى توشقان كىرپىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ــ سېنىڭ جۈۋاڭ قانداق يامان، ساپلا تىكەن، مېنىڭ بولسا يۇمشاق مامۇقتەك، ــ دەپ ماختىنىپتۇ. كىرپە:

ــ يامان بولسىمۇ، مېنىڭ جۈۋام ئىت بىلەن بۆرىدىن ساقلايدۇ، سېنىڭ ياخشى جۈۋاڭ سېنى شۇنداق ساقلىيالامدۇ؟ ــ دەپ سوراپ تۇ-رۇشىغا، بىر بۆرە جاڭگالدىن چىقىپ كەپتۇ. توشقان قورقمىدىن ئوق-تەك چېپىپ، چاتقال ئارىسىغا كىرىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن توشقان: «ھە، مېنى ساقلايدىغان جۈۋام ئەمەس، پۇتۇم ئىكەن - دە!» دەپ خاتاسىنى چۈشىنىپتۇ.

ئۇچ تۇلكە

شقە ئىسىملىك بىر توشقان بارئىكەن. بىر كۈنى ئۇ ئېشىكىگە مىنىپتۇ ـ دە، خوتىكىنى ئەگەشتۈرۈپ، جاڭگاللىقىنىڭ نېرىسىدا تۇرىدىغان ئاكىسىنىڭكىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

ئېرىق بويىدا سەكرىشىپ ئويناپ يۈرگەن توشقانلار:

ــ جاڭگال قورقۇنچلۇق، بارمىغىن، ــ دېيىشىپتۇ، ئەمما ئەشقە بۇنىڭغا قۇلاق سالماپتۇ.

كۈن راسا قىزىغان چۈش پەيتى ئىكەن. شوخ خوتەك ئويناقلاپ بېشىدىكى پۆپۈكلىرىنى سىلكىتىپ تىترىتىدىكەن، ئۇنىڭ بوينىدىكى قوڭغۇرىقى توختىماي جىرىڭلايدىكەن.

جاڭگاللىقتا ياشايدىغان بىر ئۇۋىلىق تۈلكە قوڭغۇراق ئاۋازىنى ئاڭلاپتۇ ـ دە، قۇلاقلىرىنى دىڭگىيىپتۇ.

ــ ئەشقە كېلىۋېتىپتۇ، ــ دەپتۇ بالا تۈلكە.

ــ ئالدىرىما، ھېلى ئەدىپىنى بېرىمىز، ــ دەپتۇ ئانا تۈلكە، ــ مەن ئېشىكىنى ئېلىپ قاچىمەن.

ــ مەن خوتىكىنى ئېلىپ قاچىمەن، ــ دەپتۇ ئاتا تۈلكە.

ــ مەن كىيىملىرىنى ... ــ دەپتۇ بالا تۈلكە.

ئەشقە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ ئېشىكىنى ھەيدەپ ئالدىدا مېڭىۋېرىپتۇ، ھېرىپ كەتكەن خوتەك بولسا خېلىلا كەينىدە قاپتۇ. ئەشقە كەينىگە تولا قاراپ، خوتەكنى چاقىرىپ ھېرىپتۇ ـ دە، ئەڭ ئاخىر، قوڭغۇراق جىرىڭلاۋاتقىنىغۇ، خوتەك كېلىۋېتىپتۇ، دەپ ئويلاپ، بىمالال كېتىۋېرىپتۇ.

بۇنى كۆرگەن ئاتا تۈلكە ئاستا خوتەكتىن قوڭغۇراقنى يېشىۋاپتۇ ـ دە، ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ قويۇپتۇ ۋە خوتەكنى ئېلىپ قېچىپتۇ.

بىر بۇرۇلۇشتا ئانا تۈلكە پەيدا بوپتۇ ـ دە:

ــ ھەي توشقانجان، ئۆزۈڭ يالغۇز قاياققا كېتىپ بارىسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ئەشقە، شۇم تۈلكە خوتىكىمنى ئېلىپ قاچمىسۇن ! دەپ ئارقىسىغا قاراپتۇ، خوتەك يوق. «ۋاي خوتىكىمەي... قەيەردە قالدىڭ؟» دەپ بىردىنلا ھۆكۈرەپ يىغلىۋېتىپتۇ.

ــ يىغلىما، ــ دەپتۇ ئانا تۈلكە، ــ خوتىكىڭ قاياققا مېڭىشىنى بىلمەي نېرىقى دوقمۇشتا تۇرىدۇ، بېرىپ ھەيدەپ كەلگىن، مەن ئېشىكىگە قاراپ تۇراي.

ئەشقە ئېشەكنى قالدۇرۇپ ئارقىسىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. «ۋاي لەپشەكەي» دەپ كۈلۈپتۇ ئانا تۈلكە ۋە ئېشەكنى يورغىلىتىپ ئېلىپ قېچىپتۇ.

ئەشقە خوتەكنى تاپالماي قايتىپ كەپتۇ، قارىسا، ئېشىكى يوق. ئۇ ناھايىتى قورقۇپ كېتىپتۇ ۋە ئەمدى ئۆزۈمنىمۇ ئوغرىلاپ كەتمىسىدى... دەپ ئويلاپتۇ.

ئەشقە يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ، كۆلنىڭ بويىدا يىغلاپ ئولتۇرغان بالا تۈلكىگە يولۇقۇپ قاپتۇ ۋە:

— نېمە بولدۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— شورۇم قۇرۇدى، — دەپتۇ بالا تۈلكە، — بازارغا كېتىپ باراتتىم، بىر ھەمىيان ئالتۇنۇم سۇغا چۈشۈپ كەتتى، ئەمدى دادام ئۆرۈپ ئۆلتۈرىدىغان بولدى.

— يىغلىما، — دەپتۇ ئەشقە ئۇنىڭغا رەھمى كېلىپ.

— ئۇزۇشنى بىلسەڭ، ئاچىقىپ بەرگىنە! يۈز تەڭگىسىنى ساڭا بېرىمەن، — دەپتۇ بالا تۈلكە. «ئېشەك بىلەن خوتەكنىڭ باھاسى يۈز تەڭگە تۇرماسمۇ؟ — دەپ ئويلاپتۇ ئەشقە، — مەيلى، يۈز تەڭگە بولسىمۇ ئالاي، بۇنىڭغا بىر ئېشەك بولسىمۇ سېتىۋالسام بولىدۇ...»

— بوپتۇ، — دەپتۇ ئەشقە ۋە ھەش - پەش دېگۈچە كىيىم - كېچەكنى سېلىپ سۇغا شۇڭغۇپتۇ.

«مۇرادىمغا يەتتىم» دەپ كۈلۈپتۇ بالا تۈلكە ۋە ئەشقەنىڭ كىيىملىرىنى ئېلىپ قېچىپتۇ.

تۇلكىنىڭ تاپقان دورىسى

ۋاقىت بىلەن تۇلكىنىڭ ئەزەلدىنلا قورساق ئاغرىقى بولغاچقا، بۇ ھال بىر ئىلاجىنى قىلىپ تۇلكىنىڭ ئەدىپىنى بېرىشنى ئويلاپ يۈرىدىكەن.

بىر كۈنى «پادىشاھ يولۋاس ئاغرىپ قاپتۇ» دېگەننى ئاڭلىغان بۇ ھال سوراپ، پايپاسلاپ يولۋاسنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ. يولۋاس ئاغرىقى خېلىلا ياخشىلىنىپ، ياستۇقتا يۆلىنىپ ئولتۇرغان مەزگىلى ئىكەن. «ھال سورىغان كۆڭۈلگە ياخشى» دېگەندەك، يولۋاس بۇ ھالنىڭ سوراپ كەلگىنىگە خۇشال بولۇپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ. ئەمدى پۇرسەت كەلدى، دەپ ئويلىغان بۇ ھال يولۋاسقا تۇلكىنى يامانلاشقا باشلاپتۇ:

— تەقسىر، سىزنى ئاغرىپ قالدى دېگەننى ئاڭلاپلا يوقلاپ كەلدىم. ھېلىقى ھارامزادە تۇلكە ئاغرىپ ياتقانلىقىڭىزنى خېلى بۇرۇنلا ئاڭلىغان بولسىمۇ، يوقلاپ قويۇشقۇ ئۇياقتا تۇرسۇن، تېخى بۇنىڭدىن خۇشال بولۇپ يۈرىدۇ، — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان يولۋاس ئاچچىقلىنىپ، تۇلكىنى دەرھال چاقىرتىپتۇ. قېچىپ قۇتۇلۇشقا كۆزى يەتمىگەن تۇلكە يولۋاسنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئۇ يولۋاسنىڭ ئالدىدا كۆرەڭلەپ ئولتۇرغان بۇرنى كۆرۈپتۇ ـ دە، ئىشنىڭ تەكتىنى چۈشىنىپتۇ.

تۇلكىنى كۆرگەن يولۋاس غەزەپ بىلەن ۋارقىراپ:

— سەن نېمانچە يوغىناپ كەتتىڭ؟! ئاڭلىسام، ئارقامدىن غەيۋەتمىنى قىلىپ يۈرۈپسەنغۇ؟! — دەپتۇ.

— تەقسىر، ئۆزلىرى ئاغرىپ قالغان كۈندىن بۇيان مەندە كۈندۈزى ئارام‌لىق، كېچىسى ئۇيقۇ يوق، دەردلىرىگە شىپا بولغۇدەك دورا ئىزدەپ بارمىغان يېرىم، سورىمىغان ئادىمىم قالمىدى. ئاخىر ئۇنى تېپىپ ئالدىلىرىغا ئېلىپ كەلدىم، — دەپتۇ تۇلكە خۇشامەت بىلەن.

«شىپالىق دورا تېپىپ كەلدىم» دېگەننى ئاڭلىغان يولۋاس تاقەتسىزلىنىپ:

— ئۇ قانداق دورا؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۇ دورا — بۆرىنىڭ گۆشى بىلەن تېرىسى. بۆرىنىڭ گۆشىنى يەپ، تېرىسىگە يۆگىنىپ راسا تەرلەنسىلە، سەللىمازا ساقىيىپ كېتىدىلا.

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ يۈرىكى ئورنىدىن قوزغالغان بۆرە غىپپىدە قېچىشنىڭ ئامالىنى ئىزدەپتۇ.

قۇرۇق سۆزدىن بۆرىنىڭ گۆشى بىلەن تېرىسىنى ئەۋزەل كۆرگەن يولۋاس بۆرىنى بۇلجۇتماي تۇتۇپ، پوكىنىغا بېسىپتۇ ـ دە، يەۋېتىپتۇ.

تەمەخورىبۆرە

ئەچچە كۈندىن بۇيان قانلىق ئاغزىغا بىر تال چۈننىمۇ سالمايلا ئاچ يۈرگەن بۆرە كەچقۇرۇندا بىر ئۆينىڭ ئىشىكى يېنىغا كېلىپ ماراپتۇ. ئۆي ئىچىدىن كىچىك بالىنىڭ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. بالىنىڭ ئانىسى:

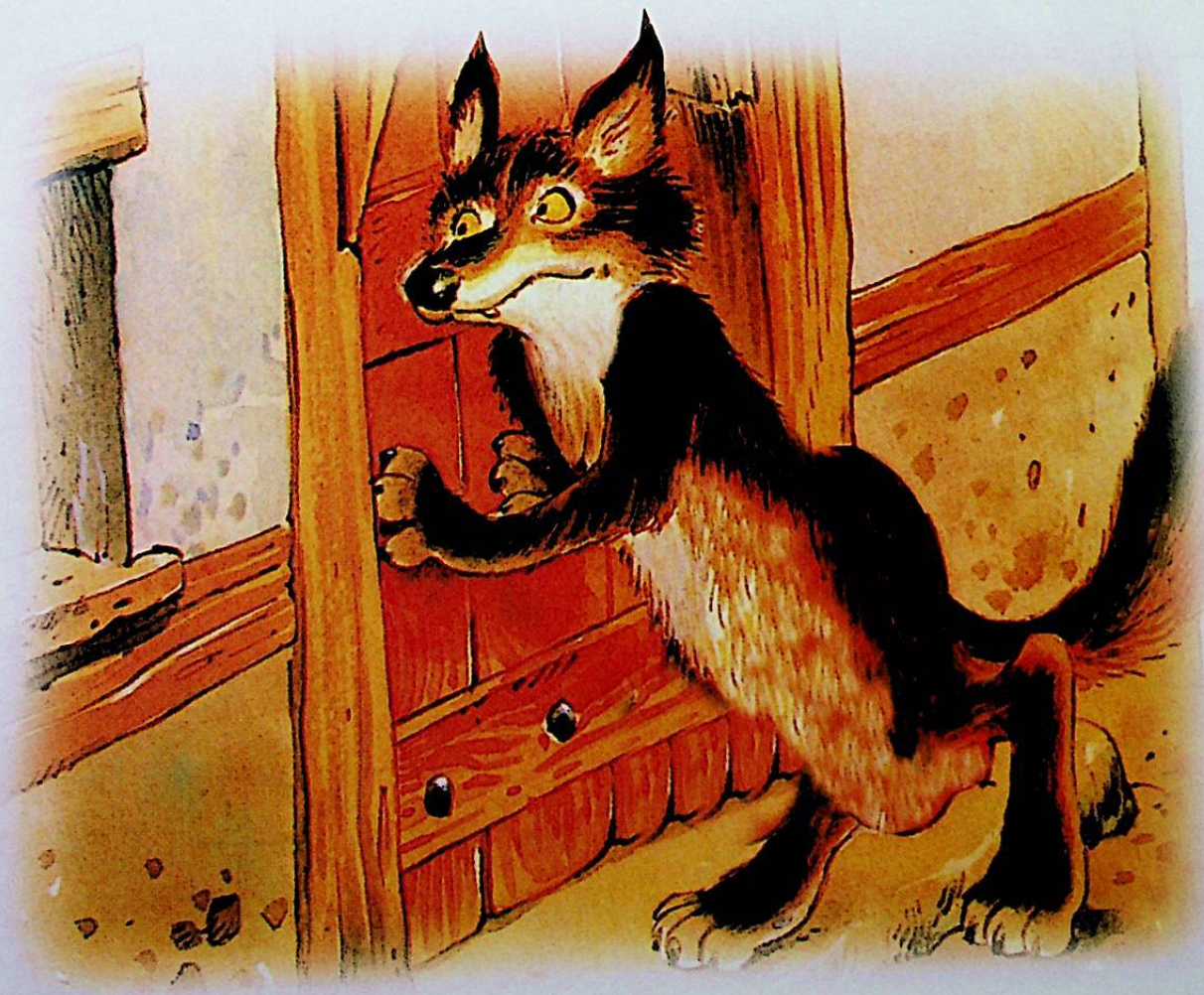
— بولدى، يىغلىما، ئەمدى يەنە يىغلايدىغان بولساڭ، بۆرىگە بېرىۋېتىمەن، — دەپتۇ.

مېنىڭ ئاچ ئىكەنلىكىمنى ئۆي ئىيالىرىمۇ بىلىدىكەنغۇ، ئەمدى بالىسى يىغلايدىغان بولسا، ماڭا بېرىۋېتىدۇ، دەپ تەمە قىلغان بۆرە ئىشىككە يۆلىنىپ تاڭ ئاتقۇچە بالىنىڭ يىغلىشىنى كۈتۈپتۇ.

بىر چاغدا بالا يەنە يىغلاپتۇ.

— يىغلىما، بالام، بۆرىگە بەرمەيمەن. بۆرە كېلىدىغان بولسا، ئۆلتۈرىمەن، — دەپ بالىسىنى بەزلەپتۇ ئانا.

ئادەملەردىن ماڭا قاچان مەنپەئەت يەتكەن، ئەمدى ئاستا كۆزدىن يوقىلاي، دەپ بۆرە ئورنىدىن قوزغىلىپتۇ. ئەما، ئۇنى كىشىلەر تەرەپ-تەرەپتىن كېلىپ تۇتۇۋېلىپ ئۆلتۈرۈپتۇ.

ئۆكۈزبىلەن پاقا

تاڭ يورگەن بىر ئۆكۈز سۇ ئىچىش ئۈچۈن كۆلگە كەپتۇ. ئۇنى كۆرگەن پاقىلار ھەر تەرەپكە قېچىشىپتۇ، ھەممىسى ئۆكۈزنىڭ يوغانلىقىغا ھەيران بولۇشۇپتۇ. شۇ يەردە تۇرغان بىر قىزىل قولتۇق پاقا:

— ھوي، نېمىسىگە ھەيران بولىسىلەر ئۇنىڭ! يوغىناش قېيىن نەرسىمىكەن شۇنچە! مانا، ماڭا قاراڭلار، مەن ھازىر ئۆكۈزدىنمۇ يوغان بولىمەن، — دەپتۇ. ئۇ ئىچىگە ھاۋانى تارتىپ، كۆ-پۈشكە باشلاپتۇ ھەم يولداشلىرىدىن:

— ئۆكۈزدەك بولدۇممۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. يولداشلىرى كۈلۈشۈپتۇ. كۈلگەنگە ئاچچىقى كەلگەن قىزىل قولتۇق پاقا ئۆكۈزدەك بولىمەن دەپ، كۆچىنىپ ھاۋانى ئىچىگە تارتىۋېرىپ، چىڭقىلىپ كې-تىپتۇ. ئاخىر ئۇنىڭ كۆچسىز، نېپىز قورساق تېرىسى «پوڭگىدە» يېرىلىپتۇ ـ دە، ئۆلۈپتۇ.

«ئۆزۈمنى بىلمەي شىلتىڭ ئېتىپتىمەن، پالاسقا يۆگىنىپ ھەپتە يېتىپتىمەن» دېگەن تەم-سىل ئەنە شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

بۇرە بىلەن ئۇچكە

ـ ئەر كۈنى چۆپ چېپىۋاتقان دېھقان يول بويىدىكى تېرەك سايىسىدە چۈشلۈك تاماقـ
نى يەپ ئولتۇرغانكەن، ئۇنىڭ ئالدىدىكى قېلىن ئورماندىن بىر ئاچ بۆرە چىقىپ كەپتۇ ـ دە:

ـــ ئەي كىشى، نېمە يەۋاتىسەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ نان بىلەن ھەسەل يەۋاتىمەن، ـــ دەپتۇ دېھقان.

ـــ ماڭمۇ ئازراق بەرسەڭ، يەپ كۆرسەم!

دېھقان يەۋاتقان نېنىدىن بىر بۇردا سۇندۇرۇپ، ھەسەلگە تۇگۈرۈپ بۆرىگە بېرىپتۇ. يۇمشاق نان بۆرىگە بەك تەملىك تېتىپ كېتىپتۇ، شۇڭا ئۇ:

ـــ مېنىڭ قورسىقىم ئاچ، مەن نان يېيىشنى خالايمەن. بىراق، مەن ئۇنى قانداق پىشۇرۇشنى بىلمەيمەن، ـــ دەپتۇ.

دېھقان بۆرىگە نانىنى قانداق تەييارلاشنى ئۆگىتىشكە باشلاپتۇ، يەر ھەيدەش، تېرىش، سۇغىرىشتىن باشلاپ تاكى نانىنى يېقىپ پىشۇرغانغا قەدەر بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىپتۇ.

ـــ ۋاي ـ ۋۇي... ـــ دەپتۇ دېھقاننىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان بۆرە، ـــ بۇ بەكمۇ مۇشەققەتلىك ئىش ئىكەن. سەن ماڭا قانداق قىلىپ تەييارلا نانغا ئىگە بولۇش لازىملىقى ھەققىدە مەسلىھەت بەرسەڭ!

دېھقان بىرئاز ئويلىنىپ تۇرۇپ بۆرىگە مۇنداق دەپتۇ:

ـــ ئۇنداقتا سەن يايلاققا ـــ يىلقىلارنىڭ يېنىغا بار. ئۇ يەردە بىر قۇلۇنلۇق بىيە بار، سەن شۇنىڭ قۇلۇنىنى يېگىن!

بۆرە دېھقاننىڭ سۆزىنى راست دەپ بىلىپ، ئۇدۇل يايلاققا بېرىپتۇ. دېگەندەك بىر توپ يىلقا ئوتلاپ يۈرگەنىكەن، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قۇلۇنلۇق بىيىمۇ بار ئىكەن. بۆرە قۇلۇنلۇق بىيىنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ ـ دە، ئانىسىنى ئېمىۋاتقان قۇلۇنغا ئېتىلىپتۇ. بىيە چېۋەرلىك بىلەن قوش ئاياغلاپ شۇنداق چىڭ تېپىپتۇكى، بۆرە خېلىغىچە ھوشىغا كېلەلمەي يېتىپ قاپتۇ.

ئاچ بۆرە ھوشىغا كېلىپ، ھېلىقى دېھقاننىڭ يېنىغا يەنە كەپتۇ ـ دە، يىغلامسىراپ:

ـــ ئۇنى يېيىشكە مۇمكىن بولمىدى، ـــ دەپتۇ.

— ئەگەر، — دەپتۇ دېھقان، — ئۇنىڭدىن نەپ ئالالمىغان بولساڭ، ئاۋۇ قىيالىق تاغقا چىق. ئۇ يەردە ئۆچكە تولا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن سېمىزرەك بىرىنى تاللاپ شۇنى يېگىن!

بۆرە تاغقا چىقىپ، ئەڭ چوڭ، سېمىز بىر ئۆچكىنى كۆرۈپتۇ ـ دە:

— ھە... بەللى! يېيىشكە بۇنىڭدىنمۇ ياخشى گۆش تېپىلارمۇ! — دەپتۇ ئاغزىدىن شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ، — سېنى يېيىشىمنى دېھقان بۇيرۇغاندى، شۇڭا قارشىلىق قىلمىغىن!

— بۆرىۋاي، بۇنىڭغا مېنىڭ نېمە ئامالىم بار، بوپتۇ، يېسەڭ يېگىن! لېكىن، مېنى پارچىلاپ يەيمەن دەپ ئاۋارە بولما، مېنىڭ تېرەمنى بۇزما! سەن ئاۋۇ يەرگە بېرىپ، تاشقا ئۆزۈڭنى تىرەپ، پۇتلىرىڭنى كېرىپ، ئاغزىڭنى يوغان ئېچىپ تۇرغىن، مەن يۈگۈرۈپ كېلىمەن ـ دە، ئاغزىڭغا كىرىپ كېتىمەن، — دەپتۇ ئۆچكە.

بۆرە ئۆچكىنىڭ دېگىنى بويىچە تۇرۇپتۇ. ئۆچكە يۈگۈرۈپ كېلىپ، كېلىشكەن مۇڭگۈزلىرى بىلەن بۆرىنى شۇنچىلىك قاتتىق ئۇسۇپتۇكى، بۆرە بىرقانچە سائەتكىچە ھوشسىزلىنىپ يېتىپ قاپتۇ.

بۆرە ھوشىغا كېلىپ قارىسا، ئەتراپىدا ھېچنەرسە كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ تۆت تەرەپكە بىر قۇر نەزەر سېلىپ چىققاندىن كېيىن ئۆز ـ ئۆزىگە: «مەن ئۆچكىنى يېدىمۇ، يېمىدىممۇ؟ ئۇنىڭ كۆرۈنمىگەنلىكىگە قارىغاندا يېگەن ئوخشايمەن» دەپتۇ.

تۈلكە بىلەن تۇرنا

ئۇرنا بىلەن تۈلكە دوست ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ تۇرنا بالا چىقىرىپتۇ، ئۇلارنى كۆز قارىچۇقىدەك ئاسراپ تەربىيىلەپتۇ. تۈلكە تۇرنىنىڭ بالىلىرىغا كۆز ئالايتىپ، بۇلار-نى يېسەك قانداق هوزۇر ـ هە ! دەپ ئويلاپتۇ.

بىر كۈنى تۇرنا بىلەن تۈلكە ئوزۇقلۇق ئىزدەپ چىقىپتۇ. تۇرنا يىراق كۆلگە قاراپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. تۈلكە بولسا دەررۇ كەينىگە يېنىپ، تۇرنىنىڭ بالىلىرىدىن سېمىزىنى تۇتۇپ يېۋېتىپ-تۇ. تۇرنا قايتىپ كەلگەندە ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ ياش تۆكۈپ دەپتۇ:

ــ شورىمىز قۇرۇدى. كەلسەم بىر بالاڭ يوق...

تۇرنا يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ، ئۇلار يەنە ئوزۇقلۇق ئىزدەپ كېتىپتۇ. كەچقۇرۇن قايتىپ كەلگەندە تۇرنىنىڭ يەنە بىر بالىسى يوقلۇقى بىلىنىپتۇ. تۈلكە يالغان ئېيتىپ:

ــ ئۇنى پاقا يەپتۇ، پاقىنىڭ مۇشۇ يەردە ئەگىپ يۇرگىنىنى كۆرۈۋېدىم، ــ دەپتۇ.

ئەتىگەنلىكى تۇرنا پاقىدىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن كۆلگە كېتىپتۇ. ئۇ پاقىلارنى ئۇۋلا ـ ئۇۋدىلىرىغا قوغلىۋېتىپ، قايتىپ كېلىپ قارىسا، ئاخىرقى ئىككى بالىسىمۇ يوق تۇرغۇدەك. تۇرنا ئەھۋالنى چۈشىنىپتۇ ۋە نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ.

ــ ئۆيۈڭ كۆيدى، ــ دەپتۇ تۈلكە ۋە تۇرنىنىڭ ئۆزىنىمۇ يېيىش پېيىگە چۈشۈپتۇ. تۈلكىنىڭ نىيىتىنى سەزگەن تۇرنا:

ــ دوستۇم، بۇ يەردە بىزگە كۈن يوق ئىكەن. يۈر، كېتىمىز، كۆلىنىڭ ئۇ تەرىپىدە ئوزۇقلۇق كۆپ، ــ دەپتۇ.

ــ كۆلدىن قانداق ئۆتىمەن؟ مېنىڭ قانىتىم يوققۇ، ــ دەپتۇ تۈلكە.

ــ مەن كۆتۈرۈپ ئۆتكۈزىمەن، ــ دەپتۇ تۇرنا.

تۈلكە ماقۇل بوپتۇ. تۇرنا تۈلكىنى كۆتۈرۈپ ئۇچۇپتۇ. ئۇلار ئېگىز ئۆرلىگەندىن كېيىن:

ــ يەرنى كۆرۈۋاتامسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ تۇرنا.

ــ هە، مۇشتۇمدەك بولۇپ كۆرۈنۈۋاتىدۇ، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ تۈلكە.

ــ ئەمدىچۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ تۇرنا تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ.

ــ تەڭگەدەك بولۇپ كۆرۈنۈۋاتىدۇ.

ــ ياخشى گەپ، ــ دەپتۇ تۇرنا ۋە تۈلكىنى قويۇۋېتىپتۇ...

تۈلكە موللاق ئېتىپ يەرگە چۈشۈپ، خۇددى تېرىقتەك ئۇۋلىپ كېتىپتۇ.

ھوُروُن ئِشەك

بىر كىشى ئىككى ئِشەككە يوُك ئارتىپ يولغا چىقىپتوُ. بىر ئِشەكنىڭ يوُكى ئِپ-
غىرراق، يەنە بىرىنىڭ يېنىكرەك ئىكەن. ئِشەكنىڭ بىرى يەنە بىرىدىن ياردەم سوراپ:

ــ ئاكا، بولالمىدىم، بىرئاز ياردەم قىلساڭچوُ، ــ دەپتوُ.

ــ نېمە كارىم، ــ دەپتوُ يەنە بىر ئِشەك، ــ مەن كېتىۋېرىمەن.

شوُنداق قىلىپ، يوُكى ئِپغىر ئِشەك ھېرىپ ھالى قالماي، ئاخىر ئۆلوُپ قاپتوُ.

ئِشەكنىڭ ئىگىسى يوُكنىڭ ھەممىسىنى بىرلا ئِشەككە ئارتىپتوُ.

«ھوُروُن ئِشەك يوُكىنى ئِپغىر كۆتوُرەر» دېگەن تەمسىل ئەنە شوُنىڭدىن قالغانىكەن.

ئاچ بۆرە

بىر ئاچ بۆرە يەيدىغان بىر نەرسە تاپالماي، ناھايىتى سەرسان بوپتۇ. ئۇ، ئالدىمغا دۇچ كەلگەنلا نەرسىنى يەيمەن ! دەپ ئويلاپتۇ. بىردىنلا ئۇنىڭ ئالدىغا بىر قوزىچاق چىقىپ قاپتۇ.

— ۋاھ، قانداق ياخشى ـ ھە ! — دەپتۇ بۆرە شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ، — قوزىچاق، مەن سېنى يەيمەن.

— توختا ! شۇنداق قۇرۇقلا يەۋېرەمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ قوزىچاق.

— بولمىسا، قانداق يەي؟ — دەپتۇ بۆرە.

— ئەگەردە ھۇزۇر قىلىمەن دېسەڭ، — دەپتۇ قوزىچاق ئۇنىڭغا، — يېزىغا بارغىن، زىخ، پىياز، قارىمۇچ ئېلىپ كەلگىن، كېيىن گۆشۈمنى زىخقا ئۆتكۈز ـ دە، ياخشىلاپ كاۋاپ قىل. پىيازنى قارىمۇچ بىلەن ئەزگىن ۋە ئۇ-نى كاۋاپقا سېپىپ يېگىن. دۇنيادا مۇنداق كاۋاپتىن ئارتۇق غىزا يوق.

— راست ئېيتىسەن، — دەپتۇ بۆرە ۋە يېزىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ، يولدا قويچىلار يو-لۇقۇپتۇ. بۆرە:

— ھەي ئاغىنىلەر، ماڭا پىياز، زىخ، قارىمۇچ بېرىڭلار، قوزىچاقنى بەررە كاۋاپ قىلىپ يەيمەن، ھۇزۇر قىلىمەن ! — دەپ ۋارقىراپتۇ. قويچىلار بۇنى ئاڭلاپ:

— مانا ساڭا پىياز، زىخ، قارىمۇچ ! قە-نى شۇ كاۋاپ يەيدىغان چىشلىرىڭ؟ ! — دەپ بۆرىنىڭ تۇمشۇقىغا تاياق بىلەن كېلىشتۇرۇپ راسا ساپتۇ.

ھوزۇن ئىت

بىر يىلى قىش ناھايىتى قاتتىق كەپتۇ، قار ئۆگزە بويى يېغىپ، دەرەخ ئۇچىدىكى قارغىلار توڭلاپ يەرگە چۈشۈپتۇ. دائىم بوسۇغىدا يېتىپ كۈن ئۆتكۈزىدىغان ئىتنىڭ كۈنى تەس بوپتۇ. ئىت سوغۇقنىڭ دەستىدىن تۇگۈلۈپ يېتىپ بېشىنى چىقىرالمايدىغان، ئورنىدىن تۇرسا سەكىلدەپ، قاترايدىغان بولۇپ قاپتۇ. قاتتىق سوغۇق ئىتنىڭ جان - جېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكتىن، لاغىلداپ تىترەپ تۇرۇپ: «خەپ، مەنمۇ يازدا تازا ئىسسىق بىر ساراي سالمىسام، ئىت بولماي كېتەي» دەپ قەسەم ئىچىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، يامان سوغۇق تۇگەپ، باھار كەپتۇ، بارا - بارا كۈنلەر ئىسسىپ كېتىپتۇ. ئىتمۇ تەڭلا ئىسسىپتۇ. ئىت ئويناپ - كۈلۈپ، كەچ بولغان يەردە يېتىپ، قىشتىكى قەسىمىنى ئۇنتۇپ قاپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن: «ئىت مۇزلىغاندا ساراي سالىدۇ، ئىسسىغاندا ئۇنتۇپ قالىدۇ» دېگەن تەمسىل پەيدا بولغانكەن.

شورپا قىلامدۇق، كاۋاپمۇ

ئۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئېگىز ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بىر توپ ياۋا غازلارنى كۆرۈپتۇ ـ دە، دەرھال ئوقيالىرىنى بەتلىشىپ ئاتماقچى بولۇشۇپتۇ. شۇ ئەسنادا ئاكىسى:

ـــ ئېتىپ چۈشۈرگەندىن كېيىن شورپا سالايلى، ـــ دەپتۇ.

ـــ مېنىڭچە، كاۋاپ قىلساق لەززەتلىك بولىدۇ، ـــ دەپتۇ ئۇكىسى.

ئىككىيلەن تالىشىپ قاپتۇ، بىرلىككە كېلەلمەي، ئاخىر بىر ئادەمنى ئايرىپ قويۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. نەتىجىدە، غاز گۆشىنىڭ يېرىمىدا شورپا سالىدىغان، يېرىمىنى كاۋاپ قىلىدىغان بولۇپ پۈتۈشۈپتۇ. ئەمما، ئۇلار «ئەمدى غازلارنى ئاتايلى» دەپ كۆككە قارىغانكەن، غازلارنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ.

«ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپتۇ» دېگەن تەمسىل شۇنىڭدىن قالغانكەن.

تۈلكىنىڭ قۇيرۇقى

ئۇيرۇقىنى چىقىرىپ يۈرسە كىشىلەرنىڭ تونۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ يۈرگەن تۈلكە تانا بىلەن قۇيرۇقىنى قورسىقىغا تېڭىپتۇ ۋە ئۆزىنى ئەقىللىق ھېسابلاپ، خاتىرجەم ھالدا ماختىنىپ يۈرۈپتۇ.

بىر كۈنى تۈلكە ئېتىزلىققا بارغاندا دېھقانغا ئۇچراپ قاپتۇ ـ دە، يۈرىكى پوكۈلداپ:

ـــ دېھقان تاغا، تۈلكىنىڭ قۇيرۇقى بولىدۇ، قۇيرۇقى بولمىسا، ئۇنى تۈلكە دېگىلى بولمايدۇ، قارا، مانا مېنىڭ قۇيرۇقۇم يوق، مەن تۈلكە ئەمەس... ـــ دەپتۇ.

تۈلكىنىڭ گېپى تۈگە ـ تۈگمەيلا دېھقان كەتمەن بىلەن ئۇنىڭ دۈمبىسىگە كېلىشتۈرۈپ بىرنى ئۇرغانىكەن، تۈلكە ۋايجانلاپ سەكرەپ كېتىپتۇ ۋە قۇيرۇقى ئاشكارىلىنىپ قاپتۇ.

دېھقان قاقاقلاپ كۈلۈپ:

ـــ ھەر قانداق نەرسە نىقابلىنىۋالسىمۇ، ئۇنى كېلىشتۈرۈپ بىرنى سالغاندا ئەسلىي قىياپىتى ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ، ـــ دەپتۇ.

بۆره بىلەن قاپاق

ئۇرۇنقى زاماندا، تاغ باغرىدىكى بىر يېزا ئەتراپىدا تولىمۇ ياۋۇز بىر بۆره ياشايدىكەن. ئۇ ھەر كۈنى كېچىسى يېزىنى تىنتىپ، دېھقانلارنىڭ قويى ياكى كالىسىنىڭ قورسىقىنى يارىدىكەن ـ دە، يېگىنىنى يەپ، يېمىگىنىنى تاشلاپ كېتىدىكەن.

بىر كۈنى كېچىسى بۆره يەنە يېزىنى تىنتىپ، بىر دېھقانىنىڭ يالغۇز قويىنى يەپ، قورسىقىنى يېرىلغۇدەك تويۇپ، ئىنىغا كىرىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. تاڭغا يېقىن گۈلدۈرلەپ بوران چىقىپتۇ ـ دە، يوغان بىر قاپاقنى دوسلىتا ـ دوسلىتا ھېلىقى ياۋۇز بۆرىنىڭ ئىنىغا ئاپىرىپ كەپلەپ قويۇپتۇ. قاپاق بوراندا قاتتىق غوڭۇلداشقا باشلاپتۇ.

تويۇڭۇلۇپ، شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەن بۆره بوراننىڭ قاتتىق گۈركىرىشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ، سىرتتا بىرنەرسىنىڭ غەلىتە غوڭۇلداڭاتقانلىقىنى ئاڭلاپتۇ. ئۆمرىدە مۇنداق ئاۋازنى ئاڭلاپ باقمىغان بۆره قۇلىقىغا بىر ئىشىنىپ، بىر ـ ئىككى چامدام بېرى كېلىپ يەنە تىڭشاپتۇ. تىڭشىغانسېرى غوڭۇلدىغان ئاۋاز كۈچىيىپتۇ. بۆره يۈرىكى جىغىلداپ، سۈر بېسىپ تەرلەپ كېتىپتۇ. قورقۇپ كەتكەن بۆره ئىنىنىڭ ئېغىزىغا زادىلا بارالماپتۇ.

بىر كۈن ئۆتۈپتۇ. بۆرىنىڭ قورسىقى ئېچىپتۇ. بۆره ئىنىدىن چىقاي دېسە، غوڭۇلدىغان ئاۋازدىن قورقىدىكەن، چىقماي دېسە، قورسىقى ئېچىپ ئىككى بىقىنى بىر ـ بىرىگە چاپلىشىپ كېتىپتۇ. ئاچلىقنىڭ ئەلىمى ئۆتكەن بۆره نېرى ئويلاپ، بېرى ئويلاپ: «يېتىپ ئۆلگۈچە ئېتىپ ئۆل» دەپتىكەن، تۇمشۇقۇم بىلەن بىرلا تۇرتۇپ غوڭۇلداقنى چۆچۈتۈۋېتىپ، قۇيرۇقنى تىكىۋەتمەيمۇ، دەپتۇ ـ دە، جېنىنىڭ بارىچە يۇگۈرۈپ بېرىپ، قاپاقنى تۇمشۇقى بىلەن قاتتىق تۇرتۇپ ئىنىدىن چىقىپتۇ. قاپاق دومىلاپ بېرىپ شامال تەگمەيدىغان كارىزغا چۈشۈپ تۇرۇپ قاپتۇ. بۆره دۆڭگە چىقىۋېلىپ، سالپاڭ قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ قاپاققا قاراپتۇ، قاپاق غوڭۇلدىماپتۇ. بۆره ئۆزىنى سەل تۇتۇۋېلىپ:

ـــ ھەي غوڭۇلداق، قېنى ئەمدى غوڭۇلداپ باقە ! ـــ دەپتۇ، ئەمما قاپاق جىم تۇرۇپتۇ. بۆره: «بىر تۇرتۇپ قويۇۋىدىم، چۆچۈپ توختاپ قالدى، بىراق سەھەردە يەنە غوڭۇلداپ ئۆپكەمنى ئېلىپ بېشىمغا قاقىدۇ، ئۇنىڭدىن بۇنى ھازىرلا يوقىتاي» دەپتۇ ـ دە، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ قاپاقنىڭ يېنىغا كەپتۇ.

ـــ ھەي، سەن مېنى شۇنچىۋالا قورقۇتامسەن؟ ـــ دەپتۇ بۆره قاپاقتا. قاپاق ئۇن چىقارماپتۇ.

بۆره غەزەپلىنىپ، قاپاققا قاراپ:

— سەن مېنى ئاز قىينىدىڭمۇ؟ بىرىنچىدىن، يۇرىكىمنى يېرىۋەتكىلى تاس قالدىڭ، ئىككىنچىدىن، ئىككى كۈن ئاچ قويدۇڭ. سېنىڭ جاجاڭنى بەرمىسەم، — دەپلا قاپاقنى قۇيرۇقىغا باغلاپ سازايى قىلماقچى بولۇپ ئېلىپ مېڭىپتۇ.

بۆره قاپاقنى سۆرەپ تۇزگە چىققاندىن كېيىن، قاپاقنىڭ ئاغزىغا شامال ئۇرۇلۇپ، ئاستا غۇڭۇلداپتۇ. بۆرىگە يەنە تىترەك ئولىشىپ، تېخىمۇ ئىتتىك مېڭىشقا باشلاپتۇ، قاپاق تېخىمۇ قاتتىق غوڭۇلداپتۇ. بۆره بۇ ئەھدى مېنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىدىغان بولدى، دەپ ئالاقزاده بولۇپ، قاپاقنى چۆكتۇرۇپ غەرق قىلىۋەتمەكچى بولۇپ، دەريادا قاراپ بولۇشىغا يۈگۈرۈپتۇ. شامالنىڭ قاتتىق ئۇرۇلۇشى بىلەن قاپاق تېخىمۇ قاتتىق غوڭۇلداپتۇ. قورقۇپ ئەس - هوشىنى يوقاتقان بۆره دەريانىڭ بويىغا كېلىپ، قاپاقنى قۇيرۇقىدىن يېشىپ چۆرۈۋېتىشنى ئۇنتۇپ، دەريادا شۇ پېتى كىرىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن قاپاقنىڭ ئىچىگە لىق سۇ توشۇپ، بۆرىنى چوڭقۇر قاينامغا سۆرەپ كىرىپ كېتىپتۇ. بۆره ئۆلۈپتۇ، تاغ باغرىدىكى دېھقانلار ئارام تېپىپتۇ.

تۈلكىنىڭ قۇيرۇقىنى جازالىشى

ئىر تۈلكە ئېتىزلىقنى ئارىلاپ يۈرسە، ئىتلار كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، ئارقىدىن تاپ بېـ-سىپ قوغلاپتۇ. يەردە قار يوق كۈنلەر بولغاچقىمۇ، تۈلكە ئىتلارنى ئۆزىگە يەتكۈزـ-مەي، قېچىپ بېرىپ ئىنىغا سالامەت كىرىۋاپتۇ. تۈلكە ئىنىدا ئولتۇرۇپ، دېمىنى بېسىۋالغاندىن كېيىن، ئىككى قۇلىقىدىن سوراپتۇ:

— سىلەر نېمە قىلدىڭلار؟

— بىز شاپۇر ـ شۇپۇر، تاراس ـ تۇرۇس، تاك ـ تۇڭنى ئاڭلاپ سىزگە خەۋەر يەتكۈزۈپ تۇردۇق.

— كۆزلىرىم، سىلەر نېمە قىلدىڭلار؟

— يولدا چېلىققان ياخشى ـ يامان ئىش ـ ھەرىكەتلەرنى كۆڭلىڭىزگە سېلىپ تۇردۇق.

— پۇت ـ قوللىرىم، سىلەر نېمە قىلدىڭلار؟

— بىز سىزنى ئادەمزات ۋە ئىت، قۇشلارنىڭ قەستىدىن قۇتقۇزۇپ قالدۇق.

— قۇيرۇقۇم، سەن نېمە قىلدىڭ؟

قۇيرۇق ئاڭلىمىغان بولۇپ تۇرۇۋاپتۇ. تۈلكە يەنە سوراپتۇ:

— ئېيتە، قۇيرۇقۇم، سەن نېمە قىلدىڭ؟

— سىز ھېچنېمىگە قارىماي قاچقاندا، شاخ ـ شۇمبا، قوراي ـ چاۋار، تىكەن ـ پىكەنـ-لەرگە ئىلىنىپ قېلىشقا تاس قالدىم، — دەپ راستىنى ئېيتىپتۇ قۇيرۇق. تۈلكە تۇرۇپ ئويـ-لىنىپ، ئۆزىگە ئۆزى: «مېنى ھەر بالاغا دۇچار قىلىدىغان مۇشۇ قۇيرۇقۇم ئوخشايدۇ» دەپ، قۇيرۇقىنى سىرتتا قاراپ تۇرغان ئىتلارغا يېـ-گۈزۈۋەتمەكچى بوپتۇ ـ دە، سىرتقا چىقىرىپتۇ. ئىتلار قۇيرۇقنى چىشلەپ تارتىپ، تۈلكىنىڭ ئۆزىنىمۇ ئىنىدىن سۆرەپ چىقىپتۇ.

مۇشۇك بىلەن چاشقان

ئۇرۇنقى زامانىدا مۇنداق بىر ئىش بولغانكەن: قېرى مۇشۇك بىر كۈنى بىر چاشقاننى تۇتۇۋېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— مېنىڭ ئىككى پۇتۇم گۆرگە ساڭگىلىدى، يېقىن ئاردا بۇ يۇرتتىن يەنە بىر يۇرتقا كۆچۈپ كېتىمەن. ياش چېغىمدا ئىشىنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلىماي، سىلەرگە تولا جەبىر - زۇلۇم سالدىم. كۆچۈش ئالدىدا ئۆزۈمخاھلىق ئېيتىپ، ھەممىڭلاردىن ئەپۇ سورىسام دەيمەن، سەن بېرىپ چاشقان ئەۋلادىنى قويماي چاقىرىپ كەلگىن.

چاشقان مۇشۇكنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ئىنتايىن خۇش بوپتۇ. مۇشۇكنىڭ تەكلىپىنى بارلىق چاشقانلارغا يەتكۈزۈپتۇ. چاشقانلار مۇشۇكنىڭ ئىنىسىپىغا رەھمەت ئوقۇشۇپ، دەرھال جەم بولۇپ، نۇرغۇن سوۋۇغا - سالام ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. يولدا بىر قېرى چاشقان ئۇچراپ سوراپتۇ:

— جامائىتىڭلار جەم بوپتۇ، سەپىرىڭلار قاياققا؟

چاشقانلاردىن بىرى بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. قېرى چاشقان:

— ھەي ئەخمەقلەر، بۇ قېرى مۇشۇكنىڭ ھىيلىسى، بىزنى بىر - بىرلەپ يوقىتالماي، مىڭلاپ يوقاتماقچى بولغىنى، بارماڭلار، — دەپتۇ. توپلىشىپ كېلىۋاتقان چاشقانلار قېرى چاشقاننىڭ سۆزىگە پىسەنت قىلماي، قېرى مۇشۇكنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ.

قېرى مۇشۇك ئىشىك ئالدىغىچە چىقىپ، چاشقانلارنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ، ھەربىرى بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، ئۆيگە تەكلىپ قىپتۇ. چاشقانلار ئۆيىگە تامامەن كىرىپ بولغاندىن كېيىن، قېرى مۇشۇك ئىشىكنى ئىلىپ قويۇپتۇ، چاشقانلار - نىڭ داد - پەريادىغا قارىماي، بىر - بىرلەپ بوغۇۋېتىپتۇ. شۇنىڭدىن تا ھازىرغىچە چاشقان مۇشۇك بار يەرگە يولىمايدىكەن.

ئات بىلەن ئىت

ئات بىلەن ئىت بىر قورۇدا تۇرسىمۇ، ئىت ئۆزىنىڭ سەزگۈرلۈكى بىلەن پەخىرلىنىپ، ئاتنى زادىلا كۆزگە ئىلمايدىكەن، بەزىدە: «سوكال قۇيرۇق، پالاس كالپۇك لەقۇا» دەپ مەسخىرە قىلىدىكەن. بىر كۈنى ئىت ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوقلا، سۇ ئىچكىلى چىقىپ كېتىۋاتقان ئاتنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ قاۋاپتۇ، ئارقىسىغا ئۆتۈپ ئۇ يەر، بۇ يېرىنى چىشلەپ قويۇپتۇ. ئات ئىتنىڭ بىشىملىكىدىن خاپا بولۇپ بىر چەكچەيگەنكەن، ئىت ئارقىسىغا داجىپ تۇرۇپ، ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاپتۇ، ئاندىن مۇغەمبەرلىك بىلەن زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ:

— مەن قىل قىمىرلىسا تۈيدىغان سەگەك، كېچە - كۈندۈز ئۆينى ساقلايمەن، ئوغرى - يالغاننى قورۇغا زادىلا كىرگۈزمەيمەن، — دەپ ماختىنىپتۇ. ئات ئىتنىڭ ماختانچاقلىقىدىن ئەجەبلىنىپ:

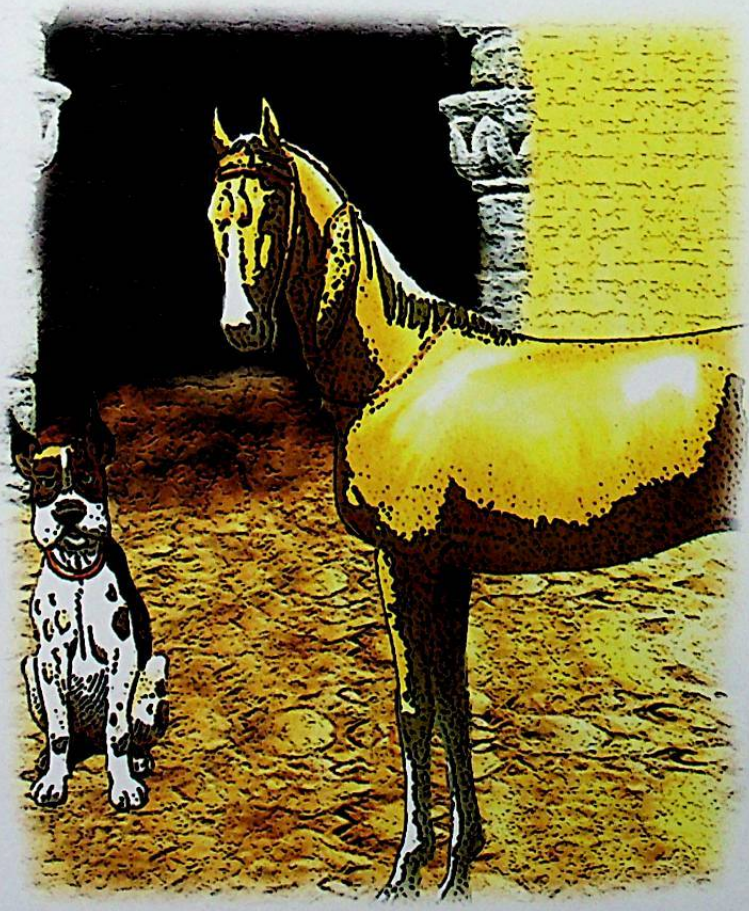
— ئۆيدە ھەربىر نەرسىگە لايىق ئىش بار، ئۆز ئىشىمىز بىلەن ماختانمايلى، — دەپتۇ.

— ماختانمايچۇ، سەن يەر ھەيدەيسەن، ھارغۇچە يەيسەن شۇ، قولۇڭدىن باشقا ئىش كەلمەيدۇ.

— راست ئېيتىسەن، — دەپتۇ ئات، — مەن يەر ھەيدەيمەن، خامان تېپىمەن، ئاشلىقىنى ئۆيگە توشۇيمەن، تۇغمەنگە ئېلىپ بارىمەن، قىش كۈنلىرى ئۆيگە كۆمۈر، ئوتۇن توشۇيمەن، بۇلار ئىش ئەمەسمىكەن؟

— بۇ ئىشلىرىڭنىڭ ماڭا نېمە پايدىسى؟ — دەپتۇ ئىت. ئاتنىڭ غۇرۇرىدە ئاچچىقى كەپتۇ - دە، ئىتقا ئالىيىپ تۇرۇپ:

— ئۇگۈتنى تۇغمەنگە ئاپىرىپ ئۇن قىلمىسام كېپەك چىقمايدۇ، كېپەك چىقمىسا، سەن نېمە يەيسەن؟ — دەپتۇ. ئىت غىڭ قىلالماي قۇيرۇقىنىڭ ئۇچىغا قاراپ قاپتۇ.

تاپقان پۇلۇمنى ئۇچكە بۆلىمەن

بىر يېزىدا يېشى قىرىقتىنىڭ قارىسىنى ئېلىپ قالغان بىر كىشى بار ئىكەن. ئۇ ئادەم تولىمۇ ئەمگەكچان بولۇپ، مەيلى يازنىڭ قاتتىق ئىسسىقلىرىدا ياكى قىشنىڭ قەھرىتان سوغۇقلىرىدا بولسۇن، تىنىم تاپماي ئىشلەيدىكەن. بۇ كىشىنى دائىم ئۇچرىتىپ تۇرىدىغان بىر بوۋاي ئۇنىڭغا زوقلىنىپ، ئىچىدە بۇ نېمىدېگەن ئىشچان، نېمىدېگەن غەيرەتلىك ئادەم، خۇدايىم قولىغا دەرد بەرمىسۇن، دەيدىكەن.

بىر كۈنى ئىشچان ئادەم بىلەن بوۋاي ئۇچرىشىپ قاپتۇ. بوۋاي سوراپتۇ:

— بالام، نېمەڭگە نېمە يەتمەي شۇنچە ئىشلەيسەن؟

— ئائىلەم ئۈچۈن ئىككى ـ ئۈچ كىشىنىڭ ئىشىنى قىلمىسام بولمايدۇ.

— ئۇنداق بولسا، ئىشلىگەنگە تۇشلۇق پۇل تاپىدىكەنسەن ـ دە؟

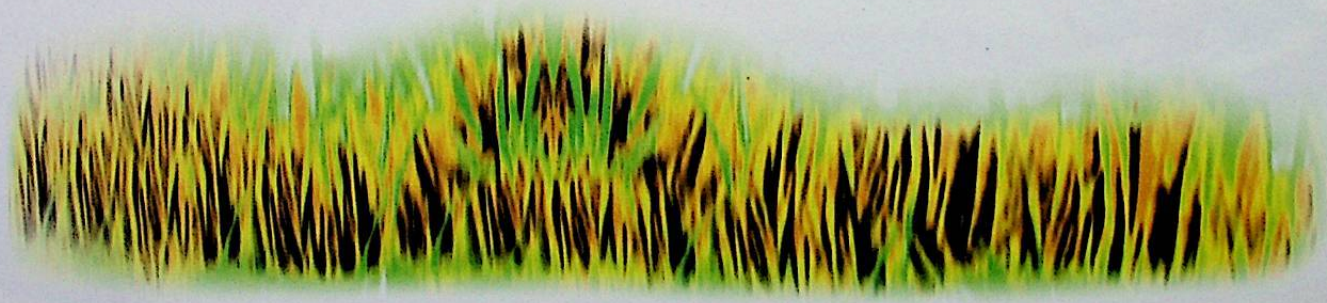
— شۇنداق، تاپقان پۇلۇمنى ئۈچكە بۆلىمەن: بىر قىسمىدا قەرزىمنى قايتۇرىمەن، يەنە بىر قىسمىنى قەرزگە بېرىمەن، قالغىنىنى ئۆزۈم خەجلەيمەن، — دەپتۇ.

— ۋۇي، قەرز قايتۇرۇپ تۇرۇپ، يەنە قەرز بەرگىنىڭ نېمىسى؟ بۇ تەرىپىڭ ماڭا قاراڭغۇ بولۇپ قالدىغۇ؟ — دەپتۇ بوۋاي.

— مېنىڭ قولى ئىش ـ ئەمگەكتىن قالغان ئاتا ـ ئانام بار، ئۇلار مېنى تەربىيىلەپ قاتارغا قوشقان. ھازىر ئۇلار كۈچىدىن قالدى، ئەمدى مەن ئۇلارنى بېقىشىم كېرەك، بۇ مېنىڭ قەرز قايتۇرغىنىم. ئۆزۈمنىڭ بالىلىرىم بار، ئۇلار تېخى كىچىك، ئۇلارنى بېقىشىم كېرەك، بۇ مېنىڭ ئۇلارغا قەرز بەرگىنىم.

ياخشى پەزىلەتلىك كىشىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغان بوۋاي:

— ياشا، ئوغلۇم، قولۇڭغا دەرد بەرمىسۇن، مۇرادىڭغا يەت! — دەپتۇ.

خام خيال

بىر بالا جاڭگالغا ئوتۇن ئالغىلى بېرىپ، بىر جىگدىنىڭ تۈۋىدە زوڭزىيىپ ئولتۇرغان توشقاننى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، خىيالغا چۆكۈپتۇ: «ھازىر مۇشۇ توشقاننى تۇتۇۋالسام، بازارغا ئاپىرىپ ساتسام، پۇلىغا بىر توخۇ ئالسام، توخۇ تۇخۇم تۇغسا، تۇخۇملارنى كۆرۈك توخۇغا باسۇرۇپ بەرسەم، تۇخۇمدىن چۈجلەر چىقسا، چۈجلەر چوڭ بولغاندا، سېتىپ بىر قوي ئالسام، قوي ئىككىدىن تۇغسا، چوڭ بولغان قوزىلارنى سېتىپ راسا كېلىشكەن بىر ئات ئالسام، مال ـ ۋاران پادا ـ پادا بولۇپ كەتسە، بىر قىسمىنى سېتىپ قورۇ ـ جاي ئالسام، يەر ئې-لىپ دېھقانچىلىق قىلسام، بۇغدايلىرىم ئوخشاپ، قوغۇن ـ تاۋۇز، مېۋە ـ چېۋىلەر پىشىپ كەتسە، ئاپام بىلەن دادام: ‹يارايسەن ئوغلۇم ! يارايسەن !› دەپ كېتەتتى ـ ھە !» دەپ ۋارقىرىغانىكەن، توشقان ئۇركۈپ قېچىپ كېتىپتۇ. بالا «ھەسسىنە !» دەپ ئېغىزىنى تۇتۇپلا قاپتۇ.

قايسى ئۇينىڭ ئىگىسى رەھمدىل

بىر تايغان تۇلكىنى قوغلاپ يېزا ئىچىگە كىرىپ كەپتۇ. قورققىنىدىن تىلى بىر غېرىچ ساڭگىلاپ كەتكەن تۇلكە بىر دوقمۇشتىن ئايلىنىپ، تايغاندىن سەل ئۇزاپتۇ ـ ده، مۇشۇككە يولۇقۇپ قاپتۇ.

ــ ئەي ھۆرمەتلىك مۇشۇك، سەن بىلمسەن، بۇ ئەتراپتا قايسى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھمدىل؟ مەن كىرىۋېلىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلسام، ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ مانا، مۇشۇ ئۇدۇلۇڭدىكى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھمدىل، نۇرغۇن ئۆيلىرى، ئېغىل ـ قوتانلىرى بار، كىرىۋالسەن، ــ دەپتۇ مۇشۇك.

ــ ھەي، ياقەي، ــ دەپتۇ تۇلكە بېشىنى چايقاپ، ــ مەن بىر زامانىدا بۇ ئادەمنىڭ بىر ئاق غېزىنى يەۋەتكەنىدىم.

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دەپتۇ مۇشۇك يول بويىدىكى باغ ـ ۋارانلىق بىر ئۆينى كۆرسىتىپ، ــ بۇ ئۆينىڭ ئىگىسى رەھمدىل، سېنى ھەر ئامال بىلەن ئامان ساقلاپ قالىدۇ.

ــ بولمايدۇ، مەن بىر چاغدا بۇنىڭ ئۆردىكىنى يەپ قويغان.

مۇشۇك ھەيران بولۇپ:

ــ ھەي، بۇ ئەتراپتىكىلەرگە ئالا قويماي زىيان سالغانكەنسەن، ئەمدى ساڭا رەھىم قىلغۇدەك بىرەرى چىقارمۇ؟ ــ دەپتۇ تۇلكىگە.

ــ چىقىپ قالار، «يۇرت ئېتىكى كەك» دېگەن گەپ بار. تايغان يېتىپ كەلگۈچە يەنە بىرىنى كۆرسەتكىنە؟ ــ دەپتۇ تۇلكە.

مۇشۇك يېزىنىڭ ئەڭ چېتىدىكى بىر ئۆينى كۆرسىتىپتۇ. تۇلكە ئۇنىڭمۇ بىر توخۇسىنى يەپ قويغىنى ئۈچۈن:

ــ مۇشۇك ئاداش، بۇمۇ بولمايدۇ، ــ دەپتۇ. ئاڭغىچە تايغان يېتىپ كەپتۇ. مۇشۇك تۇلكىگە قاراپ:

ــ كۆردۈڭمۇ، ئەمدى «رەھىم»نى ساڭا مۇشۇ كېلىۋاتقان تايغان قىلسۇن، ــ دەپ تايغانىنى كۆرسىتىپتۇ.

ئۇچ ھۇرۇن

ئۇنىڭدىن خېلى زامان بۇرۇن ئۇچ ھۇرۇن ئۆتكەنىكەن. ئۇلار بىر - بىرى بىلەن دوست بولسىمۇ، بىرەر ئىشنى قىلىشقا توغرا كەلگەندە ئەزمىلىك قىلىپ، بىر - بىرىگە ئىتتىرىپ، ۋاقتىدا پۇتتۇرمەيدىكەن.

ئۇچ ھۇرۇن بىكارچىلىقتىن ئىچى پۇشۇپ سەيلە قىلماق بولۇپ، بىر ئىتنى ئەگەشتۈرۈپ سەھراغا مېڭىپتۇ. ئۇلار ئەزمىلىك قىلىپ، دېگەن قەرەلدە سەھراغا يېتىپ بارالماي، بىر ئۆسۈمتەكنىڭ بويىغا كېلىپ توختاپتۇ.

كۆپ ئۆتمەيلا بىر بالا قېتىق ۋە نان ساتقىلى كەپتۇ. قورسىقى ئېچىپ كەتكەن ئۇچ ھۇرۇن پۇل يىغىش قىلىپ بالىدىن قېتىق ۋە نان سېتىۋاپتۇ. ئۇچ ھۇرۇن ئۆستەكىدىن سۇ ئەكېلىپ قول يۇماقچى بوپتۇ.

— سۇنى سەن ئېلىپ كەلگىن، — دەپ بۇيرۇپتۇ بىرىنچى ھۇرۇن ئىككىنچى ھۇرۇنغا.

— نېمىشقا مەن ئەكېلىمەن؟ مۇنۇ ئېلىپ كەلسۇن، — دەپتۇ ئىككىنچى ھۇرۇن ئۇچىنچى ھۇرۇننى كۆرسىتىپ.

— مەنما؟ — دەپ ئىككىسىگە گۆلىيىپتۇ ئۇچىنچى ھۇرۇن، — ئىت ئېلىپ كەلسۇن.

شۇنداق قىلىپ، ئۇچ ھۇرۇن ئىككى چامدام يەردىكى سۇنى ئېلىپ كېلىشكە ھۇرۇنلۇق قىلىپ، بىرى يەنە بىرىنى بۇيرۇپ، كۇننى كەچ قىپتۇ. ئاخىر بىر - بىرىگە ماي تارتىشىپ گەپمۇ قىلماي جىم بولۇشۇپتۇ. شۇ ئاردا، ئىت پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، ناننى يەپ، قېتىقنى ئىچىۋېتىپتۇ.

تەقدىرگە تەن بەرگىن

بىر يېزىدا بەكمۇ سالاپەتلىك ۋە پاكىز قېرىغان بىر بوۋاي بار ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ بوۋاي ئاغرىپ قاپتۇ. بىر كۈنى بۇ يېزىدىكى بىر يىگىت بوۋاينى يوقلاپ كىرىپتۇ. يىگىتنى كۆرۈپ بوۋاينىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ:

— ئوغلۇم، تېخى ئەمەلگە ئاشمىغان نۇرغۇن ئارزۇ ـ ئارمانلىرىم بار ئىدى. ناۋادا قازايىقەدەر يېتىپ قالسا، شۇ پېتىلا قالمىغان بولدى ـ دە، — دەپ ياش تۆكۈپتۇ.

— ۋاي چوڭ دادا، — دەپتۇ يىگىت، — سەن يەيدىغىنىڭنى يەپ، كىيىدىغىنىڭنى كىيىپ بولدۇڭ. ساقلىلىڭ ئاقىرىپ، چىشىڭ سارغايدى. سەن چۆنەكتىكى پىشىپ قالغان قوغۇن، بۇنى بىرى ئۈزمىسىمۇ، ئۆزى پېلەكتىن ئاجراپ كېتىدۇ. قوغۇنلۇققا كىرگەنلەر ئالدى بىلەن پىشىقىنى ئۈزىدۇ. تەقدىرگە تەن بەرگىن!

يىگىتنىڭ تەسەللىسى بوۋاينىڭ كۆڭلىگە قاتتىق تېگىپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ ھېلىقى بوۋاي ساقىيىپ، يىگىت ئاغرىپ قاپتۇ. بوۋاي ئۇنى يوقلاپ كىرسە، يىگىت زارلىنىپ:

— بوۋا، دۇنيانىڭ ھېچقانداق لەززىتىنى كۆرمىدىم، ئون گۈلۈمنىڭ بىرىمۇ ئېچىلماي تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتسەم، قانداقمۇ قىلارمەن؟ — دەپتۇ.

— ھەي بالام، ئورۇنسىز ئۆكۈنمە. بىر قوغۇنلۇققا ئوغرى كىرسە، قوغۇننىڭ پىششىقىنى مۇ، توشمىنىمۇ ئۈزىدۇ. ئۆلۈمنىڭ نۆۋىتى كەلسە ياش ـ قېرىغا باقمايدۇ، ئۇنىڭغا نېمە ئامال بار؟! تەقدىرگە تەن بەرگىن! — دەپتۇ بوۋاي.

تىلمغا باغلىسلا

ئۇرۇنقى زاماندا بىر ئادەم يىراق بىر شەھەردىن ئۆيىگە قايتىپ كېلىۋېتىپ تونۇش-مايدىغان بىر سودىگەر بىلەن ھەمسەپەر بولۇپ قاپتۇ. ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگەندە بۇ ئا-دەم سودىگەرگە:

— ئۆيگە كىرىپ بىرەدەم - يېرىمدەم ئارام ئېلىپ كەتسىلە، — دەپ تەكلىپ قىپتۇ.

— شۇنداق قىلاي، — دەپتۇ سودىگەر تارتىنمايلا ۋە ئاتتىن چۈشۈپتۇ، لېكىن بۇ سودىگەر ئۆيگە شۇ كىرگىنىچە بىرنەچچە كۈن قونۇپ مېھمان بوپتۇ. ئۆي ئىگىسىمۇ قىلچە چاندۇرماي ئوبدان كۈتۈپتۇ. سودىگەر قايتىش ئالدىدا:

— رەھمەت، ئوبدان تونۇشۇپ قالدۇق. مەن بۇ يولدىن دائىم ئۆتۈپ تۇرىمەن. خاتىرجەم بول-سىلا، بۇنىڭدىن كېيىن پات - پات كېلىپ تۇرىمەن، — دەپتۇ.

ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ سودىگەر يەنە كەپتۇ. ئۆي ئىگىسى يۈگۈرۈپ چىقىپتۇ - دە، ئېتىنى قولىدىن ئېلىپ، ھۆرمەت بىلەن يەنە ئۆيگە باشلاپتۇ. بۇ قېتىم سودىگەر بىر ھەپتە مېھ-مان بوپتۇ. ئۆي ئىگىسى بالىجانلىق، قول ئىلكىدە يوق ئادەم بولسىمۇ، يەنە بىلىندۇرمەي، قوش-نىلىرىدىن ئۇن - پۇن ئۆتنە ئېلىپ يۈرۈپ كۈتۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، بۇ سودىگەر بىر ئاينىڭ ئىچىدە ئىككى - ئۈچ قېتىم كېلىدىغان بولۇۋاپتۇ. ئۆي ئىگىسى ئاستا - ئاستا بۇ مېھماندىن بىزار بوپتۇ. لېكىن، كەلمەك دېگىلى بولمىغاچقا، دەر-دىنى ئىچىدە بىلىپ، بۇرۇنقىدەك يۈگۈرۈپ ئالدىغا چىقىپ ھۆرمەتلەپ كەتمەپتۇ.

بىر كۈنى سودىگەر يەنە كەلگەنىكەن، ئۆي ئىگىسى بىر ئۇھ تارتىپ قويۇپ:

— ئۆيگە كىرسىلە، — دەپتۇ، بىراق ئېتىنى قولىدىن ئالماپتۇ. سودىگەر ئاتتىن چۈشۈپ:

— ئېتىمنى نەگە باغلايمەن؟ — دەپتۇ. ئۆي ئىگىسى زەردە بىلەن:

— نەگە باغلايتتىلە، ئۆيگە كىرسىلە دېگەن تىلمغا باغلىسلا ! — دەپتۇ.

«ئېتىمنى نەگە باغلايمەن» دېسە، «ئۆيگە كىرسىلە دېگەن تىلمغا باغلىسلا» دېگەن ماقال مۇشۇنىڭدىن قالغانىكەن.

مەغرۇر پىل

ئۇرۇنقى زاماندا بىر ئورمانلىقتا ناھايىتى زور بىر پىل بولغانكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ زورلۇقى، كۈچلۈكلۈكى ۋە چەبدەسلىكى بىلەن مەغرۇرلىنىپ، ئورمانلىقتىكى باشقا ھايۋانلارنى قىلچە كۆزگە ئىلمايدىكەن. ئوت ـ چۆپلەرنى خالىغانچە دەسسەپ ـ چەيـ
لەيدىكەن. بەزىدە خارتۇمى بىلەن ھەر چوڭ قارىغايلارنىمۇ يۇلۇپ تاشلاپ، ئۇنىڭدىكى ئۇچار قاـ
ناتلارغا ئازار بېرىدىكەن، ئورمانىنى نابۇت قىلىدىكەن. پىلنىڭ بۇ بولمىغۇر قىلىقى ئورمانلىقتىكى بارلىق جان ـ جانىۋارلارنى قاتتىق غەزەپلەندۈرۈپتۇ، بىراق ئۇنى ئاشكارا چەكلەشكە جۈرئەت قىلالـ
ماپتۇ. ئاخىر ئۇلار قانداق قىلغاندا ئۇنىڭ بۇ زورلۇقىدىن قۇتۇلۇشقا بولىدىغانلىقى توغرۇلۇق يوشۇـ
رۇن يىغىن ئېچىپتۇ، لېكىن يەنىلا چارە تاپالماپتۇ. ئەنە شۇ چاغدا چۆپكە قونۇۋېلىپ ئۇلارنىڭ سۆزـ
لىرىنى تىڭشاپ تۇرغان بىر توپ پاشا قاقاقلاپ كۈلۈۋېتىپتۇ. ھەممە ئۇنىڭغا قاراپ ھەيران بولۇپ:

— پاشىجان، ھەممىمىز جان قايغۇسىدا نېمە قىلىشنى بىلەلمەي تۇرساق، سېنىڭ كۈلگىنىڭ نېمىسى ياكى بىزنى زاڭلىق قىلىۋاتامسەن؟ — دەپتۇ.

— بۇ كارامەتلىك دۇنياغا ھەيرانمەن، — دەپتۇ پاشا كۈلكىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — مەن ھەممىڭلاردىن ئاجىز ۋە كىچىك يارىتىلغان بولساممۇ، سىلەرنى بوزەك قىلىدىغان ئاشۇ مەغرۇر پىلنىڭ تېرىسىنى تېشىپ قېنىنى ئىچەلەيمەن. شۇنىڭغا قارىغاندا، ھەممىڭلاردىن مەن كۈچلۈك ئوخشايمەن. قانداق، ئەنتىڭلارنى مەنلا ئېلىپ بېرەيمۇ؟

— قۇرۇق گەپنى قوي، — دەپتۇ ھەممە پاشىغا قاراپ، — سەن پەقەت ئۇنىڭ ھارام قېنىنىلا ئىچىسەن، بۇ بەلكىم ئۇنىڭ قىچىشقان يەرلىرىنى پەسەيتىپمۇ قويار ياكى بولمىسا تېخىمۇ قەـ
چىشتۇرۇۋېتىپ، تېنىنى يەنە بىر تۇپ قارىغايغا سۈركەشكە مەجبۇر قىلىپ، قۇشلارنىڭ باللىرىـ
نى ئالاقزادە قىلىۋېتەر. قوي، سەن بىز بىلەن چاقچاقلاشما.

— ياق! — دەپتۇ پاشا ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇپ، — مەن ئۇنىڭ كۆزىنىلا چاقمەن، ئۇ كۆـ
زىنىڭ قىچىشىشىنى پەسەيتىش ئۈچۈن قارىغايغا سۈركەيدۇ، بۇ داۋاملىشىۋەرسە، ئۇنىڭ كۆزى يا ـ
رىلىنىدۇ. شۇ چاغدا چۈشەن دوستۇمنى يارەمگە چاقىرىمەن، پىلنىڭ يارىلانغان ئىككى كۆزى چەـ
ۋىن دوستۇمنىڭ قورسقىدىكى قۇرتلىرى ئۈچۈن ئۆسۈپ يېتىلىدىغان ياخشى ماكانغا ئايلىنىدۇ. قېنى ئويلاپ بېقىڭلار، بۇ مېنىڭ سىلەرنىڭ ئەنتىڭلارنى ئېلىپ بەرگىنىم بولمامدۇ!

ھەممە پاشىنىڭ سۆزىگە قايىل بولۇپ باش لىڭشىتىپتۇ. شۇ چاغدا چۆپ ئارىسىدىن بىر پاقا سەكرەپ چىقىپ كۆپچىلىككە قاراپ:

— مەغرۇر پىل مېنىڭمۇ ئىككى بالامنى دەسسەپ ئۆلتۈرگەن، مېنىڭمۇ ئۇنىڭغا غەزىپىم بار، پاشىجانىنىڭ سۆزى مېنىڭ تېخىمۇ كۈچلۈك ئىنتىقام ئېلىشىمغا تۈرتكە بولدى. مەن بۇنى ھازىر ئېيتمايمەن، ئاۋۋال پاشىجان تەدبىرىنى قىلىپ كۆرسۇن، كېيىن مەن ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلىمەن، — دەپتۇ - دە، يەنە چۆپ ئارىسىغا كىرىپ غايىب بوپتۇ.

ھەممە، پاقىنىڭ قولىدىن نېمە كېلەر، دېگەن خىيال بىلەن ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئانچە ئېتىبار قىلماپتۇ، ئەمما پاشىنىڭ تەدبىرىنى خۇشاللىق بىلەن قوللاپ، ئۇنى دەرھاللا ھەرىكەت قىلىشقا ئۇندەپتۇ. پاشا ئۆز ۋەدىسى بويىچە قاناتلىرىنى كېرىپ، جاڭگالغا ئۇچكىرىلەپ كىرىپ، مەغرۇر پىلنى ئىزدەپ تېپىپتۇ - دە، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە نەشتەر سانجىشقا باشلاپتۇ. پىل كۆزلىرىنىڭ تەسىرىدىن ئۇچۇشىنى پەسەيتىش ئۈچۈن ھەدەپ قارىغايغا سۈركەشكە باشلاپتۇ. پاشا بولسا ئۇنىڭغا قىلچە ئارام بەرمەپتۇ، ئۇنىڭ كۆزىنى ئۇزلۇكسىز چېقىۋېرىپتۇ، پىل بولسا كۆزىنى قارىغايغا سۈركەۋېرىپتۇ، شۇنداق قىلىپ بىر كېچىدىلا پىلنىڭ كۆز - قاپاقلىرى يېرىلىپ قاناپ كېتىپتۇ. ئەتىسى چۈشىن كېلىپ پىلنىڭ جاراھىتىگە قۇرت تاشلاپتۇ. قۇرتلارنىڭ ئۇزلۇكسىز كۆپىيىشى بىلەن ئۇنىڭ جاراھىتى تېزلا كېڭىيىپ، كۆزىنى كۆرمەس قىلىپ قويۇپتۇ. مەغرۇر پىل شۇنىڭ بىلەن ھەرىكەت قىلىش، ئوزۇق تاللاپ يېيىش ئىقتىدارىدىن قاپتۇ. ئەمدى ئۇنىڭ بىردىنبىر تاينى دىغىنى قۇلاق ۋە پۇراش سېزىمىدىنلا ئىبارەت ئىكەن.

بىر كۈنى ئۇ قاتتىق ئۇسساپ كېتىپتۇ. سۇنى پۇراش ۋە ئاڭلاش سېزىملىرىغا تايىنىپ تېپىشقا مۇمكىن بولمىغانلىقى ئۈچۈن، قانداق قىلىشنى بىلمەي تامىقىنى چاكىلدىتىپ ياتقاندا، تۇيۇقسىز يېقىنلا بىر يەردە پاقا كۇركىراپ قاپتۇ. پىل ئۆزىنىڭ ساق ۋاقتىلىرىدىكى تەجرىبىسىگە ئاساسەن، پاقا جەزمەن سۇ بار يەردە بولىدۇ، دەپ جەزملەشتۈرۈپ، پاقىنىڭ ئاۋازى چىققان يېقا قاراپ مېڭىپتۇ، بىراق بۇ پاقا سۇ بار يەردىكى پاقا بولماستىن، بەلكى پىلدىن ئىنتىقام ئېلىشقا بەل باغلىغان ھېلىقى پاقا ئىكەن. ئۇ پىلنىڭ ئالدىدا كۇركىراپ يۇرۇپ، بىر سەكرەپ، ئىككى سەكرەپ، ئاخىر پىلنى بىر تىك يارنىڭ لېۋىگە باشلاپ كەپتۇ. پىل پاقىنىڭ كۇركىرىشىغا ئەگىشىپ تەمتىلەپ ماڭغىنىچە ياردىن غۇلاپ ئۆلۈپتۇ. ئۇنىڭ ئورمانلىقتىكى پۇتۇن جان - جانىۋار، ھايۋانلارنى چۆچۈتىدىغان مەغرۇر گەۋدىسى قاغا - قۇزغۇن، قۇرت - قوڭغۇزلارغا يەم بولۇپ تۈگەپتۇ.

مەغرۇر پىلنىڭ زومىگەرلىكىدىن قۇتۇلغان جان - جانىۋارلار خۇشاللىقىدىن ئۇسسۇل ئويۇنىشىپ، مۇنداق دەپ ناخشا ئېيتىپتۇ:

ھېزى بول ھاياتلىق يولىدا دائىم،
كۈچلۈكمەن دېمىگىن ئاجىزنى كۆرۈپ.
مەغرۇر پىل جان بەردى پاشا قولىدا،
ئۆزىنى چوڭ ساناپ، زورلۇق قىپ يۇرۇپ.

مەغرۇرلۇق ھەر كىمنى قالدۇرار يېتىم،
ئۆزىگە قارشى كۈچ توپلايدۇ زورلۇق.
شۇ ئىككى ئىللەتكە بولسا كىم مەھكۇم،
قۇچقۇسى ئۆمرىنى بىھېساب خورلۇق.

مۇشۇك بىلەن تۈمۈچۈق

ـۇشۇك بىلەن تۈمۈچۈق ئۇچرىشىپ قاپتۇ. مۇشۇك دەرھال دوستلۇقتىن گەپ ئېچىپ:

ــ قەدىرلىك دوستۇم، كۆڭلىكىڭ نېمىدېگەن چىرايلىق، مەن خېلى يىراقتىن سېنىڭ يېقىملىق ئاۋازىڭنى ئاڭلاپ كەلدىم، ــ دەپتۇ كۇلۇپ، ــ بىردەم سايرىغىنا!

لېكىن، تۈمۈچۈق ئېھتىيات قىلىپ مۇشۇككە بەك يېقىن كەلمەپتۇ. كەچ بولۇپ ئايرىلىدىغان چاغدا:

ــ بۇرادەر، سەن نېمىدېگەن ياخشى، بۇنىڭدىن كېيىن پات ـ پات كۆرۈشۈپ تۇرايلى، ــ دەپتۇ مۇشۇك.

ئەتىسى ئۇچراشقاندا:

ــ ئاغىنە، بىزنىڭ دوستلۇقىمىز نەقەدەر چىڭ ـ ھە! سەن تارتىنماي يېقىن كېلىپ سايراپ، ئۇسسۇل ئويناپ بەرگىن، ــ دەپتۇ مۇشۇك كۇلۇپ، ــ قارىغىنا، مەنمۇ ئۇسسۇل ئويناپ بېرەي!

تۈمۈچۈق مۇشۇكنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ يېقىنراق كەلگەنىكەن، مۇشۇك كاپ قىلىپ ئۇنى تۇتۇۋاپتۇ.

تۈمۈچۈق ئۆلەر چېغىدا:

ــ دۇشمەننىڭ تاتلىق سۆزلىرىگە ۋە بەرگەن ۋەدىسىگە ھەرگىز ئىشەنگىلى بولمايدىكەن، ــ دەپتۇ.

ھايۋانلارنىڭ دەتالاشلىرى

ت، سىيىر ھەم ئىت ئۇچى، كىشىلەر قايسىمىزنى ياخشى كۆرىدۇ، دەپ دەتالاش قىلىشىپتۇ.

— ئەلۋەتتە، مېنى، — دەپتۇ ئات، — مەن قوش تارتىمەن، تىرنا سۆرەيمەن، جاڭگاللىقتىن ئوتۇن توشۇيمەن، كىشىلەر مېنى مىنىپ شەھەرگە باريدۇ. ئۇلار مېنىڭ-

دىن زادىلا ئايرىلالمايدۇ.

— ياق، مېنى ياخشى كۆرىدۇ، — دەپتۇ سىيىر، — مەن ئۇلارنى سۈت بىلەن باقىمەن.

— ياق، — دەپ سۆز باشلاپتۇ ئىت، — مەن ئىگەمنىڭ بارلىق مال - مۈلكىنى ساقلايمەن، ئۇ مېنى ياخشى كۆرىدۇ.

بۇ دەتالاشنى بىر كىشى ئاڭلاپ تۇرغانكەن، دەرھال:

— تالاشماڭلار، سىلەر ھەممىڭلار بىزگە كېرەك، ھەربىرىڭلار ئۆز ئورنۇڭلاردا ياخشى، — دەپتۇ.

توخۇ، سۆسەر ھەم چاشقان

ـوخۇ، سۆسەر ھەم چاشقان بىللە ياشايدىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى توخۇ ئازراق بۇغداي تېپىپ خۇشاللىقىدا:

ــ بۇغداي تاپتىم، بۇغداي تاپتىم، ئەمدى ئۇن تارتىش كېرەك. خوش، بۇغدايىنى كىم تۇگمەنگە ئاپىرىدۇ؟ ــ دەپتۇ.

ــ مەن ئاپارمايمەن، ــ دەپتۇ سۆسەر.

ــ مەن ئاپارمايمەن، ــ دەپتۇ چاشقان. توخۇ بۇغدايىنى ئۆزى تۇگمەنگە ئاپىرىپ ئۇن تارتىپتۇ.

ــ ئۇننى ئۆيگە كىم ئاپىرىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ توخۇ.

ــ مەن ئاپارمايمەن، ــ دەپتۇ چاشقان.

ــ مەن ئاپارمايمەن، ــ دەپتۇ سۆسەر. توخۇ ئۇننى ئۆيگە ئۆزى ئەكەپتۇ.

ــ كىم خېمىر يۇغۇرىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ توخۇ.

ــ مەن يۇغۇرمايمەن، ــ دەپتۇ سۆسەر.

ــ مەن يۇغۇرمايمەن، ــ دەپتۇ چاشقان.

خېمىرنى توخۇ ئۆزى يۇغۇرۇپتۇ.

ــ تونۇرغا كىم ئوت سالىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ توخۇ.

ــ مەن سالمايمەن، ــ دەپتۇ چاشقان.

ــ مەن سالمايمەن، ــ دەپتۇ سۆسەر.

توخۇ تونۇرغا ئۆزى ئوت ساپتۇ.

ــ نانىنى كىم ياقىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ توخۇ.

ــ مەن ياقمايمەن، ــ دەپتۇ چاشقان.

ــ مەن ياقمايمەن، ــ دەپتۇ سۆسەر.

نانىنى توخۇ ئۆزى يېقىپتۇ، ئاندىن قىپقىزىل بولۇپ پىشقان توقاچلارنى داستىخانغا قويۇپ:

ــ بۇ نانلارنى كىم يەيدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ مەن ! ــ دەپتۇ چاشقان.

ــ مەن ! ــ دەپتۇ سۆسەر ۋە ھەر ئىككىسى يۇگۇرۇپ، داستىخانغا كېلىپ باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ، ئىشتىھا بىلەن نانلارنى يېيىشكە كىرىشىپتۇ.

كالا بىلەن ئوچكە

كالا ئەتىگەندىن - كەچكىچە ساپان تارتىپ ھېرىپ - چارچاپ قايتىپ كەپتۇ. كالىنىڭ ئىگىسى بىر ئوقۇرغا سامان، يەنە بىر ئوقۇرغا قوناق بىلەن ئارپا ئارىلاشتۇرۇلغان بوغۇز سېلىپ بېرىپتۇ. بۇ ئېغىلدا يەنە بىر ئۆچكىمۇ ياشايدىكەن.

كالا بوغۇزدىن بىر كاپام يەپ تۇرۇشىغا:

— ھەي ئاغىنە، — دەپتۇ ئۆچكە ساقال سىلكىپ، — مەن ئورۇقلاپ كېتىۋاتىمەن ھەم ئاشقازىنىممۇ ناچار، ئاغىنىلىقىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بوغۇزنى ماڭا بېرىپ، سەن سامانىنى يېسەڭ.

— ماقۇل، — دەپتۇ كالا.

بۇ ئادەت ھەر كۈنى تەكرارلىنىدىغان بوپتۇ. ئۆچكە كۆڭلىدە كالىنى راسا بابلىدىم، دەپ خۇشال بولۇپ يۇرۇپتۇ ھەم ھويلىدىكى توخۇ، ئۆردەك، توشقانلارغا:

— كالىنىڭ بويى ئېگىز بولغىنى بىلەن ئەقلى يوق، كالۋا نەرسىكەن، — دەپتۇ، — مەن ئۇنى راسا ئەپلىدىم، ھەر كۈندىكى بوغۇزنى مەن يەپ، كالىغا سامانىنلا بېرىمەن.

— ۋاي توۋىيەي، — دەپتۇ قاقىلداق مېكىيان، — كالا بىر دۆت ئىكەنغۇ!

ئاخشىمى كالا ئىشتىن قايتىپتۇ. توخۇ، ئۆردەك، توشقانلار ماراپ تۇرۇپ، ھەقىقەتەن ئۆچكىنىڭ بوغۇزنى، كالىنىڭ سامانىنى يەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇ ئىش ھەممىگە پۇر كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مېكىيان كۈندە قاقىلداپ كالىنى مازاق قىلىدىغان بوپتۇ.

بىر كۈنى كالا ئىشتىن قايتىۋېتىپ بۇنى ئاڭلاپ قاپتۇ.

— ھۇ، پىتنىخور شەيتان، سەن قارانىيەتنى ئەمدى چۈشەندىم! — دەپتۇ كالا، — بوغۇزنى مەن يەيمەن!

ئۆچكە لام - جىم دېيەلمەي تۇرۇپ قاپتۇ. كۈندە بوغۇز يەپ ئۆگىنىپ قالغان ئۆچكىنىڭ گېلىدىن سامان ئۆتمەپتۇ. ئەتىگىنى ئىگىسى قارىغۇدەك بولسا، ئۆچكىنىڭ قورسىقى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن. بۇنى كۆرۈپ:

— ئاپلا! — دەپتۇ ئىگىسى، — ھوي ئانىسى، ئىش چاتاق، ئۆچكە بىرنېمە يېمەس بولۇپ قاپتۇ. ئوبدانلا سەمرىپ قالغانىدى. ئەتتەڭ! پىچاقنى ئېلىپ چىق، تېخىمۇ ئورۇقلاپ كەتمىسۇن يەنە، تېزرەك سويۇۋېتەي!

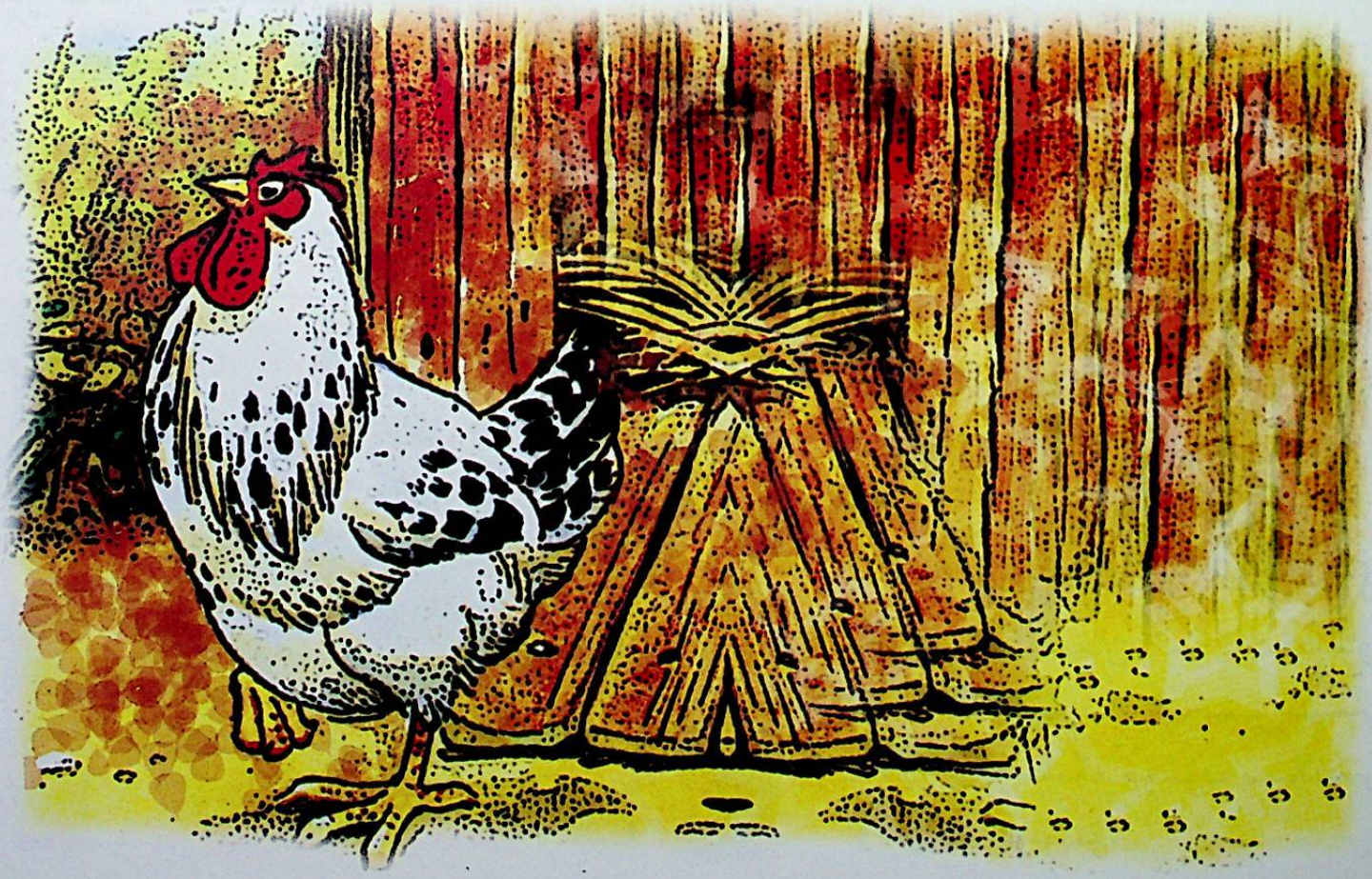
ئۆچكىنى بوغۇزلىغان ھامان مېكىيان ئۆگزىگە چىقىپ:

— قاق - قاق - قاق! ئۆچكە ئۆلدى، يېغى جىق! — دەپ قاقىلداشقا باشلاپتۇ.

ئاچ كۆز

امان زورنىڭ، تاماشا كورنىڭ بولغان چاغلارنىڭ بىرىدە، بىر مالنى ئىككى، بىر پۇل-نى ئۇچ قىلغۇچە جېنى سىرقىراپ، كۆزىدىن ياش ئېقىپ تۇرىدىغان سوپى دېگەن بىر باي بولغانىكەن. ئۇنىڭ قېينانىسىنىڭ گۆھەر تۇغىدىغان توخۇسى بار ئىكەن. تەلىيىگە قېينانىسى ئۆلۈپ كېتىپ، گۆھەر تۇغىدىغان توخۇسى ئۇنىڭ بىردىنبىر قىزىغا ــ سو-پىنىڭ ئايالىغا مىراس بولۇپ قاپتۇ. ئۇ مېكىيان ئادىتى بويىچە كۇندە بىردىن گۆھەر تۇخۇم تۇغۇپ بېرىدىكەن. باي بۇ گۆھەرنى سېتىپ دۇكان ئېچىپتۇ ۋە كۇندىن-كۇنگە سودىسى ياخشى بولۇپ، دۇكىنى تۇرلۇك مالىلار بىلەن تولۇپتۇ - دە، بارا-بارا بايلار ئىچىدە ئابرۇيى كۆتۇرۇلۇپتۇ.

بىراق، باي توخۇنىڭ كۇندە تۇغىدىغان بىر تۇخۇمىغا قانائەتلەنمەي، توخۇنىڭ ئىچىدىكى بار-لىق گۆھەرنى بىراقلا ئېلىپ، بىردىنلا پۇتۇن دۇنيادىكى ئېسىل خەزىنىلىرى بار بايلار قاتارىغا ئۆتۇشنى ئويلاپتۇ - دە، ئايالىدىن ئوغرىلىقچە توخۇنى سويۇپتۇ، لېكىن مېكىيانىنىڭ ئىچىدىن باي كۇتكەن گۆھەرلەرنىڭ بىرىمۇ چىقماپتۇ.

شەرتلىك دوستلار

ئۇرمانلىقتا شىر، يىلپىز، بۆرە ۋە يىلان ئۈچرىشىپ قېلىپ دوست بولۇشۇپتۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ھەر خىل ماجىرا چىقىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن بىر - بىرىگە شەرت قويۇشۇپتۇ.

— بۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭ قېشىمدا بىرەرىڭلار توپا - چاڭ چىقىرىۋەتسەڭلار، كىم بولۇش-تىن قەتئىينەزەر، ئۇنى بوش قويمايمەن! — دەپتۇ شىر. يىلپىز:

— مەن ئوزۇقلۇق يەۋاتقاندا كىمكى تىكىلىپ قارىسا، ئۇنى بوش قويمايمەن، — دەپتۇ. بۆرە چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ:

— قايسىڭلار ماڭا ئازراقلا تېگىپ كەتسەڭلار، كىم بولۇشتىن قەتئىينەزەر، مەن ئۇنى بوش قويمايمەن! — دەپتۇ.

ئاخىردا يىلانمۇ سۆز ئېلىپ:

— مەن سىلەردىن ھېچ نەرسە تەلەپ قىلمايمەن، بىراق سىلەر مېنىڭ قۇيرۇقۇمغا دەسسەۋالماڭلار! — دەپتۇ.

ھەممەيلەن بىر - بىرىنىڭ شەرتىگە قوشۇلۇپتۇ. بىر كۈنى يىلپىز بىر بۆكەن بالىسىنى تۇتۇپ يەۋېتىپ، بىردىنلا بۆرىنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، غەزەپ بىلەن بۆرىگە قاراپ ئېتىلىپتۇ. بۇ چاغدا شىر يەيدىغىنىنى يەپ بولۇپ ئارام ئېلىپ ياتقانكەن، ئۇ توپا - چاڭنى كۆرۈپ بۆرە بىلەن يىلپىزغا ئېتىلىپتۇ - دە، ئۇلارنى بىردەمدىلا جىمقتۇرۇۋېتىپ، قايتىپ كېلىۋېتىپ يىلاننىڭ قۇيرۇقىغا دەسسەۋېتۇ. يىلان غەزەپ بىلەن كۈشۈلداپ بېرىپ شىرنى چېقىشقا باشلاپتۇ. ئاغرىققا چىدىمىغان شىر يىقىلىپتۇ. شۇ ئەسنادا شىرنىڭ ئېغىر تېنى يىلاننىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ يىلاننى ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ.

شەپەرەڭ بىلەن ئۆكۈز

ـەپەرەڭ ئەمدىلا ئېتىزدىن قايتىپ كېلىپ ئارام ئېلىۋاتقان ئۆكۈزنىڭ يېنىدىن ئۇ-چۈپ ئۆتۈۋېرىپتۇ. ئۆكۈز ئۇخلىيالماي، ئورنىدىن تۇرۇپ ئەتراپقا قاراپتۇ ـ دە، شە-پەرەڭنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۆكۈز شەپەرەڭنىڭ كېچىدە ئۆزىمۇ ئارام ئالماي، باشقىلار-غىمۇ ئارام بەرمەي ئۇچۇپ يۈرگەنلىكىدىن خاپا بولۇپ:

ـــ ھەي، نېمانچە ئويۇنغا تويمايدىغان نېمە سەن؟ كېچە ھەممىنىڭ ئارام ئالىدىغان ۋاقتى، مەن كەچ كىرگۈچە ئىشلەپ يېڭىلا كەلدىم، مېنى ئارام ئالغىلى قويمامسەن، يوق؟ ـــ دەپتۇ.

ـــ جېنىم دوستۇم، قورسىقىم ئاچ، ئۇچمىسام قورساق تويمايدۇ، بالىلىرىمغا ئوزۇق تېپىل-مايدۇ. ساڭا ئوخشاش مېنىڭ ئالدىمغا يەم ـ بوغۇز تۆكۈپ، ئوت ـ چۆپ سېلىپ قويىدىغانلار يوق.

شەپەرەڭنىڭ سۆزى ياۋاش ـ يۇمشاق ئۆكۈزنى تېرىكتۇرۇپ قويۇپتۇ. ئۆكۈز:

ـــ كىچىككىنە قورسىقىڭنىڭ غېمىنى كۈندۈزى قىلساڭ بولمامدۇ؟ تىرىكچىلىك كۈندۈزى بولىدۇ. ئوزۇقۇڭ بولمىسا، مۇنۇ يەمدىن ئېلىپ، قورسىقىڭنى تويغۇز، ـــ دەپ شەپەرەڭگە يەم تەڭ-لەپتۇ.

شەپەرەڭ ئۆزىنىڭ ئۆكۈزگە ئارامچىلىق بەرمىگەنلىكىنى بىلىپ:

ـــ مەن ئادەم ۋە ھايۋانلارنى چېقىپ، قېنىنى شوراپ ئارام بەرمەيدىغان چۈشەن، پاشىلارنى قىرىمەن. بۇلار ماڭا ئوزۇق بولىدۇ، يەم ـ بوغۇز كېرەك ئەمەس، ساڭا رەھمەت، ـــ دەپتۇ.

شەپەرەڭنىڭ «چۈشەن، پاشىلارنى قىرىمەن» دېگىنى چۈشەن، پاشا دەستىدىن قۇيرۇقىنى بىر-دەمۇ تىنچ تۇرغۇزالمايدىغان، ھەتتا بويۇنلىرىنى تاملارغا سۈركەپ كېتىدىغان ئۆكۈزگە يېقىپ كېتىپتۇ ـ دە، شەپەرەڭگە مۇنداق دەپتۇ:

ـــ دوستۇم، مەن بىلمەپتىمەن، مېنى كەچۈرگىن. مەن ئادەملەر ئۇچۇن ئىشلەيمەن، سەن ئا-دەملەر ۋە بىز ئۇچۇن چۈشەن، پاشىلارنى قىرىدىكەنسەن. ئەمدى ئىككىمىز بىللە ياشايلى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۆكۈز بىلەن شەپەرەڭ بىر قورۇدا بىللە ياشاپتۇ.

بۆلۈنگەننى بۇرە يەر

ئۇرۇنقى زاماندا بىر مالچى، بىر قاسساپ، بىر ئاشپەز، بىر ناۋاي بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىردىن ئىتى بار ئىكەن. بىر كۈنى بۇ تۆت ئىت يولدا ئۇچرىشىپ قاپتۇ ـ دە، ئۇلار ئايرىلماسلىققا دوست بولۇشۇپتۇ ۋە: «ناۋادا بۆرىگە يولۇقۇپ قالساق، ھەممىمىز بىر-لىكتە تاقابىل تۇرايلى» دېيىشىپتۇ. ئۇلار جاڭگاللىقنىڭ ئىچىگە قاراپ مېڭىپتۇ، جاڭگاللىقنىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە بىر بۆرە پەيدا بوپتۇ ـ دە، ئۇلارغا خىرىس قىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن بىرى:

ـــ ئاغىنىلەر، پەخەس بولۇڭلار، ئايرىلمايلى، بۆرىگە يەم بولمايلى دېسەك، ۋەدىمىزگە ئەمەل قىلايلى، ـــ دېگەنىكەن، ئىتلار تەڭ ھەرىكەتكە كېلىپ بۆرىنى قورشۇاپتۇ. ئوتتۇرىغا قاپسىلىپ قالغان بۆرە دەرھال بىر پىلان ئويلاپتۇ ـ دە، قورقۇپ ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ:

ـــ سىلەر مېنى نېمە قىلىسىلەر؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ سەن، ـــ دەپ سۆز باشلاپتۇ بىرىنچى بولۇپ قويچىنىڭ ئىتى، ـــ دائىم مەن باققان قويلارغا ھۇجۇم قىلىپ، قويلارنى خۇددى ۋابادەك قىرىپ تاشلايسەن. بۇگۈن مەن سەندىن ئاشۇ قويلارنىڭ خۇنىنى تۆلىتىمەن، ـــ دەپتۇ. باشقا ئۈچ ئىتمۇ بۆرىنىڭ ئۆزلىرىگە يەتكۈزگەن زىيان-زەخمەتلىرى ئۈستىدە شىكايەت قىلىپ:

ـــ سېنىڭ زۇلمىڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن سېنى يوقىتىمىز، ـــ دەپتۇ.

بۆرە گۇناھىنى بوينىغا ئالغاندەك بولۇپ بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي تۇرۇپ:

ـــ توغرا، مەن سىلەرگە كۆپ زىيان سالدىم، سىلەر مېنى يېيىشكە ھوقۇقلۇق. لېكىن، مېنىڭ سىلەرگە دەيدىغان سۆزۈم بار. سۆزۈمنى سىلەرگە ئايرىم-ئايرىم دەيمەن. ئالدى بىلەن ناۋاينىڭ ئىتى چەتكە چىقىپ تۇرسۇن، قالغان ئۈچ ئۆڭلارغا ئېيتاي، ـــ دەپتۇ.

ناۋاينىڭ ئىتى چەتكە چىقىپ تۇرۇپتۇ. بۆرە بۇ ئۈچ ئىتقا مۇلايىملىق بىلەن سۆز باشلاپتۇ:

ـــ مەن قويچىنىڭ قويىنى يېدىم، قاسساپنىڭ قېنىنى يالىدىم، ئاشپەزنىڭ يۇندىسىنى ئىچتىم، لېكىن ناۋاينىڭ نېمىسىگە زىيان سالغاندىمەن؟ ئۇنىڭ ئىتىنىڭ مېنى يېيىشكە نېمە ھوقۇقى بار؟ سىلەر ئۈچ ئۆڭلار مېنى يېيىشكە ھەقلىق، شۇڭا ناۋاينىڭ ئىتىنى ئۈچۈقتۇرۇۋەتسەڭلار، مېنىڭ گۆشۈمگە ئوبدان تويىسىلەر، ـــ دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغاچ ئۈچ ئىت بىر-بىرىگە قارىشىپ،

بۆرىنىڭ سۆزىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى تەستىقلىشىپتۇ ـ دە، ناۋاينىڭ ئىتىنى تالاپ ئۆلتۈرۈپتۇ.

ئاندىن بۆرە:

ــ ئەمدى ئاشپەزنىڭ ئىتى چەتكە چىقىپ تۇرسۇن، ــ دەپتۇ. ئاشپەزنىڭ ئىتى چەتكە چىقىپ تۇرۇپتۇ. بۆرە قالغان ئىككى ئىتقا:

ــ سىلەر ئىككىڭلار قوي باقسىلەر، مېنىڭ زىيىنىم ھەممىدىن بەك سىلەرگە يەتتى. سىلەر مېنى يېيىشكە ھەقلىق. ئاشپەزنىڭ يۇندىسىنى ئىچىپ قويغانغا نېمە بوپتۇ؟ ئۇنىڭ مېنى يېيىشكە نېمە ھەققى؟ سىلەر ئۇنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىپ مېنى يېسەڭلار ياخشى ئەمەسمۇ؟ ــ دەپتۇ. شۇ گەپ بىلەن بۇ ئىككى ئىت ئاشپەزنىڭ ئىتىنىمۇ يوق قىلىۋېتىپتۇ. بۆرە يەنە:

ــ ئەمدى قاسساپنىڭ ئىتى چەتكە چىقىپ تۇرسۇن، ساڭا گېپىم بار، ــ دەپتۇ قويچىنىڭ ئىتىغا. ئۇ قويچىنىڭ ئىتىنى يېنىغا تارتىپ:

ــ ھەي ئاغىنە، ھەق گەپنى قىلسام، مەن ھەمىشە سېنىڭ قويلىرىڭنى يېدىم. قاسساپنىڭ ئانچە ـ مۇنچە قېنىنى يالاپ قويدۇم. ئۇنىڭ مېنى يېيىشكە نېمە ھەققى بار؟ سەن ئۇنى يوقىتىپ مېنى ئۆزۈڭ يالغۇز يېسەڭ ياخشى ئەمەسمۇ؟ ــ دەپتۇ.

ــ مەن ئۆزۈم يالغۇز ئۇنى قانداق يوقىتىمەن؟ ــ دەپتۇ قويچىنىڭ ئىتى.

ــ مەن ساڭا يارەملىشەي، ــ دەپتۇ بۆرە. ئۇلار ئىككىسى بىرلىشىپ قاسساپنىڭ ئىتىنى ئۇ دۇنياغا ئۇزىتىپتۇ. ئاندىن بۆرە يالغۇز قالغان قويچىنىڭ ئىتىغا:

ــ ھەي ئەخمەق، ئەمدى نۆۋەت ساڭا كەلدى. مېنى يېيىشكە نېمە ھەققىڭ بار؟ ــ دەپ قويچىنىڭ ئىتىنى يەۋېتىپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «بۆلۈنگەننى بۆرە يەر» دېگەن تەمسىل شۇنىڭدىن قالغانكەن.

تۈلكە بىلەن تۈرنىنىڭ مېھماندارچىلىقى

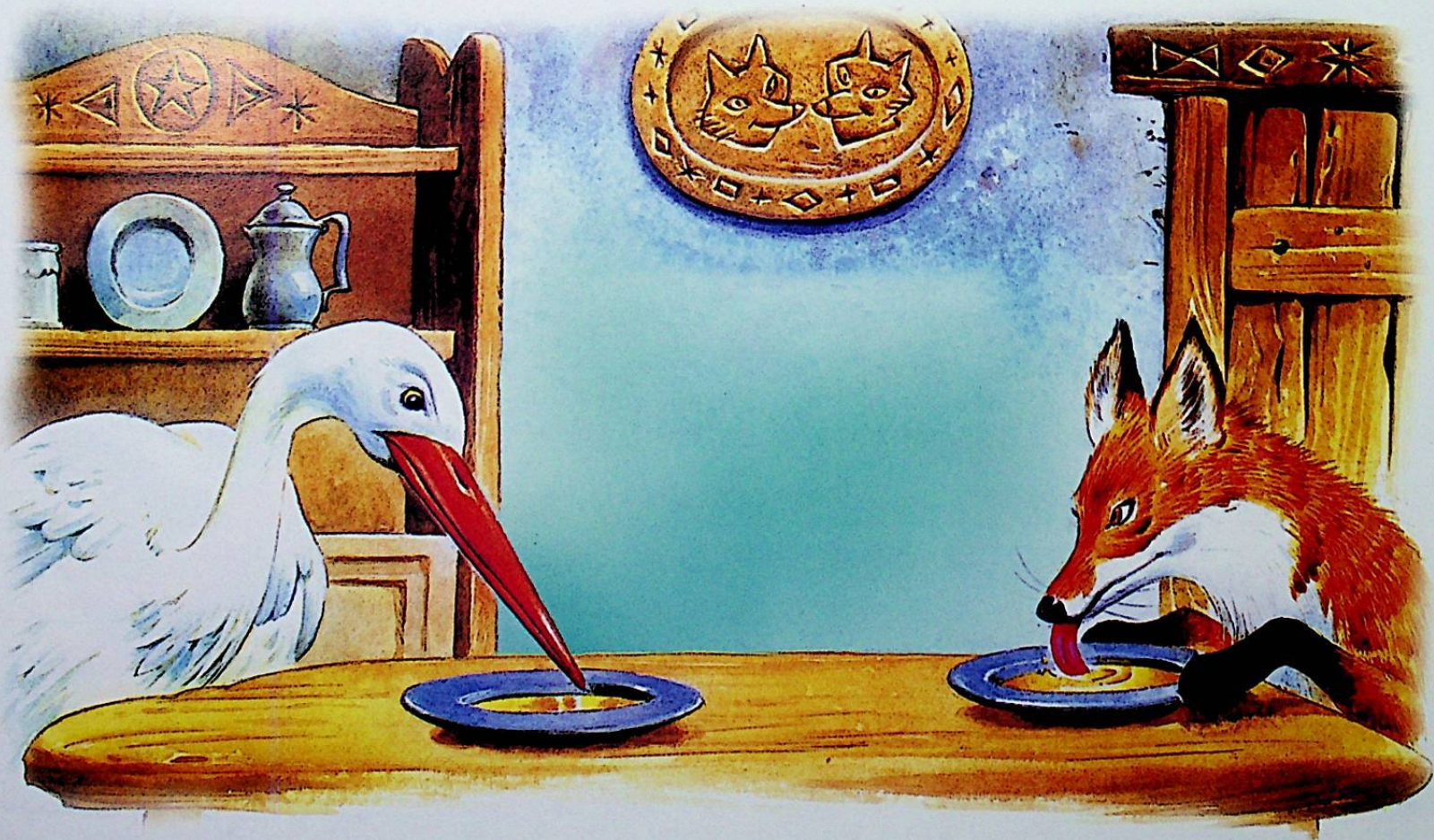
ئۇلكە بىلەن تۈرنا دوست بولغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە تۈلكە ئۆز دوستى تۈرنىنى ئۆيگە چاقىرىپتۇ. قۇۋۇ تۈلكە تۈرنىنىڭ تاماقنى كۆپ يەپ كېتىشىدىن ئالدىغا قويۇپتۇ ـ دە:

قورقۇپ، سۈيۈق ئۇماچ ئېتىپتۇ ۋە ئۇنى ناھايىتى تېيىز لېگەنگە ئۇسۇپ، تۈرنىنىڭ

ـ قېنى، دوستۇم، مەرھەمەت قىلىپ تاماققا باققىن، ھەرگىز تارتىنما، بۇ تاماقنى سېنى ئوبدان يەيدۇ دەپ ئەتتىم، ـ دەپتۇ.

تۈرنا بىر ـ ئىككى قېتىم تەخسىگە تۇمشۇقىنى تەگكۈزۈپ بېقىپتۇ، بىراق، تاماق بەك سۇيۇق، ئۇنىڭ ئۇستىگە، تەخسە بەك تېيىز بولغاچقا، ئاغزىغا ھېچنېمە چىقماپتۇ. ئىلاجسىز قالغان تۈرنا ئاغزىنى تامشىپ قويۇپ ئولتۇرۇپتۇ. تۈلكە يەنە چاندۇرماي:

ـ دوستۇم، سېنىڭ ئىشتىھايىڭ بەك ناچار ئىكەن، نېمىشقا مەندەك چوڭ ـ چوڭ ئالماي-سەن؟ ـ دەپ قويۇپ، ئۆزى تەخسىنى يالاپ بىردەمدىلا پاك ـ پاكىز قىلىپ قويۇپتۇ.

تۇرنا ھېچنېمە يېيەلمەي ئاچ قورساق ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى تۇرنا تۈلكىنى ئۆيىگە مېھمانغا چاقىرىپتۇ. تۈلكىنىڭ ئۇنى قاندىق مېھمان قىلغانلىقى ئېسىدە بولغاچقا، ئۇمۇ تۈلكىنى ئۆز لايىقىدا مېھمان قىلماقچى بوپتۇ - دە، ناھايىتى تەملىك، ئېسىل تاماقنى ئېتىپ، ئاغزى كىچىك ھەم ئېگىز بىر كومزەككە ئۈسۈپ، تۈلكىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ ۋە تۈلكىگە قاراپ:

— تۈلكە دوستۇم، قېنى، قورۇنماي كەڭ - كۈشادە ئولتۇرۇپ تاماققا باققىن، — دەپتۇ.

مەززىلىك تاماقنىڭ پۇرىقىدىن ئاغزى سېرىق سۇ بىلەن تولغان تۈلكە كومزەككە يېقىن كېلىپ تۇمشۇقىنى تىقىپتۇ، بىراق كومزەكنىڭ ئاغزى بەك كىچىك بولغاچقا، تۇمشۇقى پاتماپتۇ. تۇرنىنىڭ بويىنى بەك ئۇزۇن، بېشى كىچىك بولغاچقا، كومزەككە ئەپچىللىك بىلەن بېشىنى تىقىپ، تاماقنى راسا ھۇزۇر قىلىپ يەپتۇ. تۈلكە بولسا ئازراقمۇ نەرسە يېيەلمەي تۇكۇرۇكىنى يۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

— تۈلكە دوستۇم، بۇگۈن تاماق يېمەيسەنغۇ، ئىشتىھايىڭ تۇتۇلۇپ قالدىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ تۇرنا.

— ئېلىۋاتىمەن، تامىقىڭ خېلى ئوخشاپتۇ، — دەپتۇ خجىل بولغان تۈلكە يالغاندىن تىلىنى يالاپ ئولتۇرۇپ.

شۇ كۈندىن باشلاپ: «ساڭا بېقىپ مەن، ئىشككە بېقىپ دەم» دېگەن ماقال پەيدا بولغانكەن.

چۈمۈلە بىلەن كىرپە

ئۇرۇن بىر تاغلىقتا بىر توپ چۈمۈلە بىلەن بىر كىرپە ياشايدىكەن. چۈمۈلىلەر قەشۇ ياز دەم ئالماي ئىشلەيدىكەن. كىرپە بولسا يازلىقى ئىش قىلماي ئويناپ يۈرىدىكەن. ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە كىرپە كېتىۋېتىپ، چۈمۈلىلەر توپلىشىپ ئىشلەۋاتقان يەرگە كېلىپ، چۈمۈلىلەرگە:

— سىلەر نېمانچە ئەخمەق، هازىر ئويناپ، قىش كېلەي دېگەندە ئىشلىسەڭلارمۇ بولىدىغۇ؟! — دەپتۇ. لېكىن، چۈمۈلىلەر كىرپىنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي يەنىلا ئۆز ئىشىنى قىلىۋېرىپتۇ. ئاستا ـ ئاستا قىش كېلىشكە باشلاپتۇ. چۈمۈلىلەر تىرىشىپ ئىشلەپ ئوزۇقلۇق يىغىۋالغاچقا، ئۇۋۇسسدا بەخىرامان تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. لېكىن، كىرپە ئوزۇقلۇق يىغمىغاچقا، ئاچ قېلىپ، چۈمۈلىلەرنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ.

چۈمۈلىلەر كىرپىگە ئىچ ئاغرىتىپ ئۇنى بېقىپتۇ. ياز كەپتۇ. كىرپە قىشنى ئۆتكۈزۈپلا ئويۇنغا بېرىلىپ قىشلىق ئوزۇقلۇق يىغىشنى يەنە ئۇنتۇپ قاپتۇ. چۈمۈلىلەر يەنىلا ئوزۇقلۇق يىغىشقا باشلاپتۇ. يەنە قىش كەپتۇ. كىرپە ئاچلىققا چىدىماي، يەنە چۈمۈلىلەرنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ. لېكىن، بۇ قېتىم چۈمۈلىلەر كىرپىگە كۆز قىرىنى سېلىپمۇ قويماپتۇ. كىرپە ئاخىر ئۇۋۇسسغا بېرىپ تۇگۈلۈپ يېتىشقا مەجبۇر بوپتۇ. شۇڭا، خەلق ئىچىدە: «كىرپىدەك تۇگۈلۈپ ياتقۇچە، چۈمۈلىدەك ئىشچان بول» دېگەن تەمسىل تارالغانىكەن.

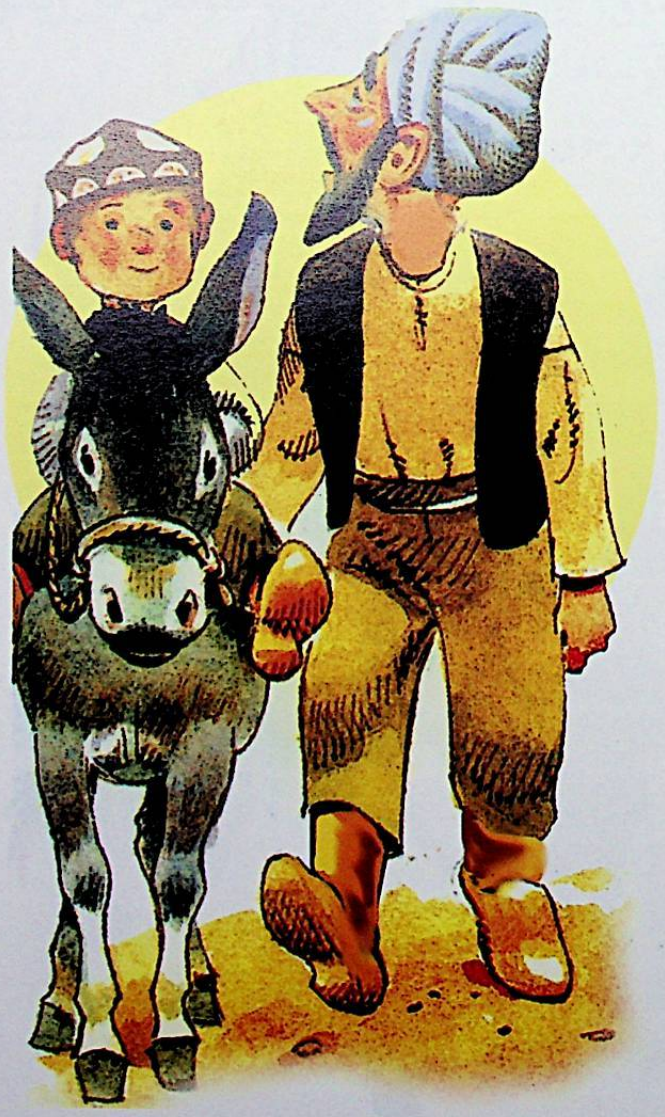
ئۆزۈگىدىن ئۆچ قىلالىساڭ

ئۇنلەردىن بىر كۈنى بىر بوۋاي كىچىك نەۋرىسىنى ئېشەككە مىنگۈزۈپ، ئۆزى پىيادە ئېشەكنى ھەيدەپ بازارغا مېڭىپتۇ. بىر يەرگە كەلگەندە، بىر تۆمۈرچىلىك دۇكىنىنىڭ ئالدىدا تۇرغان بىرنەچچە ئادەم:

— قاراڭلار، تازىمۇ ئەخمەق بوۋاي ئىكەن ـ هە! شۇنچە ياشانغان ئادەم تۇرۇپ، ئېشەككە ئۆزى مىنمەۋالماي، نەۋرىسىنى مىنگۈزۈپ قويۇپ، ئۆزى پىيادە كېتىپ بارغىنىنى! — دېيىشىپتۇ.

بوۋاي بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، توغرا ئىش قىلمىغان ئوخشايمەن، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، نەۋرىسىنى دەرھال ئېشەكتىن چۈشۈرۈپ، ئېشەككە ئۆزى مىنىپتۇ ۋە:

— بالام، ئېشەكنى سەن ھەيدەپ ماڭ ـ دەپ يەنە يولىغا راۋان بوپتۇ.

مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، بىر كۆۋرۈككە كەلگەندە، بۇ يەردىمۇ بىرنەچچە ئادەم ئولتۇرغانىكەن. بوۋاي ئۇلار بىلەن سالاملىشىپ ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇلار بوۋاينىڭ ئارقىسىدىن:

— قاراڭلار، ئاۋۇ تازىمۇ باغرى قاتتىق بوۋاي ئىكەن. شۇ ساقلى بىلەن ئۆزى ئېشەككە مىنىۋېلىپ، كىچىككىنە بالىنى پىيادە ماڭغۇزۇپتۇ، — دەپ غودۇڭشىپتۇ.

بوۋاي، يەنە توغرا قىلمىغان ئوخشايمەن، دەپ ئويلاپ:

— بالام، كەينىمگە مىنگىشىۋال، — دەپتۇ. بالا مىنگەشكەندىن كېيىن يەنە مېڭىشنى داۋام قىپتۇ. خېلى ئۇزۇن ماڭغاندىن كېيىن يولدا بىر توپ ئادەم ئۇچراپتۇ:

— قاراڭلار، كىچىككىنە ئېشەككە ئىچى

ئاغرىماي ئىككىسىنىڭ مىنۋالغىنىنى ! — دېيىشىپتۇ.

بۇ گەپتىن بوۋاي خىجىل بولۇپ، ئۆزىمۇ، نەۋرىسىمۇ ئېشەكتىن چۈشۈپتۇ ـ دە، سالتاق ئېشەكنىڭ ئارقىسىدىن پىيادە مېڭىپتۇ. بازارغا ئاز قالغاندا، بىر قوغۇنچىنىڭ دۇكىنى ئالدىدا ئولتۇرغان بىر توپ ئادەم:

— قاراڭلار، ماۋۇ ئەخمەق بوۋاينى ! ھايۋاننىڭ ئىچ ئاغرىتقان بارمۇ؟ ئېشەككە مىنۋالماي، قىينىلىپ پىيادە كېتىپ بارغىنىنى ! — دېيىشىپتۇ.

بوۋاي قانداق قىلسا توغرا بولىدىغانلىقىنى بىلمەي گاڭگىراپ قاپتۇ. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن بىر مويسىپىت ئادەمنى چاقىرىۋېلىپ، بولغان گەپ ـ سۆزلەرنىڭ ھەممىسىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن قانداق قىلىش توغرىسىدا مەسلىھەت سوراپتۇ. مويسىپىت ئادەم كۈلۈپ كېتىپ مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

— ئادەملەرنىڭ قارىشى ھەر خىل بولغاچقا، قىلىۋاتقان ئىشىڭىز ئانچە خاتا بولمىسىمۇ: «ئۇ يېرى بولماپتۇ، بۇ يېرى بولماپتۇ» دەيدىغانلار دائىم ئۇچراپ تۇرىدۇ. قىلىۋاتقان ئىشىڭىزنىڭ توغرىلىقىغا ئۆزىڭىز ئىشەنچ قىلالمىسىڭىزلا، ھەر خىل گەپ ـ سۆزلەرگە قۇلاق سالماي، ئۆزىڭىزنىڭ بىلگىنىچە قىلىۋەرگىنىڭىز تۇزۇك !

تۈلكە بىلەن چۈجە

بىر چۈجە كېسەل بولۇپ قاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان تۈلكە كۆزەينەك تاقاپ، ئۇچىسىغا خالات كىيىپ دوختۇر قىياپىتىگە كىرىپ، توخۇ كاتىكىگە بېرىپ ئىشىك قېقىپتۇ ـ ده، ئېچىنغان ئاۋاز بىلەن:

ـــ ئاڭلىشىمچە، بىر چۈجە كېسەل بولۇپ قاپتۇ، مەن كېسەلنى داۋالىغىلى كەلدىم، مېنى كىرگۈزۈڭلار! ـــ دەپتۇ. بىر چۈجە ئىشىك ئاچماقچى بولغاندا، باشقا نۇرغۇن چۈجىلەر دەرھال ئۇنى توسۇپ:

ـــ توختاپ تۇر، بىز ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ بېقىپ، ئاندىن ئىشىك ئاچايلى، ـــ دەپتۇ.

ئۇلار ئىشىك يوچۇقىدىن قاراپ ئۇچلۇق تۇمشۇق، ئۇزۇن قۇيرۇق بىر مەخلۇقنى كۆرۈپتۇ ـ ده، «هوي! بۇ تۈلكە ئەمەسمۇ؟» دېيىشىپ دەرھال ئۇنىڭغا:

ـــ رەھمەت، بىز هەممىز ئىنتايىن ياخشى تۇردۇق. بىزنىڭ هازىرقى ئەھۋالىمىز، ئىشىك ئېچىپ سېنى كىرگۈزگەندىن كېيىنكى بولغان ئەھۋالدىن كۆپ ياخشى! ـــ دەپ جاۋاب بېرىشىپتۇ.

توشقان ئۆۋلاش

ئۇرۇنقى زاماندا توشقان ئوۋلاشقا خۇشتار بىر ئوۋچى ئۆتكەنكەن. بىراق، ئۇ باشقىلاردىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىشنى ياقتۇرماي، جاپا ـ مۇشەققەتكە چىداپ قارىغا ئېتىش ماھارىتىنى ئۆستۈرۈشنىمۇ خالىماي، پو ئېتىپلا يۈرىدىكەن. شۇڭلاشقا، ئۇ ھەر قېتىم ئوۋغا چىقسا قۇرۇق قول قايتىپ كېلىدىكەن. بىر قېتىم قوشنىسى ئۇنىڭدىن:

ـــ مەن بىرەر قېتىممۇ سېنىڭ ئوۋلاپ كەلگەن توشقىنىڭنى كۆرمىدىمغۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ئوۋچى كۈلۈپ تۇرۇپ:

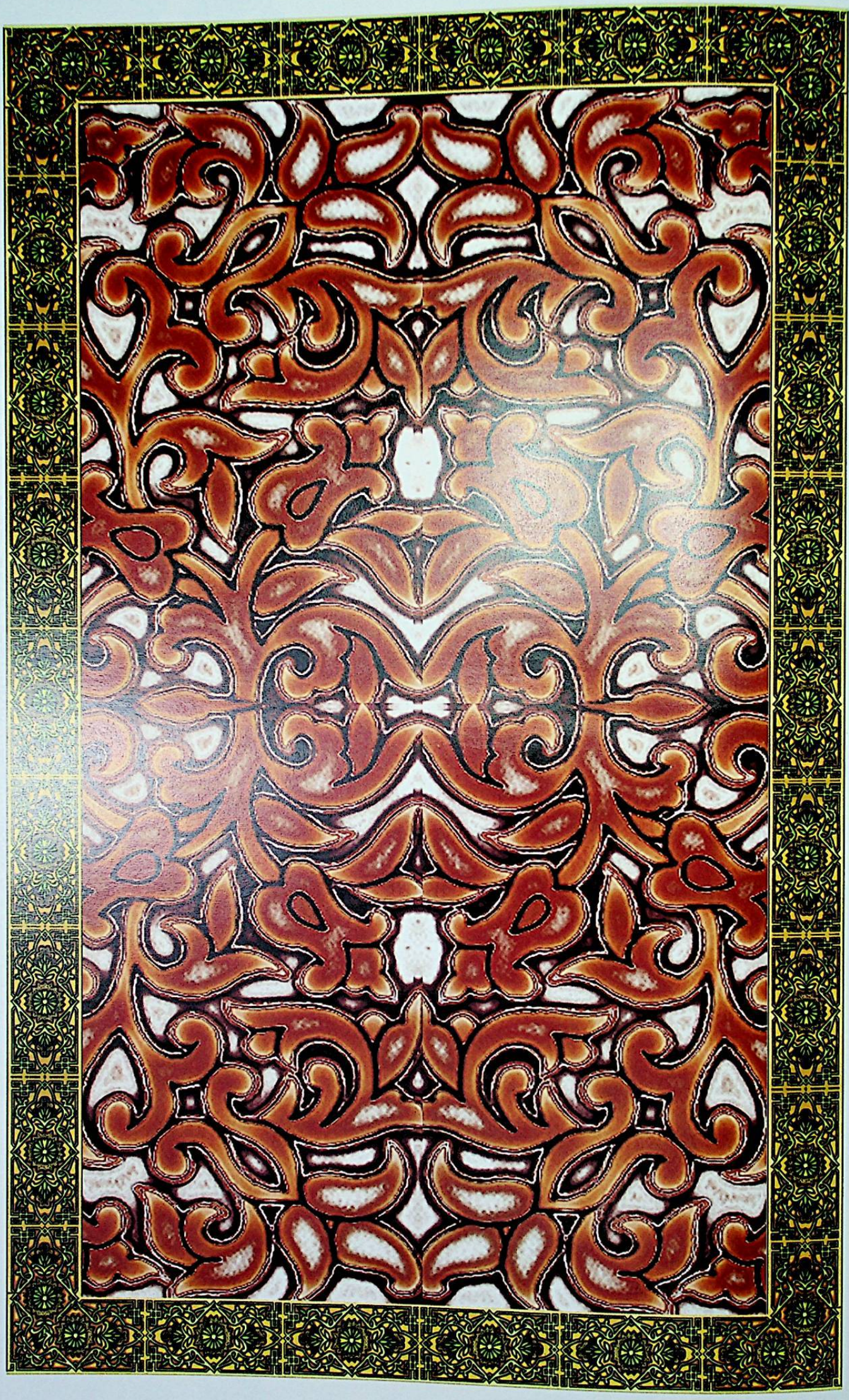
ـــ مەن پەقەت توشقان ئوۋلاشنىلا ياخشى كۆرىمەن، ئۇنى يېيىشنى ياخشى كۆرمەيمەن. شۇڭا، ھەر قېتىم ئوۋلاپ كەلگەن توشقانىنى باشقىلارغا بېرىۋېتىمەن، ـــ دەپتۇ.

ـــ ئۇنداق بولسا، كېلەر قېتىم ماڭا بىرنى بەر. مەن سېنىڭ قوشنىڭغۇ، ـــ دەپتۇ قوشنىسى.

قوشنىسىنىڭ ئالدىدا يۈزى چۈشۈپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، ئۇ ئەتىسى قاق سەھەردىلا توشقان ئوۋلاشقا چىقىپتۇ، لېكىن كۈن پاتقۇچە كېزىپ يۈرۈپمۇ بىرمۇ توشقان ئاتالماپتۇ. ئۇ بۇ ئىشتىن خاپا بولۇپ نېمە قىلىشنى بىلمەي تۇرغاندا، توشقان ساتىدىغان بىر ئادەمگە يولۇقۇپتۇ. ئوۋچى بۇنى كۆرۈپ گۈلقەلىرى ئېچىلىپ، دەرھال ئىككى توشقان سېتىۋاپتۇ ـ دە، خۇشال ھالدا ئۆيگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۆيگە يېقىنلىشىپ قالغاندا، ئەگەر بۇ تىرىك توشقانلارنى شۇ پېتى ئېلىپ بارسام، قوشنام ئۆزۈمنىڭ ئوۋلىغانلىقىغا ئىشەنمەيدۇ، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، ئىككى توشقانىنى بىر كىچىك دەرەخكە باغلاپ قويۇپ، ئۆزى يىراقتا تۇرۇپ قارىغا ئېلىپ ئېتىپتۇ. «پاڭ» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ توشقانلار ئۇچقاندەك قېچىپ كېتىپتۇ.

بۇ قانداق ئىش؟ ئەسلىدە ئوۋچى ئاتقان ئوق توشقانغا تەگمەي، توشقانىنى باغلاپ قويغان يىپقا تېگىپ، يىپنى ئۈزۈۋەتكەنكەن. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قوشنىسى كۆرۈپ تۇرغانىكەن. ئۇ ئوۋچىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ـــ ھەي ئاغىنە، سەن توشقانىنى ئەسلىدە مۇنداق ئوۋلايدىكەنسەن ـ دە! ـــ دەپتۇ.

باش مۇھەررىر: ئابدۇراخمان ئەبەي

مەسئۇل مۇھەررىرلەر: ئەخمەت ئىمىن، ياقۇپ مۇھەممەتروزى

مۇھەررىرلەر (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئازات ئالماس، ئەخمەت پاسار، ئەزىزى، پاتىگۈل مىجىت، قادىر ئارسلان، مەخسۇم ئېلاخۇن، مۇنارجان توختاخۇن، مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت، ئوبۇل ئىسلام

مەسئۇل كوررېكتورلار: ئاسىيە ئەخمەت، رىشىت ھاجى ۋاھىدى، ئايگۈل سابىت
كوررېكتورلار: (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى) ئابلىز ئابباس، ئابلىز ئەمەت، قېيۇم مۇھەممەت، ماھىنۇر كەنجى، ھەببۇللا ئېلى، ۋەلى زەيدىن، ياسىن زايىدوف

تېخنىداكتور: مۇھەممەتئېلى لېتىپ

گۇزەل سەنئەت مۇھەررىرى : مۇراددىل ئابىد

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى

(7 - توم)

نەشر قىلغۇچىلار: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى مىللەتلەر نەشرىياتى
پوچتا نومۇرى: 830001 100013
نەشرىياتلارنىڭ ئادرېسى: ئۇرۇمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 - قورۇ
بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14 - قورۇ
باسقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى
تارقاتقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
نەشرى: 2005 - يىل 9 - ئايدا 1 - قېتىم
بېسىلىشى: 2005 - يىل 9 - ئايدا 1 - قېتىم
ئۆلچىمى: 1092 x 787 مىللىمېتىر 8 كەسلەم
باسما تاۋىقى: 59 قىستۇرما ۋاراقى : 6
سانى: 2000 — 0001
كىتاب نومۇرى: ISBN7—228 — 09487 — 5
باھاسى: 4800.00 يۈەن (جەمئىي 12 توم)

图书在版编目（CIP）数据

维吾尔民间文学大典．7／《维吾尔民间文学大典》编委会编．—乌鲁木齐：新疆人民出版社；北京：民族出版社，2005．8
ISBN7—228—09487—5

Ⅰ．维．．．Ⅱ．维．．．Ⅲ．维吾尔族—民间文学—作品综合集—中国—维吾尔语（中国少数民族语言）
Ⅳ．I 277

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2005）第 081679 号

维吾尔民间文学大典（第七卷）

主　　编：阿不都热合满．艾白
责任编辑：艾合买提．伊明，牙库甫．买买提肉孜，
编　　辑：阿扎提．阿里玛斯，艾合买提．帕萨尔，艾则孜，帕提古丽．米吉提，卡得尔．阿尔斯兰，麦合苏木．伊拉洪，穆纳尔江．托合塔洪，买买提吐尔迪．米扎．艾合买提，吾布力．伊斯拉木
责任校对：阿斯亚．艾合买提，热西提阿吉．瓦依迪，阿依古丽．沙比提
校　　对：阿布列孜．阿巴斯，艾比布拉．艾力，克由木．买买提，瓦力．再丁，玛依努尔．坎吉，牙生．扎依提夫
技术编辑：买买提艾力．里提甫
美术编辑：木拉丁．阿比提

出　　版：新疆人民出版社　　民族出版社
社　　址：乌鲁木齐市解放南路 348 号　　邮编：830001
　　北京市和平里北街 14 号　　邮编：100032
印　　刷：新疆新华印刷厂
发　　行：各地新华书店
版　　次：2005 年 9 月第 1 版　　2005 年 9 月第 1 次印刷
开　　本：787 X1092　毫米　　1/8
印　　张：59　　插页：6
印　　数：0001-2000 册
书　　号：ISBN7—228—09487—5
定　　价：4800．00 元（共 12 卷）

ISBN 7-228-09487-5
9 787228 094875 >